
3 1761 07839670 2

Dějiny

řádu Tovaryšstva Ježíšova

a působení jeho vůbec

a v zemích království Českého zvláště.

Sepsal

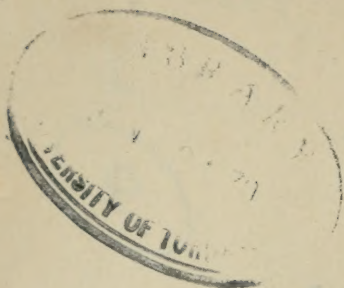
TOMÁŠ V. BÍLEK,

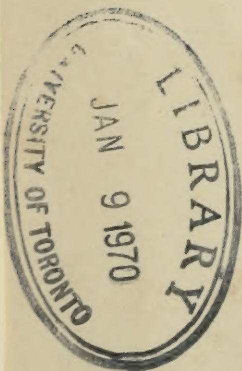
řiditel c. k. Akademického gymnasia pražského ve výslužbě.

V PRAZE 1896.

Nakladatel Dr. FRANT. BAČKOVSKÝ, knihkupec.

Knihtiskárna B. Grunda a V. Svatoně na Král. Vinohradech.

3

Nehynoucí památce

v Pánu odpočívajícího dobrodince svého, osvíceného kněze katolického, pana

Václava Breišla,

bývalého faráře v Deštné na Táborsku, učitele a vzdělavatele lidu a mládeže, otce chudých, zvláště dítek školních a vřelého vlastimila,

věnuje spis tento z vděčnosti

spisovatel.

Předmluva.

»Sine ira et studio.«
(Bez záští a přízně,
jen dle pravdy.)

Po vydání našeho spisu »*Reformace katolická v království Českém po bitvě bělohorské*« vyskytlo se několik obhájcův jesuitů, kteří, předstírajíce náboženskou horlivosť svou, jali se na nás útočiti. Ale nemajíce závažných důvodů a důkazů, jimiž by vyvrátiti mohli, co jsme byli z pramenů spolehlivých a věrohodných čtenářům podali, podezřívali nás, že nedbáme pravdy a lovíme ve vodě kalné, abychom prý pošpinili a očernili církev katolickou, zvlášť pak řád jesuitský.

Nemáme úmyslu odpovídati na jedovaté nájezdy těchto horlivců a vyvraceti jejich jalové důvody; víměť velmi dobře, že nikoli z horlivosti náboženské tak činí, nýbrž za tou příčinou, aby upozorněni byli vysocí církevní hodnostové na takové horlitele za církev svatou a aby se jim odměnou dostalo výnosných míst a praebend; jenom z té příčiny chtějí utlumiti pravdu, neboť již staří Čechové říkávali: »Pro kus kožicha zapřeli kněží božího kalicha.« Těmto horlitelům pramálo záleží na pravdě božské, kterouž mají ustavičně na jazyku, nikoliv ale v srdci a mysli; jim záleží hlavně na tom, aby udrželi lidstvo klamem a lží v temnotě, aby tak sami v kalné vodě loviti mohli pod heslem: »K větší slávě boží!« —

Obhájcové jesuitů neostýchají se drze tvrditi, že jedná se o věc náboženství, stotožňujíce odpůrce svěřenců svých s odpůrci církve katolické; oni neštítí se užívati zbraní nekalých, slov ošálejících proti všem, kdož odhalují pravdu a neplechy jesuitské, a cítíce nedostatek dobrého práva podnikají boj s osob-

nostmi; ale protivníci jejich bojují s vědomostí, že se jedná o více než pouhé osobnosti, a odvolávají se k mocnému spojenci svému, k pomocníku výmluvnému, k dějepisu.

I my věrně hlásíce se k praporu tomu, seč jsme, súčastňujeme se opět tohoto zápasu, a novou snahou naší jest seznámiti lid český s řádem jesuitským, jak věrně po pravdě jej líčí neklamný dějepis vůbec a dějiny zemí království Českého zvláště. Věrni jsouce heslu svému napřed položenému, drželi jsme se přísně pravdy dějepisné; neboť ona sama jest s to, aby přesvědčila každého. Nenapsali jsme v dějinách těchto, jako v předešlých spisech svých »*Konfiskací*«, »*Reformace*« a »*Statky a jmění*«, ničeho, o čem bychom neměli pevného přesvědčení, že spočívá na dokázané, nezvratné pravdě; nevytkli jsme ničeho, co by se nezakládalo na svědectvích dějepisných všeobecně uznaných.

Při spisování pak tohoto díla svého neměli jsme žádného jiného účelu, než přispěti k poučení lidu českého, aby poznal hlavní původce duševní a hmotné zkázy a záhuby národů, aby poznal lest a soběcké záměry všech, kdož nestydatě omlouvají jesuity a jejich příznivce, *v nichž nebylo citu, v nichž nebylo lásky, v nichž nebylo vůbec lidskosti*, jak praví osvícený kněz katolický a vřelý vlastenec, *Václav Beneš Třebízský* v povídce své »Dokonáno jest«. Zároveň chtěli jsme vyhověti odpůrcům svým doplněním předešlých spisů svých dějinami úplné reformace katolické, dávno již před bitvou bělohorskou původem jesuitů krutě prováděné v zemích evropských vůbec a v zemích království Českého zvláště.

K tomuto novému dílu svému použili jsme nejdůležitějších spisů dějepisných, od jesuitů samých sepsaných a od mnohých jiných věrohodných dějepisců vydaných, zejména: *Schmidl*, Historia Societatis Jesu. — Corpus institutorum Soc. Jesu. — *Cornova*, Die Jesuiten als Gymnasiallehrer. — *Moullet*, Compendium theologiae moralis. — *Gurg*, Compendium theologiae moralis. — *Bode*, Das Innere der Gesellschaft Jesu. — *Hoffmann*, Geschichte und System des Jesuitenordens. — *Ellendorf*, Moral und Politik der Jesuiten. — *Scherr*, Letzte Gaenge. — *Čížek*, Historie Jesuitů. — *Charlevoix*, Histoire et Description du Japon; Histoire de Paraguay. — *Passionei*, Memoria storiche

della legazione e morte de cardinale di Tournon. — *Schall*, De initio et progressu missionis Soc. Jesu apud Chineuses. — *De Thou*, Historia mei temporis. — *Sully*, Mémoires. — *Petitot*, Mémoires de Richelieu. — *Hoffmann*, Geschichte des Aufstandes in den Cevennen. — *Arnauld*, Morale pratique des Jésuites. — *Pascal*, Les Provinciales. — *Reuchlin*, Geschichte von Port-Royal. — *Slavata*, Paměti. — *Palacký*, Dèjiny národa Českého. — *Denis*, Konec samostatnosti české, přel. Vančura. — *Gindely*, Geschichte der böhmischen Brüder. — *Pešina*, Gloria Metrop. Prag. ecclesiae. — *Skála*, Historie církevní. — *Borový*, Anton. Brus. — *Brandl*, Kniha pro každého Moravana. — *Grünhagen*, Geschichte Schlesiens. — *Theiner*, Annales ecclesiae. — Graf *Deym*, Beitraege zur Aufklaerung über die Gemeinschaedlichkeit des Jesuitenordens. — Památky sněmovní. — Archiv místodržitelství král. Českého.

A)

Řád jesuitský a působení jeho po všem světě vůbec.

I.

Založení řádu Tovaryšstva Ježíšova a jeho vnitřní zřízení.

Zakladatelem řádu jesuitského byl Don Inigo (Ignác) *Lopez de Recalde*, vůbec »*Ignác z Loyola*« zvaný, jenž narozen byl r. 1491 jakožto nejmladší syn španělského rytíře Beltrana z Loyola na otcovském hradě Loyola v provincii Guypuzcoa. Mládí své strávil jako páže při dvoře krále Ferdinanda Kastilského; brzy však věnoval se dle příkladu sedmi bratří svých službě vojenské, v níž se udatností a schopností vyznamenával. Ale když r. 1521 jakožto velitel setniny v službě krále španělského Carlosa I. (jenž jako císař říše Římsko-německé slul Karel V.) hájil statečně tvrz v městě Pampeloně proti Francouzům, roztříštila mu kule pravou nohu, takže bylo se mu na otcovském zámku podrobiti velmi bolestné operaci; byl sice vyhojen, ale přece zůstal po veškeren život kulhavým. Jsa takto po delší dobu na lůžko poután, hledal útěchy v čtení života Ježíše Krista a zázračných životů svatých, zvláště sv. Františka a sv. Dominika, čímž se jeho mysl všecka obrátila k božským věcem tak, že si předsevzal život svůj věnovati službě boží a získati si co bojovník církve slávu a jméno nesmrtelné, ant ve vojsku královském sloužiti dále nemohl. K tomu účelu odebral se, jakmile byl uzdraven z otcovského hradu v měsíci březnu r. 1522 do kláštera Montserratského nedaleko Barcelony, kdež před oltářem Matky Boží svou zbraň složil a darovav šlechtický oděv svůj žebráku, v obleku poutnickém život svůj zaslíbil jako věrný rytíř Panně Marii. Hned na to dal se na přísné pokání o modlitbě a postu i bičování těla svého v klášteře dominikánském v městě Manresa a oddal se

v blízké jeskyni osamělé dlouhému cvičení a rozjímání, takže u vytržení mysli spatřil mnohá tajemství nejsv. Trojice, stvoření světa a vtělení se syna Božího. Není divu, že neustálým rozjímáním a trýzněním těla ohnivá a přepjatá obraznost jeho byla ještě více rozdrážděna a dostoupila konečně až na onen stupeň zimničné rozčilenosti, kde chorý mozek již nepoznává pravé poměry věcí kolem sebe, ale jen v přeludech a v přízracích se potápí. Tak míval i Ignác Loyola ustavičná zjevení a vidění; tu nebe viděl otevřené, tu zas peklo, tu jej najednou obklopovali čerti, trýzníce a uvádějíce ho v pokušení, nejčastěji ale navštěvovala ho Panna Maria s Ježíškem, rozmlouvajíc s ním a těšíc ho. Že Ignác všecky tyto přízraky měl za skutečná zjevení, není v horečném rozechvění ducha a churavém, sesláblém těle nic divného ani nic neobyčejného.

Téže doby složil Ignác svá duchovní cvičení (exercitia spiritualia) dle spisu »*Exercitatorium spirituale*«, který opat kláštera benediktinského v Manrese, Don Garcia Cisaro, již r. 1500 vydal, a pojal jako bývalý vojín první myšlenku zříditi rytířstvo duchovní, kteréž by bojovalo »k větší cti a slávě boží«. A tak zcela proměněn jsa, odebral se Ignác z Manresa do Barcelony a odtud vydal se r. 1523 po lodi přes Benátky co žebravý poutník do Palaestiny, aby tam nevěřící obracel na víru katolickou. Ale provinciál Františkánů v Jerusalemě nalezl na něm takovou nevědomosť ve věcech náboženských, že mu nedovolil kázati ani déle v Jerusalemě se zdržovati. Pročež Ignác navrátil se v lednu r. 1524 do Benátek a po mnohých nehodách dostal se opět do Barcelony, kde nabyv přesvědčení, že se mu nedostává k duchovní činnosti pravého vzdělání, počal se v 33. roce věku svého učiti mluvnici latinské a po dvou letech studoval filosofii na universitě v Alkale, kdež některé mladíky do duchovních cvičení svých zasvětil, žebráním se živil a ošetřování nemocných se věnoval. Tím nabyl pověsti, ale stal se zároveň podezřelým inkvisici, od níž pro nepovolané katechisování dětí byl obžalován a od biskupa po 42 dní v žaláři držán, pak ale uznán jsa za nevinna, odešel k pozvání arcibiskupa Toledského do Salamanky, kdež opět pro své počínání neobyčejné na 22 dní se dostal do vězení, z něhož však po úplném ospravedlnění svém byl propuštěn s tou podmínkou,

že se vzdá po čtyři léta všech rozprav o věcech duchovních a pokračovati bude ve studiích svých. Z té příčiny Ignác přesídlil r. 1528 do Paříže, kde opět živ jsa žebrotou, oddal se studiím grammatickým v kolegiu Montaigu a potom po čtyři léta v kolegiu sv. Barbory studoval filosofii a theologii, podporován jsa od svých krajanů a přátel v Barceloně.

Již za poslední doby studií svých v Paříži snažil se Loyola zameziti rozšiřování se učení Lutherova, jemuž mnozí professoři na universitě pařížské nadržovali; neboť pokládaje se za nástroj od Boha k tomu vyvolený, pátral po domnělých kacířích a udával je inkvisici, která pak se vší přísností na ně nakročila. (Ribadeneira, Životopis Loyoly.) Mezi tím dovedl neobyčejným nadšením svým a mocným příkladem získati a připojiti si spolustudující mladé muže, zejména Savoyarda Petra *Lefévre* (Fabera), pak učeného Španěla *Františka Xaviera* z Navary ze starobylé rodiny šlechtické; též Španěly Jakuba *Lainexe*, Alfonsa *Salmerona* a Mikuláše *Bobadilla* jakož i Portugala Šimona *Rodrigueza* de Osevedo. S těmito soudruhy Ignác uzavřel spolek dne 15. srpna r. 1534 v podzemské kapli chrámu montmartreského blíže Paříže, složiv s nimi po mši sv., již sloužil Faber, slib čistoty a chudoby; zároveň zavázali se slibem, že po dokončení studií theologických r. 1537 se věnují buď v Jerusalemě ošetřování nemocných a misii v Palestině, aneb možná-li to do roka nebude, že půjdou jinam dle vůle papežovy. Potom r. 1535 odebral se Ignác do Španěl pro zotavení svého zdraví mořením a bičováním zbědovaného a k vyřízení záležitostí tří svých tovaryšů. V lednu r. 1537 sešli se vsickni tovaryši Loyolovi, rozmnoženi jsouce o tři nové údy, v Benátkách, kde v nemocnicích skutky milosrdné s neobyčejnou horlivostí konajíce, zdrželi se až do polovice postu, načež všickni mimo Ignáce odešli do Říma, kdež jim papež požehnání na pouť do Svaté země udělil a povolil, aby se na kněžství posvětiti dali, což se dne 24. června r 1537 v Benátkách stalo. Ale pro válku mezi republikou Benátskou a Turky povstalou nemohli nastoupiti r. 1538 cestu do Palestiny. A tak předešlého slibu svého zbaveni jsouce, ustanovili se na tom, po rozličných cestách do Říma se odebrati. Zvláště pak Ignác s Lefeverem (Fabrem) a Lainezem nastoupiv tu cestu, aby se

papeži představil a jemu služby své nabídl, měl opět jako dříve v Manrese vidění; neboť již blíže Říma v staré osamotnělé kapli u cesty stojící když Boha za pomoc pro sebe a soudruhy žádal, zjevil se mu Bůh otec, jenž synu svému kříž nesoucímu odevzdal Tovaryšstvo jeho pod ochranu, kterou Ježíš Kristus také přislíbil řka: »Já vám v Římě budu milostiv.« (Ego vobis Romae propitius ero.) Toto vidění bylo příčinou, že Ignác potom řeholi nově založenou nazval *Tovaryšstvo Ježíšovo (Societas Jesu).*

V Římě vypracoval Ignác s přívrženci svými návrh o pravidlech nové řehole, již založiti zamýšlel, takže přidal k obyčejným třem slibům mnišským, totiž k slibu chudoby, čistoty a poslušnosti, ještě čtvrtý, totiž slib, že budou papeže poslušni ve všem, cokoliv jim nařídí. Tento návrh papež ústně schválil dokládaje, že jest v něm duch boží, a odevzdal jej k posouzení komissi kardinálů.

Zatím tovaryši Loyolovi rozešli se do rozličných měst i zemí k žádosti biskupův a knížat, zejména vyžádal si král potugalský Jan III. Františka Xaviera a Šimona Rodrigueza do svého království. Zprávy o dobrém jejich počínání pohnuly papeže Pavla III., že dne 27. září r. 1540 potvrdil *Tovaryšstvo Ježíšovo,**) nacházeje v něm mocného spojence a ostrou zbraň proti svobodomyslným snahám zmáhajícího se protestantismu.

Za představeného generála Tovaryšstva zvolen byl všemi hlasy Ignác Loyola, jenž však se zdráhal přijmouti tu důstojnost, a teprve když podruhé jednohlasně byl zvolen, k přímluvě svého zpovědníka dne 17. dubna t. r. přijal jakožto zástupce Boží v řádu (locum Dei tenens) slib neobmezené poslušnosti od přítomných pěti otcův. Aby však pokoru svou osvědčil, hned po nastoupení své důstojnosti zastával téhož dne v kuchyni službu kuchtíka, potom vyučoval po 46 dní mládež náboženství v kostele s takovou horlivostí a láskou, že všecky posluchače roznítil. Jako generál zůstávaje neustále v Římě, skládal s velikou rozvahou vnitřní zřízení (konstituce) Tovaryšstva, vychovával nováčky, a maje zřetel obrácený na celý svět křesťanský, posílal jednotlivé tovaryše (otce), kam koho povolá-

*) Řád jesuitský obdržel v 25. sezení koncilia Tridentského název *„Religio Clericorum Societatis Jesu“.*

vala potřeba a jeho zvláštní způsobilosť. Jeho duchem proniknuto bylo celé Tovaryšstvo, jeho vůlí jediné vedeno a řízeno, takže každý úd stejnou poslušností v myšlení a jednání byl nadchnutý. Křivě by posuzoval Ignáce, kdo by jej měl pouze za bloudivce neb ztřeštilce (fanatika); železná pevnosť vůle jest základním tahem jeho povahy; nadšení, rozumnosť i směr k praktickému jeví se již v jeho prvních důměnkách (fantasiích); a tyto vlastnosti jeho zdokonalily se rozšířením činnosti jeho ústavu. Ale i mimo své veřejné povolání pečoval Ignác o prospěch, zvláště duchovní bližních svých. Založilť v Římě dům katechumenův (učňů v náboženství) pro Židy, Turky a jiné národy jinověrné; též klášter sv. Marty pro opatření a napravení nepoctivých dívek, dům sv. Kateřiny na ochranu nevinných děvčat, domy sirotčí, zvláště pak ústavy jesuitské pro vzdělání jinochů k získání nekatolíků, totiž r. 1550 »*Collegium Romanum*«, hlavní to sídlo řádu, z něhož již po málo letech několik set jesuitů bojovných vyšlo a po všech zemích evropských se rozšířilo; potom r. 1552 »*Collegium germanicum*«, v němž jinochové z Německa vzdělávati se měli na kněžství k potlačování učení Lutherova. Tato kollej německá již r. 1554 čítala 25 kleriků; při ní pak zřízen byl též konvikt pro vychování mladých šlechticů německých, kteří by též ve vlasti své působili »*k větší cti boží*«. — Téhož roku 1552 získal Loyola v Římě palác Salviati, jejž za stálé sídlo základní a residenci generála upravil a zřídil.

Nejvyšší moc v řádu podržel Ignác Loyola až do své smrti; zemřel v Římě dne 31. července r. 1556. Pro své nesmírné zásluhy o církev katolickou prohlášen byl již r. 1609 od papeže Pavla V. za blahoslaveného a od papeže Řehoře XV. r. 1623 dne 3. března za svatého zároveň s Františkem Xavierem.*)

Původní účel řádu jesuitského a jeho ústava.

Tovaryšstvo Ježíšovo založeno bylo od svého původce Ignáce z Loyoly ke spáse duší, k obrácení kacířů a zvláště po-

*) Život Ignáce z Loyoly sepsali mnozí, zvláště jesuitští dějepisci, Ribadeneira (Madrid 1570, Neapol 1572), Maffei (Řím 1585), Bouhours (Paříž 1679) a Genelli (Innsbruk 1848).

hanů a konečně k většímu rozšiřování zbožnosti a víry katolické. K snažšímu a šťastnějšímu dosažení přežádoucího cíle toho vedle slibů čistoty a poslušnosti *zavázán byl řád tento nejpřísnějším slibem evangelické chudoby* vůbec i zvláště, vyjma toliko odbory studijní nebo literární (zejména kolleje a spojené s nimi konvikty a semináře), jimž udělila se moc a právo míti důchody, avšak tím způsobem, aby nikdy z těchto příjmů nic nemohlo se věnovati a obrátiti k pohodlí, prospěchu a užitku Tovaryšstva samého.

Těmito a jinými zákony potvrzeno bylo nejdříve toto Tovaryšstvo Ježíšovo od papeže Pavla III. dne 27. září r. 1540 bullou »*Regiminis militantis Ecclesiae*« a zároveň dáno bylo zakladateli povolení ustanoviti taková pravidla a stanovy, jež by sloužily co nejlépe k ochraně neporušení a vedení řádu A ačkoliv týž papež řád ten na nejmenší počet členů, 60 totiž, obmezil, přece potom bullou dne 28. února r. 1543 danou povolil býti v tomto Tovaryšstvu všem těm, kteréžto do něho přijmouti zdálo by se představeným jeho vhodno a nutno. Mimo to udělil Tovaryšstvu právo kázati všude v kostelích a na ulicích, přisluhovati všemi svátostmi, zpovídati a udíleti rozhřešení od všech hříchův a kázní duchovních, vyjma zločiny neobyčejné; i tam, kde kletba a interdikt byl vysloven, byly chrámy Tovaryšstva vymíněny. Potom r. 1545 osvobodil papež Tovaryšstvo od společného zpívání hodinek a od obcování průvodům, vůbec od pobožností a ceremonií dlouho trvajících.*) Konečně týž papež r. 1549 listem svým dne 15. listopadu vydaným obdařil Tovaryšstvo mnohými a velmi rozsáhlými výsadami, zvláště osvobodil společnosť samu a všecky její členy a osoby a všecky jejich statky vší nadvlády, právomoci (jurisdictio) a kázně (correctio) kterýchkoli biskupů, a vzal ji ve svou a apoštolské stolice ochranu, takže Tovaryšstvo bylo pod bezprostřední právní mocí papežskou. K tomu rozkázal, aby ono povolení, které již jindy od něho generálním představeným řečeného Tovaryšstva bylo uděleno — totiž přijmouti 20 kněží jakožto duchovních pomocníků a uděliti jim týchž práv, výhod a právomocnosti.

*) Proto jiní řeholníci o jesuitech říkali: »Neumějí zpívati právě tak jako dravé ptactvo.«

kterouž obdařeni jsou sami členové, kteří sliby složili — na kterékoliv jiné, jež by k tomu za spůsobné titéž představení generální měli, beze všeho obmezení a počtu rozšířeno bylo. Postavení řádu jesuitského stalo se téměř nedotknutelným, když papež *Julius III.* r. 1552 zvláštní bullou vyhrožoval velkou klatbou všem, kdo by instituce, práva a výsady Tovaryšstva Ježíšova napadal, je odpíral a poškozoval aneb jesuitům v činnosti jejich překážel.

Vnitřní zřízení Tovaryšstva Ježíšova vyznačeno jest dílem v duchovních cvičeních, dílem v stanovách řádu. *Duchovní cvičení* (exercitia spiritualia), která zakladatel řádu sám již roku 1522 složil podle podobného díla opata kláštera benediktinského v Manrese, Dona Garcia Cisara, již r. 1500 vydaného, obsahující rozjímání a modlitby, rozdělena jsou na čtyry týdny, v nichž každému týdni jistá úloha jest vyměřena. První týden ustanoven jest k rozjímání o cíli a konci člověka, o účelu veškerého tvorstva, o posledních věcech člověka; k přemýšlení o hříchu a jeho zavrženosti, o smrti, o soudu, o mukách a hrůzách pekelných živě líčených, o pokání a zadostučinění, kteréž rozjímající sám si ukládá a konečně složí obecnou (generální) zpověď. Druhý týden věnován jest rozjímání o životě Ježíše Krista, jehož učedníkem, následovníkem a bojovníkem býti musí každý úd Tovaryšstva. Třetí týden zabývá se tovaryš Ježíšův rozjímáním o utrpení a smrti Kristově, aby sám hotov byl snášeti protivenství, pronásledování, hanu, potupu i utrpení. Ve čtvrtém týdnu rozjímá sobě k útěše své, k posilnění své víry a naděje slavné vzkříšení Páně, jeho na nebe vstoupení a slávu jeho neskonalou na výsostech. — Při těchto cvičeních, která končí rozjímáním o neskonalé lásce boží k nám lidem, uděluje se též rada, jak by každý dospěl k dokonalému spojení s církví, jíž úsudek svůj k rozhodnutí úplně podrobiti má, tak aby nazval černým, co jeho oko vidí bílé, líbí-li se to církvi. (Regulae ad sentiendum cum ecclesia.) Cvičeními duchovními, sepsanými prý božským vnuknutím, ustanovil zakladatel řádu směr jeho mravoučný.

Základní pravidla (konstituce) řádu, kteráž také zakladatel sám sepsal a r. 1550 tovaryšům svým posouditi dal, pak r. 1553 do Portugal, do Španěl a jiných krajin na zkoušku

zaslal, a kteráž teprv po jeho smrti na obecném sboru (generální kongregací) r. 1558 byla přijata a od papeže Pavla IV. potvrzena, spojovala život rozjímavý s životem účinlivým a stavila za nejvyšší účel *»zdokonalování sebe a bližních k větší chvále boží«.**)

Dle konstituce řád rozdělen byl na čtyry třídy, totiž: třídu professů *(professi)*, třídu pomocníků duchovních *(coadjutores spirituales)*, třídu učitelů a studujících řádu *(scholastici)* a třídu nováčků *(novitii)*. Mimo to bylo v každém domě několik pomocníků světských *(coadjutores temporales)*, kteří, nejsouce kněží, nýbrž obyčejně sluhové, řemeslníci, někdy i umělci (malíři, stavitelé), jenom domácí práce konali. Tito světští pomocníci musili po odbytém noviciátu ještě po deset let v řádu setrvati na zkušenou a teprv potom po 30. roku věku svého připuštěni byli k veřejnému a slavnému složení slibů, čímž se stali skutečnými členy řádu.

Třída professů s čtverým slibem (*societas professa, professi quatuor votorum, Nostri)* co do počtu nejmenší, skládala jediná kromě obyčejných slibů řeholních (chudoby, čistoty a poslušnosti) ještě slavně čtvrtý *slib neobmezené poslušnosti římského papeže.* Ale tento slib vztahovali jesuité pouze a jediné k missiím *(circa missiones)*, ačkoliv to nevysvítá z konstituce (ústavy) řádu, kdež stojí doslovně: »Slovům v apoštolských listech, kde se o poslušnosti římského papeže jedná, musí se jedině v tomto smyslu rozuměti: že se zavazují poslouchati papeže ve všem, i kamkoli by je poslal.« *(Sic oportet intelligi literas apostolicas, ubi de hac obedientia loquitur: in omnibus, quae jusserit Summus Pontifex et quocunque miserit.)* Mimo to každý profess dle konstituce řádu sliboval před generálem nebo náměstkem jeho, že nikdy a nijak ničeho nepodnikne, co by chudobě řádu nařízené odporovalo aneb ji obmezovalo, leda by takového obmezení vyžadovaly příčiny důležité. Dále sliboval, že nikdy ani prostředně ani bezprostředně nechce povznešení k důstojenstvím řádu vyhledávati ani o ně usilovati.

) Teprv r. 1584 základní pravidla řádu, avšak jenom k potřebě jeho členů tiskem byla vydána jakožto první obzvláštní kniha konstitucí (»Corpus institutorum Societatis Jesu«*). Tato kniha rozmnožená dodatky vyšla r. 1705 v Praze pod nápisem: *»Institutum Societatis Jesu«.*

Sliboval též, že nechce nikdy vyhledávati prelátství a jiného důstojenství mimo řád, a kdyby k takovému důstojenství byl volen, že nechce je přijmouti, leč že by mu to povelel představený řádu, jemuž pod smrtelným hříchem k poslušnosti jest zavázán. A kdyby v tomto pádu o někom věděl, kdo by o důstojenství toto stál, že chce jej představeným řádu udati i se všemi okolnostmi, jež se k tomu vztahují. Konečně sliboval profess, že, kdyby někdy za biskupa zvolen neb k nějaké jiné důstojnosti vyšší v církvi povznesen býti měl, bude ohledem na pečlivé vykonávání úřadu mu svěřeného vždy generála řádu ctíti a nikdy se nebude zdráhati, rady jeho, kterou mu buď sám bezprostředně aneb některým plnomocníkem svým udělí, poslouchati a dle ní pokračovati více než dle svého vlastního přesvědčení. — Z toho patrno, že i profess zvolený za biskupa neb kardinála nepřestával býti ani v tomto novém stavu svém členem řádu, oddán jsa slepou poslušností představeným Tovaryšstva.

Professové byli jaksi aristokraty církevního státu jesuitského; oni zastávali místa důležitá při dvorech panovníků, jichž zpovědníky byli; bydleli ve zvláštních domech *(domus professorum)*, které žádného jmění nesměly míti, aneb cestovali z rozkazu papežského: v jejich rukou byla moc správní a zákonodární řádu. Suarez nazývá je sloupy, na nichž celý řád spočívá. Oni byli zasvěceni v nejtajnější zásady a účely Tovaryšstva; oni vykonávali nejvyšší úkoly společnosti a měli nárok na nejpřednější hodnosti i důstojnosti řádu.*) Z třídy professů volil se představený generál, jeho assistenti a provinciálové.

Generál (*praepositus generalis)* byl doživotní řiditel a vládce řádu, jemuž byl, jako papež pro církev, náměstkem božím. Papež Julius III. (1550—1555) nařídil co obhájce řádu zvláštní bullou členům jeho, aby generála svého co samého Krista poslouchali a vysoce ctili. V generálu soustředila se silná

*) Do třídy professů nenáleželi professové s trojím slibem *(professi externi trium votorum)*, o nichž se v konstitucích řádu zmínky činí bez bližšího označení jejich postavení v řádu. Zdá se to, že to byli *tajní jesuité*, totiž osoby duchovní neb světské, rozličných stavů a povolání obzvláštních schopností, třeba i vědecky méně vzdělané, kteří (dle Const. P. V. cap. III. § 3.) jenom z důležitých příčin do řádu připuštěni býti směli, aby účelům jeho za tajné nástroje sloužili.

moc vládní; on jmenoval provinciály a ostatní úředníky (*procuratores*) obyčejně na tři léta; on rozhodoval o přijímání údů, kteréž mohl z řádu propustiti aneb vyhostiti bez udání příčin; on přijímal zprávy provinciálů, prokurátorů a jiných úředníků, v jistých dobách jemu zasílané, jakož i velké summy peněz k podpoře řádu určené; jemu podávány byly od censorů v provinciích zprávy o knihách, od členů řádu sepsaných, kteréž on předkládal revisorům a dle zprávy jejich ustanovil, co se v nich změniti má; on se přesvědčoval o stavu jednotlivých domů a sídel visitátory od něho splnomocněnými; jemu náleželo právo údy osvobozovati od konstitucí a pravidel řádu, pokud toho bylo potřebí dle poměrů osob, místa a času; celá správa, řízení a právomocnosť spočívala v jeho rukou. Generál vládl však též nad svědomím svých podřízených, nad nejtajnějšími jejich myšlenkami, a toho dosáhl dle ústavy řádu dvojím prostředkem. Předně byl každý úd řádu povinen představenému oznámiti věrně a svědomitě všecky chyby a poklésky, náklonnosti a vášně, které u spolubratra spozoroval. Za druhé každý jesuita bez rozdílu musil aspoň jednou do roka buď generálu samému neb náměstkovi jeho své nejtajnější myšlenky a činy odkrýti všeobecnou zpovědí. Tím způsobem poznával generál všecky členy řádu, jejich schopnosti a vlastnosti, dle nichž každého upotřeboval k rozličným úkolům a k prospěchu celého řádu. K pomoci úřadování vyvolil si generál sám tajemníka, jemuž odevzdal řízení veškerých záležitostí, ale nikoli moc svou; mimo to obstarávali záležitosti řádu assistenti a prokurátorové, zvláště prokurátoři generální zastávali zájmy řádu při dvorech panovnických.

Avšak demokratický a parlamentární živel v ústavě řádu měl platnosť v zákonnitých sborech, totiž *v kongregacích prokuratorních* a *provinciálních*, které se pravidelně každý třetí rok a někdy též z příčin neobyčejných odbývaly; mimo to svolávána byla do Říma jenom za okolností mimořádných *kongregace generální*. Těmito kongregacemi obmezena byla *moc generála obzvláště generálním sborem* (*kongregací*), jehož řádnými členy k hlasování oprávněnými byli professové, a za mimořádné členy voleni bývali pomocníci duchovní (coadjutores spirituales) a rektorové kollejí. Tato kongregace se scházela:

1. k volbě generála; 2. když se jednalo o jeho sesazení; 3. když assistenti (consultores) generála, provinciálové a místní vrchní představení (Superiores) většinou hlasů nutnost kongregace uznali. Jako papežům koncilia, tak generálům kongregace generální byly povždy povážlivé, takže hleděli svolání jejich všemožně zmařiti, aby nemusili z činů svých účty klásti. K volbě generála tvořila kongregace konklave zcela uzavřené, jako při volbě papeže. — Sesazen býti mohl generál jenom od kongregace generální v určitých případech, pro hrubé poklésky neb veřejné pohoršení, zvláště dopustil-li se smilstva, zavraždil-li neb poranil-li někoho, zpronevěřil-li jmění neb statky, kollejím náležející, aneb dopustil-li se bludařství. V takových případech assistenti zavázáni byli přísahou svolati kongregaci generální a jí to oznámiti. Uznal-li se obžalovaný generál vinným, mělo se s ním vyjednávati, aby úřadu svého se vzdal dobrovolně; jeho vzdání se hodnosti mělo se uveřejniti, ale provinění jeho a sesazení tím odůvodněné zamlčeti pečlivě a šetrně. — Kongregací generální náležela též změna a doplnění konstitucí jakož i volba assistentů, z nichž každý řídil jistý počet provincií, tvořící obyčejně jednu říši, která slula *assistence* (*assistentia*). Tito *assistenti* v Římě sídlící byli stálými rádci (*consultores*) a jaksi ministry generála, avšak jej pozorující a na něj dohlížející, a zůstávali v úřadě až do jeho smrti; zemřel-li některý assistent, místo jeho obsadil generál.

Přece však řídilo se vše rozkazem a vůlí generala. Mariana, jesuitský dějepisec († 1623.), praví ve spisu svém o jesuitech: »Veškerá vláda řádu jesuitského jest samovláda neobmezená. V případech velmi mnohých počínají si zúplna nezákonitě; neboť buď není v řádu zákonů žádných, neb jestli je jich, jsou i výminky od zákonů těch. Generál nespravuje se žádným řádem, nýbrž svěřuje správu každé provincie dvěma neb třem členům řádu, o jichž otrocké oddanosti nezvratných má důkazů; ostatními pak členy, byť by byli sebe lepší a vzdělanější povrhá. Nemáť generál jiné péče, než aby si tuto samovládu udržel, a žije v bázni neustále, aby mu v tom jiní členové řádu ujmy nečinili aneb v libovůli jeho nepřekáželi. Jemu i assistentům jeho jsou generální sbory největší obavou, proto všemožně hledí takové zmařiti, aby nemusil, jak se to při kon-

gregacích těchto obyčejně děje, účty klásti z činů svých před očima veškerého řádu. Vláda jeho jest neodvislá a libovolná, a kdyby se i dobře vědělo, že chybuje, přece jest velká část členů na jeho straně a chválí konání jeho; činíť to někteří z nevědomosti, jiní z pochlebenství, aby se mu zalíbili, obyčejně pak chovají se tak všickni, že si nechtí rozhněvati tak mocného pána, který je buď, jsou-li již v úřad nějaký dosazeni, i na dál v něm ponechati, aneb nemají-li posud úřadu žádného, k důstojenství povznésti může.«

Místo generála zastával v každé provincii představený, *provinciál (praepositus provincialis)* zvaný, který jako místodržitel řídil všecky záležitosti provincie své a byl povinen o všem pilné a věrné zprávy podávati assistentovi provincie, jenž je opět podával generálovi. Provinciálovi podřízeni byli představení jednotlivých domů a ústavů provincie *(Superiores)*, k nimž náleželi i představení domů professních, v nichž professi čtyr slibů bydleli; představení domů zkušebních (*domus probationis*, *Magistri novitiorum*), v nichž bydleli novicové, žáci a takoví členové řádu, kteří ještě neodbyli třetí zkoušku; představení ústavů vyučovacích totiž *kollejí* (*rectores collegiorum*); představení *residencí,* v nichž bydleli jesuité, kteří v okolí odbývali missie, kázali a zpovídali aneb pracemi vědeckými se zabývali. Každému představenému (*Superior*) přidáni byli rádcové (*consultores*) a varovatel (*monitor*), který, jsa vždy profess čtyř slibů, upozorňoval Superiora dle potřeby na jeho povinnosti.

Druhé místo v řádu zaujímali *pomocníci duchovní* (*coadjutores formati*, *spirituales*), kteří, jsouce kněží, zaměstnáni byli správou duchovní neb vyučováním na vyšších ústavech řádu. Z této třídy jmenováni byli *rektorové kollejí*, professoři a představení (*praefecti*) zvláštních ústavů. Kněží vynikající nad jiné vědomostmi a schopnostmi, kteří si zvláštních zásluh o řád získali a aspoň 45. rok věku svého dosáhli, přijímali se do vyšší třídy professů, když před tím ještě dvě léta na zkušenou vykonali.

Professové a koadjutoři duchovní byli skutečnými údy Tovaryšstva. Ostatní členové řádu náleželi do tříd nižších, totiž nováčků, řádných žáků (scholastiků) a učitelů (magistrů). Členové obou těchto nižších tříd zavázali se řádu trojím slibem,

poslušnosti, chudoby a čistoty, jen soukromě a nikoliv veřejně, avšak tak, že z něho jenom s výslovným svolením generala opět vystoupiti mohli.

Za *nováčky* (*novitii*) přijímali se obyčejně jinoši šestnácti- neb sedmnáctiletí, kteří vykonali studia na gymnasiu jesuitském s výborným prospěchem a doporučeni byli professorem rhetoriky. Noviciát konali ve zvláštním domě zkušebním (*domus probationis*) po dvě léta, zanášejíce se po ten čas jediné cvičením duchovním, modlitbou, navštěvováním služeb božích, častým zpytováním svědomí a čtením stanov řádu (*compendium constitutionum, quae ad spiritualem institutionem pertinent*), pak náboženských spisů latinským jazykem sepsaných, životopisů zakladatele řádu a jiných svatých jakož i dějin řádu zvláště tak zvaných listů apoštolských (*literae apostolicae*), v nichž obsažena jsou zřízení, potvrzení a rozličné výsady Tovaryšstva Ježíšova, rukopisných seznamů nešťastných příhod a pohrom (*annuae tristes*), jimiž postiženi byli všickni, kdož z řádu byli vystoupili. Mimo to nováčkové podrobiti se musili po celý měsíc ošetřování nemocných ve špitálech, taktéž žebrání po cestách a poutích jim uložených; konečně vykonávali všecky práce i nejnižší v domě noviciátním, kde nebývalo sluhů žádných. Vykonavše takto dvouletý noviciát, v němž se jedině v zbožnosti, pokoře a zapírání sebe cvičili, lnuli nováčkové nadšenou oddaností a slepou důvěrou k řádu a složivše jednoduché tři sliby, přestoupili do některého kollegia a stali se scholastiky.

Scholastikové řádní (*scholastici approbati*) zabývali se nejbližší dvě léta opakováním rhetoriky (*repetitio humaniorum*), t. j. připravovali se k učitelství pro gymnasia a sluli *Repetentes s. domestici rhetores.* — Dle »*ratio studiorum*« cvičiti se měli »Repetentes« čtením a vykládáním klassických spisovatelů latinských a řeckých, skládáním a spisováním veškerých plodů krásoumných jak prosaických tak poetických, totiž: listů, rozprav, dějepisných vypravování, popisů, pojednání, kratších a delších řečí, epigramatů, bájek, elegií, idyl, ód, satyr, ano i epických a dramatických básní, k čemuž od professorů, z nichž jeden cvičení latinská, druhý řecká řídil, látky určeny aneb někdy repetentům na vůli ponechány byly. Práce své, professory opravené, předčítali neb přednášeli repetenti obyčejně

v jídárně (*refectorium*). Avšak cvičení ta byla často, jak jesuita *Cornova* sám ve spise svém »Jesuiten als Gymnasiallehrer« o tom svědčí, professory neschopnými omezena na pouhé opakování toho, čemu v rhetorice a v třídách nižších se vyučovalo, takže někdy ani latinské spisy klassické se nečetly a na místě jich repetentům básně a jiné spisy od jesuitů samých sepsané se doporučovaly, jako: »Musa Panagaea diversa cum thematum tum carminum genera pererraus«, v níž jesuita Bernard Pannagl mlčelivosť zpovědníka Jana Nepomuckého, život sv. Jana Křtitele, sv. Josefa (pěstouna Kr.), Romula, zakladatele říše Římské, a jiné příběhy a věci líčí; pak téhož jesuity spis »Metamorphosis matamorphoseos«, vydán r. 1712, obsahující přeměnění pohanských bájí Ovidiových na pravdy evangelické náboženství křesťanského.

Obzvláště pak zanedbávala se v repetici řečtina takořka zcela. Byl sice pro repetenty ustanoven zvláštní učitel jazyka řeckého, ale tento zastával v kollegiu vždy i jiný úřad, který za své hlavní povolání pokládal, takže mu vyučování bylo jen věcí vedlejší. Ano i repetenti myslili, že tomu tak, a měli předmět ten za zbytečný, poněvadž přednášky řecké obyčejně v dnech k zotavení ustanovených se konaly. A proto již nebyl ten předmět oblíben a nebylo lze obzvláštního prospěchu v něm dosíci. Ostatně cvičil učitel řečtiny scholastiky (repetenty) jedině v pravidlech mluvnických, ku čtení klassiků ani se nepřikročilo; místo nich rozebíraly se jenom některé kapitoly evangelia sv. Jana (Cornova str. 66) a mařil se čas nemotornými překlady z latiny v jazyk řecký. Výsledek toho byl, že nastávající učitelé v řečtině neuměli obyčejně ničeho; byliť, jak sami mezi sebou žertovali, jenom »una lectione doctiores« než žáci jejich. Přes to všechno vychloubali se jesuité, že jejich »Repetentes« dovedli sepsati jazykem řeckým i řeči a básně rázu klassického, jejichž spisovatelé měřiti se prý mohou s Démosthenem a Homérem. Avšak byly to, až na nepatrné výminky, obyčejně plody, stlučené ze rčení (frází) vyňatých z klassiků rozličných, jejichž myšlénky i řeč repetenti napodobiti se snažili. Poctivec Cornova sám o sobě vypravuje, že jsa repetentem se soudruhy svými sepsal jazykem řeckým P. provinciálovi blahopřání, jemuž ten dobrý muž, tak jako spisovatelé sami, bezpochyby ani slovem nerozuměl.

Konečně učili se scholastikové (repetentes) nejhlavnějším zásadám vychovatelským a způsobu vyučování. Neboť jesuité ve školách svých a ve všech ústavech s nimi spojených vždy hlavní zřetel měli k vychovávání mládeže, které podle osobní povahy chovanců svých zaříditi se snažili, takže ani protivníci jejich neupírají jim zásluh o vychování. Tak praví o nich Angličan Frant. Bacon z Verulámu, že není lepších vychovatelů nad jesuity. — Za první a hlavní pohnutku k pilnému učení se žáků měli učitelé pokládati náboženství, ant žákům poslušnost a pilnost přikazuje, trpkosti prací a namáhání mírní a radost v blahém pocitu povinnosti vyplněné poskytuje a tak nejbezpečnější zárukou mravnosti a pokroku studujících bývá. A proto mělo náboženství dle »ratio studiorum« celé vyučování provívati a oživovati; učitelé měli totiž spasitelná křesťanská naučení a náboženské pravdy vyučování svému příležitě připojovati, ovšem vždy s jakousi opatrností a obezřelostí, aby žákům se nezhnusily, nýbrž aby do srdcí jejich vnikly, je roznítily a ke ctnosti vedly. Mimo to měli učitelé s žáky často se modliti, je k modlitbě zbožné vésti a obzvláště vzorným chováním svým jim býti příkladem ctnosti a zbožnosti; žáky modlitby zanedbávající měli napomínati, kárati ano i trestati, naproti tomu žáky zvláštní pobožností vynikající chváliti a odměňovati.

Vedle náboženství měli učitelé v žácích svých ctižádosť vzbuzovati a udržovati, tak aby žáci raději nadějí pocty neb odměny aneb strachem pohanění nežli bitím pohnuti povinnosti své plnili. K tomu konci měli učitelé dle »ratio studiorum« ve školách svých zaříditi: 1. Slavné veřejné udělování odměn *(praemia)* žákům nejvýtečnějším; 2. *Zápasy* čili *předstihy* (concertatio), v nichž by buď jeden žák výtečný druhého neb jedno oddělení žáků druhé neb jedna třída druhou buď soukromě ve škole neb veřejně u přítomnosti všech studujících a professorů vědomostmi svými předstihnouti hleděli; 3. *Udělování důstojenství* čili čestných jmen (jako »praetor, censor, decurio« a j.) studujícím za nejlepší písemné práce měsíční; 4. *Akademie* čili spolky studujících, nábožností a prospěchem nad soudruhy vynikajících, k tomu účelu, aby ve zvláštních schůzkách v neděli neb jiný den mimo školní hodiny opakováním, přednášením, písemným i ústním cvičením u přítomnosti professorů se vzdě-

lávali. Na gymnasiích byla jedna akademie grammatistů, druhá humanistů a rhetorů, buď zvláštní pro každou třídu neb společná pro všecky třídy; na školách vyšších společná akademie filosofů a theologů. Několikráte do roka konala se slavná akademie veřejně u přítomnosti rodičů a dobrodinců studujících v budově školní od akademiků samých slavnostně okrášlené. Každá akademie měla svůj magistrát (totiž rektora, dva rady a tajemníka), který akademikové každý třetí neb čtvrtý měsíc ze středu svého tajným hlasováním si volili.

I o tělesné vychování, o zevnější uhlazenosti mravů a chování měli učitelé při žácích svých pilně pečovati a s nimi mírně a laskavě nakládati, aby i žáci láskou k učitelům a k řádu samému přilnuli. Nelaskavé, příkré a přísné jednání a nakládání s žáky bylo učitelům zakázáno zvláště proto, aby tito proti řádu záští nezanevřeli a v budoucím povolání svém jemu neškodili.

Takto připravivše se k učitelství po dvě léta, věnovali scholastikové následující tři léta studiím filosofickým. Dříve však musil každý veškerého jmění, jež měl a jež by mu časem snad připadnouti mělo, se vzdáti (abdicatio) buď ve prospěch řádu neb příbuzných svých neb kohokoliv jiného. — Po ukončených studiích filosofických stali se scholastikové *magistry* čili *professory,* vyučujíce po 3—4 léta v nižších třídách při gymnasiích postupujíce s žáky svými z nejnižší třídy do vyšších, aby vyučováním vycvičili se v tom, čemu se potud byli naučili. Konečně nastoupili studia theologická, která 4—6 let trvala, a vykonavše ještě jeden rok na zkušenou (probatio, tak zvaný tertioratus) byli na kněžství posvěceni a složili své sliby dle ustanovení představených vyšších jakožto *»coadjutores spirituales«* (»professi trium votorum«). Kněží vysvěcení buď přikázáni byli k úřadu kazatelskému a k správě duchovní aneb opět se navrátili k úřadu učitelskému, vyučujíce pak obyčejně jen v třídách vyšších, buď při gymnasiích rhetorice a poesii aneb při akademii filosofii a theologii. — Vystoupil-li který úd z řádu, což každému až do slavného složení slibů č. professí (v 17. roce pobytí jeho v řádu a v 33. roce jeho věku) na vůli ponecháno bylo, navrátil mu řád veškeré jmění, které dříve řádu byl postoupil.

Z toho, co jsme zde o způsobu vzdělávání členů Tovaryšstva uvedli, patrno jest, že všickni učitelé řádu jes. dle týchže zásad vychováni a vzděláni, týmž duchem proniknuti, od světa odloučeni, nemajíce žádných starostí o svou výživu zcela oddati se mohli povolání svému, a že tak docíliti se dal jistý, stálý a souhlasný způsob vyučování a vychovávání nejen v témž kollegium, nýbrž i ve všech školách jesuitských. — Doba sedmnáctiletá, kterou každý nastavající úd řádu jako nováček a scholastik, uče se a vyučuje, v kollegiích stráviti musil, než se stal skutečným údem řádu, byla zajisté dostatečna k tomu, aby představení úplně a dokonale seznali jeho celou osobnosť, jeho schopnosti a vědomosti, dle nichž pak jeho zaměstnání v řádu ustanoviti se mělo.

Ačkoliv upříti se nedá, že způsob vzdělávání učitelstva jesuitského výhod právě uvedených poskytoval, nicméně měl do sebe i mnoho vad, které sami údové řádu (jako Cornova ve spise svém »Jesuiten als Gymnasiallehrer« str. 139 a n.) uznávali. Jednak byla první příprava k úřadu učitelskému velmi nedostatečna, poněvadž dvouletým noviciatem a později tertioratem částečně studiemi filosofickými a theologickými veškerá studia filologická přerušena byla. Jednak nebyli jinoši, kteří teprv po ukončených studiích filosofických do řádu vstoupili, obyčejně zavázáni zabývati se po dvě léta přípravou k učitelství (repetitio), nýbrž dosazovali se hned po noviciatu vykonaném za učitele do škol nižších. Ostatně nebylo to představeným ani milo, když scholastikové po čas studií filosofických a theologických i studií klassických si hleděli. — Mezi magistry (učiteli) byli tedy zajisté i jinochové k vyučování nedosti schopní a vycvičení, kteří nemajíce pravého povolání ani lásky k mládeži nejvíce tím, že v třídách nižších tyže žáky po 3—4 léta v rukou svých podrželi, nezdárně někdy i zhoubně působili. — Mimo to byla dohlídka, již praefekt studií na veškeré vzdělání mladých scholastiků měl, často dosti chatrná, takže při udělování vyšších míst učitelských někdy jen náhoda, někdy i strannost a předpojatost představeného rozhodovaly.

Páskou spojující všecky údy řádu, svrchu vytčené a po všech dílech světa rozšířené, *byla poslušnosť neobmezená*, na

níž zakladatel řádu kladl důraz největší. V jednom listu svém k Tovaryšstvu portugalskému doporučuje úplné zapření vlastní vůle a rozumu a bezvýminečné oddání se do vůle představeného co největší ctnosť. Podřízený nemá v představeném svém nikoho spatřovati než samého Krista Pána. Třeba nebyl představený muž dobrý a dary ducha Svatého obdařený, přece sluší jej poslouchati. Rozkazy generála mají býti tak považovány a plněny, jako by to sám Bůh poroučel. A v konstitucích řádu (pars VI. cap. I. § 1.) stojí: »Kdož pod slibem povinnosti žiješ, musíš se dáti voditi božskou prozřetedlností skrze představené své a musíš býti jako mrtvola (perinde ac si cadaver essent), která se nechá obrátiti na jakoukoliv stranu a nakládati sebou, jak komu libo; aneb ty musíš býti jako hůl v ruce starcově (vel similiter atque baculus senis), která se dá obrátiti a namířiti, kamkoliv chce ruka jí vládnoucí. Právě tak musí každý člen řádu poslušný všecko, co by mu jeho představený k prospěchu (ad auxilium) celého řádu činiti nařídil, jasnou myslí vykonati (cum animi hilaritate debet exsequi). — Na jiném pak místě konstitucí (pars VI. caput V.) čteme: »Visum est nobis, nullas constitutiones, declarationes vel ordinem nullum vivendi posse obligationem ad peccatum mortale vel veniale inducere, nisi superior ea in nomine domini nostri Jesu Christi vel in virtute obedientiae juberet.« (Máme za to, že žádná ustanovení, výklady neb žádná pravidla života nemohou ukládati povinnosť k hříchu smrtelnému neb všednímu, leč by to představený jménem pána našeho Ježíše Krista neb na základě (mocí) poslušnosti poroučel.) *)

»*Kdo přísahal na korouhev řádu, ten nemá více vlastní vůle, nemá žádného jmění, nemá příbuzných a přátel, nemá vlasti a národnosti.* Kam jej papež nebo generál řádu pošle, tam musí jíti jako voják do ohně, buďsi to mezi pohany, židy,

*) Z toho patrno, že členové řádu na rozkaz představených svých musí vykonávati i činy hříšné. — Marně hleděli jesuité jasný smysl dotčeného místa z konstitucí překrucovati tak, že ústava řádu členy své pod dopuštěním se hříchu k ničemu nezavazuje. Tento smělý výklad však jest pravý opak doslovného znění místa vytčeného. Ale jesuitské mudráctví provádělo často podobné kousky umělé překrucováním slov a smyslu.

kacíře nebo pravověřící.« — Ostatně byl způsob živobytí v domech professních a v kollejích náležitě a slušně zařízen: jesuité měli všude dobré bydlo, ale nikoliv blahobyt.

Pole činnosti řádu bylo trojí: zevní missie mezi pohany, obracující missie proti jiným křesťanským církvím, zvláště proti protestantům, a vnitřní missie v církvi římské, takže úkolem řádu bylo převáděti nevěřící a bloudící na víru katolickou a upevňovati a zdokonalovati slabé u víře. Prostředky k dosažení cíle tohoto měly býti kázání, zpovídání, vyučování mládeže v náboženství, vykonávání činů křesťanské lásky, cvičení duchovní a dobrý příklad životem neúhonným. Mimo to obrácen byl zřetel řádu ke vzdělání mládeže stavů vyšších a k vychování stavu kněžského zcela proniknutého zájmy katolickými. K tomu účelu směřovalo vyučování v četných jeho kollejích.

Správa a zřízení škol jesuitských.

Vyučování ve školách jesuitských zřízeno bylo podle nového řádu učebného »Ratio et institutio studiorum Societatis Jesu«, který generál řádu jesuitů, slovutný Claudius Aquaviva, na základě ustanovení řehole a zkušeností, v kollejích tehdejších zvláště v mateřském kollegiu římském nabytých, zvláštní kommissí, do níž nejvýtečnější učitelové z rozličných kollegií povoláni byli, od r. 1584 až do r. 1599 sestaviti dal. Tato »Ratio studiorum«, papežem schválená, byla vydána tiskem r. 1599 v tiskárně kollegia římského, potom v Mohuči r. 1600, pak vyšlo r. 1616 v Římě vydání rozmnožené dodatky co do studií filosofických a theologických a otisk tohoto vydání též v Antverpách r. 1635, jakož i ve spise »Institutum Societatis Jesu«, Pragae, 1705 (volum. II., pag. 53—120).

Poněvadž vyučování a vychovávání ve všech školách jesuitských od r. 1600 až do zrušení řádu r. 1773 veskrz se řídilo dle »Ratio studiorum«, jest zajisté potřebí, abychom nejdůležitější části tohoto zřízení poznali.

Řád učebný (ratio studiorum) obsahuje v 28 odděleních zvláštní stanovy pro provinciála, rektora, praefekta studií vyšších; professory sv. písma, jazyka hebrejského, scholastické theologie, kasuistiky, filosofie, mravovědy a mathematiky; pro

praefekty a professory studií nižších, pro studující řádu (scholastiky) a pro žáky venkovské (externy).

Nejvyšší správu všech škol celé provincie měl provinciál (praepositus provincialis). Tento ustanovoval představené a učitele škol vyšších i nižších (praefectus et professores studiorum superiorum et inferiorum) a přihlížel k tomu, aby všude dle stanov předepsaných se vyučovalo.

Správu jednotlivého kollegia čili domu, v němž vždy školy buď vyšší aneb aspoň nižší zřízeny byly, měl rektor, který od generála samého ze starších učitelů volen a ustanoven býval na tři léta a obyčejně sám nevyučoval, nýbrž jen nad zachováváním ústavy řádu a stanov jeho jakož i »ratio studiorum« bděl, potřebné úředníky dosazoval a hlavně o to pečoval, aby všichni údové kollegia povinnosti své konali a v ctnostech a vědomostech prospívali. K zřízení škol měl ku pomoci praefekty studií, s nimiž jako i se všemi učiteli každý měsíc neb aspoň po dvou měsících se scházel k poradám, v nichž některé důležitější stanovy »ratio studiorum«, týkající se zvláště kázně a vychovávání mládeže k nábožnosti, se předčítaly. Aby o prospěchu studujících se přesvědčil, byl často přítomen disputacím theologickým a filosofickým a chodil někdy i do škol nižších.

V kollegiích, veskrz statky neb penězi dostatečně nadaných, bydleli nejčetnější dvě třídy tovaryšstva, totiž pomocníci duchovní (coadjutores spirituales) a učitelé i studující řádu (scholastici). Mimo tyto bylo v každém kollegiu několik pomocníků světských (Coadjutores saeculares temporales), kteří nejsouce kněží, nýbrž obyčejně řemeslníci, někdy i umělci (malíři, stavitelé), jenom domácí práce konali.

Kollegia byla trojího druhu. Kollegia třídy prvé měla míti 20, třídy druhé 30 a třetí třídy nejméně 70 učitelův. V kollegiích I. a II. třídy byly obyčejně jen školy nižší (studia inferiora s. humaniora), v kollegiích III. třídy vedle škol nižších i školy vyšší čili akademie neb university (studia superiora).

S kollegiemi pravidelně spojeny byly ústavy vychovávací, tak zvané internáty, alumnáty, konvikty (convictoria alumnorum), v nichž jinoši zvláště z rodin zámožnějších a vznešenějších za mírný plat byt, stravu a ostatní zaopatření jakož i vychování

dostávali; aneb semináře (buď vyšší kněžské neb nižší tak zvané chlapecké) k vychovávání mladých klerikův ustanovené, v nichž při každém kollegiu 30—100 chudých žákův přebývalo, kteří oděv, stravu, knihy a j. zdarma dostávali; aneb konečně šlechtické ústavy vychovávací. Tyto ústavy vedlejší svěřeny byly od rektora správě zvláštních představených č. praefektův, kteří obyčejně z druhé třídy řádu, z tak zvaných pomocníků duchovních (coadjutores spirituales) voleni bývali.

Nejenom chovanci těchto ústavů s kollegiemi spojených (interni), nýbrž i jiní žáci, kteří v ústavech těch nebydleli (externi), měli přístup do škol jesuitských. — Vyučování ve všech školách bylo dle stanov řádu pro všecky žáky, bohaté i chudé, vždy bezplatné, čímž školám jesuitským valné návštěvy ze všech tříd obyvatelstva se dostávalo.

Ve školách jesuitských byli učiteli veskrz jenom údové řádu; neboť dle stanov byl každý člen Tovaryšstva zavázán aspoň po nějaký čas ve školách vyučovati.

Školy byly, jak již svrchu naznačeno, dvojího druhu: nižší (studia inferiora) a vyšší (studia superiora). Zprávu obou měl rektor, jemuž podřízeni byli dva prefektové, z nichž jeden řídil studia nižší, druhý vyšší.

Studia inferiora čili gymnasia měla patero tříd, jež se nazývaly:

a) classes grammaticae, totiž:
1. Prima seu infima classis grammaticae (též principiorum),
2. Secunda seu media classis grammaticae (též jen grammatica),
3. Tertia seu suprema classis grammaticae (též syntaxeos);

b) classes humanitatis, totiž:
4. Quarta classis, Poëtica seu humanitas zvaná,
5. Quinta classis, Rhetorica.

Nejnižší třída grammatiky měla na pražském gymnasiu Akademickém obyčejně oddělení dvoje, jedno nižší (tak zvané »rudimentorum«), druhé vyšší (principiorum).

Mimo tyto třídy byla při gymnasiu Akademickém v Praze a při ostatních gymnasiích provincie české pro začátečníky (abecedarii) ještě zvláštní třída přípravní, tak zvaná classis elementariorum, v níž vyučování svěřeno bylo učitelům světským

Předměty a knihy učebné, pořádek a způsob vyučování ustanoveny byly pro každou třídu podle »ratio studiorum«.

Hlavním a takřka jediným předmětem ve všech třídách gymnasia byl jazyk latinský, jemuž všechen čas a všecka píle se věnovaly, takže cílem celého vyučování byla jen umělosť jazyka latinského, jenž vlastně byl mateřským jazykem jesuitů. Všechno učení a cvičení směřovalo tedy k tomu, aby žáci jazyk latinský jako jazyk živý si osvojili, jímž by hbitě, obratně a správně nejenom psáti, nýbrž i mluviti dovedli. Proto bylo zásadou vyučování v latině: čti, piš, mluv (lege, scribe, loquere).

K tomu konci vyučovali jesuité již od třídy druhé počínajíce skoro výhradně jazykem latinským a přísně přihlíželi k tomu, aby žáci nejenom ve škole, nýbrž i kromě školy mezi sebou jedině po latinsku mluvili, což zajisté v prospěch jazyka toho nebylo, povážíme-li, že hošíci, kteří ledva několika významů a pravidel latinské mluvnice byli pochytili, nebyli s to, aby šetřili zvláštnosti a ryzosti mluvy latinské. Teprv opravou studií gymn., jež se stala r. 1764, bylo zřejmě nařízeno aby žáci příliš brzo latinsky nemluvili. Cílem vyučování bylo v třídách nižších (classes grammaticae) naučení se pravidlům mluvnice latinské podle knihy učebné »Grammatica Emmanuelis« (vydané od jesuity P. Emanuele Alvara) a nabytí zásoby slov a rčení čtením snadnějších listův a spisův Cicerónových a některých básníků jakož i učením se jim na paměť. K tomu konci probírala se v třídě nejnižší prvá část mluvnice latinské o skloňování a časování, pak pravidla, obyčejně ve verších sepsaná, o rodu jmen podstatných, o tvoření perfekt a supin, potom 14 základních pravidel jednoduché skladby. V »ratio studiorum« vytčen jest cíl třídy této takto: »Gradus hujus scholae est rudimentorum perfecta, syntaxis inchoata cognitio.« — V třídě druhé, jejímž cílem bylo »totius quidem grammaticae, minus tamen plena cognitio«, předsevzata náuka o konstrukcí osmero částí řeči č. celá skladba jednoduchá s poznámkami snadnějšími až k složené skladbě (a comuni verborum constructione usque ad figuratam). — V třídě třetí ukončena úplně skladba latinská (absoluta grammaticae cognitio) a předsevzaty jsou začátky metriky. — Z klassiků latinských byly čteny: v třídě prvé zvláštní sbírka snadných a k tomu účelu vybraných míst z listů

Ciceronových; v třídě druhé důvěrné listy Ciceronovy a některé nejsnadnější básně Ovidiovy; v třídě třetí v prvém půlletí některé těžší listy Ciceronovy k Attikovi a k jiným osobám, vybrané básně Ovidiovy (elegiae, epistolae); v druhém půlletí Ciceronovy spisy de amicitia, de senectute, paradoxa a vybrané básně Catulla, Tibulla, Propertia a Virgilia zvláště Eclogy, 4. kniha Georgic, 5. a 7. zpěv Aeneidy. — Účelem vyučování v třídách vyšších (classes humanitatis) bylo naučení se slohu latinskému jak řečnickému tak poetickému čili tak zvané »eloquentiae«. — V třídě čtvrté (poetice) připravovala se jaksi půda ku krasomluvnosti (praeparare veluti solum eloquentiae) jednak poznáním zvláštnosti a hojnosti řeči jazyka latinského a jakýmsi věcným vzděláním obecným (eruditio), jednak krátkým vylíčením pravidel řečnictví se týkajících podle Cyprianovy rhetoriky. V nejvyšší třídě (rhetorice) ukončena náuka krasomluvnosti jak řečnické tak poetické vykládáním Ciceronových knih rhetorických a Aristotelovy rhetoriky jakož i pravidel básnictví se týkajících. — K tomu konci byly čteny, vykládány a z části napaměť učeny v obou třídách humanitních klassikové tito: Ciceronovy spisy filosofické a některé snadnější řeči, jako pro lege Manilia, pro Archia, pro Marcello a jež měl Cicero k Caesarovi (v poetice), těžší řeči Ciceronovy (v rhetorice); historické spisy Caesara, Sallustia, Livia a Curtia; Virgilia básně mimo Eclogy a 4. zpěv Aeneidy; vybrané ody Horatiovy jakož i elegie a epigrammata jiných znamenitých básníků. — Ačkoliv žáci čtením těchto rozličných klassiků se zanášeli, přec jim měl býti vzorem klassičnosti jenom Cicero; vše, co latinsky psali neb mluvili, vzato a doloženo býti mělo hlavně z tohoto klassika. Takto sice docílili jesuité toho, že mnozí žáci klassickou latinou vyjádřiti se dovedli, avšak nepřihlíželo se hlavně k tomu, aby do obsahu klassiků vnikli a ducha jejich řádně pojali.

Druhým předmětem, ač již skoro vedlejším, byl jazyk řecký, jemuž méně péče se věnovalo. Neboť dle »ratio studiorum« vyučovalo se tomuto předmětu ve všech třídách denně jen poslední půl hodiny odpoledne, jediné v rhetorice celou hodinu. — V třídě nejnižší učili se žáci čísti a psáti, potom podle grammatiky řecké (vyd. od P. Jakuba Gretsera) nomina simplicia, verbum substantivum a barytonum; v třídě druhé

pokračovalo se ve tvarosloví (nomina contracta, verba circumflexa, verba in μι) a četl se řecký katechismus neb Cebetis tabula; v třídě třetí ukončeno tvarosloví náukou o osmero částech řeči, avšak vynechány dialekty a těžší poznámky, pak čteno ze sv. Chrysostoma, Aesopa, Agapeta a těm podobných spisů. V první třídě humanitní měl se zvláštní zřetel ke skladbě a k přízvuku (syntaxis et ratio accentuum) a přihlíželo se k tomu, aby žáci poněkud (mediocriter) klassikům porozuměli a také něco jazykem řeckým sepsati dovedli. Z klassiků četly se v prvém půlletí snadnější spisy prosaické, jako některé řeči Isokrata, sv. Chrysostoma a Basilia, listy Platona a Synesia a vybraná místa z Plutarcha; v druhém půlletí vykládaly se některé básně, na př. z Phokylida (Miletského), Theognida, sv. Řehoře Nazianského, Synesia a těm podobných spisovatelů. Při vykládání spisů těch mělo se hleděti více k poznání jazyka nežli k věcnému vzdělání (eruditio). V rhetorice opakovala se krátce skladba řecká a mělo se zření hlavně k měření slabik a k dokonalejšímu poznání klassiků řeckých a nářečí (syllabarum maxime dimensio et plenior auctorum et dialectorum cognitio). Z klassiků čteni a vykládáni byli: Demosthenes, Platon, Thukydides, Homer, Hesiod, Pindar a jiní, avšak opravení (expurgati), pak sv. Řehoř Nazianský, Basilius a Chrysostomus. V prvém půlletí vykládali se řečníci neb historikové, vkládaly se však jednou za týden některé krátké básně aneb epigramata; v druhém půlletí střídali se s básníky řečníci neb historikové. Při vykládání klassiků těch hledělo se sice poněkud i k věcnému a esthetickému vzdělání (quae eruditionis artisque sunt), avšak i v třídě této za důležitější a podstatnější věc se měla zvláštnost a obyčej řeči (proprietatem potius usumque linguae).

Mimo jazyky klassické vyučovalo se ve všech třídách gymnasia, kromě rhetoriky ještě náboženství; vykládal se totiž katechismus malý (vyd. od P. Petra Canisia) a latinské evangelium, avšak jen tři čtvrtě neb půl hodiny týdně, skoro výhradně jazykem latinským, jen v nejnižších třídách jazykem mateřským.

Jiným předmětům, jako počtům, země- a dějepisu, nevyučovalo se na gymnasiích. Ani jazyk mateřský nebyl dle »ratio studiorum« předmětem vyučování, jímž teprv r. 1703 k mnoho-

stranným stížnostem usnesením 14. valné kongregace řádu se stal, avšak i napotom předmětu toho se zanedbávalo. Jenom jazyku německému měla se věnovati v říši Římské táže péče jako jazykům klassickým dle nařízení představených řádu, daného r. 1756.

Předměty věcné, jako dějepis a zeměpis, omezeny byly na tak zvanou »eruditio« t. j. vzdělávání obecné, jež nikoli ve zvláštních hodinách, nýbrž jen při nadálé příležitosti, zvláště při vykládání klassikův obyčejně jen v rhetorice, někdy a jen málokdy se cvičilo. Tato »eruditio« vztahovala se hlavně k dějepisu národů a k starožitnostem římským a řeckým, k vykládání mravů, obyčejů, válečnictví, zřízení státních, hieroglyfů, nápisů atp. věcí.

Vyučování bylo rozděleno ve všech třídách každého dne kromě soboty takto: První hodinu dopoledne opravoval professor písemné práce domácí. Touže dobou odříkávali žáci dospělejším soudruhům, tak zvaným »dekuriones« úlohy z mluvnice latinské neb z náuky výmluvnosti a části čtené z Cicerona jakož i významy, rčení a průpovědi, jimž ze spisovatelů latinských neb ze zvláštní sbírky (tak zvané Amalthea vyd. P. Fr. Pomey) napaměť učiti se měli. Pak překládali v třídách grammatikálních buď cvičení mluvnická a napodobení klassiků čtených z jazyka mateřského v jazyk latinský neb jistá místa z klassiků v jazyk latinský; vypisovali z klassiků zvláštní rčení a z pravidel mluvnických nedávno vysvětlených k zápasům to, co soupeřům dosti jasno nebylo; psali řecky atp. — V třídách humanitních cvičili se žáci v přetvořování průpovědí z klassiků vyňatých, v skládání period Ciceronových, zdělávání veršů neb menších druhů básní podle vzorů klassických, napodobení některého místa z klassikův, proměňování básní jednoho druhu v jiný druh neb v mluvu prostou, popisování předmětů, překládání řečí řeckých v latinu neb naopak, vyhledávání mluvnických a řečnických figur z klassikův atp. — Ku konci prvé hodiny prohlížel professor v třídách humanitních poznámky dekurionů a zkoušel sám některé žáky.

Druhou hodinu dopolední opakovalo se krátce místo z Cicerona posledně vyložené, potom pokračováno s překladem a výkladem klassika latinského asi půl hodiny, konečně diktována

úloha k písemnému vypracování domácímu, a zbylo-li něco času v třídách humanitních, věnováno buď předstihování se žáků (concertatio) neb prohlížení prací v prvé hodině vyhotovených.

Poslední půl hodiny dopolední vykládal professor a hned zkoušel pravidla mluvnice latinské, po krátkém opakování poslední úlohy v třídách grammatikálních. V třídě humanitní z počátku prvého půlletí ob den vykládána metrika a čten historik, který později denně se předsevzal; v druhém půlletí buď se vysvětlovala buď opakovala aneb rozmluvou rozbírala Cyprianova rhetorika.

První hodinu odpoledne předsevzato ve všech třídách mimo rhetoriku odříkávání pravidel mluvnice latinské i řecké v nejnižších dvou třídách, neb míst z básníků latinských a klassiků řeckých v třídě třetí a čtvrté; prohlížení poznámek dekurionů professorem a opravování prací písemných dopoledne ve škole vyhotovených; potom opakování poslední přednášky z mluvnice neb z básníka. V rhetorice opakována krátce poslední přednáška a věnována celá hodina čtení a vykládání řečí Ciceronových neb pravidel řečnických.

Druhou hodinu odpolední: vysvětlování mluvnice latinské v nejnižších dvou třídách neb básníka v třídách vyšších; potom věnováno jazyku řeckému v třídě nejnižší asi čtvrť hodiny, v ostatních třídách půl neb něco přes půl hodiny. Jen v rhetorice vyučovalo se řečtině po celou druhou hodinu.

Poslední půl hodiny odpolední věnovalo se předstihování či cvičení se žáků v známosti mluvnice neb klassikův.

Každou sobotu byl ve všech třídách mimo rhetoriku zařízen pořádek tento: Prvou hodinu dopoledne odříkávali žáci na paměť veřejně všecko, čemu po celý týden se vyučovalo; druhou hodinu opakovali přednášky celého téhodne; poslední půl hodiny byly předstihy žákův, místo nichž někdy žáci poetiky buď něco přednášeli (deklamovali) neb přednášky rhetorů poslouchali. Týž pořádek uveden byl i odpoledne, jenže prvou hodinu odříkáván z paměti též katechismus a poslední půl hodiny vynaloženo na vysvětlování katechismu neb na povzbuzování (exhortu). — Jen v rhetorice opakovaly se zběžně předměty po celý týden vykládané prvou hodinu dopoledne, pak se četl a vysvětloval některý historik neb básník latinský.

Druhou hodinu měli žáci přednášky (deklamaci) neb předstihy aneb poslouchali přednášky žáků třídy humanitní. Odpoledne opět vykládán některý básník neb historik a opakována řečtina. —

Podle »ratio studiorum« trvalo tedy denní vyučování vůbec v rhetorice dvě, v ostatních třídách $2^1/_2$ hodiny dopoledne a právo tak dlouho odpoledne. Jednoho dne týdně, obyčejně ve středu neb ve čtvrtek, bylo odpoledne k zotavení ustanoveno, nepřipadl-li na některý jiný den v týdni žádný svátek. Dne toho vyučovalo se dopoledne v rhetorice $1^1/_2$ hodiny — vykládal se totiž historik neb básník anebo se předsevzaly předměty věcné (eruditio) aneb se opakovalo, — v ostatních třídách vyučovalo se po dvou hodinách tak jako každého dne.

Prázdniny byly dle »ratio studiorum« vyměřeny takto: Výroční prázdniny hlavní pro školy vyšší (akademii) na jeden neb dva měsíce, pro rhetoriku na jeden měsíc, pro humanitu (poetiku) na tři neděle, pro nejvyšší třídu grammatikální na dvě neděle, pro ostatní třídy jenom na jeden týden. — Prázdniny v roce školním byly: 1. Od dne Narození Páně až do Nového roku ve školách vyšších, v nižších jen do dne Mláďátek (28. prosince); 2. od neděle Masopustní (quinquagesima) až do Popeleční středy dopoledne; 3. od neděle Květné až do první neděle po Velikonocích ve školách vyšších, v nižších jenom od středy odpoledne před Velikonocemi až do úterka po Velikonocích; 4. v neděli a pondělí Svatodušní; 5. před Božím Tělem odpoledne a konečně dopoledne na den Dušiček a o Křížových dnech.

Z toho všeho, co jsme dosud o předmětech a knihách učebných jakož i o pořádku vyučování ve školách nižších či gymnasiích uvedli, vyplývá zároveň i podstata způsobu vyučovacího v těchto školách. Hlavními znaky způsobu vyučovacího zajisté jsou: obmezení vyučování takřka na jediný předmět (jazyk latinský), stálé cvičení paměti a vzbuzování a udržování ctižádosti v žácích, čímž učení žákům nejenom snadným, nýbrž i příjemným se činilo. Úlohy žákům dávané měly býti dle »ratio studiorum« krátké, v nejnižších třídách hlavně pravidla mluvnice a významy slov jakož i místa z Cicerona, která v třídě prvé na čtyry, v druhé na sedm řádků omezena byla; z katechismu měly se předsevzíti za rok jenom dvě neb tři hlavní

oddělení. Ostatně bylo diktování a přednášení, učení se z paměti a odříkávání na denním pořádku. Učitel předčítal a vysvětloval pravidla mluvnice neb klassika a diktoval příklady kratičké, které žáci buď hned nebo následujícího dne opakovali (magister praelegit, discipuli repetunt). Že tím způsobem žáci k samočinnosti se nevedli, jest patrno.

První místo cvičení školních zaujímaly krátké práce písemné (scriptio s. compositio), jichž látkou bývalo buď procvičení pravidel mluvnických právě vysvětlených neb napodobení míst z klassiků čtených, jako listů, bájek, popisů, vypravování, chrií a řečí, při čemž učitel žákům těžší věci vysvětloval, potřebná pokynutí a těžší slova i rčení podával, aby práce jejich pokud možná chyb prosty byly. Jakým způsobem pilnosť žáků a nejlepší práce písemné jesuité odměňovali a ctižádost jejich udržovali, bylo svrchu již obšírně pověděno.

K tomu jenom dodati dlužno, že hlavním prostředkem k zachování kázně bylo stálé a všestranné pozorování žáků a dohlížení na ně učiteli i zvláštními dozorci. Ano i žáci střehli a udávali jeden druhého; neboť nikdy nesměl žádný žák samoten býti ani sám vycházeti ani cestovati, nýbrž vždy v společnosti aspoň jednoho soudruha neb učitele.

Studia superiora, školy vyšší (academia) měly dvojí oddělení, jedno filosofické, druhé theologické.

Účel studií filosofických jest vytčen v »ratio studiorum« (Regulae professoris philosophiae) takto: Poněvadž umění a vědy přírodní ducha k theologii připravují a k dokonalému její poznání a užitku slouží a samy o sobě k témuž účelu přispívají: má učitel pilností, jaké jen schopen jest, upřímně vyhledávaje cti a slávy Boží, filosofii přednášeti tak, aby posluchače své a zvláště chovance řádu (cholastici) k theologii připravil a hlavně ku poznání Stvořitele povzbudil.

Ve věcech poněkud důležitých říditi se měl professor filosofie podle Aristotela, leč by něco se naskytlo, co by nebylo přiměřeno učení, jež akademie všude za pravé uznávají Důvody Aristotela aneb jiného filosofa, které by pravé víře odporovaly, professor podle Lateranského koncilia rázně vyvracuj. Vykladatele Aristotela, náboženství katolickému nepříznivé, neměl professor ani sám bez výběru čísti ani ve škole o nich se zmí

niti, aby žáci jimi pojati nebyli; pročež s Averrhoesem (nejslavnějším arabským vykladačem Aristotelových spisů), zvlášť s jeho odchylkami (digressiones) professor ať se nezanáší, a kdyby něco dobrého z něho přednésti měl, beze všeho vychvalování ať to činí a možná-li dokáže, že věc z jiného spisu vyňata jest. K žádné škole (sektě) filosofické neměl professor se přiznávati ani žákům svým některou vychvalovati ani omyly Averrhoesa neb jiných jemu podobných filosofů tajiti, nýbrž povinen byl takových filosofů vážnost a znamenitost zlehčovati. Naproti tomu ať professor filosofie o sv. Tomáši de Aquino (z řádu dominikánského) vždy s úctou mluví, jeho, kde toho potřebí, rád se přidržuje a jen nerad a uctivě od jeho mínění se uchyluje.

Studia filosofická rozdělena byla na tři léta. Vyučovalo se denně po dvou hodinách (jednu dopoledne, druhou odpoledne) — v prvním roce logice vysvětlováním nejpotřebnějších částí knihy od Toleta; v druhém roce fysice stručným vykládáním osmero knih »Physicorum«, knih de Coelo zvláště otázek o živlech (de Elementis), prvé knihy de Generatione a Meteorologica; v třetím roce metafysice vysvětlováním druhé knihy de Generatione, knih de Anima et Metaphysicorum. Mimo to přednášel v druhém roce zvláštní professor mathematiky denně $^3/_4$ hodiny Euclidis elementa, k tomu přednášel něco ze zeměpisu neb astronomie aneb o jiných věcech zajímavých (aliquid Geographiae vel Sphaerae vel corum, quae libenter audiri solent); v třetím roce vyučoval též zvláštní professor mravovědě podle kněh Aristotelových (quae in decem libris Ethicorum Aristotelis habentur) denně $^3/_4$ neb $^1/_2$ hodiny. — Konečně konány byly jednou za měsíc disputace čili pojednávání neb hádání se o sporných předmětech filosofických, vždy tři dopoledne, při nichž vystoupil jeden žák vyššího a druhý nižšího oddělení, a tři odpoledne, při nichž se hádali dva žáci téhož oddělení. Třikráte za rok školní byly slavné disputace veřejné u přítomnosti hodnostářů církevních i světských.

Po třetím roce podrobili se studující zkoušce z veškeré filosofie a jen ti, kteří obstáli, byli připuštěni k studiím theologickým.

Studia theologická trvala čtyry léta. Předměty, jimž dva neb tři professoři vyučovali, byly dle »ratio studiorum« tyto:

sv. písmo, jazyk hebrejský, scholastická theologie, morálka a kasuistika.

Sv. písmo přednášeti měl professor hlavně dle překladu od církve schváleného (illud praecipuum sit, ut versionem ab Ecclesia approbatam defendat) t. j. dle latinského vydání zobecnělého (Latinae editionis vulgatae). Z původního textu hebrejského a řeckého měl jenom to, co by věci prospělo, krátce vykládati a z překladu chaldejského a jiných jen věcí, vulgatě a učení církevnímu příznivé, zvláště když o nich pojednává 70 vykladačů (Septuaginta), o nichž vždy s úctou mluviti se má. Ostatně neměl professor mnoho času věnovati chronologii, zeměpisu Palaestiny a podobným věcem málo užitečným, leč by toho k vysvětlení místa nutně potřebí bylo.

Professor jazyka hebrejského, jenž měl též znáti jazyk chaldejský a syrský, vykládal začátky mluvnice, potom četl některou snadnější knihu písma Svatého Starého zákona, řídě se vždy dle vulgaty.

Professorové scholastické či spekulativné theologie, která se zabývala obšírnějším vykládáním a odůvodňováním a takto i hájením článků víry zvláště proti jinověrcům či kacířům — byli dva neb tři i říditi se měli učením sv. Tomáše de Aquino, jej za vlastního učitele pokládati a všecku práci na to nakládati, aby posluchači k němu největší vážností jati byli; avšak nebyli na něj tak vázáni, že by naprosto v žádné věci od něho uchýliti se nesměli, nýbrž dovoleno jim bylo v otázkách, jako jsou o početí blahoslavené Panny Marie, o slavných slibech a jiných, říditi se dle mínění obecného a od theologů přijatého, jakož i v otázkách záhadných a v takových, jichž sv. Tomáš se nedotýká, kterékoli strany se přidržeti. Scholastické theologii věnovati měli studující čtyry roky a kteří výborné vlohy měli, šest let. Vedle ní se vyučovalo po dvě léta i morálce.

Professor kasuistiky (casuum conscientiae) měl všecku práci vynaložiti na to, aby zkušené a věci znalé faráře či správce duchovní (peritos parochos seu Sacramentorum administratores) vzdělal. K tomu konci přednášel náuku o svátostech, o rozsudcích (censuras), o stavech lidských a povinnostech jejich, o desateru Božích přikázání. V případech sporných měl podávati duvody rozsudku a dokládati je příklady a výroky zname-

nitých osob. Mimo to konaly se též rozpravy a hádky o otázkách svědomí se týkajících.

Při školách vyšších i nižších zřízeny byly v každém kollegiu jak pro professory tak žáky knihovny, jichž správa rektorovi kollegia a zvláštnímu prefektovi od rektora ustanovenému (praefectus bibliothecae) přislušela. K rozmnožení knihoven měl provinciál některý roční příjem vykázati buď ze statků kollegia buď odjinud, jenž na jiné potřeby nikterak vynaložiti se nesměl. Ostatně rozmnožovány byly knihovny tyto dary znamenitými.

Učení jesuitů.

Zakladatel řádu jesuitského a jeho první údové nadšeni byli horoucí láskou k víře katolické a články její vždy a všude hájili neústupně, nepopouštějíce ani v nejmenším od ryzího učení církve. Jejich učením, láskou a zvláštní činností stalo se náboženství katolické vřelejším; bez nich bylo by na mnohých místech, ne-li úplně zaniklo, aspoň jenom živořilo, ale jejich práce a namáhání, jejich vzácný příklad přinášel ovoce tak znamenité, že nejenom věřící byli potěšeni a nerozhodní posíleni, ale i mnoho nekatolíků (kacířů) navráceno pravé víře.

Brzy však jesuité jali se porušovati učení otců církevních nesvědomitě. Písmo Svaté (biblí a evangelia) vykládali si nikoli dle pravého znění a smyslu, nýbrž libovolně tak, jak se jim to hodilo, a jak to prospěch jejich žádal. Neboť tvrdili, že písmo Svaté jest náuka nedokonalá, mající mnoho neúplnosti, a neobsahující vše, co k spáse, víře a mravnosti žití směřuje. Písmo Svaté jest prý nos voskový; kamkoliv chceš, můžeš jej ohnouti. A tak mnohdy jali se dokazovati i pravý opak toho, co písmo obsahovalo, jen když tím mohli moc a panství své upevniti a rozšířiti. A toto hnusné sobectví, vedené muži nejdůvtipnějšími a nejprohnanějšími, bylo příčinou znemravnění řádu celého.

Již druhý generál řádu jesuitského, původce nového zřízení jeho *Lainez* na církevním sněmu Tridentském r. 1562. upíral právo biskupům (episkopatu) o církevních opravách rokovati a rozhodovati, dokládaje, že papež jest jediným pramenem veškeré moci duchovní. Moc papežskou odvozoval bezprostředně

z božského ustanovení, naproti tomu moc státní z přenesení její od lidu na panovníky. Středověké učení, že králové i ve věcech světských podřízeni jsou papeži, dokazováno bylo od mnohých jesuitů, zejména jesuita kardinál Robert Bellarmini († 1621) ve svém díle o moci papežské ve věcech světských (*De potestate pontificis in temporalibus*) tvrdil, že papeži přísluší moc větší nežli všem panovníkům, kteréž může i sesaditi, když to pro blaho duší poddaných za nutné uzná. A tak snažili se jesuité dokázati článek víry, že papežská moc jest neobmezená, ano i neomylnost papežova pojata byla od jesuitů za jejich dogma.

Kdykoli však papež byl proti jesuitům a učení jejich, popírali jesuité ihned svrchovanost papežovu. Tak se to stalo, když povstal spor mezi jesuity a dominikány kacířským učením jesuitův o milosti boží, které zvláště jesuita Ludvík *Molina*, professor věrouky v Evoré, ve spise svém »Svobodný náhled o darech milosti boží«,*) v Lissaboně r. 1588. vydaném, zastával proti učení katolické církve (církevních otců sv. Augustina a Tomáše Akvinského), že milosti boží k spasení nevyhnutelně jest potřebí a že člověku bez milosti boží nelze nic prospěšného duši své činiti. Inkvisice španělská předvolala mocí výsad svých jesuitu Molinu k zodpovídání se před soud svůj, obvinivši jej z kacířství. Nastávalo tedy jesuitům nebezpečí, že bude spis Molinův na hranici spálen následkem výroku inkvisičního. Proto tehdejší generál jesuitský *Aquaviva* vynasnažil se, aby záležitost tato soudu inkvisičnímu byla odňata a přenesena k soudu papežskému. K jeho naléhání papež *Kliment VIII.* zakázal inkvisici další odbývání soudu a poručil, aby mu k rozhodnutí byly předloženy všecky sporné spisy této záležitosti, které pak odevzdal zvláštnímu sboru kardinálů k důkladnému vyšetření. Když sbor tento po dlouhých poradách vyslovil mínění, že zásady učení jesuitův o milosti boží odporují učení církve katolické a že se tudíž za kacířské prohlašují. a když i papež velice nakloněn byl zatratiti učení Molínovo; tu ihned jesuité tvrdili, že k urovnání sporu jejich potřebí bude všeobecného sněmu církevního; neboť *papež co do své osoby není prý ne-*

*) *Liberi arbitrii cum gratiae donis divina praescientia, providentia praedestinatione et reprobatione concordia.*

omylným ve sporech náboženských. Aby pak dokázali, co lze od nich očekávati, dali si v Alkale vytisknouti sporné věty, ve kterých tvrdili, že to není článkem víry, aby papež Kliment VIII. za pravého papeže a nástupce Petrova byl považován. (Serry, Dějiny porad o výpomocné milosti boží. — *Historia congregationum de auxiliis divinae gratiae.* I. 29.)*)

Jak porušovali jesuité učení církve katolické, poznati lze i z toho, že v Indii, Japanu, Číně a jinde zaváděli místo pravé víry katolické jakousi směsici křesťanství a pohanství. Povrchním znárodňováním obsahu víry hleděli zalichotiti se obecnému rozumu lidskému; naproti tomu však všemožně se přičiňovali zaváděti poutě, pobožnosti Marianské, ctění obrazů a ostatků, rozšiřovali divotvorné návěsky (amulety), vůbec *hleděli podporovati každým způsobem pověry církevní.* Za základ svého učení vzali si blud a klam. Tak v učení svém o bohoslužbě nebyli pamětlivi slov Krista Pána, jimiž poučuje následovníky své, jak se k Bohu otci modliti mají, když praví: »Bůh jest duch, a ti kteří se k němu modlí, mají se modliti v duchu a pravdě.« Naproti tomu učili jesuité, že modlitba toliko ústy vyslovená může pravou modlitbou býti, když při ní i na věci zcela jiné myslíme. (Gabot, opera Tom, I. tract. 5. nota 842.) — Podobně vyslovil se jesuita *Lorthivir*, ant praví: »K pravé bohoslužbě postačí, abysme při bohoslužbě zachovávali všechen zevnější způsob, kterýž tato na nás vyžaduje, byť bysme se modlili i s předsevzatou myslí rozptýlenou. Jesuita *Busenbaum* (Theolog. moral. Lib. I. tract. 2. cap. 3.) docela tvrdí: »Kdyby někdo toliko z té pohnutky, aby viděn byl neb aby na pána si hráti mohl, na mši šel, aneb právě i z toho úmyslu, by tam krásti mohl, ten by přece úmyslem tím zadost učinil, i kdyby tento v mnohých okolnostech dosti hříšný byl.« — A tak učili jesuité, že se Bohu sloužiti může i hříchem, hříšným myšlením a činěním.

Jesuité byli též hlavní příčinou, že se v církvi katolické nezaváděly potřebné opravy, že se nevyplenilo mnoho obyčejů a zvyků, které se během času a v dobách temnoty duševní na újmu pravého náboženství do ní byly vloudily. Kdykoli

*) Další spory jesuitů, týkající se jejich učení o milosti boží, uvedeme v dějinách jejich ve Francii v článku „*Pronásledování Jansenistů*“.

biskupové, synody neb koncilia zaváděti chtěli některé opravy, byli jesuité nejúhlavnější toho protivníci a odpůrcové; o tom svědčí hlavně jednání jejich na konciliu Tridentském, o čemž později obšírně pojednáme.

Nevědomost lidskou, náchylnou k tajemnůstkářství, k pověře a zázrakům, dovedli výborně rozšiřovati a jí všude používati. Roku 1530 uznala synoda mohučská, že se obrazům svatých až přílišná pocta vzdává, takže to již bylo skoro modloslužebnictví; proto přikázala synoda, aby biskupové nepřipouštěli zakládání nových míst poutnických. Avšak jesuité byli právě mínění opačného; neboť za doby jejich povstalo v katolických zemích tak mnoho nových míst poutnických, ovšem že zázračných, že ani v dobách nejstarších tolik zázraků se nedělo. Ve Vídni a okolí Vídně nenalézá se skoro kostelíčka, v němž by nebyla nějaká zázračná Panna Maria. Taktéž vynašli jesuité v Porýnsku a v Bavořích velké množství zázračných míst poutnických. Vůbec patřily pouti a zázraky mezi nejoblíbenější prostředky jesuitů k omámení lidu. Nejen sprostý lid od jesuitů přemlouván dával se na pouti, zanechav práci a péči o domácnosť a prozahálev takto mnoho času, ale i knížata a králové, vydařivše se dle učení jesuitů, dávali v ohledu tomto sprostému lidu svému příklad nejhorší. Tak bavorský vévoda Vilém putoval, doprovázen jsa zpovědníkem svým jesuitou *Menginem* a oblečen do šatu žebráckého, skoro každý rok do Duntenhausenu, kde veliké pokání činil a hlavně mnoho peněz panence Marii obětoval.

R. 1536 a 1549 zakázalo kolínské a mohučské koncilium provinciální, aby se nevedl obchod s nejistými ostatky svatých, s obrázky dotýkanými a podobnými věcmi. Ale jesuité, majíce z těchto pramenů vydatných příjmů, nešetřili tohoto zákazu koncilia, a ukazovali, rozdávali a prodávali ty nejpodivnější věci, jako plénky, v nichž Jezulátko bylo zavinuto, krvavý pot Krista Pána na hoře Olivetské, hřebíky s kříže Ježíšova; závoj a šaty Panny Marie a t. d. Proti kouzlům a čarodějnicím, duchům a strašidlům prodávali rozmanité amulety, obrázky a beránky voskové. Aby ženám přispěly při porodu, kladli jim na život divotvorné obrazy sv. Ignáce z Loyoly, neb knihy pravidla řádu obsahující. Z pozůstatků sv. Ignáce dělali a pro-

dávali nejrozmanitější věci, jako prášky sv. Ignáce proti bolestem v životě, vodu, v níž ruka sv. Ignáce byla namočena, a kterou se strašidla a zlí duchové bezpečně zaháněli, a jiné věci nesmyslné. Takovými prostředky jesuité vymítali ďábla z posedlých, léčili nemoci, zaháněli bouře, hasili požáry a t. d. a t. d. Nesčíslné jsou zázraky, jež pomocí těchto prostředků vykonávali, a žádný lékař nevyhojil tolik nemocí jako jesuité touto svatou lékárnou. Jaký div, že katolíci takto víc a více upadali v pověrčivost a temnotu, pozbyvše všeho čistého a rozumného pojmu o náboženství svém. — Doklady k tomu všemu uvedeme v líčení činnosti jesuitů v jednotlivých zemích.

Mravouka jesuitův.

Nejsmutnější proslulosti dosáhli jesuité vzděláváním katolické mravouky, od níž se odchylovali ve spisech a učení svém, hlásajíce zásady, které se naprosto příčí nejen čistému učení Kristovu, nýbrž vší mravnosti a šlechetnosti vůbec, a odporují nejjednodušším zásadám mravním v srdce každého člověka již od přírody samé vštípeným.

Tak popírali jesuité i základní pravidlo křesťanského učení, že povinni jsme milovati bližního. Neboť jesuita *Lamius* v knize své Opera theol. IV. str. 377 praví: »Kdybychom zavázáni byli milovati bližního, tu by mnozí zatraceni byli proto, že tento vnitřní skutek lásky ke všem lidem neprobudili; a to jest nemožné a schváliti se nedá.« Nejčelnější zásadě křesťanství, lásce k příteli i nepříteli, zpronevěřili se jesuité také výbojností, nesnášelivostí a útočivostí svou proti nekatolíkům. S kacíři není prý katolíkům spojení a žádného pokoje; pročež slovo jim dané, byť i přísahou bylo stvrzeno, nemá se nikterak držeti, poněvadž jest proti obecnému dobru, proti spáse duševní, proti právům božským i lidským. Učení jesuitů oplývalo vůbec slovy vzteku, zloby a spílání místo slov poučení, odpuštění a lásky; nekatolíci (kacíři) musí se prý smrtí vyhladiti, vražditi, ze zemí vypovídati, potlačovati, hubiti, i ohněm a mečem potírati, jakož i s hanbou a potupou ze všech zemí, na něž září slunko Páně, vyháněti, ano mají býti

z kořene vyhlazeni smrtí spojenou s mukami nejkrutějšími. (Pavel *Windok* v traktátu svém o potlačení kacířství.) Jesuita Pedro *Ribadeneira* praví v knize své »De instit. Soc. Jesu«: »Nedá se ani vylíčiti, s jakou nenávistí jíti mají katolíci proti kacířům.« — Dle těchto slov chovali se jesuité vždy k nekatolíkům; nekatovali sice vlastní rukou, jako dominikáni krvavou inkvisicí, ale neustálým podněcováním vlád, panovníků, lidu neb surového vojska na jinověrce utratili mnohem více životů lidských než sama inkvisice. Již general *Lainez* nabídl se vévodovi Savojskému *Emanueli Filibertovi* r. 1560 službami svými k obrácení a vyhubení kacířů *Valdenských* a poslal mu jesuitu Antonína *Possevína*, jenž v čele žoldnéřů po celé zemi táhl a všudy ubohé Valdenské přepadával a vraždil s ukrutností nevýslovnou, kněze pak jejich na hranicích upaloval. Jesuita *Le Chaise* pohnul r. 1686 krále francouzského *Ludvíka XIV.*, jehož zpovědníkem byl, k zrušení ediktu Nantesského, kterým Jindřich IV. r. 1598 Hugenotům pojistil rovná práva s katolíky. Tím povstalo nové kruté pronásledování Hugenotů pověstnými dragonádami. V krátké době skončilo přes 10.000 nekatolíků život svůj dílem meči surových dragounů, dílem na hranici neb na šibenici. Mnoho tisíc pilných a pracovitých obyvatelův uteklo z Francie, jen aby zachránili život svůj. Kalvinské kostely byly pobořeny, tiché kvetoucí osady a průmyslová města byla spustošena a obrácena v spáleniště, blahobyt statisíců pokojných rodin zničen navždy — a to vše způsobili jesuité *»k větší cti a slávě boží«*. — Nekřesťanské učení a nelidské jednání jesuitů proti nekatolíkům nedá se nikterak omluviti poukazováním k tomu, že *Luther* sám již r. 1520 podobné zásady vyslovil v listu svém Janu Lange-mu zaslaném, v němž praví: »My zde (ve Wittenbergu) jsme přesvědčeni, že papežství jest sídlém pravého a skutečného Antikrista, proti jehož klamu a lsti my pro spásu duší pokládáme všecko za dovolené (Nos hic persuasi sumus, papatum esse veri et germani Antichristi sedem, in cujus deceptionem et nequitiam ob salutem animarum nobis omnia licere arbitramur.«)

Nenávistí a zuřivostí svou proti nekatolíkům jesuité zaslepeni byli tak, že *se neostýchali schvalovati a hájiti vraždu nekatolických panovníků*, zovouce ji *»vraždou tyranů«*. Tyranem

však nazývali jesuité každého vládce kacířského (nekatolíka) jakož i každého panovníka, jenž nepodporoval ctižádostivé účely jejich. Jesuita Vilém *Rainold* (Rosseus) ve svém spise »O spravedlivé moci křesťanské republiky proti králům bezbožným a kacířským (De justa reipublicae christianae in reges impios et haereticos auctoritate)«, s povolením představených řádu a krále španělského r. 1592 vydaném, vyslovuje se v tomto ohledu takto: »Kacířským jest každý panovník, jenž se plete do církevních záležitostí, aneb který kacíře od biskupů klatbou stížené nevypovídá ze země své. Kacířem jest též každý vládce, jenž v církevních rozhodnutích dopouští další hádky vědecké a který kacířské knihy a spisy nedá páliti na hranici. Kacířským panovníkem jest ten, jenž dopouští kacířům společně se scházeti a jenž neřídí zákony své dle ustanovení církevních, jenž nepodporuje rozkvět samospasitelné církve a jenž se zdráhá snesení a nařízení sněmů církevních přijímati a poddaným svým oznamovati. A jakmile některý vladař jen jednu z těchto povinností přestoupí, přestává býti pravým panovníkem, pozbývá všech práv panovnických a jest pouze tyranem. Tací křesťanští panovníci byli prý odjakživa předmětem ošklivosti a opovržení. Neboť otcové církevní, Chrysostomus, Athanasius a jiní se vyslovili, že jsou tací vladařové horší než psi (!). Takový vladař jest prý největším zlosynem na světě a má býti zde dle rozkazu písma Svatého zavražděn; nemá býti mu dovoleno panovati nad křesťanskými poddanými; neboť jest víře Kristově nebezpečnější, než sám nevěřící sultán turecký, a nikdo není tudíž povinen rozkazů jeho poslouchati.« — Tak zlomyslně a drze píše jesuita Rainold a nazývá zpozdilci a pošetilci všecky, kdož by tvrdili, že takovým učením se ruší veřejný pokoj a povzbuzuje ke vzpouře proti králům. Kdo prý křesťanským národům ukládá povinnost vždy poslouchati těch, které si jednou za panovníky zvolili, ten prý jest nejen nepřítelem a zrádcem křesťanských národů a králů a právem vinen uražení lidské důstojnosti, nýbrž musí také jako odpadlec obviněn a do pekla zatracen býti jakožto nepřítel křesťanství a křesťanské víry a jakožto urážce a utrhač božské velebnosti.

Učení o právnosti vraždy tyranů hájili a zastávali jesuité na rozhraní 16. a 17. století v přemnohých spisech, od řádu

schválených, opírajících se o zásadu nejvyšší moci lidu, ačkoliv učení takové od obecného koncilia konstantského (r. 1414—1418.) bylo zavrženo. Jesuita Franc. *de Toledo* (*Toletus*), španělský kardinál, († 1596) ve spisu svém »In summa casuum conscientia (Lib. V. 6.)« praví: »Jest jeden případ, kdy smí každý jednotlivec vraždu spáchati, totiž kdyby byl ve státě některém tyran, jehož by občané jinak vypuditi nemohli.« — Nejzlopověstnější hlasatel o oprávnění ke kralovraždě, aneb dle smyslu jesuitů k vraždě tyranů, jest jesuita Juan *Mariana* (1537—1623), jenž upírá i platnosť usnesení koncilia konstanského, protože je papežové zřejmě nepotvrdili. Tento učený a svobodomyslný jesuita, jenž pro svou přímost, s jakou sepsal Dějiny Španělska (Historia general de España), španělským Tacitem byl nazván, ve spisu svém »O králi a jeho vychování (De rege et regis institutioue Lib. II. c. b.)«, který r. 1598 jsa při dvoře Filipa II. vychovatelem, sepsal pro chovance svého a nástupce trůnu španělského Filipa III., praví, že moc všech křesťanských panovníků jest obmezena lidem, kterýž jim ji udělil a tudíž oprávněn jest, ji obmeziti, změniti a dle okolností i úplně zrušiti. A z důvodů těch zastává Mariana vzpouru, královraždu i vraždu králův úkladnou a otrávení takto: »Lid má právo a moc špatnostem panovníka přítrž učiniti; ani papež nesmí býti vymíněn. Kdožby vyhovuje obecnému přání o zavraždění tyrana se pokusil, nikterak nebudu za to míti, že neprávě jednal, nýbrž mám za to, že zasluhuje chvály. Že tyran může býti zavražděn veřejně zbraní, buď útckem na palác jeho aneb v bitvě, netřeba šíře dokazovati; ale jest i dovoleno zavražditi jej lstivě a úkladně. Svědčí to sice o větší síle a zmužilosti, veřejně-li kdo a v tváří tvář proti tyranu vystoupí, ale nicméně i to jest důkazem opatrnosti a obezřelosti, když někdo chtěje tyrana se světa sprovoditi, učiní to pomocí úkladů a osidel; neboť s tím jest menší nebezpečí spojeno pro vraha i pro stát. Naskytuje se ale jen otázka, jest-li týmž způsobem dovoleno jedem veřejného nepřítele aneb tyranna zavražditi? Dle přírodních zákonů jest to povoleno a tedy lhostejné, vraždí-li se dýkou neb jedem, zvláště uváží-li se, že šalba a lest při kralovraždách jsou prostředky dovolenými (!). Naskytne-li se kdy vhodná příležitost k vraždění krále, kdo medle byl by tak bojácný a choulostivý, aby se ohlížel na

rozdíl při zavraždění?« — Takového náhledu jest jesuita *Mariana*, jenž travičům ještě udílí zvláštní předpisy ohledně chování jejich, zejména připomíná, aby trávili jedem co možná zevnitř, na př. otráveným oděvem, světlem, květinami atd.

Též Petr Mikuláš *Serrarius*, italský jesuita, vyslovuje se ve svých dodatcích k biblí v podobném smyslu, zejména uvádí při zpomínce na smrt *Eglona*, krále Moabitů, slova tato: »Někteří učení bohoslovci tvrdí, že soudce Israelitů *Ehud* dobře učinil, zavraždiv krále, poněvadž byl k činu tomu duchem božím puzen; ale já pravím, že tato příčina nebyla jedinou, nýbrž že jest ještě jiné příčiny, totiž té, že se činu toho dopustil na tyranu, jenž lid jeho po 18 let v otroctví držel, a že tudíž čin ten jest ospravedlněn.«

Dosti zřetelně vyjádřil se také nejproslulejší jesuita kardinál Robert *Bellarmin* († 1621), týž Bellarmin, který vynikaje učeností neobyčejnou, mírností ve svých spisech a dobrotou srdce, i u protestantů veliké vážnosti požíval, a k žádosti jesuitův od papeže připočtěn byl mezi svaté. Týž praví ve spise svém »O nejvyšší moci papeže ve věcech světských« (*De summa Pontificis autoritate in rebus temporaribus* (1610), sv. IV. str. 180): »Není sice věcí duchovních a mnichů, aby sami krále a panovníkyúkladně vraždili, a taktéž nemají ani papežové ve zvyku, vladaře takovýmto způsobem utlačovati. Ale za to papežové knížata, kteří neuposlechli výstrah jejich otcovských, vylučují z církve, nepodávajíce jim tělo Páně a ostatní svátosti, ano, uznávají-li toho potřebu, sprošťujíce i poddané jejich poslušnosti a věrnosti k panovníkům svým, a zbavujíce mocnáře královské moci a důstojnosti jejich, *načež jiní lidé dokončí odplatu nad nimi za mrzké činy jejich.*«

Nejzřetelněji však hájí kralovraždu jesuita *Suarez* ve spise svém r. 1614. v Lissaboně vydaném a od stolice římské co nejvřeleji doporučeném, pod názvem »Obrana víry katolické a apoštolské« (*Defensio fidei catholicae et apostolicae*), v němž (v knize VI. kap. IV. 13. a 14.) praví: »Jest článkem víry (?), že má papež právo, kacířské a odbojné krále s trůnu svrhovati; pak není taký panovník, trůnu papežem zbavený, žádným zákonitým králem neb knížetem; když se ale ještě i potom zdráhá papeže poslouchati, pak jest tyranem, a může jej kdo-

koliv zavražditi.« Zřetelněji nelze již kralovraždu schvalovati a k ní i vyzývati.

Skutečně velmi krásné to zásady mravouky, na nichž jesuité zakládali nejenom právo zbaviti trůnu panovníka nekatolického aneb ukrutného, nýbrž i povinnost odpříti poslušnosť takovému panovníkovi, jejž pak každý mohl i zavražditi. Zásady ty rozšiřovaly se původem jesuitů obzvláště ve Francii, takže se tam staly společným přesvědčením strany přísně katolické v bojích náboženských a rozdráždily mysle lidu proti Jindřichovi III. a IV.

A tak stali se jesuité i původci a obhájci vzpoury. Veřejně se zbraní v ruce nesúčastnili se arci vzpour a kralovražd nikdy, ale za to potají působili k tomu rozšiřováním pobuřujících spisů, řečmi svými na kazatelnách a ve zpovědnicích, rozséváním rozčilujících zpráv a pokradmo povzbuzováním a zatajováním zločinů, jichž jiní se dopouštěli, a to hlavně k jejich vlastnímu prospěchu, což však líčili vždy co činy směřující k zachování svobody lidu, k větši cti a slávě boží a k prospěchu a na oslavu církve svaté! Jesuitům nejednalo se nikdy o pravou svobodu lidu, nýbrž jenom o jejich vlastní moc a moc papeže, kteréž vždy a všude v zápětí měly mnohem horší ukrutnosti nežli tyranství panovníků. — *Jesuité velebili kralovrahy a slibovali jim království nebeské*, ačkoliv sv. Pavel učil první vyznávače víry křesťanské, aby poslušni byli vrchnosti světské dle příkladu Ježíše Krista.

Na doklad toho, že jesuité královraždu nejenom hlásali, a schvalovali, nýbrž k ní i vybízeli a také skutky dokázali i to, co tvrdili, uvedeme více případů, až budeme jednati o působení jesuitů v jednotlivých zemích, zejména v Nizozemí, ve Francii, v Anglii a v Portugalsku.

I nejhorlivější příznivci a zastanci řádu jesuitského, kteří obyčejně protivníkům jesuitů vytýkají, že z jejich spisů mravoučných jen úryvky, a ty někdy překroucené aneb nesprávně přeložené, uveřejňují — nemohou upříti a také neupírají, že jednotliví spisovatelé jesuitští, mezi nimi hlavně *Mariana*, ve spisech svých vraždu tyranů ze zásady za dovolenou pokládají. Ale tito obránci jesuitů tvrdí, že učení Marianova jiní spisovatelé jesuitští vyvraceli, zvláště pak, že general řádu Claudius

Aquaviva brzy po vydání spisu Marianovu přísně zakázal všem členům řádu svého této zásady ohavné budoucně se dotýkati. Tomu však jest poněkud jinak, jak z předešlého patrno, neboť spis Marianův vydán byl r. 1598., kdežto teprv po zavraždění krále francouzského Jindřicha IV. r. 1610., zvláště pak po mravní porážce, kterou strašná zásada kralovraždy jesuitům a katolíkům v Anglicku způsobila, generál Aquaviva r. 1614. zakázal podřízeným svým, v přednáškách, v rozmluvách neb spisech vysloviti zásadu, že dovoleno jest kterékoliv osobě, pod jakoukoli záminkou tyranství, zabiti krále neb knížata neb jim smrť úkladně strojiti. (»*Licitum esse cuique personae, quocumque praetextu tyrannidis, reges aut principes occidere seu mortem eis machinari.*«)

Zásady mravouky jesuitské.

Není účelem naším vyličovati souvisle celou soustavu mravoučnou řádu jesuitského; dostačí nám, vytkneme-li jenom některé zásady, které jesuité veřejně ve školách a ve spisech svých hlásali, a o nichž se tvrditi nemůže, že by je byl řád jesuitský kdy zavrhl. Hlavní všeobecné zásady a učení, které činí mravouku jesuitských učitelů hroznou, všemu řádu společenskému se příčící, jsou tři, totiž: *1. zásada o pravděpodobnosti* (*probabilitas*), *2. učení o způsobu říditi úmysl* (*methodus dirigendae intentionis*) a *3. učení o vyhražení v mysli* (*restrictio neb reservatio mentalis*).

Dle zásady pravděpodobnosti, kterou jesuité od dominikánů přijali neobtěžuje se svědomí jednáním, které se dá ospravedlniti důvody pravděpodobnými anebo míněním od nějakého znamenitého učitele »doctor gravis« zastávaným. Dle toho dovolen jest každý čin a skutek, dá-li se vůbec některak odůvodniti, i největší zločiny mohou býti skutky vyvolané důvody, nutností — tedy netrestné! O mravní hodnotě vůle a činu nerozhoduje se dle nutné patrnosti mravních představ a zásad, dle jistých a pevně zabezpečených důvodů, nýbrž spokojuje se pouhou menší větší pravděpodobností neb výrokem některého učitele vynikajícího. Proti učení takovému, jehož škodlivost nad bílý den jest jasnější, vyslovil se i generál řádu Vitelleschi (1616—1645) jakož

i 13. kongregace generální (r. 1687.); potom sepsal i sám jesuita spravedlivě smýšlející *Gonzalez* proti probabilismu zvláštní dílo, které však general řádu *Oliva* zavrhl, ačkoli je papež Innocenc XI. schválil a přikázal, aby do tisku bylo dáno. Když pak Gonzalez po smrti Olivově r. 1697 přispěním papeže se stal generálem řádu, a potom dotčené dílo své tiskem vydal, vzbouřili se proti němu všickni přísedící řádu, a generální kongregace řádu uzavřela generála sesaditi, a pouze spojeným silám papeže a císaře podařilo se jej na místě jeho udržeti. — Ještě na počátku XVIII. století ozývaly se v řádu protesty proti učení probabilismu, ale tento odpor neměl žádných výsledků, jako nařízení zakladatele řádu, aby se jesuité nezabývali politikou; neboť jesuité neupustili z prospěchu řádu svého ani od zásady pravděpodobnosti ani od provozování politiky.

Dle *druhé zásady, učení o úmyslu*, může se spáchati bez obtížení svědomí čin přikázáním zapovězený, jenom když člověk nemá úmysl tím hřešiti, nýbrž když tím dosáhnouti hledí účelu chvalitebného. Tudíž nikdo nehřeší, byť páchal skutek zločinný a sebe nemravnější, když podloží zločinu svému dobrý úmysl a jakýkoliv účel dovolený. — Tuto zhoubnou jesuitskou zásadu, že šlechetnosť záměru ospravedlňuje činy, jež mravnost a zákony lidské zavrhují, čili že »*účel posvěcuje prostředky*«, vyslovil a zastával přede všemi jinými jesuita *Escobar* Antonio y Mendoza. Proti zásadám jeho vystupoval zvláště Blažej *Pascal*, jeden z prvních spisovatelů francouzských († 1662), ve spise svém »Listy z kraje« (*Lettres provinciales* 1657) o pravdách náboženských vůbec a o morálce jesuitů, jichž nedůstojnou morálku kasuistickou, pro pobožné přísnou, pro světáky lehkou až i nemravnou, odhalil způsobem zničujícím, ukazuje na odpor do nebe volající tohoto učení jesuitů (Escobara, Sancheza, Suareza, Moliny a jiných) proti věčné, čisté kráse i velebnosti učení Kristova v evangeliích. — Takovým překrucováním zákonu mravního proměnili jesuité křesťanské učení o hříchu, o jeho vyznání a odpuštění v pravé mamidlo.

Dle třetí všeobecné zásady učení jesuitského o vyhražení v mysli, jest dovoleno, aby mluvící k vůli dobrému neb jenom dovolenému účelu odpověď svou, slib neb přísahu obmezil na užší smysl, než doslovný obsah řeči jeho tomu připouští; také

nedopouští se lži a podvodu, kdo přípověď tajně činí závislou na podmínkách, kterých nezná ten, komu se dává *(zatajení v myšlenkách)*; aneb kdo zúmyslně užívá dvojsmyslných slov, aby jimi k prospěchu svému klamal (nauka *o dvojsmyslnosti č. obojetnosti, amphibolie*). Dle této zásady jest dovolena i *křivá přísaha,* o čemž jesuita *Suarez* podává tento výklad: »Samo o sobě není bezprávím dvojsmyslu používati též při přísaze, proto není to také vždy křivou přísahou. Příčinou toho jest, že jen to máme za lež, co odporuje si s myšlenkami mluvícího, protože tento není zavázán v myšlenkách svých souhlasiti s oněmi posluchače. Kdo však dvojsmyslných významů užívá, o tom nelze říci, že mluví proti svému smýšlení, neboť béře řeč svou ve smyslu, jaký s náhledy jeho souhlasí. Proto není to, co mluví, lží; proto není samo o sobě bezprávím mluviti podobným způsobem, neb bezpráví může se státi pouze lží. Z toho lze učiniti závěrek, že to není křivopřísahou, podobný výrok odpřísáhnouti, neb přísahou tou nebéře se Bůh za svědka lži, anať to lež ani není.« — K zatajení v myšlenkách, jež zdá'o se jesuitským bohoslovcům obzvláště důležitým, podává jesuita *Sanchez* příklady: »Jestli někdo tázán, vinen jsa vraždou na knězi spáchanou, může odpověděti: kněze jsem nezabil, mysle na jiného toho jména; aneb myslil-li skutečně na kněze, o němž se mluví, může odpověděti: nezabil jsem jej, s tajným doložením ‚před jeho narozením'.« — »Taková chytrosť,« praví týž spisovatel, »jest velmi užitečna, aby mnohé se ukrylo, co v úkrytu zůstati musí a což by beze lži a křivopřísahy ukrytým zůstati nemohlo, nestalo-li by se to podobným způsobem. Vším právem můžeme použiti tohoto klamu, kolikrátkoli svůj život, svou česť zachovati, své jmění hájiti neb nějaký dobrý skutek vykonati chceme.« — Týž Sanchez podotýká: »Kdo jest přinucen učiniti ženštině slib, že ji pojme za manželku, může to též přísahati, mysle při tom v srdci svém: budu-li k tomu donucen, anebo jestli se mi později zalíbí.«

Dle učení jesuitů můžeme slibovati a přísahati, co a nač chceme, jenom musíme, skládajíce slib neb přísahu, míti úmysl, že nic nesplníme. Tak *Escobar* a *Molina* učí: »že slib nezavazuje, neměli-li jsme v úmyslu se jím zavázati.« Řekneme-li tedy: Učiním to; vyrozumívá se pod tím, že to učiníme, ne-

změníme-li svoji vůli. Neboť nechceme tím se vzdáti vůle své svobodné.«

Jesuita *Busenbaum* pronesl zásadu: »Kdo jen povrchně přísahal, nepotřebuje zachovávati přísahu; neboť nepřísahal, ale jen si zahrával s přísahou.« K této nepěkné nauce připojuje jesuita *Gordon* příklad, an praví: »Z této zásady vyplývá zcela dobře závěrek, že ten, jenž vstupuje do nějakého řádu duchovního a zřejmě nemá v úmyslu, že chce zachovávati slib čistoty, také není nucen, slib čistoty držeti.« — »Dovoleno jest též přísahati dvojsmyslně, žádá-li se přísaha zákonem, na příklad žádá-li přísahy někdo, jenž nemá práva k tomu, jako soudce nepříslušný.« K tomu podává jesuita *Tamburini* krásný tento příklad: »Nejenom vinník, je-li to duchovní, ale i jiní mohou před světským soudem přísahati, že duchovní nespáchal zločinu, vyrozumívajíce tím, že jej tak nespáchal, aby byli povinni, vyřknouti to před soudem světským, protože tento soud pro duchovního jest nepříslušný.« — »Má-li někdo vydati svědectví u soudu, není vázán, aby vydal svědectví pravdivé, kdyby z toho pro něj neb pro jeho příbuzné neb přátele vzniknouti mohla škoda nějaká.« — Kdyby soudce vyšetřující vyptávaje se obviněného nešetřil zákona, není vinník povinen, aby doznal vinu svou, nýbrž může soudce klamati na příklad dvojsmyslnými slovy, aniž by se tím dopustil lži.«

Takovým učením o přísaze a svědectví jesuité tropí si pravý posměch z přikázání božích: »*Nevezmeš jména božího nadarmo*« a »*Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému.*«

Také k ostatním přikázáním božím podává nám jesuitská mravouka prazvláštních vysvětlení dle zásad předešle uvedených.

Čtvrté přikázání Boží: »*Cti otce svého i matku svou*« vykládali jesuitští bohoslovci následujícím způsobem. Jesuita *Hurtado* praví: »Syn může žádati si smrti rodičů svých, aby po nich dědil, jen když to nečiní ze zášti nebo jiných hříšných příčin. Též může syn, aniž by se dopustil hříchu smrtelného, radovati se ze smrti otce svého, jemuž platil výminek, aneb dědí-li jeho statky.« — Okrádání rodičů dětmi jejich omlouvá i schvaluje se v mnohých spisech jesuitů, z nichž uvedeme jen

některé. *Emanuel Sa* praví: »Otci nepatrné věci odciziti, není hříchem.« Jesuita *Gordon* učí, že syn svému otci odciziti smí to, co by mu otec, kdyby jej za to žádal, dobrovolně přenechal, aneb jest-li syn věci odcizené použiti chce k nějakému skutku dobrému. Týž náhled zastává *Escobar* a *Matouš Stolz.* — Hrozné ale jest, jakým způsobem jesuité dovolují a schvalují *otcovraždu.* Jesuita *Gobatus*, jenž se dovolává staršího moralisty jesuitského Štěpána *Fagundeza*, praví, že jest dovoleno synu, jenž v opilství se dopustil vraždy na svém otci, radovati se z tohoto zločinu hrozného, jakož i nad bohatstvím a statky, kteréž po smrti otce jeho za dědictví se mu dostanou. Na otázku, jest-li synovi dovoleno, zavražditi otce vypovězeného, odpovídá portugalský jesuita *J. de Dicastille* ve spise »O právu a spravedlnosti« (Kn. II. str. 511.), že velký počet spisovatelů (jesuitů) s tím souhlasí, a dokládá: »*je-li otec takový škodný naší společnosti*, jsem náhledu týchže auktorů.« — *Emanuel Sa* praví, že jedná-li se o zachránění vlasti, syn smí zavraždili i otce svého. (*O té vlastenecké lásky jesuitské!*) Podobným způsobem zneužívá jesuita Štěpán *Facundus* (Fagundez) i náboženství, ant (ve spise »O zařízení církve« 1626, díl I., kn. I., kap. 33.) praví: »Synové katoličtí mohou z kacířství obžalovati vlastní rodiče své, chtěli-li by tito odvrátiti je od víry, byť i věděli, že za to rodiče jejich budou na hranici upáleni aneb mečem katovým odpraveni.« A jesuita *Toletus* (Franc. de Toledo † r. 1596.), kardinál španělský, dokonce tvrdí, že takovým otcům synové mají nejen odepříti vší podpory, nýbrž že je smí i zabíti, když by tito chtěli je násilím přinutiti k odpadnutí od víry. — Tak zneužívali jesuité nejsvětějších citů srdce lidského, náboženství totiž a lásky k vlasti, hanebným způsobem k tomu, aby omluvili mrzké zločiny, při jejichž pouhém pojmenování s ošklivostí se člověk odvrací.

V pojednání o přikázání pátém »*Nezabiješ*« vyjádřili se nejváženější učitelé mravouky řádu jesuitského pochopitelně a zřetelně takto: »Abychom čest svoji zachovali aneb námi učiněná příkoří pomstili, můžeme odpůrce svého i úkladně shladiti.« Jesuita *Escobar* zejména praví: »Vrah úkladný jest ten, kdož zabíjí člověka, který si na nic ani nepomyslil, jaké nebezpečí hrozí životu jeho, tudíž nemůže se ten, kdož zavraždil

nepřítele svého, nikterak jmenovati vrahem úkladným, byť i ze zálohy byl to učinil; neboť od nepřítele svého může se každý nadíti i nejhoršího a tudíž se má vždy před ním na pozoru míti; i ten, jenž vraždí nepřítele svého, s nímž se byl smířil pod tou výminkou, že nebude více strojiti úklady jeho životu, nemůže býti jmín vrahem úkladným, leč by byl s oním nepřítelem vstoupil v přátelství vroucnější. — Jesuita *Busenbaum* praví: »Aby někdo život svůj zachránil aneb zdravé údy své zachoval, dovoleno jest protivníka svého zabiti; v případě takovém smí zabiti syn otce, mnich opata, poddaný panovníka.« Týž spisovatel učí, že zavražditi člověka třebas nevinného dovoleno jest za jistých okolností nejen k vůli obraně, ale i v jiných případech, jako byl-li někdo těžce uražen, poněvadž uražený byl jmín za bezectného; i když uražený jest mnichem neb duchovním světským, dovoleno mu zavražditi protivníka svého. — Jesuita *Amicus* v nauce své »*De jure et justitia*« (Tom. V. sect. 7. pag. 554.) tvrdí, že každý duchovní oprávněn jest zavražditi bez všech ohledů toho, kdo by zamýšlel jeho aneb řád jeho hanobiti pomluvou neb viniti ze zločinu. A *Caramuel* nad to praví: »Kněz může v mnohých případech zavražditi utrhače na cti, ano někdy to i učiniti musí.« Jesuita *Dicastille* tvrdí, že jest dovoleno zavražditi toho, kdo křivým svědectvím u soudu uvedl by nás v nebezpečí, abychom byli odsouzeni k smrti aneb k jinému trestu těžkému; jestiť to pouhá obrana.« A *Tamburini* ve spise svém (Explicatio Decalogi II. 3.) praví: »A mohl by poddaný žádati smrti představeného, aby sám následoval v představenství? S právem zajisté tak žádáš neb toho dosahuješ, poněvadž neraduješ se jiného neštěstí, leč vlastního prospěchu.« — »Hledám smrti otce svého, ne že by byla jeho neštěstím, nýbrž že jest mým prospěchem nebo příčinou mého prospěchu.«

Při výkladu přikázání toho podávají jesuité *Escobar*, *Sanchez*, *Mariana* a *Navarra* také pravidla, v kterých případech dovoleno jest osobám svobodným i provdaným vyhnati plod ze života, což ale jest tak nestoudně psáno, že uznáváme za slušné o tom pomlčeti.

Že při takových zásadách, které nešetřily ani nejsvětějších zájmů lidských, jesuité schvalovali a hájili *i vraždění nekatolíků i královraždu*, o tom jsme již předešle uvedli několik příkladů a dokladů.

Přikázání šesté a deváté: »*Nesesmilníš*« a »*Nepožádáš manželky bližního svého*«, jichž nešetření svatý Pavel nazývá hříchem tak strašným, že mezi křesťany ani jmín býti nemá, vykládají jesuitští spisovatelé mravouky velmi obšírně zvláště ve spise »*Souhrn bohoslovecké mravouky*« (Compendium theologiae moralis), jejž ve prospěch čekatelů bohosloví z rozličných spisovatelů jesuitských vyňal a vydal P. *Moullet* s povolením představených (ve Freiburku Švýcarském r. 1834.). Také jesuita P. Jan Petr *Gusy* († 1866) vydal r. 1850 »Compendium theologiae moralis«, soustavu katolické mravouky dle A. z Liguori k potřebě pro mladé kněze co pravítko v úřadě zpovědnickém sepsanou, v níž obnovena jest kasuistika starojesuitská a probabilismus, též líčí se s neobyčejnou nestydatostí tajnosti manželského života k poučení mladých kleriků; přece však tento spis zaveden byl za učebnici v mnohých seminářích, zejména v Mohuči. Jak Moullet tak Gusy odvolávají se ve spisech svých dle probabilismu na výroky jesuitských mravouků, Tamburina, Escobara, Sancheza, zvláště pak Fegeliho v jeho spise »Praktické otázky o výkonech zpovědníka« (Augšpurk, 1750). Těchto mravouků výklady o poměrech pohlavních jsou způsobu tak nestoudného, že až hnusí se nám podati je ve spisu tomto úplně. Nejprvé vyličují všeliké smilstvo, pro něž uvádějí namnoze omluvy, namnoze pak pro páchání nestoudností dopouštějí jisté meze a zákony; potom máchají se s patrnou zálibou v podrobnostech, o kterých by jako řeholníci, zavázáni jsouce věčnou čistotou, ani mluviti neměli. V těch a podobných spisech pojednávají jesuité o osobách svobodných aneb zasnoubených, i o nevěstkách; návody jejich k úřadu zpovědnickému obsahují neuvěřitelné nestoudnosti a nestydatosti. Co však všechno manželům se dovoluje, vrcholí již v nestoudnosti nejvyšší, a jest psáno jen na zneuctění stavu manželského. Nejdůkladněji o předmětu tom jedná *Sanchez* ve svém díle »O svátosti manželství« (*De sacramento matrimonii,* Genua 1592). Čtoucímu hanebný spis ten mimoděk tanouti musí na mysli, že spisovatel, nežli dílo své sdělával, konal studie v nejsprostším nevěstčinci čili hampejse. Každá stránka toho spisu zapáchá výkalem nejodpornějším. Opakují se zde věci, o kterých pojednáno při šestém přikázání »Nesesmilníš«; než spisovatel brodí se zde v bahně nemrav-

nosti, takže příčí se péru našemu, abychom to opakovali. A přece biskupský censor díla toho dodal k úsudku svému: »Přečetl jsem s rozkoší nejvyšší« (*Summa voluptate perlegi*). A to měla býti mravouka pro lidi svobodné, snoubence a manžely? To měl býti výklad přikázání božského?

Také hřích *cizoložství* omlouvají jesuité v dotčeném »Souhrnu bohoslovecké mravouky« dle náhledu jesuity Escabora a jiných mravouků.

Konečně dávají jesuitští mravoukové i kněžím naučení, jak mohou porušiti slib čistoty. Tak učí *Escobar* ve spise svém (Theol. moral. tract. VI. ex. 7. a. 103.): »Kněz může svléci roucho kněžské, i mnich, byť to učinil i proto, aby navštěvoval domy podezřelé, a nepropadne trestu nižádnému, poněvadž prý má úmysl, po vykonaném skutku ho zase obléci; činí prý dobře, an by jinak v šatu kněžském stavu duchovnímu způsobil jen hanbu.« — Portugalský jesuita *Henriguez* ve spise svém (*Summa theologiae moralis*, Venetiae 1600) jest toho náhledu: »Přijde-li duchovní, ač obeznámen jest s nebezpečím, do kterého se vydává, k ženě, s kterou má pletky zamilované, a jestli dopaden jsa v cizoložství od jejího manžele, tohoto zabije, aby zachránil život svůj, proto nestal se nezpůsobilým k zastávání úřadu svého.«

Není tedy divno, že i mnozí jesuité sami dle těchto nauk se řídili a je také skutkem prováděli.

Kajicnicím svým ukládali jesuité za pokání nejraději tak zvanou *disciplinu* čili *kázeň španělskou*, t. j. jemné pošlehování metličkou po zádech neb po stehnách a zádech obnažených, což smyslnosť ženštin náramně pobuřovalo. V této španělské disciplině, která od vlád duchovních i světských začasté byla zakazována co nejpřísněji, zalibovaly si ženy a dívky i počestné, takže samy prosívaly jesuiské zpovědníky své, aby jim ji jen dále ještě udíleli. Tak zavedli jesuité v belgickém městě *Luváni* (Levna, Löwen) r. 1552 spolek paní s tímto druhem pokání, jemuž se z počátku toliko deset paní podvolilo; během jednoho roku však byly tam již čtyry takové spolky, čítající přes tisíc ženských, které si dávaly od jesuitských zpovědníků svých udíleti španělskou disciplinu na obnažené tělo své, a ve čtyrech letech potom bylo toto pošlehování v obyčeji již u všech ženštin

luváňských, a provozováno bylo i v procesích na místech veřejných. — Taktéž do jiných zemí, zvláště do *Francie* a *Španělska* zavedeno bylo toto duchovní cvičení jesuitské s velkým úspěchem přes všecky zákazy biskupův. Teprve když později počaly se rozšiřovati pověsti o nemravnostech, které se páchaly při těchto duchovních (?) cvičeních u jesuitů, zakročila proti tomu sama *inkvisice*, a r. 1570 zapověděla udělování španělské kázně, kterou jesuité pod pláštíkem duchovních cvičení kajícnice své kazili a sváděli.

O tom podávají dějiny velmi mnoho případů, z nichž uvedeme jen následující. Jesuita Jan Křt. *Girard*, r. 1728 rektor královského semináře námořského v Toulonu, stal se r. 1729 také zpovědníkem Kateřiny *Cadierovy*, dívky to osmnáctileté, vynikající nejen spanilostí, ale i ctností a nevinností, která však oddala se až blouznivě pobožnosti, v čemž ji matka její, vdova po zámožném kupci, podporovala. Chlipný a lstivý jesuita tento namluvil nadšenému děvčeti, že jest od Boha určena k něčemu velikému, ukládal jí modlení, posty a španělskou kázeň těla, až ubohá dívka počala blouzniti a konečně zachvácena byla chorobou hysterickou, takže tělem jejím lomcovaly záchvaty křečovité. V takovém stavu čivní rozčilenosti své (záchvatu hysterickém) byla také dívka svedena od duchovního otce a rádce svého jesuity Girarda. Následky toho však brzy byly patrny a ctihodný jesuita neostýchal se dávati dívce nápoj, kterým přirozené následky hanebnosti své zmařil; kajícnici své pak s povolením její matky, která o ničem nevěděla, zjednal zaopatření v klášteře klarisek, aby se tam uzdravila. Zde Cadierová, jsouc dříve zpovědníkem svým Girardem ubezpečena, že tělesné obcování s ním není hříchem, poněvadž vůle její při tom nebyla činna, toto přesvědčení své i celé tajemství zjevila bez obalu i novému zpovědníku svému, převoru kláštera karmelitského, páteru Mikuláši. A tak se stalo, že o hanebné prostopášnosti Girardově zpraven byl biskup, který Girarda pohnal před soud. Toť bylo pro jesuity ovšem věcí velmi mrzutou. Proto vydávali celou záležitosť za jakési spiknutí proti Tovaryšstvu Ježíšovu, jehož nepřátelé prý chtějí jej před světem zhanobiti; dívku pak svedenou a zhanobenou udali za posedlou, ano hleděli uplácením svědků docíliti toho, aby byla odsouzena k smrti pro utrhání

na *cti*, zvláště pak pro čarodějství a kouzelnictví. Soud však rozsudkem dne 11. září r. 1731 uznal Cadierovou za nevinnu, takže byla propuštěna a odevzdána matce své v opatrování. Avšak i jesuitu Girarda, u něhož prý jevila se patrná slabosť a pomatenosť ducha, sprostil soud obžaloby pro zločiny krvesmilstva duchovního a vyhnání plodu, jakož i pro znesvěcení duchovního stavu svého, i pro mnohé vícekrát opakované zločiny proti veřejné mravopočestnosti, ačkoli všecky tyto zločiny úplně byly dokázány.*) — Jakkoli však soud ve prospěch řádu jesuitského neuznal Girarda za vinna, přece nejen lid byl o vině jeho přesvědčen, nýbrž i sám arcibiskup aixský, kterýž Girardovi zakázal kostel, kazatelnu i zpovědnici, ano vyobcoval jej i z celé arcidiecese své. Tento případ objevil znemravnělosť členů řádu jesuitského v úplném světle, již proto, že všemožně se namáhali, aby spolubratra svého, ač byl hanebníkem nejpodlejším, zachránili před trestem zaslouženým, což se jim také povedlo; neboť soudy francouzské jesuitskými penězi podplacené, bídníka konečně bez trestu propustily. Avšak proces ten zůstane navždy skvrnou soudů francouzských, a jest patrným důkazem hanebných pletich a piklů jesuitských.

Není však dotčený případ osamělý v dějinách řádu Tovaryšstva Ježíšova; neboť ještě mnoho jiných zločinů těžkých proti mravnosti dopustili se tito zbožní a čistí mužové, jimž je i jeden člen řádu jejich, Petr *Jarrige*, vyčetl ve spise svém »*Jesuité na popravišti pro rozličné hrubé zločiny, kterých se dopustili členové řádu jejich*«. Tento Jarrige, velmi učený jesuita a kazatel v Burdogalech, jenž roku 1647 utekl z tamní kolleje jesuitské a přestoupil na víru protestantskou, praví v dotčeném spise svém: »Nikdo sice nemůže věděti a zkoumati nejtajnější myšlení srdce lidského, než jediné Bůh sám, aniž by

*) Spisy tohoto processu, který svého času náramný hluk způsobil po celé Evropě a naplnil ji opovržením proti Tovaryšstvu Ježíšovu vyšly v osmi svazcích v jazyku francouzském pod názvem: »Hlavní sbírka listin, týkajících se processu mezi slečnou *Cadierovou* z města Toulonu a P. *Girardem*, rektorem král. semináře pro námořnictví městské.« V Haagu u Swarta 1731. — Překlad pak německý vyšel v Kolíně nad Rýnem pod názvem: Proces P. *Girarda* z řádu Tovaryšstva Ježíšova s pannou *Cadierovou*.

slušelo smrtelníku, aby vtíral se do nejvyšší rady a prozřetelnosti jeho; ale proto přece mohu směle říci, že jsem mezi všemi lidmi, které jsem měl kdy příležitosť poznati, neviděl nikdy tak prudké, náruživé a vilné v každém ohledu muže, jejichž dech téměř sálal smyslností, jako tyto jesuity.« A na doklad tohoto výroku uvádí Jarrige celou řadu skutečných událostí, zvláště porušení dívek i chlapců, pro které jesuité stáli před soudem obžalováni. Spisem tím však způsobil si Jarrige velmi kruté pronásledování od jesuitů, takže musil utíkati z místa na místo před pomstou jejich. Této, aby ušel, dal se přemluviti od jesuitů úlisným lichocením a sliby, vrátil se r. 1650. opět do řádu jejich, odvolal i zatracoval vlastní spis svůj, který nazval ďábelským výplodem, zplozeným těžkomyslností pobádanou pomstychtivostí. Uvěřili bychom tomu, že Jarrige psal toto odvolání své z přesvědčení, kdyby nebyla nám velmi podezřelou při tom okolnost ta, že jesuité *Jarrige-a* přes to všecko, že napsal odvolání spisu svého, jímž odhaloval hanebné zločiny jejich, přece později v kolleji své v Antverpách ukrutně života zbavili.

V další kapitole jesuitské mravouky pojednává se o krádeži takto: »Kdo pro sebe neb pro druhého něco vezme, co mu nepatří, a sice tolik, kolik má potřebí, nedopouští se krádeže a není povinen, aby to později hradil, byl-li totiž skutečně potřebný a nuzný. — Tak i nedopouští se krádeže ten, kdo odcizí něco, aby si nahradil škodu za věc, jež mu právem náleží, když by jí nemohl nabyti jiným způsobem, na př. nemůže-li sluha dostati patřičnou mzdu, neb je-li nucen sloužiti za mzdu neslušnou.« — Dále vyměřují jesuitští mravoukové pokud krádež jest pouze hříchem všedním a pokud smrtelným, a dovozují, že krádeže v rodině a domácí, dopustí-li se jich příbuzní, manželé, děti, přátelé aneb sluhové a čeledínové, nejsou hříchy smrtelnými, jsou-li nepatrny, ano, že nejsou ani hříchem staly-li se za účelem dobrým!

Když byli všeliké případy krádeže dopodrobna vypočítali, přicházejí mravoukové na kapitolu stran náhrady za věci odcizené. V pojednání tom o náhradách omlouvají a schvalují všeliké chytrosti, kterými jiného šiditi slušno. Jestiť to naučení výborné pro advokáty pokoutné, vydřiduchy, mamiče, podvod-

níky, lichváře, karbaníky, *vytuzovatelé dědictví* a podobnou sběř. Podáváme jen některé úryvky, z nichž čtenáři možno bude učiniti si obrázek o přerozkošné mravouce řádu toho. »Učinil-li někdo druhému bezpráví, z čehož tomuto nevznikla patrná škoda, není povinen k náhradě, poněvadž náhrada jest vlastně napravení škody. Vrah není povinen dávati náhrady těm, kteří byli od zavražděného vydržováni, poněvadž škoda jejich stala se neobyčejnou okolností, t. j. úmrtím, což by se mohlo státi i bez zavraždění.«

Nejpěknější naučení dává nám mravouka jesuitská o *závětech*, totiž: »Je-li závěť (kšaft) sdělána ve prospěch zbožných účelů (nadání jesuitských kollejí, klášterů atd.), postačí na svědomí pouhý spis, kývnutí hlavou aneb jiný posuněk zůstavitele aneb některého svědka. Kdyby i náhlým úmrtím závěť nebyla úplně skončena, přece jest platna, co týče se odkazů k účelům zbožným v ní naznačeným. Závěť taková, třeba neměla zákonné formy, ruší jinou závěť třeba zákonně sdělanou, avšak k účelům jiným, byť jí i prvnější byla odvolána.« — Kterak jesuité této krásné nauky prováděli ve skutečnosti, podává nám nejlepší svědectví spravedlivý dějepis, jenž odkryl hanebné rejdy těchto *šejdířův a překrucovatelů učení Kristova, jehož jméno hanebně zneuctili, nazývajíce se »Tovaryšstvem Ježíšovým«!*

Nestoudní mravoukové narouhavše se tak božskému i přirozenému zákonu, uzavírají díla svá, bahnem zapáchající, slovy: »*Soli deo gloria*« (Bohu jedinému budiž chvála)!

Vytčené výklady přikázání božích dostatečně dokazují, jak jedovaté símě jesuité rozsívali svými zásadami mravoučnými. Neboť jimi nabývá uzákonění a právního potvrzení nejschytralejší sobectví; ruší se veškeré poměry mravní společnosti, a uvádí se lidé mezi sebou jaksi v stav válečný, v němž veškeré výhody mají platnosti. Benediktinský mnich *Mabillon* měl zajisté pravdu, když tvrdil, že pohanská mravouka zahanbuje jesuitské bohoslovce, kteří za křesťanské se vydávají, a dokládal, že mravní vážnost ochabla tak, že není více skoro žádného zločinu, který by zhoubným učením jejich nedal se omluviti a ospravedlniti. Taktéž mnozí jiní mužové přísně mravní a skutečně pobožní smýšleli o jesuitech již záhy tak, jak to později vyjádřeno jest veršem tímto: »O vos, qui cum Jesu itis, Non ite cum Jesuitis (O vy, již s Ježíšem jdete, Za jesuity nechoďte!)«

Marně namáhal se řád jesuitský dokázati, že *zásada: »Účel posvěcuje prostředky«* jest mu cizí a jenom od jeho nepřátel zlovolně vymyšlená; *v ústavě řádu není arciť zřejmě vyslovena**) *ale v naukách od jeho nejznamenitějších mravouků zastávaných jest co možná nejjasněji vyslovena a vyložena.* Veliký však byl počet v řádu spisovatelů, kteří tímto směrem působili. Španělský kardinál František *de Toledo* (Toletus † 1596), Emanuel Sa († 1596), Tomáš Sanchez († 1610), František Suarez († 1617), Vincenc Filincio († 1622), Linhart Less († 1623), Štěpán Bauny († 1649), Pavel Laymann († 1635), Herman Busenbaum († 1688) a Antonín Escobar (†1669) jsou jenom nejvíce vynikající mezi sty jinými, kteří vědeckým pojednáváním a prováděním těchto zásad jména svá zostudili a kazatelnu a zpovědnici pomáhali proměniti na školu lehkomyslnosti, nepravosti a nešlechetnosti. Jenom jednotliví spisovatelé vystoupili proti těmto záhubným zásadám mravoučným, zejména jesuita Raimund *Boncel* r. 1638 ve své bohoslovecké mravouce. — Hledí-li jesuité řád svůj očistiti od tohoto hříchu tím, že vinu těchto ošklivostí svalují na jednotlivé spisovatele řádu a že jednání jejich ospravedlňují volnou censurou knih, od samých generálů řádu vytýkanou: přece jest nepochopitelno, jak při známé přísnosti a jednotě učení řádu jesuitského nejznamenitější jeho mravoukové zastávati mohli směr, jenž by zásadám řádu byl zcela cizím. Byloť v řízení řádu zákonem, že žádný člen nesměl vydati knihu, nebyla-li dříve schválena představenstvem řádu, jemuž přiděleni byli censoři; zejména spisy bohoslovecké, než byly vydány tiskem, musily býti předloženy k prozkoumání »*patribus revisoribus*« (otcům přehlížitelům) v Římě. Každý spis byl tedy vydán se schválením řádu, jenž proto byl za něj odpovědný.

Nebezpečná mravouka jesuitů není tedy pouze učením jednotlivých toliko členů (spisovatelů), nýbrž jest zásadou celého řádu jesuitského vůbec. Neboť stanovy řádu vyžadují výslovně jednotu učení, v nich jest z ohledu toho zřejmě psáno: »Máme všichni totéž věřiti a pokud možná totéž mluviti. Nepřipouštějme

---

*) K tomu hlavně poukazují obránci jesuitů a známý v Německu jesuita *Roh* vysaditi mohl veřejně na kazatelně odměnu 1000 zl. tomu, kdo by dokázal, že záhubnou onu zásadu některý z četných spisovatelů jesuitských v některém spise svém zřejmě byl vyslovil.

rozdílné nauky ani oustně v rozmluvách ani písemně v knihách, které na světlo přijíti nesmí bez schválení a ustanovení generala. S velkou pílí buďtež jednota a vzájemný souhlas pěstovány a žádný spor nebudiž trpín.« — Jesuita *Gretser* praví: »Učitelové společnosti sepsali veliký počet bohosloveckých spisů; my vyznáváme všichni totéž učení a vyslovujeme je na nesčíslných místech soukromně i veřejně ve školách.«

Jesuité nesli se za jediným účelem, totiž aby panovali. Aby došli tohoto účelu svého, zkazili křesťanskou mravouku, hověli zlým náklonnostem a náruživostem lidí vznešených i nízkých, konejšili svědomí, dávali rozhřešení, třeba hříšník nejevil lítosti a předsevzetí k polepšení, ano zneužívali ve prospěch svůj i tajemství zpovědi. Tak ovšem naklonili si urozence i lid prostý a měli rozhodný vliv na poměry státní a rodinné. — V jednom z jejich spisů úředních »Imago primi saeculi Societatis Jesu (Obraz prvního století Tovaryšstva Ježíšova)« vynášejí se jesuité zřejmě uměním svým vyhověti okolnostem, ant praví: »Tovaryšstvo Ježíšovo hledí se přizpůsobiti obyčejům a zvykům všech lidí; snaží se převzíti všecky úřady, snášeti se s lidmi všemi, všem býti vším. To jest právě ta schopnost a snažlivost lásky důmyslné, která tímto sladkým kouzlem uchvacuje odporující; to jest zlatá síť, kterou se duše lapají.«

Tajná poučení pro představenstva řádu jesuitského.

Z toho všeho, co jsme o učení a mravouce jesuitů předešle stručně uvedli, nedá se však nikoli souditi, že by byli všickni jesuité bývali tak podlé stvůry; nebot z ústavy řehole jest známo, že nebyli všickni členové Tovaryšstva Ježíšova zasvěceni ve všecka tajemství řádu. Větší část jesuitů byla pouhým toliko strojem v rukou představených svých, kteří je udržovali v domnění, že kráčejí samostatně po dráze, kterou si k oblažení člověčenstva sami byli vyvolili. Přece však mnozí jesuité španělští a portugalští, vidouce se sklamáni v nadějích svých, jaké v řád Tovaryšstva Ježíšova skládali, obrátili se na papeže Sixta V. s žádostí za potřebnou opravu řádu jejich a za uvedení jeho na prvotní stanovy řádové. V žádosti své doslovně praví toto:

»Zlomyslnosť z některých z nás (professů se čtverým slibem) pokročila tak daleko, a opovážlivost jejich, následkem kteréž zohavili ducha ústavy řádu našeho, sv. Ignácem sestavené, dosáhla takového stupně, že tato ústava upadla nyní v posměch a všeobecné opovržení. Každý ji považuje jako dým a páru, kteráž zrovna tak snadno se stráví, jako byla povstala. A příčinou toho úpadku jest, že professové, představení naši, bezprávně a nespravedlivě dle vlastní libosti své ve všem, co se řádu týče, sobě počínají. A tato převrácenosť v řádu našem se již tak silně zakořenila, a tito představení zavedli si již tolik »*zvláštních regulí*« a zvyků, které pravidlům řádovým sv. Ignáce naprosto odporují, že mnozí z nejlepších, nejmoudřejších a nejstarších členů řádu našeho mnohdy ani nevědí, jest-li tento zmatený sbor lidí skutečně řádem »*Tovaryšstva Ježíšova*«, od svaté stolice římské potvrzeným, aneb není-li to jen sbor lidí, kteří si libují v životě nezákonnitém a libovolném. — My se nesmíme opovážiti, abychom tu na této listině jména svá podepsali, ano neučiníme toho ani k výslovnému rozkazu Vaší Papežské Svatosti, vědouce, že by se nám dostalo za to nevýslovných protivenství. Neboť kdyby se professové, kteří tuto krajinu spravují, toho dověděli, že my jsme skladatelé spisu toho, pronásledovali by nás co nejvíce jako nepřátele záměrů jejich — protože již dlouho drží se zásady, že kdokoli by nejmenšího slova o zneužívání řeholních pravidel sv. Ignacia, jakéhož se tito professové dopouštějí, pronesl, má ten největší trest k očekávání.«

Avšak tato stížnosť jesuitů španělských a portugalských potkala se s výsledkem neočekávaným. Papež Sixt V. zemřel před vyřízením této žádosti († 1590); jeho nástupce Řehoř XIV. však byl zvláštním ctitelem jesuitův a stíhal kletbou každého, kdokoli hlasu proti nim pozvedl. Generál *Aquaviva* pak vydal r. 1593 v generálním sboru jesuitském velmi přísné nařízení proti všem členům řádu, kteří by se kdy obraceli k papeži s prosebnými neb žalobnými spisy pod záminkou, že je k tomu nutí svatá povinnost k zachování řeholních pravidel sv. Ignacia. Takové členy nazývá generál v nařízení tom nezdárnými syny řádu, zamýšlející přeměniti vládní soustavu v ústavě řádu a tak celý řád podkopati a vyvrátiti. Původcům takých roztržek a nepokojů vyhrožoval generál nejenom vyvržením z řádu, nýbrž

i zvláštními tresty, pozbytím všech úřadů a hodností, a vymohl si na papeži potvrzení tohoto nařízení.

Zvláštní regule, o nichž se mluví v dotčené stížnosti jesuitů španělských, nejsou nic jiného, než »*tajné instrukce*«, jakéž se našly na počátku 17. století u rektora koleje jesuitské v Paderbornu, které tehdy nemalého povyku nadělaly a z latiny do všech téměř jazyků mnohokráte byly překládány. Těchto tajných instrukcí máme v rukou svých dva opisy, souhlasné, jeden s nápisem »*Instructio secreta pro Superioribus Societatis Jesu*« (Poučení tajné pro představené Tovaryšstva Ježíšova), druhý pak s nápisem: »*Monita privata Societatis Jesu edita 1657*« (Napomenutí soukromá Tovaryšstva Ježíšova vydaná r. 1657).

Pokládajíce spis tento za důležitý doklad k záměrům představených řádu jesuitského, podáváme překlad jeho doslovný v následujících 16. odstavcích.

1. *Jak chovati se má Tovaryšstvo Ježíšovo, když podnikne založení nějakého sídla nového?* Aby oblíbeným a příjemným se prokázalo Tovaryšstvo obyvatelům místa, které nedávno převzalo, mnoho k tomu přispěje vysvětlení účelu Tovaryšstva, jenž předepsán jest v 2. pravidle všeobecném, totiž: pečovati o blaho bližního právě tak jako o své vlastní. Protož každý úd řádu, k službám nejnižším má se propůjčovati v špitálech, i na hnoji ležící má navštěvovati, k vyzpovídání kohokoliv i na místa vzdálená docházeti, almužny sbírati a dávati chudým veřejně před jinými, aby tito poučeni jsouce jednáním našich údů, prokázali se k nám štědřejšími. Skromnosť zevnější všickni údové Tovaryšstva ať si osvojí tak, aby tím jiné vzdělali; kdo by však toho nešetřil, i proto z Tovaryšstva našeho budiž propuštěn.

2. *Co jest potřeba činiti, abychom se domohli důvěrné přízně knížat a velmožů?* Píle k tomu největší má se vynaložiti. Zkušenosť nás naučila, že na knížata tehdy se působí duchovními a církevními osobami, když přečinění jejich nekárají se přísně (veřejně), nýbrž na lepší stránku se vykládají. Patrno jest to při vstupování knížat v manželství s jejich příbuznými; neboť tato manželství spojena jsou s velkými překážkami pro smýšlení lidu, který zatraeuje taková lože manželská.

Pročež, když po takových a podobných věcech touží knížata, mají se povzbuzovati, že dosáhnou toho, čeho si přejí: ať se jim vysvětlí výhody, kteréž by jejich touhu zvětšily, totiž: že manželství to bude příčinou většího svazku a chvály Boží. — Také když kníže něco hodlá podniknouti, co není zároveň všem panovníkům příjemné, na příklad když válku vyzdvihnouti chce; tu se jeho vůle má podporovati a mysl k vytrvalosti pobízeti a povzbuzovati. — Nejpřednějším říše ať vstěpuje se přesvědčení, že knížete vůle má se konati; avšak do podrobností hned ať se nepouští, aby se vina nepřičítala nám; kdyby se to přece stalo, budiž poukázáno k poučením všeobecným, nám to zabraňujícím.

Přispívati bude k získání důvěrnosti knížat, když převezmeme vyslanectví ve věcech jim samým příjemných. Dárky získáni býti mají důvěrníci knížat aby věrně zpravili našince o zvycích a rozmarech knížete, čím se rád zabývá, na čem rozkoš svou má, jakým způsobem se mu zalíbiti možná (avšak bez porušení práva a svědomí), aby, naskytne-li se příležitost, vloudili se do myslí velmožů a knížat. Nemají-li knížata manželek, ať se jim nabídnou k manželství panny, které s rodiči svými Našim (řádu našemu) jsou oddány, a panny ty ať se jim vylíčí barvami chvalnými, jakými by knížata sami chtěli je míti vylíčeny; neboť tak se stane, že skrze manželky učiníme si přátely osoby jinak nám nepříznivé; naučila nás tomu zkušenost v domě Rakouském, v říších Polské, Francouzské i v ostatních vévodstvích a panstvích. Ženy aby nezměnily smýšlení své, aneb od své přízně k nám neupouštěly, snažně ať se jim vštěpuje láska k našemu Tovaryšstvu jednak skrze našince, jednak skrze jejich služky, kteréž nám jsou oddány, a tyto ať se rozličnými službami a dárky v přátelství udržují; neboť ony pak zjeví tajnosti svých paní a vše, co Našim věděti bude potřebí. — Správa svědomí knížat a velmožů ať se koná podle výroků učitelů, které volnější činí svědomí naproti mínění jiných řeholníků, tak aby tyto řeholníky velmoži zamítli, našich následovali, a na řízení našem a radách záviseli. Pročež k získání jak knížat a velmožů tak i praelátů přispěje, když učiníme je účastnými zásluh řádu našeho; mámeť vážné prostředky odpuštění hříchů zadržených i pokání, k prominutí postů, k osvobození

od povinného navracení věcí, od překážek manželství a jiných slibů. Velmožové mají se zváti do škol našich a uvítati básněmi, mají se jim věnovati pojednání; prospěje-li to, ať se častují, a nese-li to sebou postavení osoby, rozličnými jazyky ať se pozdravuje při hostině od bratří našich. — Nepřátelství mezi velmoži budiž od Našich urovnáno. Když pak panovníku nám oddanému slouží muž některý přední, nám nenakloněný, tomu ať se slibuje přízeň a udělení důstojností snažným přičiněním Našich. Konečně budiž o to pečováno, aby knížata a velcí páni i praelati pro Tovaryštvo naše byli zaujati tak, aby pro ně proti příbuzným a jim milým osobám jednali, ani propuštěným z Tovaryšstva našeho nijakým způsobem neprospívali. Že uděleny budou důstojnosti velmožům, mají Naši předpovídati, a když jim byly uděleny, mají jim přáti štěstí k prvnímu nastoupení úřadu básněmi sepsanými skrze studující.

3. *Co pro nás učiní páni, kteří nemají peněz, ale přece požívají velké vážnosti v zemi a proto jiným způsobem nám prospěti mohou?* U takových pánů, jsou-li světští, domáhati se máme milosti a pomoci proti protivníkům našim, přízně k porovnání rozepří soudních, dobrozdání a náhledu ke kupování vesnic, domů, zahrad a míst k stavění obydlí pro Tovaryšstvo naše zvláště v těch městech, která našince nechtějí míti; týchže pánů přízně musíme získati, aby zmírnili i skrotili zuřivost lidí druhu nižšího beze všeho přičinění našeho. Od duchovních však (jako biskupů, arcibiskupů) má se vymoci to, co příhodná doba věci naskytne. V jistých krajinách a místech pečovati třeba, aby praeláti a faráři jim podřízení našich lidí šetřili, a práce jejich nekazili; v některých zemích péče musí býti větší, zvláště v Německu a Polsku, kde velká jest moc biskupů, kteří malým namáháním, vyjednavše věc s knížetem, kláštery, fary, probošství a jiná nadání nám mohou uděliti, upokojivše jakkoliv kněžstvo světské, čehož na těch místech dosíci můžeme, kde katolíci, kacíři a odpadlíci jsou smíšeni; i má se biskupům ukázati, že velikého užitku z tohoto ohledu dosáhnou, jakého by od světských kněží a řeholníků kromě zpěvu nadíti se nemohli. Chváliti se má horlivost jejich, doporoučeti památka činu neskonalá. Takových však nadání, aby totiž Tovaryšstvo naše nastoupilo na místa (fary) světských kněží, snadno nabudeme skrze ony biskupy, kteří se také

zpovídají Našim, na správě naší závisejí a očekávají povýšení na biskupství bohatší zprostředkováním našich přátel. Ale jak u biskupů tak i u knížat ať pečují Naši o to, aby, když zakládají naše kolleje při farních kostelích, Naši také byli jediní, kteří by měli právo ustanoviti zástupce (vikaře) stálého se správou duchovní. Vyšší duchovní sám v místě na ten čas jsoucí zůstane farářem, veškerá však správa kostela ať náleží nám. Skrze tyže biskupy a knížata Naši pečovati budou o zřízení kollejí v místech, kde jsou akademikové nám odporující neb měšťané katoličtí neb kacířští, kteří založení kollejí nám v městech svých zabraňují. Tiže zaopatří nám také místa kazatelská v předních kostelích měst znamenitějších. — Jedná-li se někdy o vyhlášení našeho člena za blahoslaveného neb za svatého, velmožů dopisy usnadniti se má snešení o tom při stolici papežské. Kdyby někteří z týchž velmožů převzali vyslanectví, pečovati se musí o to, aby k jiným řeholníkům, kteří s námi mají podobné zaměstnání, náklonost svou nepřenesli a jim neodevzdali práce duchovní, v nichž my vynikáme. Protož kdyby mužové důstojní cestovali skrze země, kde jsou Naši, ať se přivítají do kollejí a podle řeholní způsobilosti častují.

4. *Co doporučeno býti má kazatelům a zpovědníkům knížat a velmožů?* Aby vedení králů, knížat a mužů důstojných náležitě skrze naše členy bylo uspořádáno, každým spůsobem ať je řídí tak, aby řízení jejich zdálo se směřovati k svědomí, kteréž jim sami knížata svěřují; ale ne hned nýbrž znenáhla (bez poznání) zřetel míti má řízení to na správu politickou zevnější. Pročež často mají Naši v mysl vkládati knížatům, že rozdělování úřadů a důstojností v státě náleží k spravedlnosti a těžce že Bůh se uráží, když se proti ní od knížat hřeší; ale ať řeknou, že nechtějí vtírati se k žádné správě státu a že knížatům to připomínají neradi, jenom z ohledu své povinnosti. Což když by pochopili knížata, vysvětliti se jim má, jakými ctnostmi nadáni býti musí mužové, jimž se vysoké úřady státní mají svěřiti. K doporučení ať se berou nejhlavnější osoby z přátel Tovaryšstva našeho a z těch mužů, jichž povýšení na úřad jest k prospěchu Tovaryšstva, avšak Naši ať sami jich nejmenují knížeti, nýbrž skrze nejdůvěrnější přátele Tovaryšstva našeho i knížete. Protož ať Naši poučují zpovědníky

a kazatele, kteří mužové jsou v každém odboru oné vlády, jak jsou způsobilí, jak mocní, jak bohatí a štědří k nám; těchto jména ať při sobě mají, zprávu o nich ať učiní knížeti vhodným jich doporučením, aby snadněji při naskytlé příležitosti povýšeni byli od knížat ti, o nichž před tím od zpovědníků a kazatelů svých slyšeli, že jim byli chváleni. Na paměti ať mají zpovědníci a kazatelé knížat, aby příjemně s nimi zacházeli, žádným způsobem jich neuráželi v kázáních neb soukromých rozmluvách; pamlsky a lihové nápoje mírně ať přijímají, pro potřebu soukromou málem peněz ať jsou spokojeni. Pokud jsou v palácích, k odlehlejším jizbám ať se odeberou. Prozřetelně ať v mysl ukládají knížatům svým, aby ani na vlas neodchýlili se od rady duchovních otcův. Ať pečují o to, aby jim oznámeno bylo co nejdříve úředníků státních úmrtí, a o dosazení jiných ať časně pomýšlejí a jednají; aby se zbavili podezření, že se vtírají k správě zemské, nemají sami dopomáhati ani přátel svých žádostem u knížete, nýbrž opatrněji jednati budou, když to jiným odevzdají.

5. *Co máme činiti, když řeholníci, mající mnohá zaměstnání s námi podobná, mnoho nám odnímají?* Pokolení lidské musíme směle uchvátiti. Protož má se lidu na mysl uváděti, že náš řád všech řádů duchovních má dokonalost a že v čem jiné řády vynikají, i v tom znamenitějším způsobem Tovaryšstvo naše se skvěje v církvi Boží, kromě zpěvu a přísnosti živobytí, čímž se lišíme od mnichů; všecko v Tovaryšstvu našem že jest lepší, samy i osoby. Ať se vytknou vady a nedostatky, z nichž by vysvítalo, že méně šťastně jiní řeholníci dostáti mohou onomu zaměstnání, v němž se sbíhají s námi. Většího namáhání potřebí jest proti oněm řeholníkům, kteří by školy ku vzdělání mládeže zříditi chtěli v místech, kde to s prospěchem a důstojností Tovaryšstvo naše koná. Knížatům budiž dáno na srozuměnou, že takoví lidé budou k zhoubě země; akademikům cizím ať se představí, že oni řeholníci více než my jim budou ke zkáze; knížatům ať se připomene, že postačí Tovaryšstvo naše k vzdělání mládeže. Kdyby však oni řeholníci pro sebe měli listy papežů aneb kardinálů doporučení, Naši ať působí skrze knížata u papeže, aby se dokázalo, že Tovaryšstvo naše dobře zastává úřad svůj; ať si opatří vysvědčení

o dobrém obcování svém od měst, v nichž kolleje své mají. Těmto také snažně namluviti se musí, že obávati se jest nepokojů a nepořádků rozmnožením rozličných škol a učitelů, nechť by byli řeholníci. Zatím Naši všemožně ať se přičiní, aby vědy se pěstovaly a důkazy toho podaly s pochvalou jiných.

6. *O získání vdov bohatých Tovaryšstvu.* K tomu úkolu vyvoliti se mají Otcové (Patres) dospělého věku, ale svěží postavy; tito ať vdovy častěji navštěvují. Která by náklonnosť ukázala k Tovaryšstvu našemu, té buďtež nabídnuty navzájem služby Tovaryšstva; když by je přijala a počala častěji navštěvovati kostely naše, ať se jí dá takový zpovědník, který by ji dobře řídil a pohnul, aby setrvala v stavu vdovském, vypočítáním prospěchu vdovství, jímž by si zásluhy velké dobyla. Aby celá věc lépe se podařila, ať se jí radí, aby zmenšila množství služebníků; ať se ustanoví služebníci dvorní a správci statků; ať se předpíše, co patří k správě domu, ale ať se má ohled na místo a osobu. Zvláště však ať působí zpovědník, aby jeho radou se spokojila a nařízení jeho zachovala jakožto základ budoucího blaha duchovního; ať se jí ponavrhne užívání svátostí časté, obcování službám Božím, odříkávání litanii; řeči napomínací (exhorty) ať se mají dvakrát neb třikrát týdně o prospěchu vdovství, o obtížích manželství obnoveného, o jeho nebezpečích a břemenech. Důvtipně buďtež jim nabídnuti muži vznešení, aby ona vdova, o kterou se jedná, provdati se nezdráhala, avšak tiže mužové ať se líčí objasněním jejich povahy a chyb tak, aby tím vdova ani myšlenky nepojala na vdavky. Tudíž, když jsou tak zaujaty k stavu vdovskému, co nejdříve ať se jim doporučují sliby nábožné, aby vykonáním slibu čistoty veškeren přístup si zamezily k druhým sňatkům; ale v tom čase nejvíce budiž přihlíženo k tomu, aby ode dvora odstraněni byli mládenci smělejší v žertech; málo ať se připouští hostí a v jich častování ať je mírnosť. Správci statků, kaplani a jiní služebníci (úředníci) ať jsou taková, aby buď doporučením Našich byli ustanoveni aneb na pokynu Našich záviseli. K tomu až se dospěje, znenáhla k dobrým skutkům má býti vedena vdova, a tyto konečně konati bude dle nařízení otce duchovního.

7. *Jakým způsobem udržeti se mají vdovy v stavu vdovském a při zařízení důchodů svých?* Když by mimo obyčejnou

náklonnosť k nám dokázala vdova také stkvosty nebo sumou peněz nikoliv mírnou k Tovaryšstvu svou štědrosť, pak ať se stane účastnou zásluh Tovaryšstva našeho. Kdyby upustila od slibu čistoty, ať jej obnoví dle způsobu našeho dvakrát v roce; ať se jí vyloží pořádek náš domácí, a když by se líbil, ať se předpíše pro dům její; ať se uloží zpověď měsíční, pak o svátcích Krista Pána, Blahoslavené Panny Marie a apoštolů; ať se ustanoví zástupci mezi muži a ženami, kteří by vady a nezpůsobnosti mezi dvořany a služebníky pozorovali a nám přednesli; ať se zapovědí pokyny, šepoty, tajné rozmluvy, a provinilí ať se přísně pokárají; ať jsou u dvora slušné dívky, které by zhotovováním rozličných okras pro kostely v nábožnosti se cvičily; nad sebou ať mají vůdkyni, která by na pracující dohlížela a způsobům je učila. Ať se navštěvují vdovy často a příjemnými rozmluvami, avšak duchovními, ať se baví a zachovají; ať se nezachází příkře s nimi při zpovědi, leda tenkráte, když menší jest naděje něco od nich obdržeti. Prospěje také k zachování vdov, když mnoho se jim dovolí k libosti jejich, jako docházení do stavení našich, rozmluvy, kdy a s kterými z našich se líbí. Ať se jim nepovolí za mrazů z domu vycházeti, anebo když se pozoruje, že jsou churavy. Sňatky dcer jejich ať se oslavují básněmi studujících. Když pohřební služby Boží mají se konati, ozdob smutečních skvělých ať se k tomu vynaloží; zřízení katafalku (smutečního lešení) ať není obyčejné.

Konečně cokoliv učiniti se může k ukojení smyslnosti vdov (jenom když jsou štědré a oddané vřele Tovaryšstvu našemu), *ať se to stane, opatrně však, a aby nepovstalo z toho pohoršení.*

Jedná-li se o rozdělení důchodů, které mají vdovy, ať se jim představí ona dokonalosť stavu lidí svatých chválená, když zanedbavše přátel svých statky pro chudé Ježíše Krista vynaloží; ať se uvedou příklady vdov, které tímto způsobem v brzce svatými se staly. Protož když se vdovy do našich rukou podají, hotovy jsouce poslouchati nařízení otce duchovního, snažně ať se jim v mysl vkládá, jak větší zásluhy hodny jsou jejich skutky k Bohu; ani řeholníkům ať nedávají almužen bez vědomí zpovědníka, nýbrž poznamenavše to, co komu dáti chtějí, seznam toho ať odevzdají zpovědníku, jenž odejmouti neb přidati může

dle svého uznání. Zpovědníci ať zabraňují častým vdov návštěvám jinými řeholníky, aby tito za sebou neodvedli žen přirozeně nestálých. Získalo-li se mnoho peněz ze statků, aby tím povzbuzeny nebyly k druhým sňatkům, ať jim zpovědníci navrhnou i radí zřízení pořádných nadání, jimiž by podporovaly každý rok potřeby našich kollejí a domů profesních, zvláště domu profesního v Římě. Taktéž peněz vynaložiti mohou na kasule a roucha kostelní, která našim chrámům sloužiti mohou i po smrti vdovy. Ať se vypravuje o nedostatcích kostelů našich před vdovami, o stavbách nedokonaných kollejí, ať se pohnou k zapravení nákladu za věci, které jim stálé chvály vymohou, jako jsou kostely, ciboria, budovy, a tyto ať se s úmyslem rychle provedou, aby měly příležitost svou štědrost provozovati. Taktéž jednati se má s dobrodinci a knížaty, kteří nám něco nákladně zřizují. Kdyby bylo klenotů, ať se radí, aby se pro věčnost zachovaly, když by se daly na hrobky našich blahoslavených v Římě, a ať se to doloží příklady jiných paní důstojných, které to učinily. Z těch příčin ať se ukáže, že ony nejvyšší dokonalosti dosáhly, když zanecháním lásky k pozemským věcem, za jejich majitele ustanovily Krista Pána v služebnících Tovaryšstva jeho. Kdyby syny a dcery Boží službě zasvětiti chtěly, nemá se štědrost jejich zamítati, nýbrž má se přijmouti, co nabízejí; méně však od těch vdov přijímati se má, které syny a dcery k světskému stavu připravují.

8. *O prostředcích, aby synové a dcery vdov nám zcela oddaných duchovní stav si vyvolili.* Ráda a statečně má to matka vdova provésti; dcery ať obtěžuje metlou, výhrůžkami, posty, příkřejším nakládáním, odpíráním šatstva výborného, slibováním většího věna, kdyby chtěla státi se jeptiškou; ať zvětšuje náruživosti nastávajícího manžela, obtížnosti stavu manželského; ať projevuje matka sama žel a lítost, že se nestala jeptiškou. Konečně ať jedná tak proti dcerám, aby z omrzelosti života u matky toužily po klášteře. — Se syny ať obcují Naši důvěrně; ať je častují v kollejích, a tam jim ukazují to, co pohne k vstoupení v Tovaryšstvo naše, jako jsou zahrady při kolleji, v nichž se občerstvujeme a vyrážíme; v refektářích ať se ukazuje k ozdobnosti a k zevnějšímu obcování mezi našimi; dárky a slušné rozmluvy, avšak rozumné ať se neopomí-

její. Ať jsou u takových synů vdov za učitele naši nejlepší přátelé, nebo raději ti, kteří budou naši. Ať odejme matka synům zaměstnání potřebná na čas krátký, a odevzdá jim částečně obtížné řízení statků. Kdyby do jiných zemí odešli pro studie, ať je matka nerozmazlí penězi tak, aby omrzelostí přemoženi u cizích národů, skutečně pomýšleli na to vstoupiti do stavu duchovního.

9. *O rozmnožení důchodů kollejí.* Přísně budiž přikázáno zpovědníkům knížat, velmožův a vznešených paní, aby dokud jim duchovní věci udělují, světské věci pro všeobecné dobré Tovaryšstva od nich přijímali. Protož aby neopomíjeli příležitosti přijímati, pokud se něco nabízí, a kdyby se to odložilo, ať v paměť to uvádí, ovšem nedávajíce nikterak na jevo dychtivosť. Kteří ze zpovědníků méně bedliví v této věci budou, ti, jakožto pro obecné dobro méně se namáhající ať se odstraní od knížat a doma pokárají.

Velkou bolestí jsme se dověděli, že mladé vdovy, smrtí nevčasnou zachvácené, vinou Našich mnohé náčiní kostelní skvostné našim neodkázaly a že naši nepřijímali, pokud pozůstalí po vdově nabízeli; neboť při získání takových věcí nikoli na čas, nýbrž na vůli dávajícího má se hleděti. Ať docházejí do domů měšťanů, do paláců šlechticů a vdov, z nichž všech ať vyzvídají opatrně, zda-li pro blaho duše své buď sami neb jejich přátelé neb příbuzní kostelům něco odkázati hodlají; totéž má se vyzvídati u farářů a praelátů, kteří by dříve uvedeni byli ke konání služeb duchovních, čímž časem mnoho mohou Naši získati; u všech těchto lidí ať se snaží nabyti přízně vykládáním ochotnosti Tovaryšstva a věrného vykonávání služeb se zřeřelem na místa, která přijímají od dobrodinců, jinak než jiní kněží světští a klášterní. Ať mají znalost zahrad, lomů kamenných, vinic, měst, v nichž sídlejí, vesnic a statků; ať vyzvídají, od kterých majitelů, kterými smlouvami, s kterými břemeny se drží, a zda-li by ony statky buď skrze smlouvy neb skrze přijmutí synů do Tovaryšstva neb skrze darování obdržeti se mohly. Příchylníkům a příchylnicím Tovaryšstva našeho kdykoliv ať radí, aby statky své kollejím prodali s usnešením, že po krátkém čase Tovaryšstvo zdarma tyto statky od nich obdrží. Kdyby se stalo, že vdovy nám oddané mají jenom

dcery, ať je obrátí k duchovnímu stavu jeptišek, dadouce jim věno jakékoliv; ostatní, jako vesnice, klenoty a celé jmění naši snadno získají. Kdyby však jenom jednoho syna aneb více vdova našemu Tovaryšstvu nakloněná měla, a žádné nebylo naděje, že syn nebo synové vstoupí v Tovaryšstvo naše, ať se poukáže matce, že dostačí, když veškeré statky synům neb synovi zanechá, ale nabytou summu peněz a své vlastní věno že může odkázati Tovaryšstvu. Stává se, že vdovy jedné neb druhé osady, k pobožnosti nakloněné, jsou Tovaryšstvu zcela oddány; ty ať se pohnou k zapsání statků Tovaryšstvu a našim kollejím, samy zatím ať se spokojí roční přijímati výživu, aby Bohu pohodlněji sloužiti mohly, jsouce zbaveny starosti o věci časné.

10. *O dokázání přísnosti kázně v Tovaryšstvu.* Osvědčíme přísnosť kázně vyloučením údů od nás, kdykoli to za dobré uzná Tovaryšstvo, ať si jsou jakéhokoliv postavení a stavu, staří, mladí, kdyby pozbyli sil a nemocí na kámen neb jinou jakoukoli po vstoupení svém v Tovaryšstvo postiženi byli. Příčiny k vyloučení, mimo případy vyhražené, pro které (zhanobení, zprznění vymiňujíc) dovoleno bude propuštění, budou tyto: Když údové společnosti naší příznivkyně naše a přátele Tovaryšstvu užitečné k jiným řeholím obracejí nebo rodičům neb těm, kteří tomu zbraňují, na srozuměnou dávají, aby nevstupovali v Tovaryšstvo; když při vykázání statků k příbuzným náklonnosť prokáží neodevzdáním všeho Tovaryšstvu. Dříve však takoví údové po několik let v Tovaryšstvu mají býti zkrocováni; bratří (fratres) ať se obírají službami všedními (obyčejnými), ať se zaměstnávají v nižších školách a tam vyučují; vyšší studia, zvláště čtvrtý rok theologie ať se jim nedovolí; častěji za doby stolování ať předčítají kapitoly; Otcům (Patres) Tovaryšstva budiž zakázáno zpovídati a obcovati s jinými, ať se jim berou věci milé z jizeb jejich, časté pokání veřejné ať se jim ukládá; potom snadno bude postoupiti k propuštění. Kdyby takové osoby znalé závadami svrchu řečenými si stěžovaly před provincialy na nemírné představené, nebudiž jim věřeno; snadně ať se omluví takové jednání s nimi, ať se řekne, že oni jsou zavázáni poslouchati představeného, kdekoliv není to hříchem. Představení ať nejsou rozpačliví v propuštění takových členů;

neboť když řád náš užívá jména Tovaryšstva (družstva) a spojení druhů snadněji se zrušují a nejsou stálá, pročež také spojeno jest s Tovaryšstvem dle řádu stanov propuštění, a toto vzniklo již se zřízením Tovaryšstva. To zřejmě z toho vysvítá, poněvadž Tovaryšstvo má sliby jednoduché pro žáky řádné (scholastiky) a pomocníky řádné (koadjutory) ustanovené, kteréžto sliby nejsou vzájemnou smlouvou, jakoby Tovaryšstvo mělo povinnost osoby takovými sliby zavázané v Tovaryšstvu podržeti vždycky; to však nikoli pravda není; neboť povinnosť se ukládá jenom slibujícímu, nikoliv Tovaryšstvu, kteréž může kohokoliv s takovými sliby propustiti, kdy a z jakékoli příčiny to za dobré uzná. Byť by i v Tovaryšstvu někteří se zavázali sliby čtyřmi, jiní třemi sliby slavnými dle způsobu jiných řeholníků, přece i takoví členové od Tovaryšstva propuštěni býti mohou.

11. *Jak se jednomyslně zachovati mají Naši proti propuštěným z řádu?* Poněvadž takoví lidé mnoho škoditi mohou Tovaryšstvu, protož ať se tomu zabrání těmito předpisy. Dříve než se z Tovaryšstva propustí, ať slíbí, a o tom potvrzení odevzdají, že o Tovaryšstvu nic špatného nebudou mluviti. Propuštěnému budiž zamezen přístup k oným duchovním a světským pánům, jichž přízně sám mohl by získati a u nich místo obdržeti. Ať se vypravuje o špatných jeho náklonnostech, chybách, poklescích a vadách, které o sobě při odkrytí svědomí někdy představeným vyjevil, a podle toho v Tovaryšstvu podřízen byl, což nám dovoleno jest po právu našem. Nebudou-li však páni nám nakloněni, budiž skrze muže vážné, našim oddané, postaráno o to, aby zabráněno bylo přízni propuštěnému u toho, jenž nám není nakloněn, a kdyby tento nemohl přiveden býti k odvrácení mysli od propuštěného, aspoň budiž pohnut k nečinnosti na každý způsob. Ať se písemně oznámí po kollejích ti, kteří byli propuštěni a příčiny propuštění s zvětšením jich ať se vytknou. O propuštěném v řečích napomínacích ať se řekne, že opětně vroucně žádá vstoupiti v Tovaryšstvo, cizím ať se oznámí příčiny propuštění oné, pro které lid nás v nenávisti má; neboť tak pochválí se více propuštění kohokoliv. Věří-li se propuštěnému v řečích jeho proti nám, ať se zabrání věci té skrze vážné muže naše, kteří by proti řečím propuštěného uvedli Tovaryšstva vážnost i slávu jeho a užitek, který přináší církvi Boží, též

dobrou pověsť života a učenosti členů, pro kterou jsou od králů, knížat a velmožů ustanoveni za zpovědníky jejich a kazatele; ať vylíčí lásku naši k bližním, tím více k jednomu každému členu Tovaryšstva našeho. Ať se pozvou k hostinám oni, u nichž propuštěný zdá se zaměstnání míti; tito mají býti přemluveni, aby nepropůjčili přízně své propuštěnému, a že povinni jsou to učiniti pro náboženství; zatím ať se vyloží příčiny propuštění dokázáním veškeré její důvodnosti a důkladným vylíčením všech vad propuštěného a nevynecháním ničeho, byť by i některé věci byly pochybné. Ať se nedopomáhá propuštěným k žádným místům a úřadům duchovním, leda by zvláštním způsobem dokázali, že jsou přátely Tovaryšstva, aneb že by dali ne malou sumu peněz, aneb své statky zapsali. K tomu také ať přemluví zpovědníci knížata a krále, aby hodlajíce udíleti někomu úřady, důkaz přijali ze štědrosti a dobré náklonnosti k Tovaryšstvu našemu, projevené založením jemu kolleje anebo prokázáním mu něčeho podobného. Kdyby se stalo, že by propuštění požívali přízně u lidí, pilně ať se vypátrá jejich život a mravy i vady, a tyto ať se skrze přátele a příznivkyně naše stavu nižšího rozhlásí. Tito sami pak, aby propuštěným nebyli oddáni aneb u sebe jich nepřechovávali, ať se postraší uložením pokání, ať se jim odepře rozhřešení, kdyby byli tvrdošíjni. Chvála propuštěného ať se zlehčuje důmyslnými a dvojsmyslnými důkazy, avšak tak, aby jimi mohla býti odvrácena mysl lidí od propuštěného a počestnosť jeho byla zlehčena. Příhody nešťastné a nehody, které postibnou propuštěné, ať se rozhlásí s velkým politováním v řečích povzbuzujících (v exhortách), aby pozůstalí údové byli postrašeni a třebas neradi zůstali v Tovaryšstvu.

12. *O volení mladíků pro Tovaryšstvo a o způsobu udržení jich v řádu.* Nejvyšší obeznalosti a bedlivosti potřebí jest, aby do řádu se přijali jinoši povahy dobré, zevnějšku nikoliv ošklivého, rodem šlechtici a bohatí. Aby takoví mladíci byli přivábeni, ať se jim na jevo dává přízeň od představených škol, ať se nedopustí, aby byli týráni od učitelů, nýbrž ať častěji se chválí, dávají se jim dary, ať se bérou na vinici a častují se ovocem; při některých ať se sáhne i k metle, ať se jim vytýkají poklésky z některých důmyslů, ať se jim ukazuje tvář hněvem rozpálená, přísněji ať se tupí a haní. Že mládež

ke všemu zlému jest nakloněna, na nich ať se dokáže; nestanou-li se řeholníky, zatracením věčným mají se strašiti. Když žádají o přijetí v Tovaryšstvo, hned ať se nepřipouští, nýbrž na čas odmítnou; zatím ať se jim hoví v rozmluvách a doporučuje příjemný ústav náš, neboť tak když velká touha v nich vzroste, dychtivěji naléhati budou, aby byli přijati; a kdyby chtěl někdy vystoupiti některý z takových mladíků, ať se mu na paměť uvede náramná horlivost, kterou na vstoupení v Tovaryšstvo naléhal a přijmutí se domáhal. Poněvadž ale největší obtíže jest v přilákání synů senátorů a lidí bohatších ve vlasti, naskytnou-li se takoví, ať se pošlou do Říma k noviciatu, dříve však ať se upozorní na ně generál aneb provinciál římský. Kdyby však do Německa, Francouzska, Vlašska přišli a se snažili vstoupiti v Tovaryšstvo, bez rozpaku ať se přijmou v těch zemích, v nichž panovník Tovaryšstvu jest oddán; neboť pod takovým pánem tyto a podobné věci budou moci se provésti, poněvadž jeho poddaní, když by naší přízně potřebovali, snadno proti nám nepovstanou, a kdyby i povstali, ničeho nezískají. Ať se neopominou případnosti synů těch, kteří za příčinou studií k našim gymnasiím z jiných zemí přicházejí, obzvláště tenkrát, když pozbývají peněz a dílem studem za ztrátu jejich, dílem strachem před rodiči neb příbuznými, pro nesnáze, jichž se obávají, pohnouti se dají. Věc ta dobrý měla prospěch u Němců a Poláků. Nestálosti zabrániti se má dle povahy osoby napomínajícími řečmi o zlém osudu propuštěných. Aby ale rodiče a příbuzní vstupujících k nám byli spokojeni, budiž poukázáno na výtečnosť ústavu našeho a na tak velikou chválu světa i na česť, která se prokazuje od knížat Tovaryšstvu. Ať se vloudí naši do důvěrného přátelství jejich a učiní je spokojenými, když by toho nutnosť a osoby důstojnosť vyžadovala.

13. *O jeptiškách.* Ať neurážejí naši zpovědníci jeptišek, když by tyto byly tak dobročinnými, že by některé podporovaly založení kollejí, přemnohé pak polovici věna svého daly nám s povolením kláštera a abatyše. Pročež ať je pro klausuru neobtěžují, ať je ponechají biskupům, a zachovají si přízeň jejich, aby proti nám nejednaly pro rozpolená věna a nevytýkaly nám jich darování.

14. *O případnostech vyhražených a o příčinách pro-*

puštění z Tovaryšstva. Mimo případnosti v instrukci vytčené, z nichž rozhřešení dává jedině představený řádu neb řádný zpovědník s jeho povolením, jsou příčiny propuštění z Tovaryšstva zejména tyto: *sodomství, kurevství, cizoložnictví, zprznění, dotýkání necudná muže nebo ženy, a když kdo kterýmkoli způsobem jedná proti Tovaryšstvu všemožnou horlivostí.* Z těchto hříchů nemá se dávati provinilým rozhřešení dříve, až by kromě zpovědi přislíbili, že to vyjeví sami nebo skrze zpovědníka představenému, který, když by pozoroval, že hřích spáchán byl s účastníkem, aneb že by k velké škodě Tovaryšstva věc mohla dopadnouti, nedá rozhřešení, když by kající nepřislíbil, že buď sám psáti bude o věci této generálovi, aneb kdyby nedal plnomocenství zpovědníkovi anebo představenému, aby psal o té věci, jinak žádným způsobem nedá se rozhřešení kajícímu. Generál však seznav provinění kajícího a uváživ věc tu s tajemníkem svým, ustanoví to, co pro Tovaryšstvo za prospěšné uzná, a kajícímu dá propuštění z Tovaryšstva, nebo uloží mu pokání, kterémuž když by se podrobiti nechtěl, nikdy platně nebude moci obdržeti rozhřešení. To činiti že se má v případnostech vyhražených, uzavřeli jsme s theology svými i schválením stolice apoštolské, ačkoliv někteří marně tomu odporovali. Přece však ať zamlčí zpovědník, že proto propuštěn býti má z Tovaryšstva kajícník; kdyby to řekl o sobě kající kromě zpovědi, ať se propustí; kdyby to říci nechtěl, ať se zachová s ním nařízení psané proti pokrytcům; zatím ať se mu nedá rozhřešení tak dlouho, pokud by nechtěl to říci kromě zpovědi. — Když by některý z našich zpovědníků se dověděl, že některá cizí osoba jakéhokoliv pohlaví s členem Tovaryšstva čin hanebný spáchala, takové osobě ať se nedá rozhřešení dříve, až by kromě zpovědi to řekla, a kdyžby to učinila, ať se propustí člen náš, cizí osobě pak ať se dá rozhřešení. Kdyby dva z našich sodomství se dopustili, budiž propuštěn z nich ten, který se nepřizná; který však dříve to vyznal, budiž podržen v Tovaryšstvu, ale budiž tak týrán, aby chtě nechtě po uplynutí krátké doby druhého následoval. Neboť bude moci Tovaryšstvo, jsouc sborem jakýmsi, z těchto příčin zbaviti se osob, když by během času poznalo, že jsou hruby v mravech a v řeči, ba i jakékoliv když seznají představení příčiny, dle všeobecného napomenutí kohokoliv z To-

varyšstva ať propustí. Aby provinilí rychleji byli odstraněni, ať se týrají, ať se všecko děje proti náklonnosti jejich, ať se jim odepře, zač žádají, byť by to byly i věci nepatrné, ať se nepřipouští k studiím vyšším, ať se dají pod takové představené, s nimiž by nebyli spokojeni. — Ani takoví ať se nepodrží v Tovaryšstvu, kteří týráni jsouce povstanou proti představenému a na něho před bratry si stěžují, aneb praví, že se jim nelíbí, co se v Tovaryšstvu s strany vdov a řízení veřejných záležitostí děje a kteří chválí Benátčany, od nichž vyhnáno bylo Tovaryšstvo. Bezprostředně před propuštěním ať propuštěnec krutě se znepokojuje; ať se odstraní od jisté služby a posílá se k vykonávání brzy té brzy oné služby, zatím ať se haní, že nedobře koná službu jemu svěřenou, pro lehký přestupek přísnější ať se mu uloží pokání, s kathedry za doby stolování ať se chyby jeho vytýkají, tak aby se pomátl, a po tu dobu kdyžby značnou netrpělivost na jevo dal u přítomnosti jiných, jakožto takový, jenž jest k pohoršení jiným, se propustil. Dříve však věci jeho ať se prohlédnou a ať se mu poručí, aby se někam jinam odebral, buď na vinici neb do kolleje sousední, zatím ať se propustí na tom místě, kde toho nejméně očekává.

15. *Kdo z osob Tovaryšstva má se podržeti a přízní obdařiti?* První místo zaujímají bedliví pracovníci, kteří nejenom duchovní Tovaryšstva blaho, nýbrž i časné rozmnožují, jako jsou zámožných vdov zpovědníci; tito však, když jsou věkem sešlí, buďtež odstraněni od vdov a na místo jejich dosazeni jiní se svěžími silami a jarým věkem. Těmto ať se povolí, cokoliv žádati budou na stravu, na šatstvo a na jiné věci, aniž by se týrali od ministrů pokáními; proti takovým ať nevlídní ani přísní nejsou představení. Budiž šetřeno i těch, kteří vady nejmenší na jiných spozorované představenému donášejí, nebo kteří jsouce postaveni v úřad ministra neb náměstka jeho, jiné trýzniti dovedou nikoliv z vášně, nýbrž z lásky ke kázni náboženské. Obdařeni buďtež přízní jinoši oni, kteří jsou příbuznými našich dobrodinců a zakladatelů: protož mají se posílati k studiím do Říma; studují-li ve vlasti, ať se jim povolí to, čímž by se jim nalepšiti mohlo. Propůjčena budiž přízeň i těm jinochům, kteří ještě se neodřekli statků pro Tovaryšstvo; po odřeknutí se jich však mají se chlebem, nikoli mlékem krmiti. Aniž oni poslední

místo ať nezaujímají, kteří mnoho výborných jinochů v Tovaryšstvo přivádějí, jakožto dobře smýšlející s ústavem Tovaryšstva.

16. *O pohrdání bohatstvím.* Aby se nám přílišné bažení po bohatství nepřičítalo, k tomu přispěje nepřijímání nepatrných almužen za řádné služby, které se konají od našich; ať se odmítne pochování laciné v kostelích našich; přísněji ať se nákládá s vdovami, které se již vyčerpaly darováním k účelům našim. Totéž činiti se má osobám našim, které pro Tovaryšstvo odřekly se statků, ano i kdykoliv by takoví byli propuštěni, ničeho se jim nemá navrátiti aneb aspoň mnoho odejmouti na výlohy od Tovaryšstva pro ně učiněné.

Ke konci spisu tohoto jest uvedeno napomenutí, aby představení tyto tajné předpisy pečlivě uschovávali u sebe a je málo s kterými a jenom s důstojnějšími z Otců sdíleli; z nich pak aby poučovali jiné, jak s prospěchem sloužiti mají Tovaryšstvu, ale nikoli jakoby to byly předpisy řádu, nýbrž jako napomenutí z vlastního důmyslu vyšlá. Kdyby však (čehož Bůh nedopouštěj) do rukou cizích dostati se měla tato napomenutí, nechť se zhola zaprou, a poněvadž by se na zlou stránku řádu vykládala, budiž tvrzeno, že ona v tomto smyslu nejsou pravidly Tovaryšstvu a ať se to dosvědčí od členů řádu, kteří o nich zajisté nevěděli; naproti těmto soukromým napomenutím postavena buďtež všeobecná napomenutí a nařízení řádu tištěná neb psaná, která právě opak toho tvrdí. Konečně budiž vyšetřováno, zda-li tato tajná pravidla od někoho z řádu nebyla vyzrazena (nebudeť žádný představený tak nedbalý v uschování tak velikých tajností Tovaryšstva), a kdyby proti někomu i nepatrné bylo podezření, ten budiž za vinna uznán a z Tovaryšstva vyloučen.

K tomuto poučení soukromému připsána jsou touže rukou některá jiná poučení veršovaná rozličného druhu, jako: O rozdělení roční částky na měsíce a dny; o letorách; o pouštění žilou; o střídmosti. Z toho jest patrno, že tento spis jest původní opis poučení vytčeného, náležející bezpochyby rektorovi některé kolleje pražské. Zároveň z obsahu jeho, jenž o úplné znalosti vnitřního zřízení řádu svědčí, jest zřejmo, že to není žádný oběžní spis protijesuitský, jak jesuité sami a někteří za-

stanci řádu jesuitského zúmyslně neb omylně tvrdí, nýbrž že jest to dílo vynikajícího člena řádu samého.*) Neboť i ten nejlepší přívrženec řádu jesuitského musí doznati, že dějiny řádu toho podávají velmi vhodných důkazů a mnoho dokladů ke každému odstavci »*tajných pravidel*« těchto, o čemž pojednáme v následujících dějinách řádu jesuitského vůbec a v zemích království Českého zvláště.

A že jesuité dle vytčených *pravidel tajných* všude pokračovali, o tom svědčí také výňatek z listu, který druhdy (dne 8. ledna 1649.) mexický biskup Jan *Palafox* papeži *Innocenci* X. poslal a v němž se tento církevní kníže o jesuitech vyslovil takto: »Není druhého řádu duchovního, jenž má tak zvláštních a tak tajných výsad, jakož i tak nevyzpytatelných zařízení, a jenž všecko, co se správy jeho týče, v také skrytosti vede, jakoby to byla nějaká svatá tajemství. Neboť všecka ustanovení jiných řádů, všecka pravidla a předpisy sněmů, papežů, kardinálu, biskupů a veškerého duchovenstva jsou celému světu známá, anať církev neštítí se světla, nýbrž temnoty. Ale v řádu jesuitském nalézá se mnoho kněží i mezi oněmi, kteří již dávno byli slavné sliby složili, že neznali vlastních výsad svých, svého zřízení a svých řeholních pravidel; neboť tato jsou jen velmi málo členům známa. Nevládnouť totiž jesuité dle stálých pravidel, kterými se vůbec celá katolická církev v ohledu řeholním řídí, nýbrž jen *dle zvláštních tajných pokynů*, které jsou mnohdy tak zhoubnými a nebezpečnými, že následkem jich začasté mnozí členové bývají z řádu vyloučeni. — Jenom představení Tovaryšstva Ježíšova v každé provincii znají úplně všecka tajemná a tudíž nanejvýše zhoubná nařízení řádu, v němž mají neobmezené nadvlády.«

*) Také *Lang*, spisovatel »Dějin jesuitů v Bavořích« († 1835), nazývá spis dotčený pouhým vynálezem a jakousi parodií, kteráž všecko, co Tovaryšstvo Ježíšovo zavinilo, činí tajným pravidlem řádu toho. — Dle starého Denníku (Diarium) polského jesuity P. *Wielewicki-ho* od r. 1614 a n., jakož i dle listu jesuity P. Argenti ke králi polskému Sigmundovi III. jest prý Liška poznána (Vulpes agnita est) sepsal prý dotčený hanopis r. 1612 tiskem v Krakově vydaný bezpochyby *Zahorovski*, polský šlechtic, z nenávisti a pomsty proti jesuitům, pomocí nepřítele jejich knížete Jiřího *Zbarazskiho*. — Také Jausenista *Arnauld* pokládal r. 1688 Monita secreta za šibalský kousek proti jesuitům provedený.

II.

Činnost' řádu jesuitského missiemi mezi pohany.

Missie (lat. missio), t. j. vyslání kazatelů k rozšíření víry křesťanské, povstaly zároveň s křesťanstvím: neboť již apoštolé byli prvními missionáři, rozšiřujíce k rozkazu Ježíše Krista víru křesťanskou mezi všemi národy. Tak dle nejstarších podání (tradic) kázal apoštol sv. *Tomáš* evangelium Brahmannům v *Indii*, na *Ceylonu* a *Sumatře* a utrpěl prý smrť mučennickou v *Meliapuru* na pobřeží Koromandelském u Madras, kam asiatští křesťané, zvláště Nestoriani, již v V. století pravidelně putovali. V *Malaboru* bydlící křesťané (asi od r. 600) pokládají sv. Tomáše za zakladatele církve své a zovou se také proto křesťané Tomášovi. Po příkladu apoštolů snažili se později mnichové některých řádů v církvi katolické, jako benedektini, cisterciaci, premonstráti, hlavně však dominikáni, františkáni a kapucíni, rozšiřovati mezi pohany víru katolickou, zvláště v Africe, v Asii a v Americe.

Ale činnosť těchto missionářů zastíněna byla v XVI. a XVII. století působením *jesuitů*, kteří dle úkolu řádu jali se obraceti pohany a zvláště ve *Východní Indii*, v *Japanu*, v *Číně* a v *Americe* v osadách portugalských a španělských docílili skvělých a nejenom zevních výsledků. Missie jejich mezi pohany, jejichž obyčejům a zvykům se úplně přizpůsobili, prospívaly přešťastně, počet jejich se neustále množil, množil se ale též počet jejich bohatých osad a obchodních stanovišť, čímž řád nabyl jmění ohromného. Celé pak dílo jejich missionářské řízeno bylo dle jistého plánu pod dozorem a spolupůsobením římské stolice zvláště znamenitým ústavem č. spolkem k rozšíření víry katolické mezi pohany a k vyrocení kacířství,

6*

který papež *Řehoř XV.* pod názvem »*Congregatio de fide propaganda*« r. 1622 v Římě založil a s kterým papež *Urban VIII.* roku 1627 spojil »*Collegium de fide propaganda*« k vzdělávání vyslanců víry (missionářů) pro všechny národy z jejich vlastních jinochů, aby každý národ měl své zvláštní hlasatele víry čili missionáře. Pod ochranou kongregace de propaganda fide byly od r. 1622. všecky kolleje národní (*collegia nationalia neb pontificia*), jako collegium Romanum et Germanicum, od zakladatele řádu jesuitského Ignáce z Loyoly v Římě založené, a chovancům jejich dostávalo se vzdělání potřebného pouze vedením jesuitů.

Hned po založení řádu jesuitského počala činnost missionářů z tohoto řádu, jenž si vytkl za hlavní úkol obrácení pohanů. To spočívalo již v základních pravidlech řádu, a v spoluzakladateli jeho *Františku Xavieru* povstal mu jeden z největších a nejprospěšnějších missionářů mezi pohany, které křesťanstvo vykázati může. Brzy však také cestou výbojnosti a podmaňování, kterou pod pláštíkem horlivosti náboženské v největší potřebě nastoupili, aneb *chytrou politikou obchodní* získali jesuité v Indii Východní a Západní, v Japanu, v Číně i v Jižní Americe křesťanství na tisíce stoupenců a přívrženců jakož i ohromného jmění řádu svému. K obrácení lidu užívali všemožných prostředků, umění a kejklů, spojili starobylé představy a zvyky s obyčeji a pojmy křesťansko-katolickými, razili si cestu ve *Východní Indii* jednak jako křesťanští brahmínové k velmožům a mocnářům, jednak jakožto apoštolové svobodu hlásající k lidu utiskovanému a podmaněnému; stavěli se co učitelé a vykonavatelé přísného zákona mravního v Japanu na odpor kněžím pohanským, odevzdávajícím se chlipné nečinnosti; přidržovali se velmožů a knížat zanevřevších na chlipné družstvo duchovní; získali si v *Číně* měřictvím a hvězdářstvím přístupu a vážnosti; převzali v španělské *Americe Jižní* zastávání potlačených Indianů, prováděli příležitostně také přikázání lásky k bližnímu bojováním proti otroctví a založením jesuitského státu socialisticko-theokratického v *Paraguaji.* Naznačivše tímto činnosť missií jesuitských vylíčíme ji obšírněji v následujících oddílech.

Missie jesuitské v Asii Východní.

První missii podnikl *František Xavierský* dle přání krále portugalského Jana III. a k rozkazu papeže již r. 1541 do *Východní Indie,* kde v osadě portugalské v *Goe*)* r. 1542 jakožto papežský vyslanec s dvěma jesuity, Pavlem *Comersem* a Františkem *Mansillou* přistál a hned založil i kollej, v níž bylo brzy přes sto jesuitů. Působiv v Indii horlivě a blahodárně po šest let, obrátil tam i na cestách svých v zemích jihoasijských v *Cochinchině, Malacc, Ceylonu* a j. veliké množství pohanů na víru katolickou; pokusil se o to i v *Japansku,* kde r. 1549 s portugalskými jesuity přistál a věren jsa heslu svému »*Amplius*« (více, šířeji) nastoupil r. 1552 cestu i *do Číny,* na které však dne 2. prosince t. r. zemřel. Pro své zásluhy neocenitelné tento apoštol Indův vyhlášen byl r. 1622. za svatého a stal se patronem katolické missie.

Missie v Indii Východní. Po příkladu Františka Xaviera počínali si po smrti jeho portugalští missionáři řádu jesuitského jakožto učitelé víry křesťanské v Indii Východní. Tak jako tamější missionáři z řádu kapucínského, zapovídali též jesuité lidu obrácenému k víře katolické dřívější jeho pohanské obřady a obyčeje, a není tedy divu, že z počátku poměrně velmi málo vyznavačů získali víře Kristově. Teprv, když přišli do Indie jesuité s mravoukou svou pohodlnou, dle které ponechávali, Indům obráceným na víru křesťanskou i obřady pohanské, tu počalo se křesťanství v Indii rychleji šířiti, zvláště dávali se obyvatelé *goaští,* bohatstvím a rozkošemi zmalátnělí, po tisících křtíti. Neboť jesuité dovolovali, aby i napotom nevěsty indické nosily na krku oplzlé obrazy bohyně chlipnosti a plodivosti, též aby dívky důkazy panenské dospělosti své veřejně okazovaly všemu lidu chodíce obnažené v průvodu s hlučnou hudbou po celém městě.**) A takovýmto ošemetným a hanebným počínáním

*) *Goa* jest hlavní místo v osadě Portugalců téhož jména v Přední Indii na západním pomoří a jest sídlem arcibiskupa, primasa Indie.

**) Že jesuité tyto pohanské obřady trpěli, tomu diviti se nebude nikdo, uvede-li si na paměť, že jesuité již r. 1552 zavedli v Nizozemí, ve Francii a Španělsku tak zvanou *disciplinu španělskou,* o níž jsme se již zmínili.

získali si jesuité arci více přízně u vznešených obyvatelů indických nežli poctiví missionáři kapucínští, kteří lidu indickému dřívější pohanské mravy a obyčeje zapovídali, zovouce je ďábelskými a bezbožnými. Proto hleděli jesuité vypuditi z Indie missionáře řádu kapucínského, beztoho již neoblíbené a odňali jim chrám v městě *Maduře*. Hlavní příčinou, proč jesuité nechtěli missionáře jiných řádů vedle sebe trpěti, bylo dle zprávy biskupa z *Heliopolis* toto: »Za jedno nechtějí jesuité nikde vedle sebe míti nikoho, kdo by nad ně vynikal, ani toho, kdo by se jim vyrovnal. Dále pak záleželo jim velice na tom, aby před Evropany všecko, co v cizích dílech světa činí, a *hlavně že obchod vedou*, zatajili — a v obchodu měli jesuité, jakkoli jim velmi často již zakazován byl, zběhlost nemalou. A konečně zabrániti hledí všemožně, aby se tuzemci nestali kněžími, tak aby mohli jedině oni sami bez překážky nad indickou církví vládnouti.« Protož nepůsobili jesuité proti pověrám pohanským a zvykům, ano v *Pondichery* jesuita *Robert de Nobili* a jeho soudruhové obcházeli sami v obleku bramínském, aby se tuzemcům krojem svým nezošklivili. Ale jesuité dopouštěli se i bezbožnosti odporující učení Kristovu, náboženství to lásky; neboť, aby si získali přízeň velmožů *braminů*, povrhovali, jako tuzemci kasty kněžské, také nejnižší třídou Indů, ubohými *Pariy*, tak že je, když se dali pokřtíti, vylučovali i od společných služeb božích a jiných obřadů církevních; ani do obydlí umírajícího *Paria* nevcházel žádný jesuita, aby mu udělil posledního pomazání na cestu do věčnosti, nýbrž umírající paria vynesen býti musil na ulici, a zbožní Otcové jesuitští dotkli se jen štětičkou ve svatých olejích omočenou těla opovrženého ubožáka, jen aby se v očích braminů vznešených nesnížili. Ano oni křtili i jiným způsobem, než jak církev předpisuje, dítky *Pariů* a dávali jim jen pohanská jména.

Ačkoliv papež *Řehoř XV.* (r. 1621—1623) jesuitským missionářům v Indii toto hanebné jednání přísně zakazoval a jim nařídil, aby se dle pravidel a předpisů jim poslaných řídili, neupustili jesuité přece až do r. 1704 od vytčeného počínání si v Indii. Ale jejich povrchní vyučování náboženské, splynutí křesťanství s pohanstvím, jakéž mlčky dopouštěli, nemohlo učiniti z pohanů pravé křesťany; pročež při prvním

protivenství zřekli se tito noví křesťané v Indii víry Kristovy. Na tomto rychlém a častém odpadávání od víry Kristovy měli jesuité největší část viny; neboť znesvěcovali pravé náboženství křesťanské rozličnými komediemi. Tak r. 1700 zařídili v Pondichery na den Nanebevzetí Panny Marie slavný průvod, při němž nesena byla soška Panny Marie dle pohanského způsobu skvostně vyšperkovaná a ozdobená, takže to i pohanům musilo býti k popohoršení. Potom r. 1701 provozovati dali v kostele svém divadlo (komedii) představující děj ze života svatého Jiří, který znamením sv. kříže způsobil, že sochy bohů pohanských se hned sesuly a v prach rozpadly*). Při tomto představení však, nesřítily se znamením sv. kříže sošky bůžků malabarských které větší část diváků ve velké posud chovala úctě; nýbrž od herců byly rozbity, rozšlapány a s jeviště sházeny. Proto bramínové a pohané malabarští považovali tuto komedii za strašné rouhání a nesmírnou potupu bohů svých a rozlítili se nad míru proti jesuitům, takže by bylo málem přišlo k tuhému boji i v kostele samém. Ale jesuité byli v městě Pondichery i na celém pomoří Koromandelském příliš mocni, a tudíž musili obyvatelé pondicherští pro okamžik potlačiti vztek svůj. Braminové obrátili se tedy se stížností svou k sousedu svému, králi *Taujaourskému*, a vylíčili mu rouhání jesuitů, čímž král nesmírně rozhořčen, vydal ihned přísný rozkaz proti křesťanům, a hrozil každému smrtí, kdyby neodstoupil od této víry nesnášelivé. Jakmile tento rozkaz byl vydán, ihned úprkem vraceli se všickni Indové k starým bohům svým, od nichž se vlastně opravdu nikdy byli neodvrátili.

Přece však vychloubali se jesuité, že přemnoho Indů na víru křesťanskou obrátili, ano vinili soupeře své kapucíny z kacířství a nepravé víry. Papež Kliment XI., jehož neustále docházely žaloby od obou těchto řádů mnišských, uznávaje, že takovým způsobem se víře katolické více škodí než prospívá, poslal r. 1703 patriarchu antiochenského Karla Tom. Maillarda

---

*) *Svatý Jiří* byl vyzván od císaře *Diokletiana,* aby pohanským bohům obětoval. »Nuže tedy, ukaž mi své bohy!« vece sv. Jiří na to a hned přivedli jej do chrámu boha Apollona. Svatý Jiří jak do chrámu pohanského vstoupil, poznamenal se znamením sv. kříže a hned rozpadly se sochy bohů pohanských v prach, takže nebylo po nich ani památky.

de *Tournon* s neobmezeným plnomocenstvím do Indie, uděliv mu titul apoštolského visitatora a moc legata a latere. Tento přesvědčiv se osobně o stavu věcí v *Pondichery* — zvláště výpovědí jesuitů *Boucheta* a *Bartholda*, kteří, jsouce jednáním jeho oklamáni, se mu svěřili se zásadami svými, dle nichž od křesťanů nově na víru obrácených málo požadují, a tím že docílí většího počtu křesťanů — vydal dle 23. června r. 1704 proti jesuitům nařízení, které se vztahovalo vesměs na pohanské mravy a obyčeje, které jesuité křesťanům nově na víru obráceným trpěli, ano dle nichž oni sami při církevních obřadech křesťanských namnoze se řídili. Dekretem tím zapovídalo se zvláště jesuitům, aby nekřtili bez soli, a nařizovalo se jim, aby novokřtěnce slinou natírali a dle obřadů křesťanských na ně dýchali, a nedávali jim příště jmén pohanských. Křesťanské nevěsty neměli více nositi na prsou obrazů bohyně chlipnosti, aniž se dáti co dospělé panny v obnažení při průvodech veřejně ukazovati, jako se to bylo až posud dálo. Také bylo zapovězeno, ženské osoby, mající periodické nemoce své, od stolu Páně vylučovati — a taktéž neměli příště *Malabarové* k očišťování duší svých používati lázní, ani kajíce se, sypati si na hlavy popel z lejna kravského. Konečně přísně nařizovalo se, aby missionáři i nejopovrženějším *Pariům* bez odporu podávali Tělo Páně, a aby je bez rozdílu připouštěli k společným službám božím a s touže péčí, jako jiné křesťany, v náboženství vyučovali. Posléze vyhrožováno každému klatbou, kdo by proti nařízení tomu jednal, a kdyby kněz kterýkoli dle dekretu toho se nezachoval, měl býti od všech církevních výkonů vyloučen a důstojenství svého zbaven. (Kardinal *Passionei*, Memorie storiche della legazione e morte del cardinale di Tournon. Roma 1762.)

Jesuité přísahali biskupu Tournonovi, že se chtějí dle dedekretu dotčeného zachovati, ale ledva že Tournon z Indie do Číny r. 1705 odešel, již všemožně se snažili, aby se mohli nařízení stolice papežské opříti. Spolu nalhali křesťanům indickým, že biskup *Tournon* přišel do Indie o své újmě a beze všeho plnomocenství papežského a beze vší právomocnosti, tudíž že nejsou zavázáni dle dekretu jeho se říditi. A k tomu cíli získali podplacením i náměstka *Pondicherského* a biskupa v *Meliapuru*

Guvernéra francouzských osad v Indii *Herberta*, který se jim nechtěl propůjčiti za nástroj pletich jejich, osočovali při dvoře královském ve Francii tak, že konečně místa svého byl zbaven zvláště působením jesuity *Teillera*, zpovědníka králova. Ještě větší zuřivostí pronásledovali jesuité mnicha řádu kapucínského P. *Norberta* až do smrti jeho, protože k rozkazu papeže *Benedikta* XIV. (r. 1740—1758), pečujícího o zdar missií katolických mezi pohany, sepsal z vlastních svých událostí a ze spisů mu sdělených výtečné dílo v jazyku francouzském »*O missiích ve Východní Indii*«, v němž hanebné jednání jesuitů obšírně líčí a veškerou vinu na nezdaru missií jim připisuje.

Hlavní příčinou tvrdošíjného odporu, s jakým se řád jesuitský dotčenému nařízení papežskému vstříc postavil, byla jeho lakota a žádost po bohatství. Neboť jesuité vedli v Indii obchod velmi výnosný, jímž hromadili statky a poklady ohromné. Pod záminkou, že jim papež *Řehoř XIV.* (r. 1590—91) byl dovolil zanášeti se lékárnictvím vedle missionářského působení svého, prodávali jesuité ve všech svých domech nejenom léky, zvláště dryák všem lékárnám, nýbrž i veškeré drahé koření zámořské a zboží kolonialní. Ačkoli později odvolal papež dovolení toto, nedbali jesuité pranic na to a vedli dále rozsáhlý obchod, při němž jim prospívali nemálo světští členové jejich řádu, kteří se generálu zaslíbili slepou poslušností. Tito provozovali velko- i maloobchod, z něhož se dostávalo užitku řádu jesuitskému. Důkazy a doklady toho nalezají se ve všech zprávách, které guvernéři krajin indických ke dvorům svých panovníků do Evropy zasílávali.

Z těchto uvedeme zde jen spolehlivou zprávu generálního guvernéra osad francouzských v Indii *Martina*, jenž píše vládě takto: »Krom Hollanďanů provozují *jesuité* nejrozsáhlejší a nejvýnosnější obchod v Indii, mnohem větší než Britové, Dánové a jiní národové. Jest ovšem pravda a rád to dosvědčuji, že jsou mezi zdejšími jesuity i takoví, kteří do Indie přišli za tím účelem, aby zde rozšiřovali sv. evangelium; ale počet jejich jest jen malý, a oni zajisté neznají tajemství řádu svého, nýbrž ti, kdož všecka tajemství tato znají, nezdají se býti jesuity, a jsou přece praví jesuité, ačkoli nenosí šat řádu, nýbrž vydávají se za kupce a obchodníky a hledí si jen obchodu v *Goe*, *Suratě* a *Agře*. Ano jest

i dokázáno, že jsou i Turci a Arméni, kteří stojí v důvěrném spojení s obchodníky, členy řádu jesuitského.«

»Tito přestrojení jesuité poskytují řádu nesmírného zisku a skládají své účty jen jesuitům samým, totiž oněm mužům, kteří v obleku řádu svého po světě chodí a od nejvyšších představených svých v Evropě, jim neobmezeně důvěřujících a žádného tajemství před nimi nemajících, zvláštních předpisů dostávají pro tajné jesuity. A tito také rozkazů takových velmi bedlivě poslouchají: neboť jsou mimo poslušnosti také mlčelivostí zavázáni řádu svému, pro nějž musí neunavně působiti, a ve prospěch jeho pracovati. Tito po celém světě rozptýlení *tajní jesuité* poznávají se dle jistých, toliko jim známých znamení, a všichni pracují dle plánu společného. A duch řádu jesuitského jest pořád týž a není žádné změně podroben, zvláště co se týče jejich obchodu. Se zbožím, které z Indie pod zástěrkou missionářské činnosti své do Evropy světským jesuitům svým zasílají, vedou značný obchod a tento dovedli tak chytře před světem ukrýti, že v celé Evropě nikdo se neodvážil proti takovémuto šantročení, duchovního řádu nedůstojnému, hlasu pozvednouti veřejně. Francouzové, jimž jesuité obchodem svým nejvíce škodili, neměli pro to žádného důkazu, a jiní národové, kterým obchod jesuitský nečinil značné škody, viděli rádi, jak se Francouzům obchodem jesuitů škodí.«

O tomto počínání jesuitů podával guvernér *Martin* častěji a zevrubné zprávy do Francie, ale přece nebyla tomuto zhoubnému řádění jesuitů přítrž učiněna, nýbrž obchodní společnost Východo-Indická guvernéru výslovně nařídila, aby dovolil jesuitům vše, cokoli by tito od něho žádali, a aby je i penězi založil, kdyby jakých potřebovali. Důkaz to dosti jasný, že i v obchodní společnosti Východo-Indické působili tajní jesuité.

Ve svých zprávách praví dále guvernér Martin toto: »Tím se stalo, že jen rektor kolleje jesuitské v Pondichery P. *Tachard* sám (okolo r. 1794.) Východo-Indické obchodní společnosti přes 150.000 piastrů (asi 390.000 franků) bez všelikého úpisu jest dlužen. Na lodích pána *du Quesne* leží pro jesuity v Indii 58 velkých balíků zboží, v nichž ale nejsou snad, jak by se mnohý domníval, růžence, Ježíšky, ostatky svatých aneb jiné náboženské titěrky podobného druhu, nýbrž kupecké zboží

z Evropy. A takové zásilky nalézají se na všech francouzských lodích, plujících z Evropy do Asie. Mnozí jesuité nosí se jako *bramíné*, mluví řečí jejich, jedí a pijí s nimi a hledají s nimi společně perly a diamanty, a tím nemálo škodí Východo-Indické společnosti v jejím obchodu, nehledě ani na to, že se tím špiní náboženství křesťanské. — Pod záminkou, že chtějí braminy na víru křesťanskou obraceti, cestují s nimi a vedou s nimi obchod. A důkazem, že tímto počínáním nesměřují k šíření víry křesťanské, jest okolonosť ta, že posud ani jediného bramina víře Kristově nezískali. Ano bramin jeden, jenž byl s nimi tři daleké cesty konal, tvrdil mi, že po celý ten čas ani slovíčka téměř o věcech náboženských z úst jesuitů neuslyšel. — Před několika týdny přišly dva jesuité do *Pondichery*, kdež přijali ze zboží nákladního, které sem naše lodi z Francie byly přivezly, třicet balíků, jež pak dále do *Madrasu*, kde právě nyní jest hlavní sídlo jesuitů, dali dovésti. A tato okolnost dokazuje, že *členové Tovaryšstva Ježíšova značný vedou obchod v Indii* a že v trestném srozumění žijí s nepřátely koruny francouzské.« — Neboť tehdy byla Francie ve válce s Anglií.

O rozsáhlém obchodu jesuitů mluvívali s podivením všickni východo-indičtí plavci, tvrdíce, že jesuité měli vždy na moři několik lodí se zbožím, čímž obromně vzrůstalo jejich bohatství. V nejbohatších městech evropských, jako v *Marseilli, Paříži, Janově* a *Římě*, mívali své penězoměnce, kteří byli taktéž jesuity, ale tajnými, i ve všech svých domech vedli též obchody peněžnické a lichvařili i nesmírně, neboť půjčovali, jak vypravuje kardinál *Tournon,* peníze (v Číně) až na 25—100 ze sta, i nestyděli se tvrditi, že takový zisk jest dovolen, protože půjčovali na úvěr.

Z toho ze všeho dá se vysvětliti, že jesuité majíce v rukou svých tak značných prostředků peněžitých ovšem mohli vůbec všude, a v *Indii Východní* zvláště, každému nařízení papežskému na odpor se stavěti; neboť kde nemohli provésti ničeho pletichami svými, tam dosáhli účelu svého zajisté podplácením.

Missie jesuitské v Japanu.

Do Japanska, kteréž r. 1545 portugalský plavec Mendez Pinto objevil, přišel s obchodníky portugalskými r. 1545 také

slavný apoštol Indie *František Xaverský* a jeho soudruhové jesuité portugalští *Fernandez* a *de Torres*, žáci zakladatele řádu Loyoly.

Za té doby panovaly v Japansku velké zmatky politické a rozmíšky mezi tamními knížaty, jakož i velká zvrhlost buddhistických mnichů. Tím usnadňovány byly snahy jesuitů, tamější obyvatelstvo, k budhismu se přiznávající, převésti k víře katolické, zvláště když panovník *Ota Nobunaga*, jenž r. 1573 nepořádku v zemi konec učinil, křesťanství přízeň svou propůjčil proti kněžstvu buddhistickému, od něho nenáviděnému. Proto velebili jesuité ve spisech svých Nobunaga, ačkoli co do smýšlení a života svého dalek byl křesťanství. Přízní však jeho rychle se tam ujalo a úžasně šířilo křesťanství zvláště v jižním Japansku, k čemuž zejména jesuita *de Torres* obětnou a neunavnou činností svou po 21 let slovem a příkladem přispěl. Okolo roku 1581 počítalo se v jižním a středním Japansku již 150.000 křesťanů a na 200 kostelů. Šest velmožů (knížat, Daimios) z *Kiushiu* a sousedních ostrovů přiznávalo se k víře křesťanské, i na dvorech císařských *v Jedo* a *Kioto* byl mnohý její vřelý přítel a přívrženec. Jesuité nakloňujíce si velmože, čím dál tím hloub vnikali do země a dílo jejich apoštolské dařilo se jim tak šťastně, že některého dne na tisíc lidí najednou přihlašovalo se ke křesťanství; vedle nových chrámů stavěny jsou školy a zakládány kolleje jesuitské s nadáním znamenitým.

Přispěním jesuity superiora P. *Valignana* vypravili r. 1582 knížata (Daimios) krajiny *Bungo*, *Omura* a *Arima* poselství k papeži *Řehoři XIII.* a králi portugalskému a španělskému, kteréž teprv v srpnu r. 1584 do Lissabonu a roku následujícího do Říma přišlo Toto poselství rozšířilo v Evropě obdiv nad usilovnými snahami řádu jesuitského v Japansku a nabylo pojmů nejskvělejších o nesmírné moci a důstojnosti papeže. Když však po osmi letech r. 1600 opět v *Nagasaki* přistálo, shledalo, že se v Japansku poměry značně změnily. *Nabunaga*, ochránce křesťanů, byl již mrtev († r. 1582) a nástupce jeho *Toyotomi Hideyoshi* (též *Taikosama* zvaný), jenž se vlády zmocnil, stal se brzy nepřítelem křesťanství, na čemž však jesuité sami největší měli vinu, neboť s prospěchem jejich rostla i jejich zpupnosť, která jim konečně připravila záhubu. Nepřestávalif jesuité

na mírném hlásání víry, nýbrž kdekoliv měli dostatečný počet lidu obráceného na své straně, štvali jej proti chrámům pohanským, aby je vybíjel a modly v nich bořil. Jsouť podrobné zprávy o takovýchto skutcích násilných, kde lid křesťanský od jesuitů popouzen brannou mocí činil útoky na chrámy japanské a kněze pohanské krvavě pronásledoval. Z toho povstaly stížnosti a když r. 1584 k rozkazu Taikosamy jesuité měli se ospravedlniti z činů jim za vinu kladených, dali hrdou a úsměšnou odpověď: »Proč tomu nezabraňují úřadové, majíce k tomu dostatečné moci.« Taikosama dlouho patřil shovívavým okem na toto zpupné jednání jesuitů. Křesťanství bylo již v Japansku vyrostlo na skutečnou moc politickou i počalo býti vládě nebezpečné. Množství Portugalců bylo se usadilo v rozličných krajinách japanských a spříznivše se četnými sňatky s domácím obyvatelstvem tvořilo zvláštní stranu vládě nepříznivou. Když však jesuité i zjevně podporovali knížata japanská k odboji náchylná, přimělo konečně toto bezohledné vystupování jejich Taikosamu k přísnému zakročení proti nim, aby odvrátil záhubu od své říše. Pohnula jej k tomu také příliš upřímná odpověď jistého Španěla, který tázán jsa od něho, jakým způsobem toho dovedl král španělský, že panuje nad polovicí světa, řekl: »Napřed vysílá kněze (jesuity), aby přivedli na svou stranu lid, a potom za nimi vojáky, kteří se spojí s novými křesťany a tak se snadno podaří podmanění zemí.« Tenkráte byl král španělský Filip II. též králem v Portugalsku, a tedy Taikosama obával se podobného osudu. Proto vydal r. 1587 dekret, jímž vypověděl missionáře ze země. A tak nastalo první pronásledování křesťanství v Japonsku. Jak veliký byl tehdy počet křesťanů v této zemi, poznati lze z toho, že z dvojího vojska, které *Taikosama* (Hydeyoshi) r. 1592 vypravil na poloostrov *Koreu,* aby tamější obyvatelstvo opět k staré povinnosti lenní přivedl, jedno bylo křesťanské pod vůdcem *Konishi Yukinaga* (Don Augustin jesuitův), jenž značnou část poloostrova Korey vydobyl. Brzy potom postiženo bylo v Japonsku několik missionářů, kteří tam z Filipinských ostrovů připlouli a lidu kázati se jali. Tito k rozkazu Taikosama (Hideyoshi) byli jati a dne 5. února r. 1597 v Nagasaki ukřižováni, totiž: 3 portugalští jesuité, 6 španělských

františkánů a 17 japonských křesťanů.*) Po smrti Taikosama (✝ r. 1598) nastaly v Japansku boje o nástupnictví, v nichž vůdce vojska křesťanského, Konishi Yukinaga, navrátiv se z Korey podporoval syna Hideyoshi (Taikosama). Jeho protivník Tokugawa *Jyeyasu*, na jehož straně též několik křesťanských knížat z jižního Japanska stálo, zvítězil r. 1600 v krvavé bitvě u Sekigahara, a zavedl pořádek v zemi po dlouhých vnitřních zmatcích.

Jyeyasu (Jjejasu) byl z počátku vlády své křesťanům nakloněn. Teprv když *Hollanďané* do Japanska přicházející ze žárlivosti na prospěchy obchodní, jež Portugalcům, na jichž straně jesuité stáli, z toho vyplývaly, panovníka Jyeyasa před katolickými missionáři, zvláště jesuity a jejich zradou a vládychtivostí, varovali, obnovil Jyeyasu zákaz Taikosamův proti křesťanům a vystoupil po několika letech proti nim s větší přísností. Potom však nastalo krvavé pronásledování křesťanů, jichž počet znenáhla na 600.000 vzrostl. Roku 1612 a 1614 odpraveno bylo množství pokřestěných Japanců, kostely a školy jejich byly pobořeny a křesťanské náboženství prohlášeno za nectné. Portugalcům zakázán přístup do země, a obchodníci jejich obmezeni na ostrov *Deshima* u Nagasaki. Kruté pronásledování křesťanů a vyrocení křesťanství dálo se pak od r. 1617—1637 za vlády syna a vnuka Jyeyasova. Roku 1622 stalo se strašné krveprolití křesťanů blíže města *Nagasaki*, a neslýchanými mukami trápeni byli, kdož nechtěli odstoupiti od víry křesťanské. Roku 1637, když od Hollanďanů vyzrazeno bylo spiknutí japanských křesťanů, kteří se chtěli spojiti s Portugalci a Španěly k převrácení vlády v Japansku, obnoveno bylo pronásledování křesťanů se zuřivostí zvýšenou. Portugalci vypovězeni byli navždy a úplně z Japanska, a zákonem pod přísnými tresty zapovězeno bylo všem Japancům vzdalovati se ze země. Ke konci r. 1639 nebylo již žádného Portugalce v Japanu, a obchod jejich přenesen byl na Hollanďany, kteří se u Japanců osvědčili býti nepřáteli náboženství katolického. R. 1640 povstali křesťané k brannému odboji v provincii Simabara, vzpoura však potlačena jest pomocí Hollanďanů, a mnoho tisíc křesťanů usmrceno.

---

*) Prohlášení těchto mučeníků za svaté, od františkánů již r. 1627 navržené, ustanovil teprv r. 1862 papež Pius IX.

Věčnou hanbou pro Hollanďany jest to, že Japance při tomto krutém pronásledování křesťanů podporovali. Líčení všech muk a trápení vymýšlených, kterých křesťané v Japansku vystáli, podobá se líčení muk pekelných v Danteově »*Božské Komedii*« (La divina comedia); radosť a statečnosť, s kterou na tisíce křesťanů pro víru svou umíralo, povznáší mysl a srdce každého křesťana. Zášť proti křesťanství vyvinula se v Japansku znenáhla; byloť křesťanství, jakožto náboženství státu a společnosti nebezpečné a zkázonosné od té doby až do roku 1873 na pranýř postaveno a před ním varováno. Kde kdo byl v podezření jeho, předložen mu byl obraz Krista Pána, aby šlápnutím na něj jím opovrhoval a tím dokázal, že není křesťanem. A jen tomuto hroznému rouhání měli Hollanďané co děkovati, že Japanci s nimi vstoupili v obchodní spojení; oni plivali, jakmile na japanskou půdu vstoupili, na kříž a šlapali po něm. Pro velké výhody svého monopolu musili však snášeti nejponižující výminky a nejobtížnější nakládání s jejich 12—20 úředníky. Obchodní společnosti východo-indické, jimž od r. 1641, jako dříve Portugalcům, vykázán byl ostrov *Deshima*, kde obchod s Japanskem až do r. 1854 sprostředkovali; zvláště zakázáno jim bylo každé projevení víry křesťanské. Tím více diviti se musíme tomu, že přes všecky tyto kruté prostředky k vyrocení nenáviděného náboženství křesťanského udržela se až na dobu naší ve vsi *Urakami* u Nagasaki křesťanská osada »této zkažené sekty«, *Dschashumon* nazvané.

Vina na všech protivenstvích a útrapách, kterých musili křesťané v Japansku snášeti, přikládá se jenom jesuitům ve spisu »*Cesty po Indii od Quene*«. Naproti tomu spisovatelé jesuitští viní *Hollanďany*, že zmařili veškeré snahy o rozšíření víry křesťanské v Japanu, a všecka krev mučenníků že vinou jejich nadarmo byla prolita. Ale toto tvrzení jesuitů jest jen z části pravdivé; neboť větší část viny toho lze přičítati Portugalcům, kteří se snažili, aby veškerý obchod japanský dostali do rukou svých, v čemž jim jesuité všemožně byli nápomocni; a jesuité sami nejsou taktéž při tom beze vší viny, jak z jejich jednání v Japansku zřejmě vysvitá.

Missie jesuitské v Číně.

V Číně bylo dvoje náboženství, totiž *Konfuciovo* (Confucius) od V. století před Kristem, jehož nauky se přidržela vzdělanější část národa, a *buddhismus,* který po r. 65 po Kristu z Indie v Číně se šířil a pompou svých kněží (bonců) a pověrami lid méně vzdělaný si naklonil.

Náboženství křesťanské však rozšiřováno bylo v Číně již okolo r. 656 skrze křesťany nestorianské, potom r. 1294 skrze františkány, později pak od r. 1556 skrze jesuity, jichž zraky po příkladu prvního missionáře z řádu jejich *Františka Xaverského* na Čínu se obracely.

Ale zakladatelem misií v Číně byl slovutný italský jesuita P. *Matteo Ricci* (narozen dne 6. října r. 1552) v Maceratě, zemřel r. 1610 v Pekingu). Tento muž přemluven od jesuitů *Laineza* a *Salmerona* vzdal se studií právnických, která od r. 1568 v Římě konal a vstoupil r. 1571 do řádu jesuitského. Vzdělav se v kolleji římské (collegium Romanum) dle rady tamějšího novicmistra P. *Valignano* zvláště v mathematice a mechanice, odebral se r. 1577 s P. Valignanem, jenž se stal generalním vikářem missií orientalských, do *Indie*, kde v *Goe* studia theologická dokonal a potom po nějaký čas filosofii vyučoval. Naučiv se také řeči čínské, vydal se do *Číny* pod ochranou Portugalců, kteří tam již od r. 1551 v městě *Makao* stálé sídlo (faktorii) pro obchod svůj měli, nevyřídil však mnoho na této missii. Teprv r. 1583, když katoličtí missionáři přístup do Číny obdrželi, usadil se Ricci s několika jesuity v *Čao-Kingu* (Chao-Chingu) v krajině *Kuanktunga*, přestrojen jsa za učence čínského. A poněvadž hned z počátku přebývání svého v Číně seznal, že není radno zřejmě vystupovati proti mravům, obyčejům a víře tamějšího obyvatelstva, hleděl dříve co učenec přízeň jeho si získati, vyučoval mládež mathematice a mechanice, sestavil v čínském jazyku mapu světovou, zvláště pak sepsal *katechismus*, který přizpůsobil co nejvíce možná nauce Konfuciově, vykládaje v něm jenom hlavní zásady náboženství křesťanského přiměřené všeobecné mravouce. Ačkoliv si tím získal úctu samých mandarinů, přece byl pronásledován, tak že přinucen byl utéci ze své stanice, kterou od r. 1589 sám řídil.

Odebrav se potom do města *Čao-Čeu*, vyučoval tam lučbě a počtářství, brzy však vypravil se do *Nankingu*, kde se i uměním lékařským zanášel, tak že se mu podařilo vyléčiti z nebezpečné nemoci syna bohatého mandarina, s nímž pak r. 1595 po mnohých nesnázích do *Pekingu* se dostal. Na cestách těchto sepsal dvě díla, jedno »*O paměti*« a druhé »*O přátelství*«, jimž se obdivovali Číňané pro vznešenost myšlenek a dokonalosť slohu. V Pekingu vydával se Ricci z počátku za vyslance portugalského a získal si přízeň dvořenínů i císaře čínského rozličnými dary, zvláště hodinami bicími, kterých až posud Číňané neznali. Mimo to dokázal i svoji zběhlosť v lučbě a počtářství, sestavil kalendář a zhotovil dosti dobrou mapu říše Čínské.

A tak dovedl Ricci získati si úctu čínských velmožů a učenců i zachovati si přízeň císaře Van-Lié, který uznávaje jeho zásluhy učinil jej svým dvorským mandarinem a daroval mu velký dům k založení kolleje, v níž se pak mladí Číňané vzdělávali za lučebníky, hvězdáře a jiného druhu učence. Požívaje proto velké vážnosti u císaře, dostal brzy dovolení k zakládání podobných kollejí i v jiných městech.

Z toho jest patrno, že Ricci vědomostmi svými a vzděláním svým mnoho prospěl Číňanům, ale pravé křesťanství mezi nimi nerozšířil. Neboť nikdy nestavěl se na odpor jejich pohanským zvykům a obyčejům. Žáci jeho směli žíti dle předešlého způsobu pohanského i nadále co křesťané vzývali bůžky své a chodívali k náboženským slavnostem pohanským. Jeho příkladem řídili se všichni jesuité v Číně se usadivší; dovolovaliť pokřestěným Číňanům, že směli více žen míti, ano i vlastní sestry své za manželky si bráti, a když onemocněli, směli i kněží jejich pohanští nad nimi prováděti pověry a čary své. Jesuitům postačovalo, jen když mnoho Číňanů se dalo pokřtíti, a aby toho docílili, slibovali jim, že je vyučí všem uměním a vědám evropským, tak že nad krajany své moudrostí a učeností budou vynikati a tím nejvyšších hodností v říši dosáhnou, po smrti pak věčné blaženosti účastni budou.

Ale pohanští kněží (boncové) vidouce, jak jesuité vždy větší vážnosti a úcty u dvora požívají, a jak od nich lid odvracují, zanevřeli na ně a hleděli je u Číňanů podezřívati, zvláště když jesuité u dvora žijící jednoho z bonců, jenž byl největším

jejich protivníkem, označili za skladatele spisu proti císaři směřujícího, tak že domnělý spisovatel proto do smrti byl ubit. Když pak i biskupský generalní vikariat v městě Makao vinil jesuity z vládychtivosti a tím je také v podezření přivedl u Číňanů, uvěřili tito tomu podezřívání zvláště proto, že jesuité za časté konávali tajné cesty. A tak se stalo, že cís. náměstek v Makao jesuitu Františka *Martineze*, jenž při jedné takové cestě tajné byl dostižen, do smrti dal utlouci Podobnému osudu ušel jesuita *Longobardi* jen útěkem včasným. Ricci však dosáhl toho u dvora císařského, že řádu jesuitskému zadost bylo učiněno sesazením dotčeného náměstka císařského.

Brzy potom r. 1610 Ricci zemřel v Pekingu, působiv neunavně a zdárně po 23 let v Číně. Císař pak na důkaz vážnosti a úcty své k němu dal tělo jeho u veliké slávě pochovati na blízku města v jednom starém chrámě, pravému bohu zasvěceném, kde mu též postaven byl náhrobek nádherný.

Směr působení Ricciho v Číně poznati lze z jeho četných spisů, které v jazyku čínském uveřejnil, a z nichž nad jiné vynikají: Pojednání o pravém učení božském; Překlad prvních šesti knih Euklidových; Počtářství v 11 knihách; Výklad soustavy písma evropského; Praktická geometrie; Pojednání o silozpytu, o úhloměru či hvězdoměru a o slunečních hodinách; zvláště pak *Katechismus*, dle Konfuciova učení sepsaný, jenž jest nejznamenitějším jeho spisem. Pro Europu však důležitější jsou jeho *Paměti* (Memoiry), obsahující vzácné zprávy o děje- a zeměpisu Číny, které P. *Trigault* vydal v Augšpurku r. 1615 a v Lyoně r. 1616 pod názvem: »*De christiana expeditione apud Sinas suscepta a societate Jesu, ex M. Riccii commentariis libri V.*

Po smrti příznivce jesuitů císaře *Van-Lié* nastalo za nástupce jeho *Tieng-Ki* pronásledování jesuitů, k němuž zavdal příčinu císařský náměstek v *Nankingu*, jenž v pamětném spisu svém u dvora císařského r. 1615 trpce si stěžoval na jesuity, a nečekaje ani na rozkaz císařský, o své újmě hned je počal krutě pronásledovati; vypověděl je z krajiny *Kiang-Nanu,* vládě jeho svěřené, dal kolleje jejich zavříti a kostely bořiti, mnohé jesuity i krutě mučiti, všecky pak do *Makao* vyvésti. Stejný osud zastihl i jesuity v krajině *Guang-Tungu* k rozkazu tamějšího vladaře. Dotčené stížnosti vladaře *nankinského* císaři před-

loženě musily býti velmi závažné; neboť císař sám vydal nařízení, kterým se jesuité ze zemí jeho vypovídali, ačkoliv mnozí z nich u dvora a u velmožů ve velké byli vážnosti. Toto kruté pronásledování skončilo brzkou smrtí císaře, jak o této události vypravuje jesuita *du Halde* ve spise svém »Popis říše Čínské«.

Za vlády císaře *Hoaitounga* (1628—44), když ohrožována byla říše Čínská od Tatarů, vymohl jesuitům příznivec jejich mandarin *Seu*, jehož dcera Candida byla křesťankou, na císaři povolení k navrácení se do zemí jeho. A tak dostali se jesuité zase do Číny i do Pekingu a počali tam znova stavěti kolleje a kostely. Mezi nimi vynikal německý jesuita Jan Adam *Schall* (naroz. v Kolíně nad Rýnem r. 1591), který vzdělav se v kolleji germanské v Římě, poslán byl r. 1622 do Číny, kde v Pekingu vyučováním hvězdářství a vyráběním fysikálních nástrojů brzy veliké slávy si získal.

V domácích válkách a sporech o trůn čínský povstalých v poslední době panování císaře *Hoaitounga* a po jeho tragické smrti r. 1644 *) pracovali jesuité ve dvojím směru, aby si získali přízeň nápadníků trůnu. Neboť když konečně bratr zemřelého císaře *Vsan-Quei* s vojskem v Mandžursku sebraným Pekingu se zmocnil, a po jeho brzké smrti syn jeho *Šunčín*, první císař z dynastie *Mandžu* č. *Thing*, k boji proti nápadníku trůnu *Tum-Lié*, vnuku císaře *Van-Lié*, se hotovil, předpovídal Šunčínu jesuita *Schall*, že dobude nad protivníkem svým skvělého vítězství. Naproti tomu jesuité *Cofler* a doktor *Lucca*, jenž byl také výtečným vojevůdcem, s mnohými jinými jesuity, které náměstek krajiny *Makao* jakožto výtečné důstojníky ku pomoci poslal nápadníku *Tum-Lié*, slibovali tomuto, že mu s pomocí čínských křesťanů, kteří již silnou stranu v zemi tvořili, k vládě pomohou, dá-li sebe s celým dvorem svým pokřtíti. *Tum-Lié* po dlouhém zdráhání konečně k tomu svolil, a dal dvě manželky své i děti své pokřtíti, začež jesuita *Lucca* křesťanské vojsko v zemi sebral a s ním jemu ku pomoci přispěl. Císařovny obdržely na křtu jména *Helena* a *Anna*, a první psala na domlouvání *Coflerovo* tehdejšímu papeži Alexandru VII.

---

*) Když odbojník císařovič *Lit-se-Čing* se 70.000 Tatary až k Pekingu přirazil, zapálil *Hoaitoung* palác svůj a uhořel v něm se všemi ženami svými, aby nepříteli svému do rukou nepadl.

(1655—67) list, v němž jej ubezpečovala své nejhlubší úcty a oddanosti celé říše Čínské. Korunní princ *Tam-Tim* nazván na křtu *Konstantin* a jesuita *Cofler* mu předpovídal doslovně: »Dítě toto, které se podobně jako Syn Boží o půlnoci narodilo, bude míti ve všem štěstí, a bude jako slunce, které celou říši Čínskou oblaží.« — Ale proroctví Coflerovo se nevyplnilo; nýbrž císař *Šunčín* dobyl slavného vítězství nad soupeřem svým *Tam-Liém*, jehož s celou rodinou dal usmrtiti.

Jesuita *Schall*, jenž zatím od generála řádu jmenován byl generálním vikářem v missiích čínských, stal se miláčkem a učitelem mladého císaře *Šunčína*, který jej potom učinil nejvyšším mandarinem a spolu předsedou sboru hvězdářů a mathematiků celé říše, tak že měl velký vliv na tohoto panovníka a na záležitosti vládní. Skvělého postavení svého užíval Schall k všemožnému rozšíření křesťanství, i dostal také povolení k vystavění velikého chrámu katolického v Pekingu a k svobodnému hlásání evangelia po celé zemi. Po smrti císaře Šunčína (roku 1661) byl však Schall od poručníka nezletilého nástupce a chovance svého *Khanghi* zapuzen ze svého místa a r. 1664 i co nepřítel říše do žaláře uvržen, ale po nějakém čase opět propuštěn. Brzy potom r. 1669 zemřel v Pekingu. Sepsal »Vypravování o počátku a pokroku missie řádu jesuitského u Číňanů« (Narratio de initio et progressu missionis Soc. Jesu apud Chinenses, ve Vídni 1665, německy od Mansega ve Vídni 1834), pak veliký počet astronomických a mathematických pojednání v jazyku čínském, jejichž sbírka nalézá se v knihovně vatikánské.

Za panování nástupce císaře Šunčína, syna jeho *Šingtsu* s příjmím *Khanghi* dostal jesuita *Verbis* také důstojnosti mandarinské, zhotovoval děla daleko lepší než byla čínská, jimiž jesuité si opevňovali i kolleje své, jichž měli toho času v Číně již 38 a mimo to 150 svých kostelů. Působení jesuitů v říši této bylo jako dříve za doby Ricciho a Schalla velmi zdárné a Číňanům prospěšné; v kollejích svých vzdělávali mladíky na mechaniky, stavitele, lékaře, hudebníky i státníky, jimž císař *Khanghi* nejraději svěřoval záležitosti nejdůležitější.

Naproti tomu málo dbali jesuité o vzdělání pravé víry křesťanské, tak že Číňané nově obrácení vždy ještě zůstávali pohany, směliť i nadále dle způsobu pohanského Konfuciovi

a duším zemřelých předků svých oběti přinášeli. Tento modlo-služebnický katolicismus trpěli a schvalovali jesuité a byli kněžími jeho; oni jesuité, kteří v Evropě mezi národy křesťanskými vydávali na hranici a popraviště každého, kdož se byl jim jen dosti málo odchyloval v náhledech svých od přísného učení římského, i kdož biblí čítal aneb neomylnosť papežovu uváděl v pochybnosť. Z toho jest patrno, že jesuitům nešlo tak o víru katolickou jako o panování nad jinými. Tím způsobem vyvinulo se v Číně zvláštní náboženství, jakási směsice křesťanství a pohanství.

Pro toto jednání jesuitů dominikán *Jan z Morales*, který již od r. 1633 s kapucínem Antonínem *de Sta. Maria* v Číně vedle jesuitů missie konal, činil jesuitskému rektoru missií čínských výčitky, byl však od něho potupně odbyt. Pročež se odebral Morales okolo r. 1655 nazpět do Říma, kde tehdejšímu papeži Innocenci X. nekřesťanské řádění jesuitů a strašné porušení víry katolické vylíčil. Papež nařídil jesuitům, aby upustili od svého hanebného jednání. Ale tito hned po návratu Moralesově do Číny poslali do Říma otce *Martina*, jenž papeže zatím nově zvoleného *Alexandra VII.* (1655—1667), velkého příznivce jesuitů, přemluvil, takže spor tento ve prospěch jesuitů rozhodl. Přece však trvaly v Evropě ještě dlouhá léta hádky o zhoubné činnosti jesuitů v Číně, kterou teprv papež *Innocenc* XII. (1691—1700) zatratil výrokem svým v Římě veřejně a slavně prohlášeným. Papežský vikář v Číně Karel *Maigrol* uveřejnil r. 1693 toto prohlášení papežské, kterýmž se křesťanům čínským přísně a důrazně zakazují všecky pohanské zvyky a obyčeje, které jim prvé svolením papeže Alexandra VII. jesuité trpěli, a slavně se pronáší církevní klatba nad těmi, kdož by proti tomu jednali. Ale jesuité, kteří se druhdy byli zavázali papeži bezvýminečnou poslušností, tehdy jali se papežského vikáře krutě pronásledovati, což mohli velmi snadno učiniti, poněvadž požívali velké přízně u dvora císařského.

Z tohoto jednání jesuitů povstalo nesmírné pohoršení mezi křesťany i v Číně. K vyšetření a odstranění těchto různic a sporů poslán byl konečně od papeže *Klimenta XI.* (1700—1721) r. 1705 titulární biskup antiochenský Karel Tomáš *Maillard de Tournon* z Indie, kde za touže příčinou r. 1704 meškal, do

Číny, a přesvědčiv se i zde o bohaprázdném jednání jesuitů, zavrhl a zakázal jim řádění jejich, nazývaje je pekelným a zlořečeným. Proto jesuité osočovali Tournona u dvora císařského, tak že konečně k rozkazu císaře r. 1707 byl zatčen a v Makao uvězněn, kde 8. června r. 1710 zemřel, byv rok před tím kardinálem jmenován; jesuité prý jej sprovodili se světa otrávenou čokoládou. (Passionei, Memorie.)

Tímto vzdorováním a odporem jesuitů proti papežskému nařízení zanevřel papež náramně na řád jesuitský. Ale generál řádu *Tamburini* padnul dne 20. prosince r. 1711 se svými assistenty i prokuratory k nohám papeže a všichni přísahali nejhlubší svojí oddanost a tvrdili, že všecko učiní, co za dobré uzná Jeho Svatosť papežská jim rozkázati, zvláště co se týče odstranění pohanských mravů a obyčejů u křesťanů v Číně. Papež pak r. 1715 zvláštním listem (bullou) zakázal přísně tyto staré pohanské obyčeje pod trestem velké klatby. Přes to všecko neupustili jesuité v Číně od jednání svého; neboť nabyli přesvědčení, že by missionářská činnosť jejich vzala špatný konec, kdyby nyní se o to pokoušeli učiniti pravé křesťany z pokřtěných pohanů, kteří posud velmi lpěli na starých obyčejích svých. Z té příčiny nevyhlásili dotčenou bullu papežskou, a když to jeden františkán učinil, obvinili jej, že rozšiřuje cizozemský rozkaz, proti domácím mravům a obyčejům směřující, tak že byl za to po 17 měsíců v tuhém vězení trýzněn.

Protož papež poslal opět r. 1719 Karla *Mezzabarbu*, patriarcha alexandrinského, s plnomocenstvím co vyslance apoštolské stolice do Číny, aby tam přísně a důrazně zakročil proti jesuitům odbojným. Jesuité však hrozili vyslanci papežskému osudem mnohem horším, než jaký byl krátce před tím zastihl šlechetného kardinála *Tournona*. Ano čínský jesuita Ludvík *Fan* opovážil se k vyslanci *Mezzabarbovi* pronésti tato slova drzá: »Papež myslí, že může nad celým světem vládnouti. I ptám se já, kdo jest tento papež? — Blázen, pravím, který si ani nedovede získati poslušnosť Hollanďanů a Angličanů — a ten by chtěl poroučeti v Číně? O to my se postaráme, podle koho se tu bude díti. Hollanďané a Angličané nebyli žádní blázni, že se poslušenství k římskému stolci zřekli, odtrhnuvše se od Říma.« — Jesuita *Simonetti* byl ještě drzejší, neboť vyhrožuje

vyslanci papežskému, vyslovil se takto: »Opováží-li se papež Tovaryšstvu Ježíšovu nějaké překážky klásti v cestu, budeme přinuceni ukázati celému světu — mnoho-li dokážeme my!« A soudruh jeho *Mourao* doložil: »Věru nepochopuji, kterak může papež s dobrým rozumem a svědomím něco takového od nás žádati. Jisto jest, že se dopustil smrtelného hříchu, když tuto bullu prohlásil; neboť kdybychom se chtěli obsahem této bully říditi, veta by byla po celém missionářském snažení našem v zemi této.«

Císaři *Khanghi-mu* namluvili jesuité, že papež plnomocenstvím daným vyslanci chce si osobovati vlivu na vládu čínskou. Císař však při všech svých rozmluvách s vyslancem papežským jevil velmi bystrého ducha. Mezi jiným namítl vyslanci také toto: »Jak jest to možná, aby papež mohl pronášeti dobrý úsudek o čínských zvycích a obyčejích náboženských, kteréž nikdy ani neviděl, aniž se osobně o nich přesvědčil. To mi připadá právě tak, jako bych já chtěl něco povídati o záležitostech evropských. Či by se mně nemusil celý svět vysmáti?« — Když pak vyslanec poukázal na neomylnosť papežovu, a kterak jest Duch svatý vždy při papeži a při sboru kardinálském, tu usmívaje se císař dovolil si všeliké poznámky, které přivedly vyslance v nemalé rozpaky; neboť císař nemohl pochopiti, kterak neomylný papež *Alexander VII.* mohl něco dovoliti a schváliti, co právě tak neomylný nástupce jeho *Kliment XI.* zavrhuje a zatracuje.

Také u velmožů čínských vzbudili jesuité takou nedůvěru proti vyslanci papežskému, že tento byl v paláci jako vězeň střežen a nikdo neměl k němu přístupu, jen jesuité, kteří jej trápili neustálými výčitkami, takže konečně odebral se z Číny, nevyřídiv tam ničeho, jenže kosti nešťastného Tournona s sebou do Evropy přivezl. — Marné tedy bylo všechno usilování papežů, marně posílali legáty své do Číny s nejpřísnějšími rozkazy, marně metali nejstrašnější kletby své na jesuity čínské; oni tím více vzdorovali, činili papeže i směšným u Číňanů a setrvali tím urputněji na čínském učení svém. Toto vzdorování jesuitů proti rozkazům papežským trvalo skoro po celé století a ublížilo velice víře křesťanské u Číňanů rozumných. Neboť tento nezkrocený přepych a vládychtivosť jesuitů v Číně

měly ten následek, že všichni missionáři brzy po tom z Číny byli vypovězeni, a učení křesťanské v říši této naprosto bylo zakázáno. Jesuité rozšiřovali ještě předešlým způsobem křesťanství v Číně, pokud na živu zůstal císař *Khanghi*, jenž se k nim příliš přátelsky choval, takže ani knížata ani nejvyšší hodnostové neměli k němu tak svobodného přístupu jako jesuité. — Ale nástupce jeho *Yong-Thing* (Jong-Čing) nebyl přítelem jesuitů, které i velmožové počali okolo r. 1722 všelijak pronásledovati, zvláště pak přednesli stížnosti své a žaloby proti nim soudu mravnímu, nejvyššímu to soudnímu dvoru čínskému. I bylo jesuitům vůbec vyčítáno, že rozšiřováním křesťanství hledí podkopávati zásady státní, že stále ruší pokoj a mír, že si na útraty nových křesťanů staví skvostné chrámy a kolleje a že chtějí ze svobodných Číňanů nadělati zotročilé Evropany. Soudní dvůr vynesl pak rozsudek, že jen ti missionáři, kteří co učenci a spisovatelé kalendářů u dvora císařského se zdržují a vědami svými Číňanům prospívají, smí v zemi zůstati, ale všickni ostatní, kteří v krajinách říše Čínské bydlí, stavíce kostely a kolleje a zavádějíce lid nezkušený, musí se ze země vykliditi jakožto lidé státu nebezpeční. Následkem toho musili okolo r. 1722 všickni missionáři říši Čínskou opustiti, jen dvorní jesuité zůstali v *Pekingu* v třech kollejích svých, z nichž každá měla 500.000 tolarů ročních důchodů. Mezi tehdejšími jesuity dvorními vynikal Ignác *Kögler* (narozen r. 1680, † v Pekingu r. 1746.), který již od r. 1715 byl missionářem v Číně, kde od císaře jmenován byl mandarinem a předsedou sboru hvězdářského a mathematického. V nastalém pronásledování křesťanů přispěl Kögler mnoho k zmírnění ukrutných rozkazů, které císař *Kaotsungšin* (jinak *Khialung* zvaný) proti křesťanům již r. 1735 vydal zvláště z politických příčin. Ale po smrti jesuity Köglera*) nastala k opětnému rozkazu dotčeného císaře Khialunga († 1799), jenž byl sice spravedlivý, ale také bezohledně ukrutný, zvláště roku 1746 a 1773 velmi krutá pronásledování křesťanů v Číně. Přes všecka tato pronásledování nezmizelo v Číně náboženství křesťanské, a nedá se upříti, že zachování jeho jest hlavní zásluhou

*) Jesuita Kögler zanechal několik spisů vztahujících se k dějinám křesťanů v Číně; rukopis jeho astronomických pozorování v Číně chová se v knihovně Mnichovské.

dvorních jesuitů, jejichž působení zvláště líčí jesuita *Hallerstein* rodilý ze Švábska, který r. 1780 byl v Pekingu mandarinem a předsedou sboru hvězdářského.

Co se dotýče missí jesuitských *v Asii východní* poznamenati ještě dlužno, že dle příkladu Františka Xaveria někteří missionáři jesuitští vnikli též do *Kočinčíny (Cochinchina*, jinak *Siam)*. První z nich v této nejjižnější části Asie byl jesuita milánský Krištof *Borri*, jenž po svém návratu r. 1631 vydal popis této cesty své, pak vyučoval mathematice v Lisaboně. Jsa však v podezření ze zrady, povolán byl od generála do Říma a z řádu vyloučen, brzy potom r. 1632 náhle zemřel. O dalších osudech této missie v Siamu není nám více ničeho známo.

Missie jesuitské v Americe.

Nejrozsáhlejší pole činnosti otevřeno bylo missiím jesuitským v zemích *Jižní Ameriky*, které na počátku 16. století *Portugalci* a *Španělé* byli objevili a osadili. Do těchto zemí vysíláni byli ihned missionáři, aby tamější divé obyvatelstvo (Indiany) přivedli k víře křesťanské.

Nejprve usadili se jesuitští missionáři v osadách portugalských v *Brasilii*, v nichž bylo obyvatelstvo smíšeno z rozličných živlů; neboť z počátku posíláni byli z Portugalska zločinci i mnohé osoby inkvisicí odsouzené do prvních osad vojenských, od Portugalců r. 1531 v *Pernambuka* a *São Paulu* založených. Teprv, když k rozkazu krále portugalského *Jana III.* zavedl guverner Tomáš de *Souza* v Brasilii lepší zřízení země a r. 1549 vystavěl město *Bahia*, uvedeni tam byli jesuité. Ale záměr jejich činnosti z počátku jen zvolna a těžce se dařil, čehož hlavní příčinou byla ta okolnost, že diví Indiani nenáviděli Portugalce, kteří je mnohdy krutým a nelidským způsobem byli pokořili. Mimo to vláda portugalská zanedbávala úplně vzdělávání obyvatelstva a země; byloť zakázáno i pěstování vína a oleje a dobývání soli v zemi se nacházející, takže Portugalci sami věci dotčené dováželi z Evropy do Brasilie a draze je tam prodávali; cizincům pak přístup do krajin bra-

silských byl zakázán a obchod jejich obmezen jen na některá místa pobřežní.

Jesuité však, poznavše mravy a obyčeje divochů indiánských a osvojivše si řeči jejich, získali si brzy po příchodu svém jejich důvěry zvláště tím, že se jich ujímali proti Portugalcům, kteří je v otroctví uváděli. Tím způsobem získali víře katolické od r. 1565 až do r. 1586 na 10 000 Indianů, ale nemohli jich udržeti v osadách jim založených, z nichž se Indiani rozutíkali na pouhou zprávu, že se k nim blíží tlupa Portugalců. Činnosť jesuitů v Bahii počala se teprv dařiti a rozšiřovala se odtud po celé Brasilii, když vláda portugalská r. 1640 jesuitům postoupila rozsáhlé krajiny s velkými právy a svobodami (donatorios), v nichž pak jesuité missie (osady) své zakládali a zvelebovali. Netrvalo to dlouho a jesuité měli v brasilské provincii 29 missií (osad), 7 kollejí, 29 residencí a 7 seminářů. Mezi tamějšími jesuity vynikal missionář P. Antonio *Vieira* (nar. r. 1608 v Lisaboně, † r. 1697 v Bahii). Tento vstoupil r. 1625 v Bahii do řádu a chtěje se státi missionářem, osvojil si hlavní nářečí Indianů; musil však r. 1641 dle rozkazu představených svých doprovázeti syna místokrálova do Portugalska, kde od krále Jana IV. byl jmenován jeho kazatelem a povolán i do jeho rady; potom byl též činným co diplomat v prospěchu dvora Lisabonského v Paříži, Haagu, Londýně, Římě a Neapoli. Ale dle přání svého navrátil se počátkem r. 1653 do Brasilie a poslán za missionáře do *Pary*. Zde hleděl sprostiti Indiány otroctví a přílišných robot, proti čemuž osadníci portugalští všemožně se bránili. Avšak Vieira podniknuv zvláštní cestu do Portugalska, vymohl na králi uskutečnění svých záměrů a navrátiv se r. 1655 do Brasilie, pracoval tam opět po šest let ve prospěch duchovního povznešení Indianů. Ale po smrti ochránce svého krále Jana IV. od osadníků z pomsty byl jat a r. 1661 jako zločinec do Lisabonu odeslán. Byl pak vypovězen do Portu, později do Coimbry, kde byl pro mystické jakési učení před soud postaven a r. 1665—1667 v žaláři držán. Odvolav pak články, z nichž byl viněn, odebral se r. 1669 do Říma a potom do Lisabonu, odkudž se r. 1681 do Brasilie navrátil, aby tam kolleje řádu a missie řídil. Sepsal též několik výborných děl v jazyku portugalském; zvláště hájil ve spise svém

»*Sermoes*« (Kázání v 16 sv.) v Lisaboně r. 1683vydaném lidská práva podrobených Indiánů a Židů. — Chvalné zmínky zaslouží také jesuita P. Valentin *Stansel (Estançol,* nar. r. 1621 v Olomouci), jenž v Bahii vyučoval theologii a mathematice, byl pak rektorem kolleje v *St. Salvadore* a potom r. 1690 kolleje v Bahii; jeho mnohé spisy v jazyku latinském a portugalském vydané svědčí o jeho hluboké učenosti a důvtipnosti v oboru věd přírodních zvláště v astronomii a meteorologii.

Téže doby jesuité *v Peru,* jehož Španělé již roku 1533 dobyli, zakládali důležité missie (osady) mezi Indiany na hořejším *Hualaga, Ucagali, Urubamba* a v jiných krajinách této země, ale nemohli tam ničeho pořiditi pro ukrutnosti, jichž se tam před tím Španělé na Peruanech dopouštěli.

Naproti tomu dařila se práce jesuitům *v Čili* (Chile) na západním pomoří Jižní Ameriky, kde se za vlády Španělské okolo r. 1594 usadili v nejdůležitějších místech, *Santiago* (St. Jago), *Valdivia* a j., kolleje své zřídili a brzy nabyli vlivu tak velkého, že dostali skoro veškerou moc vládní do rukou svých.

Ještě větší moci a ohromného bohatství dosáhli jesuité v *Mexiku,* kde se jejich řád nemálo rozšířil brzy potom, když Ferdinand *Cortez* r. 1521 země této dobyl a ji v místokrálovství Španělské pod jménem *Nové Španělsko* (Hispaniola) proměnil. O tom dovídáme se z listu, který *Jan Palafox,* biskup *v Pueble* (La Puebla de los Angelos) od roku 1639—1653, zaslal dne 25. května r. 1647 papeži *Innocenci X.,* v němž žaloval na přepych jesuitů a přehmaty jejich v práva biskupská a žádal, aby vyšetřeno bylo, co udává, kongregací z kardinálů a bohoslovců. V tomto listu praví Palafox doslovně: »Nalezl jsem téměř veškeré bohatství Jižní Ameriky v rukou jesuitů. Toliko dvě kolleje jejich mají stádo čítající nyní 300.000 ovcí. A kdežto chrámy kathedralní a jiné řády a ústavy náboženské mívají nanejvýš tři cukrovary, má řád jesuitský jenom v krajině *Mexiko,* v níž se nachází 10 kollejí řádu toho, největších šest cukrovaren, z nichž každá má cenu nejméně 500.000, ano i million dolarů; já aspoň znám některé, které vynášejí ročně až na 100.000 dolarů. Mimo to mají jesuité mnohé dvorce a osady i na několik mil rozsáhlé, z nichž nesmírné množství obilí a plodin jiného druhu se vyváží, a ke kollejím jejich patří

i mnoho bohatých a vydatných dolů stříbrných. A vůbec moc a bohatství řádu toho dospěly na tak vysoký stupeň, že ostatní duchovenstvo brzy bude přinuceno chléb svůj a výživu svou si vyžebrati od jesuitů, z nichž každý v Americe žijící má nejméně 2.500 dolarů ročních příjmů.« A přes to všecko zpečovali se jesuité kathedrálnímu chrámu v Pueble odváděti ze svých statků a osad desátky, které mu od králů španělských hned z počátku z krajiny Mexické byly darovány. A poněvadž tyto desátky byly jediným pramenem výživy biskupské kapitoly, vedl si proto biskup Palafox stížnost na jesuity u královské stolice soudní, která rozhodla věc ve prospěch biskupa.

Mimo to hleděli jesuité vyprostiti se z právomocnosti biskupa, konajíce bez povolení jeho všecky výkony úřadu kněžského, a ačkoli jim to od biskupského vikáře dne 6. března roku 1647. bylo zakázáno, neustali v samovolném a bezohledném vykonávání všech obřadů církevních, odvolávajíce se na výsady řádu svého, dle kterých prý nemusí se nikomu plnomocenstvím vykazovati. I nezbývalo biskupovi nic jiného, než že jesuitům pod trestem těžké klatby církevní zakázal vykonávání všech obřadů a všem věřícím diecese své zapověděl choditi k jesuitům k zpovědi a na kázání.

Ale jesuité obrátili se na místokrále španělského v Mexiku, stěžujíce si, že biskup Palafox a vikář jeho násilně ruší ústavu řádu jejich. Místokrál, od jesuitů bohatými dary získán, rozhodl, aby biskup interdikt svůj proti jesuitům odvolal. Což když Palafox učiniti se zpečoval, jesuité s neslýchanou drzostí opovážili se vysloviti proti němu a vikáři jeho klatbu církevní, a při zvuku trub a bubnů dali po všech ulicích města prohlašovati výslovně toto: »Všickni, kdožkoli by se biskupa přidrželi a jej poslouchali, propadávají, mají-li jmění, bez rozdílu stavu a rodu pokutě 2000 dukátů; ti však, kdož jmění nemají, propadávají trestu čtyřleté nucené práce na pevnostech, a lidé z třídy nejsprostší mimo to ještě odsouzeni budou k 200 ranám holí beze všeho vyšetřování a práva odvolání k nějaké vyšší stolici soudní.«

Biskup Palafox vida, že proti zuřivosti jesuitů ničeho nepořídí, vzdálil se z biskupského sídla svého, v němž na místě sebe tři generalní vikáře ustanovil, a ukrývaje se po čtyry mě-

síce v zemi, zasílal listy ke dvoru španělskému a papežskému, v nichž doporučoval jim samým spornou věc k rozhodnutí. Jesuité však pronásledovali s nesmírnou libovůlí a krutostí každého, kdo se odvážil ubohého biskupa se ujímati; žaláře a vypovídání byly na denním pořádku, i vikáře biskupské dali do vězení a prohlásili za neplatná všecka nařízení, která byl prvé biskup proti řádu jesuitskému vydal; ano oni hanobili nejen osobu záští svého samu, ale i jeho důstojnost biskupskou. Žáci jesuitští totiž v nesmírné uličnické drzosti své dopustili se i té hanebnosti, že berli biskupskou přivázavše koni na ocas, a biskupskou čepici upevnivše na sedlo, táhli takto průvodem ulicemi města, zpívajíce sprosté, hanebné písně. Průvod tento často se zastavoval a tu celý zástup žáků jesuitských z plna hrdla biskupu nadával a jeden z nich z velkého rohu volského křičel k lidu, uděluje mu požehnání biskupského. — Jesuité nejen že trpěli toto rouhání, nýbrž oni ještě žáky své k tomu vybízeli; vždyť platila potupa tato nepříteli, kteréhož pletichami svými z města vypudili.

Biskup Palafox však v této záležitosti poslal dne 8. ledna roku 1649 k papeži Innocenci X. list druhý, v kterémž na těžké nepravosti jesuitů žaluje, a jehož obsah jsme již na místě jiném uvedli. (Viz Tajná poučení Tov. Jež.) Následkem těchto stížností biskupových učiněn byl brzy potom konec nesmírné zpupnosti a zlořečenému přepychu jesuitů v Mexiku. Neboť rozkazem královským sesazen byl místokrál mexický, povolný přívrženec řádu jesuitského, a biskup jukatánský (*Yukatan*) ustanoven za nástupce jeho. *Palafox* pak s velkou slávou jest zase uveden v předešlé důstojenství své, a král. listem schváleny i všecky zápovědi, které byl biskup vydal proti samovolnému počínání si jesuitů. Za nedlouho na to došly i z Říma dekrety papežské kongregace k rozšiřování víry křesťanské a breve papeže, v kterých se zavrhovalo a káralo všecko, cokoli kdy Tovaryšstvo Ježíšovo proti biskupské důstojnosti učinilo. Palafox pak r. 1653 jmenován byl biskupem *v Osmě* ve Španělsku, kde r. 1659 zemřel.

Ale jesuitům byla památka muže toho tak protivnou, že vždycky ji téměř s bezpříkladnou zběsilostí špinili a do kalu zašlapávali. Příčinou toho byly ony dva listy, které zbožný biskup tento o hanebném počínání jejich papeži Innocenci X.

byl zaslal. Aby se zdálo, že jesuité nebyli pokořeni, nýbrž že zvítězila věc jejich, jali se v rozličných spisech jednání své v Mexiku hájiti, a po mnoha letech potom prohlásili listy Palafoxovy ke dvoru papežskému za nepravé a podvržené, ano podařilo se jim ohromným vlivem jesuitským u dvora tyto památky pokoření a zahanbení svého zničiti; bylyť od soudu inkvisičního zapovězeny a katem na hranici spáleny. Ale král španělský Karel III. hned jak r. 1759 na trůn vstoupil, dal výrok soudu inkvisičního v této záležitosti odvolati, ano poručil, aby oba listy ony tiskem byly uveřejněny, a zasazoval se s nemalou pílí u římského dvora, aby byl biskup Palafox, od jesuitů bezprávně pronásledovaný a tupený, za blahoslaveného prohlášen.

Nedlouho potom učinil král ještě jiná opatření proti sobectví a lakotě jesuitů. Bylať si totiž kapitula metropolitní při kostelích všech Svatých *v Mexiku a Pueble* již za vlády krále *Filipa V.* (1707—1746) stěžovala, že se jesuité pod záminkou, jako by byli od všech poplatků církevních osvobozeni, zpečovali ze svých statků a pozemků nad míru rozsáhlých odváděti desátek povinný. I byli k placení desátku odsouzeni. Ale oni odvolali se z tohoto rozsudku k státní a finanční radě a podařilo se jim za nástupce *Filipova*, Ferdinanda VI. (1746—1759) pomocí královského zpovědníka P. *Ravaga* vymoci si nařízení, kterýmž ony kostely metropolitní pozbyly desátků svých od jesuitů. Jakmile však nastoupil král *Karel III.* vládu, opakovala kapitola ona předešlou stížnosť svou ve spise, z něhož vysvítá, že jediné v diecesi Mexické hlavní chrám od jesuitů byl zkrácen ročně o 10.000 liber a pokladnice královská o 50.000 liber desátku, kterýž jesuité, opírajice se o své domnělé výsady neodváděli. A ačkoli dle zákonů španělských duchovní řády v krajinách zámořských jen potud smí míti statků nemovitých pokud by se zavazaly k placení všech daní a poplatků na těchto statcích váznoucích, obešli přece jesuité všecky tyto zákony a rozmnožili za posledních 24 let v krajinách mexických movité jmění své o 49 dvorců, aniž by byli z nich odváděli desátek povinný, čímž byly důchody arcibiskupské a královské úhrnem o 32.800 realů ročně zkráceny. Král *Karel III.* urovnal věc tu k spokojenosti chrámu metropolitního, zrušiv všecky

výsady jesuitů, na základě kterých tito se zdráhali platiti desátky. Nicméně i potom přicházely z krajin amerických časté stesky dílem na nepokoje tam povstalé, dílem na velký obchod, jakýž vedli tamní jesuité na újmu španělských obchodníků.

Nejvíce stížností a žalob na lakotu jesuitů, na nepokojné, hrdé a násilné jejich chování, jakož i na míchání se jejich do záležitostí světských a na neustálý odpor jejich proti zákonům a nařízením papežským a královským docházelo ze španělských osad *v Paraguayi*, kde se jesuité domohli postavení nejskvělejšího. Za doby vydobytí tohoto dílu Jižní Ameriky obsahovala *Paraguay* také jednu část pozdějšího místokrálovství *Rio de la Plata* a některé provincie Brasilské, které se jménem *Portugalská Paraguay* označovaly. Do těchto krajin poslali králové Španělští *Karel V.* a *Filip II.* nejprve františkány, mezi nimiž vynikali zvláště *František Salano*, *Ludvík de Bolanjos* a *Jan de Baros*, který se stal biskupem paraguayským s hlavním sídlem v *Asuncione*. Ale tito mnichové, neznajíce tamního jazyka, nehodili se k povolání missionářskému a při vší horlivosti své nemohli ubohým *Indianům* vštípiti lásku k bližnímu, když je křesťanští Španělové strašně odírali a do otroctví uváděli. Neučinilo tedy z počátku křesťanství v Paraguayi žádných pokroků, až teprv r. 1586 povolal *František de Vittoria*, nově zvolený biskup *tukumanský*, nenaleznuv v celé diecési své ani deset kněží, za missionáře jesuity z *Brasilie* a z *Peru*. Ihned s velkou ochotou odeslali mu provincialové *Anchieta* a *Atiensa* osm jesuitů, řeči indianské znalých. Byli to zejména: Pavel *Arminio*, jenž byl ustanoven za řiditele missie paraguayské, pak František Angelo, Alfons Barsana, Juan Villegas, Emanuel de Ortega, Štěpán Grau (z Německa), Juan Salonio a Tomáš Fields.

Tito jesuité chodili po celé zemi z místa na místo, kážíce a křtíce mnohé Indiány, jichž příchylnosti brzy získali; přicházeli též do všech měst, nejvíce pak přebývali *v Kordově* (*Cordua)* a *Assumptionu (Asuncione)*, nemohli se však nikde trvale usaditi. Teprv po třech letech vystavěli si nepatrný domek a kostelíček v městečku *Villarica*, a brzy potom, když k nim přibyli r. 1593 ještě jiní jesuité, založili si v *Asuncione*, velkou kollej, kteráž i s kostelem nádherným od vladaře a bohaté šlechty španělské velmi štědře byla nadána. Šest let na to vy-

stavěli jesuité velký dům missionářský v městě *Kordově* (*Cordua*) s krásným kostelem a druhou kollej v *Santa-Fé.* Aby však na Indiany po krajinách v rozptýlených chatrčích bydlící blahodárněji a vydatněji mohli působiti, hleděli kmeny indiánské pohnouti k tomu, aby se spojili v osady větší, čímž by násilnému nátlaku Španělů snadněji odolati mohli. Tato snaha jesuitů zabrániti potlačování Indianů způsobila třenice se španělskými držiteli oných krajin (*Escomenderos*) a pány otrockých Indianů, takže více missionářů jesuitských bylo vyhnáno zvláště z měst *Cordua* a *St. Jago.*

Jesuité však stěžovali si u příznivce svého *Filipa III.*, krále španělského (1598—1621), na strašný útisk a zlořádění Španělů, kteří prý pronásledováním a odíráním Indianů v Paraguayi jen odpor k učení Kristovu vzbuzují a tím způsobem zabraňují rozšiřovati náboženství katolické. Stížnosť tato zakládala se ovšem na pravdě, ale jesuité neučinili tak snad z pouhé lidskosti a útrpnosti s nešťastnými Indiany, nýbrž také k vlastnímu prospěchu. Žádali totiž zároveň krále, aby jim dovolil v Paraguayi zaříditi říši dle vzoru prvotních obcí křesťanských, v níž by poddaní žili v bratrské lásce pod jedinou správou jesuitů jako pod svými patriarchy; avšak řád jesuitský že by v říši této byl jen náměstkem krále španělského, jemuž by z každého poddaného odváděl ročně jeden dolar co daň z hlavy. *Filip III.* vydal sice dekret ve prospěch jesuitů a svolil roku 1609 poněkud k návrhu jejich, ale tím rozmnožena byla jenom nepřízeň Španělů proti nim. Guverner paraguayský Diego Martin *Negroni* (1609—1615) vykázal jesuitům dva kmeny indianské, *Guaycury* a *Guarany*; naproti tomu neměli se jesuité míchati v záležitosti ostatních krajin v Paraguayi.

V těchto mezích jim vykázaných založili pak jesuité *říši theokraticko-patriarchální*, která sice řádně stála pod španělskou svrchovaností, od níž však jesuité po dlohou dobu s největší péčí každý vliv Španělů odstraniti se snažili. Těchto okresů jesuitských missií (*doctrinae*) vzrostlo časem až na 40 s více než 170.000 Indianů na víru katolickou obrácených, kteří v stálých osadách, *Bourgady* neb *Redukce* (*reduciones*) nazvaných, od Andes až k brasilskému pohoří pobřežnímu bydleli. Střediště jejich správy měli jesuité v kollejích svých

v Asuncione a *v Cordově*, kdež sídlil řídící provinciál se svými čtyřmi konsultatory. V každé osadě byl kněz (farář), zároveň to nejvyšší osoba vrchnostenská, s jedním vikářem, jenž také řídil a spravoval veškeré záležitosti. Místní policie svěřena byla kazikovi (soudci), z Indianů zvolenému, jenž se staral o to, aby Indiani vykonávali ustanovené práce hospodářské a průmyslové, v nichž je jesuité vycvičili. Muži a mladíci museli vzdělávati pole, stavěti domy a kostely, ženy a děti předly příze i druhu nejjemnějšího, z nichž se pak tkaly krásné látky a skvostné koberce; zhotovovaly i krajky a prýmky a pěkná roucha kostelní dle vzorků s mistrnou dovedností. Indiané provozovali veškerá řemesla, dělali i hudební nástroje, výtečné hodinky a hodiny, ano malovali i s nevšední dovedností krásné obrazy; jeden z nich zhotovil dokonalé a mistrné varhany, a jiný opsal missál, krásné antorfské vydání, tak dovedně a pěkně, že opis tento podobal se skoro originálu. (Charlevoix, Historie du Paraguay. Dějiny Paraguayské.) Veškeré tyto práce konány byly k všeobecnému dobrému; výrobky jejich se ukládaly ve skladištích, z nichž Indiani všemi potřebami byli zaopatřováni. Zbytek však prodávali jesuité, a tento obchod, vedený s velkou zručností a zběhlostí byl pro ně tak výnosný, že značné sumy peněz do Evropy posílati mohli. Bohatství, kterého jesuité v osadách svých prací Indianů vydobývali a rozmnožovali, bylo časem nesmírné; počítá se, že roční důchody osad jesuitských v jižní Americe obnášely až 10 millionů dolarů, které všecky do kasy generála řádu v Římě plynuly.

V osadách jesuitských, jichž vždy pět bylo pod správou převora, byla řečí panující řeč Guaranů; každý Indian musil učiti se čtení a psaní; v domácích pak záležitostech vedeni byli Indiani jako děti od svých otců duchovních v pravidelných hodinách k modlitbě, k práci a k odpočinku, štědře pak obstaráváni byli stravou a šatstvem.

Ostatně nakládali jesuité s nimi mírně a šetrně a udělovali jim nejlepší rady ve všem, co účelům řádu nevadilo a neodporovalo, takže jařmo jesuitské Indianům nebylo nesnesitelným a odporným; neboť při těžkých pracech polních hrála veselá hudba, která je měla k práci pobízeti, a v neděli a ve svátek po službách božích byly hudební a taneční zábavy. Počínání

jesuitů v tomto ohledu líčí jesuita Pierre *Charlevoix* ve svém spise »*Histoire de Paraguay*« (Dějiny Paraguayské) takto: »Ve Španělích ode dávna panoval obyčej, že v neděli a ve svátek byly provozovány od dětí tance a divadla. Tento chvalitebný zvyk zavedli i naši missionáři *v Paraguayi a zavedli jej k obrácení pohanů na víru křesťanskou v kostelích svých.* A k tomu účelu vycvičil jsem 24 nejobratnějších chlapců a děvčat indianských v takovém tanci, že to sloužilo k nemalému povzbuzení v naší obci náboženské a k veliké radosti našeho lidu indianského. Neboť tito brzy provozovali nejumělejší tance anebo pěkné hry rytířské dílem pěšky, dílem i na koních, brzy zase procházeli se na chůdách 6 střevíců vysokých, aneb tančili po provaze, ano i oštěpy házeli do kroužku železného. Někdy také jsem provozoval s nimi nějakou malou veselohru, což všecko s velkým namáháním jsem jim musel přivésti do tupých hlav jejich, až to konečně pochopili.«

Podobnou zprávu podává jiný farář jesuitský o své osadě; praví to: »Zde jest to nevyhnutelně potřebí, abychom pohany k takovýmto věcem přidržovali, a tím zevnějším výkonům naší svaté církve katolické vnitřní náklonnosť divochů získati hleděli; a k tomu cíli oblékáme každou neděli a svátek po požehnání aneb před slavnými službami božími několik indianských kloučků a dívčinek v hezké šaty, a ti nám musí pak v kostele, kdežto jest celá osada shromážděna, před očima veškerého lidu provozovati rozličné pěkné tance. Poznenáhlu přidržujeme také mladistvé tanečníky tyto k processím a jiným průvodům slavnostním, při kterých, když se nese nejsvětější svátost oltářní, musí nám před ní tančiti, tak jako druhdy David před archou úmluvy tančíval.«

Z toho všeho jest patrno, že jesuité si získali velikých zásluh o tyto země Paraguayské; neboť se jim vskutku podařilo převésti Indiany na víru křesťanskou a divoké tyto národy naučiti pořádku, práci, řemeslům a bohabojnému životu. Brzo se v osadách jesuitských zmáhal průmysl, orba, obchod; i ve zbrani cvičili jesuité poddané své a zřídili si tak značnou moc vojenskou. Ale při tom všem hleděli si nejvíce svého vlastního zisku a prospěchu; staliť se takto neobmezenými vládci rozsáhlých krajin v *Paraguayi*, z nichž jenom roční daň z hlavy

od 30—40 tisíc osob po 1 dolaru králi španělskému odváděli, kdežto v osadách jejich nejméně desetkrát tolik lidí se nacházelo.

Proto v osadách svých netrpěli ani Španělů ani jiných Evropanů, k nimž zúmyslně vštěpovali Indianům svým záští a nenávisť; byloť jejich největší snahou, aby jednání své zvláště pak šťastné své podniky obchodní a válečné přípravy před světem a veřejností ukryli. Z té příčiny hleděli paraguayského biskupa *Bernarda de Cardennas*, který r. 1641 ze sídla svého v Asuncione hodlal také navštíviti 20 far v osadách jesuitských se nacházejících, od návštěvy této všelijakým předstíráním odvrátiti; ale když biskup přece neupustil od úmyslu svého, tu mu počali na kazatelnách velmi drzými slovy spílati, tvrdíce veřejně, že poddaní jejich nejsou mu k žádné poslušnosti zavázáni; a konečně uplatili guvernéra španělského 30.000 dolary, takže tento biskupa Cardennasa zajal a dal jej na loďku, kdež jej sama sobě na řece *la Plata* bez vesla zůstavil. V neustálém nebezpečí mezi životem a smrtí hnán byl biskup rozbouřenými vlnami veletoku 80 mil až k městu *Las Corientes*, kdež od útrpných lidí na břeh byl připraven, a nemoha se dlouho po přestálých úzkostech vzpamatovati, zdržel se tam po dvě léta Mezi tím řádili jesuité a guvernér španělský velmi podivně v biskupské diecési *Cardennasově* a vyhlásili za zločin, na který vysadili trest smrti, kdyby se kdo opovážil v jiném než jesuitském kostele službám božím obcovati. I nařízení královské vlády krajiny *La Plata*, že má býti biskup *Cardennas* zase v předešlá práva a důstojenství svá usazen, neuposlechl guvernér paraguayský, a jesuité podplatili větší čásť kanovníků, takže kapitola v Asuncione prohlásila stolec biskupský za uprázdněný a jala se ubohého biskupa strašně pronásledovati. Ale občané asuncionští rozhořčeni nelidským počínáním jesuitů, vyprostili ubohého biskupa z obležení jeho, v němž po 15 dní ve vlastním kostele byl držán, a zvolili si jej pak za guvernéra. Rozhořčení veškerého obyvatelstva proti jesuitům dosáhlo takového stupně, že byli co rušitelé veřejného pořádku a pokoje z města *Asuncione* dne 6. března 1649 vypovězeni. Ale jesuité chtějíce se za tuto pohanu vymstiti, ozbrojili na rychlo přes 4000 Indianů, zvolili Šebestiana *de Leon* za guvernéra, a pře-

padnuvše s tímto vojskem svým *Asuncione*, zmocnili se města. Nad biskupem *Cardennasem* vyřkli klatbu a vyobcovali jej z církve; *Leon* pak držel jej po 15 dní v podzemním vězení smrdutém a když jej konečně propustil, dal jej s několika vojáky po loďce až do *Santa Fé*, tedy přes 200 mil od Asuncione, dopraviti. Aby však tímto hanebným jednáním jeho nepovstala vzpoura lidu, pohrozil krutými tresty každému, kdož by se protivil vládě jeho, mnoho obyvatelů zjímal a věznil. Biskup *Cardennas* odebral se do Evropy, aby si osobně u dvora papežského stěžoval na hanebné a podlé jednání jesuitů, kteréž také papež odsoudil; král pak španělský vrátil biskupu zase jeho důstojenství; ale Cardennas netěšil se dlouho z toho, neboť vraceje se do biskupství svého, zemřel na cestě do Ameriky.

Takových prostředků užívali jesuité, aby zatajili stav osad svých v Paraguayi před zraky světa; zatím podařilo se jim založiti tam předůležitou republiku k velkému prospěchu svého řádu. Přece však nescházelo na žalobách proti jesuitům a již r. 1649 a 1652 byli na dvoře madridském obviňováni, že nad Indiany ukrutně vládnou, je za otroky považují a veškerý výtěžek z oněch krajin sami co páni berou. Ale jesuité znali se dobře proti stížnostem na ně vedeným u dvora obhájiti vážností svou a rozličnými spisy a nezachovali ani královských ani papežských rozkazů.

Tímto způsobem vzrůstaly znamenitě jesuitské osady (missie), které již r. 1618 větší část východní a jihovýchodní Paraguaye zaujímaly; ale zároveň s nimi rozšiřovaly se osady Paulistů, které od Portugalců v brasilské provincii *São Paulo* v 16. stol. byly založeny. S těmito Paulisty byly missie jesuitské v 17. stol. v stálé válce pohraničné s nerozhodným štěstím vedené. Tedy jesuité jsouce neustále od Paulistů znepokojováni a obtěžováni, odhodlali se konečně okolo roku 1660 missie své z provincie *Guyara* přeložiti do země mezi řeky *Uraguayu* a *Paranu*, k čemuž však Indiani jenom s velikým usilováním přemluviti se dali. Roku 1690 dosáhli toho jesuité, že král. mandátem zakázáno bylo jiným Španělům, do jejich okršků vkročiti bez povolení. Teprve r. 1726. vymohli si jesuité královský dekret, kterým missie jejich na Paraně odděleny byly od Paraguaye a pod guvernéra *des La Plata* postaveny, takže se staly skoro

zcela neodvislými. *Paraguaya* pak stala se bojištěm stran a potom když Ignacio *Sorotea*, za guvernéra Paraguaye od místokrále *v Limě* ustanovený, v lednu r. 1731 násilně byl zapuzen a povstala z toho válka občanská, jesuité přes všechny kletby vyhnáni byli z Asuncione, protože byli v podezření, že zájmy španělské podporují. Ale r. 1733 guvernér z *Buenos Ayres*, *Zavala*, podrobil pomocí 3000 Guaranů odpůrce jesuitů, a pomstil krvavě jejich vyhnání, čímž pro první dobu nastal klid v Paraguayi.

Podobným způsobem jako v Paraguayi počínali si jesuité *v osadách portugalských v Brasilii.*

V četných osadách svých, které od *Marañonu* (řeky Amazonské) až do *Uraguaye* se rozprostíraly, zjednali si jesuité nesmírné moci nad Indiany a ohromného bohatství značným a živým obchodem, který prostřednictvím svých kollejí a residencí v hlavních a přístavních městech provozovali na velkou újmu světských obchodníků portugalských. Proto žalovali náměstci krále portugalského v Brasilii na jesuity pro nespravedlivé osobování si práv nad osobní svobodou Indianů, zvláště pak pro lichvářský obchod a trestuhodné vzpoury. Neboť v severních krajinách Brasilie, které vláda již okolo roku 1640 mladším synům šlechty portugalské byla darovala *(Donatorios)* aneb dobrodruhům k dalšímu vydobývání a podmaňování byla přenechala *(Conquistadores)*, jesuité se snažili zabrániti potlačování Indianů, z čehož od držitelů oněch krajin okolo r. 1661 povstal velký odpor, takže mnozí missionáři jesuitští odtud byli vyhnáni.

Ale jesuitům, jichž moc a panství v oněch krajinách stále se šířily, podařilo se v pochybnosť přivésti stížnosti královských náměstků u soudního dvora portugalského o libovolném jejich počínání v krajinách zámořských; tvrdiliť jesuité, že tyto všecky žaloby a stížnosti jsou pouhými pomluvami, které prý mají za účel vyhnati je z missionařských osad jejich. A tak byl odpor jejich vytrvalý, až konečně papež *Benedikt XIV.* řádění jejich vstříc se postavil. Na žádosť krále portugalského Jana V. papež vydal dne 25. února r. 1741 bullu, kterou kněžím všech řádů pod těžkými tresty zakazovalo se provozování jakéhokoli obchodu i tehdy, kdyby jim dědictvím aneb darováním provozo-

vání tohoto obchodu bylo připadlo, aneb, kdyby se tento obchod vedl s výrobky kněžských statků, tomu neb onomu řádu náležejících, od duchovních samých neb jménem jejich od jiných osob světských na jejich účet. Že tato bulla hlavně a zejména směřovala proti řádu jesuitskému, mohl každý věděti, kdo znal rozsáhlé obchodní spojení jesuitů. — Druhou pak bullou nadepsanou biskupům brasilským a králi portugalskému z dne 24. února 1741 zakazoval papež pod klatbou církevní všem, zejména však jesuitům s největším důrazem, Indiany o statky jejich olupovati a je v nevolnictví a otroctví držeti. Bullu tuto měl dle rozkazu krále portugalského biskup *velko-parayský* don Miguel *de Balhoens* všude patřičně prohlásiti a nad zachováním nařízení v ní obsažených bedlivě bdíti. Leč jesuité nevšímali si ani nařízení papežských ani královských rozkazů, nýbrž nechtíce se poddati, roztrušovali mezi Indiany pověsti, kterými je pro sebe získali, a popuzovali je i k odboji proti vládě portugalské.

Z tohoto jednání jesuitů jest nade vší pochybnost zjištěno, že chtěli missionářské osady své v Brasilii od Portugalska odtrhnouti a řádu svému podrobiti. Vysvítá to také z vlastních spisů jejich; neboť pater *Treveaux* v zápiskách svých o záležitosti této praví: »Poněvadž v těchto zemích není žádné státní zásady a žádných zvláštních závazkův a vůbec ničeho, co by překáželo rovnosti všech členů jedné a téže společnosti lidské, ve které lidé spravováni a řízeni jsou zákonem božím, kterýž *služebníky božími* (t. j. jesuity) *jim vysvětlován a oznamován býti má;* myslilo se, že lze u těchto nově získaných křesťanů zavésti soustavu vládní, která se zcela podobá stavu prvních křesťanů, v kteréžto době měli všickni společný majetek.«

Jakého druhu tato soustava vládní v osadách jesuitských byla, poznáváme nejlépe z neustálých žalob král. náměstků a biskupů proti jesuitům, jakož i z dotčených nařízení králů a papežů, jimiž se vždy marně zakazovalo nevolnictví a otroctví u Indianů nově na víru křesťanskou obrácených, jakož i obchod s výrobky a plodinami jejich, od jesuitů k prospěchu vlastnímu provozovaný; neboť ovoce píle Indianů, kteří žádného jmění míti nesměli, nepřináleželo nikomu, než jesuitům. Nešťastní pak Indiané, nad nimiž jesuité úplnou duševní i tělesní vládu měli,

byli zbaveni všech prostředků, jimiž by se ze svého otrockého stavu vymknouti mohli. Oni neznali jiné vrchnosti kromě svých missionářů, jimž skoro božskou česť proukazovali.

Všecko toto tedy nasvědčuje tomu, že ubozí tito a nevědomí lidé jenom z návodu jesuitů se vzbouřili, když r. 1750 dne 16. ledna mezi králem portugalským Janem V. a králem španělským Ferdinandem VI. uzavřena byla smlouva týkající se upravení hranic v zemích obou korun v Jižní Americe se nacházejících, dle které země španělské mezi Uraguay, Yacuy a Ybicuy se sedmi missiemi jesuitskými *(St. Angelo, St. Giovane, St. Michele, St. Lorenzo, St. Luigi, St. Nicolo* a *St. From Bergia)* za portugalskou osadu *del San Sacramento* postoupeny býti měly Portugalsku. Jesuité však snažili se smlouvu tuto pobuřováním Indianů zmařiti. Proto roku 1753 dle král. listu ze dne 30. dubna nařízeno bylo od generálního guvernéra v Brasilii náměstku provinciala jesuitů ve *Velké Paře (Grao Para)* a v *Marañonu (Maranhoe)*, aby všemožně přispěl k uspokojení odbojného lidu a k provedení dotčené smlouvy po dobrém. Tento rozkaz r. 1755, když jesuité již brannou mocí na odpor se postavili provedení této smlouvy, ostřejším způsobem byl obnoven, tak že mnozí jesuité, kteří se proti němu provinili, byli z oněch krajin vypovězeni. Téže doby zrušeno bylo otroctví mezi Indiany jakož i světstská vláda jesuitů nad nimi; zároveň zasazena obchodu jesuitů v Brasilii těžká rána *obchodní společností marañonskou*, kterou portugalský ministr *Pombal* s povolením krále zřídil.

A týchže prostředků chopila se i vláda španělská. Král totiž poručil svému generálu do Paraguaye s vojskem vyslanému, aby provincialu jesuitskému důtklivě připomenul nevěrné chování jeho s tím doložením, pakli by bez prodlení a beze všeho krveprolití ony národky, které na slova jeho poslouchají a popuzováním jesuitů jediné se vzbouřili, nerozpustil domů, že to bude král považovati za zjevnou zrádu a že proti němu i proti všem odbůjcům přísností zákona zakročí.

Leč všecky tyto rozkazy objevily se býti marnými; jesuité se dílem vymlouvali, oni že nemají na této vzpouře ani té nejmenší viny, aniž že by mohli vlivem svým k uspokojení odbojníků přispěti; ano oni dílem i naprosto odepřeli poslu-

šenství a utvrzovali obyvatelstvo ve vzpouře. Neboť roku 1754 potkalo se spojené vojsko španělsko-portugalské proti povstalcům vyslané se značným odporem, takže bylo přinuceno uzavříti s povstalci příměří. Když pak opět k zbraním bylo sáhnuto, dobylo sice vojsko nad povstalci některých výhod, ale čím hloub do země vniknulo, tím četněji nalezalo opevněná místa, opatřená velkými zásobami a hájená značnými odděleními odbojníků. Vidno tedy, že jesuité velmi dobře se připravili na pořádnou pravidelnou válku; a vskutku se jim také podařilo, po celá čtyry léta (1754—1758) vojsku královskému s prospěchem odolati; konečně však roku 1758 podlehli četnějšímu vojsku španělsko-portugalskému, které je v několika bitvách porazilo. A tak učiněna byla přítrž odvážlivému a hanebnému počínání jesuitů, kterýmž hleděli lstivě a násilně odtrhnouti missionářské osady své v Brasilii od vlády portugalské a zmocniti se panství v celé říši Brasilské.

Když pak jesuité nebyli s to, ukrýti veřejné odboje, jakýchž v jižních a severních krajinách brasilských zosnovali, pomýšleli na to, jak by násilným nějakým krokem podezření z černých činů svých se sebe svalili, a k tomu zdálo se jim býti prostředkem nejlepším, když krále portugalského se světa sprovodí. Popuzovali tedy v Portugalsku šlechtu k zavraždění krále, takže v noci na den 3. září r. 1758 učiněn byl pokus zastřeliti krále Josefa I. Zločin ten přičítán byl jesuitům a použito ihned příležitosti té k zapuzení jich ze všech zemí portugalských, což se již r. 1759 král. nařízením ze dne 3. září stalo.

Také ve *Španělské Paraguayi* chytré a lstivé pikle jesuitů, jimiž dovedli velkých výhod a bohatství si ukořistiti, potkaly se konečně s nezdarem u dvora španělského zvláště pak vzpoura lidu, od jesuitů v *Madridě* v noci na den 23. března r. 1766 zosnovaná, zavdala příčinu, že král Karel III. jesuitský řád ze všech zemí svých vyhnal a statky jeho konfiskoval rozsudkem svým dne 28. února r. 1767. Následkem toho jesuité *i ve všech zemích španělsko-amerických*, k nimiž náležela také *Kalifornie Nižší či Stará* v Severní Americe, kde jesuité r. 1683 missionářské osady své v údolích úrodných založili, r. 1768 jednoho dne byli jati a ze země vypovězeni, missionářské osady pak jejich, jichž bylo přes 40 s více než 100.000 obyvateli, mezi

Portugalsko a Španělsko byly rozděleny. Vlády tyto však nedovedly dílo od jesuitů tam založené udržeti a dále prováděti, takže Indiani za krátkou dobu se vzdali vzdělávání země a navrátili se zcela k předešlému živobytí divokému. R. 1786 připojena byla *Paraguay* k španělskému místokrálovství *La Plata* a r. 1801 postoupena byla provincie bývalých missií jesuitských k *Brasilii*.

Missie jesuitské v Africe.

Mezi tím, co jesuité v Asii a Americe mezi pohany rozsáhlé missie své zakládali, působení jejich v Africe zůstávalo obmezeno na křesťany krajiny *Habešské* (Abessinie) a trvalo tam jen krátkou dobu. V této části severovýchodní Afriky snažili se již okolo roku 330 dva zajatí jinoši křesťanští z Alexandrie, *Frumentius* a *Aedesius* o rozšíření křesťanství a založili v *Axum* první osadu křesťanskou. Frumentius vyžádal si pak od *Athenasia*, patriarchy v Alexandrii, kněze pro Habeš, a byl sám od něho za biskupa posvěcen a za patriarchu v Habeši ustanoven. Tak přijali Habešínci víru křesťanskou z Egypta, odkudž pak od patriarchy Koptů v Alexandrii dostávali vlastního patriarchu (*abuna* = náš otec), jenž byl jediným biskupem *habešinské* čili *ethiopské církve* a požíval jen důstojnosti, nikoliv moci patriarchy. Křesťanství však hned zpočátku mělo tuhé boje se starší zde vírou židovskou, než bylo uznáno (r. 1268), a udrželo se v 16. století proti vtírajícímu se islamu jen pomocí Portugalců, kteří do Habeše od oceanu Indického a od pobřeží východní Afriky již r. 1486 se dostali a dlouhá léta s povolením krále pokojně a bez překážky obchod vedli s tamními obyvateli křesťanskými.

Když však bližší zprávy o této říši křesťanské do Evropy se dostávaly, uznali najednou v Římě, že křesťané habešští jsou bludaři *monofysité*, kteří totiž tvrdili, že v Kristu jest jedna toliko přirozenosť boholidská a i v tom odchylovali se od víry římsko-katolické, že vedle křtu užívali i obřízky; hlavní však bludařství jejich bylo to, že uznávali za svou nejvyšší hlavu patriarchu alexandrinského a nikoli papeže římského. Aby se tedy staré církevní hlavy své odřekli a s římskou církví sjednotili, *posláni byli k nim ke konci 16. století jesuitští missio-*

náři, Alvarez, Vermudez a Paez, kteří se snažili církvi katolické v Habeši vydobýti moc neobmezenou. Zvláště pak Paez získal nástupce trůnu habešského *Sozinia*, tak že tento, jakmile r. 1613 nastoupil vládu, hned se odřekl staré tak zvané kacířské víry své a zavázal se slibem slavným a přísahou, že jediného papeže chce považovati za nejvyšší hlavu duchovní říše Habešské. Příkladu panovníkova následovalo hned množství dvořanů a šlechty i všickni úředníci. Vítězství jesuitů v Habeši zdálo se tedy býti jisté, a papež *Řehoř XV.* jmenoval r. 1622 jesuitu Alfonsa *Mendeza* patriarchou v Habeši, propůjčiv mu moc neobmezenou ve věcech duchovních o zemi této. A král *Sozinios* slíbil, že s celou královskou mocí svou hájiti bude důstojenství nového patriarchy.

Ale jesuité bohužel příkrým vystoupením svým a násilnickým způsobem při obrácení na víru katolickou zavdali příčinu k odporu Habešinců tvrdošijnému. Místo co by byli měli učením a dobrým příkladem působiti na srdce obyvatelů habešských, počali s divou krutostí pronásledovati všecky, kdož nepřešli hned do tábora jejich. A tak bylo v krátké době símě záští a rozbroje rozseto v této zemi posud tak šťastné. Nejvíce pak odporovalo jesuitům četné duchovenstvo habešské, v jehož čele stál biskup jejich (abuna), jenž požíval u lidu velké úcty a vlivu. Jesuité však chtějíce najednou dosíci cíle svého, přiměli domluvami krále, že náměstkům svým poručil, aby proti neposlušnému lidu, zvláště pak proti kněžím s železnou zakročili přísností. I nastalo kruté pronásledování, mučení, ano i odpravování přemnohých habeššínských křesťanů, kteří nedali se ničím odvrátiti od víry po praotcích svých zděděné. Aby tato stálosť lidu byla zlomena, dal královský náměstek *Zela* na ponuknutí jesuitů také několik kněží pověsiti na šibenici. Proto však vypukla po celé zemi strašná vzpoura, takže král *Sozinios* byl přinucen vzdáti se vlády ve prospěch syna svého *Facilida*. Tento nabyv přesvědčení, že národ jeho se nepoddá a od staré víry své nikdy neupustí, uzavřel s ním v tomto nebezpečném postavení mír, vypověděl r. 1634 všecky Portugalce, římsko-katolického patriarchu a všecky jesuity ze země své, a když se tito pokoušeli, aby zosnovali vzpouru ve prospěch svůj, dal některé z nich veřejně odpraviti a prohlásil zvláštním

dekretem, že se nesmí žádný jesuita pod trestem smrti nikdy více odvážiti vkročiti do říše Habešské, kde staré monofysické učení dospělo koptickými kněžími opět k panování. Dohráli tedy jesuité takto krátkou, avšak krvavou roli svou v Habeši a v Africe vůbec a nečinili od té doby žádných pokusů více o rozšíření víry koptické v tomto dílu světa, kde také obchod jejich neměl žádné skvělé budoucnosti.

Hledíme-li ke konečnému výsledku missionářské činnosti jesuitů mezi pohany a katolíky v zemích mimoevropských, shledáme zajisté, že tento výsledek byl poměrně velmi nepatrný. Mnohem většího a skutečně trvanlivějšího úspěchu docílili jesuité bojovným vystupováním svým proti nekatolíkům (kacířům) v zemích evropských, o čemž v následujících odstavcích obšírně pojednáno.

III.

Rozšíření řádu jesuitského a působení jeho v zemích jednotlivých v Evropě.

Jesuité šířili se znenáhla po veškeré Evropě, působíce ve školách, ve zpovědnicích a s kazatelen, potírajíce svobodné myšlenky, vyvolané reformací a upevňujíce moc papežskou a řádu svého. Poněvadž byli vzdáleni nečinného dumání jiných řeholí jsouce schovívaví ve zpovědnicích a umějíce se přispůsobiti každému, o nějž jim šlo, jakousi zevnější svobodomyslností a uhlazeností, stali se hned na počátku svého působení vůbec oblíbenými. Mimo to získali si rozmanitými prostředky množství pomocníků světských, jimiž právě dobývali výsledků úchvatných, zvláště pak přízní a podporou knížat katolických. A tak z malého seménka vzrůstala rychle ve všech zemích moc jesuitů, kteří při rozsáhlosti sebe větší a vzdálenosti jednotlivců po celém světě udržovali dle zásady zřízení řádového pevnou souvislosť a za nedlouho byli všude »státem v státu«.

Překvapující postup vzrůstu řádu jesuitského poznáme z následujících seznamů. Při smrti zakladatele řádu Loyoly (r. 1556) čítalo Tovaryšstvo Ježíšovo již na 1000 členů, mezi nimi 35 professů, na 100 sídel v 13 provinciích, z nichž bylo 7 na poloostrově pyreneiském a jeho osadách, ve východní Indii a Brasilii, 3 v Italii, 2 v Německu a 1 ve Francii. Roku 1608 vzrostl počet členů řádu na 10.581 osob a r. 1617 čítal řád již 13.112 členů v 32 provinciích, v nichž bylo 23 domů professních, 41 domů zkušebných, 123 residencí a 372 kollejí. Roku 1626 obsahovala říše jesuitů 10 assistencí v Evropě a 6 mimo Evropu, které rozděleny byly na 39 provincií, v nichž bylo 15.493 jesuitů v 803 domech (mezi nimi 25 domů professních, 467 kol-

lejí, 63 missie, 165 residencí a 136 seminářů). Roku 1710 měl řád na 20.000 údů a na 80 universitách vrchní správu fakult bohosloveckých a filosofických. R. 1749 počítal řád v 39 provinciích 22.589 členů, mezi nimi 11.293 kněží, počet domů professních vzrostl na 39, kollejí na 669, residencí na 335, missií na 273, seminářů na 176. Konečně dle seznamu r. 1762 náleželo řádu jesuitskému 39 provincií, v nichž bylo 24 domů professních, 669 kollejí, 61 noviciátů, 176 seminářů, 335 residencí, 223 missií a 22.787 členů, mezi nimi 11.010 kněží.

A byl by řád jesuitský ještě více vzrostl, kdyby se byla neobjevila záhy proti němu nepřízeň a nenávisť pro jeho neblahé a zhoubné působení, jeho bezúzdnou hrdosť a nesmírné bažení po bohatství a míchání se do věcí politických a vládních v mnohých státech. Proto byli jesuité vyhnáni již r. 1555 z jedné části Španělska a r. 1564 z Anglicka, r. 1578 z Nizozemí a z Portugal, r. 1594 z Francie, r. 1606 z republiky Benátské, r. 1618 a 1619 ze zemí království Českého, r. 1621 z Polska, r. 1622 z království Neapolského, r. 1631 z Japanska, r. 1723 z říše Ruské; potom r. 1759 navždy ze všech zemí říše Portugalské, též z Brasilie a z Paraguayi, r. 1764 navždy z Francie, r. 1767 navždy ze Španělska a z jeho osad, též z království Neapolského a Sicilského, jakož i z Parmy, až konečně r. 1773 úplné zrušen byl řád jesuitský.

O tom všem pojednáme obšírně v následujících odstavcích, v nichž zvláště vytkneme působení jesuitů v jednotlivých zemích evropských.

Jesuité v Portugalsku.

Portugalsko bylo ze všech zemí nejprvnější, v které se jesuité usadili. Ještě před stvrzením řádu r. 1540 posláni tam byli k žádosti krála *Jana III.* jesuité *František Xavier* a *Šimon Rodriguez*, kteří hned na vyzvání vlády založili tam školy, v nichž zvláště odchováni byli příšti členové řádu. Ale již roku 1541 vyslán byl dle přání krále Jana III. František Xavier do východní Indie, aby tam v osadách portugalských jako missionář působil, o čemž jsme již na místě jiném obšírnou zprávu podali. Po odchodu jeho ujistil se Rodriguez v přízni krále

Jana III, takže jesuitům postoupeno bylo kollegium královské *v Coimbře* a kostel sv. Antonína *v Lisaboně.* Hned z počátku snažil se Rodriguez, aby jinochy z mocných rodin řádu získal, čehož i násilím dosáhnouti hleděl. Tak byl i mladý Thitoin, bratr vévody z Breganzy, unesen a mocí do řádu jesuitského vtažen. Žádosť vévody, aby bratr jeho z řádu byl propuštěn, odmrštěna byla i od krále, jemuž Rodriguez i vyhrožoval, že setrvá li při požadavku tomto, raději všickni jesuité z Portugalska se vystěhují. Generál řádu Loyola, dověděv se o tom, povolal Rodrigueza z Portugalska, obávaje se, že by věci takové škodily nemálo řádu teprv před nedávnem vzniklému. Marně obracela se šlechta i města na slabého krále s žádostí za odstranění jesuitů, neboť tito přemáhali každý odpor proti sobě vymýšleností podivuhodnou a dovedli všecky bouře proti sobě utišiti lstí, takže i nemalou rozhořčenosť lidu v Coimbře, pohoršlivým životem některých členů řádu jejich povstalou, uchlácholili a ukrotili líčenou zkroušeností svou a veřejným bičováním těl svých a přivedli opět řád svůj k předešlé cti a slávě hlavně přízní mocných knížat portugalských.

Při této příležitosti nahlídl dobře Loyola, jak výborných služeb mohou řádu poskytovati přátelé u dvorů panovnických, a nedoléhal více na to, jak to byl až dosud činil, aby se členové řádu co nejvíce vyhýbali dvorům králů a knížat. Neboť když jesuita Jakub Miro, byv zvolen za zpovědníka královského, předstíral, že místa toho přijmouti nesluší jemu co členu řádu, který si obral za úkol, jedině v chudobě žíti a vyučování mládeže a ošetřování nemocných se věnovati, psal mu Loyola, aby jen vyhověl přání královu a místo mu nabízené přijal; neníť prý život při dvorech vladařských beze vší zásluhy, a může tam jesuita tak dobře jako v klášteře neb nemocnici ctnostně a bohabojně žíti a dobré skutky konati, a právě králové potřebují prý nejvíce duchovní rady a posily více, než chudí a sprostí lidé, protože s většími těžkostmi mají co zápasiti, chtějí-li dobře žíti a k věčnému blahoslavenství dospěti. Napomenutí toto nezůstalo bez účinku: neboť nezdráhal se již žádný jesuita více místo zpovědníka královského přijmouti.

Tak počali jesuité rozvinovati pomalu, ale tím jistěji zhoubnou svou činnosť, která v časech následujících veškerý pokrok

i hmotný i duševní v Portugalsku dusila. Po smrti Jana III. (r. 1557) nastoupil vládu tříletý vnuk jeho *Šebestian*, na jehož místě ujala se vlády babička a poručnice jeho královna *Kateřina*, vdova po králi Janu III. Tato však pletichami jesuitů, *Ludvíka Gonsalva da Camera a Leona Henrigueza*, přinucena byla vzdáti se již r. 1562 poručnictví nad vnukem svým a vlády, již postoupila ujci kráľeviče infantu donu kardinálu *Jindřichovi*, jenž byl pouhým nástrojem dotčených jesuitů, takže jim odevzdal i vychování svěřence svého. Jakým způsobem jesuité dovedli mladistvého krále udržeti v závislosti své, vysvítá nejlépe z listu, který stará královna Kateřina dne 8. června r. 1571 sama psala generálovi řádu jesuitského Františku *Borgiovi*, jemuž si stěžovala na zhoubné působení dotčených jesuitů takto: »Já Vás již v předešlém listu zpravila o tom, v jakém zmatku se nalezá království Portugalské působením některých členů z vašeho řádu. Hlavní původce všeho neštěstí jest Ludvík Gonsalva da Camera, jehož vedením králevič, k vychování mu odevzdaný, na sebe přijal tak divoké mravy, že tím lásku svých poddaných tak od sebe odvrátil, jako úctu mně povinovanou s očí pustil. Král poslouchá ve všech věcech učitele a zpovědníka svého Gonsalvu s takovou oddaností a podrobeností, jako by byl Gonsalva představeným jeho. Ve všem, co král proti rozumu, proti přírodě, proti mně, proti svým poddaným a proti sobě samému podniká, spravuje se jen radou jesuitů. Okolnosť ta jest tím smutnější, an král při způsobu života, jaký se svolením a na ponoukání jesuitů vede, zdraví své podkopává. Aby jesuité Gonsalva a Rodriguez neobmezeně vládnouti mohli v království, zaměstnávají krále předměty chlípnosti a prostopášnosti. Z toho povstává mezi všemi stavy v království nespokojenosť a zmatky. Všem lidem jest to pro pohoršení, že jesuité pod pláštíkem náboženství a nábožnosti se zmocnili neobmezeného panství nad králem a celým královstvím. Oni zdržují krále, aby se oženil, ačkoli to vyžaduje prospěch země a přání poddaných. — Zdaž toho vyžaduje čest a služba boží, aby jesuité ovládali krále a celý stát jako své jmění? Sluší to duchu řádu Ježíšova, aby se tak usilovně zasazoval o vládu světskou a o světská důstojenství? Záleží v tom duch Tovaryšstva, že důstojnosti dosáhnuté nadužívá na újmu cti a svědomí králova?

Že se vzbuzují pohoršení všech obyvatelů království a vyvolávají nekonečné zmatky ve správě zemské? — Nalézám se v takové tísni nevýslovné, že modliteb Vaší Důstojnosti velice potřebuji. Po zemi této jest veta, a to z příčin, jež jsem Vašnostem na počátku listu svého vylíčila. Dovolí-li tomu Vašnostino zdraví, bylo by velmi prospěšno, kdybyste se sem podíval. Neboť byste se sám o pravdivosti toho, co jsem Vašim Důstojnostem v listu svém vylíčila, přesvědčil a učinil byste zajisté, seč by Vám lze bylo, abyste tomu odpomohl. Kéž by mi Bůh dal útěchy, kteréž duše má v největší míře potřebuje.«

Avšak tato stížnosť královny Kateřiny neměla úspěchu. General jesuitský Borgia byl úplně spokojen s řáděním bratří svých v Portugalsku, z něhož vyplývaly veliké pro řád prospěchy.

Konečně byl jesuitům i sám král, ačkoli již slepý nástroj v rukou jejich, nepohodlným, a aby jej úplně od záležitostí vládních odvrátili, líčili mu, jak velikých zásluh by si získal, kdyby Maury pohanské zúplna ze země vyhladil a v zemích jejich v Africe katolické náboženství zavedl. Ačkoliv k takové výpravě nebezpečné nemělo Portugalsko ani peněz dosti ani dostatečných sil vojenských na zemi a na moři, takže proto i španělský král Filip II. králi Šebastianovi, synovci svému, podniknutí to zrazoval: vypravil se tento přece pobádáním jesuitů s vojskem svým dne 24. června 1578 do Afriky, kde však dne 4. srpna u Alkazar od vojska marokánského s celou armádou svou byl potřen; 12.000 křesťanských bojovníků, mezi nimi král a výkvět portugalské šlechty, pokrývalo bojiště.

Po smrti krále Šebestiana nastoupil vládu kardinál infant don *Jindřich*, jemuž rádce a zpovědník jeho jesuita Leon *Henriguez* neustále domlouval, aby z nápadníků trůnu ustanovil za dědice koruny portugalské krále španělského Filipa II., neboť tento zdál se jesuitům býti mezi všemi mocnáři nejspůsobilejším a nejschopnějším k tomu, aby se stal neobmezeným vladařem veliké světové říše, čímž by se nejspíše učinil konec veškerému kacířství. Ale prve ještě než o volbě nástupce trůnu portugalského bylo rozhodnuto, zemřel dne 31 ledna roku 1580 král Jindřich, zůstaviv Portugalsko po sobě ve velkém zmatku. Filip II., přivolán jesuity vtrhl do Portugalska, kde začal řáditi tak ukrutně,

že každý, kdo upadl u jesuitů v podezření, že nebyl pomocníkem při útoku krále na říši Portugalskou, tuto neoddanosť zaplatil životem, ani duchovenstva nebylo šetřeno; tajně bývali kněží a jiné osoby podezřelé přepadeni a bez všeho řízení soudního v noci do moře hozeni a utopeni. Dlouho po strašných těchto událostech vytahovali rybáři v sítích svých na místě ryb mrtvoly těchto nešťastníků, mezi nimiž bylo přes dva tisíce kněží. A tak vyhubil Filip II. téměř všecky mocnější rodiny šlechtické, vysoké duchovenstvo a jiné zámožnější obyvatelstvo. A že jesuité hlavně to byli, jejichž přičiněním přiřknuto bylo ke koruně Španělské Portugalsko, krví prolitou zbrocené a dýmem z hranic soudů inkvisičních začazené, o tom neměl lid žádných důkazů.

Proto moc jesuitů mezi lidem rostla, zvláště když spisy i řečmi svými počali zdánlivě vystupovati proti násilnictví španělskému. Aby v ducha lidu žádné světlo nevnikalo, hleděli dostati do rukou svých výhradní právo na vědy a školy jakož i samovládu v Portugalsku. Španělští králové Filip III. (1598 až 1621) a Filip IV. (1621—1665), nestarajíce se mnoho o vládu, přenechali ji ve Španělsku jesuitům a dominikánům, v Portugalsku, jež co provincie měla úplně býti vyssáta, aby marnotratné výlohy madridského dvora byly kryty, vládla jenom jesuitská strana. Od té doby, co Portugalsko bylo pod vládou španělskou, byl Lissabon toliko sídlem místodržitele, kdežto král sám sídlel v Madridě. A tudíž nebylo divu, když si jesuité chtěli osvojiti celou vládu v zemi této. Za tím účelem hleděli zlehčovati důstojnost královskou; rozšiřovali zásady dvora římského bullou »*O večeři Páně*«,*) kterou uvrhoval se do klatby, kdož by si právo k církevním statkům osoboval a církevního majetku nešetřil; odstranili osvětu zavedením římského způsobu censury tiskové; pak popuzovali k vzpouře a odboji tvrdíce, že

*) Tato bulla vydaná již r. 1362 od papeže Urbana V., potom r. 1567 od Pia V. a pak od Urbana VIII. rozšířená, prohlašuje vyobcování z církve všech kacířů a přívrženců jejich, a čelila vůbec proti všem, kdož by vydávali zákonů a nařízení, jimiž by se moc papežská nad světskou mocí panovníků, vůbec práva papežská a svoboda kněží, rušila neb obmezovala. V některých zemích, zejména *ve Francii* nebyla bulla tato nikdy právoplatně uznána, ano i církevní *sněm tridentský* ji i slavně zavrhl, protože prý směřuje proti právům královským a příčí se výsadám církve francouzské.

král nemá žádného práva na korunu portugalskou, nýbrž že jest násilníkem, jenž se proti všemu právu trůnu zmocnil, a tudíž že nesmí bez dovolení papežova žádných daní ukládati poddaným svým. Posléze hleděli zrušiti všecky zemské zákony, které až posud národ proti nenasytné lakotě duchovenstva chránily a kterými se jesuitům obmezovalo nabývání nových statků církevních.

Již na počátku španělské vlády v Portugalsku snažili se jesuité zmocniti se *kaple sv. Rocha* v Lisabonu, od krále Emanuele r. 1506 vystavěné a bratrstvu sv. Rocha postoupené. Protož hned rozšiřovali zprávu, že božské zjevení jakési jim nařizuje, aby vedle této kaple vystavěli svůj dům professní k blahu země a celého křesťanstva. Ale bratří sv. Rocha, o tomto božském zjevení velice pochybujíce, zpěčovali se tomu připustiti, a proti rozkazu královského komissaře Dona Petra Mascarenhasa, jesuity podporujícího, majetek svůj i násilím hájili, dokládajíce že v zemi, kde platí sedmé přikázání boží, nic nemůže býti odcizeno ani královským rozkazem. Avšak soud nařídil bratrstvu sv. Rocha, aby kapli svou jesuitům odevzdalo. Tímto výsledkem byli jesuité tak smělí, že ruce své napřahovali také po zahradě vedle kaple sv. Rocha, náležející hraběti z Almirante, jenž tam několik domů vystavěti chtěl. Tomu postavili se na odpor jesuité, předstírajíce, že tato zahrada byla jednou hřbitovem a že jest posud zemí posvěcenou, na které žádné soukromé stavení státi nesmí. Hrabě Almirante obrátil se k arcibiskupovi v Lisaboně, jenž mu (roku 1612) potvrdil, že tato zahrada nikdy nebyla hřbitovem. Ale jesuité nedbajíce výroku arcibiskupova obrátili se k soudu s žádostí, aby provedení stavby hraběti bylo zakázáno. Když však jejich žádosť první i druhou instancí byla odmítnuta, vyžádali si u papeže r. 1615 rozhodnutí, kterým se všem soudům v Portugalsku na základě bully »O poslední večeři« zapovídalo, aby se zaměstnávali dále rozepří mezi jesuity a hrabětem z Almirante. K odůvodnění tohoto výroku bylo v papežském rozhodnutí uvedeno, že se zde jedná o hřbitov, tedy o předmět církevní, což před soudnou stolici papežskou náleží.

Potom r. 1637 vydal papež Urban VIII. k návrhu *jesuity da Cunha* bullu, v níž se všecky říšské zákony klatbou stíhaly

a všickni ministři a soudcové z církve vyobcovali, kteří se jen poněkud proti nedotknutelnosti duchovenstva a proti nabývání jmění a statků se strany kostelů a klášterů provinili. Zároveň nařízeno bylo všem biskupům, aby po celém Portugalsku zastavili služby boží a všecky církevní výkony, pokud by nařízení toto od vyslance papežského nebylo odvoláno.

Tento zákaz služeb božích vyvolal v Portugalsku velké rozhořčení a rozmnožil nevoli občanů proti vládě španělské, kterouž lid od jesuitů svedený považoval za hlavní příčinu tohoto neštěstí.

Toto rozhořčení proti vládě španělské, kteréž ještě zvýšeno bylo velkými ztrátami osad zámořských, kterých Portugalsko pod vládou španělskou utrpělo, pohnulo dne 1. prosince 1640 Portugalce k povstání, v němž se i jesuité, zejména *Luis da Cunha*, súčastnili. Ale proti přání jesuitů prohlášen byl *vévoda braganzský* za krále pod jménem *Jana IV.* Jesuité však dovedli si nového panovníka nakloniti zvláště tím, že jesuita da Cunha byl jedním ze spiklenců, kteří vládu španělskou podvrátili, takže král Jan IV. tomuto jesuitovi svěřil i vychování kraleviče Theodosia. Tento králevič, o němž jesuita Franco v letopisech řádu svého praví, že měl řád jesuitský v takové lásce, že mu nic nescházelo, než oblek řádu, aby byl celý jeho, zemřel v mladém věku, k velikému štěstí pro Portugalsko.

Při smrti krále Jana IV. († 1656), za jehož panování jesuita P. Ondřej *Fernandez* nabyl již vlivu velkého, nebyl jeho druhý syn králevič *Alfons* ještě plnoletý, takže jeho poručnicí a zatímnou vladařkou ustanovena byla ovdovělá královna *Luisa.* Za krátké doby její vladařství podržel jesuita *Fernandez* vliv svůj při dvoře, takže jesuité stali se tam téměř všemohoucími, majíce v rukou svých nejvyšší a nejdůležitější úřady státní. K tomu velmi přispěl nový zpovědník královny Luisy jesuita Nunez zavedením *španělské discipliny* u královského dvora. Toto nemravné cvičení duchovní, k němuž denně přicházela královna se všemi svými dvorními paními, rozšířilo se za příkladem dvora i jiných kruhů tak, že se stalo zvykem téměř v každém domě.

Když pak r. 1660 nastoupil vládu mladý král Alfons VI. jesuitům méně nakloněný, způsobeno bylo proti němu řízením

jesuitů spiknutí jeho manželky a mladšího jeho bratra Doma *Pedra*, takže král Alfons přinucen byl r. 1667 odstoupiti. Bratr jeho Dom Pedro II. pojav roku 1668 rozvedenou královnu za manželku, stal se regentem a po smrti bratra svého r. 1683 králem. Za vlády jeho (1683—1705) byl jesuita *Fernandez* neobmezeným ministrem státním a měl i vrchní velení nad vojskem. Generální prokurator *Scabra* praví ve svém spise „*Recueil chronologique*" (I. § 690), že celý dvůr závisel na choutkách tří jesuitů, *Fernandeze*, *de Villeho*, zpovědníka královny, a *Nuna da Cunhy*. Za vlády *Jana V.* (1705—1750) vlivem jesuitů klesla moc stavů zemských (Cortes) tak, že sněm zemský nebyl nikdy svolán. Král Jan V. vládl absolutně, opíraje se o duchovenstvo, jehož přízeň si získal zbudováním nádherných kostelů a klášterů, zejména kláštera františkánského, pověstně nádherného v Mafru, jejž od r. 1717—1731 s ohromným nákladem 45 milionů Cruzados (zlatých) vystavěti dal. Za to dostal od papeže r. 1749 titul »*Rex fidelissimus*« (Král nejvěrnější). — Přece však z této země jesuitům nejoddanější vyšel brzy potom první útok proti nim; o čemž na místě jiném pojednáme.

Jesuité ve Španělsku.

S většími obtížemi spojeno bylo usazení se jesuitů ve Španělsku. Jenom s velkým namáháním poštěstilo se jim usídliti se v městě *Salamanca*, kde jim r. 1548 vláda kollej vykázala. Rozhodným protivníkem jejich v Salamance byl věhlasný kazatel dominikánský Melchior *Cano* (Canus), kterýž přesvědčiv se o jejich zhoubném počínání, s kazatelny proti nim důtklivě horlil, nazývaje je falešnými proroky, předchůdci antikrista, před nimiž (jako Paulus v 1. Tim. 3, 1. a násl.) varoval obecenstvo. Tím se stalo, že každý jesuitům zdaleka se vyhýbal, považuje jich za svůdce. Generál jesuitský Loyola dověděv se, s jakými nesnázemi řád jeho v Salamance musí zápasiti, vymohl si od papeže spis, kterým se nařizovalo biskupu v Salamance, aby řád jesuitský pod ochranu svou přijal a jej ve všem počínání jeho podporoval. To biskup také činil, neboť tajně přál novému řádu, ale za to stal se u lidu velmi neoblíbeným. Leč dominikán Cano nepřestal přece proti jesuitům ostrými slovy hlásati, a Loyola

vida, že neustane v odporu svém proti řádu jeho, dosáhl toho, že výtečný tento kazatel poslán byl na sněm tridentský a brzy na to zvolen za biskupa na dalekých ostrovech Kanárských. Odcházeje do diecése své psal Cano ještě příteli svému, zpovědníku císaře Karla V., takto: »Půjde-li to tak neustále a budou-li jesuité pokračovati v řádění svém, jako se to nyní děje, Bůh mi svědkem, že budou jednou králové a knížata rádi, budou-li se jim moci opříti, ale bohužel nebude jim to více možno.« Tak sprostili se jesuité odpůrce svého a potom teprv dostala se *Salamanca* úplně do rukou jejich.

Také v městě *Alcale*, k diecesi arcibiskupa Toledského náležejícím, nevedlo se jesuitům příliš dobře; rozhněvalť hned zpočátku arcibiskupa, protože se opovážili bez jeho povolení v diecesi jeho učiti a kázati. Na toto bezprávné počínání jejich upozornil je arcibiskup nejprve laskavě, ale když jesuité přece tvrdošijně pokračovali ve svém počínání odbojném, pohrozil interdiktem a klatbou všem, kdož by se jim zpovídali; žádný pak farář nesměl dopustiti, aby v kostele jeho jesuité služby boží konali. Generál jesuitský Loyola však vymohl si na papeži bullu, kterou se dovolovalo jesuitům bez ohledu na dávná práva biskupů po celém světě bez překážky kázati a obřady náboženské konati. Tomuto rozkazu papežskému arcibiskup nepostavil se na odpor a dopustil jesuitům, aby si v diecesi jeho dle libosti počínali.

Ještě hůře vedlo se jesuitům v *Saragosse*, kde nejenom arcibiskup a duchovenstvo jeho, nýbrž i obecný lid proti nim povstal, takže tam dlouho žíti musili v bídě a nedostatku. Konečně podařilo se jim, že si získali přízeň královského náměstka saragosského, jehož pomocí dostalo se jim značných peněz, za něž si koupili pro kollej svou dům a vystavěli si na pozemku kláštera Augustiánů přes všechen odpor jejich i chrám, který i proti zákazu arcibiskupa r. 1555 slavně s velikou okázalostí vysvětili, odvolávajíce se na bullu papežskou, kterou se jim povolovalo, že si smí dle vlastního uznání svého na kterémkoli místě kolleje a kostely stavěti, a tyto vlastními členy řádu vysvěcovati. Pro tento vzdor dal arcibiskup slavně prohlásiti klatbu proti jesuitům a přívržencům jejich a pokud by v Saragosse prodlévali, uvrhl i na město interdikt. Tím

rozhoršené obyvatelstvo vrhlo se ve vzteku svém na kollej a chrám jesuitský a rozbivše tam okna a střechy, chtěli se zmocniti jesuitů; ale tito uprchli v noci z města, kteréž pak zbaveno bylo interdiktu. — Avšak jesuité odebravše se do Madridu, vymohli prostřednictvím příznivců svých u krále i rady jeho nařízení, aby jim navrácena byla kollej i chrám jejich v Saragosse, kamž se opět s velkou slávou přestěhovali. Nejhůře však pochodili při sporu tomto ubozí Augustiáni; neboť nejen že připadl pozemek jejich jesuitům, nýbrž tito vypudili je i z vlastního kláštera jejich, roztrousivše hanebné pověsti o nich, takže Augustiáni město opustiti byli přinuceni.

Ačkoliv pak mnozí osvícení mužové, zvláště učený královský kaplan a bibliotekář *Arias Benedikt* (řeč. *Montanus* † 1591), nebezpečnosť řádu jesuitského prohledli a u dvora královského za panování Karla V. a Filipa II. výstražně líčili; přece nezůstali jesuité bez vlivu na osudy Španělska, poněvadž zájmy jeho v politice zastávali, k čemuž jsme již při působení jesuitů v Portugalsku na jiných místech spisu tohoto poukázali. Za Filipových nástupců neschopných požívali jesuité veliké vážnosti. Jsouce královskými zpovědníky zvláště podněcovali národní zášť a náboženský fanatismus proti Maurům, takže vymohli na Filipu III. nařízení, dle něhož se Maurové (na 800.000 osob) vystěhovali ze země do Afriky. Podobný osud potkal Židy; kněží a dvořané rozdělili se o statky a poklady potlačených vypovězenců. Brzy potom proměnila se úrodná role v pusty neb holé suchopary, vesnice zámožné rozpadly se v zříceniny, města dosud průmyslová a lidnatá chudla. Ještě více klesal národní blahobyt a chřadnula vzdělanosť duševní za panování Filipa IV. působením jesuity Jana Eberharda *Neidharta* (Nitharda). Tento jesuita odebral se r. 1649 s arcikněžnou rakouskou *Marií Annou*, jejímž zpovědníkem byl, když se vdávala za Filipa IV. do Španělska, stal se tam generálním inkvisitorem a měl veliký vliv na vládu za Filipa IV. i za poručnictví vdovy po něm pozůstalé nad nezletilým králem Karlem; ale pýchou svou vzbudil si nepřátele, jichž působením musil roku 1669 opustiti Španělsko. Místo jeho při dvoře madridském zaujal jesuita *Cienfunga*. Tento získán jsa od krále francouzského *Ludvíka XIV.* působil velmi k prospěchu Francie, když

Karel II., poslední král španělský z rodu habsburského (1668 až 1700), dědicem svým a nástupcem trůnu ustanovil arcivévodu Karla, syna císaře Leopolda I. Neboť Cienfunga přemluvil slabého krále Karla II., že konečně země své odkázal *Filipovi z Anjou*, vnuku krále francouzského Ludvíka XIV. Ve válce pak, která se od r. 1700—1714 mezi Francií a Rakouskem o vládu ve Španělích měla, podporovali jesuité Filipa z Anjou proti Karlu Rakouskému, jehož lidu španělskému líčili co kacíře, čímž věci jeho ve Španělích zasadili rány mnohem citelnější než zbraně francouzské. A tak zachovali jesuité velkou moc svou v Španělsku i za nové dynastie Bourbonův až do Karla III. (1759), který je však r. 1767 z říše své vypověděl, o čemž níženji obšírnější zprávu podáme.

Jesuité v Nizozemsku.

V Belgii usadili se jesuité již r. 1542, když musili Francii opustiti, v městě *Luvani* (Levna, Löwen), kdež hleděli přívrženců nabýti a co možná po celé zemi se rozšířiti. Ale tehdejší vladařka v Nizozemí Marie, sestra císaře Karla V., královna uherská, nebyla jesuitům nakloněna, ačkoli se tito všemožně snažili, aby si přízeň její získali, a po příkladu jejím nenáviděl i dvůr její, zvláště pak duchovenstvo i ostatní obyvatelstvo řád nově povstalý, kterýž proto s mnohými nesnázemi v Nizozemí zápasil. Proto hleděli jesuité zakládáním náboženských bratrstev svých, zejména bratrstvem Panny Marie, přivábiti k sobě lid, zvláště pak r. 1552 zavedli v Levně spolky paní, které si dávaly od nich udíleti *kázeň španělskou*, t. j. pošlehování metličkou na obnažené tělo, o níž jsme se již dříve zmínili. Proti tomuto pokání pohoršlivému a nemravnému, pod rouškou kajicnosti od zpovědníků jesuitských udílenému, kteréž během čtyř let se stalo obyčejem u všech ženštin, opřela se universita i ostatní duchovenstvo luvaňské, protože výkonem tím, na pohled kajícím, se dráždila jen smyslnosť. Tato okolnosť jakož i ještě jiné důvody politické pohnuly i stavy nizozemské k odporu proti jesuitům. Nahlíželiť stavové velmi dobře, že vážnosť biskupů novým řádem tímto, který byl od papeže na úkor biskupů rozsáhlými výsadami obdařen, nad míru utrpí; mimo to byl by býval stav kněžský,

jenž beztoho v poměrech bídných v Nizozemí žil, tímto řádem ještě více sevřen. Z těch příčin zpěčoval se sněm brabantský ztvrditi patent krále španělského Filipa II., kterýmž r. 1556 na přímluvu mocných příznivců Tovaryšstva Ježíšova ve Španělsku povoloval jesuitům pobyt v Nizozemí, ale jen pod tou výminkou, že nesměli bez výslovného povolení biskupů a farářů věnovati se správě duchovní, a co se kollejí a nabývání statků týkalo, že měli býti úplně odvislí na stavech nizozemských. Jesuité však přispěním generála Laineza, jenž sám do Nizozemí se odebral, získali si přízeň některých členů sněmovny brabantské, zvláště Eliáše Sorana, který jim jeden dům svůj v Luvani daroval. Zároveň Markéta, vévodkyně z Parmy, nemanželská dcera císaře Karla V., r. 1559 od krále Filipa II. vladařkou v Nizozemí ustanovená, jsouc rozhodnou protivnicí protestantů, ujímala se horlivě jesuitů a vlivem svým sněm v Luvani právě zasedající pohnula, že po dlouhém odporu konečně r. 1562 svolil, avšak s mnohými a obtížnými pro jesuity výminkami, k založení kolleje jejich v Luvani, která se stala během času největším a nejbohatším ústavem řádu jejich. Brzy na to vystavěli někteří bohatí kupci španělští nákladem svým pro kollej jesuitskou v *Antverpách* veliký dům, do něhož se 14 jesuitů přistěhovalo, kteří tam od dotčených kupců byli vydržováni. Ale tamnější biskup rozhněval se tímto podloudným vtíráním se jesuitů do města a prohlásil interdikt nad kaplí jejich v tomto domě, takže jesuité přinuceni byli pryč se odstěhovati. Potom koupili dotčení kupci španělští za 22.000 zl. potají velký palác, bývalé to sídlo císaře Karla V. a sestry jeho Marie, vladařky nizozemské, a teprv když úplatky si naklonili několik členů velké rady, uveřejnili, že palác ten koupili vlastně pro jesuity, kteří v něm zřídili sídlo pro professy a seminář, v kterémž po letech mladíci z nejbohatších a nejvznešenějších rodin evropských vychovávali.

Za doby povstání protestantských stavů proti Filipu II., když r. 1567 vladařka Markéta vzdala se správy zemské, protože Filip přes všechen odpor její do Nizozemska poslal ukrutného vévodu Albu, byli jesuité, jsouce věrnými a přičinlivými pomahači Alby v díle jeho ukrutném, vypuzeni z měst, kterých se protestanté zmocnili. Když však *Alexander Farnese* z Parmy po smrti Juana d'Austria, nevlastního bratra krále Filipa II.

r. 1578 se stal místodržitelem v Nizozemí, a provincie jižní, v nichž katolictví mělo rozhodnou převahu, navrácením jim práv politických k uznání vlády španělské pohnul, zmohli se tam jesuité vydatnou jeho podporou od roku 1578—1588 tak, že si zřídili nové kolleje v městech *Tournay*, *Kortruku* (Courtray), v *Ypernu*, v *Bruggách* (Brügge), v *Gentu* a v *Brusselu*; jejich pak přičiněním stala se Belgie, tehdy ještě skoro na polovici od protestantů obývaná, výhradně zemí katolickou.

Naproti tomu nemohli se jesuité uchytiti v severních sedmi provinciích Nizozemských (*Hollandsku*), jichž stavové roku 1584 správcem republiky Hollandské jmenovali prince *Viléma z Oranien*, který však jsa nejnebezpečnějším odpůrcem jesuitů a krále Filipa II. již dne 10. července toho r. úkladně zastřelen byl v Delftu od chovance jesuitův *Baltasara Gérarda*, jenž vyznal před soudem, že jej rektor jesuitské kolleje v Treviru a jesuita P. Géry v Tournay posilnili v úmyslu jeho vražedném, slíbivše mu za provedení krvavého činu korunu mučennickou; naproti tomu, že jiný jesuita v kolleji trevirské rozhodně mu zrazoval od provedení toho úmyslu.*) Teprv r. 1592 dostal se z Belgie první člen řádu jesuitského do Hollandska, a třicet let později zdržovalo se 22 jesuitů tajně v tamnějších městech, v nichž také působilo 220 kněží světských, v kollejích jesuitských v Luvania v Kolíně vzdělaných. I po úplném vypovězení z Hollandu r. 1705 udrželi jesuité tajné missie své v této zemi, a vykonávali služby boží v domácích kaplích cizích vyslancův.

Jesuité v Italii a ve Švýcarsku.

V Italii celé podporováno bylo usídlení a rozšíření řádu jesuitského mocí papežskou, před níž tam byla větší bázeň, než v jiných zemích křesťanských. Výsady řádu ztenčovaly sice na mnoze práva biskupů, ale v Italii byli mnozí biskupové, kteří mimo titul biskupský neměli téměř žádných jiných práv a tudíž nestavěli se příliš na odpor usídlení se jesuitů, kteréž i pověra

*) Král Filip II. povýšil rodinu odsouzeného vraha Gérarda, jenž získati chtěl také odměnu 25.000 korun od krále již roku 1580 na hlavu Viléma Oranžského vysazenou, do stavu šlechtického a daroval jí statky Viléma z Oranien ve Franche-Comté.

lidu v nejvyšším stupni v této zemi vládnoucí podporovala. A tak brzy povstaly v Římě *collegium romanum*, *collegium germanicum*, *collegium de propaganda fide* a jiné ústavy, ve správě jesuitů se nacházející, i každé město znamenitější mělo kollej jesuitskou.

Jenom v některých zemích severní Italie nemohli jesuité působení svému zhoubnému získati půdy, tak že jim nebylo možná vniknouti do všech vrstev společnosti lidské. Tak tomu bylo r. 1561 v krajině *Veltlínské* (Val Tellina), v jejíž hlavní osadě *Ponte* vysloužilý cís. vojenský ranlékař *Antonín Quadrius* značné jmění své jesuitům k založení kolleje slíbil. Ale na stížnosť nápadníků dědictví jeho vyzval zemský hejtman Quadria, aby slib svůj zrušil, a poručil jesuitům, aby se z Veltlínu pryč odstěhovali. Tito však zdráhali se tvrdošíjně rozkazu toho uposlechnouti a přednesli spor ten plné radě svobodné obce Grisonské ve Švýcarsku, k níž krajina Veltlínská toho času náležela. A národní shromáždění v *Churu* uznavši jesuity za nebezpečné svobodné obci Grisonské, zapovědělo jim přes všecky přímluvy mocných jejich přízniveů další přebývání nejen ve Veltlínu, nýbrž i v Grisonsku. Jesuité musili tedy opustili Veltlínsko a usadili se v městě *Como*, kde se o návrat svůj do Veltlína ještě často, ale marně pokoušeli. Teprv r. 1631 podařilo se jesuitům v *Bormio* stále se usaditi.

Také v *obci Benátské* potkávali se jesuité s odporem. Zde jim totiž odkázal šlechtic Ondřej *Lippomani* rodinné panství své u Padovy. Tento odkaz, od papeže již schválený, zdráhala se republika Benátská potvrditi, když proti němu bratr zemřelého zůstavitele podal protest, v němž se vyslovil takto: »Nesluší se, aby takovým způsobem nejlepší panství republiky padlo do rukou řádu jesuitského; neboť zakladatel svěřenství (fideikommissů) takových neměl zajisté v úmyslu, aby statky, které obec za odměnu zásluh předků darovala potomkům na věčné časy, cizincům upadly v lakomé drápy. Kdyby již tyto statky měly připadnouti klášterům, mají se propůjčiti takovým řeholím domácím, které církvi a státu prokázaly služeb vydatných. Takový však není docela řád jesuitský; neboť členové jeho ani nemluví řečí domácí, nýbrž počínají si jako cizí vetřelci, kteří jen na útraty občanů a obce Benátské žijí. A dovolí-li jim

svobodná obec, aby se v území jejím usadili, bude toho za nedlouho jistě hořce pykati. A konečně odporuje chování se jesuitů zúplna podstatným vlastnostem žebravých řádů a hlavně slib dobrovolné chudoby, kterýž oni tolik staví na odiv, nesrovnává se nikterak s chováním jejich vlastním, z něhož patrně vysvítá, že jen po obohacení řádu svého se pachtí.« Ale jesuité nešetřili žádných kroků, aby si naklonili senát, a když to všecko nic nepomáhalo, uplatili milostnici dožete Františka Venerieri, čímž konečně cíle svého dosáhli.

Takovým způsobem nabyli jesuité mnoho statků v republice Benátské a tamější kolleje a domy jejich podobaly se královským palácům. Když však vydíráním dědictví a zneužíváním moci své jesuité i mnohé jiné kláštery a vyšší duchovní náramně zbohatli, takže příjmy duchovenstva v republice Benátské obnášely přes jedenácte millionů, z nichž však neplatilo se do státní pokladnice jenom 12.000 dukátů: zakázala svobodná obec Benátská zakládání nových řádů mnišských a prodávání statků a nemovitostí ve prospěch duchovenstva, nařídila zároveň, aby bohaté kláštery a duchovní z příjmů svých aspoň desátky odváděly. Ačkoli v těchto dekretech vlády benátské nečinilo se o jesuitech výslovné zmínky, vztahovali tito přece ustanovení ta také na sebe, dobře vědouce, z jak mnohých příčin Benátčané na ně jsou rozhořčeni. Protož záleželo jesuitům velmi na tom, aby papeže k odporu tvrdošíjnému popudili, když nejvyšší rada benátská nevyhověla žádosti papežově za zrušení zákonů o desátcích a statcích duchovních, jakož i za propuštění uvězněnych tří duchovních, kteří se krátce před tím dopustili sprostých a hanebných zločinů. Hlavně na domlouvání jesuitů vydal papež dne 5. dubna roku 1606 klatbu na Benátky, která ještě téhož dne v Římě a brzy na to po celé Italii byla vyhlášena.

Ledva však zpráva o tom došla do Benátek, ihned senát odvolal vyslance svého ode dvora římského, a předvolav si představené všeho klášterního i světského duchovenstva, zakázal jim velmi přísně, aby se neopovážili kterýkoli rozkaz římského dvora přijímati neb uveřejňovati. Potom vydala svobodná obec Benátská slavný protest proti bulle papežské, jakož i oběžník na všecka města a úřady benátské, v němž se o sporné otázce,

totiž o zápovědi k prodeji statků ve prospěch duchovenstva, jakož i o zakládání nových klášterů a stavění kostelů, i o potřebě světských soudů nad duchovními provinilci a zločinci do podrobna jednalo.

Představeným klášterů nařídila vláda benátská, že i proti interdiktu musí odbývati ve svých kostelích služby boží, a žádný z nich že bez povolení vlády nesmí se odstraniti z území benátského. Tohoto rozkazu uposlechli všickni, jenom jesuité zachovali se obojetně; neboť slíbili, že po čas interdiktu nezastaví služby boží, ale mše že nenáleží k bohoslužbě, a tudíž že svědomí jejich a neobmezená poslušnost, jakou řád jejich papeži se zavázal, jim nedovoluje, aby nejsvětější oběť veřejně přinášeli.

Pro toto chování obojetné dán jim byl rozkaz, aby se z města Benátek ještě téhož dne a z území republiky ve třech dnech vystěhovali; každý pak, kdokoli by s nimi obcoval, měl propadnouti trestu galejnímu. Na to ihned vikář patriarchy benátského osadil kostel jesuitský a sám doprovázel jesuity v průvodu slavném do přístavu. Před odchodem svým však odevzdali k uschování všecky své vzácné knihy a spisy, drahé kostelní nádoby a skvostná roucha vyslanci španělskému a jiným tajným přátelům svým, spisy pak, které by mohly uvaliti podezření nějakého na řád jejich, spálili, o čemž se očitě přesvědčila komisse, která popel z papírů těch po vystěhování jesuitů v kolleji prázdné nalezla.

Později dověděli se Benátčané také, že když republika Jindřicha IV. za pravého a křesťanského krále francouzského uznala, jesuité podali do Říma zprávu, že senatorům tak dlouho domlouvali a nedali jim rozhřešení, pokud neodvolali toto usnesení. Taktéž zneužívali jesuité zpovědnic, přemlouvajíce v nich manželky, aby neobcovaly s manžely z církve vyobcovanými, a domlouvajíce dětem, že nemusí poslouchati rodičů vyobcovaných. Z listu jednoho jesuity ke dvoru papežskému zaslaného, který však byl zachycen, vysvítalo, že v Benátkách přes 300 mladých šlechticů, svedených od jesuitů, drželo stranu papežskou. A když se jesuité okamžitě vystihovati musili z *Padovy* a *Bergama*, nalezly se v domech jejich listy, z kterých vyšlo na jevo, že každých neděl zasílali do Říma zprávy zevrubné o tajemstvích státních

i rodinných, kteráž jim ve zpovědnicích byla svěřena. — Také vyslanec francouzský pán z *Canaye*, podávaje králi Jindřichu IV. zprávu o stížnostech Benátčanů proti jesuitům, praví mezi jiným, že po vystěhování jejich z *Brescie* a *Padovy*, kdež jim nezbývalo tolik času, aby mohli spáliti papíry své, nalezeny byly spisy, jejichž obsah směřoval více na zřízení světské vlády, než na péči o království boží. A list svůj končí Canaye těmito slovy: »Posud nebyla ještě žádná duchovní společnost čeho podobného se dopustila, a již tento důvod sám v sobě měl by dostačiti, aby vladařům a upřímným vlastimilům oči otevřel, jak velice se mají stříci těchto jesuitů.«

Na základě spisů a listů nalezených v kollejích jesuitských zavedeno soudní vyšetřování proti jesuitům, jimž hlavně za vinu kladeno, že zneužívali zpovědnic, vyzvídavše tajnosti státní a rodinné, že mládež ve školách zaváděli a kandidáty, kteří se chtěli státi senátory v Benátkách. vychovávali dle vlastních zásad které čelily přímo proti ústavě svobodné obce Benátské. A na základě těchto provinění bylo dne 14. července r. 1606 usnešeno, aby jesuité na věčné časy vypovězeni byli z území benátského. Potom dne 18. srpna r. 1606 zakázáno bylo pod přísným trestem všem benátským poddaným dopisování s jesuity, a všichni mladíci, kteří za hranicemi ve školách jesuitských na studiích meškali, musili se ihned domů navrátiti.

Když potom král francouzský Jindřich IV. o smíření Benátčanů s papežem vyjednával, vložil mu zpovědník jeho, jesuita Cotton, na srdce, aby za hlavní podmínku ustanovil opětné zavedení jesuitů do Benátek. I papež ujímal se v témž smyslu jesuitů; ale senát benátský setrval na vypovězení řádu jesuitského, dokládaje, že jesuité z jiných velmi důležitých příčin, které s interdiktem nejsou v nižádném spojení, z území benátského navždy jsou vypovězeni; neboť se dokázalo, že byli zrádci, kteří lid jen ke vzpouře a odboji podněcovali, a že musili tedy co nepřátelé ústavy benátské příkladně býti potrestáni. A tak svobodná obec Benátská i po smíření svém s papežem r. 1607 nezrušila dekret o vyhnání jesuitů, které po celých 59 let do území svého zpět nepustila, takže tito po tu celou dobu jenom tajně a v zakuklení se tam vkrádali a zde pomalu ve prospěch svůj pracovali.

Naproti tomu poštěstilo se jesuitům usaditi se *v Piemontsku* a *Savojsku*, kde jim již r. 1560 vykázal dvě kolleje vévoda *Emanuel Filibert*, jenž k radě papeže Pia IV. se odhodlal zakročiti mocí a násilím v zemi své proti *Valdenským.* K obrácení a vyhubení těchto jinověrců (kacířů), kteří hlavní sídla svá měli v údolích Savojských, poslal jesuitský generál *Lainez* vévodovi Filibertovi jesuitu Antonína *Possevina*, jenž neznal žádné lidskosti. Tento zuřivý jesuita všelijak přestrojen slídil po shromážděních Valdenských, a jakmile některé vypátral, ihned s vévodskými žoldnéři přepadal a vraždil ubohé Valdenské při jejich službách božích, při čemž páchaly se ukrutnosti nevýslovné, zvláště kazatelé jejich upalováni bývali znenáhla na hranicích, na něž přikládati musily dříví ženy valdenské. Následkem těchto krutostí, jichž se Possevin v čele několika tisíců žoldnéřů po celé zemi dopouštěl, odhodlali se Valdenští k zoufalému odporu a pobili téměř všecky žoldnéře, tak že vévoda konečně byl přinucen s nimi o mír vyjednávati, a dne 5. června r. 1561 podepsal smlouvu, kterouž se potvrzovala Valdenským svoboda náboženská. (Sarpi, Dějiny koncilia Tridentského.)

Do *Švýcarska* snažili se jesuité záhy dostati se z Veltlína, aby tam působiti mohli proti *církvi reformované* (helvetské, kalvinské), od *Zwingliho* r. 1523 založené*), a od Jana *Calvina* r. 1541 opravené. Ale tyto snahy jesuitů po delší čas mařeny byly od spolku švýcarského. Teprv r. 1574 dostali se jesuité doporučením kardinála arcibiskupa milanského Fridricha *Borromea*, bratra Karla Borromejského, do *Lucernu*, kde si první sídlo hlavní ve Švýcarsku založili. Lucernští darovali jim kostel a zařídili jim kollej, v které jesuité r. 1578 vyučovati počali. Druhé sídlo ve Švýcarsku získali jesuité r. 1582 ve *Freiburgu;*

---

*) Ulrich *Zwingli* vystoupil v Curychu již r. 1529 zřejmě proti prodávání odpustků, jaké té doby ve Švýcarsku vykonával františkán Bernard Samson, od papežské stolice vyslaný. Již před tím horlil Zwingli prot poutěm, vzývání svatých a jiným obřadním výkonům; r. 1523 podal radě curyšské 67 článků proti papežství, v nichž obsaženo bylo učení, že Kristus jest jediným zdrojem spasení, a že veškeré pravdy křesťanské čerpati lze jedině z písma Svatého. Učení Zwingliho ujímalo se v kantonech Curyšském, Basilejském, Mühlhausenském, Schafhausenském a Bernském. Stolici papežské zůstaly věrny jen kantony Švýc, Uri, Unterwalden, Zug, Freiburg a Lucern.

brzy potom založil jim biskup baselský Blarer kollej v *Pruntroutu*, městě kantonu Bernského. Roku 1625 zahnízdili se jesuité v *Sittenu*, městě kantonu Vališského, a r. 1646 v *Solothurnu*. Nepodařilo se jim však usaditi se ve *Valisu* švýcarském, neboť tam jim občané zapověděli přebývání na věčné časy, obávajíce se, že by jesuité, kteří si obrali za pravidlo pronásledovati všude nekatolíky, v kantonu Valiském, kde obyvatelé až posavad svorně žili s evangelíky, rozseli jen sváry a různice, z čehož by pak povstaly nutně nejen zmatky všeobecné, ale i ukrutné krveprolití.

Jakým způsobem jesuité boj proti protestantům ve Švýcarsku vésti zamýšleli, o tom svědčí krveprolití, které r. 1620 návodem jejich ve *Veltlinu* od poštvané luzy katolické mezi protestanty bylo způsobeno, tak že na 600 lidí o život přišlo, což zavdalo příčinu k velmi kruté válce domácí. Z dějin Švýcarska v 17., 18. a 19. století jsou pikle Tovaryšstva Ježíšova dosti známy, o čemž na místě jiném ještě pojednáme.

Jesuité ve Francii.

Ve Francii nemohli se dlouho trvale usaditi jesuité, ačkoli generál Loyola již r. 1540 členy řádu svého na studia na universitu pařížskou byl vyslal, domnívaje se, že tam získají příznivců nové řeholi jeho. Podařilo se sice jesuitům *Lainezovi* a *Salmeronovi* získati si přízně biskupa Clermontského Viléma *du Prat*, který jim postoupil dům svůj v Paříži, kdež po ulicích a náměstích kázali. Avšak teprve r. 1550 ujal se kardinál Lotrinský *Charles de Guise* na žádost Loyoly jesuitů, když pro potulování své z Paříže vypovězeni býti měli, a neustálým naléháním svým u dvora královského vymohl v měsíci lednu t. r. na králi *Jindřichu II.* patent, jímž se povolilo jesuitům, že si mohou z dobrovolných dárků vystavět kollej buď v Paříži, neb kdekoli ve Francii. Ale tomuto dovolení královskému odepřela sněmovna (parlament) ztvrzení svého hlavně z toho důvodu, že jesuité nepodléhají právomocnosti biskupů, což prý se příčí právům a výsadám církve gallikanské.*) K tomu dodal

*) Duchovenstvo francouzské, nadužíváním moci papežské pohnuto zvýši, prohlásilo moc světskou ve věcech světské vládě příslušných ne-

parlament úsměšně, že by jesuité, kteří si za úkol vytkli obraceti pohany a nevěřící i mouřeníny ke křesťanství, učinili lépe, kdyby se s Pánem Bohem odebrali k mouřenínům, kde prý nebude jim potřebí ani žádného patentu od sněmovny ztvrzeného. — Avšak k opětnému naléhání kardinála král nařídil parlamentu, aby dotčený patent bez odporu přijal za zákon. Parlament nechtěje se zjevně opříti králi, předložil po dlouhém odkládání věc spornou k dobrému zdání biskupu pařížskému Eustachu *du Bellay* a sboru doktorů bohosloví (sorbonne) na universitě tamní. Výtečný a učený biskup Bellay dovozoval z bull papežských, řádu jesuitského se týkajících, přemnohé odpory učení jesuitského s pravým učením církve katolické, jež by se trpěti neměly. Dále dokazoval, že výsady papežů vážnosti a důstojnosti biskupů a universit jakož i moci práva světského v cestě stojí, nový pak řád jesuitský že byl jedině proto založen, aby choutky stolice papežské po panování světském podporoval; konečně mínil, že by bylo mnohem líp kdyby jesuité si vystavěli domy na pomezí říše Turecké, kdež by se úloze své, totiž rozšiřování křesťanství mezi pohany, mohl zúplna věnovati, než uprostřed říše křesťanské, kdež bez toho jen sváry a rozbroje plodí.

Dobrozdání pařížské sorbonny, dne 1. prosince r. 155[illegible] parlamentu podané, zní takto: »Tato společnost, která si způsobem neobyčejným osvojuje název »Tovaryšstvo Ježíšovo«, kter[illegible] bez rozdílu přijímá do lůna svého osoby trestuhodné, nectn[illegible] a zlopověstné, nemá nic společného s mnichy, čímž by se jak tito od kněží světských lišila, ani co do bohoslužby ani co d[illegible] řeholních pravidel svých. Tato společnost, které se dostalo k udělování svátostí, k úřadu kazatelskému a učitelskému od stolic[illegible] papežské mnohých neobyčejných výsad a svobod na újmu prá[illegible] biskupů a farářů, na příkoř a ke zkáze řádu církevního, [illegible] škodu ostatních řeholí a na potupu duchovních i světský[illegible] vrchností, jakož i ke zkracování výsad a práv universit kř[illegible]

---

odvislou na moci duchovní, jakož i zásadu, že koncilia stojí i nad p[illegible]pežem, anť papež sám nemá nejvyšší dokonalosti, nýbrž musí tak dob[illegible] jako jiní věřící podrobiti se zákonům církevním, dle nichž všickni kně[illegible] buďsi biskupové neb faráři a mniši, mají býti sobě rovni a v bratrs[illegible] lásce a snášelivosti vésti život stejný a bohumilý.

sťanských a ke škodě lidu obecného — hyzdí veškerý stav mnišský, moří a oslabuje klášterníky u vykonávání dobrých a bohumilých skutků a zavádí mnichy k zneuctívání slibů jejich; překáží věřícím v povinné úctě a poslušnosti ke svým duchovním právním, loupí světské a duchovní vrchnosti o stará práva jejich, působí mezi duchovním a světským stavem různice a mezi lidem nepokoj, roztržky a všeliký nepořádek. Jedním slovem, společnost tato zdá se býti ustanovena ke zkáze a zhoubě víry, k rušení pokoje v církvi jakož i k nepokojování řádů církevních; neboť bourá a boří vše, co jiní řádní dobrodincové lidstva s velkou snahou byli zbudovali.«

Z důvodů uvedených v těchto dobrozdáních, která se potkala s živým souhlasem celého národa, neschválil parlament dekret královský a biskup pařížský zapověděl jesuitům všeliké výkony obřadů náboženských po celé diecesi své, jeho pak příkladu následovala brzy většina biskupů francouzských. A tak přinuceni byli jesuité vystěhovati se z Paříže, usadili se však v opatství St. Germain des Pres, kteréž bylo vyňato z právomocnosti biskupa pařížského. Příznivec pak jejich *biskup Clermontský Du Prat* dal jim vystavěti kollej v sídle svém. Ale magistrát clermontský nechtěl v městě trpěti jesuitů, kteří se potom spokojiti musili pouze s kollejí, kterou jim Du Prat v nedalekém městečku *Billanu* v Auvergni vystavěl. Aby se však řád jesuitský proti útokům university pařížské ozbrojil, dali si jesuité k rozkazu svého generála Loyoly ode všech jim příznivých panovníků a biskupů vystavěti vysvědčení o životě a učení řádu svého jakož i každého jednotlivce. Jenom jesuité španělští podali na universitu pařížskou žalobu u soudu inkvisičního v Saragosse, a tento prohlásil výrok university za kacířský a uvrhl do klatby všecky, kdož by jej čtli nebo rozšiřovali.

Ale doktorské sbory celé university pařížské vyslovily se vesměs r. 1559 co nejdůrazněji proti jesuitům, když se těmto dostalo od krále zase nového patentu o přijetí jejich do země, a parlamentu bylo nařízeno, aby bez ohledu na dobrozdání sorbonny i práva a výsady řádu jesuitského do zákonníka zemského vnesl a přijetí jeho do země stvrdil. Parlament odevzdal záležitosť tu k posouzení arcibiskupu pařížskému. Jesuité, dobře

vědouce, s jakou péčí a obezřelostí arcibiskup i duchovenstvo svobody církve gallikanské hájí, pokořili se a ve spisu prosebném arcibiskupu podaném vzdali se všech práv a výsad od papežské stolice jim udělených. Tu teprv arcibiskup svolil k přijetí řádu jesuitského do země, ale jen pod výminkami velmi obtížnými. Hlavně neměli se jesuité ani na píď míchati do právomocnosti biskupů a bez zvláštního dobrozdání a výslovného povolení jejich ani kázati; co se týče požitků duchovních obročí, i v tom měli býti závislí na biskupech; také nesměli bez výslovného povolení farářů neb jiných správců duchovních osad kázati, svátost oltářní udíleti, aniž jakými jinými svátostmi přisluhovati, pak nesměli veřejně ani soukromně vykládati písmo Svaté bez svolení bohoslovecké fakulty university pařížské.

Jesuité přivolili k těmto výminkám, myslíce, že časem se jim podaří je obejíti. Vláda pak vydala na základě úmluvy university s jesuity rozkaz, aby parlament ihned do zákonníka zemského vnesl, že se jesuité přijímají do země jen pod tou vyminkou, když pobyt jejich nebude na ujmu svobodě a právům církve gallikanské, — a že si parlament vyhražuje právo, je z říše vypověditi, kdyby výminky tyto nedodrželi. Ale parlament neučinil ve prospěch řádu nově přijatého žádného kroku rozhodného, nýbrž ustanovil se na tom, aby se o přijetí neb nepřijetí jesuitů do země uzavřelo na příštím církevním sněmu francouzském. Na tomto sněmu v *Poissy* odbývaném získal generál řádu jesuitského *Lainez* kardinály tournonského a lothrinského, u duchovenstva francouzského velkého vlivu požívající, jejichž usilovné snaze se podařilo, že dne 15. září 1561 povoleno bylo přijetí jesuitů do země pod výminkami následujícími: »Jesuité nebudou se považovati za nový řád náboženský, nýbrž pouze za společnost náboženskou neb sbor, a protož nedovoluje se jim užívati názvu »Tovaryšstva Ježíšova«. Právomocnosti biskupů musí se úplně podrobiti, a tito mají právo, poklésky jejich trestati podle moci své a zákona církevního; též musí se jesuité zavázati, že nikdy ani ve světských ani v duchovních věcech nechtí podniknouti ničeho k obmezení biskupů, klášterů, farností, universit a řádů náboženských, nýbrž že se chtí beze vší výminky podrobiti obyčejným zákonům a odříci se všech svých výsad a svobod papežských, a kdyby všecky tyto výminky

nevyplnili anebo si hleděli získati nových výsad od papežské stolice, že pak zcela pomine tato smlouva o přijetí jejich do země.« — Toto usnesení koncilia v *Poissy* bylo od parlamentu schváleno a dne 13. února r. 1562 do spisů parlamentních uloženo.

Avšak jesuité porušili ihned výminky přijetí svého; neboť na průčelí svého domu nově vystavěného v ulici sv. Jakubské dali si vytesati nápis: »Kollej Tovaryšstva jména Ježíšova.« Potom otevřeli tam své školy, žádajíce, aby tyto byly přivtěleny k universitě. Ale všecky fakulty vyslovily se proti této žádosti, i nejvyšší soudní dvůr, jemuž parlament dne 27. února r. 1562 spor ten k rozhodnutí předložil, prohlásil smlouvu o přijetí jejich za zrušenou. Jesuité však hleděli dle zvyku svého lstí a oklikami cíle svého dojíti. Jesuita *Antonín Possevin* vyvymohl si na králi rozkaz, aby parlament ve prospěch přijetí jesuitů rozhodl A ačkoliv universita v usilovném odporu svém proti jesuitům neustála, uděleno přece jesuitům povolení vyučovati ve školách svých až ke konečnému rozhodnutí sporu toho. A tak vynesen příznivý jesuitům rozsudek, kterýž pozdější době k nesmírné byl záhubě. (De Thou [*Thuanus*], Historia mei temporis.)

Již r. 1563 založili jesuité v *Toulouse* spolek k hájení náboženství katolického proti protestantům, a nejčelnější členové tohoto spolku odbývali schůze a porady své v kolleji jesuitské. Nedlouho na to jesuita *Edmund Angier* založil spolek »Nejsvětější svátosti«, jehož členové zavázali se přísahou, že protestantského krále *Jindřicha Navarrského* pozdějšího krále Jindřicha IV, nikdy za pravého následníka na trůně francouzském neuznají. Potom povzbuzovali jesuité s kazatelen lid proti protestantům (Hugenotům) a vybízeli jej k vyhlazení kacířů, a měli zajisté velkého podílu na krvavém *vraždění Hugenotů v pověstné noci Bartolomějské* (od 24. na 25. srpna r. 1572), která jest nevyhladitelnou skvrnou v dějepise francouzském; neboť se svolením krvežíznivého krále Karla IX. zavražděno bylo zákeřnicky jenom v Paříži od 24. do 28. srpna na tisíce Hugenotů. *)

---

*) Nejdůkladnější zprávy o hrůzách noci Bartolomějské podává v dějinách svých *de Thou*, který páčí počet Hugenotů v celé Francii zavražděných na 30.000, kdežto naproti tomu marquiz *Rozny*, pozdější vé-

Také v následujících různicích náboženských a válkách občanských účastnili se horlivě jesuité, a jsouce ve službě politiky španělské podporovali katolickou *ligu* proti Jindřichu III. a Jindřichu IV. Nejčinnější pro ligu, která schůze své odbývala v jesuitském professním domě a v kolleji v ulici Svatojakubské, byl jesuita *Claudius Mathieu*, jehož nazývali poslem liguistů; jemu po straně stál věrně jesuita *Jindřich Sammier*, který procestoval jako špehoun Španěly, Italii a Německo; jesuita *Odon Pigenat* kázal svár a různice a udílel šlechticům jen tehdy rozhřešení, když se mu zapřísáhli, že se s ligou proti králi spolčí. Také jesuité v *Bordeaux* snažili se všemožně, aby toto město dostalo se do rukou liguistů, kteří v kolleji jejich v schůzích svých povstání sosnovali. Ale toto povstání bylo ještě, než se mohlo dále rozšířiti, uduseno, a jesuité následkem toho z města jsou vypovězeni. Avšak téhož dne, kdy měli se vykliditi z Bordeaux, zavražděn byl (dne 31. července [1. srpna] r. 1589) král Jindřich III. právě, když spojen s králem Jindřichem Navarrským obléhal s vojskem hugenotským Paříž, v jehož držení byla liga katolická. Královraha, mladíka blouznivého *Jakuba Clementa*, mnicha dominikánského, vynášel papež *Sixtus V.* chvalořečí v konsistoriu svém nad Eleazara a Juditu. Také jesuita *Ribadeneira* a *Mariana* vychvalovali vraha toho nesmírně ve spisech svých. Mariana praví o něm v knize své (De rege et regis institutione, Lib. I. VI.), že *zavražděním krále stal se Clement veleslavným a věčnou Francie ozdobou.* (Caeso rege ingens nomen sibi fecit Clemens, ille aeternum Galliae decus). Nemohlo se, protože mnich Clement od dvořanů na místě byl zabit, ovšem dokázati, že jesuité v této vraždě měli nějakého účastenství bezprostředního; avšak o jejich účastenství při tom svědčí přece ta okolnosť, že jesuité byli nejvřelejšími přívrženci a hlavním činitelem ligy a že mimo to s kazatelen a ve spisech svých vybízeli a podněcovali k zavraždění krále kacíře, aby se liga zmocniti mohla trůnu.

V piklech předešlých pokračovali jesuité s ligou katolickou také proti nástupci krále Jindřicha III., králi *Jindřichu IV.*,

voda *Sully* počet obětí na 70.000 a *Perefixe* až na 100.000 udává. — Papež Řehoř XIII. oslavoval krvavou svatbu Bartolomějskou veřejnými modlitbami děkovacími.

ačkoliv tento k víře katolické přestoupil a klatby r. 1593 od papeže Klimenta VII. byl sproštěn. Ale jesuité nemohli přece zapomenouti, že byl dříve kalvinistou a že stál v čele vojska hugenotského; nedůvěřovali mu a nevěřili, že jest upřímným katolíkem hlavně proto, že byl snášelivým a stejně spravedlivým jak ke katolíkům tak k protestantům, z čehož nabyli přesvědčení, že nikdy nedá svolení k pronásledování kacířů.*) A proto byl Jindřich IV., jakož i jeho věrný přítel a ministr vévoda *Sully*, nejpoctivější a nejvýtečnější státník tehdejší doby, straně španělské a jesuitské trnem v oku. A tudíž není divu, že jednatelé papežští a španělští osnovali jedno spiknutí za druhým. A jako se to až posud dálo, zneužívalo se i posvátné kazatelny za rejdiště pletich jesuitských, a místo co by měli kněží odtud hlásati lidu lásku a mír, rozsévali zde nesvár a rozbroje a povzbuzovali k odporu proti králi; ano jesuita *Commolet* opovážil se z kazatelny popouzeti k zavraždění krále. Kázalť totiž lidu shromážděnému takto: »Jest nám potřebí *Ehuda*, aby nás sprostil tyranna nenáviděného. A nechť si to pastýř nebo vojín, na tom nezáleží — jen když bude Ehudem.« A ke konci řeči své doložil: »V málo dnech dočkáte se zázraku velikého, ano vězte, že zázrak tento již již jest zde.«

A dotčený *Ehud* nalezl se také brzy skutečně. *Petr Barrière*, sprostý voják, fanatický ctitel a přítel jesuitů, odebral se do Meluna, aby tam krále zavraždil. Ale tento krvavý čin neprovedl pachatel, neboť ranil jen lehce krále a hned byl jat a soudu odevzdán, kde dobrovolně bez mučení a násilí, jenom zlým svědomím k tomu pohnut, se vyznal, že jej jesuita *Barade* k této vraždě úkladné najal a jiný jesuita, bezpochyby *Commolet*, že čin tento co skutek záslužný a bohumilý veřejně velebil.**) Barrière proklínal před popravou svojí zločin svůj a ty,

*) Jindřich IV. měl stále na zřeteli dobro a blaho poddaných svých a hleděl, aby se výrok jeho také uskutečnil, *»že musí míti každý sedlák v neděli pečené kuře v troubě«.*

**) Jesuitští spisovatelé, chtějíce Otce *Barade* z tohoto podezření očistiti, tvrdí, že *Barrière* smyslem se byl minul a že jen v mučírně na skřipci *Baradeho* za svůdce svého udal. Ale *Etienne Pasquier*, dějepisec a právník výtečný, od r. 1585 královský advokát, který na rozkaz králův všecky soudní spisy této záležitosti prozkoumal a Barrièra několikrát ve vězení navštívil, tvrdí, že jej vždy nalezl při zdravém rozumu a že tento

kdož ho k němu svedli; ve výslechu svém udal, že jej svůdcové jeho jesuité ubezpečili, kdyby měl býti zabit při té vraždě, že jej ihned anděle boží vynesou do nebe, kde se s Bohem věčně radovati bude; kdyby ale ty, kdož ho k zločinu tomu svedli, prozradil, že jej očekávají muky pekelné. — Taktéž *Jan Châtel*, jenž dne 27. prosince r. 1594 krále Jindřicha IV. zavražditi se pokusil, chtěje mu vraziti dýku do hrdla (avšak chybil a poranil krále pouze na pysku), přiznal se, že studoval u jesuitův, od nichž slyšel učení, že král, než obdrží papežské rozhřešení, jest tyranem, jehož zabiti dovoluje božské i lidské právo. Následkem toho povstalo mezi lidem strašné jitření proti jesuitům, a málo scházelo, že by byl rozkacený lid je pobil. Proto musilo zakročiti vojsko, a zatím zatčeni byli všickni jesuité v kolleji své. U rektora kolleje *P. Jana Guignarda* (Guinarda) nalezeny byly některé listy, od něho sepsané, v nichž zavraždění krále Jindřicha III. hájil, nazývaje jej ukrutným Neronem a tuto vraždu úkladnou skutkem, k němuž vrah Clement duchem božím byl puzen. Dále vyslovoval se rektor v listech svých, že jest slušno a záhodno také Jindřicha IV. s trůnu svrhnouti, a není-li lze veřejně proti němu válečně vystoupiti, že musí jiným způsobem se světa býti sprovozen. Výrokem parlamentu odsouzen byl královrah *Jan Châtel* k smrti; strašná poprava na něm vykonána tak, že z těla jeho vytrhány žhavými kleštěmi kusy masa a potom tělo jeho čtvrceno a na hranici spáleno. I dvůr, v němž Châtel se narodil, byl stržen, a na místě postaven vysoký jehlanec s nápisy vztahujícími se na kralovraždu a na učení jesuitů, kteréž vraždu tu způsobilo. Také rektor *Jan Guignard* pro velezrádu byl odsouzen k smrti a dne 7. ledna 1595 na šibenici odpraven, tělo jeho pak na hranici spáleno a popel do všech úhlů světa rozmeten.

Konečně parlament nabyv přesvědčení, že jesuité vůbec jsou hlavní původcové útoků na krále páchaných, vydal dne 8. ledna r. 1595 nález, dle něhož *všichni jesuité co svůdcové mládeže, rušitelé veřejného pokoje a nepřátelé krále a státu byli odsouzeni, aby ve třech dnech kolleje své opustili a ve*

---

dobrovolně a beze všeho mučení se přiznal k hroznému činu svému, dokládaje, že kolikrát přemítal v mysli, že snad přece je to hřích zavražditi krále, který ke katolické víře již byl přistoupil.

14 dnech z celého království se vystěhovali, jinak že propadnou trestu pro velezrádce ustanovenému; statky jejich pak obráceny byly k prospěchu účelů dobročinných. Mimo to všem poddaným pod přísnými tresty zakázáno posílati děti své do cizozemských škol jesuitských.

Avšak jesuité nepřestali i zahranicemi i v zemi, kde se podtaji zdržovali, strojiti pikle proti králi Jindřichu IV. Pomocí příznivců svých u dvora královského zasazovali se o opětné zavedení řádu svého do Francie. I dvůr papežský pokoušel se zase nakloniti krále Jindřicha IV. jesuitům. Ale tento nechtěl o nich ani slyšeti, jak to vysvítá z odpovědi, kterou dal vyslanci svému u dvora papežského, v níž mezi jiným praví: »Milerád bych vyhovil přání Jeho Svatosti papežské a podporoval bych jesuity, kdybych jen věděl, že příště jinak chovati se budou ke mně a poddaným mým, a kdyby oni, pamětlivi jsouce povinností poddaných, příště *pod pláštíčkem náboženství pokoj a mír ve státě nerušili* a nemíchali se tolik do politiky a do soustav vládních. Tato okolnosť a pak nenasytná jejich lakotnosť jakož i neustálé úklady a pikle jejich proti životu královu učinily je tak protivnými, že by, kdybych byl chtěl dle přání národa svého a dle rozhodnutí parlamentu se zachovati, jesuité byli mnohem přísněji bývali potrestáni, než se to stalo. A pouze ze šetrnosti a s ohledem na svatou stolici římskou jednal jsem s jesuity mírně a shovívavě, ačkoli neměl jsem ani té nejmenší příčiny k spokojenosti s nimi; neboť věděl jsem, že ani potom, až budou ze země vypovězeni, neustanou veřejně i tajně svár a rozbroj mezi poddanými mými rozsévati a činy moje tupiti«.

Tento úsudek králův spravedlivý o jesuitech a záměrech jejich neodstrašil papeže Klimenta VIII. od dalších pokusů ve prospěch jesuitů. Psalť v tomto směru několikrát vlastnoručně králi Jindřichovi IV.; tento však dle rady obezřetného ministra svého Sullyho setrval v odporu svém proti jesuitům, jichž se ještě více obával po vydání ediktu Nantského, jímž r. 1598. protestantům (Hugenotům) úplné svobody náboženské a přístupu ke všem úřadům udělil a několik pevností, mezi nimi la *Rochelle* postoupil. Když ale papež Kliment VIII. na žádost krále Jindřicha IV. rozvedl manželství jeho s Marketou z Valois, za

to však žádal na něm, aby povolil jesuitům k návratu jejich do Francie, konečně král po dlouhém zdráhání zvláště proto, aby zbaven byl neustálých obav před úklady jesuitů, r. 1599 slíbil jesuitům, kteří mu k novému jeho sňatku s krásnou *Marií Medicejskou* blahopřání své přinášeli, že řád jesuitský opět do Francie přijme. Přece však otálel král dlouho s vyplněním slibu svého, ačkoliv nová královna, velká přítelkyně jesuitů, všemožně je při každé příležitosti podporovala. Neboť minister *Sully* snažil se krále od úmyslu jeho odvrátiti, představuje mu, že jesuité budou nebezpečnými škůdci zemi Francouzské, a sice co se týče náboženství a vnitřní a zevnitřní politiky francouzské jakož i vlastní osoby královy.

Avšak bázeň před úklady jesuitů pohnula krále, že se odhodlal přes všechny usilovné domluvy a výstrahy ministra svého Sullyho řád jesuitský opět do říše své zavésti; a tak konečně vydal r. 1603 patent, jímž povolil jesuitům, aby se v městech *Toulouse*, *Ayenu*, *Rhodezu*, *Burdovalech*, *Perigueuxu*, *Limogesu*, *Tournonu*, *le Puy*, *Aubergazu*, *Beziérsu*, *Lyoně*, *Dijonu* a *la Flèche* usadili a kolleje si tam vystavěli. Ale povolení toto dal jim jen pod výminkami těmito: Nesměli bez povolení královského v žádném městě ani v žádné krajině Francouzska stavěti nové domy a kolleje. Měli býti všickni jesuité, kteří by se ve Francii zdržovali, rodilí Francouzové, a všichni měli se před úřady královskými každého místa slavnou přísahou a beze všeho zatajení v mysli zavázati, že nebudou klásti žádných úkladů králi, aniž že budou kouti pikle proti životu jeho a pokoji poddaných. — Beze svolení králova nesmí žádný jesuita míti nemovitých statků, aniž smí koupí neb darováním aneb jakýmkoli jiným způsobem statků nabývati; žádný jesuita nesmí dále prostředně ani bezprostředně požívati dědičných práv, a mají nemovité statky oněch, kdož do řádu jesuitského vstoupí, na příště připadnouti zákonnitým dědicům jejich, a nikdy řádu, jak se to až posud dálo. — Všichni jesuité mají se bez výminky a ve všech případech podrobiti zákonům královským, jako všichni ostatní poddaní; aniž smí jesuité se míchati do právomocnosti biskupů, duchovních řádů a řeholí, far, university a ostatních mnižských řádů, buďsi co do světského aneb co do duchovního práva, a tudíž

nesmí v žádné diecesi bez výslovného povolení tamních biskupů konati žádného duchovního úřadu.

Tyto výminky jsou patrným potvrzením žalob a stesků, které se dávno již pronášely se všech stran proti řádu jesuitskému, a zároveň dokazují patrně, že král Jindřich IV. jesuitům příliš nedůvěřoval, ačkoliv se jich proti parlamentu ujímal, dokládaje ze strachu před piklemi jejich, že veškeré jich obviňování zakládá se jen na pomluvách a podezřívání. *) Parlament však zdráhal se dlouho ztvrditi tento patent, poukazuje hlavně k nebezpečné mravouce jesuitů, která prý zasluhuje tím více povšimnutí, poněvadž ona není pouze mravoukou jednoho toliko učence, nýbrž zásadou celého řádu jesuitského. Ale pletichy jesuitů u dvora a bázeň krále před úklady jejich způsobily, že parlament konečně dne 12. ledna r. 1604 zanesl v říšská nařízení patent královský, připojil však k tomu poznámku, že teprv pak odhodlal se k ztvrzení jeho, když marna byla všecka snaha jeho, krále od úmyslu toho odvrátiti.

Obavy ministra Sullyho a parlamentu, že jesuité podmínkám nevyhoví, brzy se uskutečnily. Jesuité naklonivše si krále působením jeho zpovědníka *P. Cottona*, jednoho z nejvychytralejších a ve dvorních pletichách nejzběhlejších jesuitů, již v prvním roce po uvedení svém do Francie založili nové kolleje v *Amiensu* a brzy potom i v *Poitiersu* přes všechen odpor biskupa a obyvatelstva tamního. Podobným způsobem zahnízdili se za nedlouho i v městech *Vienne*, *Rouenu*, *Caenu*, *Rheimsu* a *v Bearnu.* Pomocí rejdů a násilnických kroků u dvora královského odňali v městech vytčených duchovenstvu nejlepší statky a obročí a spojili s kollejemi svými příjmy nejbohatších statků převorských a prelátských. (Histoire générale de la Compagnie de Jesu. Tom. I. Art. XVI. pag. 356.) Marně snažil se minister *Sully* s mnohými rady královskými lakotnosti jesuitů nenasytné klásti meze; taktéž marně se postavil i s parlamentem na odpor přání jesuitů, aby onen jehlanec na věčnou památku zločinu *Châtela*, na místě jeho rodinného domu postavený, byl odstraněn; neboť král, k neustálému naléhání je-

*) K tomu výroku krále Jindřicha odvolávají se zastanci a obránci jesuitů.

suitů dal strhnouti pomník onen, na pohanění jejich a k povzbuzení ošklivosti a odporu proti každému pokusu královraždy a tudíž pro větší bezpečí panovníkovo zbudovaný.

Od té doby jesuité byli odhodláni zbaviti se rozhodného nepřítele svého, ministra vévody *Sullyho*. Lstivý zpovědník králův, P. *Cotton*, opovážil se tohoto výtečného muže obviňovati, že brojí proti nařízením královským a že tajně s nepřátely krále si dopisuje. Leč Sully stál příliš vysoko v přízni královĕ, než aby se bylo podařilo protivníkům jeho u krále jej očerniti. Král nevěřil zvláště zprávě P. Cottona, že Sully vlastnoručním listem městské radě v Poitiersu jménem královským poroučel, aby jesuity do města svého nepřijímala; protož rozkázal zpovědníku svému, aby mu list dotčený předložil. Zatím domlouval král ministru svému, »proč se tak lstivě a úskočně zachoval on, jehož měl za nejlepšího a nejupřímnějšího přítele svého«. Tento však dokládal se Bohem, že nikomu ani slova nepsal a žádal důkazy. Protož naléhal král opětně na zpovědníka svého, aby mu předložil dotčený vlastnoruční list Sullyho. Ošemetný jesuita se zpočátku omlouval, že osoba, která listy ony v rukou měla, není doma, a konečně když tato omluva neplatila, tvrdil, že komorník tyto listy z nepozornosti do ohně vhodil. Z toho král poznal, že tvrzení jesuity Cottona jest bídnou mrzkou lží a přesvědčil se o nevinnosti Sullyho. (O této záležitosti jedná Sully obšírně v zápiscích (Mémoires) svých ve svazku V., knize XX. str. 232.) Přes to všecko snažili se jesuité vymoci si na králi povolení, aby směli se také *v Paříži* usaditi. Ale král nesvolil k prosbám jejich. Když však jesuité na krále neustále naléhali, tento obávaje se jejich msty, konečně r. 1606 dal povolení své k tomu, aby zase bývalou svou *kollej Clermontskou* v Paříži zaujali, ale pod tou výminkou, že nesmějí tam zakládati žádné školy ani zabývati se vyučováním mládeže.

Avšak jesuité obešli tuto výminku tím, že založili nejprve soukromý ústav vychovávací pro šlechtické mladíky, v němž vyučování i správu odevzdali světským učitelům, kteří byli volnými nástroji jejich, takže tento ústav soukromý byl vlastně ústavem jesuitským. Konečně pak podařilo se jesuitům, že král k neustálým prosbám jejich r. 1609 dovolil, aby směli ve své kolleji Clermontské vyučovati bohosloví. Ale nejenom Sorbonna,

staroslavná fakulta theologická na universitě pařížské, nýbrž i všecky fakulty jednosvorně postavily se naproti snahám jesuitů a usnesly se přičiniti se o to, aby parlament nepotvrdil patent královský, týkající se uvedení jesuitů do Paříže. Zvláště fakulta bohoslovecká odůvodnila odpor svůj takto: »Svazky lidské společnosti jsou tajnými pikly, sváry a různicemi jesuitů ve vlasti naší strhány. Od té doby, co tito cizinci rozličnými bludy mládež naší oslepují, nespatřujeme nic než zmatky, nepořádky a nezákonitosti. Lakota a zištnosť jejich vše porušila.« — Tomuto odporu neočekávanému poddali se jesuité, vědouce, že by nebyl výsledek tohoto boje pro ně příznivý, poněvadž král byl vřelým podporovatelem věd a umění.

Ale následkem této události zmáhala se v Jindřichu bázeň před jesuity a proto téměř úzkostlivě chránil se všeho, co by jen poněkud svědčilo o jeho příchylnosti k náboženství protestantskému, v němž byl vychován. Nicméně jesuité zůstali jeho nepřáteli a hleděli všemožně zmařiti záměry politiky francouzské, jimiž omezeno býti mělo rozšiřování se moci španělské, kterážto největších dobrodiní prokázala řádu jesuitskému, jenž měl ještě tehdáž rozhodný ráz španělsko-národní. Neboť až posud byly nejvyšší důstojnosti a nejdůležitější úřady řádu v rukou jesuitů španělských, jimiž jednotliví členové jeho pobádáni bývali bez vědomí svého k činům aneb k provádění záměrů, o nichž neměli ani tušení nejmenšího. A tito španělští vůdcové řádu jesuitského, kteří již dávno uzavřeli, že musí Jindřich IV. býti odstraněn, *přispěli zajisté k tomu, že král tento dne 14. května r. 1610 byl zavražděn* od Františka *Ravaillaca* (Ravellaka). Neboť z výslechu tohoto vraha vysvitá, že i v tomto krvavém činu učastenství měli jesuité. Ravaillac se přiznal, že se súčastnil tajných schůzí v Neapoli odbývaných za předsednictvím jesuitů, v nichž se nejúhlavnější nepřátelé krále radívali o bezživostí jeho, líčíce jej jako ukrutného násilníka, jehož sprovozením se světa by si každý získal nesmrtelných zásluh u Boha i u veškerého křesťanstva. Touto řečí povzbuzen, že si ihned tam předsevzal krále zavražditi a tento úmysl že jesuitovi *Aubignymu* ve zpovědi vyznal. Následkem toho i jesuita Aubigny pohnán byl k zodpovídání, proč krále neupozornil na nebezpečí jeho životu hrozící, po-

něvadž to mohl učiniti, aniž by tím zrušil tajemství zpovědní. Jesuita však zprvu nechtěl nešťastného Ravaillaca ani znáti; když ale tento neustále rozhodně a určitě udání své do očí mu opakoval, tu pravil pokrytec: »Bůh obdařil mne tou zvláštní milostí, že, jakmile ze zpovědnice vyjdu, ani slova si nepamatuji z toho, z čeho se mi kajícníci mojí zpovídali.« A tato ničemná výpověď se zbožným pokryteckým pohledem spojená postačovala, že soud propustil jesuitu Aubignyho, ačkoliv měl zároveň s vrahem býti k smrti odsouzen, protože o hrozném krvavém činu věděl, aniž by mu byl zabránil, nýbrž mlčky jej nechal vykonati. — Když kralovrah *František Ravaillac* k smrti odsouzený vyveden byl z vězení na veřejné náměstí, kde měl býti čtyřmi koni roztrhán, a obecenstvo shromážděné tisícerými hlasy jej strašně proklínalo, pohnulo se zatvrzelé srdce jeho, takže krvavého činu svého želel a k zpovědníku svému promluvil tato slova: »Kdybych byl mohl věděti, jak velice tento národ krále svého miluje, nikdy bych se byl nedopustil toho ohavného činu, jehož nyní z celé duše své lituji. *Ale vždycky se mi říkávalo* — ó, že já bloud jsem tomu věřil — *že zavražděním krále, ukrutného násilníka, způsobím lidu velkou radosť a potěšení a že mně lid za to věčně žehnati bude.*« — Vůči tak zřejným důkazům popírají přece jesuité každé účastenství své na zavraždění krále Jindřicha IV., kteréž sosnovali s několika nejnebezpečnějšími ligisty z Francie vystěhovalými, jichž vůdcem byl vévoda *z Epernonu.*

Nástupcem Jindřicha IV. stal se jeho nezletilý syn *Ludvík XIII.*, za jehož nezletilosti 1610—1617 byla vladařkou ve Francii jeho matka *Marie Medicejská*, paní to pověrčivě zbožná, ale nesmírně marnivá. U této vladařky nabyli jesuité takového vlivu a moci, že všichni dvořané jim nepřízniví byli odstraněni, ano i poctivec *Sully* musil odstoupiti. Především pak vymohli si jesuité na slabé a jimi zcela ovládané mocnářce již dne 20. srpna r. 1610 list majestátní, kterýmž se řádu jesuitskému propůjčovalo právo, ve své kolleji nejen míti přednášky bohoslovecké, nýbrž vůbec všem vědám vyučovati. A tak chtěli jesuité dostati do rukou svých veškeré vyučování, aby ve svém smyslu působiti mohli na dorost národa francouzského. Ale universita podala opět protest u parlamentu, žádajíc,

aby dotčený majestátní list nepotvrdil. Po dlouhém jednání pronesl nejvyšší dvůr soudní (parlament) v tomto sporu university s jesuity rozsudek následující: »Provincial jesuitský musí se všemi členy řádu svého vlastnoručním podpisem se zavázati, že chce se povždy říditi dle učení university pařížské, zvláště co se týče posvátnosti osoby královy a uznávání královského důstojenství jeho jakož i svobody církve francouzské. Prozatím ale že se jim zapovídá činiti nějakých kroků k obejítí výminek, na základě jichž přijati býti do Francie, a zvláště že nesmí v žádném městě království Francouzského prostředně ani bezprostředně zařizovati žádných škol pro mládež.«

Jesuité však rozšiřovali po celé Francii rozličné spisy, v nichž se svobody a práva mezinárodní tupila a hanila a jimiž se každý panovník, jenž proti dvoru římskému jedná, zove násilníkem a spolu se zatracuje; zvláště pak hleděli důstojenství královské a výsady církve francouzské zlehčiti rozšiřováním bully papežské »O večeři Páně«, o jejímž obsahu jsme již prve pojednali Nejvyšší soudní dvůr ve Francii zatratil sice a veřejně na popravišti spáliti kázal nejzuřivější z těchto spisů. Ale jesuité požívali již tehdy velkého vlivu u dvora francouzského, kdež libovůle královská, jesuitskými stvůrami ovládaná, podkopávala důstojnosť úřadů a svobodu národa, a proto si již nevšímali ani pokut ani trestů a výhrůžek, jakých se jim dostávalo od nejvyššího dvoru soudního.

Nátlakem jesuitů se také stalo, že stavové panský a duchovní na sněmu francouzském r. 1614 naprosto zavrhli návrh poslanců třetího stavu *z Paříže* a z kraje *Iste de France*, aby proti přílišnému rozšiřování zhoubné zásady jesuitské o svrchovanosti papeže, která proti důstojenství i proti bezpečí života králů naprosto čelí, ve sněmě bylo prohlášeno za zákon, že král francouzský jest panovníkem zcela neodvislým, který moci své královské z Boží Milosti obdržel, a že tudíž není žádnému jinému panovníku na zemi, ani světskému ani duchovnímu ani prostředně ani bezprostředně poddán. — Následkem zavržení tohoto návrhu předložila universita pařížská sněmovně stavovské pamětní spis svůj, v němž náhledy své o zhoubných zásadách jesuitů obšírně vyložila, žádajíc, aby jesuité, pokud by učení university neuznali, vyloučeni byli ode všeho vyučování. Ale

strana jesuitům příznivá, zvláště ale slabé duchovenstvo francouzské, rozhodně prohlásili se proti universitě. Ano i kardinál *du Perron*, jejž výtečný dějepisec francouzský *Lavassor* nazývá »pletichářskou stvůrou římského dvora«, vydal proti spisům university obranu (apologii) Tovaryšstva Ježíšova, v níž líčil působení jesuitů ve Francii za velmi blahodatné a hlavně tvrdil, že starodávné slávy university pařížské docíliti lze jen spojením s výtečnou kollejí jesuitskou. A tak přes všechen dlouhý a krutý odpor university vymohli si jesuité konečně r. 1618 povolení královského, kterýmž se jim udělilo právo, veřejně vyučovati všem vědám.

Poznenáhlu pak dovedli jesuité jednu výminku za druhou, pod kterýmiž se jim r. 1604 po dlouhém namáhání dostalo opětného přijetí do Francie, obejíti a odstraniti mocí svou u dvora francouzského, kteréž tam dosáhli v téže míře jako u panovnických dvorů v Italii, Španělsku a Rakousku.

Dobu panování mladistvého krále *Ludvíka XIII.* (1617—1643) považovali jesuité za nejpříhodnější k provedení *úplného vyhlazení náboženství protestantského ve Francii.* Jesuita *Arnoux*, jenž se stal zpovědníkem krále Ludvíka, ovládal úplně svědomí a ducha jeho a vyzýval jednou i veřejně v kázání svém ve Fontainebleau krále k vyhlazení Hugenotů. Zvláště pak popuzoval krále proti protestantům v *krajině bearnské*, jimž král Jindřich IV. r. 1581 zvláštním listem potvrdil, že smí svobodně přiznávati se k náboženství protestantskému a že mohou míti i své kostely, které druhdy bývaly katolické. Jesuita Arnoux však namluvil králi, že tato výsada královská nemá pražádného práva zákonního, anať jest pouhým darem z milosti, kterýž může býti zase odejmut mocí královskou, kterou byl druhdy udělen. A tak za nedlouho vydáno bylo nařízení královské, kterýmž se katolické náboženství i do krajiny bearnské zavádělo, a tamní statky duchovní, které si prve stavové krajiny této přivlastnili, měly býti navráceny duchovenstvu katolickému. Ale sněm stavovský v hlavním městě bearnském Pau odepřel jednoduše přijetí dotčeného nařízení královského, kteréž směřovalo proti právům náboženským i politickým Bearnska, od krále Jindřicha IV. přísahou potvrzeným. Proto vtrhl Ludvík XIII., jemuž jesuitští rádcové jeho, zejména Ri-

chelieu, namlouvali, že Hugenoté chtějí si utvořiti zvláštní svobodný stát ve Francii, v čele silného vojska do Bearnska, kdež v mnoha krvavých bitvách potlačena byla svoboda bearnská tak, že toto knížetství až posud neodvislé, s říší francouzskou jen osobní smlouvou spojené, prohlášeno bylo r. 1620 za krajinu říše Francouzské.

Toto bezpráví jakož i utiskování protestantů ve všech krajinách francouzských způsobilo, že se tím úžeji spojili Hugenoté, k nimž se mimo *Bearňany* ještě i celá krajina *Languedoc* přiznávala. Důvěrníci jejich sepsali v pevnosti *Rochelle* své stížnosti, které pak dne 2. ledna r. 1621 králi předložili. Když však tyto stížnosti protestantů zpupně byly odmrštěny, povstala následkem toho krvavá válka občanská a náboženská, která po mnohá léta trvala, až konečně r. 1629 uzavřen byl mír *v Nimesu*, kterýmž byla sice protestantům francouzským vrácena svoboda jejich náboženská, ale politická samostatnost jejich byla jim navždy odňata. Jakého podílu měli jesuité i na těchto krvavých válkách občanských, vysvítá vůbec ze stížností, které protestanté ve všech svých vyhláškách, k ospravedlnění konfederace své vydaných, proti řádu jesuitskému si vedli. Zvláště pak pravili protestanté ve své obraně r. 1621 králi předložené: »Každý ví, jak jesuité zuřivým kázáním a tajnými piklemi lid štvou, aby nás nenáviděl a v záhubu uváděl. Oni jedině jsou původci úzkostí našich, oni maří vyslyšení stížností našich, a co víc, oni nám to chtějí pokládati za zločin, opíráme-li se o práva svá, která nám králové udělili a přísahami svými stvrdili«. (Lavassor, Dějiny krále Ludvíka XIII.) Ostatně byl také kardinál *Richelieu*, jemuž na pokoření Hugenotů více z politických než náboženských příčin záleželo, od jesuity P. Josefa *Leclerca du Tremblai* ovládán tak, že tento dle přiznání Richelieua samého byl jeho útěchou, jeho důvěrou, jeho jedinou pomocí. (Mémoires de Richelieu).

Následkem míru v Nimesu seslábla strana Hugenotů u dvora tak, že působením všemohoucího ministra kardinála z *Richelieu*, jenž po 18 let (od r. 1624—1642) osudy Francie řídil, nemohla dosáhnouti žádného postavení veřejného. Mimo to hleděl Richelieu rozličnými prostředky, zvláště missiemi jesuitskými, obecný lid převésti k církvi katolické.

Také za panování Ludvíka XIV. (1643—1715) neustáli jesuité v piklech svých proti Hugenotům. Zvláště popuzovali proti nim kardinála *Mazarina*, nástupce Richelieua, vlivu jesuitů úplně oddaného, za jehož vladařství až do jeho smrti r. 1661 připadají přemnohá ukrutenství, jimiž Hugenoti měli býti obráceni. Potom podněcovali jesuité stále krále k vyrocení Hugenotů, uvádějíce mu na mysl, jak mnoholetou válkou proti koruně vydobyli sobě opět svobody náboženské, a vzbuzovali v něm obavu, že Hugenoté se mohou státi nebezpečnými říši jeho. A tak jesuité konečně dosáhli r. 1663 vydání královské vyhlášky, že ustanovení ediktu nantského, dle něhož protestanté, kteří k víře katolické přestoupili, bez překážky mohou se vrátiti k staré víře své, jenom na ony se vztahuje, kteří před tímto ediktem přestoupili. Téhož pak roku druhým ediktem královským bylo ustanoveno, že hoši od čtrnácti a dívky od dvanácti let jsou schopny přestoupiti k víře katolické a uděleno jim právo, nechtějí-li u rodičů svých zůstati, od nich požadovati výživné, stavu a jmění jejich přiměřené. Následkem těchto nařízení uzavírány byly kostely reformované, protože dovolily přístup osobám, které od víry katolické opět se navrátili k reformované; pak byly reformovaným rodičům násilně brány dítky jejich, které se daly svésti jenom udělati znamení kříže; neboť již tím byly považovány za katolické a dány do kláštera k dalšímu vychování.

Ještě přísnější ustanovení vydána byla v měsíci dubnu r. 1666 tohoto obsahu: »Reformovaní kazatelé nesmí kázati než na místech k tomu určených, ani oddávati katolíky s reformovanými. Sbory starších jejich nesmí sobě dopisovati s jinými krajinami. Náboženské knihy protestanté nesmí bez dovolení vrchnosti a schválení královského prokuratora tisknouti, a prodávání jich dovoleno jen na místech, kde mají právo k vykonávání náboženství svého; v týchž místech mohou si k vyučování dítek svých zříditi školy, v nich však jenom čtení, psaní a počtům učiti. Pohřby protestantů mají se díti jen záhy z rána, aneb pozdě k večeru a na místech, kde nejsou jejich bohoslužby dovoleny, jenom v průvodu deseti příbuzných neb přátel zemřelého. Katolickým farářům jest dovoleno, aby v průvodu sudího a konšelů místních k churavým protestantům se

odebrali a jich se tázali, chtějí-li v reformované víře zemříti neb ne.

Marná byla stížnosť protestantů králi podaná, že přísná tato nařízení, od jesuitů pocházející, směřují proti ediktu nanteskému; zvláště pak, že povolení katolickým farářům udělené jest příčinou k různicím a sporům rodinným; neboť jednotlivá znamení, která na smrť nemocný rukou neb hlavou dává, že se vykládají z úmyslu neprávě, aby se mohlo zmocniti dítek zemřelých aneb aby uzdravení prohlášeni byli za odpadlíky.

Stížností tou docílen byl pravý opak, neboť k naléhání jesuity *Lachaise* *), *zpovědníka krále*, zostřena byla r. 1680 předešlá nařízení ještě krutějšími předpisy. Tak protestantským babičkám zakázáno bylo pomáhati při porodu, pod záminkou, že dle své víry nepovažují křest za potřebný a že nemohou děcku uděliti křest z nouze. Naproti tomu katolickým babičkám, když k protestantským matkám byly povolány, uděleno právo katolický křest z nouze vykonávati. Každému katolíku pod ztrátou života a jmění bylo zakázáno k víře reformované přestupovati, a protestantským kazatelům bylo poručeno, aby žádného katolíka k víře své nepřijímali a v chrámech svých netrpěli, jinak že by úřadu svého byli zbaveni a chrámy jejich zavřeny. Sňatky mezi katolíky a protestanty byly zakázány a za neplatné uznány, dítky pak z toho manželství byly prohlášeny za nemanželské a neschopné k dědictví po rodičích. Dítky protestantské, jakmile sedmého roku věku svého dosáhly, mohly samy přestoupiti k víře katolické, aniž by jim kdo překážeti v tom směl.

Když však veškerá tato nařízení nespomáhala, sáhlo se k násilí krutému. Král Ludvík XIV., podněcován neustále zpovědníkem svým, jesuitou *Lachaisem*, a milostnicí svou, *paní z Maintenonu*, jakož i kancléřem *Le Tellierem* a jeho synem Františkem markysem *Louvoisem*, vojenským ministrem, svolil pekelným záměrům jesuitů, víru katolickou pomocí vojska rozšiřovati. Louvois poslal několik pluků dragounů do Bearnu a Poitou, kde protestanté hlavní sídla svá měli, a prováděl tam

---

*) *Lachaise François d' Aix* stal se r. 1675 po smrti P. Ferriera zpovědníkem krále Ludvíka XIV.

i v ostatních krajích s jesuity pod pláštíkem náboženské horlivosti pověstné »dragonády« (zvané též »obuté missie«), jichž ukrutenství strašnější bylo než vraždění v noci bartolomějské. Ohněm i mečem zuřili vojáci, podněcováni jesuity, proti protestantům, kterým víra byla nad život. Tyto všeobecné a veřejné strasti a ukrutenství pohnuly protestanty k společnému odporu proti vojsku, který na obou stranách mnoho krve stál. A když takto ani dragonádami Hugenoté nebyli skroceni a u velikém množství ze země utíkali, *Ludvík XIV.* k naléhání zpovědníka svého jesuity *Lachaise* a k radě kancléře *La Telliera* zrušil dne 22. října r. 1685 *edikt nanteský* vydáním nového ediktu královského, dle něhož Hugenotům svoboda náboženská úplně byla odňata, takže ani veřejně ani tajně náboženství své konati nesměli; kazatelé pak jejich, kteří by k víře katolické nepřestoupili, byli ze země vypovězeni, a kdo by z nich v době čtrnácti dnů všecky země francouzské neopustil, měl přikován býti na galeje. Pod týmž trestem však bylo všem reformovaným zakázáno francouzské země opouštěti a jmění své do ciziny odnášeti. Aby vystěhování bylo zamezeno, vyhrožováno bylo všem kupcům, kapitánům lodí a jiným námořníkům pokutou 3000 livrů a v opětném případě i trestem smrti, kdyby útoku reformovaným napomáhali; kdo by však udal protestanta, jenž se chtěl vystěhovati, obdržeti měl polovici jmění jeho. Ale přes všecky tyto zákazy a tresty jakož i přísné střežení hranic podařilo se přemnohým reformovaným do ciziny se dostati, takže za několik let po zrušení ediktu nantesského přes půl millionu obyvatelstva z Francie se vystěhovalo do *Anglie*, *Hollandska*, *Daenemarku* a *severního Německa*, kamž i francouzské zlato, píli průmyslovou i zášť proti tyranskému králi přenesli. Tím zasazena byla francouzskému průmyslu a obchodu rána bolestná, takže celé krajiny v říši schudly, moc státní utrpěla velkou ztrátu; neboť mnoho důstojníků a as 20.000 nejlepších námořníků sesílili vojenskou moc cizích zemí Francouzsku nepřátelských.

Takové byly následky zběsilé zuřivosti krále Ludvíka XIV., podpalované jesuitskými nestvůrami.*) Tato zuřivost dosáhla

---

*) *Ludvík XIV.* byl sám členem řádu jesuitského, jehož čtveré sliby složil slavně do rukou kardinála *Rohana*.

stupně takého, že královským ediktem dne 20. dubna 1686 vydaným bylo nařízeno, aby protestanté, kteří jsouce nemocni by se zdráhali, svátosti od katolických kněží přijímati, byli považováni za odpadlíky, kteří potrestáni býti měli zabavením jmění a odsouzením k doživotnímu trestu na galejích, když by se opět uzdravili; kdyby však zemřeli, měla těla jejich na mrchoviště býti vyvlečena! Zároveň rozkázáno bylo, aby královští prokurátoři a soudcové všecky dítky reformovaných od jejich pátého až do šestnáctého roku rodičům odebrali a jejich katolickým příbuzným, a není-li těchto, jiným katolíkům k vychování v katolickém náboženství odevzdali. — A přes to všecko nebylo provedeno vyrocení protestantů ve Francii; na půl millionu reformovaných zůstalo v zemi, kteří setrvali při víře své, mocí vojenskou od jesuitů potlačované. Následkem náhledu strany jesuitům protivné, že vynucené a licoměrné obracování není žádným užitkem pro církev katolickou, nýbrž že jest jejím znesvěcením, uveřejněn byl r. 1698 edikt, kterým jako dříve zakázáno vykonávání náboženství reformovaného, avšak beze všech rozkazů k násilí. Přece však v *Languedocu* zejména v Sevennách pokračováno bylo od vojska a jesuitů tam vyslaných v násilnostech proti reformovaným, takže vyhrožováno bylo i trestem smrti každému, kdo by vykonával jiné náboženství než katolické. Tím jakož i nespravedlivým a nesnesitelným vydíráním daní roznícen vzbouřil se r. 1702 lid protestantský (Kamisardi) v celém pohoří Sevenském a vraždil katolické kněze a berní úředníky. K potlačení vzpoury této vysláni byli od krále r. 1703—1704. maršálkové *Montrevel*, *Willars a Berwik*, z nichž zvláště první vynikal nelidskou ukrutností, pro kterou se protestanté mstili na vojsku královském. V této válce občanské padlo v bitvách na statisíce Francouzů a na deset tisíc reformovaných Kamisardů odpraveno a mučeno bylo na popravišti. *Languedoc* byl zpustošen, 436 vesnic bylo zničeno. Nepřátelé Francouzska radovali se z bídy a zhouby jeho. (*Court de Gébelin* Histoire de la guerre des Camisards. Villefr. 1760. — *Hofmann*, Geschichte des Aufstandes in den Cevennen.) Nicméně vymohl na králi Ludvíku XIV. jeho nový zpovědník, jesuita *Tellier* r. 1715 opět rozkaz, aby se proti reformovaným dle nařízení z r. 1686 pokračovalo; ale provedení jeho úmrtím krále (dne 1. září 1715)

bylo překaženo. Tohoto nejohavnějšího tyrana zbožňovali jesuité, protože byl jejich otrokem.

Jansenitů pronásledování.

Nejenom zuřením proti nekatolíkům, nýbrž i učením svým zvláště »*O milosti boží*« způsobili jesuité veliké rozbroje a nepokoje mezi katolíky samými ve Francii za králů Ludvíka XIII., XIV. a XV.

Zmínili jsme se již v článku »*Učení jesuitů*« také o sporu mezi jesuity a dominikány učením jesuitů o milosti boží povstalém, zvláště spisem Molinovým, který i papež Kliment VIII. za kacířský uznal. Když však jesuité i neomylnosť papežovu ve sporech náboženských upírali, odstranil papež Pavel V. spor ten uložením věčného mlčení oběma stranám.

Ale v polovici 17. století vzňal se vystoupením jesuitů proti spisu *Kornelia Jansena*, katolického biskupa Yperuského v Nizozemí, roku 1638 zemřelého, o milosti boží nový spor po sto let trvající, kterým mnoho tisíc katolíků o spokojenost, svobodu, ano i o život bylo připraveno.

V dotčeném spise Jansenovém »*Augustinus*« sive doctrina Sti. Augustini de humanae naturae sanitate aegritudine, medicina etc.«, který roku 1640 s dovolením církevním i státním byl vydán, uznáno bylo učení sv. Augustina o milosti boží za jediné pravé, a spolu hájeny byly úplná zkaženost lidské povahy a svobodné vůle jakož i ustanovení boží (předurčení, praedestinace). Jesuité však v tomto spise, hlavně proti učení jejich směřujícím, vypátrali několik míst, která přílišnou přísností v pojmu o milosti boží odporovati se zdála učení církve. Naproti tomu hájili spis Jansenův stoupenci jeho, k nimž náležel zvláště jeho přítel opat benediktinského kláštera St. Cyran, Jean *Duvergier de Hauranne* (Du Verger) jakož i věhlasný Dr. Antonín *Arnauld* a mnoho jiných učených mužů i vévodové *Luinez* a *Liancourt*, kteří v klášteře jeptišek v *Port-Royal des Champes* blíže Paříže, jehož abatyší byla sestra Arnauldova, za řízením opata Duvergiéra vedli život přísně řeholní pro vědu a lidstva osvětu. A tak povstal mezi Jansenity a jesuity boj, v němž první vystoupil opat Duvergiér proti častému přijímání, tvrdě,

že má člověk »po svátosti hladověti«, začež k rozkazu kardinála Richelieu r. 1638 byl uvězněn a teprv po smrti jeho r. 1643 opět propuštěn; zemřel však několik měsíců po svém propuštění. Boj ihned obnovil jeho žák Dr. Ant. *Arnauld* spisem »*De la frequente communion*« (1642), v němž vyčítá jesuitům, že každé zhejřilé osobě denně k stolu Páně přistoupiti dovolují. — Jesuité však tvrdili, že ve spise Jansenovu jsou obsaženy věty ze spisu Bajova*), od papeže r. 1567 za bludné prohlášené, a na základě toho vymohli na papeži Urbanu VIII. r. 1643 bullu »*In eminenti*«, kterou za kacířský prohlášen byl spis Jansenův, již před tím také od kardinala Richelieu ze záští proti Jansenovi ve Francii zakázaný. Také papež *Innocenc X.* k neustálému naléhání jesuitů, jakož i k žádosti 65 biskupů francouzských zatratil r. 1653 zvláštní bullou »*Cum occasione*« oněch pět vět, které bohoslovec na Sorboně pařížské Dr. *Hubert* ve spise Jansenovém za kacířské označil, aniž by byl vytkl doslovně místa bludy ony obsahující.

Proto tvrdili Jansenisté, že dotčených pět vět ve spise Jansenově ani se nenalezá, a jsou-li tam, tedy ne v tom smyslu, jaký jim Dr. Hubert přikládá; ano slavný Dr. Antonín *Arnauld*, nejučenější a nejvýmluvnější obhájce Jansenitů pronásledovaných tvrdil, že věty kaceřované nalezl ve spisech sv. Augustina samého. Mimo to vyvrátil Arnauld důkladně a bezohledně spisy protijansenitické *Hubertovy*, *Lemoinovy* i jiné a v díle svém »*Morale pratique des Jesuites*« mravouku jejich postavil na pranýř. V týž čas vydal Blažej (Blaise) *Pascal* 15 veřejných listů »Les Provinciales ou Lettres ecrites par Louis Montalte« (1656) proti nemravné moralce jesuitů k obraně Jansenitů, v nichž dokazoval, že se nejedná ve věci Arnauldově o víru, nýbrž jen o skutek, o němž oči souditi mohou. Přes to všecko papež *Alexander VII.* zavrhl

*) Michael *Bajus*, r. 1578 kancléř university v Levnu (Löwen) a potom generální inkvisitor v Nizozemí, způsobil již r. 1551 jako professor bohosloví vyvracováním protestantského učení na základě písma Svatého a starších otců církevních, zvláště pak učením svým o svrchovaném tajemství milosti boží a o předurčení veliké vzrušení v církvi katolické. Jesuité a františkáni obvinili Baja z kacířství u stolice papežské a vymohli na papeži Piu V. r. 1567 bullu, kterou 116 vět Bajových za bludy bylo prohlášeno.

r. 1656 opět oněch pět vět s tím dodatkem, že zatraceny byly ne v mylném, ale od Jansena samého zamýšleném smyslu. Tím papež tedy nařídil, že každý katolický křesťan musí věřiti, že se těchto pět vět skutečně ve spisu Jansenově nalezá v témž smyslu, jaký se jim od odpůrců jeho přikládá. Jansenité se k tomu odvolávali a právem tvrdili, že papež, kdyby i u věcech víry neomylnost jeho byla uznána, proto přece nemůže býti neomylným ve skutcích, které každý očima svýma pozorovati může. Ale jesuité naproti tomu opovážili se tvrditi, že musíme papeže vždycky býti poslušni; »třeba by nám i poroučel, Ježíše Krista zapříti, museli bychom to učiniti; neboť když nám papež něco poručí, co jest proti spravedlnosti a pravdě, pak musí on a ne my za to býti zodpovědným.« (Histoire générale de Jansenisme. Tom. III. pag. 139.). Následkem těchto zásad nařídil papež roku 1664, aby všickni kněží, řeholníci i jeptišky a sluhové církevní podepsali následující přísahu: »Já N. N. podrobuji se papežské ústavě, kterou papež Innocenc X. r. 1653, jakož i oné, kterou Alexandr VII. r. 1656 vydal. Zavrhuji a zatracuji bezvýminečně a upřímně pět vět, které z knihy Jansenovy »Augustinus« nazvané, vyňaty jsou; zatracuji je ve vlastním smyslu spisovatelově, tak jako je apoštolská stolice nadřečenými ustanoveními zatratila. Tak mi pomáhej Bůh a svaté evangelium!«

Na podepsání této formule naléháno bylo s přísností neuprositelnou i k rozkazu krále Ludvíka XIV., jehož zpovědník jesuita *Lachaise* v něm vzbudil obavu, že učením Jansenovým, příbuzným učení Kalvínovu, povstati může opět strana hugenotská. Vláda pronásledovala ty, kteří formuli podepsati nechtěli, ukrutnými tresty; mnoho Jansenitů světských i duchovních trestáno bylo sesazením s úřadu a uvězněním; i s jeptiškami kláštera Port-Royalu, které odepřely podpis dotčené formule, bylo nakládáno jako s vyobcovanými, takže 60 jich bylo uvězněno a jansenita *Fontaine*, jenž prý odvolání jeptišek psal, byl zavřen do bastilly.

Avšak biskupové z Aletu, Beauvaisu, Angersu a Pamiersu vystoupili proti jednání římskému tvrdíce, že v takových věcech i papež chybiti muže, a zůstávali se pronásledovaných Jansenitů též prostřednictvím biskupů Senezského a Chalonského, takže papež *Klement IX.* r. 1668 svolil k tomu, aby k podpisu žá-

danému připojeno bylo vysvětlení, které by svědomí upokojilo. Tím však mír církevní na dlouho nebyl zachován; neboť Ludvík XIV. sam zrušil dotčené povolení papežské zvláštním ediktem r. 1676 vydaným, a jal se opět pronásledovati Jansenity tak, že přemnozí z nich s náčelníky svými, mezi nimi *Arnauld* z Francie utekli do Nizozemska, kdež osady jansenitické založili. Příčinou tohoto obnovení boje ještě tužšího byl spis »*Úvahy mravné o písmě Svatém Nového zákona*«, který *Quesnel* (Paschasius), učený oratorian, katolický kněz spolku Otců oratoria Ježíšova, roku 1675 v Paříži vydal, a který pro nábožnost a povznášení mysle k Bohu doporučil věřícím i biskup Chalonský Ludvík Anion *Noailles*, takže rychle po sobě nová vydání toho spisu se stala. Jesuité však v pozdějších vydáních vypátrali všecky bludy jansenitické, dokládajíce, že Quesnel mluví o milosti boží, jíž nelze se člověku ubrániti; že nazývá církev duchovním spolkem všech v Krista věřících, z něhož se nemůže vyloučiti nespravedlivě vyobcovaný z církve, že zápověď čísti bibli jest zápovědí světla.« A tak vymohli jesuité na králi španělském Filipovi V. rozkaz, dle něhož Quesnel, jenž r. 1684 do Bruselu k Arnauldovi utekl, tam byl r. 1703 vržen do vězení, z něhož však do Amsterodamu uprchl. Neustálým pak osočováním docílili jesuité toho, že bullou dne 13. července r. 1708 nařízeno bylo zničení spisu Quesnelova, a k rozkazu krále Ludvíka XIV. r. 1708 nejenom spis Quesnelův byl zapovězen, nýbrž i řehole Jansenitů a jeptišek v Port-Royalu pro odpor svůj byla zrušena, jeptišky do různých klášterů rozptýleny, stavení zbořeno, ba i mrtví jinam pochováni. Ačkoliv se *Noailles*, jenž se zatím stal arcibiskupem pařížským a kardinálem, proti tomu opřel a nechtěl zavrhnouti spis, který jednou doporučil, prorazili jesuité, zvláště nový zpovědník krále Ludvíka XIV. Le *Tellier*, že papež *Kliment XI.* bullou »*Unigenitus*« dne 8. září 1713 vydanou 101 větu Quesnelova spisu za nebezpečné a jansenitickým kacířstvím páchnoucí prohlásil a zavrhl.

Ale mnoho biskupů francouzských, v jichž čele stál arcibiskup pařížský kardinál z *Noailles*, a množství doktorů Sorbonských odepřeli uznání a podepsání této bully papežské a odvolali se proti papeži k všeobecnému sněmu církevnímu, začež dostali jméno *Appelantes*, kdežto ti, kteří bullu »Unigenitus«

přijali a zachovávali, *Acceptantes* sluli. Na rozkaz královský mnoho Appellantů bylo uvězněno a zpovědník králův jesuita *Tellier* hleděl vymoci i sesazení arcibiskupa z *Noailles.* V tom však král Ludvík XIV. r. 1715. zemřel a po jeho smrti nenáviděný jesuita *Tellier* od vévody *z Orleansu*, jenž za nezletilého *Ludvíka XV.* vládu spravoval, k všeobecné radosti byl vypovězen.

Když pak r. 1717 papež zvláštní bullou vyobcoval z církve všecky, kdož bullu »Unigenitus« nepřijali, byť i důstojností kardinálskou se skvěli, podrobilo se jeho svrchovanosti na sto doktorů Sorbony; biskupové však odvolali se ještě k sněmu církevnímu. Avšak toto odvolání zamítl i vévoda z Orleansu, a nechtěje se s papežem rozdvojiti, nařídil r. 1720, aby bulla papežská pro Francii byla přijata, takže i parlament byl přinucen bullu registrovati. Kdo se nepodrobil, byl těžce trestán a prostory v bastille byly přeplněny zajatými a většina Jansenitů však vystěhovala se do Nizozemí. Zatím skoro všickni biskupové i mimo Francii uznali bullu »Unigenitus«; jenom biskup Senezský na synodě v *Embrunu* roku 1727 doporučil i proti bulle spis Quesnelův, byl však proto k naléhání jesuitů svržen a do vězení klášterního odsouzen. Také arcibiskup *Noailles* ještě se nepoddal, až roku 1728 přátelskými prosbami papeže Benedikta XIII. překonán, konečně bullu »Unigenitus« přijal a ohlásil, vyhradiv sobě svobody církve francouzské, takže potom i na schůzi r. 1730 veškeré duchovenstvo francouzské k bulle dotčené se přiznalo. Avšak teprv když Jansenismus přešel v náboženské blouznění a vyznávači jeho v zanícení zbožné upadávali a tak u rozumných lidí o důvěru se připravili, zmizeli pozvolna Jansenité z Francie. Celý pak svár jansenitský ve Francii přestal konečně zrušením řádu jesuitského.

V *Nizozemí* však založili sobě Jansenité pod ochranou vlády zvláštní církev, kterou od r. 1723 až do dneška spravují arcibiskup v Utrechtu a biskupové v Harlemu a Deventeru. Členové církve té nazývají se »*Synové sv. Augustina*« a jsou rozhodní odpůrcové jesuitů. Na provincialním sněmu v Utrechtě r. 1723 prohlásili se co do víry za členy katolické církve, uznali papeže za viditelnou hlavu církve, zavrhli však jeho neomylnost v učení mravu i víry, ponechávajíce ji sněmům církevním

a neuznávajíce bullu »Unigenitus«. Papež Lev XII. dal r. 1825 do klatby nově zvolené biskupy utrechtského a deventerského; nicméně udržel se Jansenismus až do nynější doby, a v Hollandsku je dosud 27 obcí jansenitských čítajících na 8000 duší. (Reuchlin Herm., *Geschichte* von Port-Royal.)

Jesuité v Anglii.

Za vlády krále *Jindřicha VIII.* (1509—1547) počala se silně rozšiřovati reformace Lutherova v Anglii, kde pro ní připravena byla půda již dávno před tím r. 1356—1384 reformatorem *Wickliffem* (Viklef) a jeho stoupenci. Jindřich VIII. byl z počátku protivníkem reformace, takže obdržel od papeže za spis svůj »*De septem sacramentis*« titul »*Obránce víry*« (*Defensor fidei*). Když však papež nesvolil k zrušení sňatku krále s Kateřinou Aragonskou, Jindřich zapudiv proti vůli papežově Kateřinu, vstoupil v nový sňatek s Annou Boleyovou se svolením arcibiskupa Canterburského *Cranmera*, jenž reformaci horlivě zastával. Působením pak jeho odtrhl se od Říma a zavedl v říši své zvláštní *církev anglikánskou*,*) za jejíž vrchní hlavu sám sebe r. 1534 prohlásil, nařídiv památnou *přísahu na supremát* (*oath of supremacy*) králů anglických, v níž přiznána koruně vrchní moc církevní a primát papežů popírán; ale k úplnému zavrhnutí katolicismu od Cranmera pohnouti se nedal. Zásady církve anglikánské obsažené v šesti článcích, proti Lutherovi čelících a stav manželský kněžím zapovídajících, prohlášeny byly od krále i parlamentu za zákon, a přísaha na supremat všem poddaným pod trestem smrti uložena, jmění pak všech klášterů zrušených, jakož i *annaty* (příjmy římské kurie za udělování prebend) i církevní desátky pobrány pro korunu. — Za to Jindřich VIII. od papeže dán byl do

*) Tato církev od času královny Alžběty též *vysokou církví (high church)* nazvaná, má z větší části články víry vyznání kalvínského, podržela však katolickou hierarchii (biskupy a arcibiskupy), odkudž také *episkopální* (biskupskou) slove, i mnoho obřadů katolických. Také v Irsku obdržela tato církev přednost před církví katolickou, k níž většina lidu se přiznávala. V Skotsku však převládala *církev reformovaná* čili *presbiterianská*, která i v Anglii mnoho přívrženců podržela.

klatby. Naproti tomu král a parlament otrocky mu oddaný pronásledovaly lutherany i kalvinisty a katolíky, takže často i bez výslechu a vyšetřování byli upáleni na hranici.

Po smrti Jindřicha VIII. za vlády jeho syna nezletilého *Edvarda VI.* (1547—1553) učinila reformace značných pokroků v Anglii pod ochranou vévody ze *Sommersettu*, jenž jménem krále jako protektor říši spravoval, a náboženství protestantské, od arcibiskupa *Crannera* 24 články nově upravené, prohlášeno bylo za státní, čímž zrušeno bylo oněch šest artikulů proti Lutherovi čelících a stav manželský kněžím zapovídajících. Povstání katolíků v některých hrabstvích, kteří o zavedení mše a navrácení statků klášterních usilovali, krvavě bylo potlačeno.

Ale za vlády *Marie* (1553—1558), nejstarší dcery Jindřicha VIII., provdané za španělského krále Filipa II., která po matce své Kateřině Aragonské zdědila zášť proti novému učení a po otci svém krvežíznivou mysl, obdrželo opět převahu náboženství katolické a protestanti krutě jsou pronásledováni. Zvláště podněcováním ukrutného pobožnůstkáře Filipa II., pak biskupů *Gardinnera* a *Bonnera* upáleno bylo obyčejně zdlouhavě na hranici ve třech letech (1555—1558) 270 (dle jiných až na 800) protestantů, mezi nimi biskup Glocesteský *Hooper*, biskup londýnský Mikuláš *Ridley*, osmdesátiletý biskup Worcesterský Hugh *Latimer* a dotčený arcibiskup Canterburský *Cranmer*. Při tom páchány ukrutnosti neslýchané; biskup Hooper zůstal tři čtvrti hodiny na živu v ohni; jedna žena porodila na hranici děcko, kteréž biřic do ohně hodil.

Po smrti ukrutné královny Marie nastoupila na trůn její sestra *Alžběta*, která jsouc až do té doby zdánlivě katolička, chtěla se smířiti s Římem, ale zpupností papeže *Pavla IV.* zmařeno bylo veškeré vyjednávání. Protož Alžběta jsouc parlamentem dne 25. ledna 1559 uznána za královnu, zrušila nadvládu náboženství katolického v Anglii a prohlásila opět v říši své r. 1562 biskupskou církev anglikánskou za vládnoucí*) a sebe za hlavu její, nařídivši opět přísahu na supremat králův anglických. Tím stala se *Alžběta hlavním předmětem zášti Říma*,

*) Kdož zřízení biskupské církve přijali, slouli *konformisté*; odpůrci její dostali jméno *nonkonformistů* čili *dissenterů*.

zvláště pak jesuitů, kteří proti ní neustále podněcovali papeže i krále španělského Filipa II., strojili spiknutí a vzpoury a vysílali konečně i vrahy.

Když marné byly všecky snahy získati královnu Alžbětu církvi katolické, papež *Pius V.* vydal proti ní r. 1570 bullu, v které nazývá královnu odpadlicí, prosbám a napomínáním sousedních knížat vzdorující a jmenuje ji zkaženým údem useklým od těla víry křesťanské. Proto prohlašuje ji za zbavenou vlády v říši její a sprošťuje poddané její přísahy poslušnosti, kterou se jí byli zavázali.

Ve smyslu této bully papežské počali jesuité působiti po r. 1571 stálými missiemi v Anglii, zvláště pak účinkovali na chovance své, jinochy anglické, studující na vysokých školách v Římě, v tak zvaném *collegium romanum* a na podobných ústavech, které král španělský a kardinál lotrinský v zemích svých *v Douvayi* a *Remeži* na přímluvu papeže zařídili k vychovávání kněží anglických. Tam vštěpovali jesuité do duší poddaných britských zášť a odpor proti královně Alžbětě, kterouž líčili co ukrutnici, pronásledovnici křesťanů pravověrných a travičku duší katolických, kterou pro dobro veškerého křesťanstva svatý otec klatbou svojí stihl. Přepjatým učením svým rozněcovali jesuité mladíky tyto tak, že byli hotovi pro víru svou i smrť podstoupili, a neostýchali se ani vraždy úkladné ani vzpoury. A tudíž není divu, že v Anglicku zakročeno bylo zákony velmi přísnými proti tajným náhončím dvora papežského.

V čele těchto tajných náhončích stál *jesuita Robert Porsan ze Sommersetu.* Tento cestoval zemí od jednoho konce ke druhému, jsa rozličně přestrojen brzy za vojáka nebo kramáře, brzy za kupce neb žebráka, roztrušoval bídné hanopisy na královnu Alžbětu a rozséval všude zhoubné símě vzpoury a odboje, dokládaje, že ani Alžběta, ani kterýkoli jiný z princů královských nemá práva žádného na korunu anglickou, kteráž přísluší jenom katolickému králi španělskému; pročež žádný poddaný že není povinen anglické královně držeti přísahu věrnosti a oddanosti, kterou se jí zavázal, neboť ona jest prokleta od papeže, jemuž samému náleží právo povznášeti krále na trůny a je svrhovati. — A takové hanebné spisy neostýchali se je-

suité nazývati velmi užitečnými a chvalitebnými; jesuita *Ribadaneira* zove je *opuscula utilissima*.

Jiní tři jesuité *Edmund Kampian (Campian)*, *Rudolf Severin* a *Alexander Briant*, vloudili se přestrojeni do Anglicka a najali tam 50 mužů, kteří měli královnu Alžbětu, hraběte Leicestera a státního kancléře Walsinghama zavražditi a zajatou královnu skotskou Marii Stuartku na trůn anglický dosaditi. Toto spiknutí však bylo vyzrazeno a dotčení tři jesuité byli po řádném vyšetřování odsouzeni a dne 1. prosince r. 1581 veřejně oběšeni. Jesuitští spisovatelé velebí velmi tyto tři muže, a zvláště *Campiana* zovou svatým rekem a slavným mučeníkem pro víru katolickou. Životopisec Campianův, jesuita Bombin, vypravuje, že soudci Alefovi, když prohlašoval rozsudek, tekla krev z rukou, aniž by byl na nich pozoroval nějakého poranění . . ., ano v tu dobu, když Campian na šibenici dokonával, zastavila prý se i řeka Temže v toku svém!

Tři léta po tom r. 1584 předsevzal si *Vilém Parry*, advokát marněním na mizinu přišlý, zavražditi královnu Alžbětu. S tímto úmyslem svým svěřil se v Benátkách jesuitovi *Benedettovi Palmiovi*, který mu to schválil, řka, že zavražděním kacířské královny si získá nemalých zásluh u Boha. I vydal se tedy úkladník na cestu do Anglicka. V Paříži radil se ještě s jesuity o záměru svém; učený jesuita *Watts* byl tak svědomitý, že Parrymu předstíral ohavnost a mrzkost činu toho, poukazuje mu na časné i věčné tresty, které vraha každého očekávají; ale jesuita *Hanibal Codret* naproti tomu namluvil mu, že Watts i všickni bohoslovci a kněží ostatní, kteří jej od tohoto úmyslu jeho chtějí odvrátiti, jsou sami kacíři a pobloudilí odpadlíci. A aby ještě větší váhy domluvám svým jesuité zjednali, podali v kolleji své Parrymu u přítomnosti kardinálů Joyeuse a Vendosme tělo Páně. Na to odebral se Parry do Anglicka, a přibyv do Londýna, zjednal si přístupu ke královně Alžbětě pod záminkou, že jí sděliti má důležitých zpráv o tajných piklech, jež se proti ní kují, a o úkladech, které jí hrozí; nemaje však dosti odhodlanosti k provedení úmyslu svého, svěřil se s ním jednomu příbuznému svému, jménem Rueilovi, mysle, že si v něm získá spojence a pomocníka. Tento však bez meškání udal to soudu; Parry byl jat, před soud postaven, a mučen

jsa, přiznal se, že ho k zavraždění královny přemluvili jesuité *Palmio* a *Codret* a mimo tyto i jesuita Vilém *Chreikton*, který ve Skotsku i v Anglicku ve prospěch krále španělského Filipa II. mezi lidem působil. Úkladník Parry byl odsouzen a strašně odpraven; bylať mu za živa střeva z těla vytrhána.

Jesuitům pak r. 1685 bylo nařízeno, aby se v 14 dnech z celé Anglické říše úplně vyklidili; který by po uplynutí lhůty této v zemi byl postižen aneb který by se zase zpět vrátil, uznán byl za velezrádce a odsouzen k smrti; týž trest stihl každého, kdo by jesuitovi některému pobytu neb úkrytu popřál; všickni mladíci, kteří v cizích zemích na školách jesuitských studovali, měli se bez prodlení do vlasti své navrátiti, jinak by byli za vypovězence považováni aneb propadli trestu pro velezrádu vyměřenému. Přece však mnozí jesuité zůstali v Anglii, kde se tajně v rozličném přestrojení zdržovali právě tak, jak se to druhdy stalo ve Francii. Zároveň vydala sněmovna anglická s královnou zákony velmi přísné proti zákeřníkům, vrahům a buřičům.

Přes to všecko sosnovali jesuité již r. 1586 nové spiknutí, jímž však urychlili jen smutný konec života *Marie Stuartky*, na jejíž papeženské smýšlení byli předešlé veškeré své naděje stavěli. Jistý mladý Angličan, jménem *Antonín Babington*, umluvil se s jednatelem španělským Bernardem Mendosou, že zavraždí královnu Alžbětu a na trůn anglický že pak povznese uvězněnou královnu skotskou *Marii Stuartku*. Tato i sama se súčastnila tohoto spiknutí a vzkázala králi španělskému *Filipu II.*, že jakmile se jí poštěstí zmocniti se trůnu anglického, říši svou postoupí Filipovi, jehož moc prý jediné by byla s to, kacířství v Anglii z kořene vyhubiti. Hlavním podněcovatelem Babingtona byl *jesuita Ballard*, jenž mladému blouznivci namluvil, že vysvobozená královna Marie jej za manžela svého a spoluvladaře povznese. Avšak kancléř Walsingham dověděv se o tom spiknutí, dal Babingtona a Ballarda i spoluvinníky jejich zatknouti a dne 13. září r. 1586 odpraviti. Výpovědi některých spiklenců naznačily královnu skotskou *Marii Stuartku* co účastnici spiknutí Babingtonova a zavdaly příčinu k vyšetřování spoluviny její; ačkoliv komise k tomu účelu dne 11. října roku 1586 sestavená neměla žádného právoplatného důkazu o vině

její, vyřkla přece nad nešťastnou královnou skotskou ortel smrti, jejž parlament anglický potvrdil a královna Alžběta podepsala, takže dne 9. února r. 1587 byl vykonán.

Odpravením královny skotské Marie zmařena byla naděje papeže i jesuitů, že ona přece jednou pomocí jejich dosedne na trůn anglický a zemi tuto uvede opět do lůna církve katolické. Protož papež *Sixt V.* vyzval *Filipa II.*, krále španělského, nejkrutějšího protivníka Anglicka, k válečné výpravě proti Anglii, a dal mu bullou zvláštní plnou moc, aby královnu Alžbětu, kacířku a levobočku, s trůnu svrhl a říši její papežské stolici podrobil. Avšak nesmírné loďstvo »nepřemožitelné« zvané, od krále Filipa proti Anglii vypravené s mnohými jesuity, kteří měli katolické Angličany ke vzpouře proti královně roznítiti, ledva že na širé moře vyplulo, stíhnuto bylo krutou bouří a téměř celé jest zničeno. Tím když učiněn byl konec moci a násilí proti Alžbětě, hleděli jesuité do Anglie se vloudivší opět všude rozsévati símě rozbroje a vzpoury; ale když se jim to nepodařilo ani u katolíků, protože s nimi Alžběta stejně vlídně a milostivě jako s protestanty nakládala, přikročili zase k zákeřnictví a ke vraždě.

Roku 1592 odebral se *Patrik Tullen* do Anglicka, aby královnu Alžbětu zavraždil. Jesuita *Holte*, jemuž se svěřil s tímto záměrem svým, schválil ho co podnik záslužný a bohumilý, udělil mu již napřed rozhřešení a podal mu tělo Páně. A když vražedný útok Tullenův na život královnin se nezdařil, ihned vyskytli se po něm jakýsi *Williams* a *Yorke*, kteréž také jesuita *Holte* k tomu vybízel a rozhřešil. Ale i těmto vrahům ušla šťastně královna; byliť jati a odpraveni. Roku 1597 vyskytl se vrah nový, jakýsi *Edvard Squirre*, kteréhož jesuita *Richard Walpode* ve zpovědnici a mimo ni přemluvil, aby královnu a hraběte z Essexu otrávil. K tomu účelu dostal Squirre od jesuity jed, kterým napustil sedla koní královny a hraběte. Ale jed neměl žádného účinku, takže jesuita se domníval, že jej Squirre podvedl a zradil; protož udal sám vraha, jenž se přiznal k zločinu tomu, dokládaje, že byl od jesuity k tomu sveden. Walpode však uprchl a Squirre byl odpraven.

Poslední zrádu proti královně Alžbětě sosnoval provincial řádu jesuitského *Jindřich Garnet* tím, že pomocí jesuity *Cres-*

vella hleděl krále španělského *Filipa* pohnouti k nové výpravě proti Anglii. Filip přemluven Cresvellem, slíbil, že přistane se značným vojskem na pobřeží anglickém, a poslav zatím tři milliony zlatých do Anglie, dal je mezi nespokojenou šlechtu rozděliti, aby si ji tím více naklonil. Také papež Kliment VIII. poslal Garnetovi dvě bully, jednu anglickému duchovenstvu katolickému a druhou katolickému lidu v Anglicku svědčící, v nichž nesmírně se hanobila královna. Takovéto řádění nezůstalo dlouho tajno. Jakmile královna se dověděla, co se kuje proti ní, vydala dne 15. listopadu r. 1602 edikt, v němž značí jesuity co původce všech spiknutí a úkladů, které se proti životu jejímu kdy strojily, a v němž je dále viní, že usilovali o to, aby národ proti ní pobouřili a státní správu převrátili, pak zbojníky že penězi bohatě podporovali a řečmi a spisy svými brzy tomu, brzy onomu korunu královskou v Anglii dle libosti své slibovali.

Proti tomuto řádění jesuitů vystoupila královna Alžběta železnou přísností, kterou i nevinní duchovní katoličtí musili trpěti. Přece však i tito kněží dokazovali v listu svém papeži Klimentu VIII., že jen dotčení jesuité byli původci nepokojů a vzpour a že jen skrze ně stihlo kruté pronásledování katolíky v Anglicku.

Ale i proti těmto skutečným událostem opovažují se jesuité a přívrženci jejich tvrditi, že všickni ti, kteří v Anglii na šibenici, na kole neb mečem katovým pro kralovraždu život dokonali, byli jen proto odpraveni, že v neohrožené hrdinnosta nechtěli se zříci náboženství svého. Tak jesuita *Robert Person* ve spise svém »o katolických mučennících v Anglii« (Myrtyrologium catholicum seu relatio de aliquibus Martyribus in Anglia), r. 1590 v Madridě tištěném, praví, že všecky osoby, které v Anglii co úkladní vrahové, velezrádci aneb zbojníci na popravišti skonali rukou katovou za doby královny Alžběty, byly oběti víry své, a že jsou pravými mučenníky.

Ani po smrti královny Alžběty († 24. března r. 1603), když nastoupil na trůn anglický Jakub I. král skotský, neustáli jesuité strojiti pikle i proti tomuto králi, ačkoliv tento hned po nastoupení svém nařídil úplnou svobodu náboženskou a trpění katolíků v celé říši své. Byl to opět dotčený již jesuitský provincial *Jindřich Garnet*, který spolčen s některými fanatickými

katolíky anglickými, v jichž čele stál anglický generál *Catesby* hleděl pohnouti k válce s Anglií krále španělského Filipa III. Tento však tajným vyslancům jesuitským odpověděl, že, jsa v dobrém přátelství s králem anglickým, nyní katolíky v Anglii zbraní vydatně nemůže podporovati. A tak spiklenci sami na sebe odkázáni jsouce, předsevzali si na den korunovace Jakubovy (4. srpna r. 1603) Londýn na více stranách zapáliti. Když však záměr jejich se nezdařil, sosnovali r. 1604 nové spiknutí, jemuž není rovného v dějinách světových.

Bylo to tak zvané *spiknutí prachové*, jehož účelem bylo vyhoditi prachem do povětří budovu parlamentní při zahájení parlamentu a tak zahubiti jedinou ranou nejen krále Jakuba I. a jeho syny, nýbrž i jeho ministry a poslance obou sněmoven, na nichž vykonána býti měla pomsta za přísnost zákonů trestních, proti katolíkům čelících. Hlavou tohoto spiknutí byl opět generál *Robert Catesby*, šlechtic z Northamptonu, jenž hlavním spoluspiklencům svým *Tomáši Percymu*, *Janu Wrightovi*, *Františku Treshamovi* a španělskému důstojníku *Guy Fawkesovi* záměr svůj vyjevil, a k podněcování spiklenců jesuity *Jindřicha Garneta, Jana Gerarda, Oswalda Tesmonda a Edvarda Oldekorna* (Odkorne) získal. Provincial *Jindřich Garnet* ukonejšil svědomí spiklenců tvrzením, že dovoleno jest k nutnému hájení náboženství proti kacířům i nevinné zavražditi, kdyby při tom i větší část vinníků stihl trest zasloužený. Spiklenci pak vyzpovídali se všickni jesuitovi *Gerardovi* a prve ještě, než přijali tělo Páně, zavázali se při slavné mši jeden druhému přísahou k věrnosti dokládajíce, že nevyzradí ničeho, co jim bylo svěřeno, a že žádný z nich bez výslovného svolení druhých neupustí od záměru zamýšleného. K provedení účelu svého najali spiklenci v starém paláci Westminsterském, v němž anglický sněm zasedal, rozsáhlý sklep a skladiště uhlí; mezi uhlí však uschovali tam 36 sudů prachem naplněných. K vykonání hrozného činu vše již bylo připraveno do dne 5. listopadu r. 1605 kteréhož dne sněm měl býti zahájen. Avšak 10 dní před tím obdržel lord *Mounteagle*, katolický peer, list bez podpisu, v němž byl varován, aby k zahajení sněmu nešel; neboť prý téhož dne sněmovnu zastihne strašná rána. Tento list předložil lord státnímu kancléři, jenž jej odevzdal králi; následkem toho zařízeno bylo

v noci ze 4. listopadu prohlédání sklepů v domě parlamentním i v domech sousedních. Ve sklepě pod domem parlamentním byl spiklenec *Fawkes* postižen a zatčen; mezi hromadami uhlí nalezeny sudy naplněné prachem. Fawkes vyznal se ze všeho, ale spoluvinníky ani na skřipci nevyzradil. Ostatní spiklenci dozvěděvse se, že Fawkes jest zajat, uprchli ihned všickni na zámek Holbeach v Straffordském, kde se proti vojsku stíhajícímu je zoufale bránili. *Catesby*, *Percy* a dva bratří *Wrightové* s mnohými jinými padli v boji, sedm ostatních hlavních spiklenců bylo zajato a v Londýně i s Fawkesem dne 30. ledna r. 1606 pro velezrádu odpraveno. Zatčeni byli též spoluvinníci spiknutí jesuité *Garnet* a *Oldekorn* (Odkorne), kteří z počátku vše zapírali, avšak podařilo se lstí nabýti nezvratných důkazů o spoluvině jejich. Spolehlivý dvořenín královský byl totiž dán do jednoho vězení s Garnetem, jehož důvěru si získal haněním vlády a trpkými stezky na hrozný osud katolíků v Anglicku tak velice, že mu Garnet svěřil list na uvězněného kněze Rockwooda. Obsah tohoto listu byl sice nepatrný, avšak když papír se nahřál, objevil se mezi řádky zcela nový dopis, z něhož účastenství jesuitů na spiknutí nezvratně vysvítalo. Krom toho nalíčili to soudcové tak, že jesuita Garnet a Oldekorn tajně spolu rozmlouvati mohli; ale rozmluvu jejich, při níž se radili, jak by měli při výslechu příštím odpovídati soudcům, poslouchali a zaznamenali si dva ukrytí svědkové. Takto překonáni jsouce, přiznali se oba jesuité k účastenství svému v spiknutí prachovém a byli na základě toho k smrti odsouzeni; *Garnet* pak byl dne 3. května 1606 k popravišti vlečen, tam oběšen a čtvrcen. Týmž způsobem několik dní potom skončil i *Oldekorn* život svůj.

Přes to všechno, že odpravení Garnetovo stalo se na základě jeho vlastnoručního listu velezrádného obsahu a na základě doznání jeho, tvrdili drzí spisovatelé jesuitští, že Garnet zemřel nevinně, a roztrousili i pověsti o rozličných divech, jež prý při jeho odpravení se staly.

Následkem těchto událostí zavedl parlament anglický přísahu věrnosti a oddanosti ku králi, v níž každý katolík musil též beze všeho tajení v mysli a dvojsmyslného výkladu věrně stvrditi a upřímně vyznávati, že papež ani samovolně, ani mocí

své důstojnosti v církvi katolické, aneb mocí úřadu stolice apoštolské, nižádným způsobem není oprávněn krále s trůnu svrhnouti, a jej o říši a panství jeho oloupiti, aniž že má jakého práva kteréhokoli cizího panovníka splnomocniti, aby krále anglického přepadnouti, aneb jej o statky jeho oloupiti směl, aniž že má práva poddané jeho od věrnosti a oddanosti k němu sprosťovati, aneb komukoli dovoliti, aby se mohl proti panovníkovi svému zbraní chopiti, vzpoury rozněcovati, aneb jakéhokoli násilí proti osobě panovníkově, proti státu jeho aneb vládním ústavám jeho aneb proti poddaným jeho se dopustiti. Tuto přísahu skládali bez odporu všichni katolíci v Anglii. Jediní jesuité odepřeli naprosto složení přísahy této, kterou ve své drzosti nazvali i bohaprázdnou a kacířskou a hleděli katolíky odvrátiti od věrnosti ku králi, strašíce svědomí jejich a hrozíce jim tresty věčnými. Jesuita *Bellarmin* vydal spis svůj »*O svrchované moci papeže*«, a jesuité *Gerson*, *Gretser*, *Bekan* a *Suarez* roztrušovali po zemi spisky, v nichž osobivost vlády papežské hájili a papeže za svrchovaného pána nade všemi panovníky světskými prohlašovali. Jesuita *Tomáš Garnet* kázal po Anglii vzpouru proti rozkazům královským, až konečně roku 1608 byl zatčen, pro velezrádu odsouzen a čtvrcen.

Když pak krále anglického i jeho vyslanec na dvoře španělském před piklemi jesuitskými varoval, oznámiv mu, jak všickni katoličtí Angličané ve Španělsku žijící veřejně se vyslovili, že za nedlouho se zbaví nenáviděného krále kacířského, a v téže době skutečně se stal vražedný útok na život králův; tu konečně král na usilovné domluvy sněmovny vypověděl ze zemí svých všecky jesuity co lidi, kteří činy svými neustále nebezpečni jsou míru a životu královu úklady strojí.

Potom přísné zákony královny Alžběty proti katolíkům byly obnoveny i zostřeny. Žádný katolík nesměl se zdržovati u dvora, ba ani na deset mil kolem Londýna; též nesměl se bez průvodního listu od obydlí svého dále než na pět mil odstraniti; žádný katolík nesměl býti lékařem, advokátem neb soudcem, ani jiným úředníkem. Katoličtí manželé musili býti oddáváni od protestantských duchovních, jinak nesměli jeden po druhém děditi; každý katolík, který během jednoho měsíce dítko své novorozené nedal pokřtíti dle obřadu protestantského,

propadl pokutě 100 liber šterlinků. Umřel-li který katolík, musili jej pozůstalí jeho pohřbiti na hřbitově protestantském, jinak platili 20 liber šterlinků pokuty. Kdokoli se odebral do škol zahraničných, pozbyl v Anglii všech práv dědičných, která pak přešla na nejbližšího příbuzného zde žijícího. Vůbec považovala vláda každého, kdo se nepřiznával k církvi anglikánské za odpadlíka, jako kletbou církevní stíženého; knihy jeho byly spáleny a statky jeho propadly koruně. — Takové následky mělo spiknutí prachové a pikle jesuitů pro katolíky v Anglicku.

Z toho ze všeho generál jesuitský *Aquaviva* seznal velmi dobře mravní porážku, kterou strašná zásada kralovraždy způsobila řádu jeho. Přece však nezatratil zásadu tu jakožto nemravní, nýbrž omezil se na tom, že r. 1610 (1614) na základě svatého poslušenství pod výhrůžkou exkomunikace podřízeným svým zakázal, v přednáškách, poradách, v rozmluvách neb spisech vysloviti zásadu, »*že dovoleno jest kterékoliv osobě pod jakoukoli záminkou tyranství krále neb knížata zabiti neb jim smrť úkladně strojiti*«.

Truchlivé následky piklů jesuitských pro katolíky v Anglicku trvaly také za vlády *Karla I.* (1625—1648), který přiblížením svým k obřadům a zásadám katolickým vzbudil obavu protestantů anglických před navrácením se k papežství; avšak r. 1638 vzbouřil také presbyteriány ve Skotsku násilným zavedením obřadů církve anglikánské, takže tito r. 1638 na synodách v Glaskově a Edinburku zavrhli episkopát jim vnucený. Důvěrným rádcem Karla I. v záležitostech církevních i státních byl hrdý a fanatický biskup londýnský, potomní arcibiskup kantenburský, William *Laud*, jenž usiloval dosáhnouti *jednoty církevní* tím, že prostředky násilnými puritány a ostatní rozkolníky uváděl do panující církve anglikánské. Ale poněvadž Laud ze všech prelátů této církve nejdále se odchyloval od zásad reformace a přibližoval se nejvíce k Římu, stal se předmětem nenávisti puritánův, zvláště když krutě pronásledoval všecky jinak smýšlející. Jeho působením odsouzeni byli puritánští spisovatelé knih proti hierarchii a církvi anglikánské, zejména Dr. *Leighton* a *Prynne* William k pokutě 10.000 lib. šterl., k uříznutí uší, k veřejnému mrskání a postavení na pranýř, též vpálení jim na tvář písmen S. S. (rozsévač vzpoury) a S. L.

(buřičský pamfletář) a potom k uvěznění na mnoha let. Toto pronásledování puritánů bylo příčinou nejen k odsouzení arcibiskupa *Lauda* pro velezrádu k smrti r. 1645, nýbrž i k zvrácení trůnu, když národ skotský a anglický r. 1640 přinutil krále Karla I. k svolání nového *parlamentu*, jenž slul *dlouhotrvající* neb *krvežíznivý*. V tomto parlamentě i ve vojsku stali se stranou vládnoucí výstřední puritáné, tak zvaní *Independenti* (neodvislí), kteří ve věcech státu i církve positivní (danou) moc zavrhovali. V jich čele stál potměšilý střeštilec, lstivý a udatný vojevůdce Oliver *Cromwell*, jenž násilně vypudil z parlamentu všecky své odpůrce, takže v něm zůstalo jenom 50—60 jemu oddaných Indepedentů zuřivých. Tento trup parlamentu (*rump-parliament*) zavedl žalobu na krále Karla I. pro zrádu před tak zvaným nejvyšším dvorem soudním, který jej dne 17. ledna r. 1649 odsoudil k smrti, takže dne 30. ledna t. r. veřejně sťat byl před palácem svým *Whitehall* v Londýně. (Macaulay, History of England.) Po odpravení krále Karla I. nastaly v Anglii, v Skotsku a Irsku za vlády Olivera *Cromwella*, potomního protektora republiky Anglické, hrůzy tyranství a nepokojů občanských. Cromwell pronásledoval také jesuity a vyhrožoval trestem smrti i těm, kdož by je pod střechu přijali. Jesuité Robert Netervile, Henrich Cavet, Jan Bathaeus, Matouš Grimes, Petrus Wrichtus a Jan Worthington, byvše dopadeni, (r. 1649—1652) byli odpraveni.

Po restauraci za vlády Karla II. (1660—1685) obnoveno opět záští církevní. Nejprve popudil král parlament ochranou, kterou udělil roku 1668 zvláštním ediktem *presbyteriánům* a vůbec *rozkolníkům* (nonkonformistům), k čemuž pohnut byl tajnou náklonností ke katolíkům. Ale i nejmenší přízeň, projevená tím papežencům, zdála se ohrožovati blaho státu, takže i protestanští rozkolníci zavrhli snášenlivost s katolíky jim udělenou a připojili se k episkopálům ve sporu proto nastalém. Král odporem parlamentu zastrašen jsa, zrušil dotčený edikt a potvrdil státní zákon (testacte), který parlament r. 1673 na něm vynutil. Následkem toho zákona byli katolíci nejen ze všech úřadů státních, nýbrž i také z parlamentu vyloučeni.*) Záští prote-

*) Dle zákona toho musil každý veřejný úředník kromě přísahy na supremat králů anglických ještě zvláště přísahati, že nevěří v promě-

stantů proti katolíkům povstalo zvláště tím, že bratr krále Karla II., *vévoda z Yorku*, jenž ustanoven byl za nástupce trunu. r. 1671 k náboženství katolickému veřejně přestoupil. Proto obmýšlel parlament vévodu z Yorku z následnictví na trůnu vyloučiti a je na vévodu *z Monmouthu*, domnělého syna Karla II., přenésti. A to by se bylo málem podařilo. Neboť r. 1678 vzniklo velké jitření v lidu tak zvaným *spiknutím papeženským (popish-plot)*, jehož pověstným vynálezcem byl *Titus Oates*. Tento ošemetný kněz církve anglikánské, vydávaje se za katolíka, vstoupil r. 1677 do kollejí jesuitů anglických ve *Valladolidě* (ve Španělsku) a v *Saint Omeru* (ve Francii), z nichž obou však vyhnán byl. Vrátiv se r. 1678 do Anglie, hned podal vymyšlenou zprávu *o spiknutí jesuitském* k zavraždění krále, dosazení jeho bratra katolického vévody z Yorku na trůn a k vyhlazení náboženství protestantského králi Karlu II., který však jí nevěřil. Tím popuzen jsa, vymyslil si ničemník Oates nové *spiknutí papeženské*. Udal totiž soudci smírčímu Edmondburymu Godfreyovi, že papež svěřil jesuitům vládu nad Anglií, takže tito ustanovili pod velkou pečetí řádu svého k nejvyšším úřadům církevním a státním katolické kněze, šlechtice a jiné muže vynikající. Mimo to zamýšlejí prý jesuité vypáliti všecky lodi na Temži a byli prý již r. 1666 původci velikého požáru v Londýně. Katolíci prý povraždí všecky své sousedy protestantské; také všickni přednější státníci a kněží anglikánští mají prý býti zavražděni, i životu královu strojeno prý několik úkladů.

Následkem tohoto vymyšleného udání vydán byl rozkaz na zatýkání spiklenců, mezi nimiž byli skoro všichni přední pánové katoličtí, jichž jména Oates udal. Žaláře naplněny byly katolíky; všude prohledávány domy a pobírány spisy, zvláště pak všecky listiny provinciála jesuitského Whitebreada prohlédnuty, ale nic podezřelého se nenalezlo; jenom v listech Edvarda *Colemana*, sekretáře vévodkyně Yorské, nalezala se

---

nění podstaty chleba a vína v podstatu těla a krve Ježíše Krista. Tento zákon byl v Anglii platný až do r. 1829, když Robert *Peel* emancipací katolíků provedl; usnešením parlamentu ze dne 13. dubna 1829 byl totiž dotčený zákon (test) a spojená s ním přísaha zrušena, a toliko vyjádření proti světské moci papeže v Anglii směřující podrženo.

některá místa označující naději v brzké obnovení víry katolické. A to vzato hned za důkaz spiknutí, kteréž odůvodněno bylo též zavražděním Edmondburyho Godfreye, jenž považován byl za mučedníka věci protestantské. Kohokoliv naznačil ničema Oates, jenž za své udavačství dostal 1200 liber šterl. roční pense, ten byl jat a odsouzen na základě výpovědi křivopřísežných svědků. Katolický bankéř *Stayley*, dotčený *Coleman* a *tři jesuité*, mezi nimi provincial řádu Whitebread, byli prvními oběťmi; pět peerů uvězněno v Toweru, mezi nimi viskount a státník *Stafford* Wiliam Hovard, jejž Oates dne 23. října 1678 udal, že byl generálním pokladníkem vojska papežského a že úklady strojil životu královu. Proto byl Stafford k smrti odsouzen a dne 29. prosince 1680 odpraven. A tak po dvě léta dály se obžaloby a odsuzování přemnohých osob zatčených; nebylo lži proti katolíkům pronesené, která by byla nedošla víry. Aby se však budoucně zabránilo nezákonnitému zatýkání, vydán byl od parlamentu dne 27. května r. 1679 zákon, tak zvaný *Habeascorpusacte*, dle něhož každý zatčený Angličan musí se hned dověděti příčinu svého zatčení a musí býti ve 24 hodinách vyslýchán a na rukojemství propuštěn. Brzy potom přišla na jevo nepravdivost smýšlenek Oatesových. Přičiněním *vévody Yorského* (potomního krále *Jakuba II.*) odsouzen byl *Oates* pro utrhání na cti a uvězněn; potom r. 1685 po nastoupení krále *Jakuba II.* opět odsouzen byl k pokutě 2000 hřiven, odňato mu kněžství, postaven na pranýř, veřejně dvakráte mrskán karabáčem strašně (dostalť 1700 ran), pak zůstal ve vězení až do nastoupení Viléma Oranžského, který jej propustil a dal mu i pensi týdně 5 liber šterlinků. (Macaulay, History of England.)

Za toto pronásledování a utrpení nezavinilé dostalo se jesuitům a katolíkům v Anglii poněkud zadostučinění a uhovění od krále Jakuba II. (1685—1688), který již co vévoda Yorský r. 1671 veřejně přestoupil k víře katolické. Jakub II. po smrti bratra svého Karla II. (jenž přičiněním jesuitů jako katolík zemřel) r. 1685 dosednuv na trůn, věnoval všecku důvěru svou jesuitovi *Petersovi* (Petre), jehož i proti radě papeže a generála jesuitského učinil svým tajemníkem kabinetním a tajným radou, což přispělo nemálo k jeho pádu a vypuzení.

Chtěje katolíkům vymoci rovnoprávnost, užíval k tomu dle rady jesuity Peterse prostředků nezákonnitých. Z toho povstala opětná vzbouření, která však král udusil odpravením jejich hlavních strůjců, vévody *z Monmouthu*, domnělého syna krále Karla II., a skotského hraběte z *Argyle* s 300 jejich přívrženců. Potom r. 1686 jal se proti zákonnitým předpisům jmenovati katolíky za důstojníky a nejvyšší úředníky, a r. 1687 prohlásil všeobecnou toleranční listinu, dle které všecky zákony proti různověrcům (dissidentům) i přísaha (dle testacte) byly zrušeny a tím katolíkům rovnoprávnost a úplná svoboda náboženská udělena; ano král pokoušel se i o uvedení jesuitů na vysoké školy anglické a poslal slavné poselství obedienční k papeži, jemuž poslušnost svou ve věcech církve sliboval. Tímto utiskováním panující církve anglikánské jakož i ohrožováním osobní svobody a práv národních popuzen byl nesmírně národ protestantismu oddaný, a konečně, když narodil se králi syn, přirozený dědic jeho zásad a moci, vzmužil se národ k vlastnímu osvobození a povolal r. 1688 zetě králova, prince Viléma Oranžského a vladaře Nizozemského do Anglie. Ačkoliv král Jakub II. ihned odvolal dotčené zákony nenáviděné a na všecky úřady, katolíkům předešle udělené, protestanty dosadil, přece opuštěn byl ode všech a utekl s rodinou svou do Francie. Zároveň uprchli z Anglie jesuité s P. Petersem a ostatní jesuitskou kamarillou. Na to r. 1689 od parlamentu Jakub II. byl zbaven trůnu, na nějž povýšeni jsou princ Oranžský (Vilém III.) a manželka jeho Marie Stuartka, dcera krále vypovězeného. Potom teprv přestalo násilné namáhání se jesuitů v Anglii a tím i ukrutné jich stíhání. (Macaulay, History of England. — Tomíček, Děje anglické země.)

Jesuité v Německu.

V zemích říše Německé podařilo se jesuitům brzy trvale se usaditi zvláště horlivou podporou, které se jim dostalo od panovníků domu Rakouského, pak od vévodů Bavorských a od knížat církevních (kurfirstů duchovních), arcibiskupů Mohučského, Trevírského a Kolínského. Již r. 1540 vysláni byli od generála řádu Loyoly první učeníci jeho Petr *Lefévre* (Faber),

Nicolo *Bobadilla* a Claude *Lejay* (Le Jay) do Německa, aby tam nových tovaryšů hledali a při dvorech panovnických hleděli získati příznivců řádu novému. *Faber* usadil se v Kolíně nad Rýnem, kde řádu získal r. 1543 nadaného mladíka *Petra de Hondt* (v Nimwegách r. 1524 narozen), jenž se pod jménem *Canisius* brzy velmi proslavil a velikým vlivem svým u císařského a bavorského dvora nejvíce přispěl k zachování a rozšíření víry katolické v Německu, takže tam byl hlavním missionářem. Když arcibiskup kolínský, kurfirst duchovní *Heřman z Wiede*, muž osvícený a svobodomyslný, některé opravy v církvi nevyhnutelně potřebné v diecési své s pomocí protestantů *Melanchtona* a *Pistoria* provésti se snažil, překáželi mu v tomto šlechetném počínání jesuité *Faber* a *Canisius* popuzováním duchovenstva, které si v starých řádech a neřestech libovalo. Proto vypověděl arcibiskup z Kolína jesuity, kteří však se ubytovali dílem v bytech soukromých, dílem v klášteře Kartusiánů. Canisius ale odebral se do města *Lüttichu*, kdež se spolčil s tamním duchovenstvem, arcibiskupu Heřmanovi nepříznivým, a neustálým osočováním u dvora císařského a papežského byl konečně Heřman z arcibiskupství sesazen a do klatby dán, takže i od císaře ohrožován, přinucen byl hledati ochranu u *spolku šmalkaldského.**) Jesuité pak ihned se navrátili do kolleje své *kolínské*, kdež brzy i vyučování mládeže ve všech školách si osobovali.

Jesuita *Bobadilla* odebral se do Wormsu a súčastnil se tam jakož i v Řezně a v Augšpurku v poradách náboženských, v nichž docíleno bylo tak zvané *Interim* t. j. zatímné nařízení císaře Karla V. v církevních záležitostech k tomu cíli, aby aspoň na čas jakési sjednocení o záhadních článcích víry, kázně a obřadů mezi katolíky a protestanty se docílilo, než by konečné v té věci srovnání na Tridentském sněmu se stalo. Tomuto »*Interim*«, vypracovanému r. 1541 v Řezně na základě

---

*) Spolek ten učinilo r. 1531 9 protestantských knížat a 11 měst říšských k společnému hájení víry protestantské a politické své samostatnosti proti císaři Karlu V. a proti stavům katolickým. Válka šmalkaldská ukončena byla r. 1547 bitvou u Mühlberka, v níž hlava spolku kurfiřt saský Jan Friedrich byl zajat. S válkou tou souvisí hnutí stavů českých proti králi Ferdinandovi I. a jich přísné potrestání.

porad mezi protestanty (Melanchthonem, Bucerem a Pistoriusem) a katolíky (Jan Eck a Jan z Pflugh) odbývaných, zvláště pak *Interim Augspurskému*, kteréž císař r. 1548 říšskému sněmu v Augšpurku k schválení předložil,*) opíral se jesuita *Bobadilla* urputně a vyslovil se při tom i o císaři tak nešetrně a urážlivě, že jej Karel V. vypověděl ze všech zemí svých. Tento fanatický horlitel pro věc papeže a řádu svého odebral se z Německa do Říma, kde papež i generál Loyola horlivost jeho nad míru vynášeli. Podobně vedlo se i druhu Babadillovu *Lejayovi*, jenž v Řezně horlil pro opětné povznešení skleslé moci a důstojenství papežova, zvláště pak vystoupil tak příkře proti učení protestantskému, že by jej byl lid rozlícený v Dunaji málem utopil, kdyby se byl neskryl. Tohoto ohnivého odpůrce protestantů oblíbil si vévoda bavorský jakož i biskup augšpurský, jenž jej ke dvoru svému povolal a jej co bohoslovce biskupství svého r. 1546 na sněm tridentský vyslal.

Na tento sněm církevní, který papež Pavel III. k naléhání císaře Karla V. 1545 do tyrolského města *Tridentu* k obnovení míru náboženského svolal, poslal generál řádu jesuitského Loyola také učeníky své *Laineze* a *Salmerona* co bohoslovce papežské, jimž nařídil, aby se při celém rokování chovali s největší zdrženlivostí a opatrností, zvláště pak, aby tam nepředsevzali žádný nový výklad učení křesťanského. Ale legáti papežští a s nimi i jesuité Lainez a Salmeron počínali si proti biskupům shromážděným s takovou zpupností, že z toho vznikla veliká nespokojenosť; zvlástě Lainez vystupoval s neobyčejnou drzostí a hájil též neposkvrněné početí Marie Panny proti dominikánům.**)

---

*) Augšpurským zatímním sjednocením (Interim) povoleno bylo protestantům přijímání pod obojí a vstupování kněží v stav manželský, moc papežská byla poněkud obmezena, ale katolická hierarchie a obřady podrženy, protestantům pak uloženo, aby sněm tridentský obeslali a jeho snesení se podrobili. Ale ani katolíci ani protestanté nepřijali toto vyrovnání, nazývajíce je směsicí pravd a bludu.

**) Učení o neposkvrněném početí P. Marie hájili již dlouho před tím františkáni proti dominikánům tak zuřivě, že papež oběma stranám mlčeti rozkázal o této otázce pro učení Kristovo tak nerozhodné. Ostatně o sv. Anně, matce P. Marie, nedočítáme se ničeho ani v evangeliích, ani v dějinách apoštolských; teprv čtyry sta let po smrti Kristově vyskytují se o ní určité zprávy u Epifania.

Když však následkem nespokojenosti biskupů francouzských a španělských jednání sněmu počalo se bráti směrem, jenž římské kurii povážlivým býti se zdál, zvláště pak, když císař vždy pilněji naléhal na to, aby přikročeno bylo k opravám církve ve hlavě i v údech, a když francouzští a španělští biskupové ujímali se i protestantů, tedy papež pod záminkou vypuklého moru v Tridentě přeložil sněm r 1547 do Bononie, kamž se odebrali legáti papežští a s nimi i jesuité Lainez a Salmeron. Ale císař protestoval proti tomuto přeložení a následkem toho němečtí a španělští biskupové zůstali i nadále v Tridentu a pokračovali neohroženě v započatých poradách. Když pak počet biskupů v Bononii shromážděných napořád se menšil, odročil konečně papež r. 1549 sněm církevní, potvrdil pak téhož roku teprve Interim augšpurské, kteréž v Německu jen v několika městech s velikým násilím uvedeno bylo, až roku 1552 kníže saský Moric císaře přinutil *k smlouvě Pasovské*, následkem kteréž r. 1555 mír Augšpurský byl uzavřen, dle něhož beze všeho odvolání na budoucí sněm církevní pojištěna byla v říši Německé stavům katolickým i protestantským augšpurského vyznání svoboda náboženská, takže každý měl právo zvoliti si konfessí pro sebe i pro své poddané (*ius reformandi*), čímž obnovena byla zásada: „*Cujus regio, ejus religio.*“

Potom r. 1560 papež Pius IV. svolal sněm církevní opět do Tridentu. Na tomto sněmu, jehož nové zahájení teprve dne 18. ledna 1562 se stalo, císař Ferdinand I., bavorský vévoda Albrecht V., ano i tři kurfiřtové duchovní, arcibiskupové mohučský, kolínský a trevirský naléhali zároveň s Francií vždy silněji na opravu církve, žádajíce zvláště, aby sněm dopustil kněžím vstupovati v sňatky manželské, aby dovolil všeobecné přijímání pod obojí, tak jako to byl v předešlém století církevní sněm basilejský Čechům povolil, a aby zrušil posty. Papež však na radu jesuitů hleděl císaře a knížata odvrátiti od toho, aby návrhy tyto nepředkládali sněmu, dokládaje, že on sám ze své moci papežské je rozřešiti může. Tím se spokojili žadatelé. Konečně doléhali biskupové němečtí, španělští a francouzští na to, aby výrokem sněmu opět se jim navrátila práva biskupská, během času nazvíce jim odňatá. Proti tomu vystoupil generál jesuitský *Lainez*, jenž drze tvrdil, že jedině papež jakožto nástupce

Petrův od Krista ustanovený jest pánem nebe i země; biskupové však jakožto nástupci apoštolů že nejsou od Krista, nýbrž od Petra ustanoveni. Touto drzostí generála Laineza dotčení biskupové náramně byli rozhořčeni a tvrdili, že úřad biskupský jest původu božského a nikoliv papežského. Když pak na sněmu opět nastaly i hádky o moci světské římského papeže, odhodlal se císař Ferdinand I. sám proti tomu zakročiti; ale jesuta *Canisius*, jenž byl u císaře velmi oblíbeným, počal na Ferdinanda dotírati, vytýkaje mu chladnosť a netečnosť, i prohlásil se sám pro zachování důstojenství a moci papežovy. Přívrženci papežovi získali pro záměry své panovníky, zvláště krále španělského i kardinála lotrinského, nejúhlavnějšího protivníka světské moci papežské. Tím se stalo, že nikdo nevystoupil proti generálovi řádu jesuitského *Lainezovi*, jenž upíral biskupům i právo o církevních poradách rokovati a rozhodovati, dokládaje, že papež jest jediným pramenem moci duchovní. Proto prohlásili někteří biskupové, že by za takových okolností bylo nejlépe, kdyby se sněm církevní rozešel. K tomu také tehdejší papež Pius IV., jehož světská moc a panování sněmem tridentským ničeho neutrpěly, nýbrž v některém ohledu ještě se rozšířily, milerád svolil. Následkem toho byl tridentský sněm dne 4. prosince 1563 ukončen provoláním kardinála lotrinského: »*Prokleti buďtež všickni kacíři!*« a po něm volali všickni preláti: »*Prokleti, prokleti!*« A tak minul se sněm tridentský po 18tiletém zasedání úplně s účelem, k němuž byl svolán, totiž aby smířil protestanty s katolíky a aby důkladnou opravu církve v hlavě i v údech provedl. — *Zmar tohoto účelu a rozhořčenosť z toho mezi protestanty a katolíky povstalá jest hlavní zásluhou jesuitů* a jim podobných přívrženců papežských. — Přáním panovníků svrchu vytčeným za dovolení přijímání pod obojí a za zrušení coelibatu a postů, vyhověl papež jen co se týče užívání kalicha při přijímání, a to jen pod výminkami obtížnými, ale o zrušení coelibatu a postů nechtěl ani slyšeti.

Mezi tím, když jesuité na sněmu tridentském tak zhoubně působili, nabyl řád jejich stálých sídel v zemích německých, zvláště v Bavorsku a Rakousku dle vyzvání generála Loyoly, jenž členům řádu do Německa vyslaným r. 1553 psal takto:

»Naše Tovaryšstvo musí dle slabých sil svých s horlivostí zvláštní k pomoci přispěti Německu, kteréž nákazou kacířství vysazeno jest nebezpečí největšímu.« Do *Bavorska* povolal již r. 1541 vévoda *Vilém IV.* k potlačení protestanství jesuity, ačkoliv proti jejich zavedení do země obyvatelstvo hlasitě reptalo, a odevzdal jim již r. 1549 bohoslovecké vyučování na universitě v Ingolstadtu. Syn jeho a nástupce *Albrecht V.* (1550—1579) byl svobodomyslný; povolilť poddaným svým přijímání pod obojí způsobou a navrhoval na sněmu tridentském zrušení coelibatu. Ale brzy stal se velkým příznivcem jesuitů; založilť jim r. 1556 nádhernou kollej *v Ingolstadtu*, kde již r. 1541 jesuité *Jay* (Lejay) a *Salmeron* a od r. 1849 *Canisius* k povznešení řádu na tamější universitě přispěli, pak zřídil přičiněním jesuity Canisia kolleje v *Mnichově* (1559), v *Dillingách* (1565) a v *Augšpurku* (1579),*) kdež jesuitům také vyučování na všech školách odevzdal. Za jeho vlády působením jesuitů pronásledován byl každý, kdo se nesrovnával s náboženskými náhledy jejich; chtěl-li někdo dosáhnouti nějakého úřadu veřejného, musil se zavázati přísahou, že bude církev katolickou hájiti proti všem útokům; a kdož se zdráhal přísahu tuto složiti, tomu hrozilo se vězením neb vypovězením ze země; kněží ucházející se o některou faru jakož i učitelé veřejní musili se prve podrobiti u jesuitů přísné zkoušce a podepsati vyznání víry od jesuitů sestavené; kdo to neučinil a kdo pod obojí přijímal, prohlášen byl za kacíře a trestán žalářem neb vypovězením ze země. Z toho povstala velká nespokojenosť lidu a zjevná nevole proti jesuitům, jimž však vévoda Albrecht sám mysli dodával a novými dary je obsypával.

Také nástupce jeho *Vilém V.* (1579—1597) propůjčoval se celou přízní a náklonností svou jesuitům, takže jim nejen všecky školy a censuru knih odevzdal, nýbrž i syna svého Maximiliana jakož i svěřence svého arcivévodu Ferdinanda Štýrského na vychování dal. Mimo to vystavěl jim v *Mnichově* novou budovu pro kollej a kostel sv. Michala, zřídil jim též v *Řezně* novou kollej a v *Altöttingu* residenci. A jesuité vidouce, že se

*) Kollej v Augšpurku založil tamější bohatý rod *Fuggerův*, a této kolleji také *Otto Henrych Fugger* z Hirchheimu († r. 1644) odkázal 40.000 zlatých.

jim v Bavorsku dobře daří, přicházeli tam davem z Italie, a brzy hemžilo se v zemi této členů řádu jesuitského, jenž tam v krátkém čase měl téměř v každém větším městě kolleje své, od vévody Viléma bohatě nadané.

Za vlády vévody *Maximiliana I.* (1597—1651) vlivem jesuitů udušeno a potlačeno bylo každé hnutí svobodnější a každý humanní vzlet ducha. Tento vévoda zahrnoval jesuity dobrodiním; dal jim v *Mindelheimu* r. 1618 klášter Augustianů, k zařízení kolleje v *Burghausenu* r. 1629 ještě 40.000 zl. a ustanovil důchod kláštera na 3000 zl. V Horním Falcku odevzdal jim skoro všecky kostely a nejlepší statky duchovní. Za tato dobrodiní odměnili se jesuité jenom nevděkem Maximilianovi, ačkoliv tento stál v čele katolické strany v Německu a zařídil roku 1608 katolickou ligu proti unii evangelické. Neboť, když Maximilian ve válce třicetileté r. 1647 uzavřel s Francií a Švédskem příměří, jesuitům nepříjemné, přemluvili tito bavorského vojevůdce Jana z *Werthu*, aby na svém knížeti spáchal zradu převedením armády své k císaři, což však věrností důstojníků protestantských bylo překaženo.

Taktéž zrádně chovali se jesuité k Bavorsku za vlády vévody *Maximiliana Emanuele* (1679—1726), jenž působením jejich ve válce o posloupnost ve Španělích stranu císařskou opustil a k straně krále francouzského Ludvíka XIV. se přidal. Když však následkem vítězství vojska rakouského nad spojeným vojskem francouzsko-bavorským r. 1704 u Hochstadtu a Blindheimu dobytého vévoda Max Emanuel byl přinucen ze své vlastní země uprchnouti a vládu zatím odevzdal své druhé manželce *Teresii Kunhutě*, dceři věhlasného Jana *Soběského*, přemluvil jesuita Theodor *Schmakers* z Luttichu tuto kněžnu, u níž byl po kolik let zpovědníkem, důvěrníkem, ano i něčím jiným, neobmezeným vlivem svým k potvrzení oné hanebné smlouvy v Illesheimě r. 1704 uzavřené, kterou sám v prospěch Rakouska vyjednával. Když pak mírem rastatským a bádenským r. 1714 vévoda Maximilian Emanuel zase dostal zpět zemi svoji a po více než desítiletém vyhnanství opět do Bavor se navrátil, nezanevřel na jesuity, nýbrž jenom *Schmakersa* pro zrádné chování jeho vypověděl ode dvora svého, dal mu však doživotní výslužné ročních čtyř set zlatých. Ostatně zůstalo

zase všecko při starém; členové Tovaryšstva Ježíšova požívali u dvora bavorského stálé přízně a obliby. Také syn vévody Maximiliana Emanuele a nástupce jeho *Karel Albrecht*, jsa od jesuitů vychován, ovládán byl od nich po celý čas panování svého (1726—1745) i jako německý císař pod jménem Karel VII. Teprv jeho syn *Maximilian Josef III.* (1745—1777), který, ač od jesuitů byl vychován, přece dovedl si udržeti ducha svobodného a osvíceného, vymknul se vlivu jesuitů. Aby v Bavořích vzdělání úplně sprostil vší odvislosti od ducha řádu jesuitského a volnější dráhu proklestil vědeckému svobodnějšímu bádání, odňal jesuitům censuru spisů *akademie věd*, kterou v Mnichově r. 1759 založil, a hleděl zlepšiti stav škol národních a skleslé university v Ingolstadtě, v čemž mu však bránili jesuité, majíce posavad školy i universitu v moci své až do zrušení řádu svého.

Za téhož času, když řád jesuitský usazoval se v Bavorsku, nabyli jesuité stálých sídel také v zemích kurfirstů duchovních a jiných knížat církevních. *Arcibiskup kolínský* odevzdal správě jejich *v Kolíně* nejprve akademické kollegium tří korun (r. 1556) a brzy potom i celou universitu.*) Také duchovní kurfirst *Jan VI. von der Leyen*, arcibiskup trevírský (1556—1567), přijal jesuity do země své, aby pomocí jejich lid diecése své, skoro naskrz protestantský, opět do lůna církve katolické uvedl a založil jim roku 1561 kollej v Treviru. Jeho nástupce *Jakub III. von der Elz* (1567—1581) zřídil jesuitům kollej *v Koblenci* a arcibiskup *Jan VII.* (1581 až 1599) odevzdal jim také vyučování ve všech školách města *Treviru* a správu semináře v *Treviru* a v *Koblenci*, které k vzdělání kněží r. 1585 založil. Příkladu arcibiskupů trevírských následovali *arcibiskupové mohučští*, zřídivše jesuitům kolleje v *Mohuči* (r. 1561) v *Aschaffenburgu*. Také biskup Stanislav *Hosius* povolal r. 1565 jesuity do diecese své Varmienské (Ermeland), tehdáž k Polsku náležející, a zřídil jim kollej v sídle svém v *Braunsbergu*. — I mnozí jiní biskupové němečtí svěřovali jesuitům správu ústavů vzdělávacích pro mladé ducho-

*) Z Kolína zakládány kolleje *v Treviru* (1561), *v Mohuči* (1561), *ve Špýru*, *Aschaffenburku* a *Würzburgu*; pak v Antverpách a Levnu (Löwen) též v Tournai v Belgii, též v Saint-Omeru a Cambrai ve Francii.

venstvo, takže brzy skoro všecky semináře bohoslovecké byly v rukou jesuitských. Taktéž říšský probošt v *Ellwangen* povolal jesuitu *Canisia*, aby tam víru katolickou upevnil, a zřídil kollej jesuitskou v sídle svém.

Ale také u *protestantských knížat německých* hleděli se jesuité uhnízditi, aneb tam usaditi tajné jednatele své, neb jiné osoby jim poddané, aby katolické náboženství do domů panujících rodin protestantských vpravili. Ostatně protestantská knížata německá nesmýšlela tak nepřátelsky proti katolíkům, aby jim nedovolila v zemích svých se zdržovati. Mimo to bylo ve všech jejich zemích, jako v Sasích, Hessích, Porýnsku, Dánsku, Virtemberku, Branibořích a Brunšvicku, mnoho katolických chrámů, které od některých pánů, biskupů a jiných duchovních byly vydržovány, takže i v lidu katolické náboženství znovu mohlo býti zavedeno, zvláště když tu i tam volné vyznávání jeho bylo dovoleno. Nejsnáze a nejbezpečněji mohli jesuitští missionáři působiti na protestanský lid v zemích jiho- a středoněmeckých, kde katolíci smíšeně s protestanty žili; neboť nehrozilo jim tam žádné nebezpečenství.

Kterak jesuité k dosažení záměrů svých v Německu neštítili se žádného prostředku, ani lsti ani násilí, o tom nabýváme nejlepšího důkazu z rozepře jejich s jinými kláštery hned po vydání tak zvaného *ediktu restitučního* r. 1629, kterým bylo ustanoveno, aby protestanté všecky duchovní statky, kláštery a obročí, jichž od času *smlouvy pasovské* (r. 1552) nabyli, zase navrátili předešlým pravým majitelům. Této příležitosti použil zpovědník císařův, jesuita P. *Lamormain*, aby pro vlastní řád svůj nabyl statků co možná největších. Křivým a nepravým udáním svým, že dva opatové řádu benediktinského všecky zemské kláštery a několik méně znamenitých opatství, které jim na základě ediktu restitučního měly připadnouti, řádu jesuitskému postoupili, opovážil se císaře k nespravedlivému jednání svésti, jak to veřejně tvrdili benediktini, zejména P. *Hay* ve spise svém proti spisu P. *Laymanna* vydaném, v němž vyvrací zvláště tvrzení jesuitů, že Německo na žádný pád nebude katolickým prve, pokud všecky mnišské kláštery nebudou v rukou jesuitů, dokládaje, že celé *hoření Falcko* opět se do lůna církve katolické vrátilo, ačkoli v celé tamní krajině nebylo ani jediné

kolleje jesuitské. Přece však jesuité uchvátili lstivým a násilným způsobem r. 1631 opatství *Voltigerode*, kteréž následkem ediktu restitučního nastoupiti měly jeptišky řádu sv. Bernarda. Ve spisech o tomto sporu jednajících, a biskupskému vikariatu *v Osnabrücku* zaslaných, nalezáme některé zajímavé doklady, svědčící o nesmírné surovosti otců jesuitských. Zvláště jest ve spisech těchto vytčeno, kterak jesuité mnohé jeptišky, v kůru svém církevní hodinky zpívající, surově ze stolic kůru jejich vystrčili a z kostela je vyhodili, kdež pak ubohé řeholnice nad neslýchanou touto drzostí až do mdloby upadlé, přede dveřmi kláštera jejich pod širým nebem ležeti nechali. — Podobným způsobem násilným zmocnili se jesuité i *opatství Klarenthalského* a *Marienkronského*. A teprv mírem westfalským zamezeno bylo další provádění jejich násilností, které byli příčinou, že při uzavírání míru onoho některá knížata říše Německé, zejména vévodové *Saso-Lauenburský* a *Anhaltský*, též hrabata *Wetterarská* usilovala o to, aby se z Německa vypověděl řád jesuitský jakožto společnosť, která závažnosť všech veřejných a soukromých smluv, práva přirozeného i mezinárodního ruší, anať bez obalu tvrdí ve spisech svých, že nikdo není zavázán, jakékoliv smlouvy plniti, které byly uzavřeny s knížaty, neuznávajícími papeže za nejvyšší hlavu církve.

V krajinách docela protestantských měli jesuité všude tajné své jednatele, mezi nimi i protestanty, kteří z prospěchu vlastního společnosti Ježíšově tajnými sliby se zavázali ke všem službám dle sil svých, i k věrnosti a bezvýminečné poslušnosti. K takovým světským členům řádu jesuitského náležel dle zprávy markýze *Valorima*, francouzského vyslance na berlínském dvoře, mezi mnohými jinými také lutheránský bohatý kupec z Hamburku, jenž celý rozkvět svého obchodu děkoval jesuitům, kteří mu odměnou za služby jim konané zjednali po celém světě četné odběratele.

Jesuité pak sami dojemnou přívětivostí a výmluvností svou zjednávali si jako lékaři, učitelové řečí, šermování, tance atd. snadno přístupu do rodin protestantských, v nichž, když přízně si vydobyli, náboženské náhledy a přesvědčení podkopávali. Také na protestantské university v severním a středním Německu vplížili se jesuité. Mladší členové řádu byli posláni

do *Frankfurtu* nad Odrou, do *Roztok, Wittenberga, Lipska* a *Mariboru*, kde se dali zapsati co studující práv neb lékařství. Pod touto rouškou přiváděli bezstarostné studenty na svou stranu slibováním jim skvělé budoucnosti i podporováním jich hotovými penězi. Starší členové řádu, meškající na těchto universitách jako učitelé francouzské i vlašské a jiných řečí, působili podobně mezi studujícími. Přemnohé nekatolíky získali jesuité také skutky lásky a štědrosti, t. j. peněžitými dary přesvědčovali je o přednostech katolické víry; zvláště v době po třicetileté válce, kde peněz bylo pořídku, tento důvod nalezl velmi mnoho věřících a milovníků, a to nejen v nejnižších třídách společenstva. Prostředky k tomuto účinlivému působení potřebné brali jesuité buď z peněz a důchodů k tomu od papeže, horlivců, knížat a kněží vykázaných, buď z odkazů a nadací, které správně i bezprávně, někdy i k jiným účelům od jednot, bratrství a jednotlivců vyloudili. Z těchto sbírek a příjmů založili jesuité na rozličných místech *pokladny pro obrácené nekatolíky*. Tak byly v *Augšpurku* dvě takové pokladny pro obrácené, z nich jedna r. 1659 příspěvky bohatých soukromníků byla založena, a do níž biskup *Jan Krištof* k návrhu katolických členů magistrátu r. 1670 odkázal desátý díl ročních příjmů ze všech v městě se nalezajících nadací na dvacet let. Ale jesuité užívali tohoto odkazu až do roku 1722. Druhá taková pokladna pro obrácené založena byla r. 1677 bohatým doktorem Erhardem *Schreiberem*, jenž do ní 3000 zl. složil a jiní katolíci ji mnohými příspěvky rozmnožili. V *Amberku*, hlavním městě horního Falcka, měli jesuité kancelář k podporování obrácených, která z úroků kostelních jistin každému, kdo stal se katolíkem, denně 15 krejcarů, někdy i více vyplácela. Obzvláště v čas drahoty používali této kanceláře lidé nejnižších tříd z protestantských krajin sousedních, nejvíce tuláci a lehké ženštiny, kteří, jakmile drahota přestala, opět se k protestantství vraceli. Toto placení trvalo k posměchu sousedů až do r. 1770, kteréhož pokladny dotčené od kurfirsta Maximiliana Josefa III. byly zrušeny.

Podobným způsobem hleděli jesuité nakloniti sobě protestantská knížata německá, zvláště pak vyhledávali ony velmože, kteří se docela neodvrátili od církve katolické, aby je při vhod-

ných příležitostech přemluvili k přijetí víry katolické. K tomu však užívali často také nekalých pohnutek, číníce jim naději na rozličné prospěchy politické i na čestná a výnosná místa. Tak přestoupil *Wölfang Vilém z Falc-Neuburgu* r. 1614 k náboženství katolickému, aby obdržel podpory vévody bavorskéko Maximiliana a katolické ligy k provedení svého práva dědičného na knížetství Jülich-Cleve. Jeho pak syn *Filip Vilém*, v katolické víře již vychovaný, stal se r. 1653 panujícím falckrabím z Zweibrücken-Neuburgu a r. 1685 *kurfirstem falckým*. Jeho syn a nástupce *Jan Vilém* chtěl v Kurfalcku církev katolickou povznésti za panující a utiskoval protestanty k nalehání jesuitů, jimž i universitu v Heidelbergu odevzdal. Také jeho nástupce *Karel Filip* (1716—1742) ovládán byl úplně od jesuitů a pronásledoval protestanty; zemřel však bez dědiců, čímž moc jesuitů v Kurfalcku přestala.

Jesuité pak chudým princům, jichž bylo velké množství v říši Německé, stavěli svůdně na odiv rodiny bavorské a falcko-neuburské, jichž mladší syny katolická církev vesměs duchovními místy výnosnými zaopatřila. Tím způsobem získali jesuité církvi katolické také několik knížecích marnotratníků a hejřilů v cizině zvláště v Paříži a v Benátkách v smyslných požitcích žijících, zejména prince *Kristiana Augustu*, syna vévody *Morice* ze *Sasko-Zeitzu*. Tento princ přestoupiv v Paříži k římské církvi, hned se stal kanovníkem v Kolíně, Lutichu a Münsteru a ještě téhož roku proboštem; brzy potom (r. 1697) jmenován byl od císaře Leopolda I. biskupem v Rábu v Uhrách, stal se r. 1706 kardinálem a r. 1707 arcibiskupem primasem ostřihomským s ročními důchody přes sto tisíc tolarů. Tento kardinal-arcibiskup pohnul pomocí jesuity Františka *Schmelzera* také bratra svého panujícího vévodu *Morice Viléma* ze *Sasko-Zeitzu* (1681—1717), že r. 1715 v klášteře doksanském v Čechách tajně přestoupil k víře katolické, avšak již r. 1717 krátce před smrtí svou opět k své prvnější víře se navrátil, pohnut byv k tomu ztrátou statků protestantského biskupství (Naumburg-Zeitzského), jehož správy pro přestoupení své k víře katolické se vzdáti musil k ruce Kursaska. Taktéž s jeho mladším synem *Fridrichem Henrichem* vymřela r. 1713 větev *Sasko-Neustadt*, od něho založená, protože jeho syn *Moric Adolf* od jesuitů pře-

mluven, katolíkem se stal a tudíž svého práva dědičného na Kursasko postoupiti musil. Týž Moric Adolf stal se biskupem v Litoměřicích v Čechách, kde r. 1759 zemřel.

Naproti tomu podařilo se jesuitům získati trvalé církvi římské *Albrechtovskou rodinu saskou*, když kurfirst saský *Fridrich August I.* působením jesuity P. *Kopfera* r. 1697 k víře katolické přestoupil, aby mohl zvolen býti za krále *v Polsku.* Pod jeho ochranou počalo hned rozšiřování víry katolické v Sasku; v *Drážďanech* zavedeny byly katolické služby Boží, a katolický cizozemec, kníže z *Fürstenbergu*, jmenován byl místodržitelem v Sasku. Stavové však chránili zachování církve evangelické v Sasku zřízením *tajné rady církevní*, jíž svěřena byla správa všech věcí církevních. Ale přestoupení Fridricha Augusta k víře katolické a zvolení jeho za krále polského pod jménem *Augusta II.* mělo neblahé následky pro Sasko; neboť ve válce severní r. 1706 strašně bylo zpustošeno od Švédů a rozličnými kontribucemi válečnými tak vyssáto, že se dlouho nemohlo zotaviti. Mimo to zadlužil kurfist Jindřich August I. Sasko velmi nádherností svou; jsa velikým přítelem umění, zařizoval v Drážďanech sbírky umělecké s velikým nákladem a vyvedl více staveb velmi uměle a nádherně. Jak závislým byl na jesuitech, dokazuje jeho jednání v Polsku, kde na jejich naléhání svolil *k Toruňskému krveprolití*, o čemž na místě svém pojednáme. Podobně si počínal jeho syn *Fridrich August II.*, jenž již co korunní princ r. 1717 k víře katolické přistoupil a po smrti otce svého (r. 1733) v Sasku i Polsku vládu nastoupil. Za jeho panování (1733—1763) zbaveni byli nekatoličtí šlechtici skoro všech práv politických.

Z mnohých jiných knížat a princů německých, které jesuité prostředky vytčenými k víře katolické převedli, vytkneme ještě některé vynikající osobnosti. *Kristian Ludvík*, vévoda *Meklenburg-Schwerinský* (1658—1692), přestoupil roku 1663 k víře katolické v Paříži, kde nejvíce žil ke zkáze země své. — Také vévoda *z Brunšvicko-Wolfenbütteln*, *Anton Oldřich*, přijal roku 1710 v Bambergu veřejně víru katolickou, k níž již před tím r. 1707 pomocí jednoho jesuity převedl i vnučku svou, princeznu *Alžbětu Kristinu*, aby se státi mohla chotí císaře Karla VI. Taktéž získali jesuité trvale

církvi katolické roku 1758 *Kristiana IV.* falckrabí *z Falc-Zweibrücken-Birkenfeldu*, a jeho syna prince *Fridricha Michala*, jehož druhý syn *Maximilian Josef* po vymření roduWittebachského dědil Bavory, kde se r. 1806 stal králem. Podobně přemluvili jesuité *prince Würtemberského, Karla Alexandra*, sloužícího ve vojště rakouském, k přijetí víry katolické. Tento však, než r. 1733 nastoupil vládu ve vévodství Würtemberském, musil stavûm od sebe dáti zvláštní náboženské upsání, že víře katolické v zemi své průchodu nezjedná. — Konečně podařilo se jesuitûm r. 1749 pohnouti k víře katolické nejstaršího syna landkraběte *Viléma VIII. z Hessen-Kassel*, prince *Fridricha*; ale otec jeho připravil jesuity o všecky prospěchy, které z tohoto přestoupení Fridrichova, po pět let zatajovaného, očekávali; neboť společně se stavy svými r. 1754 nařídil, aby princ Fridrich po nastoupení v Hessen-Kasselsku nepovolil žádnému katolíku veřejné postavení, ani svým stejnověrcûm veřejné vykonávání víry v zemi své.

Poznamenati ještě dlužno, že jesuité podporovali v Německu také přemrštěné horlivce křesťanské, jak katolíky, tak protestanty, kteří zaslepeni jsouce pověrou od věků zděděnou, strašně pronásledovali, mučili a upalovali na hranicích domnělé *čarodějnice* a *kouzelníky*. Nejvíce zuřil *v Paderbornu* jesuita *Loeper* a mnozí jiní jinde. Ještě r. 1749 vychvaloval jesuita *Gaar* v řeči své, kterou měl ve *Würzburgu* po upálení domnělé čarodějnice, jeptišky Marie *Renaty*, moudrou přísnost zákonů proti kouzelnictví. Ale nedá se upříti, že i někteří poctiví a osvícení jesuité postavili se na odpor proti těmto zločinûm vyvracováním pověry o čarodějství; byli to zejména jesuité Adam *Tonner* († 1632) a Fridrich *Spee* († 1635). Zvláště Spee, jenž k rozkazu řádu od r. 1627 v *kraji franckém* domnělé čarodějnice a kouzelníky k smrti odsouzené na poslední jejich cestě doprovázel, seznav v tomto povolání svém nespravedlnost soudců a nevinnost odsouzených, uveřejnil zkušenosti své ve spise o obezřelosti soudní v processu proti čarodějûm (*Cautio criminalis seu Liber de processu contra sagas*), v Rintelu r. 1631 (arci beze jména svého) vydaném, v němž pověru v čarodějství v katolickém Německu srdnatě a důkladně vyvrací. (Scherr, Letzte Gaenge. — Hoffmann, Geschichte und System des Jesuitenordens.)

Jesuité v Rakousku.

V zemích Rakouských již r. 1548 byla většina obyvatelstva protestantského vyznání, takže se tehdy třicet protestantů na jednoho katolíka čítalo. A poněvadž tehdejší duchovenstvo katolické jak světské tak řeholní málo vynikalo učeností, nemohlo se pustiti v boj, proti pokročilému věku novému se skvělým výsledkem. Aby se tedy nestalo celé Rakousko za nedlouho protestantským, arcivévoda rakouský a římský král Ferdinand I. povolal r. 1551 do dědičných zemí svých Tovaryšstvo Ježíšovo, které již po čas jedenáctiletého trvání svého učinilo se proslulým horlivostí svou v boji proti snahám reformace, zvláště pak působením svým ve školství, tehdy v Rakousku zanedbaném. V dekretu, jímž se Tovaryšstvo Ježíšovo do Vídně uvádělo, praví Ferdinand: »V smutných třenicích mezi církví a národy, v něž říše tato upadla, bude míti řád jesuitský za povinnost, svobodným uměním, řečem, literatuře, filosofii a theologii vyučovati a mládež k životu ctnostnému a mravnému vzdělávati, poněvadž jest patrno, že není lze nikdy bez přispění osob vzdělaných starati se o duchovní a tělesné dobro a zastávati služby církevní; neboť v této době jest velmi málo kněží, kteří by u oltáře Bohu sloužili, a ještě méně takových, kteří by se celou duší věnovali vzdělání mládeže.« Nejprve vyžádal si Ferdinand mladého jesuitu *Petra Canisia* (de Hondt), jenž byl od r. 1549 professorem bohosloví na universitě ingolstadtské, aby na universitě vídeňské bohosloví vyučoval, a ustanovil jej také r. 1551 kazatelem dvorním Tento chytrý jesuita získal si v krátkém čase přízeň krále Ferdinanda v také míře, že měl r. 1553 dosazen býti na biskupství vídeňské, čemuž však generál řádu Loyola odporoval. Potom však svolil Loyola k tomu, aby Canisius zatím jeden rok spravoval biskupství vídeňské, kterýžto úřad ale zastával po čtyři léta, nesměl však žádných biskupských příjmů požívati, aby jesuité z tohoto biskupování Canisiova neměli žádných výhod peněžitých. Také ostatní členové řádu, jichž Loyola k žádosti Canisia jedenácte s dotčeným Bobadillem do Vídně odeslal, počínali si dle rozkazu generála svého z počátku skromně a pokorně; přebývali z milosti v klášteře dominikánů, majíce nepatrné příjmy zvláště z obchodu

s tak zvaným »práškem jesuitským«, který z kůry hořké dělali. Brzy však se poměry jejich zlepšily, když se rektor kolleje vídeňské *Bobadilla* stal zpovědníkem Ferdinandovým; neboť na žádosť jeho vykázal jim Ferdinand k založení kolleje r. 1554 klášter karmelitánský, od mnichů tohoto řádu opuštěný, a upsal jim 1200 zlatých ze cla na mýtě lineckém. K tomu dostali i měšťanský jeden seminář pod správu svou, potom r. 1558 též seminář pro chudé bohoslovce, a r. 1560 zařídili si seminář pro mladíky šlechtické. R. 1554 *Canisius*, administrator biskupství vídeňského, vydal »*Velký katechismus*« (*Summa doctrinae christianae sive Catechismus major*), proti Lutherovu katechismu sepsaný, který cís. rozkazem ze dne 14. srpna 1554 zaveden byl v celé říši za učebnou knihu náboženskcu.*) Péčí tohoto neunavného jesuity otevřeno bylo působení řádu jesuitského po několika letech i *Tyrolsko*, též Ferdinandovi náležející, kde jesuité nalezli přízně přímluvou některých arcikněžen a vznešených paní, Canissiovi oddaných, takže brzy si založili kolleje v Innšbruku a v Hallu. Na radu miláčka svého Canisia uvedl Ferdinand I. jesuity také do království *Českého* a *Uherského*, založiv jim v *Praze* a v *Trnavě* kolleje, o nichž na místě jiném pojednáme. V Rakousích ale seznali za nedlouho protestanté, že Canisius jest úhlavním jejich nepřítelem, jenž je při každé příležitosti u Ferdinanda očerňoval a jim všemožně škoditi hleděl, a nazývali jej *canis austriacus* (rakouský pes.) Ale císař Ferdinand I., jenž snášelivé smýšlení náboženské již na církevním sněmu tridentském dokázal, nedal se jesuity pohnouti k pronásledování protestantů v zemích svých, v nichž vyznáváči rozličných náboženství mezi sebou svorně žili.

Po smrti cisaře Ferdinanda I. (r. 1564) rozděleny byly dědičné země Rakouské mezi tři syny jeho, takže nejstarší *Maximilian II.* obdržel obojí arcivévodství Rakouské, druhý syn *Ferdinand* Tyrolsko a tak zvané přední (venkovské) země, třetí pak *Karel* dostal Štýrsko, Korutany, Krajinu, Gorici, Terst a Istrii. — *Maximilian II.*, jenž nastoupil také v zemích koruny České a Uherské, jakož i v císařství Německém, zůstal po celý

*) Tento katechismus větší jakož i menší r. 1569 od Canisia vydaný zaveden byl též ve Španělích, Nizozemích, ve Francii a v jiných zemích a byl tak rozšířen, že r. 1616 vyšlo již čtyrsté vydání jeho.

čas panování svého (1564—1576) věren zásadám, vštípeným mu svobodomyslným jeho vychovatelem, protestantským učeným bohoslovcem *Pfausrem*. Hned jak vládu nastoupil, dopustil náboženství protestantskému jistou svobodu v zemích svých potud, pokud bylo to jemu možné pro papeže a krále španělského. Zvláště dovolil i šlechticům, kteří byli vůdci hnutí náboženského v Rakousích, že si směli duchovní své vzíti s sebou do Vídně, a zde veřejně dal prohlásiti svobodu náboženskou; neboť heslem jeho bylo: »*Nejsem já, ale Bůh řiditelem svědomí poddaných mých*«.*) V Rakousích udělil stavům panskému a rytířskému r. 1568 koncessi, dle které měl každý míti právo v kostelích svého patronátu dosaditi duchovního své víry a zavésti veřejné služby boží dle obyčeje protestantského, však pod záminkou, aby nenutili poddaných svých, by se jich účastnili, i aby se usnesli všichni vespolek o jednostejnou konfessi. Bylo by se za vlády Maximilianovy docílilo úplného srozumění a přátelského vyrovnání katolíků s protestanty, a snad by byli protestanté opět do lůna církve katolické se vrátili, kdyby se bylo z Říma a se strany jesuitů vším úsilím k tomu nebylo pracovalo, aby se již v zárodku udusilo každé dorozumění. Jesuité, kteří nepožívali u císaře Maximiliana důvěry, získali zvláště domluvami chytrého soudruha svého *Rodriqueza* císařovnu Marii, takže působením svým na císaře hleděla katolickému náboženství v Rakousku dopomoci zase k vítězství. Když však Maximilian nechtěl upustiti od zavedení svobody náboženské v zemích svých, vyhrožoval mu papež i klatbou. Ačkoliv

*) Vznešené smýšlení tohoto výtečného panovníka jeví se jasně z toho, že neschvaloval onoho mrzského a nešlechetného činu, jehož se v divé krutosti své dopustil zeť jeho, francouzský král *Karel IX.* proti Hugenotům hanebným a krutým krveprolitím v noci bartolomějské. A krále *Jindřicha III.*, utíkajícího z království Polského, žádal *Maximillian*, aby tak zvané kacíře více nepronásledoval, dokládaje, že pro vladaře není většího zločinu, než ujímati svobodu svědomí poddaným svým; neboť prolévajíce krev jinověrců, nectí tím Boha, Otce všech lidí bez rozdílu, nýbrž popouzí jej k pomstě u věčné spravedlnosti Jeho, a chtějíce si tím získati milosti Boží, upadávají v nebezpečí, že přijdou o pozemské panování své. Také syna svého *Rudolfa*, kraleviče, svedeného jesuity, pokáral Maximilian velmi přísně, dověděv se, že s několika fanatickými Španěly a Italiany chtěl zbořiti luteranský kostel od barona Roggenburga ve Vídni vystavený.

císař dobře věděl, že hlavními podněcovateli proti němu jsou jesuité, přece tyto rušitele míru z říše své nevypověděl, ale odejmul jim jen stolice učitelské na fakultě theologické university vídeňské a vzdělávací ústav pro jinochy šlechtické jakož i některé výhody, které jim jeho otec udělil. Proto opustil i dvorní kazatel jesuita *Canisius* Vídeň a odebral se do kolleje jesuitské ve *Freiburgu švýcarském*, od něho před tím založené, která jeho pusobením až do smrti r. 1597 byla střediskem katolické reformace v Evropě.

Velké chyby však dopustil se *Maximilian II.*, jenž nechal oboje vyznání náboženské podle sebe bez překážky se vyvinouti, že k naléhání papeže zanedbal vydati zákon o těchto vyznáních a o svobodě náboženské, aby takto stranám náboženským zabezpečil politickou samostatnost jejich. A právě tímto zanedbáním otevřelo se nástupcům jeho nesmírné pole libovůle a náboženské nesnášelivosti, o čemž pojednáme v dějinách jesuitů v zemích království Českého.

Po smrti Maximiliana II. (1576) nastoupil vládu v obojích Rakousích jakož i v Čechách, Uhrách a Německu nejstarší jeho syn *Rudolf II.*, jenž vychován jsa na dvoře španělském působením tamních jesuitů i vedením matky své Marie, dcery Karla V., stal se horlivým katolíkem a ve věcech víry nesnášelivým. Proto usiloval v arciknížectví Rakouském o skutečné plnění výminek, pod kterými stavům protestanstkým propůjčena byla konfessí od císaře Maximiliana, takže netoliko bránil pánum protestanským nutiti poddané k jich náboženství, nýbrž jal se r. 1580 i obyvatele měst a poddané na cís. panstvích, kteří se byli přidrželi nového učení, ostrými prostředky pomocí jesuitů přiváděti k navrácení se k církvi katolické. Mezi jesuity, kteří v letech 1588—1610 mnoho protestantů v Rakousích obrátili, vynikal krutým pronásledováním nekatolíků zvláště páter *Scherer*, jenž se soudruhy svými, jichž r. 1610 bylo 160 v Rakousích, hleděl dosáhnouti toho, aby protestanti byli přinuceni buď ke katolické víře přestoupiti neb z rakouských zemí se vystěhovati. V této činnosti podporoval jesuity všemožně jejich vychovanec Melchior *Khlesel*, jenž se stal roku 1582 dvorním kazatelem ve Vídni, r. 1588 správcem biskupství Novoměstského u Vídně a r. 1598 zároveň biskupem ví-

deňským a s největší horlivostí a úsilností protestanství potlačoval, aby skleslou církev katolickou v Rakousích opět povznesl.

Ale přes všecko namáhání jesuitů nestal se Rudolf, ač bojácný a slabý, povolným jejich nástrojem, takže rektor kolleje vídeňské Vavřinec *Magnus* nedosáhl ničeho více na něm, nežli že jim *klášter sv. Anny* se všemi pozemky na věčné časy daroval, ač by byl arcivévoda *Arnošt*, bratr Rudolfův a tehdejší správce arcivévodství Rakouského, klášter onen raději nazpět vrátil jeptiškám sv. Kláry, jimž prvé náležel. Naproti tomu nepodařilo se jesuitům r. 1593 pohnouti Rudolfa neustálými prosbami, aby jim postoupena byla nádherná *kollej linecká* v Horním Rakousku, a k tomu aby dostalo se jim bohatých klášterů cisterciackých ve *Wilheringu* v Horním a *Svatého kříže* (Heiligenkreuz) v Dolním Rakousku, ačkoli poslednějšího kláštera opat i jeho spolubratří pro život svůj prostopášný ve Vídni po tři léta byli uvězněni. Za to dostali jesuité po dlouholetém usilování od Khlesla, správce biskupství *Vídeňského Nového Města*, darem kostel i se statky k němu náležejícími, který prvé rytířskému řádu *sv. Jiří* patříval. Aby však je neměl nikdo v podezření, že by byli chtěli jiný duchovní řád v příjmech a důchodech jeho zkracovati, vyslovili se v pokryteckém smýšlení svém, že statků těchto přijmou jen pod tou výminkou, když by to sloužilo k blahu církve svaté a když by toho všeobecné dobro vyžadovalo, a protož žádali arcivévodu Arnošta, aby záložitost tuto tak sprostředkoval.

Roku 1595 ustanovil Rudolf za vladaře *v obojích Rakousích* bratra svého arciknížete *Maximiliana*, který r. 1599 se stal vladařem v Tyrolsku, takže na jeho místo v Rakousích nastoupil jeho bratr *Matyáš*. Tento arcivévoda jmenoval biskupa vídeňského *Khlesla* svým kancléřem, jenž pak nejdůležitější záležitosti samostatně řídil; jsa hlavou katolické strany stavovské, zastával se církve proti protestantům a způsobil r. 1606 spojení arcivévodů rakouských proti císaři Rudolfovi, k jehož svržení podstatně přispěl. K jeho radě Matyáš pokoušel se dle příkladu Ferdinanda Štýrského působením jesuitů o potlačení protestantů v Rakousích, upustil však od těchto pokusů, když pomocí protestantských stavů rakouských a uherských přinutil císaře Rudolfa, že mu r. 1608 postoupil nejenom obojích Rakous, nýbrž i Uher

a Čech. A když pak císař Rudolf protestantským stavům v Čechách majestátem r. 1609 povolil svobody náboženské, učinil to rovněž Matyáš v zemích mu postoupených.

Ale arcikníže *Ferdinand*, vévoda Štýrský od Matyáše za nástupce jeho přijatý, ponoukal návodem jesuitů slabého Matyáše k přísnému vystupování proti stavům protestantským, a když tito se vzbouřili, radil k násilnému potlačení povstalců a povolal roku 1618 proti nim vojsko španělské pod vůdcem Dampierrem. Proto přistoupili stavové hornorakouští ke konfederaci s odbojnými stavy českými, a stavové dolnorakouští zbrojili se v témž úmyslu. Když pak po smrti Matyáše (r. 1619) hrabě Thurn, vojevůdce českých stavů, do Rakous vtrhl a Vídeň obléhal, tedy vrazilo 16 protestantských šlechticů rakouských do hradu, kdež Ferdinand s jesuity zmužile na modlitbách trval, a Ondřej *Thornradtl* z Evergassingu předloživ králi listinu, svobody protestantův obsahující, zvolal: »Podepiš, Ferdináčku!« »Nikoliv!« odpověděl Ferdinand pevně. V tom ale zavznělo troubení kyrysníků od Dampierra Ferdinandovi na pomoc vyslaných, a uleklí povstalci dali se na útěk. Po vítězství bělohorském přikročil Ferdinand II. dle rady jesuitů k přísnému potrestání rakouských stavů protestantských pro jich účastenství ve vzpouře které však nebylo s takovou ukrutností v Rakousích provedeno jako v Čechách. Hned potom nastalo dle návodu jesuitů vypovědění kazatelů protestantských z Rakous a násilné obracování obyvatelstva na víru katolickou. Zvláště v horní části arcivévodství (v Horních Rakousích), kteráž dána byla v zástavu vévodě *Maximilianu Bavorskému* za jeho výlohy válečné, páchány byly od vladaře hraběte *Adama z Heberstorfu* strašné ukrutnosti, takže lid v květnu r. 1625 ještě jednou se pozvedl k boji pro svobodu a víru svoji. Na 24.000 sedláků pod vedením kloboučníka *Štěpána Fladingera*, muže chrabrého, nadaného a odhodlaného, porazilo dvakráte na hlavu vojsko bavorské pod Heberstorfem a zmocnilo se Welsu, Kremsmünstru, Vöklabruku a Gmundenu, a obléhalo i *Linec* samý. Teprv když statečný Fladinger dne 23. června r. 1626 byl těžce raněn a následkem toho dne 7. července zemřel, mohlo město Linec ke konci srpna vyrváno býti z obležení povstalců, s nimiž pak vyslanci stavů rakouských uzavřeli v Enži příměří, kteréž však

od vévody Maximiliana k naléhání jesuitů nebylo uznáno. Ale i potom vojsko bavorské, proti lutheránům rakouským pod vévodou holštýnským vyslané, bylo poraženo. I spojenému vojsku bavorskému s vojskem rakouským pod vojevůdcem *Pappenheimem* odporovali statečně povstalci dne 9. listopadu r. 1626 u Efferdingu. Konečně po třínedělním tuhém boji podařilo se Pappenheimovi, že ve vražedné bitvě dne 13., 19. a 30. října roku 1626 udatné vojsko povstalců přemohl a téměř do jednoho muže (na 40.000 sedláků) vyhubil. Mnozí zajatci přemoženého vojska selského, mezi nimiž i vůdce jeho *Wielinger*, šlechtic Avský, se nalezal, byli dne 26. března a 23. dubna r. 1627 odpraveni.

Potom teprv bylo možná obyvatelstvo hornorakouské k víře katolické obraceti, což po celý ostatní čas panování Ferdinanda II. až do jeho smrti r. 1637 s největší přísností od jesuitů bylo prováděno. Odměnou za to daroval a dědičně postoupil Ferdinand II. r. 1636 jesuitům k nadání jejich domu nováčků (domus probationis) u sv. Anny ve Vídni statky *Žíreč* a *Šaclíř*, v Čechách po Rudolfovi a Adamovi Trčkovi skonfiskované.*)

Za vlády mírného panovníka *Ferdinanda III.* (r. 1637 až do r. 1657), jenž, ač od jesuitů vychován, nepřipustil jim vlivu na panování i v náboženství byl snášelivý, upuštěno bylo poněkud od pronásledování protestantů. Za vlády jeho bylo v Dolních Rakousích vyznání evangelického ještě 42 rodů stavu hraběcího a panského, a 20 rodů stavu rytířského, které 232 osob čítaly. Naproti tomu císař *Leopold I.* (r. 1658—1705) byl jesuitům jakožto jejich chovanec zcela oddán, takže podroben byl i proti vůli své vlivu jejich, zvláště zpovědníka svého Filipa Müllera i ve věcech státních i vojenských. Nesmyslné štědrosti jeho k jesuitům položil meze jenom nejvyšší cís. dvora hofmistr Václav František Eusebius kníže *z Lobkovic* právě v té době, když cís. vojevůdcové dostávali jen polovici nákladu k vydržování vojska potřebného a to ještě po dlouhých prosbách na přímluvu cís. zpovědníka (jak se o tom zmiňuje cís. dvorní rada, polní maršálek hrabě *Merode-Westerloo* ve svých Památ-

---

*) Viz můj spis »Statky jesuitských kollejí« str. 93.

kách, sv II. str. 215). Proto Lobkovic překazil mnohá značná obdarování od císaře jesuitům již přislíbená, zvláště pak předešel zadání hrabství Kladského a města Hradce Štýrského jesuitům tím, že roztrhal listinu k tomu vyhotovenou. Také protivil se Lobkovic vší mocí tomu, aby jesuitům velký jeden statek, od císaře jim již přislíbený, byl postoupen, takže císař k jeho naléhání od svého rozhodnutí upustil a jemu vyřízení věci té přenechal. Když pak jesuité Lobkovice za příznivé vyřízení žádali, tázal se jich Lobkovic, zdali by se podrobili výroku božského spasitele. K tomu když zbožní otcové přisvědčili, ukázal Lobkovic na zkrácený nápis na kříži (J. N. R. J.) a pravil: »V těchto písmenech jest rozhodnutí vaší žádosti, jakoby je Kristus sám byl vyslovil.« Jesuité však odvětili, že neznají jiného výkladu těchto začátečních písmen, kromě tohoto: »*Jesus Nazarenus Rex Judaeorum*« (Ježíš Nazaretský Král Židovský). Kníže Lobkovic usmívaje se pravil: »Páni Páteři neumějí dobře čísti, má to zníti: »*Jam Nihil Reportabunt Jesuité*« (Již Ničeho Neodnesou Jesuité) a poroučel se jim úsměšně. Toť nemohli jesuité odpustiti Lobkovicovi, jemuž tak snadno žádný poklések řádu jesuitského a jeho členů neušel. Lobkovic věděl také, že jesuité spolčeni jsou s hrabětem Jiřím Ludvíkem ze *Sinzendorfu*, jenž jejich protekcí se stal již r. 1656 předsedou dvorní komory, jinak finančním ministrem, a úřadu tohoto zneužíval jen k vlastnímu svému prospěchu, takže za dobu úřadování jeho zpronevěřeno bylo ze státní pokladny 18 millionů zlatých. Ale výstrahy knížete Lobkovice před špatným hospodářstvím Sinzendorfovým zůstaly bez výsledku, neboť císař důvěřoval přece dále ministru Sinzendorfovi, jehož se ujímali jesuité. Tito pak neustálým osočováním a pletichami svými, zvláště pak nepravým udáním, že nekatolická manželka knížete z Lobkovic v Roudnici evangelické služby boží veřejně konati si dává,*) konečně dosáhli toho, že kníže *Lobkovic* dne 16. října r. 1674 cís. rozhodnutím s hodností a úřadů svých byl sesazen, takže ve třech dnech ode dvora měl odejíti a na svém statku Roudnickém v Čechách co vypovězenec se zdržovati, aniž by si s kým dopisoval; nesměl ani žádati, aby se dověděl příčiny sesazení

*) Viz můj spis »Reformace katolická« str. 268.

svého, i vyhrožováno mu ztrátou života a statků jeho, neukázal-li by se poslušným. Tak mocný byl tedy vliv jesuitů, že jim k vůli císař i svého nejlepšího a nejvěrnějšího rádce Lobkovice s hanbou propustil. S pádem Lobkovicovým padla poslední hráz, která rozšiřování moci a vlivu jesuitů u cís. dvora ještě překážela; v cís. hradu hemžili se všude jesuité, jichž tehdy přes 250 ve Vídni bylo Že jesuité s ministrem Sinzendorfem byli spolčeni, vysvítá zvláště z té okolnosti, že když o zpronevěřování tohoto ministra r. 1680 císař Leopold v Praze meškající výpovědí arcibiskupa hraběte Jana z Valdšteina a hraběte Kinského se přesvědčil, a jej z úřadu jeho okamžitě propustil, Sinzendorf, předstíraje svá obvyklá cvičení duchovní, uchýlil se ihned do professního domu jesuitů, kamž také všecky své klenoty, zlato a stříbro uchránil.

Když tak císař Leopold I. poznal, jak hanebně zneužívali jesuité slabosti jeho k záměrům svým, neodevzdal jim syna svého Josefa k vychování, nýbrž svěřil péči o jeho vzdělání muži povahy ryzé, Františku Ferdinandu *Rummlovi,* knězi zbožnému, učenému a nepředpojatému. Jesuité všemožně se vynasnažili, i strašidly chtěli toho dosíci, aby odstranili nenáviděného učitele mladého arcivévody, ale nepodařilo se jim to, neboť na prosby princovy zůstal Rumml i nadále učitelem jeho.

Ale přes všechen odpor svůj proti jesuitům císař Leopold I. nechtěl se s nimi zcela rozdvojiti, obávaje se, aby mu mocní nepřátelé tito neškodili. Proto odepřel Uhrům při jednání o narovnání žádost jejich a nevypověděl z Uher jesuity, ano za časté jim v zemích svých přízně své prokazoval. Tak na př. propůjčil tak zvané nordické kolleji jesuitské *v Linci* mnohé svobody a výhody, vykázav jí 1000 zl. roční podpory. Taktéž vyvolil si za zpovědníka svého jesuitu pátera *Engelberta Bischofa*, který však byl jesuitou pouze dle jména, ale nikoliv smýšlením svým; neboť jsa poctivý nezneužíval postavení svého k zájmům řádu a nemíchal se do věcí státních. Tímto jednáním svým provinil se ale pater Engelbert těžce proti řádu svému, takže proto od generála do Říma byl k zodpovídání povolán. Na prosbu jeho snažil se císař všemožně, aby mu vymohl odvolání tohoto obeslání. Ale všecky snahy císařovy v tomto směru zůstaly marné; neboť sám papežský vyslanec usilovně stál na tom, že se musí

zpovědník císařův odebrati do Říma. Tu však vyslovil se císař k vyslanci, když tedy generál jesuitský rozhodně na to naléhá, aby pater Engelbert do Říma se musel odebrati, že tam nepůjde sám, nýbrž že mu dá za průvodčí všecky spolubratry jeho v rakouských zemích žijící a nikdy více že nesmí v zemích těchto žádný jesuita se ukázati. A tato rozhodná řeč císařova neminula se účinku svého; neboť pater Engelbert ponechán byl ve Vídni.

Za vlády císaře Josefa I. (1705—1711) neměli jesuité žádného vlivu na záležitosti státní. Neboť panovník tento, jemuž od učitele jeho Rummla vštípeny byly zásady svobodomyslné, zachoval v dobré paměti hanebné zrady, kterých se dopustili jesuité proti otci jeho ve Španělsku, v Tyrolsku a v Uhrách. Proto nenáviděl jesuity z celé duše své a hned jak nastoupil vládu, vypověděl ze všech zemí svých jesuitu *Widemanna*, jenž při pohřební řeči na císaře Leopolda I. v chrámu Štěpánském dokazoval, kterak jen panovníci, kteří byli od jesuitů vychováni, šťastně a požehnaně vládli.

Jesuité v Tyrolsku.

V Tyrolsku a předních zemích rakouských, arciknížeti *Ferdinandovi* (1564—1595) postoupených, nepovolil tento arcivévoda, jenž jest znám poměry svými k *Filipíně Velserové*, jakož i zbožností svou, protestantům svobody náboženské a užíval k radě jesuitů někdy i tužších prostředků k zamezení protestantství.

Ačkoliv byl Ferdinand Tyrolský velkým příznivcem jesuitů, přece povolal do *Innsbruku* výtečného a učeného mistra řádu františkánského Jana *Nasa*, jenž byl neohroženým a vytrvalým bojovníkem pro víru katolickou v Německu za oněch časů, kdy reformace Lutherova na všech stranách dráhu si klestila. Tento v pravém slova smyslu výtečný apoštol církve katolické cestuje r. 1571 Tyrolskem, byl od kanovníků kapituly brixenské zvolen za kazatele biskupského kostela tamního, kde nemálo přispěl k probuzení ducha náboženského, takže od kapituly nejskvěleji doporučen byl arcivévodovi, jenž jej r. 1572 za dvorního kazatele při hlavním chrámě v Innsbruku s titulem arci-

vévodského tajemníka ustanovil a svým rádcem učinil. Jesuité však nepřejíce Nasovi tohoto místa kazatelského a nenávidíce ho pro jeho vliv u arcivévody, počali proti němu brojiti a očerňovali jej u arcivévody v Hallu, viníce jej z kacířství a tvrdíce, že by patřil na hranici. Ale dvorní kazatel Nasus dovedl se brániti proti útokům ošemetných jesuitů a zasazoval jim neohroženě kruté rány v kázáních svých proti všem svatouškům, pokrytcům, lhářům a zrádcům. Vytýkal jim veřejně šibalství a zrádcovství, jehož se dopouštějí ve zpovědnici, vyptávajíce se zpovídajících, zejména služebných osob, co jejich páni dělávají, kdo k nim chodívá, co u nich řídí, co o tom neb onom se mluví, aneb co s tím neb oním zhřešili — zvláště když se vyptávají nevinné panny o věcech nemravných, na kteréž nikdy ani si nepomyslila, a na kteréž právě tímto vyptáváním se upozorňuje. Takové vyzvídání, stavu kněžského nedůstojné, jímž jesuité chtějí dověděti se všech tajných poměrů rodinných, aby jich pak mohli k prospěchu svému využitkovati, haněl rozhodně tento neohrožený a spravedlivý kazatel františkánský, líčil a posuzoval veřejně zhoubnou činnosť řádu jesuitského. Ačkoliv jesuité všemožně se vynasnažili, aby tohoto zbožného muže a neohroženého protivníka svého připravili o úctu a vážnosť u lidu, zvláště pak o přízeň a ochranu, jakéž u arcivévody Ferdinanda požíval, přece se jim to nepodařilo. Přes všecko jejich osočování Nasa povolávali ho knížata a biskupové, aby nějakou dobu u nich lidu kázal a jej poučoval. Roku 1578 jmenoval ho papež Řehoř XIII. kommissařem nade všemi kláštery františkánskými v zemích arcivévody Ferdinanda a dvě léta na to zvolil si jej biskup brixenský za svého suffragana (světícího biskupa), papež pak volbu tu potvrdil a jmenoval jej biskupem bellinským pro jeho zásluhy o církev katolickou.*)

Po smrti arcivévody Ferdinanda (1595) připadlo Tyrolsko císaře Rudolfa II., který toto hrabství r. 1602 udělil bratru

*) Jan *Nasus* byl původně chudým chasníkem krejčovským r. 1551 v Mnichově, kde v 18. roce věku svého vstoupil do řádu františkánského. Příkladnou vytrvalostí vzdělal se brzy sám tak, že byl přijat do studií bohosloveckých a r. 1557 na kněžství vysvěcen. Přes všecky urážky a posměšky, které se mu pro jeho dřívější zaměstnání krejčovské činily, nestyděl se nikdy za ně, ano když se konečně stal biskupem, přijal nůžky do svého znaku biskupského.

svému Maximilianovi, po němž r. 1618 následoval arcikníže Leopold z větve Štýrské, která r. 1665 v Tyrolsku vymřela, takže země tato na císaře *Leopolda I.* připadla. Za celé té doby všechen duševní život v Tyrolsku udušován byl vlivem jesuitů. Když pak r. 1763 vévoda bavorský *Max Emanuel* s francouzským maršálkem Villarsem do Tyrolska vpadl a až k Innsbruku přitáhl, radili jesuité stavům tyrolským, že beze všech výčitek svědomí mohou vévodovi bavorskému věrnosť přísahati V Hallu pak P. Pavel *Kunstort*, rektor kolleje jesuitské v Inns bruku, člen a řečník deputace, kterou jesuité k vévodovi bavor skému poslali, aby si od něho vyžádali ušetření v této válce uvítal vévodu následujícími slovy z biblí: »Ó, Emanueli, král a zákonodárce náš, ty očekávání národů a jich vykupiteli, přij a vysvoboď nás!«

Toto zrádné jednání jesuitů dokázáno jest mnohými spis z tehdejší doby. Tyrolané pak veřejně vinili jesuity, že si s vévodou bavorským tajně dopisovali a že jemu celou polohu zem i všecky průsmyky vyzradili. Vysvítá to z té okolnosti, vévoda bavorský zmocnil se celého tyrolského území i samé Innsbruku beze vší ztráty lidu svého. Proto po vyhnání Bavo ze země ohrožoval lid kollej jesuitskou v Innsbruku, již jmenov kancelářem bavorským, poněvadž tam za pobytu Bavorů v Inn bruku ministr bavorský *Prielmayer* bydlel, a jenom obezřelo provinciala P. Ondřeje *Waibla*, kterýž, aby lid upokojil, o stranil rektora kolleje P. Pavla Kunstorta, podařilo se, že rozkácený proti kollejím jesuitským v Innsbruku a Hallu ná se nedopustil.

Jesuité v Štýrsku.

Větší pole činnosti otevřeno bylo jesuitům v *Štýr* a v ostatních zemích, arcivévodovi *Karlovi* r. 1564 připadlý v nichž též větší část poddaných od církve katolické byla odvrátila. Arcikníže Karel, vévoda Štýrský, chtěje nedosta kněží a učitelů katolických v zemích svých odpomoci, vyžá si na generálovi řádu jesuitského Borgiovi několik členů To ryšstva Ježíšova, jimž v *Štýrském Hradci* dne 12. listop r. 1573 novou kollej založil, vykázav jim farní kostel sv.

i s farou městskou k němu náležející, pak 2200 zlatých ročních důchodů s mnohými svobodami a výsadami. S touto kollejí spojen byl roku následujícího seminář a po dvou letech i druhý seminář pro jinochy šlechtické, kteréžto oba ústavy hojně byly nadány statky a pozemky; neboť semináři dal arcivévoda klášter Sv. Ducha *v Judenburku* a statky *Steinhofen*, *Radkersburg* a *Schüking* v Anthalu, jakož i mnohé pozemky v okolí Hradeckém; semináři pak pro jinochy šlechtické dostalo se panství *Geirach* v dolením Štýrsku, pak *Gutschitschof* u Hradce, též čtyry lesy a několik mýt. Mimo to musili prelati dolnorakouští přispívati na tyto ústavy jesuitské, což oni ale neradi a s velkým odporem činili. Stavové štýrští, vidouce v zavedení řádu jesuitského do země jen zárodek k příštím nepokojům, usilovali na jeho vypuzení. Arcivévoda však, nechtěje jesuity odstraniti, upokojil nespokojené stavy rozšířením svobody náboženské, která se až posud toliko na Hradec Štýrský obmezovala, na všecky statky a zámky šlechty, jakož i na města *Judenburg*, *Celovec* a *Lublaň*, ale doufal, že pomocí jesuitů později všecky tyto svobody protestantům zase bude moci odejmouti.

Ale přes veškeré namáhání se jesuitů vládou podporovaných rozšiřovalo se protestantství víc a více v zemích starorakouských, takže v několika letech i nejvyšší úřady dostaly se do rukou protestantů, ano i v některých městech, zejména v Hradci Štýrském, mohli jen protestanté nabyti práva měšťanského. Za takových poměrů doléhali jesuité neustále na arcivévodu, aby pokrokům protestantů konec učinil. Když pak i papež naléhal na něho a poslal mu 40.000 skudů, slibuje mu hojnější ještě podpory, jen aby zase samospasitelná víra v jeho zemích a třeba i brannou mocí byla zavedena, počínal arcivévoda Karel protestantům poznenáhle ubírati práva a výsady jejich. Protestantské knihy na hranicích byly upalovány, tu a tam zemskými kommissary katoličtí faráři na místa protestantských mocí byli dosazováni, čemuž však se šlechta i lid protivil, takže někdy i kommissaři i s katolickým farářem bývali ztrýzněni a zahnáni. Aby pak vyučování ve smyslu svobodnějších zásad na *protestantské škole stavovské v Štýrském Hradci**)

*) Na této škole protestantské také slavný potom hvězdář Jan *Kepler* ustanoven byl r. 1594 za učitele mathematiky a morálky, kteréž

bylo obmezeno, povýšil arcivévoda Karel tamější kollej jesuitskou na universitu, nadal ji mnohými svobodami a výsadami i vlastní právomocností a vykázal jí zprvu 4200 zl., později až 6200 zl. roční podpory; mimo to dal jí velkou zahradu, ročně 40 vozů soli a výhradní právo loviti ryby v řece Muře. — Po smrti jeho (r. 1590) vzdorovali protestanté tím směleji arciknížatům vladařům nejprve Arnoštovi, potom Matyášovi, na místě nezletilého syna jeho Ferdinanda ustanoveným, žádajíce na nich neobmezené svobody náboženství protestantského.

Nástupce arcivévody Karla, prvorozený jeho syn, arcivévoda *Ferdinand* (později císař římsko-německý toho jména druhý), jsa teprv dvanácte let stár, dán byl od matky své Marie, dcery Albrechta V., vévody bavorského, poručníku svému vévodovi Vilému V. do Bavor na vychování. Tento vévoda, horlivý příznivec jesuitů, odevzdal svěřence svého, mladého arcivévodu *Ferdinanda* i vlastního syna svého *Maximiliana* k vzdělání na universitu *ingolstadtskou* jesuitům, kteří obě mladá knížata vychovali za slepé nástroje snah svých, povzbuzujíce je, aby dle příkladu *Filipa II.* krále španělského, tohoto výtečného syna církve svaté, pokračovali. Zhoubné zásady jesuitské v duši Ferdinandově vštěpované vzrostly později pro svět v krveprolití: neboť on i spolužák jeho, vévoda bavorský Maximilian I., stali se hlavními původci války třicetileté.

Arcivévoda *Ferdinand*, když dosáhl osmnáctý rok věku svého, přemlouváním jesuitů nadchnut jsa horlivostí náboženskou, putoval do *Loretty* v Italii a do *Říma*, kdež papeži *Klimentu VIII.*, jenž mu setrvání při víře katolické úsilně na srdce kladl, svatosvatě slíbil, že se, byť jej to mělo státi i život, vynasnaží, aby se v zemích jeho dědičných, kde té doby bylo jen osm katolických rodin šlechtických (1 v Štýrsku a 7 v Korutanech), náboženství katolické co možná nejvíce rozšířilo.

---

místo až do zrušení této školy arcivévodou Ferdinandem r. 1599 zastával. Na přímluvu jesuitů, kteří nalezli zalíbení v jeho učených pracích hvězdářských, směl Kepler jediný ze všech vypověděných učitelů protestantských zůstati v Hradci Štýrském a brát jako dříve své služné až do r. 1600, když na přímluvu *Tychona de Brahe* obdržel v Praze od císaře Rudolfa II. místo dvorního mathematika.

A slibu tomu arcivévoda Ferdinand úplně dostál. Navrátiv se z Říma a nastoupiv vládu r. 1596 v Štýrsku, pobádán jsa jesuity*) zrušil svobodu náboženskou od jeho otce udělenou, nedbaje vzdorů a hrozeb stavů protestantských. Dekretem r. 1599 vydaným, nařizovalo se přísně všem poddaným, aby s dětmi i s čeledí svou katolickým službám božím obcovali, k zpovědi a přijímání pod jednou způsobou chodili, vůbec všem obřadům církve katolické se podrobili i posty ustanovené bedlivě zachovávali. Přísný trest postihnouti měl každého, kdož by navštěvoval kacířské protestantské kázání aneb protestantské knihy četl; nemenším trestem hrozilo se každému, kdo by posměšné písně proti katolickému duchovenstvu zpíval. Protestantské knihy neb spisy musil každý pod pokutou 500 dukátů k úřadu odevzdati, kdež se na místech veřejných pálívaly. Všickni protestantští kazatelé byli ze všech zemí Ferdinandových vypovězeni a pohroženo jim vězením doživotním, kdyby se kdy opovážili pomezí zemí jeho překročiti. Také všecky školy »kacířské« byly uzavřeny, a chtěl-li kdo dítky své od soukromého učitele dáti vyučovati, musil se učitel takový vždy podrobiti zkoušce u místního faráře. Potom zavedl Ferdinand zase staré duchovní řády a kláštery, slavnosti, církevní průvody a obřady. Žádný protestant neobdržel více práva občanského, nesměl býti úředníkem ani soudcem, ani nemohl býti členem městské rady.

O provedení těchto nařízení Ferdinand zasazoval se s důrazem a nad plněním jich musili bdíti nejvyšší jeho úředníci. V průvodu zemských kommissařů a se stráží 300 vojáků chodili kněží katoličtí zvláště jesuité po celé zemi *Štýrské*, aby rozšiřovali *mocí učení míru a lásky.* Tito novověcí apoštolé katoličtí z nenadání přepadávali v Štýrsku hrady, vesnice i městečka a před soudnou stolici svou, vojskem obklopenou, povolávali všecky, kdož buď skutečně byli lutherány aneb kdož byli

*) Ferdinand nebyl nikdy bez jesuitů; dva jesuité byli neustále v předsíni jeho, a mohli k němu vcházeti každou chvíli i v noci, chtěli-li mu nějaké rady uděliti; často s nimi i stoloval a účastnil se v kolleji jesuitské s oběma zpovědníky svými Vilémem *Lamormainem* a Janem *Weingartnerem* i duchovních cvičení. Oba tyto zpovědníci jeho, jsouce neustále na blízku něho, popouzeli jej k pronásledování protestantů.

jen v podezření, že jsou přívrženci učení Lutherova. Duchovní pak, mezi nimiž zvláště vynikal kněz Martin *Seccan*, napomínali shromážděný lid k přijetí víry katolické. Kdo se zdráhal upustiti od bludů svých, býval buď nemilosrdně bit a trýzněn aneb na penězích (některý boháč až 2000 dukáty) pokutován aneb ze země vypovídán, zvláště když po lhůtě mu povolené víry své se neodřekl, desátá část jmění jeho připadla koruně. Mnohým protestantům vkládalo se vojsko do statků jejich, čímž obyčejně na mizinu byli přivedeni. Potom ale následovaly ještě horší věci. Kostely protestantské vyhazovány prachem do povětří, zdi hřbitovů a pomníky na hrobech protestantů pobořeny; ano zbožní tito zuřivci vyhrabávali jako hladové hyény mrtvoly protestantské z hrobů na hřbitovech katolických, kde posud klidně a bez překážky odpočívaly, aby prý nezprznily zemi zasvěcenou a nerušily věčný spánek pravověřících katolíků! — — Na místa, kde prvé chrámy protestantské stávaly, postaveny jsou od kommissařů zemských šibenice a kolo na postrach protestantů. Protestantský kazatel v Hradci Štýrském Šimon *Hensinger*, jenž neohroženě víru svou veřejně zastával, uvržen byl i s manželkou svou do vězení, v němž brzy na to oba noční dobou byli zardoušeni. Konečně rozkázal Ferdinand, aby protestanté buď k víře katolické přistoupili aneb země jeho opustili; chtělť raději panovati nad říší pustou než nad lidem kacířským.

Týmž násilím vštěpovali jesuité a kazatelé katoličtí v srdce lidu učení míru a lásky také v ostatních zemích Ferdinandových, *v Korutansku, v Krajině a v hrabství Gorickém.* V těchto zemích zahynul útiskem náboženského pronásledování také nadějný rozkvět písemnictví slovinského, protestantismem teprv tam vzbuzený. Jesuité sháněli a pálili knihy slovinské s takovým úsilím, že mnohé spisy jihoslovanských protestantů na dobro byly vyhlazeny.*)

Tímto krutým řáděním v době čtyř let (r. 1597—1600) katolictví ve Štýrsku a v zemích sousedních, před tím skoro

*) Od toho času počíná katolická doba slovinské literatury, která jako v písemnictví českém znamená úplné zmrtvení duševního života, jež po dvě století trvalo až do nového probuzení. (Viz Pypina a Spasoviče »Dějiny literatur slovanských«, přel. Kotík, I. 237.)

úplně zničené, všude bylo obnoveno. Stavové štýrští, korutanští a krajinští mnohokráte si stěžovali, že jesuité »svými nebezpečnými a zemi nejvýše zhoubnými, obratnými pletichami bezprostředně jsou příčinou velmi krutého pronásledování náboženského«. Stavové tito dále zovou jesuity »cizím, míruškodným, zhoubným, zemězrádným a nepokojným plemenem, které pod pláštíkem náboženství hledí se obohatiti na újmu země a na nic jiného nepomýšlí, než jak by mohli násilnými prostředky stavy nevinně a neustále osočovati. Přemnozí prostestanté ze zemí těchto utekli do Uher neb do Čech, kdež líčením útrap svých způsobili nemalé jitření, takže tyto země, v nichž Ferdinand jednou měl vládu nastoupiti, chystaly se k činnému odporu i k povstání; neboť protestanté obávali se, že je i v ostatních zemích rakouských za nedlouho potká stejný osud. A tato obava sé také uskutečnila. Vítězství arcivévody Ferdinanda v zemích jeho nad protestanty nabyté, které jejich nestatečnosť odhalilo, dodalo odvahy katolíkům i v zemích císaře *Rudolfa II.*, takže v Rakousích a konečně i v zemích koruny České a Uherské udržovali se působením jesuitů vždy více proti posavadní převaze nekatolíků, a pobádali vládu k pokusům o dokonalé navrácení církve katolické k někdejšímu panství výhradnému. O tom obšírně pojednáme níže v dějinách jesuitů v zemích království Uherského a Českého.

Jesuité v zemích uherských.

V Uhrách a Sedmihradsku ujímalo se již za *Ludvíka II.* r. 1520 protestanství, k němuž nejdříve přilnuli Sasové sedmihradští a německé obyvatelstvo v městech, takže zvláště *v Sibíni* skoro všichni obyvatelé novou víru přijali. Aby se další rozšiřováni protestantství zabránilo, snesením stavů na sněmu r. 1524 zakazovaly se náboženské novoty, zvláště pak nařízeno, aby byli i upalováni, kdož by k nové víře přistupovali, a též aby ničeny a páleny byly knihy lutheránské.

Ale toto nařízení proti »kacířům« zůstalo pouhou výhrůžkou pro neustálé války s Turky, takže se učení Lutherovo vždy více šířilo v zemích uherských, zvláště *v Sedmihradsku*, kde se r. 1541 ujalo v městech *Brašově* (Kronstadt), v *Bystřici*,

v *Sigišově* (Schaessburg) a *Mediáši* i v jiných osadách. Vedle toho rozšiřovalo se v Uhrách a Sedmihradsku již od r. 1544 také učení reformované (Kalvínovo), které přijali Maďaři a Sikulové, i všeliké jiné sekty nacházely tu ochotných přívrženců.

Brzy potom za *Ferdinanda I.* přistupovala i šlechta k lutheranství, zvláště proto, aby se mohla obohacovati zabavováním statků církevních. A poněvadž Ferdinand pro válku tureckou nemohl a nesměl se šlechtě na odpor stavěti, šířilo se pak bez překážky protestantství, kteréž však ještě nikde nenabylo pevného postavení; neboť přívržencům jeho nejednalo se o zavedení stálého řádu církevního, nýbrž hlavně o rozmnožení práv a nabytí statků; jenom pro reformované obce v Uhrách povstala již r. 1557 tak zvaná *konfessí uherská* (confessio Hungarica s. Czengeriana).

Právě tyto okolnosti pohnuly katolíky k větší činnosti a katolická církev vynasnažovala se, aby odpadlíci do lůna jejího se navrátili. K tomu účelu povolal arcibiskup *Oláh* r. 1561 *jesuity* do země, a založil jim v *Trnavě* kollej, kterou král Ferdinand I. opatstvím *Széplak* nadal. Ale již r. 1566 tato kollej lehla popelem, a jesuité, nenalezše nikdež pomoci, opustili Trnavu. Pozdější pokusy o jich zavedení byly vždy zmařeny nepokoji domácími a válkou tureckou. — Také *v Sedmihradsku* neudrželi se dlouho jesuité, které tam r. 1579 zavedl kníže *Krištof Báthory*, jenž po dosednutí bratra svého *Štěpána B.* na trůn polský v Sedmihradech od r. 1575 panoval mírně; neboť dovolil protestantům i vyznávačům jiných náboženství, že směli bohoslužby své veřejně konati, takže v zemi jeho žili svorně v míru mezi sebou. Ale příchodem jesuitů, jimž kníže v Sedmihradsku založil kolleje značně nadané, zrušena byla předeslá svornost mezi vyznávači rozličné víry; neboť jesuité rozsévali jen svár, zášť a nenávisť v srdce katolíků. Zvláště za panování knížete *Zikmunda Báthoryho*, syna Krištofova, zneužívali jesuité vlivu svého na tohoto chovance svého, takže z něho učinili protivníka jinověrců nesnášelivého. Mimo to vystupovali jesuité sami všude s drzostí neobyčejnou, zařizovali si všude školy i tam, kde neměli k tomu žádného povolení; přivlastňovali si také bezprávně příjmy a důchody některých knížecích statků, vtírali se do mocných a bohatých rodin

a všude počali mocně obraceti lid na víru katolickou. Proti tomuto zhoubnému počínání si jesuitů, jejich neplechám a přehmatům, podali stavové sedmihradští na sjezdu svém v *Enyedu* dne 24. října r. 1588 zvláštní stížnosť knížeti, jehož neustálým naléháním přinutili, že konečně patentem dne 16. prosince roku 1588 vydaným vypověděl jesuity z celého Sedmihradska.

Tedy v letech následujících rozmnožoval se beze vší překážky vždy více počet protestantů, zvláště uprchlíky ze Štýrska do zemí uherských. Teprve po šťastnějším obratu války turecké za *Rudolfa II.* jala se vláda císařská r. 1602 i v zemích uherských klásti meze přílišnému rozšiřování se protestantství, užívajíc k tomu zvláště ve městech často prostředků násilných; jmenovitě v *Košicích* a ve *Varaždině* odňaty byly protestantům některé kostely a navráceny katolíkům; také v některých městech sedmihradských zakázány byly služby boží protestantské.

Proto stěžovali si stavové protestantští r. 1604 na sněmu prešpurském, žádajíce Rudolfa II., aby jim svobodu náboženskou stvrdil zákonem. Ale král nevyhověl této žádosti, nýbrž zvláštním článkem přidaným k nálezům sněmovním obnovil dřívější zákon, snešením sněmu r. 1524 proti všem novotám náboženským vydaný. Tento rozkaz bez svolení sněmu vydaný stavům uherským i sedmihradským dal nový podnět k nespokojenosti a k vzbouření, až konečně přičiněním gubernatora v Uhrách arciknížete Matyáše r. 1606 uzavřen byl mír ve Vídni, jímž protestantům propůjčena byla svoboda náboženství s tím doložením, aby to nebylo na újmu plné svobodě rovné a právům církve katolické. Když pak arcikníže Matyáš pomocí stavů protestantských r. 1608 vynutil na bratru svém králi Rudolfovi odstoupení Uher, Rakous a Moravy, dosáhli protestantští stavové uherští úplné svobody náboženské, kterouž k jich naléhání král Matyáš musil též povoliti stavům rakouským.

A tak nabylo protestantství v zemích uherských veliké moci, které katolíci hleděli poněkud odolati opětným povoláním jesuitů r. 1615 do *Trnavy*, jakož i zakládáním nových kollejí jesuitských v Chorvatsku ve *Varaždině* a v *Záhřebě*, kde se již r. 1606 první dva jesuité usadili. V *Chorvatsku* pak za nedlouho vykořeněno bylo učení reformatorů docela, zvláště přičiněním bána Tomáše *Bakáče*, který byl velkým nepřítelem protestantů. Neboť když

na sněmu Chorvatském (r. 1613) jednáno bylo o připuštění protestantů v Chorvatsku, bán Bakáč hodil meč svůj na stůl a pravil: »S tímto železem, nebude-li jinak možno, vypudím já ten mor (protestanský) z mých království; mimo to máme tři řeky, Drávu, Sávu i Kupu, z nichž jednu novým hostem vykážeme k pití.«

Za *Ferdinanda II.* nastaly v Uhrách nové vzpoury stavů protestantských, kteří nalezli zvláště vydatnou podporu v *Bethlenu Gaborovi*, jenž na sněmu *v Bystřici* roku 1620 shromážděnému proti Ferdinandovi zvolen byl za krále. Na témž sněmu předloženy byly novému králi k potvrzení strany náboženství tyto články: Všecka tři vyznání, katolické, lutheranské a reformované aby měla rovné právo, počet biskupů katolických aby obmezen byl na tři, jakož také lutheráni a reformovaní měli jen po třech superintendentech, biskupům aby vykázán byl roční plat po 2000 zl., statky pak církevní aby obráceny byly k obraně zemské, *a jesuité aby byli ze země vypovězeni.* Ale vítězství Ferdinandovo v bitvě bělohorské učinilo v těchto věcech obrat. Bethlen Gabor, jenž odbojné stavy protestantské v Čechách podporoval, přistoupil r. 1621 k míru v Mikulově a upustil od titule královského v Uhrách; naproti tomu Ferdinand II. svolil nejen ke všeobecné amnestii, nýbrž ke stvrzení všech svobod zemských na základech míru vídeňského (r. 1606), jímž povolena byla úplná rovnoprávnost náboženství evangelického s katolickým, a sešlo jen z nálezů o náboženství, jaké byly ustanoveny r. 1620 na sněmu bystřickém. Tedy zůstali v zemi jesuité, jimž potom arcibiskup ostřihomský kardinal Petr *Pázmany*, bývalý jesuita, odevzdal universitu *v Trnavě*, r. 1624 založenou, takže od té doby měli vychování mládeže katolické ve svých rukou. Za krále *Ferdinanda III.* (1627—1657) zůstaly poměry náboženské v Uhrách a Sedmihradsku nezměněny, neboť tento mírný, pevný a spravedlivý panovník byl v naboženství snášelivý a nepřipustil jesuitům, ač od nich byl vychován, vlivu na panování své. Ale za vlády *Leopolda I.* (1627—1705) nabyli jesuité v zemích uherských velkého vlivu, zvláště přispěním Leopolda *Koloniče*, kardinála arcibiskupa ostřihomského a primasa uherského (od r. 1695), jenž byl největším přívržencem jesuitů a oddaným

nástrojem jejich. Roku 1695 dostali se jesuité také do *Požegy* v Chorvatsku, kde si založili kollej s gymnasiem, později i s filosofickými a theologickými studiemi. K nalehání jesuitů přemluvil arcibiskup ostřihomský císaře Leopolda k novému pronásledování protestantů v zemích uherských, kterých byl nabyl posledním mírem s Turky v Karlovicích dne 26. ledna r. 1699 uzavřeným, zvláště pak nařízeno bylo, aby přísně potrestán byl každý, kdo by příště od víry katolické přistoupil k náboženství protestantskému.

Následkem toho a mnohých jiných přísných opatření vzbouřili se r. 1703 stavové uherští pod Františkem *Rakoczym* proti císaři Leopoldovi. V tomto povstání uherském objevila se zřejmě zráda jesuitů na panovnické rodině habsburské. Neboť na první vyzvání vydali jesuité Rakoczymu zámek svůj *Znio*, dokládajíce, že se to děje za jeho zbožné a milé snahy k opětnému nabytí svobody říše. Ano i veřejně honosili se věrností a oddaností svou k tomuto vůdci povstalců; stavěliť mu slavnostní brány s nápisy, v nichž tohoto nejnebezpečnějšího nepřítele císařova zvali mstitelem vlasti a přemožitelem Němců. A toto hanebné jednání své omlouvali u dvora vídeňského, tvrdíce, že tak jednati musili k větší cti a slávě Boží proto, aby Rakoczyho odvrátili od jeho předsevzetí, jímž se zanášel, totiž, že všecky jesuity z Uher vyžene. A přes to všecko neušli jesuité tomuto osudu; neboť r. 1706 v měsíci červenci nařídil Rakoczy, aby vyhnáni byli jesuité ze zemí uherských pod vládou jeho se nacházejících. Nadarmo připomínali jesuité Rakoczymu, že prve dle výslovného přání jeho zřídili v Uhřích novou provincii svou, vyloučivše ji od provincie rakouské; též marně slibovali zavázati se úpisem, že nikdy nebudou se míchati do záležitostí politických, a že si jen zůstavují právo ve věcech duchovních udíleti rady své, pak-li by o to byli žádáni. Ale Rakoczy setrval při svém nařízení, jenom jesuitům na přímluvu některých mocných přátel jejich prodloužil lhůtu k vystěhování až k následujícímu roku 1707, a taktéž svolil k tomu, aby někteří z nich zůstali za professory v *Trnavě* a *Košicích*. Konečně mírem Szathmárským r. 1711 Uhrům všecka jejich stará práva ústavní a uherským protestantům svoboda vyznání byla zabezpečena, jenom žádosti stavů, aby jesuité ze

země byli vypovězeni, vyhověno nebylo. A tak zůstali jesuité i na dále bez překážky v zemích uherských. Ale r. 1755 sedláci v Chorvatsku povstalí vypálili statky jesuitů v *Skalici*, jakož i statky biskupa záhřebského, protože od nich byli utlačováni.

Jesuité v Solnohradsku.

V bývalém německém arcibiskupství Solnohradském, nynějším vévodství Rakouském, počalo se protestantství valně rozšiřovati již okolo r. 1525 za vlády arcibiskupa *Matouše Langa*, který jakož i nástupci jeho hleděli je mocí potlačiti. Teprv arcibiskup *Jan Jakub* (1560—86) dovolil evangelíkům pobyt v zemi své. Ale jeho nástupce, arcibiskup *Wolfgang Dietrich* (1587—1611), vydal proti evangelíkům r. 1588 tak zvaný mandát reformační, kterým se nařizovalo, aby každý, kdo by nechtěl přestoupiti k víře katolické, za měsíc vystěhoval se ze země. Následkem toho většina protestantů odešla ze Solnohradska; statky však jejich byly zabaveny. Ještě přísněji vystoupil proti protestantům r. 1614 arcibiskup *Marcus Sittich*, hrabě z Hohenemsu; za jeho vlády chodili kapucíni s vojskem od místa k místu, a vyháněli ze země každého, kdo se neobrátil. Když však mnoho protestantů vystěhovalo se do Moravy a do Rakous, upustil arcibiskup *Paris* r. 1623 od pronásledování jinověrců a hleděl si raději zvelebení země své. Ale arcibiskup *Maximilian Gandorf* jal se r. 1685 opět pronásledovati evangelíky, takže jich přes tisíc vyhnáno bylo ze země za zimy třeskuté, ženy však a děti jejich zadržány násilím a jmění všecko jim pobráno. Potom ponecháni byli protestanté na pokoji až do r. 1729, když se pokusil arcibiskup *Leopold Anton, hrabě z Firmian*, evangelíky opět přivésti k víře katolické pomocí jesuitských missionářů, mezi nimiž přílišnou horlivostí vynikali jesuité Michael *Zech* a Jáchim *Ernst*, kteří všude pátrali i po tajných přívržencích učení evangelického. Když však evangelíci žádali stavy protestantské v Německu za ochranu na základě míru westfalského, přikročil arcibiskup, pobádán od jesuitů, roku 1731 k násilným prostředkům, povolav k tomu účelu 6000 dragounů rakouských, kteří rozloženi byli na exekuci do obydlí protestantů, aby je mocí přivedli k víře katolické. Ale ani tímto

násilím nevzdali se evangelíci víry své. Protož arcibiskup k radě jesuitů patentem ze dne 31. října 1731 nařídil, aby se všickni nekatolíci do 8 dnů ze země vystěhovali; byla jim však lhůta pro krutou zimu, hned na to nastalou, prodloužena až do dubna r. 1732. V této době opustilo Solnohradsko přes 30.000 protestantů, z nichž na 17.000 se usadilo v Prusku, kde jim král Litvu za obydlí vykázal. Vystěhováním tímto zasazena byla zemi Solnohradské rána hluboká, neboť pozbyla nejpřičinlivějších rolníků a dělníků, takže se proto nemohla po dlouhá léta zotaviti přes všecku přičinlivost potomních arcibiskupů.

Jesuité v Polsku, Švédsku a Rusku.

Nová vyznání náboženská nacházela i v Polště veliký počet přívrženců, jakož i bezpečného útočiště; bylať k tomu půda připravena již od počátku 15. století *husitstvím*, které do Polska vniklo přes všechna opatření vlády a kněžstva katolického (1424, 1438) a nebylo ani upalováním jeho vyznavačů úplně vykořeněno. Na počátku 16. století rozšiřoval se v Polsku nejprve *lutheranismus* za schovívavosti mnohých biskupů přes všecky zákazy rozličných synod a přísné pronásledování jeho přívrženců. Potom rozšířilo se také *vyznání helvetské* (učení Kalvínovo) zvláště v Malopolště a Litvě, pak jednota *Bratří českých* (od r. 1548) hlavně ve Velkopolště.

Aby šíření se těchto vyznání nekatolických přítrž byla učiněna, biskup krakovský, Ondřej *Zebrzydowski*, horlivý obhájce víry katolické, vymohl na králi *Sigmundovi I.* edikt, kterým všickni odpadlíci od vyznání katolického zbaveni byli všech důstojností a úřadů. Z téže příčiny založil biskup Zebrzydowski soudy biskupské, jakýsi to způsob inkvisice, kde odpadlíci rozličně byli trestáni a mučeni. Přes všechna tato opatření moc nekatolíků vzrůstala neustále, odbývány jimi časté a hlučné synody, zakládány školy a tiskárny, zvláště když za vlády osvíceného krále *Sigmunda II. Augusta* (1548—1572) zrušeny byly r. 1552, 1563, 1565 a 1568) staré jagelonské dekrety proti kacířům (nekatolíkům), takže požívala rozličná vyznání úplné svobody.

Naproti tomu mnozí biskupové velmi byli činnými ve prospěch víry katolické; mezi nimi vynikal biskup varminský Stanislav *Hosius*, jenž od r. 1551 horlivě pracoval o povznesení katolické víry zejména *v Gdáňsku a Elblagu* a na synodě Piotrkovské r. 1552 k vyzvání biskupů sepsal znamenité »Vyznání víry« (Confessio fidei). Za tuto horlivosť nazván byl Hosius od papeže Pavla IV. r. 1558 »*Sloupem víry*«; potom od papeže *Pia IV.* poslán byl za legáta papežského na sněm tridentský a r. 1561 povýšen za kardinála. Vrátiv se do Polska, působil tam opět k upevnění víry katolické od r. 1563—1569, zvláště překazil snahy arcibiskupa hnězdenského, primasa polského Jakuba *Uchańskiho*, za zřízení národní katolické církve polské se zvláštním patriarchou od Říma neodvislým, a přičinil se, že král r. 1564 přijal usnesení sboru tridentského a že biskupové je ve skutek uváděli.

Nejvíce však přispěl kardinál Hosius k upevnění víry katolické a k potlačení vyznání nekatolických *uvedením jesuitů do Polska*. R. 1565 zřídil jim první kollej v *Braunsbergu*, při níž později založil katolickou akademii s fakultou theologickou a filosofickou, která po něm podnes slove »*Lyceum Hosianum*«. Jeho příkladu následoval biskup plocký Ondřej *Noskowski*, který jesuitům r. 1566 v městě *Pultusku* založil kostel, při němž zřízena byla kollej se slavnými školami. Taktéž biskup pozňanský Adam *Konarski* uvedl r. 1570 jesuity do *Poznaně*, kde jim založil kostel sv. Stanislava a r. 1572 svěřil také městskou školu, aby zamezil zmahání se nekatolíků, majících silnou záštitu v pánech velkopolských, zvláště v hraběti z Górk. Téže doby r. 1570 biskup vilenský *Protasewicz* povolal jesuity do *Vilna* (na Litevsku), kde se učení Kalvínovo rozšířilo působením Mikuláše *Radzivilla*, člena jednoho z nejslavnějších a nejbohatších rodů polských, jenž r. 1553 na kalvínství přestoupil a značnou část panstva litevského za sebou potáhl.

Z počátku tedy jesuité v Polsku a Litevsku jen živořili, působíce potají a v tichosti ve prospěch řádu svého se svým provinciálem *Magiem*, jejž toliko dotčení biskupové podporovali proti hlavním sektám nekatolickým, které k užšímu spojení svému na valné synodě sandoměřské r. 1570 sestavily vlastní všeobecné vyznání polské; šlechta pak polská a litevská růz-

ného vyznání (*dissidenti*) prohlásila a pojistila konfederací roku 1573 pod Varšavou svornost a svobodu rozličných vyznání.

Teprv když sedmihradský kníže *Štěpán Báthory*, veliký příznivec jesuitů, (r. 1575—1586) trůn polský zaujal, povoleno bylo jesuitům stavěti si kolleje a domy ve všech částech království Polského (Koruně) a velikého knížectví Litevského· Jesuité rozvinuli ihned velkou činnosť svou a přivedli mnoho nekatolíků (dissidentů) zvláště z vysoké šlechty nazpět k víře katolické; horlivosti jejich na kazatelnách a ve školách dobře zřízených podařilo se, že i v *Mezovii* přísně pravověrné a v hlavním městě *Varšavě* nacházeli značné podpory. Zvláště pak na *Litvě* dosáhli brzy nesmírné váhy zdárným působením polských členů kolleje vileňské Stanislava *Warsewicze* a Petra *Skargy*, jejichž přičiněním získány byly pro katolictví vysoké rody panské a šlechtické.

Petr *Skarga* (nar. 1532 v Grojci, † 1612 v Krakově), jeden z nejznamenitějších jesuitů polských, byl již po r. 1564 co kanovník a kancléř kapitoly ve Lvově horlivým rozšiřovatelem katolické víry. Aby měl širší pole k apoštolské této činnosti, vstoupil roku 1568 v Římě do řádu jesuitského a poslán roku 1571 od generála řádu do Polska, stal se kazatelem *v Pultusku* a potom *v Jaroslavi* (v Haliči). Zvláště pak působil Skarga *v Litvě* mocnou výmluvností svou ve prospěch víry katolické, jíž r. 1572 získal jmenovitě Jiřího *Radziwilla*, syna dotčeného kalvinisty Mikuláše, jenž zvoliv si stav duchovní, jmenován byl r. 1579 biskupem vileňským a stal se odtud horlivým pronásledovatelem nekatolíků (dissidentů); zvláště dal ve *Vilně* všecky knihy jejich páliti, tiskárny zavříti a zakázal knihtiskařům po celé Litvě tisknouti knihy protestantské. — Když pak rektor kolleje vileňské *Warczewicz* povolán byl r. 1574 od manželky krále švédského Jana III. Kateřiny Jagellonky do Švédska, stal se *Skarga* po něm rektorem kolleje, která přičiněním jeho r. 1578 od krále Štěpána povýšena byla na akademii pro theologická a filosofická studia s právem udílení hodností akademických. Potom r. 1580 povolán byl Skarga s provincialem polských jesuitů Sunnesem od krále Štěpána do *Polocka*, Rusům r. 1579 odňatého, aby tam zřídil novou kollej od krále nadanou. Ve prospěch katolictví působil rektor Skarga

se soudruhy i v *Livonech* r. 1582 nabytých, zejména v městě *Rize* (Riga) a v *Derptě* (Dorpat), kdež jesuité hleděli kázáními a ve školách získati nekatolíky, což se jim však přes všecku podporu krále Štěpána a jeho náměstka v Livonech, kardinála Jiřího *Radziwilla*, nehrubě dařilo, ba i nejednou nebezpečenství přinášelo. Z Polocka pak r. 1584 povolal Skargu nový provinciál Edmund *Campanus* do *Krakova* k zařízení nové kolleje.

V *Krakově* nalezli jesuité mnohem více přízně než na Litvě a Livonech. Zvláště Skarga katolické víře, která tu veliké pokroky činila, získal vysokou šlechtu, jejíž štědrostí podporován, založil v Krakově r. 1584 *bratrstvo milosrdné* (podnes trvající), které mělo tajně podporovati chudé i nemocné. Při tomto bratrstvu, kteréž vedením Skargovým velmi prospívalo, zřízena byla též *zastavárna* (Mons pietatis), z níž se chudým půjčovalo bez úroků. Takové bratrstvo zřídil Skarga i *v Lublíně* při kolleji jesuitské r. 1582 tam zřízené, a *ve Varšavě*, pak nová bratrstva sv. Lazara v Krakově a Varšavě. I u dvora královského dosáhl Skarga veliké moci, takže jesuité nabyli mnoho statků ke kollejím svým, které král Štěpán Báthory od všech poplatků osvobodil.

Ale vlivem Skargovým na krále Štěpána, jenž jesuity všemožně podporoval v zájmu své vnitřní politiky, počala se rušiti i rovnoprávnost nekatolíkům varšavskou konfederací roku 1573 pojištěná. Protestantské obyvatelstvo měst, z větší části německé, zbaveno bylo všech práv politických, a když bylo ohrožováno i v svobodě náboženské, stěhovalo se znenáhla ze země, a jeho místo zaujímali židé zcela bezprávní, čímž samostatný živel měšťanský téměř zcela zmizel. Záští jesuitů proti nekatolíkům jevilo se i v násilnictví proti nim již r. 1580 v Krakově a jinde páchaném.

Ještě větší vliv měli jesuité, jmenovitě *Skarga*, na *Sigmunda III.*, syna krále švédského Jana III., jenž působením jejich a kurie římské r. 1587 zvolen byl za krále polského od strany katolické proti arcivévodovi rakouskému Maximilianu, jehož mírná strana šlechtická zvolila. *Sigmund III.* Vasa (1587—1632) jsa vychovancem jesuitů, spoléhal v nejvážnějších věcech na jesuitu *Skargu*, již ve Švédsku od jesuity *Warszewicze* mu doporučeného, jehož r. 1588 jmenoval svým kaza-

telem. Skarga, zastávaje tento úřad po 24 léta, byl s králem na 18 sněmích, zahajoval a končil je svými kázáními, v nichž se dotýkal nejdůležitějších věcí státních a vystupoval ve prospěch jednoty církevní, maje rozštěpení národa ve mnoho církví za zhoubné i jednotě národní. Chtěje míti dobře spořádánu vlasť svou, podporoval moc královskou, která valně klesala, proti nadužíváním, pocházejícím z nevázanosti šlechty, proti níž se mocně zastával i nižších tříd lidu selského. Ve všem však hleděl k rozšíření víry katolické. Jeho přičiněním *v Krakově* založil král Sigmund r. 1597 kostel jesuitský sv. Petra a Pavla, potom zvláštní školy, jimiž jesuité ovládli vším vychováním v Polště, čímž klesla slavná před tím universita krakovská, mající od počátku 17. století mnohé a ostré boje s jesuity. Skarga pak v četných kázáních a spisech svých, které jsou vzorem jazyka polského a slohu vytříbeného a uhlazeného, brojil proti učení rozličných církví nekatolických a vystupoval ostře proti nekatolíkům (dissidentům). Jeho působením král udílel úřady a důstojnosti jen katolíkům a odňal nekatolíkům jejich práva státní a občanská.

Skarga snažil se také všemožně, aby Rusini přijali *unii* církve řecké (pravoslavné) s církví římskou, kterážto unie též nemalým působením jeho po třech synodách *v Brestě* litevském (roku 1590, 1595 a 1596) s některými biskupy pravoslavnými (zejména metropolitou kyjevským Michalem *Rahozou*, biskupem brestským Hypatějem *Pociejem* a biskupem luckým Cyrillem *Terleckým*) pomocí korunního kancléře *Zámojského* ve skutek vešla, ovšem jen k záhubě Polska. Neboť unie tato přijata byla v krajinách ruských s největší nevolí, byla příčinou mnohých bouří, zvláště pak povstání kozáckých, za krále Sigmunda se zmahajících. Také pravoslavná šlechta ruská, v jejímž čele stál kníže Konstantin Konstantinovič *Ostrožský* (z Ostrogu), velký odpůrce jesuitů, rázně proti unii protestovala. Jesuité však neustálým brojením proti církvi ruské a proti dissidentům přispěli nejvíce k občanským různicím. Všeobecná rozhořčenosť proti jesuitům a proti králi Sigmundovi III. vypukla konečně *v Lublíně* vedením vojvody krakovského Mikulaje *Zebrzydowskiho* r. 1606 v rokoš (povstání), jehož přívrženci naléhali mezi jiným i na vyhnání jesuitů ze země. Ale povstalci byli r. 1607 u *Guzova*

přemoženi a hned na to nastalo ještě větší utiskování a pronásledování nekatolíků; všechny korunní úřady a důstojenství stávaly se den ode dne nepřístupnějšími nekatolíkům, takže na konci panování Sigmunda III. z nich byli jenom dva v senátě korunním; během 15 let (r. 1606—1620) odňaty byly Bratřím českým ve Velkopolště dvě třetiny jich kostelů; nejen však odnímány i bořeny a páleny byly kostely, krvavé srážky s dissidenty (nekatolíky) přiházely se častěji, a v nich vynikali zvláště žáci jesuitští, jimž v kollejích vštěpovala se fanatická zášť proti nekatolíkům, takže proti nim vraždou a ohněm zuřili; zejména *v Krakově*, kde již r. 1580 a 1595 mnoho domů evangelíkům pobořili, a obyvatele jich pobili, učinili r. 1606 útok na evangelický kostel, taktéž v Lublíně, r. 1611 ve Vilně, potom r. 1616 zbořili kostel Bratří českých v Poznani a vypálili kostel lutheránský.

Unie pak od jesuitů a příznivců šířena byla vždy s většími úspěchy na Rusi zvláště horlivostí Velemina *Rutského*, jenž po smrti Pociejově r. 1613 se stal metropolitou kyjevským. Nejhorlivějším přívržencem unie stal se přítel jesuitů Josafat *Kuncevič*, unitský mnich kláštera trojického, jenž za tuto horlivosť byl povýšen na důstojnosť archimandrity v rozličných klášteřích a posléze r. 1618 jmenován arcibiskupem *polockým* a *vitebským* na Litvě. Pomocí jesuitů a vlády upevnil Kuncevič unii v diecési své proti pravoslaví, ve městech Bílé Rusi tehdáž ještě dosti mocnému, přísným trestáním nespokojených pravoslavných zejména *v Mohylevě a Vrši*, kázal vyhrabati těla zemřelých pravoslavných a vrhati přede psy. Tímto fanatickým řáděním způsobil si nejen velikou nenávisť u pravoslavných, nýbrž i nespokojenosť u samé vrchnosti světské i duchovní; marna však byla všechna napomínání i litevského hejtmana Lva *Sapiehy* i metropolity *Rutského*. Když pak Unčevič roku 1622 ve *Vitebsku* zakázal všechny bohoslužby pravoslavným, tito jsouce tím náramně rozhořčeni, přepadli a ubili jej roku r. 1623 v jeho domě a tělo jeho vláčeli k posměchu po městě. Za to byli vitebští krutě potrestáni. Jesuité však, kteří r. 1640 usazeni byli při faře ve Vitebsku a vystavěli si tam vlastní kostel a kollej, rozhlašovali množství zázraků, které prý se dály působením *mučenníka Kunčeviče*; r. 1673 počítalo se již

186 takových zázraků, na jichž základě Kunčevič pak prohlášen byl za svatého v církvi latinské i unitské. (M. Kolajevič, Litovskaja cerkovnaja unia, str. 121—139.)

Všech vytčených rozbrojů, různic a nepořádků v Polsku za vlády Sigmunda III. se vždy zmahajících hlavní příčinou byli jesuité, kteří na ten čas v Polsku měli již dvě provincie a ve 20 městech své domy a kolleje, pravé to paláce a opevněné hrady s mnohými statky a velikými důchody. Se všech stran ozývaly se stesky na vtírání se jesuitů do zámožných a mocných rodin, na vyluzování dědictví podvodným způsobem, na sváry a rozbroje, jakých rozseli mezi obyvateli rozličných náboženství, kteří předešle bez překážky v míru a pokoji mezi sebou žili.

Stížnosti dissidentů se množily na sněmích a za velikých bouří sestaveny byly při volení Vladislava IV. za krále r. 1632 ve zvláštním spise, v němž se také dokazuje, že jesuité měli při volbách králů tajného sice, ale mocného vlivu a že pod ochranou královské důstojnosti vládychtivosti své hovívali; taktéž že *v Livonsku, Volyni* a *Litvě* způsobili veliké nepokoje, *v Krakově* že násilím vypudili duchovenstvo, nemajíce žádného ohledu ani na kněze nemocné a stářím sešlé, jen aby se usaditi mohli v jejich kostely a statky; ano, vinili se také, že založili oheň v lutheránském kostele, kterýmž požárem celé královské sídlo málem by bylo býválo zničeno; taktéž že uškodili farářům v městě *Polocku* a že v *Malorusku* oloupili nejbohatší obyvatele o všecky statky. Není prý tedy divno, že již říšský kancléř krále Štěpána Báthoryho, generál Jan *Zamojský* († 1605) kolikráte se vyjádřil, že není radno popřáti jesuitům účastenství ve správě státní; také biskup krakovský o jesuitech prý tvrdil, že jsou to lidé určení k tomu, aby články víry katolické podkopávali, rozbroje, různice a vzpouru rozsévali, nejpoctivější vlastence říše Polské utiskovali a dobré mravy kazili. Jest prý tedy veliké neštěstí pro říši Polskou, že jesuité odtud nebyli posud vypovězeni, nutnosť pak opatření tohoto mnohými důvody se dokázala.

Ale tyto všecky nářky a stesky, jakkoli byly pravdivy a odůvodněny, neměly přece žádného účinku; neboť jesuité, kteří se v říši Polské již značně byli zmohli, docílili toho, že na

sněmích zemských i říšských vždy většina poslanců hlasovala pro ponechání jich v Polsku. Nepřátelé jejich dosáhli jedině toho, že jesuité byli poukázáni, aby se pouze v kollejích svých věnovali vyučování mládeže; mimo to ustanovilo se, že smí býti při dvoře královském jen jeden jesuita, králův zpovědník Tím však nedocíleno ničeho k upokojení říše, k splnění přání občanů, k jištění práv university a duchovenstva, kteréž ohrožovány zůstaly vlivem jesuitů na Sigmundova syna a nástupce Vladislava. Neboť *Vladislav IV.* (1632—1648) byl též poddaným sluhou jesuitů, takže od něho obdrželi pro svou akademii *ve Vilně* r. 1641 právo k udílení vyšších hodností i v právech a lékařství. Také působením jesuitů nechtěl král Vladislav chrániti dissidentů, kteří jsouce na sněmích zjevně uráženi, slábli, ztrácejíce četným odpadáváním mnoho členů, oč si dobyli jesuité největších zásluh. Podobně získali jesuité mnoho členů pravoslavné šlechty ruské katolictví i polskému živlu.

Bratr a nástupce Vladislavův král *Jan Kazimír* (1648 až 1669) zaručil sice opět v paktách konventách bezpečnosť dissidentů (nekatolíků), ale zaručení to zůstalo mrtvým slovem. Neboť již za jeho vlády utlačováni a k víře katolické násilím nuceni byli přičiněním jesuitů od šlechty polské na Litvě a v Malé Rusi pravoslavní *Kozáci*, takže se vzbouřili, a jejich proslulý vůdce Zinovij Bohdan *Chmielnicki* (Chmelnický), když polský senát Kozákům odepřel svobodné vyznání víry pravoslavné, spojil se s králem švédským *Karlem Gustavem*, s *Rakoczim* i carem ruským *Alexejem* (r. 1654) k záhubě Polska. Potom k naléhání jesuitů ustanoveno bylo r. 1661 na dosažení indigenátu polského vyznání katolické; ano roku 1666 učiněn, avšak odmítnut byl návrh, aby se netrpěla žádná vyznání mimo katolické.

Od r. 1669, když šlechtic polský *Michal Wisniowiecki* zvolen byl za krále na místo Jana *Kazimíra*, jenž se koruny vzdal a do kláštera francouzského se odebral, nebylo v senátě již žádného nekatolíka. Za krále Jana Sobieskiho (1677—1696) nesnášelivost náboženská dosáhla takového stupně, že r. 1689 od soudu sněmovního odsouzen byl bezbožník *Lyszczinski* k smrti upálením. Konečně za vlády Fridricha *Augusta II.* (r. 1697—1733) v městě *Toruni*, ke koruně Polské přivtěleném

kde již r. 1658 tamější lutheráni od krále Sigmunda Augusta si dobyli svobodné vyznání víry své, udály se roku 1724 dne 16. července bouřlivé a násilné výstupy při průvodu o Božím Těle mezi chovanci tamější kolleje jesuitské*) a žáky protestantského gymnasia, z čehož povstaly krvavé rozbroje mezi občany katolickými a evangelickými, při čemž kollej jesuitská byla spustošena. Jesuité svrhli všecku vinu rozbrojí těchto na starostu města Jana Gottfrieda *Roesnera,* který, ačkoliv nevinen, od soudu s devíti též nevinnými obyvateli lutheránskými na základě falešných svědectví se strany jesuitů k smrti stětím byl odsouzen. Ortel tento zcela nezákonnitý dala vláda polská dne 7. prosince r. 1724 vykonati, a ustanovila, aby magistrat toruňský budoucně z polovice katolíků sestával, pak aby jesuitům náhradou vyplacena byla velká suma peněz a aby kostel Marianský katolíkům byl odevzdán. Tato událosť (*Toruňské krveprolití*) způsobila veliké rozhořčení u dvorů evangelických. (Krzyžanowski, Davna Polska. — Wernicke Geschichte Thorns.)

Po Augustovi II. zvolen byl za krále polského jeho syn kurfiřt saský Christian *August III.* (r. 1733—1763). Za jeho panování sněmy a konfederacemi r. 1733 a 1736 odňata byla nekatolíkům (dissidentům) občanská práva, takže zbaveni byli práva zastávati všeliké úřady a důstojenství korunní i litevské, zemské i hradské, též vyloučeni byli z komory poselské, tribunalní i z kommissí. Kostely pak, které jim ještě zůstaly, dávno již spustnuvše, nesměly býti obnovovány.

Takové pronásledování a utiskování nekatolíků, od jesuitů podněcované i podporované, bylo hlavní příčinou, že se cizí mocnosti, zvláště *Rusko* a *Prusko*, vtíraly ve vnitřní záležitosti Polska k veliké jeho záhubě. Za vlády slabého krále *Stanislava Poniatowského* (1764—1795) vlivem ruským a pruským vymožena byla nekatolíkům (dissidentům) po mnohém odporu (hlavně krakovského biskupa Kajetána *Soltyka*) r. 1767 a 1768 všechna dřívější práva; zakázány názvy »kacířů, schismatiků a disunitů«; dissidenti mohli stavěti a opravovati školy a kostely,

*) Jesuité byvše do *Toruně* uvedeni od Sigmunda III., založili tam r. 1600 školu bez dovolení magistrátu, z čehož již tenkrát povstaly bouře, takže jesuité r. 1606 musili opustiti město; vrátili se však zase již roku 1611, načež roku 1624 biskup *Chelmský* jim tam vystavěl kollej.

ordinovati kněží, odbývati synody, zastávati všechny úřady: vyňati jsou ze všelikých církevních soudů katolických a podřízeni tak zvanému soudu smíšenému.

Proti násilnému tomuto jednání Ruska sestoupila se konfederace Barská (r. 1768), která spojená s ostatními konfederacemi, vedla krutou válku s Ruskem. Konfederáti poraženi sice v Malopolště, na Litvě, v Podolí i na Ukrajině, ale boje jejich s Rusy neustávaly r. 1770 a 1771 v celém Polsku. Když však i sousední říše, Prusy a Rakousy, mísily se u vnitřní záležitosti Polska, vzala konfederace r. 1773 zcela za své; načež dvory petrohradský, vídeňský a berlínský pod rozličnými záminkami prohlásily připojení pohraničných částí Polska k říším svým.

K tomuto úpadku říše Polské přispěli nemálo jesuité, jak z předešlého líčení vysvítá, a jak to potvrzuje také polský spisovatel Krasinski. Ale právě r. 1773, kdy Polsko první záhubou bylo postiženo, zrušen byl také řád jesuitský, jmění pak zrušených kollejí v Polsku vykázáno bylo k účelům školským.

Z Polska hleděli jesuité usaditi se také ve *Švédsku a Rusku*. Do *Švédska* povolán byl r. 1574 rektor kolleje vileňské Stanislav *Warszewicz* od manželky krále Jana III., polské princezny *Kateřiny*, horlivé katoličky. K nalehání její uvedl král Jan III. jesuity do říše své a podporoval snahy jejich získati Švédsko opět církvi katolické. Jesuité pak, aby pozornosť obyvatelstva veskrz lutheranského od sebe odvrátili, působili z počátku převlečeni v šatech světských; zvláště *Vavřinec Nicolai*, jejž král ustanovil za professora bohosloví, sepsal novou liturgiku, kterou však kněží švédští naprosto zavrhli. Potom na žádosť krále povolán byl od papeže Řehoře XIV. z Říma do Štockholmu jesuita Antonín *Possevin*, aby co legát papežský ve Švédsku učení katolické veřejně zavedl. Possevin, který k obracování na víru katolickou nejraději užíval meče a plápolajících hranic, jak jsme již v horlivém jeho počínání v Údolích Savojských viděli, neschvaloval nikterak jednání spolubratří svých ve Švédsku, že v přestrojení a potají vystupovali, nýbrž nalehal na to, aby se působilo mocí a násilím ve prospěch víry katolické. Ale král Jan, nechtěje mocí porušiti ústavu, uzavřel vštěpovati zvolna a vytrvale učení víry katolické národu svému

Nejprve dovolil Nicolaiovi kázati v jednom kostele hlavního města, a když tento lidu dokazoval, že vzývání svatých jest též článkem víry protestantské, král Jan dal kosti krále *Ericha*, jenž byl od dánského kraleviče *Magna* v Upsale r. 1161 přepaden a sťat, později pak za svatého prohlášen a ve Švédsku co zemský patron ctěn, do skříně zlatem a drahokamy ozdobené vložiti a v kostele dle způsobu římsko-katolického k veřejné úctě vystaviti. Na universitu téhož času založenou dosazováni byli za professory jenom jesuité, a mnozí šlechtici švédští posílali již syny své na školy jesuitské i do ciziny. Král pak sám přestoupil r. 1578 potají k víře katolické, i syna svého *Sigmunda* svěřil jesuitům k vychování, aby se kralevič mohl ucházeti o korunu volebního království Polského. Se svolením královým usazovalo se také mnoho rozhodných katolíků ve Švédsku.

Proti tomuto jednání marně vystupoval arcibiskup Upsalský. Teprv po smrti královny Kateřiny, jesuitům slepě oddané, pozbyli jesuité náklonnosti krále Jana zvláště vlivem jeho druhé manželky *Gunilly Bielky*, rozhodné nepřítelkyně katolíků vůbec a jesuitů zvlášť, takže k jejímu naléhání jesuité nejprv ode dvora královského a brzy potom i z celé země byli vypovězeni. Ihned obsazeny byly veškeré stolice professorské na universitě protestanty a pohroženo vypovězením ze země každému, kdo by přestoupil k víře katolické.

Po smrti krále Jana III. († 1592) ujal se vlády bratr jeho *Karel* jménem jeho syna *Sigmunda*, jenž r. 1587 za krále polského byl zvolen a veřejně k víře katolické přestoupil; proto musil Sigmund před korunováním svým stavům švédským roku 1594 slíbiti, že chrániti bude náboženství protestantské, které stavové na sněmě církevním v Upsale dne 9. ledna 1593 za panující v zemi potvrdili a z bohoslužby své všecky katolické obřady vyloučili a nařízení církevní králem Janem zavedené zrušili. Král Sigmund však slovu danému nedostál; zrušilť usnesení sněmu upsalského a nařídil veřejné zavedení náboženství katolického v celé říši, ano i jesuity opět do země uvedl a jim všecka předešlá práva a výsady potvrdil. Tímto násilnickým jednáním a rušením svobody náboženské vzniklo po veškeré říši Švédské nesmírné rozhořčení a jitření, kteréž způso-

bilo v krátké době r. 1599 sesazení krále Sigmunda s trůnu. Na místě jeho zvolen byl jeho strýc *Karel* za panujícího knížete dědičného, který pak r. 1604 se stal korunovaným králem švédským co *Karel IX.* A tak pozbyl polský král *Sigmund III.* královské koruny švédské rejdy a šmejdy jesuitskými.

Taktéž zmařena byla nepodstatná jeho naděje, *říši Ruskou* získati církvi katolické pomocí jesuitů a podporováním nepravého Dimitreje (Demetria). Neboť jesuitům se nepodařilo *v Rusku* se usaditi. Již před tím car *Ivan IV.* Vasiljevič r. 1582 zamítl všeliké návrhy na spojení církve ruské s Římem učiněné od jesuity *Possevina*, který do Moskvy k vyjednávání míru mezi Polskem a Ruskem byl vyslán. Konečně vydal car *Petr Veliký* r. 1719 říšský zákon, dle něhož žádný jesuita nesměl býti trpěn v říši Ruské, ačkoliv tam katolíkům i protestantům svobodné vykonávání víry jejich bylo povoleno. Teprv carovna *Kateřina* ponechala jesuity v oné části bývalého království Polského, v Bílé Rusi, která při prvním rozdělení Polska roku 1772 Rusku byla postoupena, a podržela je tam, když složili přísahu věrnosti, i po zrušení řádu jejich, o čemž na místě jiném pojednáme.

IV.

Vnitřní rozvoj a úpadek řádu jesuitského až do jeho zrušení.

Ukázali jsme hned z počátku, jakou cestou kráčel zakladatel řádu *Ignác Loyola* a jak velice jej při všech činech ovládala bezuzdná obrazotvornosť a pověrčivé smýšlení doby tehdejší a čtení divných legend ještě více rozněcovaly. Ale v pokročilejším věku jeho přestala vidění a nebeská zjevení jeho, neboť nemohl se více myšlenkám svým zcela oddávati, maje na zřeteli vyplnění tužeb a uskutečnění praktických záměrů svých, totiž všemožné rozšíření řádu svého a upevnění jeho moci, aby obstál v bouřích, které naň vlastní členové jeho ješitností svou a zneužíváním vlivu svého přivolali. On sám neměl na počátku řádu jiných pravidel na zřeteli, než chudobu, pokoru, čistotu mravů a obracení pohanů na víru katolickou. Od něho pochází jen otrocká poslušnosť, podřízenosť, následkem kteréž měl býti každý člen řádu mrtvolou bez vlastní vůle své. Kdežto se Loyola prve jen mezi žebráky, mrzáky a nemocnými potloukal, žil potom v městě světovém Římě, obcoval denně s nejvyššími hodnosty církevními u dvora papežského, na němž panovala nádhera největší, ale i nesmírná prostopášnosť, jako na tehdejších dvorech královských. Proto nebyl tomu rád, když jesuity brali za zpovědníky při dvorech královských, a přivolil k tomu jen, protože se domýšlel, že tím se rozšíří pole působnosti řádu jeho. A tak jesuité najednou uvedeni jsouce ze života opovrženého a žebráckého do světa nádherného a jsouce uprostřed pletich dvorských, počínali si tak, jak by každý jiný na místě jejich byl učinil, oddaliť se úplně pýše a marnivosti.

Po smrti Ignace z Loyoly († 31. července r. 1556) hned třetího dne dal se zvolit od professů v Římě se nalézajících za generálního vikáře Jakub (Jayme) *Laínez*, rodem z Kastilie, z města Alvacario, tehdy v 46. roce věku svého stojící, jesuita to nejhrdější, nejpánovitější a nejschytralejší, tak že sami spisovatelé dějin řádu jesuitského, zejména Sacchinus, o něm ne příliš pochvalně se pronášejí. Lainez, jenž již jako provinciál Italie (r. 1552—1558) schopnosť a ráznosť svou dokázal, zastával až do r. 1558 generální vikariat, a aby tím spíše dosáhl důstojnosti generála, jmenoval více nových professů, k volbě generála oprávněných. Mnohým členům řádu protivilo se hrdé počínání si Lainezovo, jenž si tak samovolně nejvyšší moc v řádu osoboval, takže podali naň i žalobu u papeže. Lainez však dovedl líčenou pokorou papeže obelstiti, takže ani nedošlo k vyšetřování žaloby a hned na to vypověděl soupeře svého Bobadillu z Říma.

K volbě nového generála zahájena byla v květnu r. 1558 generální kongregace, do níž papež Pavel IV. poslal co zástupce svého kardinála Pocecha, po němž dal jesuitům shromážděným oznámiti, že generál smí býti volen jen na tři léta, a že členové řádu od nynějška mají odbývati společně též hodinky církevní, jako se to v klášteřích jiných řádů děje. Tyto návrhy papežské směřovaly patrně k tomu, aby řád jesuitský v podstatě své byl přetvořen; neboť přijetím prvého návrhu musila býti otřesena monarchická moc řádu, která jej tak strašným činila; druhý návrh měl obmezit rozsáhlosť praktické činnosti řádu; neboť papež Pavel IV. počal se již sám obávati nebezpečí pro moc papežskou, která ohrožena byla mocí neobmezenou, k níž veškerá činnosť řádu směřovala. Lainez však, aby tento rozkaz papežský obešel, dal od kongregace generální vydati prohlášení, že se v čase mezi smrtí jednoho a volbou nového generála nesmí nic měniti v ústavě řádu. I přikročilo se k volbě a *Lainez* zvolen za generála. Na této kongregaci generální přijali také professové ústavu řádu od zakladatele jeho Ignace Loyoly zanechanou, k níž však přidány byly od Laineza výklady a pravidla, kteréž se zásadám zakladatele naprosto příčily. Skoro ve všech nově přijatých zásadách těchto vězela politika a zavedeny byly předpisy, jimiž řád se vyšinul k takové

moci monarchické, která brzy i římskou vládu papežskou v despotickém počínání svém předčila. — Proti dotčenému rozkazu papežovu však činila kongregace námitky, žádajíc, aby vše zůstalo při starém. Teprve když papež jesuitům hrozil hněvem svým, přijala kongregace oba rozkazy jeho, totiž, že nesmí býti volen generál řádu na dobu delší než na tři léta, a že musí členové jeho, jako se to děje v řádech jiných, konati společné církevní hodinky. A tak podrobili se jesuité rozkazu papeže, ale umínili si tajně, že rozkaz ten jen až do smrti papeže Pavla IV., tehdy již kmeta tři a osmdesátiletého, zachovávati budou. I měli se společné hodinky církevní konati v domech professů a to nepřicházelo jesuitům příliš za těžko, neboť měl tehdy řád jen dva podobné domy, totiž v Římě a Lissabonu. Ale již papež *Pius IV.* upustil od rozkazu předchůdce svého k žádosti Laineza, kterýž až do r. 1565 byl generálem řádu.

Nástupce jeho *Francisco de Borgia* (František de Borgia, 1565—1572), před tím vévoda z Kandie, grand španělský a bývalý místokrál katalonský, připravil jesuity z dráhy pouze vědecké a politické, na kterouž je *Lainez* pozavedl, k přísnějšímu směru prvního zakladatele. Pamětihodna jest výpověď tohoto generála: »*Jako beránkové jsme začali, co vlci panujeme; vypověděliť nás jako psy a co orlové se obnovíme*«. Papež *Pius V.* naléhal opět r. 1567 na společné zpívání hodinek v řádu a nařídil, aby údové řádu teprve po složení 4. slibu, tedy jenom professové, posvěcováni byli na kněžstvo, čímž docíliti chtěl rozšíření nejvyšší třídy řádu a oslábnutí moci aristokratické v úzkém kruhu této třídy soutředěné. Ale již papež Řehoř XIII., přítel jesuitů, osvobodil řád bullou »*Ex sede apostolica benignitate*« opět od těchto nařízení. K naléhání jeho zvolen byl po smrti Františka de Borgia za generála řádu Belgičan Ewerard *Mercurian* (1572—1580) a po něm Neapolitán Claudius *Aquaviva* (1581—1615) z vévodského domu Atri. Tím byli velice uraženi jesuité Španělé, jichž krajani byli první tři generálové, takže pokládali řád za svůj vlastní. Jich náčelníci *Henriquez*, *Valdez* a *Mariana*, opírajíce se o krále *Filipa II.*, jenž moci generálové od něho nezávislé nepřál, jakož i o španělskou inkvisici, nastupovali na to, aby provincie, kolleje i domy po demokraticku samy

si volily představené své; na to zase žádáno, aby pro Španěly generální vikář s plnou mocí byl ustanoven. Jen velikou opatrností a výtečností Aquavivy zachováno bylo Tovaryšstvo před změnou. Nejtužší boj o konstituce přestál generál Aquaviva s papežem *Sixtem V.*, který obmezoval právo představených přijímati nováčky a zasazoval se o změny, co se týče jména jesuitů, vědeckých hodností, vykonávání slibů a poslušnosti; ačkoliv císař *Rudolf II.* i *Sigmund*, král polský, jesuitův se ujímal, byl teprve smrtí papeže Sixta V. všem změnám konec učiněn. Jiné spory nastaly toho času jesuitům pro učení *Molinovo* o milosti Boží, kteréž Aquaviva po mnohém vyšetřování uhájiv, za učení svého řádu prohlásil. Aquaviva sepsal též celou řadu nařízení pro představené (*Industriae pro superioribus*), jakož i r. 1586 nejstarší řád studií (*Ratio studiorum*) a vydobyl řádu svému jisté a bezpečné postavení světové, takže se právem pokládá za druhého zakladatele řádu.

Ale již za jeho nástupce Římana *Mutia Vitelleschiho* (1615—1645) zdálo se, že zmizel odvážný, svět podrobující duch hrdinský řádu. Dle ustanovení zakladatelova *professové* řádu žíti měli v úplné chudobě jenom almužnami, a úřady, které vyžadovaly světské činnosti, zejména rektoráty kollejí, měly spočívati v rukou duchovních pomocníků (koadjutorů). Počet pak professů, ve vše zasvěcených, byl proto velmi malý; neboť při smrti zakladatelově bylo jich 35 mezi 1000 údy a na první generální kongregaci r. 1558 bylo jich jen 25 shromážděno. Tato aristokracie řádu působila tím mocněji, čím více sama prosta byla veškeré správy úřední. Od r. 1615 však bylo tomu jinak; počet professů nepoměrně vzrůstal, oni vstupovali do správy úřadů, stali se rektory kollejí, užívali důchodů jejich a zaopatřovali si život pohodlný a příjemný; správu vyučování a církevní výkony přenechávali mladým, nezkušeným lidem; všeho dozorství obtížného prosti, zaujali proti generálům postavení neodvislé. Tím však byla všemoc generálova obmezena, všeliká činnosť nevycházela jako předešle z hlavy řádu, nýbrž z údů jeho, ne z Říma, nýbrž z provincií. Jednotliví professové, zvláště zpovědníci a vychovatelé při dvořích královských a knížecích nabyli veliké a rozhodující moci, čímž strannictví a ctižádosti průchod zjednán. Jest to viděti již z encyklik generála

Vitellischiho, v nichž jesuity napomíná, aby nebyli hrdí a osobliví, jakož prý mnozí do nich si stěžují, že vyhledávají pohodlí a rozkoší života, že jsou lidé více politicky nežli duchovně vzdělaní; mnozí že hoví příliš volným, ba rozpustilým zásadám mravním, bezúzdnému probabilismu; že se objevuje strannosť jednotlivých provincií a řevnivosť rozličných národností, kdežto jesuita žádné národnosti znáti nemá. Také pořád se opakují zápovědi, aby se nepřijímalo peněz, ani jich na těžení nevydávalo, i aby se žádný obchod neprovozoval, ale evangelická chudoba aby se zachovávala.

I u některých generálů řádu nastala změna znamenitá. Již Jan Pavel *Oliva*, jenž byl od r. 1661—1664 vikářem generála a až do r. 1681 generálem řádu, bleděl si zvláště pohodlí, nádhery a rozkoší života.

Úplně pak přetvořil se řád jesuitský za následujících generálů; byli to zejména: Vincenc *Caraffa* (1646—1649), František *Piccolomini* (1649—1652), Alexandr *Gottofredi* (1652 až 1662), Goswin *Nickel* (1662—1664), jediný to Němec, Jan *Oliva* (1664—1682), Karel *Noyelle* (1682—1697), Belgičan, Thyrois *Gonzalez* (1697—1706), Angelo *Tamburini* (1706 až 1730), František *Retz*, z provincie České, Pražan (1730—1750), J. *Visconti* (1751—1755), Al. *Centurioni* (1755—1757), Lor. *Ricci* (1758—73), kterýž co poslední generál po zrušení řádu r. 1775 zemřel. — Monarchistický živel řádu podlehl aristokratickému; sbor bojovníkův sebe zapírajících stal se spolkem rozkošně žijících, lstivých diplomatů; řád založený k podporování a obraně moci papežské, provozoval politiku na svou ruku a často spojoval se k prospěchu říše Francouzské proti papežské stolici, zvláště hájil samostatnosť církevní ve Francii (gallicanismus) proti snahám centralistickým kurie římské. Kolleje jesuitské, které předešle byly vzornými ústavy vzdělávacími a vychovávacími, staly se sídly nepravosti, nekázně a nemravnosti. Z počátku bývalo to obyčejem, že jinoši vstupující do řádu, jmění své darovali chudým, později však připadlo jmění jejich kolleji, do které vstoupili. Když pak četná nadání a dary, jichž horliví katolíci řádu jesuitskému v 16. stol. udělovali, časem přestávaly, potřeby řádu však se množily, hleděli jesuité tento nedostatek nahraditi zakládáním průmyslových podniků, továren, zařízením směnáren v kollejích, zave-

dením obchodu ve všech dílech světa, zvláště v missiích (osadách) svých v Americe a v Asii, jehož střediště bylo v Lissabonu.

Úpadek řádu jesuitského.

Již tímto jednáním světáckým dospěl řád jesuitský k osudnému převratu, jemuž konečně podlehl. Tato katastrofa urychlena byla ještě jinými událostmi, především bojem jesuitů s *Jansenisty* a duchem nové vzdělanosti světské ve Francii, která za Ludvíka XIV. filosofickými ideami 18. století proniknuta, brzy soustavný odpor proti církvi a náboženství způsobila.

Čím více jesuité, kteří v 17. století i proti papežství snahy gallikánské církve podporovali, potom opět do svého přirozeného postavení se vraceli a nároky papežského dvora zastávali, tím více pokládáni byli za baštu tmářství, takže proti nim společné snahy času se obrátily. V polovici 18. století ministři ve Francii, Španělsku, v Portugalsku a v Neapoli v čele vlády stojící holdovali osvětě v církevním i v politickém ohledu, proto jesuity pokládati musili za překážku blaha národního a oprav k tomu cíli směřujících. Také v Římě samém jesuité nepožívali již předešlé přízně. Lehkomyslností na nejvýš nesvědomitou, jakou jejich missionáři v Asii a v Americe křesťanské učení a obyčeje buddhistickými a bramanskými živly mísili, aby se pohanům zalíbilo, vzbudili nenávisť kapucínů a františkánů a zavdali příčinu k stížnostem u papežské stolice. Tuto zhoubnou činnosť missionářů zatratil papež *Innocenc X.* a *XII.*, pak papež *Benedikt XIV.* zakázal jesuitům r. 1741 co nejpřísněji také provozování jakéhokoliv obchodu v krajinách zámořských.

Konečně nastaly i spory řádu jesuitského se státy katolickými, *s Portugalskem* a *Španělskem*, kde moc jesuitská nejvíce byla zakořeněna. Zvláště *dvůr portugalský* byl ještě r. 1750, když *Josef I.* po smrti otce svého *Jana V.* na trůn vstoupil, velmi jesuitsky smýšlející; měliť tam všichni princové a princezsky královské posud jesuity za zpovědníky, všecka důležitější místa posud měli jesuité v rukou, a všecko ústrojí státní jimi bylo řízeno. Ale od té doby, když jesuité v Jižní Americe (v Paraguayi) založili osady, z nichž se vyvíjel stát samo-

statný, a když co společnosť obchodní závisť mocností byli vzbudili, osvědčovalo se záští proti řádu jesuitův, a objevovalo se pronásledování jeho na dvorech katolických tak přílišně a střeštile, jako druhdy přízeň k tomuto řádu. Všude ozývaly se stížnosti na tajné spolky jesuitů, na jejich zásady státům nebezpečné, na jejich záměry, aby Paraguay povýšili za samostatný stát svůj. Když pak Portugalové, chtějíce se ujati části Paraguayi, od Španělska jim smlouvou r. 1750 postoupené, která posud pod vládou jesuitů se nacházela, vojskem jesuitů dokonce byli poraženi,*) tuť se dlouho tajené záští proti řádu jesuitskému vzňalo jasným plamenem.

Otřesení moci řádu jesuitského.

První útok na řád jesuitský učiněn byl v Portugalsku. Nejrozhodnějším nepřítelem jesuitův byl tam markýz *Pombal* (Šebestian Josef z Carvalho), ministr a rádce krále Josefa I., jemuž jej sám zpovědník jeho jesuita P. Josef *Moreira* za ministra navrhl, domnívaje se, že na tomto muži, jehož ze stavu měšťanského tak vysoko povznesl, bude míti vhodný nástroj pro řád svůj.

Ale *Pombal*, jemuž slabý král Josef I. ponechal zcela státní řízení, jsa jasného, nepředpojatého rozumu a silné rázné povahy, použil postavení a vlivu svého nad míru velikého, aby konec učinil zhoubnému působení jesuitů, kteří hned z počátku na odpor se postavili jeho snahám, aby Portugalsko opět k slávě a moci povznesl zaváděním oprav času přiměřených. První ránu zasadil Pombal zámořskému obchodu jesuitů, který i přes mnohé zákazy papežské posud v rukou svých měli na velkou újmu obchodníků světských. Aby tomuto zlu odpomohl, zřídil Pombal s povolením krále zvláštní *obchodní společnosť maraňonskou*, jíž se dovolilo obchod do Brasilie (Maranhao) provozovati. Když pak jesuité proti tomuto nařízení nesmírně zuřili, vypověděl Pombal z Lissabonu jesuity Emanuele *Balastra* a Benedikta *Fonseku*, z nichž první dotčené nařízení královské na kazatelně tupil, a všem, kdož by k onomu spolku obchod-

*) Obšírnou zprávu o tom podali jsme již v pojednání o missiích jesuitských v Jižní Americe.

nímu přistoupili, hněvem božím a věčným zatracením hrozil. Jesuité však brzy potom i strašné zemětřesení, jímž dne 1. prosince r. 1755 téměř celé město Lissabon v sesutiny bylo obráceno, vyhlašovali za trest boží pro hříšné počínání Pombalovo. Proto Pombal učinil r. 1757 druhý útok na řád jesuitský v základech jeho nejhlubších dvěma král. dekrety, jimiž se jesuitům zakazovalo vykonávání světského soudnictví v missionářských krajinách jejich v Brasilii a v Paraguayi a zároveň nařizovalo, aby se obyvatelé tamní (Indiani) více nepovažovali za otroky. Když však jesuité v osadách svých v Brasilii a v Paraguayi překaziti hleděli provedení smlouvy Portugalska se Španělskem učiněné o postoupení území v Paraguayi i branným odporem tamního obyvatelstva (Indiánů proti vojsku portugalsko-španělskému),*) vymohl Pombal na králi, že byli odstraněni všickni jesuité ode dvora královského.

Zároveň pohnul Pombal krále, že se r. 1757 dne 8. října a r. 1758 dne 10. února obrátil k papeži *Benediktu XIV.* s žádostí, aby přispěl mocí svou církevní k zakročení proti hrubým zločinům jesuitů, kteří již od mnoha let vzdali se vší poslušnosti k papežským nařízením, aniž všímají si nejdůležitějších zákonů k udržení veřejného pořádku a pokoje říše Portugalské, nýbrž v úplné zkaženosti své pokročili tak daleko, že v království Portugalském a ještě více v zemích jeho zámořských vyvolali nejpohoršlivější vzpoury, odboje a války. Zvláště pak stěžoval si král, že jesuité k všeobecnému pohoršení lidu jsou majiteli kupeckých skladů, krámů a obchodních bank, kdež provozují rozsáhlý obchod a lichvu, duchovním osobám nedovolenou a nepříslušnou k veliké škodě a zkrácení mýt a cel, jakož i na újmu kupců, do východní Indie a jižní Ameriky obchod vedoucích. Konečně stěžoval si král na drzosť jesuitů, kteříž všemožným způsobem jej a jeho ministra tupí a haní, a ďábelskými piklemi přerušiti hledí dobré srozumění mezi Portugalskem a Španělskem. Protož aby papež členy řádu jesuitského přivedl k šetření prvotních pravidel řeholních, a aby je odvrátil od všeho vměšování se do věcí politických a ode všeho zájmu obchodního, tak aby jen Bohu sloužili a ve pro-

---

*) Bližší zprávy o tom podali jsme již při líčení činnosti jesuitů missiemi v Jižní Americe.

spěch bližních svých působili, prosti jsouce zhoubného chtíče, kterýž je pobádal k snahám, aby na dvorech panovníků vládli a obchodem, lichvou, směnkářstvím a jiným světským zaměstnáním se obohacovali.

Papež Benedikt XIV., jsa již dlouho před tím přesvědčen o tom, že v řádu jesuitském nutně jest potřebí důkladné opravy, o kterou se již několikrát avšak marně pokoušel, odhodlal se k opravě této ihned přikročiti v Portugalsku, aby žádosti krále poněkud vyhověl. K tomu cíli udělil kardinálu Josefovi *de Saldanha*, patriarchu lissabonskému, papežským listem dne 1. dubna 1758 neobmezené plnomocenství, aby řád jesuitský v Portugalsku co do hlavy a údů jeho prohlédnul a kde by toho potřeba kázala, aby i nutné opravy v řádu tom dle svého dobrého uznání zavedl. Zároveň nařídil kardinálovi, aby tajně a opatrně vyšetřil, zdali právem neb bezprávně obviněni jsou jesuité z provázení rozsáhlého obchodu; on sám že již má příčiny věřiti tomu, co se nejen portugalským jesuitům, ale i americkým missionářům jejich za vinu klade poněvadž se mu dostaly do rukou rozličné listy z oněch krajin, zejména list jistého benátského kapitána lodního. V tomto listu podává kapitán onen papeži zprávu, že když z ostrova u *Kalifornie* ploul, jesuité tamní mu dali mezi jinými vzácnostmi této země také na loď bednu, naplněnou prý růženci, ostatky svatých, zázračnými amulety a jinými věcmi podobného druhu, aby ji v *Kadixu* tamním jesuitům odevzdal. Když však kapitán v přístavu kadixském byl přinucen bednu otevříti, našel tam místo věcí, které mu jesuité udali, drahé kameny a korále, perly a kusy ryzího zlata. Z této pravdivé a důkazy nezvratnými zaručené události že nalezl papež přesvědčení, jakých prostředků jesuitští missionáři američtí používají, aby podobného zboží do Evropy dopravovali.

Aby tedy pravdivosť stížností dvora portugalského úplně byla dokázána, pátral kardinál dle papežského nařízení zevrubně po statcích jesuitů a po jejich příjmech, zvláště prohlédl jejich účty, jakož i knihy, které vedli o svých jistinách, jež měli v rozličných bankách uloženy; též vyšetřil, mnoho-li a jaké zboží mají, a že obchod s ním sami neb prostředkem jiných osob světských obstarávají. Na základě tohoto vyšetření vydal

kardinál Saldanha dne 15. května 1758 nařízení, jímž co plnomocník římské stolice knězím všech duchovních řádů, jmenovitě jesuitům zákázal všecken obchod a všecko směnkářství pod pokutou kletby duchovní. V tomto nařízení praví kardinál Saldanha mezi jiným: »S velikým zarmoucením srdce svého nabyli jsme pevného přesvědčení, že členové Tovaryšstva Ježíšova v kollejích, noviciatech, domech a residencích svých, jakož i na jiných místech, přes všechny božské a papežské zákony a k veřejnému pohoršení rozsáhlý obchod vedou a v domech Bohu posvěcených směnkářství a kupectví provozují, nejen směnky vydávají a přijímají jako v nějakém závodě bankéřském, ale též zboží z Asie, Afriky a Ameriky přivežené sami prodávají a jím šachrují, jako by kolleje jejich byly sklady kupecké a veřejné tržiště. Jiní opět zřizují z peněz řeholních v městech přístavních a hlavních velké sklady zboží a jako velkokupci obchod vedou, takto bohatnouce. Nejhlouběji ale klesli jesuité někteří v zemích zámořských; neboť kupují na veřejných trzích drobné zboží, prodávajíce je pak opět jinde s velkým výdělkem; jiní zas maso a ryby nakládají, kůže vydělávají, obchod s tím vedouce; ano i veřejné krámy otevřeli v domech svých, prodávajíce tam nasolené maso i lihoviny jako v nějaké butice.«

Novým pak nařízením dne 7. června 1758 z důvodů spravedlivých a jemu známých, nejen pro česť a slávu boží, nýbrž i pro veřejné blaho veledůležitých, *zbavil kardinál jesuity v celém obvodu patriarchátu svého práva zpovídání a kázání* a dal toto nařízení přibiti na všech kostelích i na rozích veřejných míst v Lissaboně a ve všech městech patriarchátu svého. — Jak citelná rána jesuitům právě tímto nařízením od kardinála byla zasazena, pozná zajisté každý, uváží-li, jak značných výhod jesuitům plynulo ze zpovědnice a kazatelny.

Tehdejší generál řádu jesuitského Vavřinec *Ricci* podal nově zvolenému papeži *Klimentu XIII.* (1758—1769), velkému příznivci a chovanci jesuitů, stížnosť na nesmírné protivenství a nátisky, jichž řád v Portugalsku zakouší, a žádal papeže, aby dle uznání svého a moci své proti tomu u dvora portugalského zakročil. Avšak komisse, k tomu účelu od papeže nařízená, nenalezla v stížnosti generálově ničeho, v čem by se mělo zakročovati.

Ale jesuité přece s nesmírnou zpupností a neslýchanou opovážlivostí tvrdili, že jest vymyšleno všecko, co se jim za vinu klade. Ano, oni pomýšleli na to, jak by nějakým násilným krokem obvinění z černých činů svých se sebe svalili. Proto se spikli s nespokojenou markýzkou *de Tavora* proti životu královu. Ale zamýšlená královražda dne 3. září r. 1758 se nepodařila. Náčelníci tohoto spiknutí, vévoda z *Aveira*, nejvyšší hofmistr při dvoře královském, se synem svým, markýzka Eleonora *de Tavora* a její manžel starý markýz Francisco *de Tavora*, generál jízdy a bývalý místokrál v Indii se svými dvěma syny a některými členy rodu z Tavora rozsudkem dne 12. ledna roku 1759 odsouzeni byli k smrti; *jesuité pak, kteří se spiknutí onoho súčastnili, k žaláři doživotnímu.* Dne 13. ledna vykonána byla poprava na všech spiklencích světských, a téhož dne uvězněni byli následující jesuité: P. Josef *Moreira*, bývalý zpovědník králův, Hyacint *de Costa*, bývalý zpovědník královnin, Timotheus *d'Oliveira*, zpovědník král. princezen, Gabriel *Malagrida*, Josef *Perdigao*, generální prokurátor řádu, Josef *Soarez*, prokurátor maraňonský, *Henriquez*, provinciál portugalský, Jan *Matos*, Jan *Alexander*, Štěpán *Lopez* a Josef *Oliveira*. Hned na to dne 19. ledna 1759 vydán byl král. rozkaz, kterým se zabavovaly všecky movité i nemovité statky, důchody, příjmy a platy z milosti členů řádu jesuitského ve všech zemích portugalských a zakazovalo všem poddaným obcování s jesuity. Téhož dne ministr *Pombal* vydal mezi lid spis, který obsahoval »*bezbožné a odbojné bludy, kterým učili členové Tovaryšstva Ježíšova odsouzené zločince*«, následkem čehož bylo spiknutí zosnované proti králi a vražedný útok na něho dne 3. září 1758 učiněný.

Král *Josef* pak dne 20. dubna 1759 oznámil papeži, jaká opatření učinil v říši své proti jesuitům, dokládaje, že je bezpochyby bude museti ze všech zemí svých vypověditi, aby se před úklady a piklemi jejich uchránil; konečně žádal na papeži za dovolení, aby duchovní osoby, které by se provinily nějakým zločinem buď proti králi neb proti státu, směly býti souzeny soudem světským. Ale papež *Kliment XIII.*, jenž se dal vlivem jesuitů úplně říditi, k tomu nesvolil. V listech svých dne 11. srpna 1759 králi zaslaných doznává papež, že provi-

nilí jesuité sice zasluhují trestu, ale vyslovuje přání, aby byli aspoň potrestání veřejného ušetřeni. Dále klade králi na srdce, že snad není každý člen řádu jesuitského bez rozdílu trestuhodným a že není vinen zločinů, jež se řádu jeho za vinu kladou, a tudíž že by bylo nanejvýš nespravedlivým, trestati vinné s nevinnými. Pročež zrazuje králi, aby jesuity ze státu svého nezapuzoval; neboť prý opravy řádu jejich, kteréž tam kardinál *Saldonha* zavede, ve spojení se světskou mocí úplně postačí k odstranění vad a nepořádků, jestliže jaké v řádu jesuitů portugalských se nalezají. Co se týče potrestání jesuitů, zapletených v spiknutí proti životu královu, nemůže prý papež tak hanebný zločin nikterak omlouvati aneb vinníky před spravedlivým trestem pod ochranu bráti, ale že dle povinnosti své králi pouze zrazuje toho, co bylo by na újmu důstojnosti jeho královské, totiž krveprolití osob duchovních.

Ale papežským nařízením, nunciovi poslaným, právomocnosť královská se obmezovala jediné na potrestání oněch kněží, kteří se byli účastnili při pokusu vražedném dne 3. září 1758. Když pak papež na opětné doléhání Pombala odepřel všeobecné nařízení, kteréž by i pro budoucnosť při podobných případech mělo stejnou platnosť, rozdvojil se následkem toho dvůr portugalský s Římem, takže všecko spojení jeho s papežskou stolicí bylo přerušeno, i papežský nuncius z Portugalska vypovězen. Nad tímto nenadálým obratem jásali jesuité; očekávaliť, že obyvatelstvo portugalské vládu přinutí k jinému jednání aneb že vypukne povstání, ve kterém svržen bude král a ministerstvo jeho. A aby to urychlili, rozšiřovali opět mezi lidem i v jiných zemích množství hanopisů, v nichž se dotýkali urážlivě i cti královské. Leč brzy seznali, že se opět v nadějích svých šeredně zklamali. Neboť ministr Pombal s neohroženou setrvalostí zůstal věren prvotnímu úmyslu svému, jesuity ze země vypuditi. Proto nepopřál jim pokoje. Následkem král. rozkazu ze dne 28. srpna roku 1759 odňato bylo jesuitům obstarávání školství a jeho dozor.

Tak zastihla jesuity rána za ranou. Nejvznešenější členové řádu jejich pro účastenství své v královraždě nalezali se ve vězení, ostatní pak jesuité byli hlídáni jako zajatci v kollejích a domech svých, které nesměli bez výslovného dovolení opustiti,

školy a vychovávací ústavy jejich byly zavřeny a statky jejich zabaveny. A když tak všeho již byli zbaveni, konečně král. nařízením ze dne 3. září 1759 *prohlášeni byli jesuité za veřejné odbůjce, zrádce, nepřátele a rušitelé veřejného pokoje a vypovězeni ze všech zemí říše Portugalské.* Jenom novicům a těm osobám řádu, které posud nesložily slavné sliby a které pocházely rodem ze zemí portugalských, dovoleno bylo v říši Portugalské zůstati, nelpělo-li na nich viny osobní. Zároveň nařízeno bylo, aby nikdo pod trestem smrti a zabavení všech statků se neopovážil dotčené duchovní hledět zase do země uvésti aneb aby s nimi byl buď v ústním neb písemném spojení, a to ani tehdy, kdyby z řádu vystoupili aneb kdyby byli v jiném státu přijati.

K provedení tohoto král. nařízení bez prodlení se přikročilo; jesuité ze všech domů a kollejí svých dopraveni v září a v říjnu r. 1759 na lodích nákladních do města Civitavechie ve státu církevním; bylo jich úhrnem 334 duchovních, pak 360 jesuitů kolleje *v Coimbře* větší částí scholastiků, noviců a laiků; neboť jen málo kteří novicové použili povolení v král. nařízení jim vyhraženého. Představení kollejí portugalských a prokurátoři amerických missií uvězněni byli v Lisaboně. Mimo to dopraveni byli do Civitavecchia r. 1760 také 122 jesuité z *Bahia*, 198 z Pernambucu a mnozí také z Indie východní. Na památku osvobození Portugalské říše od zpupného řádu jesuitského dalo duchovenstvo portugalské raziti pamětní peníz, na němž na jedné straně byl obraz krále Josefa I., na druhé pak nápis: »*Po vyhnání bludu vrací se pravda zase zpět. — Úsudek duchovenstva portugalského: Tovaryšstvo Ježíšovo vinno z velezrády pro bohaprázdné a k odboji popuzující učení své bylo z Portugalska vypovězeno r. 1759.*«

Aby však jesuité vyhnání své z Portugalska budoucně nemohli vyhlásiti za osnovu lží nespravedlnosti, nařídil ministr *Pombal*, aby se sebraly všecky spisy, kterými zjištěny jsou hanebnosti a zhoubné počínání jejich v Portugalsku, a aby se z nich při každém soudním dvoru i při dvoře královském jeden exemplář ve zvláštní schránce třemi zámky opatřené choval, tak aby se jesuitům obyčejnou a tajnou lstí jejich nepodařilo zničiti památku věrohodných listin, jejichž platnosť nemohli této doby zapírati. Tímto způsobem povstala ona pro dějiny velmi

důležitá a skoro do všech jazyků evropských přeložená: »*Sbírka nejnovějších spisů, jednajících o dějinách jesuitů v Portugalsku*«, které i my jsme použili k tomuto spisu.

Dodati ještě třeba, že oni jesuité, kteří pro zločin velezrády k doživotnímu žaláři byli odsouzeni, musili si trest svůj odbýti ve vězeních, mnohdy vlhkých a nezdravých, kde se jim také nedostávalo potřebného ošetření a výživy, ačkoliv pro ně král dosti značnou část peněžitou byl vykázal. Ale ziskuchtivost a lakota strážců jejich i řiditelů vězení jen spoře jim výživy popřávala, ani churavým a nemocným nedostávalo se potřebného léčení a ošetření. Z těchto uvězněných jesuitů, jichž bylo celkem 124, z větší části představených řádu, bylo r. 1767 odvezeno 36 do církevního státu, ve vězení jich zemřelo 37, ostatní pak teprv r. 1777 po smrti krále Josefa I. z vězení na svobodu byli propuštěni.

Nedá se upříti, že ministr Pombal bezprávně k oněm uvězněným jesuitům se zachoval a že se na nich co do požadavku lidskosti, ano i citu právního prohřešil. Ještě méně však než jednání toto dá se odůvodniti ukrutné odpravení 72letého jesuity P. *Gabriela Malagridy*. Tento fanatický jesuita již po strašném onom zemětřesení lisabonském prohlásil událost tuto za trest boží na bezbožné kralování a rozněcoval ohnivým kázáním svým mysle lidu proti králi. I byl proto z Lisabonu vypovězen do Setuvalu, kde od markýzky z *Tavora* zasvěcen byl do spiknutí proti králi zosnovaného, v němž měl největšího účastenství, takže v rozsudku nad spiklenci proneseném nalezá se mezi hlavními vinníky k doživotnímu žaláři odsouzenými. Příčinu k nové žalobě proti Malagridovi zavdaly dva spisy jeho, kteréž ve vězení svém byl sepsal. Jeden ze spisů oněch sepsán byl v jazyku portugalském pod názvem: „*Hrdinný a zázračný život nejblahoslavenější svaté Anny, matky Panny Marie, který spisovateli vnuknula sama ona světice s pomocí a přispěním svaté Panny a nejsvětějšího božího syna svého.*“ Z obsahu polo tajemného, polo ztřeštěného tohoto spisu uvedeme jen některá místa na ukázku: »Svatá Anna v životě matky své prý se rozplakala a cherubini a serafini, kteří jí přispěli k pomoci, dali se ze soucitu též do pláče; ona již v životě matky své složila dvojí slib, a aby nebyla žádná božská

osoba žárlivou, slíbila Bohu Otci chudobu, Bohu Synu poslušnosť a Duchu Svatému čistotu atd. Všecky tři božské osoby že se mezi sebou radily, co by měly za podíl sv. Anně uděliti, a že konečně usnesly se na tom, že má býti nade všecky anděly a svaté povznesena; věčné město, jak jej evangelisté a učenníci Páně líčí, že je u přirovnání se srdcem sv. Anny pravým smetištěm špatným. Taktéž Bůh prý Malagridovi svěřil, že beze všech rozpaků *Marii* nade všecky jiné svaté povýšil a že jí udělil vlastnosti božské, totiž nesmírnosť, věčnosť a všemohoucnosť; tělo Spasitele našeho Ježíše Krista že bylo utvořeno jednou krůpějí krve v životě Panny Marie atd.« — V druhém spisu latinsky sepsaném pod názvem: »*O životě a o vládě antikristově*«, který prý Malagrida k rozkazu Panny Marie sepsal, jsou podobné nesmyslné úvahy. Antikrist prý se zrodí r. 1920. v Miláně z jednoho mnicha a jedné jeptišky. Členové Tovaryšstva Ježíšova že prý založí novou říši a že v Indii nesčíslné nové národy odkryjí. V noci na den 29. listopadu před rokem prý slyšel tato slova: »V této noci zhyne smrtí náhlou a nenadálou král pro nešlechetné činy své i se všemi pomocníky a pochlebníky svými atd.«

Pro tyto a ještě jiné pošetilosti postaven byl P. Malagrida před soudnou stolici inkvisice a i zde setrval předpojatec tento pevně při svých fanatických výpovědích. Ale jakkoli z pomatených výpovědí se dalo snadno souditi, že stařičký jesuita tento ve svém dvouletém vězení trochu rozumu svého pozbyl a že není žádným kacířem, nýbrž napolo šíleným přepjatcem, přece byl od inkvisice nespravedlivě k smrti odsouzen a tento rozsudek nad ním vykonán dne 20. září 1761. upálením na veřejném náměstí. Tak smutný konec měla zhoubná činnosť jesuitů v Portugalsku.

Bouře proti jesuitům ve Francii.

Brzy po vypuzení jesuitů z Portugalska strhla se bouře proti nim také ve *Francii*, kde jim již Encyklopedisty a Jansenisty půda pod nohama byla podkopána. Mimo to pro vražedný útok na krále *Ludvíka XV.*, dne 5. ledna r. 1757. ve Versaillu od Roberta Františka *Damieusa* učiněný, povstalo

mezi lidem velké podezření, že v záležitosť tuto byli velmi zapleteni také jesuité; neboť útočník *Damieuse* byl několik let kuchtíkem v kolleji jesuitské v Arrasu, pak na doporučení jesuitů sluhou rozličných šlechticů a od jesuitů často byl podporován. A proto a na základě mnohých jiných pověstí, vinil lid jesuity z účastenství v dotčeném útoku vražedném, ačkoliv vyšetřováním nebylo to dokázáno; neboť Damieuse ani mukami nebyl přiveden k vyznání spoluvinníků. Přece však těchto pověstí použila milostnice králova *markýzka z Pompadouru* k odstranění jesuitů ode dvora královského. Ale k rychlému uskutečnění její záměrů, totiž *k vypuzení jesuitů z Francie*, přispěla zvláště následující událosť, která nejen lid naplnila ještě větším rozhořčením proti jesuitům, nýbrž i krále samého proti nim velice popudila a tudíž byla hlavní příčinou vypuzení jesuitů z Francie.

Jesuita P. Antoine *de La Valette* vyslán byl r. 1742 co missionář na ostrov *Martinik* (Martinique, Martinico), náležející k francouzským ostrovům Malým Antillám v západní Indii, a r. 1747 ustanoven tam byl za prokuratora domu professního ve *Sv. Petru.* Aby bídnému stavu tohoto domu professního odpomohl, dal prokurator Lavalette rozsáhlé pozemky domu professnímu náležející, ale posud ladem ležící, vzdělávati pomocí mnohých otroků černých, které k tomu účelu zakoupil. Peněz k tomu potřebných vypůjčil si od tamnějších obchodníků na směnky, znějící na $2^1/_2$ roku. Za několik let získal Lavalette rozsáhlým obchodem se zbožím americkým, které do Evropy na lodích svých zasílal, tak velké sumy, že mohl skoupiti i pozemky kolem celého chobotu *Sv. Dominika* (St. Domingo), které proměnil též v osady, na nichž pěstoval takové množství cukru, kávy, tabáku, bavlny a indiga, že pak nemohl s ním závoditi žádný obchodní dům na ostrovech Antillských. Proto stěžovali si tamější osadníci a obchodníci u dvora francouzského, žádajíce za odstranění tohoto zlořádu. Ale P. Lavelette, povolán byv od vlády k zodpovídání r. 1754 do Paříže, vykázal se příznivými vysvědčeními nejenom náměstka královského, od něho uplaceného, nýbrž i jiných osob vznešených u dvora pařížského velkého vlivu požívajících, jimiž všecko obviňování za bohaprázdnou pomluvu bylo prohlášeno. A tak

u dvora královského uznán úplně nevinným, navrátil se Lavalette na ostrov Martinik, zavázav se dříve přísahou, že tamním obchodníkům nezavdá již žádné příčiny k novým stížnostem Přece však nevzdal se Lavalette dřívějšího obchodu, nýbrž provozoval ho rozměrem ještě větším, zařídil si i směnárnu a založil několik továren. Odměnou za tyto velké zásluhy o řád jmenován pak byl Lavalette od generála řádu Ignace *Viscontiho* r. 1755 nejvyšším inkvisitorem a apoštolským prefektem jesuitských missií antillských.

Ale již téhož roku postižen byl Lavalette velkou pohromou; dvě lodě jeho se zbožím, kteréž poslal na zaplacení dluhu $1^1/_2$ millionu lirů obchodnímu domu *bratří Liona a Gouffre* v Marsilii, na cestě z Ameriky odejmuty byly od Angličanů s Francií tehdy válčících. Následkem toho když Lavalette nechtěl dotčené věřitele své uspokojiti, domáhali se tito na provincialu řádu jesuitského v Paříži požadavku svého 2,400.000 livres, avšak marně. Neboť řád, ačkoliv na ostrově Martiniku měl jmění na 4 milliony livres, odmítl od sebe zcela bezprávně povinnosť tuto a svaloval ji na prokuratora Lavalettea, dokládaje, že dluhy jednotlivého člena řádu nemohou ukládati povinnosť k zaplacení i ostatním členům. Ale soud dvorní, na nějž se věřitelé obrátili, dal si předložiti od prokuratora professního domu pařížského P. *de Montigny* ústavu řádu jesuitského, z níž se dokázalo, že všecky statky jesuitů jsou společným a nerozdílným majetkem řádu, a tudíž odsouzen byl řád jesuitský k zaplacení summy dotčené i s úroky.

Při této příležitosti prohlédl soud dvorní důkladně konstituce řádu mu odevzdané a prozkoumal nebezpečné učení nejznamenitějších jeho spisovatelů. A taktéž i král dal od šesti kommissařů státní rady své prozkoumati ústavu řádu jesuitského. V měsíci srpnu r. 1761 od nejvyššího soudu říšského i od král. kommisse uznáno bylo, že konstituce řádu nesrovnávají se ani s právem všeobecným ani se zákonodárstvím státu Francouzského, a že učení řádu se příčí zásadám mravním a všeobecnému bezpečí státu. Na základě tom říšský soud vynesl dne 6. srpna 1761 rozsudek, v němž řeholní ústava řadu jesuitského se zatracovala a jesuitům se zapovídalo příští přijímání noviců do řádu a vyučování na školách. Ale s vynešením rozsudku o řeholní ústavě a jmění řádu jesuitského mělo

se k rozkazu krále ještě rok posečkati. Této lhůty použili jesuité k tomu, že movité jmění své prodali a na nemovité statky své se vypůjčili značné summy peněz, kteréž do Říma generálu svému odeslali; mimo to odstranili všecky důležitější spisy a knihy, záhubné učení jejich obsahující. Král pak k návrhu kommisse, z tajné jeho rady sestavené, hleděl generala řádu pohnouti k tomu, aby ustanovil rodilého Francouze za zvláštního generálního vikáře pro Francii s plnou mocí na šest let voleného. Když však general řádu Vavřinec *Ricci* to odepřel slovy památnými: »*Sint, ut sunt, aut non sint*« (ať jsou jesuité jak jsou, aneb ať nejsou), přerušil král k radě ministra *Choiseula* všecko další vyjednávání a rozhodl, aby řád jesuitský pominul. Dne 6. srpna r. 1762, když byl uplynul rok, od krále jesuitům k uspořádání záležitostí jejich povolený, vydal nejvyšší soud říšský rozsudek, kterým *řád jesuitský jakožto církvi a státu záhubný ve Francii byl zrušen a statky jeho v ceně 60 mill. lirů byly zabaveny.*

Marný byl odpor papeže *Klimenta XIII.* proti tomuto rozsudku nejvyššího soudu pařížského, k němuž i ostatní soudní dvory ve Francii přistoupily, ačkoliv jim papež bullou r. 1763, kterou se jesuitů ujímal, strašnými kletbami vyhrožoval; neboť král přes to všecko k naléhání ministra *Choiseula* nechal spravedlnosti volného průběhu. Všickni jesuité, kteří se zdráhali přísahati, že s řádem jesuitským v žádném spojení již nebudou a že budou práva státu Francouzského a svobodu gallikánské církve uznávati a zachovávati, byli dne 9. března r. 1764 ze ze země vypovězeni. I arcibiskup pařížský *Beaumont* pro svůj list pastýřský, ve prospěch jesuitů vydaný, z Paříže byl vypovězen. Konečně pohnul ministr *Choiseul* i krále, *že ze své moci v listopadu r. 1764 Tovaryšstvo Ježíšovo ve Francii úplně zrušil.* Nic proti tomu neprospěla zvláštní bulla, od papeže bez vědomí kardinálů ve prospěch jesuitů vydaná; neboť prohlášení její přísně bylo zapovězeno.

Vypovězení jesuitů ze Španělska, z Neapole a Parmy.

Již v líčení činnosti jesuitských missií *v Mexiku* vytkli jsme, že jesuité tamnější přepychem svým a přehmaty v práva

biskupů *v Pueble* zavdali příčinu králi španělskému *Karlu III.* (1759—1787) k zakročení proti řádu jesuitskému. A jakkoli od té doby z krajin amerických docházely časté stížnosti dílem na nepokoje a vzpoury, působením jesuitů v Brasilii povstalé, dílem na rozsáhlý obchod, který tam jesuité vedli; přece neuveřejnila vláda španělská obsah žalob těchto. Neboť ministr Don Pedro hrabě *Aranda* nabyl z Portugalska přesvědčení, že by bylo marnou prací, uveřejněním písemných svědectví hledět polepšiti jesuity, kteří všem svědectvím vždy jen odporovali, prohlašujíce je za nepravdivé a vymyšlené.

Konečně zavdaly příčinu k záhubě jesuitů ve Španělsku následující události. Podněcováním jesuitů povstal lid dne 3. března r. 1766 v Madridě a činil útoky na domy, kdež bydleli nepřátelé jesuitů; ano s divokým hlukem přihnala se luza i před palác královský, takže král, obávaje se o život svůj, uprchl do Aranjuezu. Vyšetřováním tohoto odboje mnohými hodnověrnými svědky dokázáno bylo, že se vzpoury této súčastnili zvláště jesuité, zejména Isidor *Lopez*, Michal *Benevente* a Ignac *Gonzalez*. Ale matka králova, ovdovělá královna, ujímala se velmi horlivě na prosby zpovědníka svého jesuity *Bromierse* Tovaryšstva Ježíšova nalezajícího se v nebezpečí vypovědění z říše Španělské.

Nedlouho potom zachycen byl list generála řádu jesuitského Vavřince *Ricciho* na provinciála toledského, z jehož obsahu patrno bylo spiknutí, jímž měl býti svržen král *Karel* co levoboček s trůnu španělského a na něj dosazen mladší jeho bratr infant *Don Ludvík*. Mimo list tento, jehož originál králi byl předložen, nalezl se též u generálního prokurátora řádu ve Španělsku tištěný spis, v němž se manželský původ krále Karla podezříval. Dva výtisky tohoto zrádného spisu nalezeny byly také v balíku listů, svědčících generálu *Riccimu* u dvou jesuitů ubírajících se z Madridu do Říma, kteří na francouzském pomezí byli zadržáni.

Takto když král viděl nejenom svoji korunu, nýbrž i čest svojí ve velkém nebezpečí, svolal královskou radu svou, jejíž členové, zvláště korunní kancléři *Compomanes* a *Mognino*, byli toho náhledu, že v tomto případu mohl by král dát vynésti rozsudek proti jesuitské společnosti i s obejítím obyčejné cesty

právní, a aniž by obecenstvu se oznámily příčiny takového opatření z důvodů zvláště tajných. A k tomuto náhledu přistoupila nejen státní rada, nýbrž i universita se svým dobrozdáním jakož i několik biskupů říše, a tak se stalo, že *královským rozsudkem dne 28. února r. 1767 celý řád jesuitský ze všech krajin mocnářství Španělského byl vypovězen*, a vykonání tohoto rozsudku bylo ministru hraběti *z Aranda* nařízeno.

Podle tajných nařízení hraběte z Aranda, daných všem královským úředníkům po celé říši Španělské, všem předsedům dvorů soudních a velitelům pluků vojenských, obsadili po půl noci ze dne 2. na 3. dubna r. 1767. královští kommissaři s oddělením vojska a s potřebnými sluhy úředními každou kollej a každý dům jesuitský a oznámili představenému a všem členům řádu shromážděným královský rozkaz, kterým se z celé říše vypovídali. Mezi tím byly všecky byty jejich a jiné místnosti v kollejích a domech uzavřeny, aby ničeho z nich nemohlo býti odcizeno; každý člen řádu směl si s sebou vzíti jen své věci nejpotřebnější, obyčejný svůj oděv i své peníze, jichž summu však musil udati.

A tak bylo po celém Španělsku téhož dne téměř v jedné hodině na 5000 jesuitů v domech svých sebráno a dopraveno do přístavů, kde lodě k převezení jich do *Civitavechia* (do papežského státu) byly již připraveny. A hned po odchodu jejich byla dne 3. dubna vyhlášena ve všech městech říše následující pragmatická sankce: »*My, don Karlos*, z boží milosti král kastilský atd., dáváme všemu lidu věděti: Řídě se dle dobrozdání své rady, kterou jsem dal shromážditi k tomu účelu, aby se poradila o tom, co se bylo dne 29. ledna stalo, jakož i výroky rozličných výtečných a velezkušených, mé vládě věrných a oddaných mužů, i povinností svou, kteráž mi kázala bdíti nad pořádkem a nad pokojem mých poddaných, dále pohnut ještě mnoha nutnými příčinami, které ale nevyjevím, nýbrž v královské mysli své zatajím, vidím se nucena, abych zakročil nejvyšší mocí svou, kterou mi Bůh Všemohoucí do rukou vložil, k ochraně svých poddaných a k udržení důstojnosti své vlády; a tudíž jsem se odhodlal k vydání rozkazu, jímž se všickni členové Tovaryšstva Ježíšova, kněží, koadjutoři i laikové, kteří již složili první slib řeholní, jakož i novicové, již by je chtěli

následovati, ze všech mých krajin ve Španělsku a v Indii, jakož i z ostrovů Filipinských a z jiných krajin mé vládě poddaných vypovídají, a všecky statky jejich v zemích mých se zabavují. Aby se ale tento rozkaz ve všech zemích, vládě mé podřízených, stejným vykonal způsobem, udělil jsem předsedovi královské rady své dekretem královským ze dne 27. února rozkaz a plnomocenství, aby ihned k vykonání dotčeného rozkazu přikročil a k tomu cíli potřebné kroky učinil. Zároveň tímto zákonem oznamuji, že zabavení statků Tovaryšstva Ježíšova vztahuje se na všecko jejich jmění movité i nemovité, na jejich peníze i duchovní příjmy, které právem v zemích mých měli, však beze škody břemen na nich váznoucích, a bez újmy úmyslu zakladatelů kollejí aneb dárců, jakož i bez újmy výživného, jež obnáší ročně pro každého kněze 100 a pro laika 90 piastrů; neboť výživné toto bude se každoročně vypláceti z celé summy veškerého jmění jesuitům zabaveného. — Toto výživné ale nemají dostávati cizí jesuité, kteří by se proti všem zemským právům v mých státech, buď v kollejích neb v domech soukromých zdržovali, nechť nosí roucho své řeholní aneb jiné roucho kněžské, poněvadž všickni jesuité bez rozdílu jsou z mých zemí vypovězeni. Taktéž nedostane se výživného novicům, kteří se dobrovolně s ostatními jesuity ze Španěl do vyhnanství odebrali, poněvadž tito posud nejsou žádným slibem řeholním vázáni k řádu a tudíž mohou z něho bez překážky vystoupiti. Onino jesuité, kteří by se z církevního státu, kamž jsem je vypověděl, vzdálili, aneb kteří by činy neb spisy svými spravedlivý hněv dvoru mého popudili, úplně pozbudou výživného. Kdyby však řád dopustil, aby členové jeho pod záminkou obrany řádu vydávali spisy, které by směřovaly proti poslušnosti a úctě mně povinné, a jimiž by se rušil pokoj ve státech mých, anebo že by tajnými vyslanci se pokoušeli o popouzení lidu mého, ztratí celý řád výslužné své.

Co se týče správy statků řádu a nezištného jich upotřebení k účelům bohumilým, jako k nadacím chudobných seminářů duchovních, založených chudobinců a jiných dobročinných ústavů, vyslechnu o tom výrok příslušného duchovenstva a postarám se o to, takže zbožnému účelu onomu opatření má ani za mák na újmu nebudou, aniž by se tím stala nějaká škoda obecenstvu, ani právům soukromým.«

Všeobecným zákonem zapovídám, aby po celém mém království ani jednotlivý člen Tovaryšstva Ježíšova pod žádnou záminkou nikdy nebyl přijat. Žádný jesuita, kterýž byl jednou pro tento řád veřejné sliby složil, nesmí, a byť by i s výslovným povolením papeže z řádu vystoupiti chtěl, co duchovní světský aneb co nekněz ve Španělích zůstati aneb do některého jiného řádu vstoupiti a nesmí bez výslovného povolení vlády mé do Španěl přijíti.

Žádný z poddaných mých, buďsi stavu světského, kněžského neb řeholního, nesmí ani od generála ani od kohokoli jménem jeho žádati žádných ztvrzení bratrstev řádu, a to pod trestem, jaký určen jest proti těm, kteří se dopustí zločinu proti státu. — Každý, kdo by si s jesuity dopisoval, což jednou pro vždy přísně se zapovídá, bude dle poměru provinění svého potrestán.

Výslovně zapovídám všem svým poddaným, aby ani psaním ani řečmi lid nepopouzeli, nechť by se to již ve prospěch aneb na úkor nařízení toho dálo. Naopak, já chci, aby všickni mojí poddaní o tomto předmětu nejpřísnější mlčení zachovali, a nařizuji, aby ti, kdož by se proti tomu provinili, byli co provinilci pro uražení Veličenstva potrestáni.

Abych pak dobré zachovávání rozkazu toho po celé říši své si zabezpečil, uzavřelo se v mé shromážděné královské radě, aby *toto nařízení mělo moc zákona a sankce pragmatické*, jako by bylo stavy zemskými ustanovené a od nich i oznámené.

V Pradu, dne 3. dubna 1767. Já, král.«

Král Karel oznámil papeži *Klimentu XIII.* zvláštním listem vlastnoručním ze dne 31. března 1767, že k uhájení své cti i k zachování pokoje a míru v říši své a bezpečí poddaných všecky jesuity ze zemí svých vypověděl a že je dal do církevního státu převézti, že ale za všecky jesuity, kteří jsou rodem Španělé, a jichž výživa se nemůže na státu římském žádati, potřebné peníze na výživu římskému dvoru dá prostředkem svého vyslance odváděti.

Tato zpráva způsobila v Římě nemalé zděšení; neboť nyní s hrůzou pomýšlel generál jesuitů na to, že snad za nedlouho i jiné katolické a tím spíše i nekatolické vlády tohoto kroku dvora španělského, který přece býval vládě římské velmi

oddaný, budou následovati. Proto pohnul generál vládu papežskou, aby nedala přistáti v *Civitě Vecchii* ani v jiném přístavu lodím s jesuity ze Španěl vypovězenými; a tak byli tito jesuité po kolik měsíců sem tam po moři vozeni a musili často snášeti bídu a nedostatek, až konečně se jim dostalo přijetí na ostrově *Korsice*, kde však se jim nedostávalo ze Španěl výživného, na stát církevní obmezeného, tak že tam nesmírnou bídu a nouzi snášeli. To konečně pohnulo papeže Klimenta XIII., jenž se pronásledovaných jesuitů marně ujímal, že je přijal do státu svého. — Při této příležitosti měl kardinál *Cavalchini*, muž neúhonný, učený a poctivý, v kollegium kardinálském památnou řeč, již tuto u výtahu podáváme:

»My jsme se tuto shromáždili, abychom rokovali o tom, zdali to prospěšné, abychom jesuity dále podporovali. Dle mého mínění ale má býti hlavním předmětem rokování našeho, zdaž zločiny jesuitů zasluhují, abychom jim vůbec ještě poskytli sluchu svého. Již po dvě stě let vznášejí se od tolika říší, zemí a vlád ustavičné stížnosti a žaloby proti řádu Tovaryšstva Ježíšova k svaté stolici papežské, která však až posud vždy k tomu jen mlčela. Konečně máme i nyní k tomu mlčeti, když se skoro veškeren svět křesťanský spojil, aby jednohlasně pozvedl hlasu svého proti úkladům, podvodům a osidlům jesuitů? Zdaž to i nyní v prospěchu jest, ujímati se řádu tohoto a činiti jen to, co s nebezpečnými zásadami a přáním jesuitů souhlasí? Když jedenkráte mnich řádu Humiliatorů se snažil o bezživotí kardinála, tu potrestán byl zločin tento zrušením celého řádu, a nám by tak málo mělo záležeti na životu křesťanských knížat, že bychom chtěli vzíti v ochranu krvežíznivé jesuity, jako se posud stávalo? Jesuité byli pro královraždu vypovězeni z království Portugálského, které vždy věrně stálo k církvi katolické. Dnes se předkládá svaté stolici nový hnusný zločin, totiž pokus úkladného zavraždění krále španělského. Nekonečná řada neslýchaných zločinů, jako jsou usurpace celých zemí, vzpoura celých národů, zlořády v službách božích a v udílení svátostí dokazuje, že Tovaryšstvo Ježíšovo je trestuhodné. A mají snad přes to přese všecko naše porady a naše soudy ještě dále záviseti na libovůli těchto řeholníků? A máme ještě dále chrániti mocí svou zásady, které jen vraždou a pomstou oplývají? Což není svatá stolice

papežská ničím jiným než ochrannou matkou jesuitů? Nyní jest již nemožno zřejmé zločiny společnosti této zakrývati; ona je před celým světem nahromadila do takové výšky, že již naprosto nemožno uznati ji za nevinnou. My se již nemůžeme dáti pohnouti žádnými úlisnými výmluvami, my musíme slyšeti žaloby krále španělského a jemu zjednati spravedlnost. Kdybychom chtěli tvrditi, že jesuité milost zasluhují, tedy bychom na sebe uvalili podezření, že okolností a událostí doby nynější naprosto neznáme; a kdybychom se stali zastavateli a ochránci jesuitů, byli bychom strženi i s nimi do záhuby neodvratné. Příčí se to nejen zásadám spravedlnosti, ale i prospěchu svaté stolice, příčí se to cti církve svaté, abychom ještě nyní stali se orodovníky za zločiny jesuitů. Jediný to hlas všech skoro světa národů, že mají býti jesuité, co lidé bažící jen po světských statcích a strojící úklady počestnému jménu i životu jiných, ze zemí křesťanských vyhnáni. A my pořád ještě za to máme, že toho vyžaduje prospěch církve, abychom jim lichotili, abychom je k tajným poradám svým připouštěli a předpisy jejich se řídili. Ne snad záští proti jesuitům mne pobádá takto mluviti, nýbrž láska k pravdě a blaho svaté církve naší.«

Příklad rázného vystoupení dvora madridského proti jesuitům působil brzy i *v státech italských*, zvláště v spojeném *království Neapolském* a *Sicilském*, kde král *Ferdinand IV.*, třetí syn krále španělského Karla III., podobným způsobem jako ve Španělích proti jesuitům dne 5. listopadu r. 1767 zakročil.

Příkladu dvora *neapolského* následovala vláda *vévodství Parmenského*, z něhož k naléhání ministra *Tilota* dne 7. února r. 1768 jesuité byli vypovězeni. A tak sjednotili se všecky bourbonské dvory k tomu účelu, od něhož se nedaly odstrašiti ani klatbou papežskou. Neboť nepolitická a nad míru přepjatá horlivost a strannost papeže *Klimenta XIII.*, s jakou se jesuitů ujímal, jeho pánovité a vzdorovité počínání k vládám evropským, zvláště jeho bulla z dne 30. ledna r. 1768 proti vévodovi z *Parmy* vydaná, v níž všecky rozkazy vlády parmenské za ničemné a neplatné prohlašoval a na jich původce tresty církevní uvaloval, a v nichž spatřovaly všecky katolické státy útok na sebe, byly příčinou, že ode všech dvorů docházely k papeži

ponižující protesty proti neoprávněnému zasahání dvora papežského do právomocnosti vládařů světských.

Nedá se arci upříti, že pád jesuitů přiveden byl částečně piklemi a úklady některých dvorů panovnických. Despotická libovůle zničila jesuity a přísné někdy i nespravedlivé rozsudky proti nim provedeny byly zde onde způsobem nelidským. Přece však vlády přinuceny byly hlavně ze zásad politiky státní a k udržení všeobecné bezpečnosti přikročiti k potlačení této zhoubné a škodlivé společnosti..

Jesuitům takto pronásledovaným poskytl veliké útěchy biskup *Alfons z Liguori*, zakladatel řádu Liguorianů (Redemptoristů) veřejným uznáním jejich zásluh, o nichž mezi jiným praví: »Ohrožuje se společnost, která svět posvětila a bez přestání posvěcovati se snaží . . . Nebude-li těchto pracovníků, jsme ztraceni . . . Jansenisté a všichni novotáři rádi by zničili tuto společnost a tím takřka baštu církve boží zbořili . . . Já aspoň jsem proniknut úctou a vážností nejvyšší k této společnosti pro mnohé dobré, jež tito svatí řeholníci příkladem svým a neunavenou činností svou na všech místech, kde se zdržují, vykonávají.« — Této chvále z úst biskupa z Liguori vycházející nebude se nikdo diviti, uváží-li, že řád Liguorianů od něho založený byl zcela příbuzným řádu jesuitskému.

Obmezení moci jesuitů v Rakousku a v Italii.

V pronásledování jesuitů nemělo posud účastenství jediné Rakousko. Zde řád jesuitský, jak jsme již předešle vylíčili, po dvě století požíval veliké přízně; zde měl starobylý vliv, řídil vyučování téměř ve všech zemích mocnářství, a měl tu svá největší nadání a nejbohatší zdroje svých příjmů. Ze všech panovníků habsburských jediný Josef I. prokázal se k nim jednou velmi nemilostivým. »Když totiž představený řádu (tak vypravuje Josef II. v psaní ministru Choiseulovi, kterýž jesuity z Francie vypověděl) zpovědníka císařova měl v podezření poctivosti, ježto osvědčoval větší příchylnost císaři než papežské stolici, císařský zpovědník byl povolán do Říma. Tento věda, co ho očekává, kdyby se tam dostavil, prosil císaře, aby tomu zabránil. Marně však se zasazoval o to císař, takže jesuita

měl jíti bez odkladu do Říma. Touto svéhlavostí císař rozhorlen byv prohlásil, že zpovědník jeho, musí-li naprosto do Říma, nepůjde tam bez četné společnosti, neboť že jej tam doprovoditi musí všichni jesuité. Po této určité odpovědi císařově upustil generál řádu od svého předsevzetí.«

Nový úkor v Rakousku jesuité utrpěli za Marie Terezie. Nastaly totiž stížnosti na vyučování ve školách, jež jesuité řídili, a císařovna ustanovila k vyšetření jich zvláštní komissi. Následkem toho rektor jeuitské kolleje, kterýž z vlastní moci byl se prohlásil za stálého představeného university a tak právo rektorátu její si osoboval, sesazen byl z úřadu toho, a důstojnost tato udělena byla od císařovny arcibiskupu Krištofovi hraběti Migazzimu, jenž ihned všecky jesuity odstranil se stolic učitelských na universitě vídeňské. Jesuité však tomu odporovali, nechtíce upustiti od svých výsad starobylých. Ale arcibiskup toho nedbal; nýbrž odňal jesuitům také censuru knih, kteráž pak byla svěřena osvícenému a svobodomyslnému van Svietenovi; mimo to školní jejich knihy byly odstraněny, a nahraženy jinými, na základě novověkých náhledů vzdělanými. Marné byly stížnosti jesuitů proti arcibiskupovi Migazzimu předkládané papeži Klimentovi XIII. Arcibiskup ospravedlnil jednání své proti jesuitům pamětním spisem, papežskému vyslanci, kardinálu *Crivellimu* odevzdaném, v němž ke konci praví: »Ve vládě a při správě církve své nechci se říditi vůlí a vlivem jesuitů. Moudřejší členové Tovaryšstva Ježíšova také nikdy ničeho takového na mně nežádali; a třebas byli někteří toho přepjatého mínění, že jedině oni sami mají Ducha Svatého, bylo jich jen velmi málo, kdož takto smýšleli. Když pak censura veškeré spisy jejich zatratila a byl jsem tázán, co bych o učení jejich soudil, vyslovil jsem se veřejně a zcela bez obalu, *že toto učení schvalovati nikterak nemohu*, dokládaje se učením apoštola Páně, že víra a učení Kristovo *biskupům* v církvi božské jsou svěřeny.« — Potom dovolil arcibiskup, aby se v semináři kněžském od něho založeném přednášelo směrem svobodomyslnějším, povolil pak chovancům semináře i čtení spisů protijesuitských, n. př. Paskalových listu z kraje. — Jesuité však získali si náklonnost arcibiskupa tím, že vlivem svým u papeže dosáhli toho, že Migazzi nabyl důstojnosti kardinálské, což jeho ctižádosti velice lichotilo. — Teprv

když papež Migazziho r. 1761 povýšil za kardinála, stal se Migazzi nejhorlivějším ctitelem Říma a ochráncem jesuitův; naříkal císařovně na svobodomyslnost censury a na pronásledování jesuitů, udával všechny knihy, v nichž bludů se domníval, a jako druhdy býval hlavou strany pro opravy, tak byl potom náčelníkem jejich odpůrcův. Avšak císařovna naléháním náčelníků strany pro opravy, císaře Josefa, knížete Kounice a van Svietena, pohnuta jsouc, zamítla žádosti kardinála Migazziho.

V touže dobu, když se bylo jesuitům podařilo, arcibiskupa vídeňského do svých tenat polapiti, pokusili se též získati si přízně biskupa pasovského, Václava hraběte *Thuna* (1761—63). Nabízelť se mu, že bezplatně vyučovati budou v semináři duchovenském, od něho právě založeném. Biskup však nabídnutí ono zamítnul, ponechal si sám ředitelství nad seminářem, jemuž věhlasné učitele a výtečné knihy opatřil; mimo to vyslovil se ke všem čekatelům bohosloví, že žádného k svěcení kněžstva nepřipustí, kdyby mravouku v kollejích jesuitských místo v semináři jeho poslouchal. Také vyloučeni byli jesuité z porad a ze schůzí, které biskup dvakrát týdně v knihovně své odbýval a k nimž všickni ostatní řeholníci a světští kněží přístupu měli, a vždy pilně varoval chovance své před spisy jesuitů jakož i před zásadami náboženskými, v nich obsaženými. — Z toho jest patrno, že i osvícení biskupové přáli si odstranění jesuitů z diecesí svých.

Proto také císař Josef hleděl s největším úsilím uskutečniti zrušení řádu jesuitského v státech rakouských, ačkoliv dobře věděl, že matka jeho jesuity nad míru ochraňuje. Když císaře francouzský ministr *Choiseul* r. 1770 žádal, aby toto zrušení také v Rakousku vymohl, odpověděl mu Josef takto: »Na mou podporu mohl byste spolehnouti, kdybych byl vládcem, i schvaluji úplně, co se týká jesuitův a zrušení jejich řádu. Ale na mou matku příliš nespolehejte; příchylnosť k tomuto řádu stala se v rodu habsburském dědičnou. Papež Kliment XIII. má o tom sám důkazy. Ostatně jest *Kounic* vaším přítelem, on vše u císařovny vymůže, a jest, co se zrušení tohoto řádu týká, s vámi srozuměn a zajisté muž, kterýž ničeho napolo nevykoná.*) Znám jesuity jak kdožkolivěk, znám všechny jejich

*) *Kounicovi*, jejž v Římě nazývali jen *ministrem kacířským (il Ministro eritico*, připisuje se právem zrušení jesuitů v Rakousku.

záměry, jež provedli, i jejich snahy, aby zatemnělosť po celém kruhu zemním rozšířili, od předhoří finis terrae až k moři Severnímu všude zmatky způsobujíce. V Německu byli mandariny, ve Francouzsku akademiky, dvořany a zpovědníky, v Španělsku a Portugalsku grandy národu a v Paraguaysku králi.«

A tak ve všech katolických státech, i *v Rakousku a Bavorsku*, jak jsme již dříve sdělili, příkře se vystupovalo proti jesuitům, a poněvadž papež *Kliment XIII.* neustále se jich zastával, bylo se i obávati, aby se tyto státy, které až posud příchylností svou k stolici papežské vynikaly, veřejně neodtrhly od Říma. Neboť když marné bylo všecko napomínání a všecky prosby všech vlád z rodu bourbonského, aby papež dotčenou bullu proti vévodovi *z Parmy* odvolal, hleděly tyto vlády požadavkům svým většího důrazu zjednati vojenským zakročením. Král *neapolský a sicilský* dal obsaditi vojskem svým města *Benevent a Pontecorvo*, král francouzský pak odtrhl papežské *hrabství avignonské* (Venaissia) od státu Římského.

Taktéž i *svobodné státy italské* vyslovili se proti papeži *Klimentu XIII.*, jenž, pobádán jsa jesuity, nedal se pohnouti k mírnosti. *V Benátkách*, *v Janově*, *v Monaku* a na jiných místech při zvuku trub a kotlů veřejně bylo vyhlášeno, že nemá papež žádného práva míchati se v záležitosti světské jiných států. Když takto došlo již k nejhoršímu v Římě, zemřel náhle papež Kliment XIII. (dne 2. února 1769).

Jeho nástupci *Klimentu XIV.* (1769—74) protivny byly neustálé spory a různice, jaké mezi dvorem papežským a mezi jednotlivými vládami světskými až posud panovaly a které církev nemálo ohrožovaly v její základech. Protož první jeho snahou bylo, aby tyto různice naprosto odstranil. Ale všecky vlády chtěly se s Římem smířiti jenom pod tou výminkou, aby řád jesuitský úplně byl zrušen. Toto přání přednášeli papeži čas po čase kardinálové *Bereis z Francie*, *Orsini z Neapole a Asporn ze Španěl.* Papež však stěží a velmi nerad vyhověl požadavkům vlád světských. První krok jeho v tomto směru byl, že dal dne 17. září r. 1772 *římský seminář*, ve správě jesuitů se nalezající, zavříti, a prokurátorům jeho přikázal, aby účty složili. Zrušením tohoto ústavu, z něhož během dvou století vyšli 4 papežové, 96 kardinálů a mimo to velký počet bi-

skupů a generálů rozličných řádů, zastihla řád jesuitský rána nad míru citelná. Za dva měsíce na to byl i seminář v městě *Frascati* zrušen. A v měsíci únoru r. 1773 zakročil papež ještě důrazněji proti jesuitům. Udělilť totiž kardinálu *Malvezzimu*, arcibiskupu *v Boloně*, neobmezené plnomocenství, aby všecky kolleje a domy jesuitské ve své arcidiecési vyšetřoval a prohlížel, a ty, které by nebyly zcela v pořádku, aby bez prodlení zrušil.

Kardinál *Malvezzi* učinil počátek vyšetřování svého v residenci jesuitské města *Cento*, kde ihned archiv její zapečetil, účetní knihy zabavil a školy zavřel, oznámiv tamním jesuitům, že budoucně nesmí poslouchati rozkazů generálových aneb provincialových, nýbrž že jej mají považovati za nejvyššího představeného svého. Hned na to dne 24. a 26. března vyšetřoval všecky jesuitské kolleje a domy noviciní v *Boloně* a poručil rektoru novicního domu sv. Ignáce, aby všecky novice ihned propustil; zároveň dal tam všecky školy jesuitské zavříti, zakázal jesuitům některé výkony náboženské, zejména odbývání slavnostních průvodů, náboženských schůzí, poučování vězňů trestních, jakož i duchovní cvičení sv. Ignacia řehole v oratořích. Potom poručil jesuitům, aby odložili roucho řeholní a přestoupili mezi duchovenstvo světské; novicové pak a žáci filosofického oddělení aby se vrátili domů k rodičům svým.

Když však jesuité se zdráhali uposlechnouti rozkazu toho, dal jim kardinál mocí svléci roucho řeholní. Konečně odňat byl jesuitům úřad kazatelský a zpovědnický; statky pak a důchody kollejí jejich dány byly pod správu zvláštní komisse. Týž osud potkal jesuity i ve *Ferraře*, v celé marce *Ankonské* jakož i v mnohých jiných městech státu církevního.

Když tak marný byl odpor jesuitů proti rozkazům kardinálovým a jejich stížnosť papeži podaná uznána byla za neodůvodněnou, hleděli jesuité i hrozbami a rozličnými věštbami papeže zastrašiti; neboť v tu dobu roztrušovány byly v Římě po ulicích i ve Vatikáně samém výhružné listy, ano jesuité v drzosti své neostýchali se v listech veřejných doporoučeti do modliteb věřících papeže, který prý za nedlouho zemře.

Ale papež *Kliment XIV.*, muž povahy rázné a vznešeného ducha, neupustil od tajného záměru svého.

Zrušení řádu jesuitského.

Již r. 1772 srozuměl se papež Kliment XIV. o zrušení řádu jesuitského se všemi dvory katolickými, které jesuity již byly vypověděly.

Také císaři Josefovi o zámyslu svém dal vědomost, i císařovnu Marii Terezii skrze svého vyslance Viscontiho hleděl pohnouti k vyhnání jesuitů z Rakouska. Když však Marie Terezie i přes všecko nalehání dvorů bourbonských k tomu nechtěla svoliti, císař Josef domlouval své matce, aby povážila, jak snadno by dalším odporem dobré srozumění s dvory bourbonskými mohlo se porušiti, ba že i roztržka v církvi tím by snad vznikla; pročež že jest povolnosť nutností politickou a mimo to papež mocností, kteráž v této záležitosti platně rozhoduje; jestliže on chce zrušení řádu, tuť nelze tomu právem se zprotivovati. Ať tudíž císařovna ponechá odpovědnosť z toho kroku papeži. — Když i toto domlouvání císaře Josefa nic nepomohlo, použil papež Kliment XIV. proti odporu císařovny mocné zbraně rozhodné; dal totiž panovnici odevzdati listiny jesuitů, v nichž sepsané byly zpovědi císařovny, arcivévodů a arcivévodkyň, několika ministrů a jiných vznešených dvořanů. Tyto listiny nalezl několik let před tím jesuita Josef Julian *Mousperger*, kterýž později byl professorem hermeneutiky na universitě vídeňské, při poklízení v sále rektora, cestu jakousi nastoupivšího, za obrazem ve skřínce uložené, a odevzdal je papeži Klimentu XIII., jenž je v listovně uložiti dal. Zároveň předložil papež Kliment XIV. císařovně, že by další tvrdošijností proti papežské stolici a jejím záměrům toliko své svědomí obtěžovala; neboť této jest božská moc svěřena, i máť ona klíče života a smrti v rukou svých. Na to konečně Marie Terezie, zanevřevši na jesuity pro dotčené vyzrazení zpovědí, povolila listem svým k papeži, v němž praví: »Nebyla bych se nikdy odhodlala, abych jesuity ve svých státech potlačila. Když ale jeho svatost za to má, aby se řád tento zrušil, tuť že se nechce jakožto věrná a poslušná dcera církve déle tomu vzpírati a že se uvoluje dáti bullu o zrušení vykonati, jakmile bude vydána.« — *Tantae molis erat Loyoli tollere gentem.* — A tak po velkém namáhání došlo k zrušení řádu v Rakousku i v katolickém Německu.

Dne 21. července r. 1773 vydal papež *Kliment XIV.* pověstné breve »*Dominus ac redemptor noster*«, kterým řád jesuitský zcela byl zrušen. Toto breve předložil papež zvláštní komissí, za jejíž členy ustanoveni byli kardinálové *Korsini, Marefaschi, Garaffa, Zelada a Caseli*, za sekretáře *Macedoni* a za předsedícího *Albani* jakož i dva výteční bohoslovci, dominikán *Monaschi* a františkán Krištof šlechtic z *Montferratu*. Porady této tajné komisse o způsobu, jakým by se mělo díti zrušení řádu jesuitského, dály se od 9. až do 15. srpna každodenně u papeže samého a konečně dne 16. srpna r. 1773 uveřejněno ono breve, kteréž pro důležitosť jeho, jakou mělo pro celý svět, v obsahu jeho skoro celém tuto uvádíme.

Breve papeže Klimenta XIV. o zrušení řádu jesuitského.

Kliment XIV., papež římský, k věčné památce. »Pán a Spasitel náš *Ježíš Kristus*, předpověděný od proroků *kníže pokoje a míru* — jejž, přicházeje na tento svět, po andělích nejprve zvěstoval pastýřům, a jejž konečně sám, než vstoupil na nebesa, učenníkům svým opět a opět zanechal — jakmile celý svět s Bohem Otcem smířil, vyjednav krví svou na kříži mír nejen se všemi na zemi, nýbrž i na nebi, odevzdal také apoštolům tento úřad smíření a poučil je, aby, konajíce úřad ten ve jménu Krista, *jenž není Bohem nesvornosti, nýbrž míru a lásky*, celému světu mír hlásali, a pílí a prací svou zvláště k tomu působili, aby všickni v Kristu rození pečlivými byli o zachování jednoty ducha svazkem míru a lásky, jsouce jedno tělo a jeden duch.«

»Toto učení a tento úřad smíření, nám zvláštním způsobem od Boha svěřený, i my jsme sobě na paměť uvedli, jakmile jsme beze vší zásluhy své vlastní na stolec sv. Petra byli povýšeni, a dnem a nocí jsme úlohu tu před očima měli, a hluboce v srdci ji zapsanou majíce, dle sil svých jsme jí zadost učiniti usilovali. K tomu cíli neustále vzývali jsme Boha za pomoc a za přispění, aby nám ráčil vnuknouti myšlenky a rady k míru, a aby nás ráčil uvésti na cestu, na níž bychom nejjistěji a nejbezpečněji míru onoho dosíci mohli. Ano dobře vědouce, že vůlí Boží postaveni jsme nad národy a nad říšemi,

abychom při práci na vinici Páně a k zachování církve Kristovy plenili a bořili, ničili a rozptylovali, jakož i stavěli a štěpovali, jak toho kde potřebí, směřovalo naše smýšlení a vůle naše vždy k tomu, abychom nejen ničeho nepomíjeli, co by se jakýmkoli způsobem k stavění a štěpování hodilo k míru a spokojenosti veškerého světa křesťanského, nýbrž byli jsme také vždy hotovi a odhodláni, kdyby toho právě tento svazek lásky vzájemné vyžadoval, k vyplenění a rozboření všeho i toho, co by i nám bylo nejmilejším a nejpříjemnějším a čeho bychom jen bez největší těžkosti mysli a bolesti nejméně postrádati mohli.«

»Není zajisté pochybnosti, že mezi prostředky, jež k získání dobra a blaha církve katolické nejvíce přispívají, *první skorem místo dáti se musí řádům řeholním,* z nichž celé církvi Kristově v každém věku prýštila se největší ozdoba, ochrana a prospěch. Protož je apoštolská tato stolice nejen schvalovala a svou záštitou podporovala, nýbrž je i mnohými nadala dobrodiními, svobodami, výsadami a právy, aby tím více a více povzbuzovány a nadšeny byly k vzdělávání pobožnosti a náboženství, k dobrému příkladu národům slovem i skutkem, k zachování a utvrzení jednoty víry mezi věřícími. Než, kde věci tak daleko dospěly, že by z některého řádu řeholního lid křesťanský neměl oněch užitků tak hojných a prospěchů tak žádoucích, pro které původně byl ustanoven, aneb že by *řehole taková byla církvi na záhubu a spíše k porušení míru mezi národy, než k podporování jeho, vhodnou se zdála;* tu táž apoštolská stolice, která k založení řádu takového všecku důstojnosť a moc svou byla vynaložila, neváhala buď novými zákony jej upevniti, aneb k prvnější přísnosti života přivésti, aneb i docela jej zrušiti a rozptýliti.«

»Tímto směrem ubírali se dle okolností časových papežové římští, předchůdcové naši, jichžto všech ustanovení opakovati bylo by obšírné. Takž mezi jinými papež *Kliment V.* bullou dne 6. května r. 1312 naprosto *zrušil rytířský řád* tak zvaných *Templářů* pro jeho obecnou pověsť (nedobrou). — Taktéž papež *Pius V.* zrušil a zcela odstranil řád řeholní *bratří Humiliatů* pro neposlušnost jeho k nařízením papežským a pro vnitřní a zevní rozbroje řehole té, jakož i proto, že se u ní žádné naděje

k polepšení nejevilo, ano že někteří z tohoto řádu zločinně se spikli k zavraždění sv. *Karla Boromejského*, kardinála, protektora a apoštolského visitatora řečeného řádu. — Též papež *Urban VIII.* listem svým dne 6. února r. 1626 navždy potlačil a zrušil *kongregaci bratří konventuálních reformovaných* pro rozmišky, které mezi nimi a nereformovanými konventualy povstaly. Týž papež *Urban VIII.* také potlačil, odstranil a úplně zrušil brevem svým z dne 2. prosince r. 1643 řeholní *řád sv. Ambrože a Barnabáše.* Zrušení toto slavně potvrdil papež *Innocenc X.* bullou z dne 1. dubna r. 1645 a mimo to kláštery a domy i obročí řádu tohoto za světské prohlásil. — Potom listem (brevem) z dne 20. října r. 1650 papež *Innocenc X.* naprosto zrušil *řád sv. Basilia Armenského* pro sváry a rozbroje v něm panující, odevzdav členy řehole té, jimž šat kněží světských předepsal, pod právomocnost a kázeň řádných biskupů jejich, vykázal jim přiměřené opatření z příjmů oněch zrušených konventů a dovolil jim též, že mohou přestoupiti do jiných řádů. Podobným způsobem týž papež *Innocenc X.* dne 22. června r. 1651 navždy zrušil *řeholní kongregaci kněží Dobrého Ježíše.* — Konečně papež *Kliment IX.* potlačil a zrušil brevem z dne 6. prosince r. 1668 tři řády řeholní, totiž *řád řeholních kanovníků sv. Řehoře v Alze (in Alga), řád hieronymianů z Fiesoly* a *řád jesuatů*, od sv. Jana Kolumbána založený; statky pak a příjmy jejich dosti značné obrátil k žádosti *republiky Benátské* k uhražení výloh války Benátčanů s Turky o ostrov Kandii.«

»Při rozhodování však a provádění všeho toho předchůdcové naši vždy za dobré uznávali, aby užili nejlepšího způsobu jednání, o kterémž se domýšleli, že zcela poslouží k zamezení duchovních výtržností a k odstranění všelikých sporů rozmišek aneb všelikého strannictví. *Proto zanechavše onoho způsobu obtížného a pracného, jakéhož se užívá obyčejně při soudech veřejných, užívali jediné pravidel moudrosti* z oné plné moci, kteroužto jakožto náměstkové Kristovi na zemi a nejvyšší řiditelové říše křesťanské obdařeni jsou, postarali se o vykonání všech věcí, aniž by řádům řeholním, které zrušeny býti měly, dovolení a příležitosti udělili, aby práva užily a přetěžké ony výčitky odvrátily aneb žaloby odstranily, pro které takovému rozsudku podrobiti se měly.«

»Majíce tedy před očima tyto a jiné příklady, kteréž u všech největší váhy a důležitosti požívají, a zároveň snažnou žádostí sobě přejíce, abychom při onom rozhodnutí, jež níže sdělíme, s odhodlanou myslí a jistou cestou sobě počínali, neopomenuli jsme nižádné píle a zkoušky, abychom nabyli jistoty a přesvědčení nezvratného o všech záležitostech, o povstání, o rozvoji a o nynějším stavu řehole, kteráž se obecně nazývá *Tovaryšstvem Ježíšovým.* I shledali jsme, že *řehole ta zřízena byla* od zakladatele svého (Ignace z Loyoly) *ke spáse duší, k obrácení kacířů a zvláště pohanů a konečně k většímu rozšíření zbožnosti i k povznešení a rozkvětu náboženství* a že k snažšímu a šťastnějšímu dosažení přežádoucího cíle toho *nejpřísnějším slibem evangelické chudoby* vůbec i zvláště řád ten byl Bohu věnován, vyjma toliko odbory studijní aneb literární, jimž udělila se moc a právo míti důchody, avšak tím způsobem, aby nikdy nic z těchto příjmů k pohodlí, prospěchu a užitku Tovaryšstva samého věnovati a obrátiti se nemohlo.«

»Na základě těchto a jiných pravidel potvrzeno bylo toto *Tovaryšstvo Ježíšovo* nejprve od papeže *Pavla III.* bullou z dne 27. září r. 1540 a bylo mu uděleno povolení ustanoviti taková pravidla a stanovy, jež by sloužily co nejlépe k ochraně, neporušenosti a vedení řádu.«

»Ale nicméně *v této společnosti skoro od počátku jejího vzmáhalo se rozličné símě nesvornosti a žárlivosti netoliko* mezi členy samými, nýbrž i proti jiným řeholím, proti světskému kněžstvu, proti akademiím, universitám, veřejným školám, ano i proti samým mocnářům, do jejichž zemí společnost ta byla přijata. Tyto spory a hádky jednaly buď o jakosti a podstatě slibů, o času, v kterém připuštěni býti mohou členové k skládání slibů, o moci členy vylučovati z řádu, o připouštění členů k svatým svěcením bez předepsaného způsobu a bez slavných slibů proti ustanovením sněmu Tridentského a nařízením papeže Pia V. Taktéž povstaly spory o neobmezené moci, jaké nejvyšší představený (generál) této společnosti sobě osoboval, a o jiných věcech k zřízení společnosti samé hledících; též o náhledech náboženských, o školách, o svobodách a výsadách, o nichž biskupové jednotlivých míst a jiní duchovní hodnostové a představení větští tvrdili, že jejich právomoci a právům jsou škodny;

a konečně nescházely i nejtěžší žaloby proti členům samým vyslovené, jež mír a pokoj světa křesťanského nemálo rušily.«

»Odtud povstalo mnoho stížností proti řádu tomuto, kteréž také byly potvrzeny vážným hlasem a zprávami některých králů a knížat k papežům, *Pavlu IV.*, Piu V. a Sixtu V. doneseny. Mezi těmito mocnáři byl zvláště *Filip II.*, katolický král španělský, jenž o to pečoval, aby jednak velmi závažné důvody, jimiž on pobádán byl, jednak také ona upomínání, jež od inkvisitorů španělských proti přílišným výsadám i proti ústavě řádu onoho obdržel, jakož i stížnosti a hlavní příčiny rozbrojů, které i od mnohých mužů ze samého Tovaryštva Ježíšova, učeností a zbožností znamenitých, byly potvrzeny, papeži *Sixtovi V.* předloženy byly, a také u něho o to usiloval, aby apoštolskou visitací řádu jesuitského ve Španělích ustanovil a vykonal.«

»K této vlastní žádosti krále *Filipa II.* svolil papež *Sixtus V.*, uznávaje ji za spravedlivou a úplně odůvodněnou, a ustanovil k úřadu apoštolského visitátora biskupa, moudrostí, ctností a učeností vynikajícího a vůbec váženého; mimo to zřídil kongregaci několika kardinálů, kteří by k provedení této záležitosti všecku píli věnovali. Když však papež *Sixtus V.* předčasnou smrtí byl zachvácen, zanikl tento velmi prospěšný úmysl jeho a neměl žádného výsledku. Papež pak *Řehoř XIV.* bullou svou z dne 28. června r. 1591 Tovaryšstvo Ježíšovo co nejšířeji opět potvrdil a přikázal, aby platny a pevny byly všecky výsady tomuto řádu od předchůdců jeho propůjčené a zvláště ona výsada, dle které z Tovaryšstva vyhnáni a propuštěni býti mohli členové, aniž by se užilo způsobu soudního, to jest bez předchozího vyšetřování, bez zachování řádu soudního a lhůt hlavních, nýbrž pouze jen když se poznala pravda skutku a pouze když se ohled vzal na provinění aneb rozumnou příčinu a na osoby a jiné okolnosti. Mimo to zakázal pod trestem vyobcování z církve (excommucicatio latae sententiae), aby nikdo proti zařízení, stanovám neb výnosům řečeného Tovaryšstva přímo neb nepřímo bojovati se neodvažoval, aneb něco z nich jakýmkoli způsobem změniti hleděl. Přece však ponechal každému právo, aby obmýšlené změny ústavy řádu pouze jemu a nástupcům jeho oznámil a předložil buď bezprostředně aneb skrze legáty a nuncie papežské.«

»Ale toto všecko daleko ještě nestačilo k zapuzení stížností a žalob proti řádu jesuitskému, *ano víc a více skoro celý svět naplňovaly velmi nemilé spory o učení Tovaryšstva Ježíšova*, o němž pravili velmi mnozí, že odporuje pravé víře a dobrým mravům; také domácí a venkovské vzplanuly rozbroje, a častějšími stávaly se žaloby proti řádu, *zvláště že příliš baží po statcích pozemských.* Z čehož ze všeho původ svůj vzaly nejen zmatky ony všem dosti známé, kteréž stolici apoštolské nesmírný zármutek a obtíž způsobily, ale povstalo od některých knížat podezřívání Tovaryšstva Ježíšova. Tím se stalo, když toto Tovaryšstvo od papeže *Pavla V.* nového potvrzení svého řádu a svých výsad dosíci chtělo, že přinuceno bylo žádati ho, aby za platná uznal a svou mocí potvrdil usnesení některá v 5. generální kongregaci učiněná a do slova do bully jeho z dne 4. září r. 1606 zapsaná, v nichž co nejzřejměji jest uvedeno, *že jak vnitřní členů sočení a nepokoje tak stížnosti a žádosti cizích proti Tovaryšstvu pohnuly* členy v schůzi té shromážděné k vydání následujícího ustanovení:

»Poněvadž Tovaryšstvo naše, zřízené od Pána k rozšíření víry a k blahu duší, toto dobré působení by zamezilo a *v největší nebezpečí by se vydávalo, kdyby tím se zabývalo, což světského jest a k záležitostem politickým a k řízení říší se vztahuje*: pročež co nejmoudřeji od předchůdců našich jest ustanoveno, abychom, stojíce v službě Boží, nezabývali se jinými věcmi, jež k zaměstnání našemu nepatří. Poněvadž však zvláště v těchto časích velmi nebezpečných na mnohých místech a u rozličných knížat (jichžto náklonnosť a lásku zachovati patří k službě Boží, jak za to měl svaté paměti otec Ignác) *snad vinou mnohých z bratří našich a buď ctižádostí aneb nevčasnou horlivostí řád náš v nedobré pověsti jest*, a jinak dobrá pověsť křesťanská jest nutná, aby se ovoce zdařilo: uznala kongregace za dobré, že jest třeba vystříhati se všeho stínu zla a zameziti všecky žaloby, pokud možno, i když z nepravého podezření pocházejí. Pročež tímto usnesením důrazně a přísně všem našim se *zapovídá, aby se do takovýchto veřejných záležitostí, třeba by k tomu vyzváni neb popouzeni byli, jakýmkoliv způsobem nemíchali a k žádným prosbám neb radám nějakým od řádu svého se neodchylovali.* A mimo to poručila kongregace otcům definitorům

aby dokonale rozhodli a ustanovili, kterými důraznějšími prostředky by se této nemoci a zkáze, jak toho kde třeba jest, přítrž učinila.«

»Přece však s největší zajisté bolestí duševní jsme pozorovali, že nejen tyto nadřečené, ale mnohé jiné prostředky potom užívané skoro žádného výsledku a mcci neměli, aby tolikeré a tak velké nepokoje, žaloby a stížnosti proti Tovaryšstvu Ježíšovu byly vyhlazeny a rozptýleny, a *že se o to marně přičinili ostatní předchůdcové naši*, Urban VIII., Kliment IX., X., XI. a XII., Alexander VII. a VIII., Innocenc X., XI., XII. a XIII. a zvláště Benedikt XIV. (1740—1758), kteří snažili se, aby přežádoucí mír církvi vrátili, vydavše veliký počet nejprospěšnějších ustanovení, nejen co se týče věcí světských, do kterých se nikdo míchati nemá ani mimo čas svaté missie, ani při její příležitosti, ale i *co se týče různic největších a sporů s biskupy jednotlivých míst, s řeholníky, s místy svatými a společnostmi jakéhokoliv způsobu v Evropě, Asii a Americe od Tovaryšstva Ježíšova ne bez ohromné zkázy duší a k podivení národů příkře vyvolaných*, pak také *vykládání a provádění pohanských některých obřadů*, jichž se na některých místech časem užívalo s opomenutím těch, jež od obecné církve řádně jsou schváleny, aneb *o užívání a vykládání oněch článků víry a zásad, jež apoštolská stolice jakožto pohoršlivé a dobrému učení mravů zřejmě škodné právem zavrhla*; aneb o jiných konečně věcech převelké důležitosti a k zachování neporušené čistoty křesťanské nauky zvláště potřebných, z jichžto v této naší i v dřívější době *největší škoda a nepříjemnosť pocházela, nepokoje totiž a rozbroje v několika katolických krajinách, pronásledování církve v některých částech Asie a Evropy*. Tím způsoben byl převeliký zármutek předchůdcům našim, zvláště papeži *Innocenci XI.*, jenž nutností dohnán tak daleko šel, že Tovaryšstvu Ježíšovu zapověděl novice přijímati; pak papeži *Innocenci XIII.*, jenž přinucen byl řádu jesuitskému týmže trestem pohroziti, a konečně papeži *Benediktu XIV.*, jenž za dobré uznal, nařídit visitací domů a kollejí v říši nejvěrnějšího krále portugalského a algarbského. Aniž pak později vzešla nějaká útěcha apoštolské stolici, aneb pomoc Tovaryšstva aneb prospěch světu křesťanskému z nejnovějšího listu, který

od papeže *Klimenta XIII.*, bezprostředního předchůdce našeho, spíše byl vynucen než dosažen a jimž se ústav Tovaryšstva Ježíšova velmi doporučuje a opět potvrzuje.«

»Po tolika a takovýchto bouřích a nejprudších nepokojích doufal každý dobře smýšlející, že objeví se konečně jednou onen velmi žádaný den, jenž by mír a pokoj v míře nejhojnější přinesl. *Avšak za vlády téhož* **Klimenta XIII.** *mnohem těžší a bouřlivější nastaly časy.* Neboť když každodenně více se množily stížnosti a žaloby proti řečenému Tovaryšstvu, ano když i velmi nebezpečné na mnohých místech vznikly různice, nepokoje, třenice a pohoršení, jež po seslabení a úplném přetržení svazku křesťanské lásky mysli věřících k strannictví, nenávist, a nepřátelství mocně povzbuzovaly, zdálo se, že věc k takovému stupni a nebezpečí dospěla, že i ti, jichž dávná láska a náklonnosť k Tovaryšstvu jakýmsi dědičným právem od otců přešlá skoro jednosvorně nejvýš se chválí, totiž nejmilejší v Kristu synové naši, *králové Francie, Španěl, Portugal* a *obou Sicilií úplně přinuceni byli, ze svých království, zemí a krajin jesuity vypověděti a vyhnati*, majíce za to, *že pouze nejkrajnější tento prostředek zbývá proti takovému zlu, a že úplně jest nutný, má-li se zameziti, aby se křesťanští národové v samém lůně svaté matky církve navzájem nepopouzeli, nedrážďili a nerozervali.*«

»Poněvadž však jmenovaní králové za to měli, že prostředek tento nemůže býti trvanlivý a k utišení celého světa křesťanského přiměřený, leč by Tovaryšstvo Ježíšovo samo bylo zrušeno a úplně potlačeno, pročež předložili řečenému Klimentu XIII. své úmysly a svou vůli, a celou mocí svou a prosbami, spojenými s přáními o to žádali, aby nejdůraznějším tímto způsobem o trvalou bezpečnost svých poddaných a o dobro celé církve co nejmoudřeji se postaral. Avšak nenadálá smrť tohoto papeže zamezila zcela průběh a výsledek té věci. Pročež nám, již jsme na tuto stolici Petrovu řízením milosti Boží postaveni byli, *tytéž hned předneseny byly prosby, žádosti a přání*, k nimž i mnozí biskupové a jiní mužové, hodností, učeností a nábožností velmi slavní, svá přání a své přesvědčení připojili.«

»Abychom ale ve věci tak závažné a důležité rozhodnutí co nejopatrnějšího se domohli, prozkoumali jsme po drahný čas

všecko pilně a uvážili vše bedlivě. Mezi jiným nabyli jsme i jistoty, že *nebyl řád jesuitský od sněmu Tridentského slavným jakýmsi způsobem schválen a potvrzen.*«

»Když jsme tedy tolika potřebných a nutných prostředků použili, hleděli jsme podle povinnosti úřadu svého pokoj a mír mezi křesťany udržeti a ze všech sil svých odstraniti vše to, co by bylo křesťanstvu na úkor a k záhubě; a když jsme mimo to nabyli přesvědčení, *že dotčené Tovaryšstvo Ježíšovo nemůže více přinášeti ony přehojné a rozsáhlé prospěchy a užitky,* pro než bylo ustanoveno, od tolika předchůdců našich schváleno a značnými výsadami opatřeno, ano, *že jen stíží aneb žádným způsobem pravý a trvalý mír církve vrátiti se nemůže, pokud ono nedotknuto zůstává,* pročež těmito velmi závažnými příčinami pohnuti a jinými nuceni důvody, jež nám jak pravidla moudrosti, tak starosť o nejlepší řízení církve všeobecné podávají, a jež hluboko v duši své uschované chováme, *po zralém uvážení, z bezpečného poznání a z plnosti moci apoštolské* **často jmenované Tovaryšstvo Ježíšovo zrušujeme a potlačujeme**: Zrušujeme a odstraňujeme vůbec i zvláště všecky jeho povinnosti, služby a správy, domy, školy, kolleje a místa jakákoliv, v kterékoliv krajině, království a říši se nalezající a způsobem jakýmkoliv jemu náležející; též jeho stanovy, obyčeje, zvyky, usnešení a ustanovení, byť i přísahou, schválením papežským aneb jinak stvrzená; podobně všecky výsady a výhody všeobecné neb zvláštní, jejichžto obsah tímto, jakoby slovo od slova uvedeny byly, úplně a dostatečně vyjádřeny míti chceme. *Pročež ustanovujeme, aby navždy zničena a úplně zrušena byla veliká a jakákoliv moc představeného generála,* provinciálů, visitátorů a jakýchkoli řečeného Tovaryšstva představených jak ve věcech duchovních tak světských, a právomocnosť tuto úplně a zcela přenášíme na biskupy jednotlivých míst, v jejichž diecesi se usadí vysvěcení členové řádu jakožto kněží a klerikové světští. — Členům vysvěceným všem dáváme dovolení a moc, aby domy a kolleje Tovaryšstva opustili; buďto aby se odebrali do některého z řádů řeholních od stolice papežské potvrzených, aneb aby ve světě zůstali jakožto kněží světští pod obecnou a úplnou poslušností a poddaností řádných biskupů a dostávali přiměřený plat z příjmů

oněch domů a kollejí, kdež se nacházeli, pokud by jinak nebyli zaopatřeni. Dále ustanovujeme, aby také jednotliví členové řečeného Tovaryšstva ze všech krajin, z nichžto již vypuzeni jsou, zahrnuti byli v tomto všeobecném potlačení Tovaryšstva Ježíšova, a protož chceme, aby i tito, třeba by již vyšší svěcení byli obdrželi, do stavu kleriků a kněží světských sami sebou vřaděni a řádným biskupům jednotlivých míst úplně byli podrobeni, leč by do jiného řádu řeholního přestoupili.«

»Biskupové jednotlivých míst, pak-li potřebnou ctnosť, učenosť a mravů neporušenosť naleznou při oněch, kteří z Tovaryšstva zrušeného do stavu kněží světských mocí tohoto listu přešli, mohou jim dle svého úsudku povolení dáti aneb odepříti, aby slyšeli svátostní zpověď věřících, aneb k lidu veřejně posvátné řeči měli, bez kterého povolení písemného však nikdo z nich se nesmí odvážiti, aby tyto úkony vykonával. Ale toto povolení nemají biskupové aneb řádní představení jednotlivých míst nikdy dáti těm professům, kteří v některých kollejích aneb domech, jež dříve Tovaryšstvu patřily, v oděvu kněží světských žíti budou buď pro pokročilosť věku, chatrné zdraví a jinou spravedlivou a důležitou příčinu pod správou kněze světského; neboť těmto *navždy zakazujeme, aby svátostí pokání cizím (věřícím mimo dům a místo) přisluhovali aneb kázali.*«

»Dále chceme, aby z těch členů zrušeného Tovaryšstva Ježíšova, kteří se v domech a kollejích *vyučováním mládeže zaměstnávali*, budoucně jen těm dalo se povolení a moc v tomto úřadě setrvati, kteří by nějakým způsobem dokázali, že lze se nadíti dobrého výsledku z práce jejich, pak-li by se zdrželi těch rozprav a článků učení, jež buďto svou volností aneb malicherností obyčejně převelké rozbroje a nepříjemnosti působí a plodí. Nikdy však k tomuto úřadu učitelskému nesmí býti připuštěni, aneb v něm nadále ponecháni takoví členové, kteří dobrý řád školní a mír všeobecný dle sil svých zachovati nechtějí.«

»Zrušivše však a úplně odstranivše, jak svrchu ustanoveno, všecky výsady a stanovy řádu jesuitského, ustanovujeme a prohlašujeme, že členové jeho, když z domů a kollejí Tovaryšstva vystoupili a do stavu kněží světských vřaděni byli, *schopní a způsobilí jsou k dosažení jakýchkoli obročí* (bene-

ficií) jak bez duchovní správy, tak s ní spojených služeb, hodností a úřadů církevních, ke kterým, pokud u Tovaryšstva trvali, přístup jim brevem papeže *Řehoře XIII.* ze dne 10. září 1584 byl úplně zamezen. Také jim dovolujeme, co též jim zakázáno bylo, *aby dárky za sloužení mše svaté mohli přijímati*, a aby mohli užívati všech oněch milostí a výhod, jichž by jakožto řeholníci Tovaryšstva Ježíšova navždy bývali zbaveni. Naproti tomu zrušujeme vůbec i zvláště všecky svobody (dispense), jimiž od generálního představeného a jiných představených, mocí výsad od papežů obdržených, obdařeni byli, totiž *čísti knihy kacířské a jiné od apoštolské stolice zavržené a odsousouzené, nezachovávati dnů postních, odříkávání hodinek církevních vykonávati před aneb po čase ustanoveném*, a jiné věci toho způsobu, jichž nadále užívati jim co nejpřísněji zapovídáme, poněvadž jest úmysl náš a rozhodnutí naše, aby rovněž jako světští kněží způsob života svého dle pravidel obecného práva zařídili.«

»Též zapovídáme, aby se kdo, až tento náš list bude ohlášen, odvážil provedení jeho zastavovati jakýmkoli způsobem. Neboť chceme, aby nyní a bezprostředně potlačení a zrušení celého jmenovaného Tovaryšstva a všech jeho úřadů v život vešlo tím způsobem, jaký jsme svrchu naznačili, pod trestem vyobcování z církve proti komukoliv, jenž by se odvážil provedení tohoto listu zadržovati, stěžovati aneb prodlužovati.«

»Rozkazujeme nad to a poroučíme vůbec a zvláště všem osobám církevním, řeholním, světským jakéhokoliv stavu, moci a hodnosti, a zvláště těm, kteří až dosud k Tovaryštvu náleželi, *aby se neodvážili toho zrušení zastávati, proti němu brojiti, psáti aneb i mluviti o něm a jeho příčinách a pohnutkách*, jakož ani o pravidlech, ustanoveních a způsobu vlády Tovaryšstva bez výslovného dovolení římského papeže. Též pod trestem vyobcování z církve zakazujeme všem, odvážiti se za příčinou zrušení řádu tohoto *někomu, tím méně bývalým jeho členům, příkořím, urážkami, pohaněním aneb jiným způsobem potupy, ústně neb písemně, tajně neb veřejně ukřivditi, aneb jej popouzeti.*«

»Napomínáme *všecky křesťanské panovníky*, aby celou silou, vážností a mocí svou, jíž k obraně a ochraně sv. římské církve od Boha obdrželi, pak také onou poslušností a úctou,

již k této apoštolské stolici chovají, péčí a snahou svou se přičinili, aby tento list náš dosáhl výsledku nejjistějšího, ano, aby jednotlivé věci v tomto listu obsažené zachovávajíce podobné rozkazy vydali a uveřejnili, jimiž by každým způsobem zamezili, aby nějaké hádky, různice a rozbroje mezi věřícími nepovstaly, až tato naše vůle prováděti se bude.«

»Konečně napomínáme všecky věřící křesťany a prosíme je pro Pána našeho Ježíše Krista, aby všickni společným svazkem lásky spojení se všemi lidmi v pokoji a míru žili, a každý aby druhého bratrskou láskou miloval; neboť kdo miluje bližního, naplňuje zákon.«

»*Nemá také tomuto našemu listu* proto, že představení a jiní řeholníci dotčeného řádu k tomu nesvolili, ani k tomu povoláni a slyšeni nebyli, *vytýkána býti chyba lstivého dobytí* (*subrepce, obrepce*), *neplatnosti neb nesprávnosti*; z těchto příčin nemá se list tento za neplatný vydávati, odvolávati, před soud neb k pojednání bráti, aniž se má žádati, aby byl zrušen, *nýbrž vždy má pozůstati v plné platnosti a moci a ode všech vůbec a zvláště od těch, ke kterým se vztahuje, budoucně neporušeně zachováván býti.* I ustanovujeme, že neplatné a liché jest vše, co by jinak od kohokoliv a jakoukoli mocí vědomě neb nevědomě podařilo se někomu proti tomu provésti.«

»Též chceme, aby opisům a otiskům tohoto listu, rukou některého notáře veřejného podepsaným a pečetí nějaké osoby v hodnosti církevní postavené opatřeným, tatáž vůbec věrohodnosť při soudu i mimo něj se přisuzovala, která se samému tomuto prvopisu (originálu), kdyby se předložil, přisuzuje.«

Dáno v Římě u Panny Marie Větší pod prstenem rybářovým dne 21. července r. 1773 našeho papežství roku pátého.

A. kardinál Negroni m. p.

Z obsahu tohoto nařízení papežského lze nejlépe viděti, že všecko, co jsme byli předešle ve spisu svém uvedli proti jesuitům, co jim vytýkáno od mužů věrohodných jak světských tak duchovních, vše to potvrzuje papež Kliment XIV. ovšem že způsobem velmi šetrným a opatrným. Papež *Kliment XIV.* vyvedl zrušením řádu jesuitského v pravdě hrdinský čin; neboť znaje dobře mstivosť jesuitskou, musel předvídati pomstu jejich,

O tom svědčí výrok jeho, který, podpisuje bullu dotčenou, v jisté předtuše toho, co jej za nedlouho očekává, k několika přátelům svým pronesl, řka: »*Tímto podpisuji zároveň blízký konec života svého*« A pomsta jesuitů nedala také dlouho na sebe čekati; rok na to otráven byl papež dle výroku tělesného lékaře jeho Dra Mateo, takže všechny protiléky byly marné a konečně dne 22. září r. 1774 skončila smrť strašné muky tohoto velikého a svatého muže, které snášeti musil za hrdinský čin svůj. Když se roznesla po Římě zpráva o jeho smrti, volal veškerý lid: »*To učinili jesuité!*« a i v ostatním světě panoval jediný tento náhled. Avšak zrušením jesuitů *Kliment XIV.* získal sobě slávu nepomíjitelnou, jak o tom psal císař Josef II. hraběti Arandovi, vyslanci v Paříži: »Zapudilť tyto Sibylly apoštolství z veškeré země, takže jméno jejich budoucně toliko v dějinách rozmišek církevních a Jansenismu bude podotýkáno. Pokud nebyli v Německu známi, bylo náboženství učením o blahobytu národův, oni je zlehčili, učiníce z něho předmět své ctižádosti a pláštík svých zámyslů.«

V ty doby (dle seznamu r. 1762) čítal řád jesuitský v 39 provinciích 24 domů professů, 669 kollejí, 61 noviciátů, 176 seminářů, 335 residencí, 223 missií a 22.787 členů, z nichž bylo 11.010 kněží. Mnozí z těchto tak řečených exjesuitů požívali jako duchovní pastýři, professorové a učenci ve všech zemích veliké vážnosti a slávy.

Zrušení řádu jesuitského vykonáno bylo ve všech katolických zemích evropských beze vší překážky.

Uveřejnění bully papežské *v celém území papežském* stalo se dne 16. srpna r. 1773 skoro týmž způsobem jako druhdy ve *Španělích* a v *Neapoli*, totiž obsazením všech kollejí a domů jesuitských vojskem. Generál řádu Vavřinec *Ricci* se svým tajemníkem a s assistenty svými byl do vazby vzat a na hradě andělském přísně vyslýchán, aby přísežně udal, kde by se jmění řádu na penězích nalezalo Neboť vůbec se myslilo, že řád jesuitský před svým zrušením největší části peněžitého jmění svého buď někde ukryl aneb že je důvěrnými přívrženci svými někam odstranili s mnohými spisy a listinami svými. Ricci však neustále tvrdil, že řád nikdy žádných peněz ani jiného bohatství neměl; ano on také zamlčel, co se stalo s velikými oněmi dědictvími, mnohdy sta tisíců obnášejícími, které z ce-

lého světa do pokladnic řádu plynuly, aniž se vyznal, k čemu obrátili jesuité nesmírný výdělek ze světového obchodu svého, dokládal toliko, že všecky peníze od zbožného lidu věnované řád vždy obracel jenom k rozmnožení slávy Boží v chrámech svých, nepouživ z toho pro sebe ani krejcaru.

I v ostatních zemích ukryli jesuité v pravý čas movité jmění zvláště na penězích a odstranili aneb spálili všecky své listiny a spisy. Přece však nebyli dosti opatrni, aby byli ukryli neb zničili rozličné věci, z kterých, když se nalezly, podivné světlo na řád jesuitský padalo. Tak se na příklad v knihovně jejich v *Ingolštadtě* nalezl mimo několik balíku psaných zpovědí rozličných knížat i meč popravní s nápisem: »Tento meč zprovodil 100 bratří řeholních, kteří se byli proti řádu provinili.« V jesuitské kolleji *v Mnichově* nalezl vládní komisař v jednom sklepě jedenáct na zdi visících mrtvol, v nichž podle zbytku šatstva odpravené jesuity poznali. Taktéž i na jiných místech přišlo se na stopu strašným tajnostem kollejí, a takto se vysvětlilo, kam asi zmizel tak mnohý člen Tovaryšstva Ježíšova, po němž se mnohdy kolik let bez výsledku pátralo.

Mimo země, z nichž jesuité již dříve byli vypuzeni, chovaly se vlády katolické všude zejména v Rakousku a Německu co možná nejšetrněji k jesuitům. Všecko jmění kollejí a domů jesuitských, kteréž obyčejně pouze v nemovitostech záleželo, bylo všude od vlád zabaveno; z něho pak částečně exjesuitům doživotné výslužné vyplaceno, ostatek k účelům školním a náboženským obrácen. Neboť vlády odporovaly ustanovení papežskému, že mají býti duchovní statky jesuitské dány pod správu biskupům, považujíce toto nařízení za ztenčení státních práv, a ponechaly si právo rozhodnouti samy, kterak se má naložiti s pozůstalým jměním zrušeného řádu jesuitského. Tak nařídila vláda *toskánská*, že mají všecky statky kollejím jesuitským náležející připadnouti komoře velkovévodské a všecky domy jesuitů že mají býti majetkem vlády světské.

Zrušení řádu jesuitského přijato bylo všude v zájmu člověčenstva s radostí nemalou. Pád jesuitu způsobil největší spokojenosť, praví sám Göthe, dokládá však: »Jak rádi jsou lidé, když se zbaví protivníka, ba i jenom hlídače; ale stádo nepomýšlí, že tam, kde schází pes, vysazeno jest vlkům.«

Jenom dva státy nekatolické, totiž *Prusko* a *Rusko* ponechaly řád jesuitský i po zrušení jeho ve svých říších.

Pruský král Fridrich II. pohnut byl k tomu francouzským spisovatelem *Jeanem d'Alembert*, jenž r. 1765 pojednáním svým o záhubě a zkáze jesuitů (De la destruction des Jésuites) veliké vzrušení vyvolal a po zrušení řádu králi psal mezi jiným toto: »Zdá se mi, že svatý Otec dopustil se veliké zpozdilosti zrušením tohoto řádu, neboť tímto způsobem zrušil tělesný svůj pluk z ochotnosti ke katolickým knížatům.« Ediktem ze dne 5. září r. 1773 zakázal Fridrich v Slezských zemích svých mírem vratislavským a drážďanským r. 1742 a 1745 nabytých vyhlásiti nařízení papežské o zrušení řádu jesuitského, odhodlán jsa podržeti v nich jesuity, aby jak dosavad bedlivě se starali v kollejích svých o vyučování mládeže studující jakož i na universitě vratislavské o vzdělání katolického kněžstva pro správu duchovní potřebného. A tak zůstaly kolleje jesuitské v hrabství Kladském a knížetstvích Slezských ještě po tři léta v stavu předešlém. Teprv r. 1776 změnil král k stálému naléhání papeže úmysl svůj a nařídil jesuitům, aby odložili jméno a oděv svůj řeholní a spojili se v jinou společnosť duchovní, která pod názvem *korporace kněží král. ústavu školního* stále obstarávati měla vyučování mládeže katolické a do ústavu svého přijímati mohla nové členy jenom jakožto kandidáty učitelství a vzdělávati je za učitele. Na místě bývalých rektorů kollejí zřízena byla ve Vratislavi k rozkazu krále zvláštní kommisse školní. Dotčenému král. ústavu školnímu ponechány byly všecky statky bývalým kollejím jesuitským v Slezsku náležející, které však byly dány pod správu zeměpanskou, od níž r. 1788 veřejnou dražbou byly prodány. Konečně novým řádem pro universitu vratislavskou a školy s ní spojené ze dne 26. července r. 1800 zrušena byla korporace kněží král ústavu školního, takže budoucně professoři na universitě a gymnasiích nemusili společně žíti ani býti stavu duchovního; jmění pak dotčené korporace připadlo státu, zůstalo však navždy věnováno katolickému fondu školnímu.*)

---

*) Obšírné zprávy o dotčených jesuitských kollejích v Slezsku obsahuje spis náš: Statky a jmění kollejí jesuitských atd. od císaře Josefa II. zrušených. (Cena 4 zl.)

V Rusku však řád jesuitský proti papežskému nařízení ponechán byl dále v úplném svém zřízení na *Bílé Rusi* a v Litevsku, které carevna *Kateřina II.* při prvním rozdělení Polska r. 1773 byla obdržela. Aby nových poddaných svých náklonnosť si získala, propůjčila Kateřina přízeň svou tamějším jesuitům, jimž nejen veškeré jejich statky v této provincii potvrdila, nýbrž i svolila k tomu, aby počet členů svých přijímáním cizích exjesuitů rozmnožovali. A to bylo hlavní příčinou k brzkému znovuzřízení řádu jesuitského, o čemž v následujícím odstavci pojednáme.

VI.

Znovuzřízení řádu jesuitského a jeho vnitřní osudy.

Zrušením řádu Tovaryšstva Ježíšova nebylo úplně přerušeno spojení členů jeho, zvláště proto, že papež *Pius VI.*, nástupce Klimenta XIV., jim nadržoval. Příznivá okolnosť ta, že jesuitům dostalo se útulku v Rusku, vzbudila i u jesuitů, kteří po jiných zemích rozptýleni žili, nové a utěšené naděje, že časem zase bude znovu zřízen řád jejich.

Aby však zatím jesuité po celém světě rozptýlení nebyli bez společenských středisek, spolčovali se v rozličném zakuklení Mnozí z nich vstoupili do řádu *redemptoristů* jinak *Liguorianů (Congregace nejsvětějšího Vykupitele)*, r. 1732 od Alfonsa Liguori v Neapoli založeného a od papeže *Benedikta XIV.* r. 1749 stvrzeného, jehož zásady namnoze shodovaly se úplně se zásadami řádu jesuitského, takže jesuité záhy se mu naklonili. Za několik let potom stali se z redemptoristů úplní jesuité.

Jiný pokus k znovuzřízení Tovaryšstva Ježíšova stal se *v Belgii*, kde jesuité hned po zrušení řádu vzdorovali nařízením, které vláda k vykonávání bully papežské vydala, takže nejen neodložili řeholní roucho své, nýbrž neustále i pak novice do řádu svého přijímali, zejména v kolleji v *Lutichu.* Potom r. 1788 exjesuité, jmenovitě *Feller*, *Havelanges*, *Duvivier* a *van Eupen*, byli hlavními osnovateli povstání, kteréž v zemi té proti reformám císaře Josefa II. a proti rakouské vládě vypuklo. Roku 1794 bývalí jesuité, abbé *Tournelly*, Charles *de Broglie* a abbé *Pey* obnovili v *Levně* (Löwen) »*Spolek Svatého srdce Ježíšova*« *(Société du Sacré-Coeur)*, který člen řádu jejich *La Colombière* na základě domnělého zjevení Ježíše Krista jeptišce Markétě (Marii) *Alacoque* († 1690) ke

konci 17. století ve Francii zavedl. Tento spolek, který byl skutečným pokračováním řádu jesuitského, podporován od opata *Becka* a kanovníka *Bindera* v Lautershofen, rozšířil se do Německa, kde jeho střediště bylo nejdříve v *Bremě* (Bremen), potom v *Augšpurku*, v Passově a r. 1796 ve Vídni.

K vzkříšení řádu jesuitského přispěla také arcivévodkyně *Marie Anna* ve Vídni, která od Tyrolana Mikuláše *Paccanari*, bývalého tovaryše krejčovského a papežského vojína, přemluvená, veškeré jmění své soukromé obrátila k založení nového řádu pod názvem »*Otcové víry*«.*) Tento řád, který papež *Pius VI.* r. 1792 potvrdil, takže směl nositi i roucho jesuitské, podporovala arcikněžna Marie Anna tak horlivě, že pro něj zjednala více klášterů nejen v říši Rakouské, nýbrž i v území bývalé republiky *Benátské*, odkudž se téměř po celé ostatní *Italii*, po *Nizozemsku*, *Francii*, *Švýcarsku* i *Anglii* rozšířil. Největších úspěchů měli tito »*Otcové víry*« ve *Francii*, kde se pod rozličnými jmény, jakož »*Otcové víry*«, »*Paccanaristé*«, »*Otcové srdce Ježíšova*« a t. p., po celé zemi rozšířili, a v mnohých městech, zejména v *Lyoně*, v *Amieusu*, v *Beleyi*, založili kolleje s ústavy vyučovacími, které teprve *Napoleon* dekretem ze dne 22. července r. 1804. zrušil. Také v Nizozemích (v Hollandsku) nalezli Otcové víry a Paccanaristé brzy po zrušení řádu jesuitského útočiště v Amsterodamu, Nimvegen a Eulenburgu. I do *Švýcarska*, kde již r. 1804 v *Graubündten* jesuité pod jménem Lignorianů se usadili, ale k naléhání reformovaných brzy byli odstraněni, vloudilo se pět jesuitů pod jménem »Otcové víry« do kantonu Wallisského.**) — Podobně zřídili si tito zbožní otcové

*) Zakladatel tohoto řádu zavedl také společnost »*Matek víry*«, které se též ctitelkyně Ježíšovy a paní dobrého pastýře nazývaly. Inkvisice však přišla tomu na stopu, že Paccanari s ženami bohu zasvěcenými obcoval nejenom k vůli modlení. Proto r. 1804 byl vyšetřován a k doživotnímu žaláři odsouzen, z něhož pak následkem okupace francouzské vyvázl. Pro nové poklesky byl opět uvězněn, uprchl však a brzy potom nalezen byl v Tibeři dýkou jsa probodaný.

**) O totožnosti těchto Otců víry s otci Tovaryšstva Ježíšova nejlepšího a nejplatnějšího důkazu podává vlastní výrok papeže *Pia VII.*, jenž deputaci vlády švýcarského *kantonu Valisského* na její žádosť za uvedení jesuitů do jejich kantonu r. 1814 odpověděl: »Vždyť je již máte ve svém kantonu, jenže pod jiným jménem; neboť se jmenují ‚Otcové víry'.« (Imhof, Jesuité v Lucernu.)

v *Anglii*, kde laskavě byli přijati, zcela dle vzoru starých ústavů jesuitských kollej nedaleko města *Blakbornu* (*v Lancashiru* v nádherném zámku *Stonyhurstu*, který jim velmož Tomáš *Weid*, bývalý chovanec jesuitské kolleje Svato-Omerské, se všemi pozemky k němu náležejícími odkázal. Tato kollej v Stonyhurstu, v jejíž semináři se vychovávalo kněžstvo katolické pro Anglii, stala se matkou všech ostatních domů jesuitských v celé zemi. Za nedlouho nabyli tito Otcové víry i v samém hlavním městě Anglie druhého domu, *Kensingtonhouse,* v němž francouzští jesuité založili kollej, kterou navštěvovala největší část synů vystěhovalé šlechty francouzské. Otcové těchto kollejí v Anglicku byli r. 1803 k žádosti své od generála řádu jesuitského v Rusku *Grubra* do Tovaryšstva přijati a obdrželi za provinciála svého rektora kolleje v Stonyhurstu.

Hlavním však středištěm jesuitů bylo *Rusko*, kde, jak jsme již vytkli, řád jesuitský v původním zřízení svém od císařovny *Kateřiny* na Bílé Rusi a v Litevsku byl ponechán. Roku 1779 biskup tamější Stanislav *Sestrženiewicz* udělil jesuitům povolení i k zařízení noviciátu, zneuživ k tomu lstivě plnomocenství od papeže r. 1778 k opravení všech řádů v diecesi jeho mu uděleného. Když pak císařovna Kateřina roku 1780 biskupa Sestřzeniewicze na arcibiskupský stolec v *Mohylevě* nově zřízený přes všecken protest dvora papežského povýšila přidělila mu za koadjutora jesuitu *Branislavského.* Brzy potom podařilo se jesuitům po dlouhém namáhání a rozličnými oklikami, že jim kníže *Potomkin*, všemohoucí ministr císařovny Kateřiny, r. 1782 udělil povolení zvoliti si generálního vikáře řádu, za nějž zvolen byl posavadní rektor kolleje *polocké*, Polák Stanislav *Czerniewicz.* Papež *Pius VI.* jej sice v úřadu tomto nepotvrdil, ale mlčky tuto volbu trpěl.

Nástupce císařovny Kateřiny, syn její *Pavel I.* (1796—1801) byl jesuitům nakloněn v míře ještě větší, než druhdy matka jeho. R. 1800 postoupil jim katolický kostel farní v *Petrohradě* a dovolil tam založiti kollej. Těmito úspěchy povzbuzen třetí generální vikář řádu František *Kareu* (1799—1802) obrátil se na papeže *Pia VII.* a na přímluvu cara Pavla obdržel od něho papežské breve, kterým 7. března 1801 *řád jesuitský pro*

celou říši Ruskou byl znovu zřízen a generálnímu vikáři důstojnosť generála byla udělena.

Nástupce Kareův generál řádu Gabriel *Gruber* (1802—1805) pohnul krále *neapolského Ferdinanda IV.* k tomu, že si na papeži Piu VII. vyžádal znovuzřízení řádu jesuitského pro *obě Sicilie*, což také brevem papežským ze dne 30. července 1804 bylo povoleno. Zároveň generálnímu prokuratoru jesuitovi P. Kajetánu *Angielinimu*, jejž generál Gruber ke dvoru neapolskému byl poslal, udělovalo se plnomocenství přijímati nové členy Tovaryšstva Ježíšova a jesuity *na Sicilii a v Neapoli* spojiti s jesuity, kteří žili pod správou generála řádu v Rusku. K vydržování řádu jesuitského v Neapoli nově zřízeného poskytoval král Ferdinand IV. s mnohými bohatými soukromníky dosti prostředků, takže jesuité v několika měsících měli tam již tři kolleje pod zvláštním provinciálem. Ale za francouzské okupace Neapolska r. 1806 král *Josef Bonaparte*, bratr Napoleonův, vypověděl jesuity z Neapole, takže až do r. 1815 obmezeni byli na ostrov *Sicilii*, který pod vládou Ferdinanda IV. byl ponechán. Na Sicilii dosáhli jesuité značnou podporou krále Ferdinanda IV. neobyčejné moci, takže tam roku 1814 měli 200 členů, noviciát a 4 kolleje s konvikty, do nichž nejvznešenější rodiny posílali syny své.

V Rusku pak jesuité brzy rozšířili missie své z Petrohradu do *Saratova*, *Astrachanu*, *Oděsy* a *Rigy*, a r. 1812 kollej jejich v *Polocku* od císaře *Alexandra I.* povýšena byla na universitu, kteréž podřízeny byly všecky školy jesuitské.

Z toho ze všeho jest patrno, že jesuité po zrušení řádu svého nalezli všude dosti prostředků, aby se udrželi. Nicméně stěžovali si neustále na bezpráví zrušením jejich řádu jim učiněné a naříkali na osud svůj nezasloužený v mnohých spisech obranných. Také příznivci jejich ujímali se jich ve spisech svých. Tak kardinál francouzský Ludvík *Bousset* († 1824) ve spise svém »Histoire de Fenelon« r. 1808 praví: »Nikdy se nepochopí, jakým zmatenstvím vlády, o něž jesuité největších zásluh si získali, svésti se daly k neprozřetelnosti zapuditi od sebe své obránce nejužitečnější.«

Konečně papež *Pius VII.*, navrátiv se z francouzského zajetí do Říma, *Tovaryšstvo Ješíšovo v jeho původním zřízení*

obnovil v celosti 7. srpna 1814 bullou *»Sollicitudo omnium ecclesiarum«*, kterou všecka plnomocenství a povolení, kteráž udělil až posud pouze pro říši Ruskou a pro království obou Sicilií, nyní rozšířil na veškeré státy křesťanské. Bullou tou papež také nejvyššímu představenému řádu jesuitského v Rusku Tadyáši *Brožowskému* jakož i jiným od něho vyslaným neb ustanoveným zástupcům jeho udělil a propůjčil všecka potřebná plnomocenství tak, aby ve všech státech a zemích nováčky do Tovaryšstva přijímati směli a aby řád ten pod správou generála rozdělen dle ustanovení a předpisu sv. Ignace z Loyoly mohl se znovu zříditi. Dále povolil papež, aby členové řádu toho svobodně a bez překážky zaměstnávali se vzděláváním a vyučováním mládeže v počátcích katolického náboženství a aby s vědomím a s povolením místních duchovních představených, v jejichž osadách se zdržují, směli zpovídati, slovo Boží hlásati jakož i jiné svátosti udíleti. Zároveň nařídil papež, aby generál řádu *Brožowski*, jenž až dosud sídlel v *Petrohradě*, přestěhoval se do *Říma*; leč ruská vláda k tomu nesvolila, takže generál Brožowski až do své smrti zůstati musil v posavadním sídle svém

V této bulle papež se také vyslovil, že si celý svět křesťanský *souhlasně* přeje znovuzřízení řádu jesuitského. Ale toto tvrzení není pravdivé. Neboť katolíci ve *Francii*, v *Německu*, v *Nizozemsku* dověděli se teprv z dotčené bully papežské k nemalému podivení svému, jak horlivě prý touží po učennících Loyolových. Taktéž *i císař rakouský František I.*, jenž byl zajisté zbožným panovníkem a jenž nebyl ani dost málo nadchnut myšlenkami svobodomyslnými, byl nad míru udiven nad úmyslem papežovým, aby řád jesuitský v zemích rakouských byl znovuzřízen, a nechtěl o tom tehdy ani slova slyšeti. — Konečně *princ vladař portugalský a brasilský*, potomní král *Jan VI.*, podal dne 1. dubna r. 1815 velmi rázné ohražení proti znovuzřízení řádu jesuitského, vysloviv pevný úmysl svůj, že nikdy nestrpí ve své zemi jesuity.

Přece však v *Italii*, ve *Španělsku* a v některých kantonech *Švýcarska* ochotně přijímaly vlády již r. 1818 jesuity, poněvadž se domnívaly, že jesuité budou nejlepší hradbou proti svobodě se probouzející a s ní spojenému smýšlení revolučnímu.

Naproti tomu vypukla v *Rusku* brzy po znovuzřízení řádu jesuitského bouře proti jesuitům, kteří, spoléhajíce se na obzvláštní přízeň císaře *Alexandra I.*, počali tam neostýchavě lstivé své rejdy a ošemetné pletichy prováděti svým obvyklým starým způsobem. Již dříve r. 1800 unášeli židům děti, aby je v náboženství katolickém vychovali, což jim však od císaře r. 1801 přísně bylo zakázáno. Také protestanté zakoušeli nesmírnou jejich horlivost v obracování na víru katolickou, které pak jesuité hleděli získati i vyznávače církve řecké. Zvláště lákali syny mocných rodin pravoslavných do kollejí svých a přemlouvali je a matky jejich k přestoupení k církvi římské. Za nedlouho rozestřeli zhoubná tenata svá i do kruhů nejvznešenějších tak, že i mnohé dvorní dámy potají přestoupily k víře katolické. Zároveň vystupovali s nenávistí náruživou proti společnosti biblické, která i u samého cara velké oblibě se těšila, čímž jej a mnohé velmože ruské proti sobě popudili. Mimo to ponechali jesuité nevolníky své v ruském Polsku, jichž tam na statcích svých přes 22.000 tisíc měli, v největší nevědomosti a strastiplné bídě tak, že přemnozí z nich, když se stali utrpením k práci neschopnými, žebrotou v říši Ruské se bídně živili. — Když však jesuité jedné mladé kněžně věčnou záhubou vyhrožovali, kdyby od víry otcovské neodstoupila, a hlavu jí tak pomátli, že se fanatickým trýzněním se světa sprovodila; a když potom v prosinci r. 1814 mladého knížete *Galicina*, bratrovce tehdejšího ministra osvěty, k římské církvi svedli, byli k rozkazu císaře Alexandra dne 1. ledna roku 1816 jen z *Petrohradu* a z *Moskvy*, ale ne z celého Ruska vypovězeni a kolleje jejich zavřeny. Touto ranou, která se jich nad míru citelně dotkla, rozdrážděni jsouce, popudili i *Číňany* proti vědecké missii ruské a sosnovali i ve šlechtě a ve vojště ruském spiknutí, kterým Poniatowski na polský trůn měl býti dosazen. Protož car hned po smrti generála jejich řádu Brožowského, jenž dosud v Petrohradě sídlel, úkazem z dne 25. března r. 1820 všecky jesuity z *celé říše Ruské vypověděl na věčné časy*, vykázav každému na cestu 30—50 dukátův. Té doby čítal řád jesuitský v říši Ruské 674 členy, kteří se do státu Církevního a do Rakouska odebrali. Jejich značné jmění a statky obráceny byly ve prospěch církve římské.

Mezi tím však jesuité v zemích, do kterých po znovuzřízení řádu jejich již r. 1815 byli přijati, nabyli za krátkou dobu přízní panovníků veliké moci a bohatství. I mezi bývalými protivníky svými, jimž francouzská revoluce svobodomyslnosť byla odňala, nalezli štědré a mocné podporovatele. Vystupovaliť s velkou horlivostí proti náboženské lhostejnosti a novověké pokročilosti zvláště jako obránci dogmatického učení a neobmezené moci papežské.

Nejlépe dařilo se jesuitům v *Modéně*, kde jim vévoda *František IV.* (syn rakouského arcivévody Ferdinanda) hned r. 1815 bývalou kollej jejich v *Modéně* odevzdal a r. 1816 novou kollej v *Reggio* založil. Tyto obě kolleje byly za nedlouho nejbohatšími a nejslavnějšími domy jesuitů v celé Italii. Jesuité, jimž vévoda též odevzdal veškeré vyučování mládeže a censuru knih, posilňovali jej v jeho jednání despotickém, schvalujíce je jakožto věc boží a samospasitelné církve katolické, a pomáhali mu poddané jeho udržovati v porobě a duševní zatemnělosti. R. 1829 dal jim vévoda moc prohlížeti i všecky knihovny soukromé a páliti spisy, kteréž odporovaly duchu jesuitskému, mezi nimi i spisy Horáce, Ovidia a Lucretia.

Ne menší přízně než v Modéně požívali jesuité *v království Sardinském*, kamž je král *Victor Emanuel* též r. 1815 povolal. Jesuité otevřeli si hned noviciat v *Turině a* r 1816 noviciat v *Janově*, kde jim k rozkazu krále universita navrátila pozemky po zrušení řádu jí přivtělené, které tehdy na 100.000 lirů ročně vynášely. Mimo to získali tam značného jmění hojnými dary a odkazy bohatých Janovanů a šlechticů, takže si i velkolepý letohrad na rozsáhlém statku svém u *Montebello* vystavěli. Ještě za vlády Viktora Emanuela založili si kolleje v *Novaře*, v *Nizze*, v *Chieri* a na ostrově *Sardinii* v *Cagliari* a v *Sassari* Jejich působením obmezeni byli na nejvýše Valdenští a ostatní protestanté jakož i židé v Sardinsku. Mimo to vlivem jejich, zvlaště pak zpovědníka královny *Teresy*, jesuity *Botty*, zavedl král vládu despotickou, kteráž však byla příčinou vzpoury, r 1821 vypuklé, jejíž následkem musil král Viktor Emanuel ve prospěch bratra svého *Karla Felixe* dne 15. března 1821 trůnu se vzdáti. — Král *Karel Felix* (1821—1831) byl jesuitům ještě více nakloněn, jsa úplně ovládán zpovědníkem svým,

jesuitou *Grassim*, k jehož naléhání již r. 1821 svobodomyslnou *kollej provinciální*, s universitou turinskou spojenou, zrušil a jesuitům veškeré vzdělání mládeže do rukou jejich odevzdal, ano i university v *Turině* a *Janově* podřídil tak zvané *riformě*, vyučovací to radě, v níž větším dílem zasedali přívrženci jesuitů. Za jeho vlády zřídili si jesuité kollej v *Chamberi*, na jejíž založení a vydržování r. 1822 generál hrabě *Boigne* půl millionu lirů věnoval, pak kolleje v *Aostě*, ve *Vogheře* a v *San Remo*. — Za vlády krále *Karla Alberta* (1831—1849) bylo království Sardinské pravou zaslíbenou zemí jesuitů. Tento panovník daroval jim mimo jiné i velkolepý palác *Doria Tuosi* v *Janově*, v němž si ihned zřídili nádhernou kollej, kterou i obec Janovská ročně s 10.000 liry podporovati musila. I hrubá provinění jesuitů zanechal král bez trestu, o čemž nejlépe svědčí případ známý, kdežto jesuité r. 1844 dceru bývalého hollandského vyslance *Heideviera* k útěku z domu otcova přiměli, načež tato k víře katolické přestoupila, čímž jesuitům kynula naděje, že nabudou značného jmění bohaté této dědičky; všecky snahy otcovy jakož i přípisy některých vlád ke králi, aby v této záležitosti zakročil, zůstaly úplně bez výsledku. Teprv když vládychtivosť krále Alberta pohnula k tomu, že se r. 1848 naklonil straně liberální a prohlásil se za bojovníka Italie, učiněn byl konec slávě jesuitské v Sardinii.

Podobné přízni jako u dvora sardinského těšili se jesuité *v království obou Sicilií*, kdež, jak předešle jsme vytkli, řád jesuitský již r. 1804 k žádosti krále *Ferdinanda IV.* od papeže *Pia VII.* byl obnoven. Tento panovník, jenž na vídeňském kongressu r. 1815 opět Neapolsko obdržel, navrátiv se do Neapole pod názvem *Ferdinanda I.* krále obou Sicilií, povolal za sebou hned ze Sicilie jesuity, jimž bývalé jejich kolleje a částečně i statky odevzdal. R. 1820 když následkem vlády jeho libovolné vznikla vzpoura, byli jesuité z království Sicilského vypuzeni, avšak již r 1821, když rakouským zakročením zavedena byla opět moc absolutní, nazpět jsou povoláni. — Syn a nástupce Ferdinandův král *František I.* (1825—1830) postoupil jim r. 1826 pustý klášter basilianský v *Neapoli* k založení kolleje, jíž propůjčil výhradní právo k zařízení semináře šlechtického, jehož chovancům mnoho přízně a milosti prokázal.

Za vlády tohoto panovníka jakož i jeho syna *Ferdinanda II.* (1830—1859) vedlo se jesuitům v království Sicilském velmi dobře, tak že tam roku 1844 kromě kollejí a domů svých v hlavním městě měli 5 kollejí v městech neapolských a 12 kollejí na ostrově Sicilii.

Také v *státu Papežském* rozšířili se jesuité. *Řím* však, kde již dne 11. listopadu r. 1814 noviciát a dům mateřský (collegium romanum) otevřeli, teprv po smrti generála řádu *Brzozowského* a po vyhnání jesuitů z Ruska r. 1820 stal se středištěm řádu jesuitského a sídlem generála, za něhož dne 18 října r. 1820 zvolen byl 72letý kmet P. Luigi *Fortis*, výtečný kazatel z Verony. Za jeho úřadování rozmnožili se jesuité velmi v *Římě* přízní papeže *Lva XII.* (1823—1829), jenž jim již v měsíci lednu r. 1824 odevzdal všecky ústavy, jež řád před zrušením svým v Římě měl, mezi jinými též *kollej římskou (collegium Romanum)*, kdež veškeré kněžstvo státu církevního vzdělání svého duchovního nabývá a odkudž i všickni chovanci kollejí jesuitských po celém světě vycházejí za missionáře. Taktéž obdrželi jesuité opět *oratorium karavitské*, v němž se noční missionářská kázání odbývala i v noci zpovídalo a odpustky udělovaly. Dále vrátil jim papež v rodišti svém *Splitu* kollej a *v Římě palác* tak zvaný *boromejský*, kterým jesuité svůj seminář šlechtický v Římě zřízený rozšířili. — Po smrti generála *Fortise* († 27. ledna 1829) zvolen byl dne 9. července 1829 za generála řádu P. Jan Filip *Roothaan*, rodem Hollanďan z Amsterodamu, posavadní učitel v jesuitské kolleji sv. Františka de Pauly v Turině. Tento byl po Aquavivovi nejslavnějším generálem řádu jesuitského, muž rozumu velmi bystrého, s nímž pojila se v něm přirozená rozvážlivosť, nezlomná neohroženosť, znalosť lidí a veliká sběhlosť politická, a vším právem jmenují jej jesuité nejobratnějším lodivodem člunu řádu svého.*) Generál Roothaan v postavení svém od r. 1829—1853 horlivě si počínal v zakládání nových provincií

*) **Roothaan** narodil se dne 23. listopadu r. 1785 v Amsterodamě z rodiny původně protestantské a byl kupeckým a později knihvedoucím v jedné továrně na tabák ve svém rodišti, v kterémž povolání na mnohých cestách svých r. 1804 přišel též do Ruska, kdež vstoupil do jesuitské kolleje polocké.

řádových; založilť jich osm, dvě v Italii (v Turině a Benátkách), dvě ve Francii (v Lyoně a Toulouse), jednu v Německu, jednu v Belgii, jednu v Hollandsku a jednu v Marylandu v Spojených Obcích severoamerických. Veliká také byla moc Roothaanova ve státě Papežském za *Pia VIII.* (1829—1830), jehož přepjatými požadavky ve věcech náboženských vypuklo r. 1830 povstání lidu a jesuité na krátkou dobu byli vyhnáni. Ještě větší vliv měl Roothaan na papeže *Řehoře XVI.* (1831—1846), jenž působením jeho k radě státního sekretáře Bertoniho násilím potlačoval hnutí k opravě vlády a ústavy v papežských zemích i rozumnější a svobodnější snahy v ohledu náboženském a zatracoval spolky k rozšíření biblí, všude uváděje starou scholastiku a doporučuje jesuity, jimž dne 2. října 1836 odevzdal pod správu také ústav k vzdělání missionářů, známý pod jménem »*Propaganda*«, a navrátil jim kollegium Loretto a kollegium illyrské. Mimo to hleděl se papež Řehoř XVI. jesuitům zavděčiti i tím, že mnoho členů řádu jejich prohlásil za blahoslavené, zejména v letech 1839—1844 Francesco de Geronimo, Pignatelli a Petra Canisia, za svatého pak r. 1839 Alfonsa Maria de Liguori.

Do ostatních zemí v Italii dostali se jesuité teprv později. R. 1836 povoleno jim bylo usídliti se v království *Lombardsko-Benátském* zejména ve *Veroně*, kde bohatý abbate Albertini k zařízení a nadání kolleje 100 000 zl. daroval a nedovolil měšťanům tomu odporujícím použiti peněz těch k jiným účelům. Několik let potom dostali se jesuité také do *Cremony* a *Brescie*, a r. 1844 navrácen jim byl bývalý dům jejich v *Benátkách.* — Téhož roku přijati byli také do *Parmy*, kde jim vévodkyně *Marie Ludovika*, vdova po Napoleonovi, k naléhání vlády rakouské odevzdala správu škol nižších, načež si jesuité založili hned kolleje v *Parmě*, *Piačence* a *Guastalle.* Ale vyučovací směr jesuitů zavdal brzy v zemi podnět k mnohým stížnostem, a zejména městská rada v *Piačenci* obrátila se r. 1846 k vévodkyni se žádostí, aby se gymnasium tamní jesuitům odňalo, poněvadž prý mládež tam na duchu se otupí i na mravech zkázu trpí, takže mnozí rodičové děti své raději na cizí učiliště posílají. — Taktéž na doléhání vlády rakouské dovolil r. 1846 velkovévoda *toskánský Leopold II.* několika jesuitům

usaditi se v městě *Montepulciano* jakož i *jesuitkám*, které se pod jménem »*paní nejsvětějšího srdce Ježíšova*« do Toskánska přistěhovaly, otevříti *v Pise* ústav vyučovací. Ale obyvatelstvo pisanské znajíc dobře účel a povahu těchto ženských jesuitů, opřelo se rázně proti uvedení jejich do města svého; též obyvatele *montepulcianští* nehrubě přátelsky chovali se k jesuitům, kteří se chtěli v místě jejich zahnízditi, a tak za nedlouho z obou měst vyklidili se jesuité a jesuitky, vidouce, že počínání jejich žádného ovoce nenese.

Mimo Italii zavedeni byli jesuité hned po znovuzřízení řádu také do *Španělska* a do *Švýcarska.*

Do *Španěl* uvedl řád jesuitský král *Ferdinand VII.* dekretem z dne 20. května r. 1815 a navrátil mu předešlé jeho statky, ještě neprodané. Brzy po tom dne 18. září t. r. přišel do Španěl provinciál sicilský Emanuel *de Juniga* a za ním 115 bývalých jesuitů španělských, jimž král dne 20. března r. 1816 kollej královskou v *Madridě* odevzdal. Na této kolleji jesuitský professor zahájil přednášky své řečí, v níž mezi jiným také pravil: »Veškerá zla, kterých Evropa po 30 let zakoušela, jsou jenom následky proklaté osvícenosti a přepjaté vzdělanosti předešlého století, které člověčenstvo k vzpouře (rebellii) a bezbožnosti svádějí. Proto přednášeti budu jen arithmetiku, algebru a geometrii, ant ostatní odvětví mathematiky bohužel sváděti mohou také k materialismu a atheismu.« — Jesuité pak od mnohých příznivců svých zvláště v Barceloně, Valencii, Kadixu, Seville a Tortose vydatně podporováni jsouce, již na konci r. 1816 měli 10 kollejí v rozličných městech. Král Ferdinand sám, slabý to pobožnůstkář, byl slepým nástrojem v rukou jejich. Následkem toho nebyla potvrzena ústava r. 1812 od národa zavedená, nýbrž potlačováno bylo každé svobodnější smýšlení v národě, a žalařování i popravy mužů rázných, kteří se tomuto nekalému jednání protivili, byly na denním pořádku, takže r. 1819 čítalo se 6000 Španělů ze země vypovězených a na 12.000 osob bylo buď občanských práv svých zbaveno neb upěly v žalářích aneb zaplatily smrtí svobodomyslnost svoji. V zemi panoval zmatek nevýslovný, a v pěti letech (1814—1819) bylo 24 ministrů v čele vlády. Tu vypuklo náhle dne 1. ledna r. 1820 spiknutí mezi vojskem a vzbouření lidu

v Madridě, čímž král přinucen byl ústavu z r. 1812 opět zavésti, na ní přísahati a sněm říšský svolati. Snešením sněmu dne 14. srpna 1820 byly všecky kláštery v zemi až na 14 zrušeny,*) mezi nimiž byly i kolleje jesuitů, čítající 397 členů, jimž vykázáno bylo ze statků jim odňatých po 300 dukátech ročně na výživu jakožto kněžím světským. Avšak již r. 1824, když král Ferdinand pomocí vojska francouzského opět vládu libovolnou zavedl, jesuité uvedeni byli opětně v předešlý stav, zvláště pak vyučování mládeže jim bylo svěřeno. Mimo to vyučovali na vojenské škole v Segovii nejen náboženství, nýbrž i děje- a zeměpisu a politice, a P. Gil stal se řiditelem král. kollegia dělostřeleckého v Saragosse. Jesuité pak rozmnožili se ve Španělsku již roku 1826 na více než 900 členů a nabyli přízní krále i šlechty tak značného bohatství, že mohli koupiti statky, předešle soupeřům jejich Dominikánům náležející, za 20 millionů piastrů (přes 40 millionů zlatých), kteréžto vládě hotově zaplatili. A provinciál jejich se vyslovil, že, kdyby byli měli Dominikáni ještě za jiných 20 millionů piastrů statků, že prý by i ty ještě mohl hotově zaplatiti. V těchto skvělých poměrech zůstali jesuité ve Španělích až do smrti krále Ferdinanda VII. († 1833). Ale r. 1834 povstala ve Španělsku pro posloupnost krutá válka občanská, v kteréž Don *Karlos*, bratr zemřelého krále, nechtěje uznati jeho pragmatickou sankci, opíral se o stará práva rodu bourbonského i o jesuity a jejich přívržence, kdežto královna vdova *Kristina*, kteráž ve jménu tříleté dcerušky své *Isabelly* vládnouti měla, na svou stranu získala liberály tím, že 50.000 Španělům z vlasti své předešle vypuzeným zase občanská práva darovala. A tak strhl se také boj liberálů proti jesuitům, kteří všemožně podporovali příznivce svého Dona *Karlosa*; lid pak madridský, domnívaje se, že jesuité v čas zuření cholery vodu ve studních otrávili, učinil i s národní gardou útok na kollej jesuitskou, tak že i 12 jesuitů bylo pobito, zejména Caraffa, prefekt semináře, a koadjutor Mundus, několik i ukrutně zmrzačeno, ostatní pak jen rychlým útěkem se spasili. Následkem této bouře zrušila královna *Kri-*

---

*) Tehdy bylo ve Španělích 148.200 kněží většinou řeholníků (mezi nimi jen 16.481 farářů), jejichž příjmy obnášely 2000 millionů zlatých.

stina dle usnesení kortesů dekretem z dne 4. července r. 1835 řád jesuitský v Španělsku, takže jesuité ihned ze země byli vypovězeni a statky jejich k prospěchu státu zabaveny. Mnozí jesuité obrátili se do severních provincií, které Don Karlos opanoval; ale když smlouvou v Bergara (31. srpna r. 1839) tyto provincie se dostaly pod vládu královny, musili se jesuité i odtud vzdáliti a r. 1840 i poslední své útočiště, slavnou kollej svou u Loyoly, rodiště zakladatele řádu svého, opustiti; zachránili však již před tím jmění své, na 300 millionů realů obnášející. Ale jakmile *Isabella* r. 1843 vládu nastoupila, vrátil se do Španěl jesuité, z nichž 13 v Kordově r. 1844 kollej svou opět zaujalo a více než 100 roztroušeně žilo v rozličných dílech Španělska, kdež po obnovení královské moci také ultramontanismu nová budoucnost nastala. Když však r. 1868 královna Isabella zamýšlela mocí zakročiti pro světskou vládu papeže, spojili se svobodomyslní unionisté a republikáni pod generálem Don Juanem Primem proti vládě její, prohlásili její sesazení dne 18. srpna 1868, a zatímní vláda od nich zřízená hned zrušila řád jesuitský, jehož jmění ve prospěch národa bylo sebráno, obmezila kláštery a zavedla svobodu tisku a vyučovaní. Moc klerikální strany byla i za následující války občanské i za panování krále *Alfonsa XII.* (1874—1885) v Španělsku skoro úplně zlomena, ale vliv duchovenstva na lid není posud přemožen a zničen.

Konečně dostali se jesuité hned po znovuzřízení řádu r. 1814 do *Švýcarska* s generálním vikářem, jenž ustanoven byl od papeže za tamního vrchního správce církevního. Podařilo se jim hned zaujati staré své kolleje v katolickém kantonu Wallisském v *Sittenu* a v *Brigu*. Do Solothurnu však nebyli r. 1816 připuštěni. Naproti tomu dne 19. září r. 1818 usnesením Velké rady ve *Freiburgu* odevzdány jim byly v tomto kantonu ústavy vyučovací s fondem jednoho millionu franků švýcarských. Ihned zařídili si ve Freiburgu kollej s nádherným konviktem a seminářem, pak noviciát v Taesise a r. 1826 lyceum ve Freiburgu. Z Freiburgu, kde kollej jejich náramně prospívala, rozšiřovali se valně po celé zemi. Po r. 1830, když červencovou revolucí francouzskou dostalo se nové hnutí i do Švýcarska, zastavilo tam na čas úspěchy jesuitů Ale již roku

1836 odevzdali jim katolíci *kantonu Švycského* v hlavním městě dle přání papežského vyslance, který se tam r. 1835 z Lucern přestěhoval, tamější gymnasium a zřídili jim novou kollej s konviktem z příspěvků 150.000 franků, takže se město *Švyc* stalo hlavním sídlem jesuitů ve Švýcarsku. Když však jesuité se snažili i národních škol se zmocniti a protestanty všude potlačovati, povstal proti nim silný odpor, a ježto strana katolická jich hájila, byli příčinou velkých rozporů a bouří. První útok ozbrojený učiněn na ně byl r. 1843 v kantonu *Wallisském*, byl však od lidu zmařen. Násilným potlačením strany svobodomyslné ve *Wallisu* od ultramontánů a povoláním jesuitů na vyšší ústavy vyučovací do *Lucernu* zvýšeno bylo ještě více záští obou stran. Strana katolická nabyla r. 1844 v *Lucernu* nad stranou svobodomyslnou krvavého vítězství, kteréhož podněcováním jesuitů použila k zničení svých protivníků žalářováním, vyhnanstvím a zabavením jejich statků. A tak proměnil se posavadní zápas působením jesuitů v krutý boj mezi radikalismem a jesuitismem. Sedm kantonů katolických uzavřelo r. 1844 zvláštní spolek (Sonderbund) k vzájemnému odrážení zevnějších nájezdů a k utlačování vnitřních nepokojů. Naproti tomu radikálové, dosáhnuvše převahy v ostatních kantonech, k nimž i kanton Solothurnský, ač velkou většinou katolický, přistoupil, vymohli na sněmě usnesení, kterým zrušen byl spolek kantonů katolických, a jesuité jakožto původcové nepokojů a nebezpeční škůdcové míru ze země byli vypovězeni. Tomuto rozhodnutí nechtěli se podrobiti členové spolku katolického, a tak r. 1847 vypukla válka, v které ultramontáni byli vojskem spolkovým poraženi. Mír pak s kantony katolickými byl uzavřen s těmi podmínkami, aby zrušily zvláštní spolek svůj, změnily svou ústavu, zapravily útraty válečné a netrpěly v kantonech svých žádných jesuitů. Následkem toho jesuité úplně vypuzeni byli ze všech kantonů, a jmění jejich bylo zabaveno.

Odpor proti znovuzřízení řádu jesuitského.

V ostatních státech nepodařilo se jesuitům usaditi se hned po znovuzřízení řádu jejich. Tak *v Portugalsku* nechtěl král *Jan VI.*, jak již předešle dotčeno, o jesuitech až do své

smrti († r. 1826) ani slyšeti. Teprv *Don Miguel*, jeho druhý syn, zmocniv se vlády r. 1828, povolil dne 10. července 1829 jesuitům opět přístup do Portugal, kde r. 1830 obdrželi nazpět starý ústav svůj u sv. Antonína *v Lisaboně* a r. 1832 i starou kollej svou *v Koimbře*. Za tuto přízeň jesuité velebili Dona Miguela v loretánském kostele v Lisaboně jakožto anděla téhož jména sv. Miguela a podporovali všemožně tohoto tyrana, jenž všecky osoby mu protivné dal uvězniti a ztýrati aneb do Afriky vyvésti. Ale radosť jesuitů netrvala dlouho. Don *Pedro I.* vzdal se r. 1831 trůnu brasilského a zastávaje se práva dcery své *Marie II.* de Gloria na trůn portugalský, zapudil bratra svého Dona Miguela r. 1833 a vypověděl jeho pomocníky jesuity dekretem ze dne 24. května r. 1834 ze země. Jesuité pak ihned byli uvězněni, ale, k naléhání francouzského vyslance jakožto rodilí Francouzové na svobodu propuštěni jsouce, musili navždy opustiti Portugaly.

Také *ve Francii* nevyhověl Ludvík XVIII. naléhavým přímluvám za zákonnitou restituci řádu jesuitského; přispěl však k brzkému usazení se jesuitů v říši své tím, že ordonancí ze dne 5. října 1814 malé (chlapecké) semináře dozoru university odňal a biskupům svobodnou volbu učitelů přenechal a že dne 25. září r 1816 povolil odbývání missií, až posavad zakázaných. Ačkoli tak jesuité nebyli od zemské správy za veřejné tovaryšstvo uznáni, přece, opírajíce se o konstituční listinu z r. 1814, kterouž náboženská svoboda ve Francii byla zaručena, rozhostili se v zemi jako učitelé a řiditelé chlapeckých seminářů, v nichž jim biskupové správu vyučování postoupili. Brzy potom usadili se v mnohých městech, zvláště založili si kolleje *v St. Acheulu a v Montrouge* (v blízké vesnici u Paříže), odkudž se pak po celé zemi rozšířili, takže brzy města Aix, Dôle, Montmorillon, Bordeaux, Forcalquier a Billom staly se hlavními sídly škol jesuitských. Mimo to konali jesuité missie mezi lidem venkovským a zakládali četná bratrstva nábožná (kongregace), čímž hleděli dle přání dvora bourbonského a vlády nákazu revoluční zahladiti a lid k staré věrnosti přivésti. Celý dvůr, *hrabě z Artois* (potomní král Karel X.), vévodkyně *z Angouléme*, a šlechtici byli nakloněni jesuitům, jichž snahou bylo znovuzřízení monarchie z Boží milosti a všemohoucnosti

církve. Veškerá společnosť, šlechta, měšťané, dělníci a služebníci, rozděleni byli na spolky (kongregace), které zvláštní představené a jména měly, jako: spolek k hájení a ochraně náboženství, k rozšíření víry, sv. tajnosti svátosti, sv. svátosti, sv. roucha, sv. srdce Ježíše, sv. srdce P. Marie, sv. růžence, sv. hrobu, sv. Aloisia z Gonzaga, sv. Josefa a mnohých jiných svatých. Všickni členové těchto spolků platili měsíčně neb týdně jisté příspěvky a mimo to dostávalo se spolkům od šlechty znamenité sumy peněz. Také ministři *Velléle a Corbiére* byli členy kongregac, z nichž obsazovali nejvyšší úřady. Těmito kongregacemi již v první době vlády Karla X. (r. 1824) získali jesuité pro sebe na šest millionů lidu všech stavů. Tento zpozdilý a pověrečný lid kupoval od jesuitů jejich modlitbičky, písničky, spisy o missiích a bratrstvech, růžence, pamětní peníze, krucifixy, srdce, prsteny, škapulíry, umrlčí hlavy a obrázky všeho druhu, za něž jesuité rozličných milostí udělovali, sami však mnoho peněz získali. Ale reakcionářským jednáním svým vzbudili brzy proti sobě velký odpor strany svobodomyslné, zvláště když jejich působením v prosinci r. 1824 vydán byl zákon, kterým vyhrožováno bylo i trestem smrti na zneuctění posvěcených a obřadních věcí kostelních. Když pak r. 1827 rozpuštěna byla od krále jesuitskou kamarillou ovládaného nacionální garda pařížská pro nepřátelské projevy proti vládě a jesuitům, povstala z toho velká bouře proti jesuitům. Strana svobodomyslná vymohla r. 1828 na králi Karlu X. ordonance, jimiž vychovací ústavy byly opět podřízeny universitě, všickni členové kongregac zákonem nepotvrzených od učitelství byli vyloučeni a počet žáků duchovních na 20.000 byl obmezen. Jesuité musili tedy kolleje své, jichž pod jménem malých seminář měli již osm s 3000 chovanců, zavříti a zůstávati v soukromých domech svých, kteréž však v revoluci červencové r. 1830, jíž Karel X. trůnu byl zbaven, od lidu byly vydrancovány i pobořeny. Jesuité, čítající toho času 458 členů (149 kněží, 163 scholastiků a 146 koadjutorů), opustili Francii, mnozí však zůstali v zemi, kdež působili mimo školu jakožto pomocníci biskupů ve správě duchovní, jsouce kazateli a zpovědníky a odbývajíce cvičení duchovní. — Ale po nějakém čase za vlády *Ludvíka Filipa* počali jesuité, podporováni jsouce od biskupů opět zřizovati

ústavy vyučovací v domech svých v *Paříži*, v *Lyoně* a v *Avignoně*, zvláště pak otevřeli znamenitý ústav svůj v *St. Acheulu*, a rozmnožili se tak, že r. 1841 čítali již 581 členů, kteří opět všude zřizovali kongregace. Tomu však postavila se na odpor universita, opírajíc se o král. ordinance r. 1828 vydané a r. 1831 obnovené. Proto od strany jesuitské činěny na universitu prudké útoky. Tak vytýkal biskup *z Chartres* universitě, že učí bohorouhavým soustavám a že učitelové její jsou sofisté nestoudní, prosti všeho citu, a že mládež francouzskou proměniti chtějí ve zvířata nečistá a dravce. Zvláště pak uváděl jistý kanovník v Lyonu v obšírném spise svém (600 stran) r. 1843 vydaném, že bezprostředními následky vyučování universitního jsou veškeré druhy vražd a zločinů páchaných a že všickni protivníci jesuitů podporují jen protestantismus a bohaprázdnosť. Taktéž biskup *z Belley* nazval státní kollegia školami morní nákazy. — Proti těmto hanebným útokům na učení university vystoupil r. 1843 znamenitý dějepisec francouzský Jules *Michelet* společně s professorem literatury Edgarem *Quinetem* nejenom v přednáškách svých proti jesuitům směřujících, nýbrž i ve zvláštním spise »*Les Jésuites*«, kterým jesuitismu zasadil rány hlubší a bolestnější nežli druhdy *Pascal* svými listy provincialními. Následek toho byl, že komora poslanců dne 3. května roku 1845 jednohlasně vyzvala vládu, aby zákony proti jesuitům ve Francii platící provedla. A tak konečně vláda přinucena jsouc r. 1845 vymohla na papeži a na generálu řádu jesuitského, že dotčené kolleje a ústavy i četné noviciáty jesuitů byly zrušeny; jesuité však ve Francii ponecháni. Když pak král Ludvík Filip nejenom ve Francii, nýbrž i ve Švýcarsku jesuitů se ujímal a spolek (Sonderbund) katolických kantonů švýcarských podporoval, povstala z toho veliká nevole lidu proti králi, která r. 1848 byla příčinou jeho pádu.

Do *Nizozemska*, *Hollandska* a *Belgie*, kde jesuité, jak jsme předešle již vytkli, i po zrušení řádu svého pod cizími jmény se udrželi, byli sice r. 1815 hned po obnovení řádu opět pod jménem svým pomocí biskupa gentského, prince Morice *z Broglie*, uvedeni, a dovoleno jim i v *Haagu* se usaditi a noviciát v zámku Rumbeke i vyučovací ústavy si zříditi. Ale když vláda *království Spojených Nizozemí* vliv jejich na

ústavy vyučovací zvláštním zákonem hleděla obmeziti, počali jesuité s duchovenstvem katolickým, v jehož čele stál též biskup gentský, horlivě působiti proti dotčenému zákonu i proti unii a ústavě, rovnoprávnosť všech vyznání zaručující, takže i přísahu na tuto ústavu sami odepřeli, a těm, kteří ji složili, neudělili rozhřešení, čímž i k vzpouře lid povzbuzovali. Proto již r. 1816 z království Nizozemského byli vypovězeni a r. 1817 i sám biskup gentský zbaven byl důstojnosti své. Přece však mnozí jesuité, podporováni jsouce duchovenstvem katolickým a šlechtou, udrželi se tajně v zemi, do níž i noví jesuité zvláště z Francie se vplížili a v *Gentu*, *Levnu*, *Brusselu* a *Lutichu* se zahnízdili. Ale spolky (kongregace) od nich zavedené musili biskupové r. 1824 zrušiti, školy pak jejich soukromé a konvikty, proti zákonu zřízené, byly král. nařízením ze dne 25. září r. 1825 také zrušeny a jesuité ze země vyhnáni. Teprv r. 1830, když vzpourou Belgie stala se opět samostatnou říší, navrátili se tam jesuité a opírajíce se o svobodu vyučování, dostali školy do rukou svých a na základě práva spolkového zřizovali si rozličné ústavy, kolleje a bratrstva. Za několik let měli kolleje a konvikty své v mnohých městech, zejména v Namuru, Antwerpách, Lutichu, Gentu, Alostu, Tournai, Levnu, Bruggách, Monsu, Courtray, Verviersu, Turnhoutu a Brusselu. Také státních ústavů i university v Brusselu hleděli se zmocniti obviňováním professorů z kacířství. I tisku snažili se zmocniti, varujíce lid s kazatelny a v zpovědnici před čtením svobodomyslných listů a spisů a neudělujíce jejich čtenářům rozhřešení. Když však i katolickou universitu, od belgických biskupů založenou, do moci své dostati se snažili, kardinál arcibiskup podal s biskupy r. 1846 stížnosť proti nim k papeži, čímž pak vliv jejich v Belgii byl obmezen. Přece ale zůstal tento svobodomyslný stát hlavním sídlem jesuitů v Evropě, z něhož se rozšiřovali po všech zemích.

V Anglii, kde se jesuité pod jménem »Otcové víry« hned po zrušení řádu svého byli usadili, udrželi se jen pod týmže jménem i po r. 1814 a získali více nových residencí a domů missijních, zvláště pak zřídili si kolleje v Canterbury, Liverpolu, Dublíně a v Clangowaywoodu. Nemálo k tomu přispěl jesuitům Angličan *Dallas* spisem svým »History of the Jesuits

(1816)«, v němž se ujímá jesuitů takto: »Důvěřuji se, že jsem čtenáře své přesvědčil, že jesuité byli nevinnou obětí hanebného osočování a že jejich pád byl dílem jednak nenávisti, zlomyslnosti a zatmělosti, jednak málomyslné slabosti toho, jehož povinností bylo by bývalo jich chrániti; a konečně, posoudí-li se veškerá vysvědčení pro ně a proti nim uvedená bez strannictví a náruživosti, že se nakloní váha k jejich prospěchu.« Ale anglická šlechta a vláda obávaly se přece jesuitů, a tato obava byla hlavní příčinou, že emancipace katolíků r. 1822 a r. 1826 nebyla povolena. Když pak r. 1829 osvobození katolíků anglických a irských od mnohých nátisků právních usnesením parlamentu dne 13. dubna bylo provedeno, tímto zákonem patrně k ochraně proti jesuitům bylo ustanoveno, aby všichni Brittové, kteří by do náboženských spolků neb klášterů vstoupiti chtěli aneb v cizině do nich již byli by vstoupili, oznámili to státní vrchnosti a zaneseni byli do zvláštních seznamů; mimo to nařízeno, aby cizozemští členové řádů, zvláště pak jesuité, kteří by po vyhlášení tohoto zákona do země přišli, navždy byli vyhoštěni, a kdyby dobrovolně hned neodešli a po třech měsících ještě v zemi byli dopadeni, aby do některé osady trestní doživotně byli dopraveni. Přes to všecko zdržovali se i potom jesuité tajně v Anglii a přispěli tam nemálo k rozmnožení katolíků jichž tam přibývalo zvláště působením professora hebrejské řeči na universitě v Oxfordu, Edvarda *Puseye*, původce sekty *Puseyitů* v církvi anglické (r. 1833—1882), kteří se v mnohých článcích víry s církví katolickou srovnávali.

Také do zemí *říše Rakouské* nepodařilo se jesuitům hned po obnovení řádu jejich se dostati. Neboť v zemích říše této způsoben byl opravami od císaře Josefa II. zavedenými veliký převrat a pokrok ve věcech náboženských. Opravy tyto hluboce zasahující v podstatu říše Rakouské soustředily se v toleranční ediktu, vydaném dne 13. října r. 1781, jímž zákon náboženský, patent Ferdinanda II. zrušující, větší nabyl působnosti; překaziloť se jím pronásledování a vyobcování protestantů, čímž vášeň náboženská, strannosť, nesnášelivosť a otroctví ducha již pominulo. Mimo to císař Josef II., chtěje odpomoci nedostatku far, nařídil dávno již zamýšlené zrušení klášterů, bratrstev náboženských a jiných ústavů, jichž jmění a statků uží-

vati se mělo k účelům církve katolické, zvláště k zřizování nových far nutně potřebných.*) Konečně vydal císař *i nový řád služeb Božích*, kterým předpisováno i zakazováno, co by se při obřadech a pobožnostech mělo zachovávati nebo opomíjeti. Všeliké přespolní konání poutí k oblíbeným místům svatým bylo úředně zakázáno, slavení posvěcení chrámu však v jednu neděli císařskou nařízeno (tak zvané posvícení císařské). — Těmito opravami, k nimž náleželo též zrušení nevolnictví (1. listopadu r. 1781) vzbuzen byl císařem Josefem nový život v zemích říše Rakouské, ačkoliv se tomu vzpírali mnozí nepřátelé osvěty, k nimž náležela šlechta a vyšší duchovenstvo, zejména arcibiskup vídeňský, svrchu již dotčený kardinál *Migazzi*. Tito přátelé otroctví a tmářství popuzovali lid, jenž nejsa ještě vzdělán, neporozuměl opravám Josefovým a nechápal toho, že všechny tyto opravy směřují jen k jeho blahu.

Ovšem nalezali se i mezi vyšším duchovenstvem někteří, jižto císaře v snahách jeho podporovali. Tak přede všemi jinými činil biskup v Novém Městě, Jindřich *Kerans*, kterýž v jednom ze svých listů pastýřských nařídil, aby se při službách Božích odstranily některé nešváry, »ježto, byť i z chvalné horlivosti byly vznikly, nicméně na újmu jsou prostotě církvi Kristově příslušící«. Za takové nešváry od jesuitů zavedené, pokládal zvláštní, od římského missálu odchylující se požehnání a rozhřešení, jakéž po příkladu jesuitů světští i řeholní duchovní často pod zástěrou výsad nemocným a zdravým byli udíleli, jakož i užívání ostatků, obrazů, amuletů**) a Lukášových cedulek, vzývání míst nějakému svatému zasvěcených, aby se tím nemocní pozdravili aneb aby se jim ulehčilo. I rozkázal, aby se

*) Viz spis náš »Statky a jmění kollejí jesuitských, klášterů, kostelů, bratrstev a jiných ústavů od císaře Josefa II. zrušených«.

**) Amulety jsou rozličné předměty, které lidé pověrčiví pro odvrácení nehod při sobě nosí. Takové závěsky nositi zakázáno bylo již ve 4. století sněmem církevním v Laodikeiy zvláště duchovním pod ztrátou úřadu a potom vůbec zapovězeno bylo užívání amuletů r. 721. v Římě od papeže Řehoře II., též konciliemi v Cařihradě a Toursu za Karla Velikého. Přece však pověra tato nebyla v církvi křesťanské zcela vyrocena, nýbrž potom v katolické církvi zvláště přičiněním jesuitů obnovena a udržena mezi lidem, což ovšem jen nedostatečné vzdělání jeho rozumu a citu dokazuje.

z kostelů odstranily desky slibní »ovšem bez všeho hluku, aby se uvarovalo všemu pohoršení lidí křehkých«, jakož aby se oběti z vosku a stříbra, zejména neslušné předměty představující, odklidily, a konečně aby se kostely a kaple zamykaly před západem slunce, »čímž se schůzkám, pod zástěrou pobožnosti odbývaným, přítrž učiní«. — Taktéž horlivě ve shodě s úmysly císaře Josefa II. jednal osvícený a ctihodný arcibiskup solnohradský, Jeronym hrabě z *Colloredo*, jenž také vystoupil proti nešvárům církve, dokládaje nařízení svá výňatky z bible a otců církevních. — Ještě důležitější byl list pastýřský biskupa lublaňského; neboť porážel odpůrce císařovy vlastními jejich zbraněmi, vyvracoval bohoslovecké jejich důvody a ospravedlňoval opravy císařovy dějepisem a právem církevním, dokazuje, jak ve všech věcích a s plným právem zákonní moc zeměpána osobivosti papežově se opírala. — Týmže duchem svobodomyslným nadchnuta byla valná část duchovenstva katolického v Rakousku, kde dotčené listy pastýřské biskupů v tisících výtiscích byly rozšiřovány, nejenom za vlády císaře Josefa II., nýbrž i za nástupců jeho.

Za takových poměrů nebyla doba pro obnovení řádu jesuitského příznivá k znovuzavedení jesuitů v říši Rakouské.

Přece však již za doby kongressu evropského ve Vídni r. 1814—1815 konaného ucházeli se jesuité o znovupřijetí své do Vídně. Snahy jejich podporoval vřele tehdejší arcibiskup vídeňský, hrabě Sigmund Antonín *z Hohenwartu*, kterýž sám od r. 1746 byl členem řádu jesuitského a r. 1778 stal se učitelem císaře *Františka I.*, od něhož pak povýšen byl k dotčené důstojnosti. Ačkoliv vliv tohoto arcibiskupa na bývalého žáka jeho byl dosti znamenitý, marné přece zůstalo snažení jeho o znovuzavedení jesuitů ve Vídni a v říši Rakouské. Taktéž nepodařilo se čtvrté choti císaře *Karolině Augustě* (r. 1816) nakloniti jej jesuitům, o jejichž přijetí do Vídně snažili se též tehdejší dvorní farář P. *Frint* a zpovědník Voršilek P. Kliment Maria *Hoffbauer*, jenž r. 1781 vstoupil do řehole redemptoristů a později se stal generálním vikářem řádu toho mimo Italii. Když tak císař vůči odporu, jaký se jevil proti jesuitům u dvora vídeňského, zvláště pak u knížete Metternicha, nechtěl o připuštění jejich do říše své ničeho slyšeti, uchopeno se prostředku výpo-

mocného, zavésti totiž jesuity do Vídně pod jménem »*redemptoristů* čili *liguorianů*«, jichž přijetí P. Hoffbauer již od r. 1809 na císaři vymoci hleděl. Císař František svolil konečně k žádosti P. Hoffbauera, který však se nedočkal vyplnění přání svého, neboť zemřel dne 15. března, a teprv měsíc na to císařským dekretem dne 19. dubna r. 1820 byli *redemptoristé* do Vídně přijati a za klášter vykázán byl jim hořejší *dvůr pasovský* s vedlejším starobylým kostelem Panny Marie, »*Maria Stiegen*« nazvaným. *Redemptoristé* chovali se z počátku velmi mírně, neboť obyvatelstvo vídeňské bylo proti nim náramně rozhořčeno, poznavši v nich jesuity zakuklené. Rozhořčení toto nebylo zmírněno ani ujišťováním vídeňských novin, že redemptoristé povoláni byli do Vídně toliko k probuzení ducha náboženského a že působení jejich obmezeno bude jenom na zpovědnici a na kazatelnu. Tomu však tak nebylo; neboť výnosem gubernia dolnorakouského dne 29. listopadu r. 1820 vídeňské radě městské bylo oznámeno, že redemptoristům zůstaveno přisluhování všemi svátostmi i nižší vyučování mládeže. Protož brzy činěny byly pokusy z rozličných stran, aby redemptoristé z Vídně byli vypuzeni, při čemž prý i kníže Metternich nebyl nečinným. Ale tyto pokusy od četných přátel a mocných příznivců jejich byly zmařeny. Redemptoristé pak svou pokorou, vytrvalostí, přívětivostí a obratností dostali se nejen za vychovatele do vysokých a vážených rodin, nýbrž bylo jim i svěřeno v ústavech jejich vychování mnohých mladíků urozených. Také jejich kostel stal se shromáždištěm pobožných duší ženských, i paní vyšších stavů navštěvovaly znenáhla jejich služby boží a odlehčovaly svému svědomí a srdci v jich zpovědnicích, jsouce mocně lákány uhlazeností a lepostí jejich zpovědníků. Mimo to vydávali redemptoristé, zvláště jejich převor P. Antonín *Passy* veliké množství spisů vzdělávacích i sbírek básní. Tomuto převorovi jakož i ochranitelkyni redemptoristů, císařovně *Karolině Augustě*, a nábožnému hraběti *Cudenhofenovi*, kterýž později sám vstoupil do jejich řádu, podařilo se pohnouti císaře Františka, že r. 1830 i přes všecky výstrahy z mnohých stran učiněné dovolil také založiti kající dům, *klášter to redemptoristek* na vídeňském předměstí Rennwegu.

Takovým způsobem podařilo se redemptoristům v krátké

době dosáhnouti velikého vlivu v nejvyšších i v nejnižších třídách obyvatelstva vídeňského, od něhož vyloudili a vyžebrali velké sumy peněz, kteréž rozmnožili na milliony i lichvařením neb obchody směnečnými a bursovními špekulacemi, s velikou vychytralostí prováděnými.

Konečně získali si redemptoristé, správně řečeno jesuité, i přízně knížete *Metternicha* tím, že spolupůsobili k založení a udržení nadvlády rakouské v Italii. Přece však Metternich hleděl jesuity učiniti státu neškodnými tím, že je zavázal k tomu, aby při odkazech a darech jim činěných, při přijímání cizozemců a noviců do řádu, při missiích i při zavádění knih školních ucházeli se o dovolení vlády a jí podávali též zprávu o všech změnách v učitelstvu a v soustavě vyučovací na ústavech svých. Mimo to musili se novicové jejich vykázati o odbytí studií gymnasijních, a všickni členové řádu se zavázati, že ve všech výkonech církevních vždy přísně podrobí se nařízením biskupským. Spojení pak jejich s generálem v Římě obmezovalo se jen na vnitřní záležitosti řádu, a jednotlivým členům zakázáno bylo nabývání statků a dědictví i tělesné trestání na vyšších ústavech vyučovacích.

Téhož roku 1820, když řád jesuitský pod jménem redemptoristů usadil se ve Vídni, dostali se jesuité pod pravým jménem svým také do *rakouského Polska* (Haliče), kamž přibyli i mnozí členové tohoto řádu z Ruska právě vyhnaného. Císař *František I.* postoupil jim v srpnu r. 1820 bývalý klášter dominikánský *v Tarnopoli* k zařízení kolleje a vykázal každému z tamních 50 členů 300 zl. stříbra ročně na výživu. Brzy potom odevzdáno jim bylo také gymnasium v Tarnopoli, kdež založili později také tak zvaný filosofický ústav vyučovací jakož i konvikt a seminář. Tato kollej tarnopolská s ústavy s ní spojenými byla hlavní osadou jesuitů v Haliči a brzy velice zkvetla. Již r. 1822 čítalo gymnasium v Tarnopoli přes 400, roku 1841 však jen 336 a filosofický ústav 141 žáků. Mimo tyto ústavy obdrželi jesuité později ještě *v Přemyšli* (Peremyšl) *v Novém Sandeci* s tamějším gymnasiem jakož i šlechtický konvikt ve *Lvově* (r. 1842) a missie *v Mylatině*, *Staraviči* a jinde. Na vydržování těchto ústavů dostávali jesuité roční podpory 20.000 zlatých stříbra z fondu studijního a k vydržování konviktu

lvovského ještě znamenité důchody panství Viniki. Nesmírné podporování jesuitů v Haliči dělo se se strany vlády za tím účelem, aby vlivem jejich národní hnutí mezi Poláky a zvláště mezi šlechtou polskou se udušovalo.

S nemenší přízní podporováni byli jesuité od vlády i v jiných *zemích rakouských*. Zvláště *v Uhřích* zasazoval se o jich znovuzavedení horlivě *arcibiskup kološský*, *Klobosický*. Přispěním tohoto bývalého jesuity usadili se nejprvé *v Břetislavi*. Avšak prosby jejich za zákonnité připuštění do Uher byly od sněmu říšského vždy zavrženy, ačkoliv je i vláda sama zvláště r. 1840 s neobyčejnou vřelostí podporovala; neboť i většina biskupů stavovské komory vyslovila se proti znovuzavedení řádu jesuitského.

Taktéž v *dědičných zemích německorakouských* ukazovalo netoliko obyvatelstvo, nýbrž i duchovenstvo velký odpor proti jesuitům, takže uznáno za radné, zavésti je jen znenáhla též pod jménem redemptoristů zcela soukromě. Tak veliký jejich příznivec biskup sekavský ve *Štýrsku*, Román Šebestián *Zängerle*, odevzdal jim r. 1826 faru ve *Fronleitenu* (v kraji Štýrskohradeckém), potom r. 1834 slovinskou faru v *Mariboru* jakož i bývalý klášter františkánský v *Mautern* (v kraji Judenburském) beze všeho odporu. Když však Zängerle r. 1829 i čtyry jesuity z Haliče do země chtěl uvésti, nastal proti tomu veliký odpor, takže se z kolleje piaristů *v Gleichsdorfu*, kterou jim odevzdal, po několika měsících musili vykliditi a ji piaristům nazpět postoupiti. Na to ubytovali se jesuité v Štýrském Hradci v domě soukromém blíže kostela řádu německého, kde po tři léta v tichosti setrvali. Teprv když jesuita P. *Streger* výtečnými kázáními odpor občanů štýrskohradeckých proti členům řádu jeho seslabil, odevzdala jim vláda r. 1832 klášter dominikánský, avšak bez pozemků jeho, jesuité pak tam vydržováni byli z fondu studijního.

Téhož roku (1832) jesuité uvedeni byli též pod jménem redemptoristů do *arcivévodství Rakouského*, kde v někdejším klášteře františkánském *v Eggenbergu* (pod Enží) první kollej svou založili. Teprve r. 1836 usadili se jesuité pod pravým jménem svým *v Horních Rakousích* u města *Lince*, kde jim mocný příznivec jejich arcivévoda *Maximilian d'Este* vystavěti

dal dům s kostelem na *Freinbergu*, založiv v něm nadací pro 30 členů řádu, kteří se dne 10. srpna r. 1839 v tomto utěšeném majetku usadili.*) Avšak již r. 1850 v Linci mnoho žalob na ně se sešlo i katolický duchovní proti nim si stížnosť vedl; proto vešlo v Linci ve zvyk činiti čeládce před vstoupením do služby podmínku, aby nechodila k zpovědi k jesuitům.

Téhož času podařilo se jesuitům pod pravým jménem svým dostati se také do *Tyrolska*, zvláště přičiněním jejich příznivce svobodného pána Josefa *de Giovanelli*. K jeho naléhání žádali stavové tyrolští sami císaře za uvedení jesuitů do země, a aby jim odevzdán byl v *Innsbruku* ústav teresiánský (založený Marií Teresií k vychování šlechtických jinochů), jehož správy právě se vzdali praemonstráti kláštera viltenského. Císař vyhověl dne 17. října r. 1838 této žádosti stavův, tak že již dne 24. prosince t. r. přišlo pět jesuitů s převorem svým *P. Langem* do Innsbruku, kde v lednu r. 1839 převzali správu nejen ústavu teresianského, nýbrž i tamějšího gymnasia, a potom 24. února i kostel, předchůdci jejich vystavěný, k zařízení pak kolleje své najali si velký dům Trentinagliův. Zmařeny však byly snahy jesuitů, aby dostali také universitu v Innsbruku do rukou svých aneb aspoň v ní získati vlivu platného, ačkoliv výbor stavův sám k naléhání Giovanelliho žádal vládu zemskou, aby část universitního stavení pronajala se jesuitům, stěžujícím si, že prostora v ústavu teresianském nedostačuje pro stále rostoucí počet jich schovanců. Taktéž nedostalo se jim r. 1841 žádného příspěvku k založení zvláštního konviktu pro mládež v Innsbruku studující ani od země ani od vlády, takže k tomu musili sbírati příspěvky u svých vysokých příznivců. Když pak ústav ten, obsahující prostory pro 300 chovanců i pro četné jeho řemeslníky a služebníky, roku 1846 konečně otevřeli, přihlásil se tam z celé říše Rakouské jen jediný chovanec, poněvadž měšťané nechtěli synů svých svěřiti jesuitům, tak že tito jen několik chovanců po venkově s velkým namáháním sehnali. Že i nábožní Tyrolové proti jesuitům zanevřeli, k tomu přispěly hlavně přednášky benediktina

*) Ještě dosavad mají tam jesuité kollej, při níž jest soukromé gymnasium a biskupský seminář chlapecký.

a bývalého professora na gymnasiu v Meranu, P. Vojtěcha *Jaegra*, jenž vykládaje r. 1843—4 v místnostech Ferdinandea ve spolku pro pěstování vlastenecké vědy a umění dějiny Tyrolska, pravdivě a nestranně vylíčil záhubné působení jesuitů od r. 1567—1767 v této zemi, dokládaje, že jest to nejsmutnější doba Tyrolska, které tenkrát jesuity netoliko v duševní nýbrž i mravní zkázu upadlo. Namáhání jesuitů, aby dostali rukopis Jaegrových přednášek do rukou, a zvláště pokus jednoho jesuity vylámati skříně Ferdinandea, způsobily takovou nevoli proti nim, že přinuceni byli z Innsbruku se vzdáliti. Ani pomluvy a žaloby, jež na Jaegra do Vídně zanesli, neměly žádoucího výsledku. Neboť i dvorní kancléřství musilo pro zpečování se jesuitů, kteří nechtěli jednoho ze svých sakristánů, pro krádež žalovaného, dostaviti k soudu, rozkázati náměstku tyrolskému, aby dalšímu šíření se řádu jesuitského přítrž učinil.

Nejposlednější část říše Rakouské, v které se jesuité usadili, bylo *království České*, do něhož jim teprv roku 1853 od samých hodnostářů světského duchovenstva cesta byla otevřena; o tom však na místě jiném pojednáme.

Do *Německa* dostali se opět jesuité zvláštní činností collegia germanica v Římě, z něhož tam od r. 1822—1842 přišlo 125 kněží, mezi nimiž byl také papežský praelat Karel August hrabě z *Reisach*, nápotomní arcibiskup mnichovský. Nejprve usadili se jesuité r. 1825 v *Köthen*, kde jim vévoda Anhalt-Köthenský *Ferdinand*, jenž s manželkou svou v Paříži působením jesuity *Roulina* k víře katolické přestoupil, zřídil residenci, která se hned stala sídlem jesuitské missie. Zvláště pak jesuita P. *Beck* podněcoval stále vévodu proti nekatolickým jeho poddaným. I po smrti vévody Ferdinanda (1830) zůstala missie pěti jesuitů v Köthen, podporována jsouc od vdovy vévodovy. Teprve r. 1848 musili jesuité tuto missii opustiti. — Do *Pruska* přijal jesuity r. 1827 král *Fridrich Vilém III.*, aby kleslý stav škol katolických povznesl; zapověděl však poddaným svým posílati syny své do cizozemských škol jesuitských. Jesuité založili hned nové kolleje v *Düsseldorfě*, *v Koblenci*, v *Kolíně nad Rýnem* a v jiných městech pruského Porýnska. Téhož času zřídili si kollej také v *Hildesheimu* v Hanoversku. — V *království Saském* dosáhli též velkého vlivu u dvora, takže

krále *Fridricha Augusta* († 1827) a jeho nástupce a bratra krále *Antonína* (1827—1836) úplně opanovali a přivedli to tak daleko, že vláda pro ně zakoupiti chtěla palác Markolinský v Drážďanech, kde posavad jen missii svou měli, k založení nové kolleje; také v *Annabergu* zasvětili si již kostel. Ale zakročení vlády proti náboženskému hnutí německých katolíků zabránilo dalšímu pokračování jesuitské propagandy, v jejíž čele stál princ Jan, bratr krále Fridricha Augusta III. Zvláště pak následkem krvavé události v Lipsku (12. srpna 1845) zrušena byla jesuitská missie v Drážďanech. — Nejpozději dostali se jesuité do *Bavor*; neboť svobodomyslný král *Maximilian I. Josef* nechtěl je až do smrti své († 1825) do říše své připustiti. Také nástupce jeho král *Ludvík I.* nedal se dlouho získati pro zavedení jesuitů; teprv r. 1837 podařilo se arcibiskupovi mnichovskému, hraběti z *Reisach* krále za jeho přítomnosti v Římě pohnouti, že dovolil jesuity pod jménem *redemptoristů* do Bavor uvésti. Přišedše pak jesuité r. 1841 do země, musili se spokojiti jenom se sídlem v *Altöttingu*, ačkoliv i zvláštní akciová společnosť byla po delší dobu činná pro jejich usazení v Mnichově, kde jim bývalá kollej jesuitská měla býti postoupena. K zmaření tohoto plánu přispěl hlavně *Sugenheim* spisem svým *»Baier'sche Kirchen- und Volkszustaende«* r. 1842 v Giessen vydaným, v němž pravé snahy a zájmy jesuitů objasnil a katolické obyvatelstvo varoval před nebezpečenstvím mu ze zavedení tohoto řádu hrozícím. Hlavním však podporovatelem jesuitismu v Bavořích za vlády Ludvíka I. byl jeho ministr *Abel* (1837—1847), jenž dle přání jesuitů zavedl přísnou censuru knih, na universitu v Mnichově dosazoval professory ultramontání, protestanty všemožně obmezoval a počet klášterů na 132 rozmnožil. Marně navrhoval roku 1846 kníže *Werde* v říšské radě a purkmistr rezeňský z *Thon-Dittmer* v sněmovně poslanců obmezení počtu klášterů a odstranění redemptoristů, což teprv docíleno bylo r. 1847, když přičiněním milostnice královy *Loly Montez* ministr Abel byl propuštěn.

Výstražné hlasy proti znovuzavedení jesuitů v Německu.

Tomuto odporu proti znovuzřízení řádu jesuitského v Německu nemůžeme se diviti, považíme-li, jak zhoubné bylo jeho působení ve všech zemích před jeho zrušením. Ale i v kruzích duchovenstva ryze katolického ozývaly se hlasy výstražné proti znovuzavedení jesuitů. Na doklad toho uvedeme zde slova J. *Ellendorfa*, jemuž přívrženci jesuitů nemohou vytýkati, žeby nebyl upřímným. Praviť ctihodný muž tento, spisovatel katolické církve v Prusku, o jesuitech ve spisu svém »*Mravouka a politika jesuitův*« (Die Moral und Politik der Jesuiten, Darmstadt 1840) mezi jiným toto:

»Miluji z celé duše své náboženství katolické a křesťanskou mravouku jím hlásanou. Velice tedy pobouřily mysl mou spousty a zhouby, jaké v něm způsobil řád jesuitův. A nyní v církvi naší povstala strana, která žádá si toužebně obnovení řadu toho. Tu ovšem nemohu mlčeti a lhostejně přihlížeti k tomu, aby v osadách našich opět zahnizďoval se řád, jenž převrácenou naukou svou otravoval mravnosť, překrucoval učení Kristovo, zpotvořoval šlechetné a spásonosné zřízení církve naší, ničil je a před celým světem zřejmě se rouhal všemu, co lidem svatého a drahého. Nemohu mlčeti, maje po ruce důkazů hojnosť, že řád ten nekalými prostředky znemravňoval mládež i lid, *vštěpuje jim zuřivou nenávisť k jinověrcům*, napájeje prostou mysl lidu nakažlivým fanatismem (třeštivostí) a *niče tak všude mír, svornosť a lásku mezi občany jedné a téže krajiny a země.* Mám za svatou povinnosť, abych zřejmě mluvil k lidu a varoval jej nebezpečí, jaké hrozí mu obnovením řádu, jenž druhdy po tolik století, po všech krajinách a nedávno ještě ve Španělsku, rozšiřoval nemravnosť a hnilobu a nyní by nákazu tu přenésti chtěl i na půdu naší jedva zotavenou. Není mne tajno, že strana ultramontanská (papeženská) bude mi spílati zlomyslníků, zváti mne nepřítelem církve katolické a posvátných její zřízení; předvídám, kterak historicko-političtí skuhralové budou na mne naříkati, že osměluji se doražeti na řád, jejž co *první sloup* církve katolické obnovil papež Pius VII., náměstek Kristův na zemi; že nazvou mne člověkem ducha obmezeného, jenž v blbosti své strachuje se

jesuitův jako nějakých příšer: těm ale a podobným odpovídám jen, že *Kliment XIV., jenž uznal řád tento za škodný a záhubný, a proto jej zrušil na věčné časy, byl též papežem a náměstkem Kristovým.*«

»Než tu by mi kdosi mohl činiti námitku: Proč odhaluješ hříchy řádu staré, které ztrestány jsou jeho pádem a jichž památku zničil čas? Proč bychom za vinu jesuitů *starých* měli mstíti se na jesuitech *nových*, kteří neměli v nich účastenství žádného? Nový řád jesuitů na jiných založen jest zásadách: jednáť se mu teď jen o spásu věřících a slávu boží. Mravy jeho jsou bezúhonné, nauka mravná, působení blahodárné. A kdyby chtěli vstoupiti do šlépějí předchůdců svých, duch času a okolnosti zmaří úsilí jejich.«

»Nemámť v úmyslu, abych činil nynější řád jesuitův odpovědným za hanebnosti předchůdců jeho, to příčí se povaze mé. Jsemť ale přítelem pravdy, proto pobuřuje to mysl mou, vidím-li, že mnozí s drzostí neobyčejnou osmělují se zapírati hříchy jejich a vykládají vše za pouhé hanobení a osočování, ano odvažují se i toho, že zcela zřejmě a pravdě na úkor prohlašují pachatele hříchů těch za muže zbožné a svaté, za mučeníky a dobrodince všeho lidstva. A tak činí všichni skoro ultramontanští (papeženští) pisatelé, zvláště historicko-političtí. Nedbajíce pravdy a dějin tří století, přes všechny podstatné důkazy a události, které svědčí proti jesuitům, drze vychvalují skutky řádu druhdy papežem zrušeného, řádu, jehož míra hříchů dávno byla již dovršena. Kdyby jednali poctivěji, nezapírali by toho, co již nikomu není tajemstvím; kdyby uznali, že skutečně v řádu tom páchány byly neplechy do nebe volající, avšak že dlužno přičítati je na vrub *jednotlivcův* nikoliv řádu celého a údů jeho všech: upustil bych od toho odhalovati světu řadu hříchů, jaké páchali jesuité staří, obmezil bych se na to, abych dokázal, že vina jesuitské mravouky jest sice vinou celého řádu, avšak že podmíněna byla duchem řádu a všech jeho snah.«

»Že jesuité někdejší dopustili se takových hanebností na státu i církvi, bylo příčinou zřízení řádu toho, jak se během času vyvinulo a jehož původcem byl *Lainez.* Zásadou zřízení toho bylo hnusné sobectví, vedeno muži nejdůvtipnějšími a nejprohnanějšími. Zřízení to bylo příčinou znemravnění řádu

celého. A zřízení takové obnovil papež Pius VII., neprozkoumal je, nezměnil je v ničem, jak toho vyžadují okolnosti a duch učení Kristova; potvrdilť bezohledně celou haldu výhod a výsad, kterými řád tento na újmu papežův, biskupův a ostatního duchovenstva i států vyšinul se k moci tak neobyčejné, že stal se až pohoršením celého lidstva. Tak opět obnoven řád; dejte mu vůli a během času stane se tím, čím byl dříve; neboť jestiť pravidlem přirozeným, že ze stejných příčin stejné vznikají následky. Tím ale nepověděl jsem všecko. Hříchy *starých jesuitů*, hluboké rány, jaké zasazovali naukou svou náboženství, církvi a státu, byly do nebe volající. Avšak zatracují snad *noví* jesuité hříchy svých předchůdců aneb protestovali proti nim? Podali nám snad aspoň nepatrné záruky, že nevstoupí do šlépějí předchůdců svých? Nikoliv. Nemámeť ani bully nějaké, ani breve papežské, aniž dekretu od jejich představenstva neb valného shromáždění, jimiž by zatracovaly se hanebné spisy, jaké sdělali nestoudní členové jejich *Eskobar*, *Busenbaum*, *Mariana* a na sta jiných, a kteréž spisy byly tištěny *s povolením a schválením* řádu toho. Noví jesuité převzali celé dědictví otců svých; *zmocnili se celé pozůstalosti a prohlásili ji za své vlastnictví.* *) Kdo by mohl býti tak zpozdilým, aby novým jesuitům důvěřoval? Kdo by od nich očekával něco dobrého, když přiznávají se veřejně ke všemu, co byli předchůdcové jejich natropili zlého a hanebného? *Staří jesuité* zprznili náboženství a mravnosť, proto je celá Evropa odsoudila a ze sídel jejich vyhnala. Chtějí se tedy noví jesuité doporučiti tím, že vyvěšují zase štít svých předchůdcův a zřizují řád svůj dle zásad, jakými řídili se tito? Nejsmeť tak bojácní, abychom v každém, dosti nepatrném kouři tušili již nějaký požár a zvonili na poplach. Když však pověstní žhářové derou se do země, aby oheň založili, aneb aspoň hrozí se vedrati k nám, tu zajisté nikdo nemůže nazvati hlupákem toho, kdo stojí na stráži, napomíná k ostražitosti a varuje. Kdo by za

*) Tak jesuita Jan Petr *Gury* r. 1850 na základě pravděpodobnosti morální sepsal pověstné „*Compendium theologiae moralis*" (soustava katolické mravouky) pro kněze zpovídající, kterým se obnovuje kasuistika a probabilismus starých jesuitů, a k poučení mladých kleriků do tajností života manželského se uvádí s obvyklou nestoudností.

takových okolností ostražitosť chtěl kárati aneb jí posmívati se, dokazoval by jen, že s těmito žháři jest v úplném srozumění.«

»Tu však slyším námitku: Což jest to něco divného, že v řádu, který za svého nejlepšího rozkvětu čítal 20.000 členů, během 200 let několik set spisovatelů se nalezalo, kteří sdělali spisy, v nichžto dopustili se hanebnosti na církvi, mravouce i státu? Může-liž hanebnostmi těmito viniti se celý řád? Bylo-li by v městě nějakém, které čítá 20.000 obyvatelů, několik set lidí zlých, slušno-li na vrub celého obyvatelstva čítati zločiny, které několik set lidí páše beztrestně?«

»Námitka tato jest vytáčka jesuitská, a takových i podobných často užíváno; námitka ta jest planá a klamná Směle můžeme říci, že čím několik set mravouků jesuitských ve svých spisech bylo provinilo se na křesťanství, církvi a státu, možno čítati na vrub řádu celého. Kdyby v městě čítajícím na 20.000 obyvatelů několik set lidí darebných žilo *s povolením vrchnosti* a kdyby *vrchnosť i obyvatelstvo* neučinili přítrž zločinům, které tito lidé pášou, nýbrž ještě *lhostejně k nim přihlíželi, je schvalovali ano snad i v ochranu brali*: tu právem můžeme říci, že *celé město* jest spustlé, nemravné a zločinné, neb schvalujíc zločin, účastní se v něm. A tak má se vše i v řádu jesuitském. Neboť *cokoliv mravouci a politikové řádu toho byli sepsali hanebného a špatného a dali otisknouti, stalo se jen za úplného schválení celého řádu*; byloť v zřízení řádu zákonem, že žádný člen nesměl vydati knihu, nebyla-li dříve schválena představenstvem řádu, jemuž přiděleni byli censoři. Zejmena spisy bohoslovecké, než byly vydány tiskem, musily býti předloženy k prozkoumání »*patribus revisoribus*« (otcům přehlížitelům) v Římě. Každý spis byl tedy vydán jménem řádu, a proto byli všichni členové řádu společně za spis ten odpovědni. Nesměl-li tedy žádný člen řádu vydati spis nějaký bez schválení vyššího, kterak stalo se, že jesuita *Mariana* směl opovážiti se, aby schvaloval kralovraždu a ujímal se vraha, jenž zkolil krále francouzského Jindřicha III., jak dějiny nám dokazují? Kterak možno, že *Lessius a Escobar* ve spisech svých směli schvalovati vraždu ze msty? Kterak možno, že *Salas*, *Busenbaum* a jiní bohoslovci jesuité dovolovali smilstvo a křivou přísahu, ovšem pod výminkami? Kterak možno, že *Escobar a Tambu-*

rini, členové řádu toho, směli zneužívati a zneuctívati tajemství svaté zpovědi? — Nečinilť tak o své újmě, spisy jejich vydány byly se schválením řádu, a proto celý řád za hanebnosti takové byl odpověděn.«

„Jesuité nesli se za *jediným* účelem, totiž *aby panovali*, a aby účelu toho dosíci mohli, nehrozili se prostředku sebe hnusnějšího: *účel posvěcuje prostředky*, bylo heslem jejich. Aby došli účelu svého, zkazili křesťanskou mravouku, hověli zlým náklonnostem a náruživostem lidí vznešených i nízkých, konejšili svědomí, dávali rozhřešení třeba hříšník nejevil lítosti a předsevzetí k polepšení, ano zneužívali ve prospěch svůj i tajemství zpovědi. Tak ovšem naklonili si urozence i lid prostý a měli rozhodný vliv na poměry státní i rodinné.«

Takový jest úsudek o řádu jesuitském muže poctivého, věrného syna církve katolické, jemuž strana papeženská (ultramontanská) nepoctivosť a zlomyslnosť vyčítati nemůže.

Znovu vyhostění jesuitů z některých zemí, brzké však jich navrácení.

Z toho, co jsme předešle uvedli o činnosti jesuitů v jednotlivých zemích, v nichž se po znovuzřízení řádu usadili, jest zajisté patrno, že jesuité, řídíce se dle starých zásad řádu svého, podrývali, pokud veřejně nemohli, aspoň tajně všecko, co osvěta po zrušení řádu jejich namáhavě byla zbudovala. Proto byli také z některých zemí svrchu vytčených, zejména ze *Švýcarska*, po krátké době vypovězeni. To však bylo jen předehrou k tomu, co r. 1848 v ostatních státech evropských následovalo. Neboť když únorová revoluce francouzská celou Evropou hýbati počala, jesuité byli vyhnáni skoro ze všech říší.

Nejdříve musili jesuité opustiti *Italii*, kde byli nejvíce nenáviděni pro svou lakomosť a panovačnosť, zvláště pak proto, že byli hlavní překážkou svobodomyslné politiky papeže *Pia IX.* Již v únoru r. 1848 bylo hnutí lidu proti jesuitům tak hrozivé, že vláda sardinská jim nařídila, aby ihned ve vší tichosti z *Turina* a vůbec ze všech svých ústavů pryč se odebrali. V Turině pak došlo k násilným výstupům proti kolleji jesuitské, a několik dní potom jesuité mocí vyhnani byli z ústavu svého

v *Chiari* u Turina. Ještě hůře vedlo se jesuitům v *Janově*, když se tam i Jesuité z Francie a Sardinie vyhnání shromažďovali; dne 1. března, právě když tam mělo přistáti 30 jesuitů, obořil se lid na kollej jesuitskou a vydrancoval ji úplně. Nalezeno tam bylo též mnoho spisů, z nichž patrně vysvítalo spojení jesuitů s Rakouskem, jakož i dokázáno bylo, že jesuité velké summy peněz od osob vznešených obdrželi a k tajným podnikům je vynaložili. Proto dne 19. července roku 1848 usnesla se sardinská komora na tom, aby řád jesuitský a příbuzné mu řady byly vypovězeny z celé říše na věčné časy. Jenom jesuitům v zemi rodilým vykázáno bylo ze statků řádu sebraných malé výslužné, když by se stali kněžími světskými, ostatní však musili říši ihned opustiti.

Také v *Neapoli* byli jesuité od lidu ohrožováni, takže k radě krále *Ferdinanda II.*, příznivce svého, dne 11. března r. 1848, vojskem jsouce chráněni, z města na 30 vozích pryč odjeli. Potom dne 31. července t. r. vyslovil i sicilský parlament vyhostění jesuitů z celé *Sicilie*, takže hned ze země odtáhnouti musili. — Před tím povstala bouře proti jesuitům i v celém Církevním státu, takže papež *Pius IX.* dne 29. března r. 1848 nařídil, aby jesuité ze státu jeho byli vyhostěni a statky jejich od fisku sebrány. Hned dne 30. března musili jesuité z Říma pryč se odebrati, a kollegium římské odevzdáno bylo správě kněží světských; z římských pak provincií jesuity vyhnal lid sám. Generál řádu *Roothaan*, zanechav 50.000 skud dluhů a zachrániv movité jmění řádu, odebral se do *Anglicka*, kde lord *Clissord* a jiní aristokraté jesuitům zámky své k volnému použití podali. Mnozí však jesuité z Italie vyhostění odebrali se do Ameriky.

I papež *Pius IX.*, ačkoliv dne 23. dubna r. 1848 dal Římskému státu svobodnou ústavu, utekl před revolucionáři, převahu nabyvšími, dne 25. listopadu r. 1848 z Říma do Gaëty a odtud do Portiči. Taktéž *ze zemí rakouských* vyhnáni byli jesuité a redemptoristé v měsíci dubnu zvláště ze sídel svých ve Štýrsku a v arcivévodství Rakouském; v Linci a ve Vídni obořil se lid na klášter Liguorianův a ohrožoval jejich život, načež cís. dekretem ze dne 8 května r. 1848 řád jesuitů a liguorianů v celé říši Rakouské byl zrušen, jenom Tyroláci odporovali tomuto nařízení a žádali v červnu r. 1848 císaře za

ponechání jesuitů a liguoriánů v zemi. V pozůstalosti redemptoristů ve Vídni shledalo se, že peníze jim k podělování chudých měsíčně posílané uloženy byly v státních papírech; mimo to přišlo se na stopu tajných jejich zločinů. — *V Bavořích* však již dne 17. února r. 1848 vládním dekretem missie redemptoristů *v Altöttingu* byla zrušena, takže jen těm jesuitům, kteří by v činnosti missionářské v Americe pokračovali, uděleno bylo malé výslužné.

Vzrůst moci jesuitů přes všechen odpor proti nim.

Když však po bouřích oněch zase nastoupila politická reakce, navrátil se papež *Pius IX.* dne 12. dubna r. 1850 z Gaëty do Říma a vrhl se jesuitům s ním se navrátivším do náručí, a od nich zcela opanován jsa, změnil dřívější svobodomyslné počínání své za nejpřísnější snahy reakcionářské. Od této doby splývalo působení jeho úplně s náhledy jesuitskými. Učení řádu jesuitského o božském původu církve katolické, jakož i o všemohoucnosti římské stolice, na tomto učení spočívající, o záhubnosti vědy a vzdělanosti církví neřízené, o neomylnosti papeže, o neposkvrněném početí Panny Marie, uznal papež za pravdivé, takže dogmatické potvrzení a provedení tohoto učení stalo se programem politiky, kterou Pius IX. až do roku 1878 zachovával; jesuité pak řídili každý jeho krok v tomto směru učiněný. A tak nastala zlatá doba jesuitů za panování papeže Pia IX., jenž vlivu jejich úplně podlehl, jak to i sám poněkud připouští v listu svém dne 9. března r. 1871 kardinálovi Patricimu poslaném, v němž vedle protestu proti italským zákonům o garancii béře jesuity v ochranu. Neboť vedle něho »*bílého to papeže*« panovali v Římě jakožto »*černí papeži*« generálové jesuitů, *Roothaan* (†. 1853) a jeho nástupce Belgičan Jan *Beckx* († 1884). Vlivem jejich staly se zásady a učení řádu jesuitského panujícími v celé církvi katolické. Katolicismus a jesuitismus splynuly v jedno, staly se jednou duší a jedním tělem; »bílý« papež jest jenom hlásným ústrojím a pérem papeže »černého«. Papež jest hlavou církve, již řídí generál jesuitů, v jehož rukou jest veškerá moc. Již roku 1854

dne 8. prosince prohlásil papež slavně nauku jesuitů *o neposkvrněném početí Panny Marie* za všeobecný článek víry.

I politické a církevně politické učení a zásady jesuitů přijaty byly od papežské stolice. Tak *v Rakousku* objevilo se ovoce snah jesuitských nejprve roku 1850 o zrušení »*placetum regium*«, t. j. ustanovení, dle něhož nesmělo býti žádné nařízení církevní, ani papežské ani biskupské, uveřejněno bez vědomí a svolení vlády světské. Potom r. 1855 dne 18. srpna uzavřelo Rakousko s papežem úmluvu o poměru církve k státu, tak zvaný *konkordát*, kterouž smlouvou staré josefinské právo církevní bylo zrušeno, takže veškerá správa církevní i co do osob i co do věci říditi se měla dle způsobu papežskou stolicí v 36 článcích schváleného Touto smlouvou, jejíž hlavním původcem byl vídeňský arcibiskup kardinál *Rauscher*, stát v státu se jaksi utvořil. A tak nastala v této říši nová doba jesuitům, kteří tam již r. 1853 obdrželi kolleje v *Linci, Inšpruku*, v *Kalksburgu* blíže Vídně, v *Bohosudově* v Čechách a v *Trnavě* v Uhřích, potom r. 1857 theologickou fakultu v Inšpruku. Také ve *Feldkirchu* (městě ve Vorarlbergu) zřídili si jesuité r. 1856 kollej s konviktem a zvláštním gymnasiem, v němž nevyučovali dle plánu od státu předepsaného, a jehož professoři se nepodrobili státní zkoušce. R. 1858 byla již většina gymnasií v Rakousku pod dozorem a správou duchovenstva katolického, vlastně jesuitů, takže na nich vyučování dějepisu a přírodních věd bylo obmezeno. — Zvláštní činností vynikali jesuité *v Haliči* a *Krakově*, kde se zejména rozšiřovaly spisy jejich, jako někdy za časů Sigmunda III a Jana Kasimira, mezi bratrstvy, od jesuitů zřízenými. Zvláště pak sepsal jesuita Stanislav *Stojanowski* několik knih, v nichž vypravuje o původu spolku ženského »*Svatého srdce Ježíšova*« (Sacre Coeur-Fraternité) a bratrstva mužského »*Liga modlitební*« řečeného, jakož i o zázracích, jaké se v nich udály. Počet všech členů těchto bratrstev páčil Stojanowski dne 1. května 1869 na tři milliony. Také se prodávalo v Krakově od jesuitů veliké množství zázračné vody, kteráž prý veškeré neduhy tělesné okamžitě zahojila; od roku 1869 až do roku 1870 stalo prý se touto vodou asi sedm zázraků. Tím způsobem udržovali jesuité i v době nejnovější lid v bludech a temnotě.

A hlavně proto v mnohých hlavních městech říše Rakouské obyvatelstvo osvícené a vzdělané vzpíralo se vší silou proti usazování se jesuitů v zemích svých. Tak pozdvihla proti tomu hlas svůj obecní rada města *Vídně* v památném spise vládě r. 1866 podaném, v němž pokládá za svou povinnosť, aby uvážila otázku, zdali a pokud usazení se jesuitů ve Vídni a okolí mohlo by se srovnávati s občanským prospěchem a blahobytem obyvatelů, otázku tu, kterou troufala si v souhlasu s obecným míněním celého Rakouska a Evropy jen záporně zodpověditi takto: »Obecní rada musí především vytknouti, že při tom nedala se vésti žádnými náhledy náboženskými, nýbrž výhradně city vlasteneckými, svou loyálností a svou péčí o blaho obyvatelů Vídně. S náboženstvím a katolickou církví nemá vůbec trvání kollejí jesuitských nic společného. Bulla papeže Klimenta XIV. »Dominus ac Redemptor noster«, kterou dne 21. července r. 1773 vyzdviženy jsou řehole jesuitské, jakož opětovné odstraňování tohoto řádu z nejkatoličtějších zemí Evropy, dokazují nejlépe, že »katolictví« nesmí se stavěti na roveň s »jesuitstvím«. Ano, samy stanovy řádu jesuitského jakož i náhledy a mravní zásady nejvýtečnějších členů tohoto řádu již od jeho založení jsou zřejmě na úkor zásadám církve katolické a to v míře takové, že nejen dotčené zrušení a vyzdvižení řádu toho jeví se ospravedlněným se stanoviska přísně katolického, nýbrž i vysvětluje se, proč novověká osvěta, věda a zejména konstitucionalismus založený na politické a občanské svobodě proti trvání a zásadám jesuitství slavně protestují. Co ale u věci té vůbec platí, nabývá tím větší váhy vzhledem na nynější poměry vlasti naší. Nebylo by obecní radě za těžko dovoditi, s jakým prospěchem nepřátelé Rakouska uměli kořistiti z trvání konkordátu na škodu říše; kterak posavadní politiku rakouskou dovedli vylíčiti co ryze ultramontanní a nepřející žádné svobodě, a jak rozhodně hlasy takové přispěly k pozvolnému osamocení Rakouska; nebylo by nesnadno dokázati, kterak přijímáním jesuitů ode všad vyhnaných nařknutí taková jenom se stvrzují, a kterak by s jesuity takřka jistá politická zásada vcházela do Rakouska, zásada, která, jakož vůbec jest odsouzena, každého vlastence musila by dohnati k zoufání nad konečným znovuvzkříšením Rakouska. Jak oprávněny a na snadě jsou

takové úvahy, obecní rada vídeňská přece jen především musila míti na zřeteli pouhý prospěch obyvatelstva vídeňského a s tohoto zvláštního stanoviska musila by co nejvíce litovati, kdyby jesuitské kolleje byly připuštěny do Vídně. Nejsvětější a nejhlavnější zájmy obecní rady záležejí ve vychování mládeže, a veškeré snahy její směřují na zvelebení a zlepšení školství; neboť rozšíření pravých zásad mravných co možná největší, obecného věcného vzdělání mládeže a odchování samostatných, řádných povah jsou nadále nezbytnými podmínkami, mají-li se zlepšiti naše poměry politické i společenské. Tyto účely vyučování jsou ale v naprostém, příkrém odporu s vychovávacím způsobem jesuitů; neboť prázdné formy vědecké povrchnosti a mravouka nanejvýše pochybná byly posud dějepisnými příznaky škol jesuitských. Proto musí se jesuitství považovati za nebezpečenství hrozící volnému vyvinování se povahy jednotlivé i národní potud, pokud pronikající obecní osvěta lidu a pravá ústavní svoboda neučiní je neškodnými; což vše jsou ale podmínky, jakých té doby pohříchu ještě není ve vlasti naší. Jest-liže tedy obecní rada v době, kdy vysoká vláda zdráhala se svěřiti obci samotatné zřízení a vedení soukromého ústavu pro vzdělávání učitelstva, naproti tomu ale nerozmýšlela se přiznati současně řádu jesuitskému nejrozsáhlejší výsady týkající se zřizování a vedení nejdůležitějších učilišť s právem veřejnosti; jestliže v této době rada obecní proti připuštění jesuitů do Vídně a okolí se ohradila, tož myslila, že koná tím jen vlasteneckou povinnosť a jedná ve prospěch svých spoluobčanů. Obecní rada uzavřela tedy ve své valné schůzi ze dne 19. října r. 1866, že netoliko se stanoviska obecně politického a výhradně rakouského nepřeje si toho, aby jesuité ve Vídni nebo okolí její se usazovali.« Důvěřujíc se pevně, že přání obce vídeňské dojdou při vládě vyslyšení zaslouženého, pokládá sobě obecní rada za česť, uvésti svrchu podané uzavření své ve známosť c. k. státního ministerstva.

Podobně obecní rada města *Terstu* ustanovila se jednohlasně dne 25. října r. 1866 na tom, že užije všech prostředků, jimiž by mohla zabrániti hrozícímu usazování se jesuitů, z Italie vyhnaných, v Terstu nebo jeho okolí. Také na *sněmu slezském* byla uzavřena a ode všech poslanců zemských přijata žádosť

k vládě, aby nedovolila jesuitům ve Slezsku se usazovati a školy tam zřizovati. — I *v Solnohradě*, kteréžto město ode dávna se vyznamenává svým nábožným a přísně katolickým obyvatelstvem, vyslovila se městská rada jednohlasné proti usazování se jesuitů. — Též *v Linci* vyslovil se zemský sněm proti jesuitům. — Nikde však neodmítají jesuity snad proto, že jsou katoličtí kněží aneb že jsou řeholníci katoličtí; neboť nikde v Rakousku neopírají se obce a země proti jiným kněžím ani proti světským ani proti řeholním, aniť duchovní katoličtí požívají zajisté v celé říši Rakouské největší úcty a nejupřímnější lásky. Z toho vysvítá jasně, že řád jesuitský, proti němuž se tak rozhodně vyslovuje tisíce neúhonných, nábožných a osvícených lidí, musí býti spolek nanejvýš nebezpečný a záhubný.

Také *v Německu*, kde katolickým biskupům od vlád podstatné požadavky byly povoleny, snažili se jesuité již od r. 1850 všude, zejména *v Bavorsku*, *v Prusku*, zvláště v Porýnsku, a ve *Westfalsku* na missiích svých všemi prostředky přivésti lid k poslušnosti církve katolické. Zvláště pak zmocnili se vyučování mládeže pomocí bratří škol křesťanských, a vychování ženského pohlaví přispěním sester školních, zejména uršulinek a sester srdce Ježíšova. Mezi studujícími zakládali bratrstva marianská, pro kleriky semináře chlapecké, pro řemeslníky katolické spolky tovaryšů, pro obecný lid pak spolky a bratrstva k rozličným účelům církevním, jmenovitě spolky Piusovy, sv. Vincence, sv. Severina a sv. Karla Boromejského, zvláště ale pro lepší třídy katolická kasina v místnostech vhodných a příjemných. Veškeré toto jednání jesuitů vydatně podporováno bylo tiskem katolickým. Jesuité však sami vydávali v Německu časopisy a listy, kteréž přeplněny jsou články o blahoslavené Panně Marii, o nebi a pekle, o svatých a ďáblech, o zázracích a pověrách. Za příklad uvedeme jen časopis »*Der Pilger aus Sachsen*« (Saský poutník), v jehož jednom čísle r. 1870 nalezá se článek »*Zábavy biblické*«, jednající především o čárách a kouzlech. Za základ tohoto pojednání slouží spisovateli jesuitskému 2. kn. Mojž. 7, 11—12, kdež se praví: »I vyzval Farao mudrce a čarodějníky, kteřížto jali se ihned kouzla svá provozovati. Vrhli na na zem hole své, kteréž se v hady proměnily. Aronova pak hůl v hada proměněná pohltila hole ostatní.« Z tohoto místa,

tvrdí spisovatel, dá prý se neodvolatelně souditi na jakousi skutečnou platnosť čar a kouzel, a k tomu dokládá, že čarodějství jest vymáhání věcí nadpřirozených, kteréž člověk *pomocí slova božího* k svému prospěchu užívá. Protož že by hříchem bylo v kouzla a čarodějství nevěřiti; neboť prý i někteří svatí a vyvolení boží byli kouzelníky. I mezi nynějšími křesťany mají prý někteří znamenitou vědomosť v kouzelnictví; tak prý mohou oživiti na čas mrtvolu, uzdravovati dobytek odříkáváním tajemných rčení a modliteb. — Jest se opravdu co diviti, že ještě v 19. století mohli něco takového tiskem rozšiřovati jesuité, kteří v dobách předešlých čarodějství *za dílo ďábelské a kacířské* prohlašovali a k upalování čarodějnic a kouzelníků na hranicích dopomáhali.

Taktéž ve *Francii* za vlády císařské pučelo bujně omlází jesuitů; všude povstávaly jejich kolleje a semináře, kázali jejich missionáři, rozmnožovaly se jejich bratrstva a poutě, zvláště do *Salette*, kde prý Panna Maria se zjevila dvěma pasákům, pak do *Lourdes*, kde prý P. Maria r. 1858 v jeskyni u Massavielle děvčeti 14letému objevila pramen divotvorný. Ačkoliv slečna *de la Merlière* abbé Burnoudovi se svěřila, že v Salette hrála úlohu P. Marie, množily se tam přece poutě, takže na darech pobožných 600.000 franků vynášely a zbudování nádherného chrámu tam možným učinily. Také nad skalou jeskyně v Lourdes vypíná se od r. 1878 krásný kostel.

Potlačování osvěty a porušení víry vlivem jesuitů.

Zvláště pak obrátil řád jesuitský všude zbraň svou proti novověké vzdělanosti a svobodě vědecké. K naléhání jesuitů vydal papež *Pius IX.* dne 8. prosince r. 1864 pověstný oběžník (*encykliku*), od generála řádu jesuitského sepsaný, ke všem vrchním pastýřům církve katolické, jímž v 80 článcích všecky svobodnější náhledy novověké o náboženství a vzdělanosti občanské společnosti zatratil. K tomu oběžníku připojen byl seznam všech bludů nynější doby *(Syllabus, complectens praecipuos errores nostrae aetatis)*, obsahující 80 bludných učení, týkajících se náboženství, vědy a občanského života. A tak postavil se papež na stanovisko středověké, podřizuje vědu a stát

moci papežské stolice, a vyzývaje panovníky k potlačení nekatolíků, jimž i věčné spasení upíral.

Hlavní však vítězství nade všemi ostatními rozumnějšími směry v církvi katolické slavily zásady jesuitů na vatikánském sněmu církevním v Římě dne 8. prosince r. 1869 slavně zahájeném, na němž jejich učení *o papežské neomylnosti dne 18. července r. 1870 za článek víry bylo prohlášeno,* ačkoli ještě den před tím 56 biskupů v čele s arcibiskupem pražským papeže před tímto krokem odvážným a nebezpečným písemně varovali. *)

Vítězstvím tím však dána byla i nová pobídka ruchu protijesuitskému. Neboť již za doby vítězných pokroků reakce utrpěla papežská stolice s řádem jesuitským těžkých porážek. Válkou francouzsko-vlasko-rakouskou r 1859 rozšířila se revoluce *v Toskánsku*, *v Parmě*, *v Modeně* a v legacích římských (v státu Papežském), jejíž bouří jesuité jako plevy se rozlítli; dobytí Sicilie a Neapole *Garibaldim* a obsazení Umbrie a Marek římských králem sardinským Viktorem Emanuelem r. 1860 mělo v zápětí vyhnání jesuitů a až do 21. listopadu zabavení 44 kollejí a statků jejich, jakož i přivtělení těchto zemí k Sardinsku a založení království Italského s hlavním městem Florencií (r. 1861). Potom za války německo-francouzské vtáhlo italské vojsko dne 22. září r. 1870 do Říma; poslední zbytek státu Církevního přidělen byl též k novému království Italskému a Řím dne 26. ledna 1871 stal se hlavním jeho městem, světský pak majetek papeže zákonem ze dne 13. května r. 1871 obmezen zůstal na leoninský díl města za Tiberou ležící s paláci Vatikánem a Lateránem a villou Castel Gandolfo, v nichž papeži zabezpečena jest úplná samostatnosť. A tak postižena byla vláda papežská ohromným úpadkem za vysokomyslnosť a přílišnou zpupnosť, jakou se původcové vatikánského dekretu o neomylnosti papeže na vlastní církvi své byli provinili. — Ostatně kdyby byla i bývala v takovém nebezpečí autorita

---

*) Co sami papežové prvnějších věků o této neomylnosti soudili, vysvítá ze slov papeže *Hadriana* (867—872), jenž praví: »Jestliže pod římskou církví rozumíš hlavu její, totiž papeže, tedy jest věcí jistou, že blouditi může a to i u věcech víry se týkajících, když bludařství tvrdí buď ustanovením svým, buď nálezem svým.«

papežova a jednota církve, nebylo by přece ještě bývalo dovoleno, zabraňovati tomu nepravdou a porušením dosavadní víry, jak se o tom vyslovil arcibiskup pražský, kardinál kníže *Schwarzenberg*, jenž i s biskupem budějovickým, Janem Valerianem *Jirsíkem*, patřil na sněmě vatikánském k nejstatečnějším odpůrcům tohoto učení, kteréž ani potom neuznávali ani v diecesích svých neprohlásili.

Také v *Rakousku* a *Německu* roztržena byla novým článkem víry síť, do které jesuitské pikle život církevní polapily. Dne 31. července r. 1870, čtrnácte dní po vyhlášení neomylnosti papeže, vyslovila se *vláda rakouská*, že po této události nelze ji dále zachovati konkordát, ale neodhodlala se s úplnou rozhodností na odpor se postaviti nárokům biskupů, ponechala jesuitům jejich kolleje i fakultu bohosloveckou v Inšpruku, ano dovolila jesuitům z Německa vypovězeným usaditi se v Rakousku, ačkoliv se proti tomu obyvatelstvo v Čechách a ve Slezsku vzpíralo. — V *Bavořích* postavil se učený katolický bohoslovec Dr. Jan Josef *Döllinger*, probošt mnichovský a professor theologie, rozhodně proti učení o neomylnosti papežské. Vyjádření své, arcibiskupovi mnichovskému dne 28. března r. 1870 podané, končí Döllinger takto: »Učení toto nemohu přijmouti co křesťan; neboť nesnáší se naprosto s duchem evangelia a s jasnými výroky Krista a apoštolův; chceť ono založiti panství tohoto světa, jež Kristus zavrhl, a vládu nad obcemi, již Petr všem i sám sobě zapověděl; — nemohu je přijmouti co bohoslovec, neboť veškerá pravá tradice církevní nesměřitelně mu odporuje; také ne jako znalec dějepisu, neboť co takový vím, že stálá snaha, uskutečniti toto učení světovlády, Evropu proudy krve stálo, celé krajiny spustošilo a vyhubilo a církev v nejhorší nesváry uvedlo; aniž konečně co státní občan, neboť výminečné postavení papežství jest s to, nekonečnou nesvornosť záhubnou zaséti mezi stát a církev, mezi duchovní a světské osoby.« — Dle příkladu Döllingera vyslovili se dne 24. července t. r. též 44 professoři a docenti university mnichovské proti tomuto článku víry. I vláda zakázala nařízením ze dne 9. srpna vyhlášení dotčeného snešení koncilia bez státního povolení; přece však arcibiskup mnichovský listem ze dne 18. srpna vyhlásil dotčené snesení, a jeho příkladu následovali ostatní bisku-

pové. Naproti tomu nechtěli se vysloviti pro uznání neomylnosti papežské ani někteří professoři bohoslovecké fakulty při universitě mnichovské. Na mnohých pak místech zřizovaly se spolky starokatolíků, kteří článek víry o neomylnosti papežské zavrhly a k nimž i mnozí faráři přistoupili a i přes exkommunikaci v úřadu svém od vlády byli ponecháni; neboť ministerstvo odmítlo r 1871 požadavky biskupů a vypovědělo i jesuity z Bavor, což i od rady říšské bylo schváleno. A tak prohlášením neomylnosti papežské nebyla zachráněna neomylná autorita papeže, nýbrž roztržena byla, jak viděti, již v Rakousku a v Bavorsku sama jednota věřících na dvě strany.

Taktéž v *Německé říši* nově povstalé poznal císař *Vilém* a říšský kancléř kníže *Bismarck* nebezpečí, jakýmž neomylnosť papeže ohrožovala samostatnosť státu a ministr kultu *Falk* navrhoval od r. 1872 celou řadu zákonů k ochraně nejvyššího práva státu. Říšským zákonem ze dne 4. července r. 1872 vypovězeno bylo z říše Německé *Tovaryšstvo Ježíšovo* se všemi řády jemu příbuznými, jejich sídla byla zrušena a veškerá činnosť v církvi a ve škole jim zakázána. Za kongregace řádu jesuitskému příbuzné uznáni byli od rady spolkové dne 20. května 1873 redemptoristé (liguoriani), kněží sv. Ducha a společnosť Srdce Ježíšova, kteréž všecky týž osud jako jesuity v Německé říši zastihl. Jesuité s dotčenými řády z říše Německé vypovězení obrátili se do Rakouska, zvláště pak do Belgie, Francie a Ameriky.

Naproti tomu zůstaly skoro všecky státy romanské v moci jesuitů a kurie římské. Tak jest jim poddaná *Francie* od r. 1870 za vlády republikánské ještě více, než za doby druhého císařství; neboť působením jesuitů Francie stala se zemí zázraků a poutí, z nichž jednu r. 1873 osobně do Lourdes vedla i manželka presidenta republiky *Mac Mahona*, jenž sám podporoval ultramontanismus ministerstvem svým.

Taktéž v *Belgii* domohl se řád jesuitský moci neobmezené. Když v letech 1870—1878 strana ultramontání v Belgii vládu do rukou svých dostala, odevzdala jesuitům správu všech gymnasií i zvláštní universitu svou. — Tyto ústavy pak navštěvovány byly mnohem četněji než ústavy státní. Působením jesuitů byla by se Belgie stala druhým státem Církevním, kdyby

tomu strana liberální r. 1879 nebyla zabránila novým zákonem, kterým činnost kněžstva ve školách státních obmezena byla jenom na vyučování náboženství. Mimo to r. 1881 zdvojnásobněn byl počet gymnasií státních. Ale již r. 1884 dostala strana klerikální opět převahu, takže novým zákonem školním bylo obcím dovoleno, státní školy zrušiti a školy klerikální prohlásiti za veřejné.

I v *Hollandsku* rozmnožil se počet katolíků na polovičku obyvatelstva zvláště působením jesuitů, jimž již dříve dovoleno bylo kázati a učiti v kollejích jejich v *Katvijku* a v *Knilenburgu*; vliv pak katolíků sociální i politický stále se tam zmáhá.

Také v *Bosně*, zemi to Rakouskem okupované, usadili se jesuité a zřídili si tam v městě *Travníku* gymnasium, jemuž se od vlády sarajevské dostává roční podpory 49.000 zl. Při tomto gymnasiu zřízen jest též seminář, v němž většina studujících, majících zvláštní oblek (uniformu) společně žije. R. 1895 čítalo toto gymnasium jesuitské 157 žáků, mezi nimi 8 pravoslavných a 6 židů. Oprávněna však jest domněnka, že zavedením jesuitů do zemí okupovaných, Bosny a Hercegoviny, vládou šířena nebude snášelivost náboženská mezi tamním obyvatelstvem, s jehož duchem jesuitství se srovnati nedá.

Konečně povolen byl jesuitům návrat i do *Německa* v říšském sněmu německém dne 3. prosince r. 1793 konaném, k návrhu klerikálův, jichž hlasů před tím vláda německá k povolení většího počtu rekrutů (o 50.000) potřebovala. Katolický střed sněmu slíbil, že pro zvýšení rekrutů bude hlasovati, leč jen s tou podmínkou, budou-li jesuité zase do Německa připuštěni. A sotva že bylo o zvýšení počtu rekrutů odhlasováno, předložil katolický poslanec hrabě *Hompesch* návrh, aby zrušen byl zákon z r. 1872, kterým jesuité z *Německa se vypovídají*; a návrh tento, jejž odůvodňoval hlavně tím, že rázností řádu jesuitského, o víru zasloužilého, jest zapotřebí k odvrácení a potírání zmáhající se nevěry a socialismu, schválen byl 168 hlasy proti 145, tedy většinou 23 hlasů. Hlasovali pro něj i socialisté, dokládajíce, že se jesuitů neobávají; neboť jejich heslo, že »účel posvěcuje prostředky«, dnes prý už nikoho nepostraší — vždyť prý se dnes dle hesla toho jedná všude i mimo kruhy jesuitské, v obchodu, v politice i na bursách. Ale ještě není jisto, zda-li

řád jesuitský do Německa bude připuštěn; o tom rozhodne teprv spolková rada 58 zástupců oněch států, z nichž císařství Německé se skládá. Kdyby však jesuité nebyli připuštěni, hodlal prý nejvyšší kancléř Caprivi s cís. svolením zříditi v Berlíně, kdež jest 135.300 katolíků vedle 1,356.000 protestantů, katolické biskupství. Věc ta však dosavad není vyřízena.

Končíce tímto zprávy své o činnosti jesuitů v státech vytčených po znovuzřízení řádu jesuitského od r. 1815 až na dobu nynější, uzavřeme je *přehledem vzrůstu Tovaryšstva Ježíšova* v době dotčené.

Roku 1838 čítal řád jesuitský již 173 kolleje a domy, v nichž žilo 1246 kněží, 934 scholastiků a 887 bratří laiků, úhrnem 3067 členů. Roku 1841 měl řád již 3563 členů a od té doby až do r. 1880 se počet jejich ztrojnásobnil. Neboť r. 1844 bylo v 233 domech 1545 kněží, 1281 scholastiků a 1207 koadjutorů, úhrnem 4133 členů; r. 1861 bylo členů již 7144, mezi nimi 2939 kněží, 2159 scholastiků a 2046 koadjutorů. — Roku 1862 čítal řád 7411 členů a rozdělen byl na 5 assistencí s 19 provinciemi, totiž: *assistence francouzská* s 2253 členy, z nichž bylo v provincii pařížské (Francii) 1073 čl., v provincii lyonské 650 čl. a v provincii tolosanské (Toulous) 530 čl.; *assistence německá* s 1847 členy v pěti provinciích, německé 564 čl., rakouské 349 čl., haličské 140 čl., nizozemské 225 čl. a belgické 569 čl.; *assistence vlaská* s 1624 čl. v pěti provinciích, římské 460 čl., neépolské 398 čl., sicilské 256 čl., turinské 284 čl. a benátské 226 čl.; *assistence anglická* s 861 členy, z nichž bylo v provincii anglické s Kanadou 275 čl. a irské 132 čl., pak v amerických prov. marylandské 253 čl. a missourické 201 čl.; *assistence španělská,* k níž náležely dvě provincie, španělská s 807 čl. a americká 19 členy. — Koncem r. 1866 bylo v řádu, ačkoliv toho času vyhnán byl z Neapole, Sicilie, Sardinie, Benátska a Mexika úhrnem 8167 čl., z nichž bylo v Rakousku 777. — Na počátku r. 1871 měl řád jesuitský (dle katalogu provincie rakousko-uherské z r. 1872) v 5 assistencích, Italii, Německu, Francii, Španělsku a Anglicku, s 22 provinciemi úhrnem 8809 členů. — Koncem r. 1876

čítalo Tovaryšstvo Ježíšovo již 9.546 údů, z nichž bylo v Italii 1466, v Anglicku 1165, ve Španělsku 1382, v Rakousku, Uhrách, Haliči, v Belgii a Hollandsku 2535 osob. — Koncem r. 1878 měl řád jesuitský na 10.033 údů, mezi nimi 4660 kněží, 2679 scholastiků a 2649 koadjutorů. — Konečně r. 1880 udává se v katalogu řádu Soc. Jesu počet jeho členů na 10.521, z nichž bylo 4859 kněží; největší pak počet připadá na provincii kastilskou (909) a německou (852).

Missie jesuitské po znovuzřízení řádu.

Brzy po znovuzřízení řádu obnovili jesuité také činnost svou missionářskou v *Asii a Americe*. V Asii však jmenovitě v *Číně* a ve *východní Indii* nedařilo se jim příliš dobře, zvláště v Číně nemohlo 12 missionářů r. 1817 tam přišlých ničeho pořídití, poněvadž císařským ediktem ze dne 15. ledna r. 1815 přísně bylo zakázáno rozšiřování víry křesťanské. — Naproti tomu v *Severoamerickém soustátí* měli za nedlouho četné missie. Také v *Americe Jižní* dovedli se brzy usaditi; zvláště pak povoláni byli od generálního kapitána v *Buenos Aires* a diktátora *republiky Argentinské*, Dona Juana Manuele *de Rosas* (r. 1829—1852) do dotčené republiky, z níž však je diktátor r. 1843 opět vyobcoval, protože pohostinné přijetí do zemí jihoamerických jen černým nevděkem odplatili.

Potom domohl se řád jesuitský veliké moci v *Mexiku*, kamž od presidenta této republiky, generála *Santa Anna*, dekretem ze dne 22. dubna r. 1853 byl připuštěn. Ale již r. 1855 president *Alvarez* zrušil výsady duchovenstva a řádu jesuitského, a president *Comonfort* vydal dne 28. června r. 1856 zákon, kterým duchovenstvu statky jeho měly býti odňaty a k prospěchu církve prodány, jesuité však byli ze země vypovězeni. Proto povstala válka občanská mezi stranou konservativní a radikální, v níž po několika letech r. 1860 zvítězili radikálové, v jejichž čele stál vícepresident *Juarez*, jenž zákony protiklerikální, které již r. 1859 byl vydal, r. 1861 s největší přísností provedl, takže všecky kláštery byly zrušeny, statky církevní žabaveny a za 80 millionů pesos (400 millionů franků) prodány, odloučení církve od státu nařízeno a úplná svoboda

nábožensková prohlášena. Arcibiskup mexický a většina biskupů, jakož i jesuité pro účastenství své ve vzpouře byli ze země vypovězeni, i papežský vyslanec z téže příčiny odstraněn. Avšak strana konservativní (klerikální) pozdvihla v provinciích opět válku proti vládě liberální, která tísní peněžní byla přinucena již 17. července r. 1861 prohlásiti nemožnost svou k zaplacení věřitelů cizozemských. Proto zakročilo r. 1862 Španělsko, Anglicko a Francouzsko společně v Mexiku mocí vojenskou, a za doby francouzské okupace země zvolen byl dle návrhu císaře francouzského Napoleona III. od strany konservativní zvláště příspěním jesuitů za císaře dne 8. července r. 1863 arcivévoda rakouský *Maximilian*, jenž korunu mu nabídnutou dne 10. dubna 1864 přijal a obdržev v Římě požehnání papeže, vládu v Mexiku dne 12. června téhož roku nastoupil. Pomocí vojska francouzského když přemožena byla strana republikánská, v jejíž čele byl bývalý president Juarez, vydal císař Maximilian I. k naléhání Francouzů a strany klerikální dne 2. října r. 1865 přísné provolání proti republikánům, v němž Juarez a jeho přívrženci jakožto rota loupežnická do klatby jsou dáni, zároveň odsouzeni všickni ozbrojenci jeho k zastřelení ve 24 hodinách po jich zajmutí, i vyhrožováno těžkými tresty každému, kdo by záměry republikánů jakýmkoli způsobem podporoval. Když však císař Maximilian očekávání strany klerikální nevyhověl, nýbrž počal se bráti jakousi cestou střední, znepřátelil si nejen papeže a kněžstvo, nýbrž i samé liberály. Za tak rozervaných poměrů odcizovaly se císaři i mysli dřívějších přívrženců jeho čím dále tím více, takže konečně i Francie k naléhání Spojených států Severoamerických v březnu r. 1867 vojsko své z Mexika odvolala a císařství Mexické osudu svému ponechala. Za krátkou dobu zmocnil se pak Juarez, podporován vydatně stranou republikánskou, celé země, a dne 15. května t. r. dostalo se do rukou Juaristů i poslední útočiště císaře Maximiliana, pevnosť Queretaro, zradou plukovníka *Lopeza*, čímž i císař s přátely svými v zajetí upadl. Dne 19. června 1867 císař a generálové Miramon a Mejia byli zastřeleni. Nedá se upříti, že tento smutný konec císaře Maximiliana zavinila strana klerikální, podněcována jsouc k tomu jesuity. Republika Mexická však, vítězstvím strany

liberální, zvláště pak vytrvalostí presidenta svého Juareze vzkříšená, chránila se zákonem ze dne 14. prosince 1875 proti duchovenstvu, jesuity štvanému. Jesuité byli navždy ze země vypovězeni a jejich kollej v městě Mexiku s kostelem La Profesa odevzdána byla k účelům církevním.

Také v *Buenos Aires* ochrana jesuitům, zákonem odtud r. 1843 vyloučeným, od arcibiskupa poskytovaná, způsobila povstání lidu: arcibiskupský palác byl obležen, kollej jesuitská útokem vzata a jesuité vyhnáni.

Naproti tomu udrželi se jesuité v ostatních zemích *Ameriky* a rozmnožili se tam značně v posledních letech; neboť jenom v *Spojených státech* čítá řád jesuitů nyní na 1100 kněží (Patres) a má tam 6 noviciatů a 20 větších ústavů vyučovacích. Ale i zde jesuité odporem svým proti školám státním, mícháním se do voleb a vůbec vtíráním se do věcí obecních, jakož i nemírností tisku svého zadávají již příčinu k boji proti řádu svému.

Rozsáhlost činnosti jesuitů missionářské poznáme zvláště ze seznamu jesuitských missií r. 1870 mimo Evropu se nacházejících. V těchto missiích činno bylo té doby 1474 jesuitů ze všech jejich provincií. *Provincie pařížská* měla pod sebou 4 missie, totiž: Kanadu, New-York, Cayenne a Čínu. *Missie v Kanadě* obsahovala 1 kollej, 1 noviciát, 3 residence a 2 okresy missijní, v nichž bylo 30 kněží, 19 scholastiků a 42 koadjutorů. *Missie v New-Yorku* měla 2 kolleje a 3 residence neb okresy missijní s 42 kněžími, 12 scholastiky a 44 koadjutory. *Missie v Cayenne* (Kajeně, hlavním městě francouzské osady Guyana v jižní Americe), čítala v rozdílných místech trestních 11 kněží a 10 koadjutorů. *Missie v Číně* rozdělena byla na dva vikariaty, v Nankingu a v Tscheli-Orienhal; v *Nankingu* byli 1 apoštolský vikář, 1 generální představený se svými konsultátory, 30 kněží, 5 scholastiků a 6 koadjutorů v 1 kolleji, 1 velkém semináři a 7 okresích. V *Tscheli-Orienhal* byl 1 apoštolský vikář, 1 generální představený, 5 kněží, 1 koadjutor, a pro celou Čínu 40 kněží, 5 scholastiků a 7 koadjutorů. — *Provincie lyonská* starala se o missie v Africe, v New-Orleans (Novém Orleansu v severoamerickém státu Louisiana) a v Sirii. — *Provincie toulonská* obstarávala missie na ostrovech Mada-

gaskaru a Madeiře. — *Provincie španělská* měla missie v jižní Americe, v Columbii, Chili a Paraguayi. — *Provincie Maryland* obsahovala severoamerické státy Maryland, Columbii, Pensylvanii a Massachusetts. — *Provincie Missouri*, obsahující státy unie severoamerické, Missouri, Kentucky, Ohio, Wisconsia, Kansas, Illinois a Indianu, měla též universitu v Missouri. — *Provincie německá* obstarávala misie v *Bombay*. — *Provincie anglická* měla anglickou Guyanu v Jižní Americe a anglický ostrov Jamaiku v západní Indii. — *Provincie turinská* obstarávala missie v Kalifornii a *Oregonu*. Konečně *provincie belgická* měla missii Kalkutu v přední Indii.

Posud jsme vylíčili, čím byl řád jesuitský pokroku všeobecnému a kterak zachoval se po všem světě. Poznali jsme působení jesuitů ve všech zemích jakož i zásady, dle nichž se řídili, a cíl, ku kterému všemožnými prostředky s napnutím veškerých sil svých vždy pracovali, aby totiž mezi všemi národy rozšířili a upevnili moc a panství řádu svého.

Nyní přikročíme k tomu, jakým spůsobem jesuité se dostali do zemí království Českého a jak k zničení těchto zemí působili.

B)

Řád jesuitský a působení jeho v zemích království Českého.

Úvod.

Poměry náboženské v zemích království Českého před příchodem jesuitů.

Od té doby, co mistr *Jan Hus* pro svou snahu, opraviti zlý stav církve a mravní zkázu duchovenstva, v Kostnici dne 6. července r. 1415 za živa byl upálen, nebylo smíru mezi přívrženci učení a odpornou stranou katolickou v zemích království Českého. Valná většina národa Českého, mezi níž bylo na pět set pánův a zemanův, odtrhla se od církve římské, kteráž pak na neposlušné a bouřlivé Husity vyhlásila válku křížovou.

Hned od počátku tohoto hnutí náboženského vyvinula se mezi Husity strana chiliastická*) a komunistická pod jménem *Táborů*, jichž zásady daleko se lišily od učení Husova. K prudší straně Táborů, většinou v jihozápadních Čechách rozšířené, hlásila se zvláště města Tábor, Sušice, Písek, Prachatice, Klatovy, Domažlice, Stříbro, Rokycany, též Slané, Čáslav, Nymburk a Mladá Boleslav. K mírnější straně Táborů, s níž držel Žižka, po jehož smrti si dala jméno *Sirotkův*, náležela města Hradec (Králové), Dvůr, Kouřím, Brod Český, Mýto, Přibislav a Litoměřice. Obě strany táborské byly podle sebe v Kutné Hoře a leckdes jinde. Mírní pak Husité rozšířeni byli po většině Čech a spojovali se s Tábory vojensky jen na odraz nepřátelských útoků strany katolické, na Plzeňsku, Loketsku, Chebsku, Žatecku, Kadaňsku, Litoměřicku a Broumovsku rozšířené a od krále Sigmunda a od mocných pánů Rožmberských podporované. Zvláště pak obě strany Husitův bránily se ve válce křížové, od papeže

*) Chiliasmus (od řeckého χιλιάς t. j. tisíc) nazývá se bludné učení o tisícileté říši pozemské, v kteréž by Kristus po druhém zjevení svém sám kraloval a spravedlivým svým připravil odpočinek ode všeho zlého a hojnosť všelikých rozkoší.

Martina V. r. 1420 proti nim vyhlášené, tak statečně, že strana katolická, nemohouc mocí ničeho dovésti, dala se s nimi r. 1429 ve smlouvání, kteréž mírní Husité přijali, Táboři však odmítli. Ale teprv když moc Táborů a Sirotků pod Prokopem Velikým od české jednoty panské, spojené s mírnější stranou husitskou, bitvou u Lipan (30. května 1434) byla zlomena a bouře husitská, trvavši od r. 1415—1434, poněkud utišena, docílen byl smír mezi Husity a církví katolickou smlouvami, tak zvanými *kompaktáty basilejskými*, jimiž od koncilia schváleny byly Husitům, za pravé a věrné syny církve prohlášeným, čtyry artikule pražské s mnohými však ohraženími; zvláště v artikulu o kalichu ustanoveno, že se přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou Čechům a Moravanům sice povoluje, že však způsobu vína jenom dospělým, kteříž by si toho žádali, podávati se má, a že i tito pokaždé vyznávati mají, že celistvý Kristus přítomen jest pod každou způsobou. Přes toto a některá jiná ohražení přece mírnější strana kališnická na sněmu v Brně r. 1435 přijala kompaktáty ve znění od sboru basilejského navrženém, avšak teprv, když císař Sigmund k tomu, co nad povolení sboru žádali, sám ze své vůle svolil zvláštním přípisem a Čechům a Moravanum slíbil, že skutečnému užívání žádaných svobod nebude překážeti, nýbrž jich i mocí svou bude hájiti.

Ale strana Táboru (bratří Táborských) zřejmě postavila se na odpor kompaktátům, na sněmě jihlavském dne 5. července r. 1436 slavně prohlášeným; nechtělať pod žádnou podmínkou vrátiti se k poslušenství církve římské, od níž podstatně se uchylovala v učení víry i obřadech. Proto na sjezdu kutnohorském r. 1443 a na sněmu v Praze r. 1444 od mírných kališníků zavrženo bylo učení Táborských. Když pak ve válce mezi stranou katolickou a kališnickou opět a opět povstalé, Táboři přistoupili ke straně katolické, tehdejší správce království Českého *Jiří z Poděbrad* r. 1452 dobyl města Tábora, na něž výstřední sekta Táborů byla obmezena, a učinil sektě této náhlý a násilný konec. A tak Táboři jakožto strana náboženská a politická brzy potom zanikli; ale duch učení jejich nevymizel. Z potlačené sekty Táborův povstalo v málo letech více rozličných spolků skrytých, z nichž dosáhlo největšího rozšíření *Bratrstvo kunvaldské*, ve vsi Kunvaldě na panství Žamberském

r. 1457 bratrem Řehořem, žákem Petra Chelčického založené. Toto bratrstvo odloučilo se r. 1467 sjezdem na horách Rychnovských úplně od katolíků i od utrakvistů a přijalo od té doby jméno »*Jednoty bratrské*«, jejíž učení a obřady rovnaly se v podstatě někdejším táborským. Neboť jednota bratrská zamítala také všeliké spojení s církví katolickou; lišila se však od Táborů hlavně tím, že nechtěla k hájení svého náboženství užívati žádné moci a násilí žádného a vyhýbala se veškeré činnosti veřejné, hledíc především k přísné kázni mravní příslušníků svých, neuznávajících žádného rozdílu jmění, stavu a důstojnosti, zatracujících válku a pronásledování jiných a odpírajících vládě světské naprosto přísahu. Pro takové zásady posavadnímu řádu státnímu odporující král Jiří pronásledoval přísně Jednotu bratrskou.

Ale přes všecko potlačování a pronásledování jak sekty Táborské tak Jednoty bratrské nepodařilo se mírné straně kališnické získati stolici papežskou pro uznání kompaktát. Neboť veškeré snahy mírných kališníků o doplnění kompaktát, totiž o stvrzení papežem i těch částí, na které zněl zápis Sigmundův, zůstaly nejenom marné, nýbrž stolice papežská, podněcována kapitolou pražskou, nechtěla uznávati za platné kompaktáty ani v tom znění, jak byla od sboru basilejského schválena. Tak nesvolil papež *Eugenius IV.* v žádosť mírných Husitů za doplnění potvrzení kompaktát, dokládaje, že nemůže býti vázán smlouvou Čechů s koncilem uzavřenou. Také nástupcové jeho, *Mikuláš V.* (1447—1455) a *Kalixtus III.* (1455—1458) nechtěli uznávati kompaktát, kteráž konečně papež *Pius II.* (1458—1464) prohlásil docela za neplatná a vyhrožoval králi Jiřímu Poděbradskému i válkou křížovou, kterou pak nástupce Piův papež *Pavel II.* proti králi a národu českému r. 1467 vyklásil, protože nechtěli upustiti od kompaktát. Ačkoliv v této válce král Jiří přes všecky klatby papežské vítězně se udržel, přece učinil r. 1471 právě před smrtí svou ještě pokus smířiti papeže Pavla II. novými návrhy k potvrzení kompaktát.

Avšak úmrtím krále Jiřího rozvinovaly se dále poměry neutěšené za panování krále Vladislava, jenž jsa věrou katolík, nadržoval straně katolické a dopouštěl i utiskování a pronásledování kališníkův, ačkoliv na kompaktáta přísahal. Zvláště do-

sazoval do rady měst Pražských konšely, k straně katolické se hlásící, kteří měšťany o svobodu připravovali a konečně s přívrženci svými se usnesli na tom, že vraždou úkladnou zbaví se předních mužů kališných. Ale tento krvavý úmysl v čas prozrazen straně podobojí, jejíž stavové po marných stížnostech byli vstoupili r. 1483 v jednotu mezi sebou proti dalším útokům strany katolické. Mysli kališníků byly tak zjitřeny, že dne 24. září r. 1483 lid obecný přepadl radnice pražské a s oken vyházel konšely nenáviděné, z nichž někteří na místě byli pobiti, jiní pak na popravu vydáni; zároveň pobořil lid některé kláštery, vyhnal z nich mnichy a několik jich i pobil.

Když touto krvavou bouří pražskou katolická reakce od utrakvistů byla zmařena, podněcovali katoličtí rádcové krále Vladislava k přísnému potrestání Pražanů strany podobojí, jichž se však jednota stavů ujala, takže král po delším vyjednávání r. 1484 ode všeho jich trestání upustil a na milosť je přijal. Brzy po tomto smíření docílen byl r. 1485 památný mír náboženský smlouvou na sněmě v Hoře Kutné uzavřenou, kterou rovnoprávnosť náboženská byla zjednána, a spory mezi katolíky a utrakvisty opět na nějaký čas jsou utišeny.

Za doby tohoto příměří *Jednota Bratří Českých*, jimž se spílalo *Pikhartů a Valdenských**), přičiněním mírnějších Bratří mladších, zejména bratra *Lukáše*, bakaláře na universitě pražské upouštěla v učení svém od přísnosti, zvláště od zásad odporných, týkajících se moci a jmění, takže i šlechtici a osoby v úřadech postavené i boháči do Jednoty bratrské měli býti přijímáni, jestliže jen moci a jmění podle pravidel slušně užívali. Tento návrh mírnější strany přijat byl konečně r. 1496 na sněmu v Chlumci přes všechen odpor strany přísné (Malé stránky), která návodem *Amosa ze Štěkna* z Jednoty vystoupila. Mírnější strana, opanovavši Jednotu, zvolila r. 1500 *Lukáše* za jednoho ze starších a dala sobě nové zřízení. Tímto novým směrem svým získala v Čechách a na Moravě přemnohých přívrženců z nejrůznějších stavů, zvláště pak mocné pány z Cimburka, z Krajku a z Boskovic, jichž podporou tato sekta, až

*) Nadávkou »*Pikharti*« (Beghardi) vyjadřovali katolíci vedle obecného jména »Kacíř« zlosť, největší nenávisť a opovržení; jméno »*Valdenští*« znamenalo jen tolik, co kacíř a cizozemec.

posud slabá a tupená, stala se stranou četnou. Ke konci XV. století bylo již na 400 osad čili sborů bratrských v rozličných městech a městysích zvláště v krajích Hradeckém, Boleslavském a Chrudimském s hlavním sídlem představených Jednoty v Mladé Boleslavi, jakož i v krajích Táborském a Prachenském.

Tyto pokroky Jednoty bratrské vzbudily nenávisť katolíků i utrakvistů. K žádosti katolíků papež *Alexander VI.* (1492—1503) vyslal inkvisitora *Henricha Justitoris* do Čech a na Moravu, aby obrátil kacíře Valdenské a pálil knihy jejich. Potom král *Vladislav* na žádosť katolíků vydal r. 1503 první nařízení proti pikhartům bydlícím na statcích korunních a v městech královských. A když i kněžstvo utrakvistické v horlivosti své proti Bratřím závodilo s kněžími katolickými, vydal král Vladislav r. 1508 druhé nařízení, tak zvaný *dekret svatojakubský*, kterým Jednota bratrská byla rozptýlena; neboť všeliké schůzky byly Bratřím zakázány, spisy jejich měly býti pobrány a spáleny, kněží jejich zjímáni a na jich místa ke všem farám ustanoveni kněží kališničtí nebo katoličtí, kteří osadníky své vyučovati měli pravé víře a dohlížeti k tomu, aby pravidelně obcovali službám božím; konečně vyhlášeny jsou přísné tresty proti každému, kdo by kacíři poskytl útulku. (Palacký, Dějiny nár. Česk. V. 2. str. 140.)

Toto pronásledování Jednoty bratrské trvalo až do úmrtí krále Vladislava (roku 1516). Za jeho nástupce, nezletilého krále *Ludvíka* nastala Bratřím opět doba klidu a pokroku. Jednotě přibývalo neustále sborů v městech, i nejmocnější a nejosvícenější strana ve šlechtě k ní přistupovala. Bratří pracovali nadšeně, vydávajíce hojně obranných spisů a vyznání víry v knihtiskárnách svých v Mladé Boleslavi, v Litomyšli a v Bělé. Zdálo se, že Jednotě nehrozí již žádné nebezpečí od strany katolické, která byla v plném úpadku, takže kněžstvo její, jsouc beze správy, pozbývalo mysli, a obyvatelstvo odvracelo se od církve již hynoucí. Zvláště v královských městech, z nichž bylo na třicet v rukou podobojích, vylučováni byli katolíci z měšťanství i z cechů. Taktéž byla strana utrakvistická, ač ještě příliš mocná a smlouvami zákonnitě chráněná, přece již sestaralá a více sešlá nežli strana katolická.

Pro nedostatek kněží, jenž často nastal utrakvistům, docházeli vysvěcení lidé přišlí odkudkoli, školmistři, staří úředníci i dobrodruzi, jichž mravnosť byla malá a nevědomosť velká.

Avšak i pokroky Jednoty bratrské brzy přerušeny byly *reformací*, *Lutherem* v Německu r. 1518 zavedenou, takže jednati bylo Bratřím na příště nejenom s katolíky a utrakvisty, nýbrž i s lutherány. Reformace Lutherova vnikala brzy do všech zemí království Českého; zvláště rychle se rozšířila *ve Slezsku*, kde kněží katoličtí nevylučovali protestantů ze společností věřících; téměř až do r. 1550, když již většina far byla osazena kněžími ženatými, biskup vratislavský dle jména zůstával stále náčelníkem všeho duchovenstva domácího.

Také na *Moravě* začal se protestantismus německý šířiti již od r. 1521, zvláště v městech královských, kde Němci měli převahu; zejména ujal se záhy *v Jihlavě*, druhdy úhlavní nepřítelkyní husitismu, též *v Brně, Znojmě a Olomouci*, a nabyl brzy v těchto městech tak značné moci, že katolíkům urputně pronásledovaným odnímány byly během času téměř všecky kostely. Mimo protestantství přibyla do Moravy z Němec nová *sekta novokřtěnců*, kteří přívržence učení svého poznovu křtili a zásady komunistické pěstovali; měliť společné jmění, společné hospodářství (*Haushaben*) v obecných domech (*kuchyních*); mnozí pak tuto společnosť v užívání rozšířili také na ženy. Proto tato ohavná sekta pronásledována byla zvláště od protestantských knížat německých a měst říšských. Když pak novokřtěnci i po Moravě se rozlézali a zvláště v Mikulově útulek nalezli u pánů z Lichtenšteina, ano i v Brně společnou kuchyni si zřídili, k rozkazu krále Ferdinanda I. vydáno bylo hned r. 1527 na sněmě znojemském nařízení, aby vypleněna byla tato nová sekta přísnými prostředky. Následkem toho rozkazu kazatel sekty té v Brně Tomáš *Waldhauser*, který bludů svých se odříci nechtěl, byl upálen; podobný osud zastihl Baltazara *Hubmaiera*, jenž v Mikulově zřídil tiskárnu, z níž traktáty a hanopisy své hojně rozšiřoval, takže konečně od ochránců svých, pánů z Lichtenšteina na přísné doléhání královo vydán byl do Vídně, kde 10. března 1528 na předměstí Erdbergu též byl upálen. Ale přes tuto záhubu dvou předních vůdců svých *novokřtěnci* nebyli vyhubeni, nýbrž rozšiřovali se po Moravě, do níž noví vy-

znávači té sekty z německých krajin přicházeli, takže brzo malé jich obce v Brně, ve Znojmě, v Ivančicích, v Alexovicích a v Rosicích povstaly; hlavním pak sídlem novokřtěnců stal se Slavkov, kde jim páni z Kounic útočiště poskytli. Přes všecka přísná nařízení proti této sektě občas vydávaná, šířila a udržela se až do r. 1622; neboť páni a rytíři, vidouce příčinlivosť a obratnosť v řemeslech *taufarů* (novokřtěnců), přáli jim rádi pobytu na statcích svých a nevykonává-li nařízení, jimiž taufaři ze země se vypovídali. Touto shovívavostí stavů moravských povstalo mínění, že na Moravě panuje úplná svoboda náboženství, při které každé vyznání dovoleno jest; a skutečně byli tu lutheráni, kališníci, bratří, novokřtěnci, mikulášenci, sobotáři, (sobotu světící), sociniani a sladkovští, takže katolické církve zajisté poměrně jen malá část obyvatelstva se přidržovala.

V Čechách však jen zvolna poznáváno bylo učení Lutherovo; šlechta a města blížila se nejdříve k němu, naproti tomu mnozí obyvatelé, zvláště Bratří zachovávali věrnosť starým řádům a obřadům. Ostatně stoupenci Lutherovi vydávali se za utrakvisty, totiž za pravé dědice učení Husova; nechtěliť se připraviti o prospěchy staré církve národní (utrakvismu), která v zemi nabyla postavení zákonného, kdežto jinak zákonem zakazovány a trestány byly novoty a kacířství. A tak podařilo se jim dostati do konsistoře utrakvistické muže přející učení Lutherovu, jejichž přičiněním na sjezdu církevním stavů podobojí českých i moravských r. 1524 přijaty byly velmi vážné změny, týkající se víry i obřadů církevních: mše, zachovaná na památku umučení Kristova, byla zjednodušena a sloužena jazykem českým; nepožadovalo se vystavování svátosti oltářní, a zakazovaly se mše nájemné a pověrné; zavržena jest tradice jakožto pravidlo víry; spisy Husovy a druhých mistrů měly závaznou moc, pokud se srovnávaly s písmem. Spoléháno na dobrou vůli administrátorů, zvláště faráře týnského Havla *Cahery*, jichž přičiněním znenáhla dokonati se měla přeměna utrakvismu v učení Lutherovo.

Avšak náhle přerušeny byly přeměny, sjezdem církevním uzavřené, v městech Pražských, když na místo rady převahou lutheránské dostala se k panství nad městem protivná strana Jana *Paška z Vratu*, primátora pražského. Změny svrchu

vytčené, týkající se hlavně zevnějších výkonů náboženských, způsobily veliké pohnutí lidu pražského podobojí, jenž lpěl na zevnějšku, a jehož národní cit byl uražen zaváděním nových obřadů, v nichž spatřoval též urážku památky Husovy. Lid pak popuzen od náhončích Paškových přepadl síň radní a Paška vzal u vězení přední členy protestantské, kteří i přes zakročení královo byli vyhnáni. Hned na to návodem Paškovým zrušeny byly od obce Pražské nálezy předešlého sněmu církevního. Všeliké novoty ve víře utrakvistické byly přísně zakázány; obyvatelé pražští musili před úřady přiznati se k víře katolické neb kališnické; kdo to učiniti nechtěl, byl vypovězen. Kdo by příště nemohl dokázati, že kněz konsistoří potvrzený řádně požehnal sňatek rodičů jeho, měl pokládán býti za nemanželského a neměl býti připuštěn do žádného cechu. Kdo by podruhé přijal křest, u sekty Bratří Českých neofytům ukládaný, měl býti poznamenán v obličeji žhavým železem a z města vyhnán; trest smrti ustanoven těm, kdo by rozšiřovali cizí učení. Tato usnesení ohavná byla také vskutku provozována zvláštním působením administrátora konsistoře utrakvistické faráře *Cahery*, jenž z horlitele pro náboženství lutheránské stal se pronásledovníkem novotářů a náhončím Paškovým. Pravá hrůza skličovala Prahu, když za vlády Paškovy (1524 až 1528) několik poprav kacířů (protestantů neb Českých Bratří) se událo; zvláště upáleno bylo na hranici pět osob z Jednoty bratrské.

Tomu krutému řádění učinil r. 1529 konec král Ferdinand I., utišiv mysli vypovězením z Prahy i ze všech zemí královských zpupného pobuřovatele Cahery, jenž po několik let vzdoroval opovržení všech čestných lidí i rozkazům královským se protivil. Konečné narovnání mezi stranami stalo se teprve r. 1530, když i Paška od krále Ferdinanda z Prahy byl vyhostěn. Král pak zapověděl všeliké podezřelé novoty v náboženství, chránil na základě kompaktát náboženství národní (utrakvistické) a zároveň snažil se rozmnožovati hrstku katolíků, s nimiž se staří utrakvisté sblížili. Na sněmě roku 1537 žádal stavy, kteří mu předložili návrh o uspořádání církve české, aby jen zachovávali kompaktáta, jimž platnost zjednati se zavázal. Taktéž odepřel r. 1543 schválení nálezům synody kněžstva pod-

obojí, od administrátora konsistoře utrakvistické Jana *Mystopola*, tajného to lutherána, navrženým o potlačení obřadů (mše, procesí, vystavování svátosti oltářní, modliteb za mrtvé, vzývání svatých a j.) a odpověděl na ně toliko zasláním opisu kompaktát. Mystopolovi pak, když se zdráhal konati procesí obvyklé dne 6. června o svátku Husově do kaple Betlémské, přikázal král obřad ten vykonati; mimo to rozkázal, aby utrakvisté netrpěli kněží ženatých. Proto starověrní utrakvisté jásali, a faráři jejich vychvalovali v kostelích Ferdinanda jakožto panovníka spravedlivého, od Boha k vyhlazení bludů povolaného.

Přes to všecko pokrok protestanství nebyl zastaven. K městům protestantismem již od r 1518 zachváceným náležela zejména města, Český Brod, Litoměřice, Turnov a Žitava; k nim pak přidružila se později města Tachov, Kolín a j., tak že za odboje protestantů a Českých Bratří r. 1547 proti Ferdinandovi I. pouze pět měst neúčastnilo se vzpoury, totiž: Plzeň, Budějovice, Most, Ústí a Cheb; i většina těchto měst byla již velmi silně zasažena kacířstvím a některá brzy potom přecházela k protestantství.

Zároveň zmáhala se *Jednota bratrská*, jejíž starou konfessí nový biskup její Jan *Augusta* změnil tak, že přizpůsobena byla ponenáhlu ke konfessí augšpurské; obyčej křiti podruhé neofyty (na víru nově obrácené), na který již od delší doby zapomínáno, byl výslovně zanechán; bezmanželství (coelibat) kněží bylo zachováno, ale ne již jako pravidlo od biskupův uložené, nýbrž jako zkouška od služebníků božích dobrovolně přijatá; učení Bratří o svátostech, o ospravedlnění z víry a o přijímání bylo tak změněno, že Luther r. 1533 nerozpakoval se nijak schvalovati jejich vyznání víry, jako by se úplně srovnávalo s jeho učením. Vytčenými ústupky chtěl Augusta získati podpory protestantů, aby vybavil Jednotu bratrskou ze stavu poddanosti a ponížení politického, v němž neustále jen živořila. Toto změněné vyznání víry bratrské, od 12 pánů a 33 rytířů podepsané, pan Konrád *Krajíř z Krajku*, nejhorlivější pomocník Augustův a pravý světský náčelník Jednoty bratrské, podal r. 1535 králi; tento však přijal je nemilostivě, připomínaje, že k potrestání Bratří může toliko obnoviti dekret svatojakubský. Stálým pak obviňováním a udáváním Bratří od kněžstva kališ-

ního pohnut jsa, vydal král r. 1535 rozkaz, jímž se opětně vypovídali Bratří z měst. Ale nevystupovalo se příliš nepřátelsky proti Jednotě bratrské, která činností svou velmi čilou získala hojně přívrženců. R. 1540 konán byl veliký sjezd pánů a rytířů bratrských v Mladé Boleslavi, kdež biskup Augusta světil jáhny a kněží s úmyslnou okázalostí. Potom r. 1544 otevřela Jednota poprvé také sbor v Praze, zvláště na Novém městě měla nejčetnější posluchače, i v samé radě novoměstské své přívržence. Tímto pokrokem Jednoty bratrské znepokojeni byli zvláště utrakvisté, jejichž neustálá zášť proti Bratřím byla roznícena také útoky biskupa Augusta, jenž kněžím utrakvistickým přezdíval lakomců, opilců, zlosynů a svatokupců. Z podnětu kněžstva staroutrakvistického již r. 1535, pak r. 1543 a 1545 pronásledována byla Jednota hlavně v jihozápadních Čechách, kde násilně rozptýleny byly sbory její v Janovicích u Klatov a v Račicích u Vodňan, a týráni též bratří v král. městech, zejména v Klatovech a Domažlicích; jinde však náboženská svoboda jejich nebyla vážně ohrožována.

Ale nedlouho na to Jednota bratrská postižena byla pohromou ohromnou pro účastenství své v odboji stavů protestantských r. 1547 proti králi Ferdinandovi. Neboť když odboj protestantů v Německu vítězstvím Ferdinanda u Mühlberku (24. dubna r. 1547) byl potlačen, obnovil král dne 8. října roku 1547 proti Jednotě bratrské mandát Vladislavův, kterým Bratří postaveni byli mimo zákon, a dne 28. ledna r. 1548 přikazoval přísné jeho provedení. Schůze Bratří dokonce byly zakázány, kněží jejich měli býti zjímáni, sbory jejich odevzdány farářům katolickým nebo utrakvistickým. Komisařům královským uloženo bylo, aby tyto rozkazy všude byly vykonány.

Kněží podobojí, skrze něž největší žaloby a sočení na Bratry vždycky šla ke králi, k arciknížeti a k radám královským, vrhli se ihned s divokou a vášnivou radostí na Jednotu bratrskou jim vydanou. »Žádný jistě (praví jeden ze svědků tohoto pronásledování, Jan Černý) ani sami hejtmané královští ani kněží římští pod jednou tak zle, tak tyransky, takovými hanèními a zlostmi, hrůzami a strachy, zlořečenstvím a takovými věcmi netrápili jsou lidu bratrského, jak to nestydaté kněžstvo kališné, všeho božího i lidského řádu a studu zbavené

a prázdné. (Gindely I. 511, 513.) Administrátor konsistoře kališnické, *Mystopol*, pro Bratry, kteří by chtěli přistoupiti k církvi utrakvistické, složil formuli k odpřísáhnutí, v níž nakupil výrazů nejpotupnějších; mstil se tak za hanopisy Augustovy. Mimo to sestavil seznamy osob podezřelých, aby nikdo nemohl se vyhnouti; podřízené své povzbuzoval všemi prostředky. Udavačství bylo přijímáno bez vyšetřování; kdokoli byl udán za pikharta (bratra), propadl statek svůj; byl uvězněn a vydán hroznému mučení ve vězeních smrdutých. Ve všech sborech bratrských zavládlo zpuštění a hrůza, služby boží byly zastaveny, kněží na útěku honěni z místa na místo. Nejen páni utrakvističtí na statcích svých vykonávali rozkazy královské, ale i dávní ochránci Jednoty bratrské opouštěli ji, nechtíce přijímati kněží vypuzených, zavírajíce chrámy a zakazujíce sbory (domy sborní), v nichž bydleli kněží a jahnové, kde konaly se služby boží, kde vyučovaly se děti, čekanci připravovali se ke kněžstvu, kde vůbec i všechen život Jednoty se soustřeďoval. Sídlo biskupův a obyčejné shromáždiště synodů jejich přišla do rukou kněží utrakvistických; nejslavnější sbory Jednoty, *Hora Olivetská* v Litomyšli a *Hora Karmel* v Mladé Boleslavi byly pozavírány. Ferdinad, chtěje vyhladiti do poslední stopy sektu bratrstva od něho nejvýše nenáviděnou pro její řády demokratické, pro její učení, urážející víru jeho mnohem více nežli víra lutheránská, v měsíci březnu r. 1548 nařídil Bratřím v Litomyšli, Bydžově, Chlumci, v Turnově a Brandýse nad Labem, aby v šesti nedělích opustili království. Marně žádali za odklad obyvatelé litomyšlští. Na tisíc vystěhovalců nastoupiti musilo cestu do vyhnanství pro svobodu svědomí. Valný počet Bratří z Čech usadil se v Polsku a Prusku. Mnoho kněží jejich bylo uvězněno, brzy však propuštěno a ze země vypovězeno. Jenom biskup *Augusta*, jenž byl obviněn, že byl jedním z předních pobuřovatelů r. 1547 zvláště proto, že s vědomím nebo svolením jeho Jednota bratrská nařídila slavný půst a modlení za vítězství stavů odbojných, byl jat, s jedním žákem svým Jakubem *Bílkem* v Praze uvězněn a strašně mučen k rozkazu krále, jenž chtěl na biskupovi vynutiti vyznání zrady a jména spoluvinníků jeho. Avšak nepřiznavše se k žádné vině, oba vězňové převezeni byli na hrad Křivoklát, kde po mnoho let

držáni byli v nejhroznějším vězení, každý ve sklepě zvlášť, a teprv když r. 1560 *arcikníže Ferdinand* přivedl na Křivoklát manželku svou, sličnou *Filipinu Welserovu*, slitovala se tato mladá kněžna nad utrpením vězňův, a dostalo se jim lehkých úlev. Téhož roku podal Augusta arciknížeti Ferdinandovi prosbu o navrácení svobody, a když na něm bylo žádáno, aby odvolal veřejně, vytáčel se, slíbil však přiznati se ke straně podobojí. Vazba jeho prodloužila se ještě několik let; neboť posílán byl od administratora Mystopola zpět k jesuitům, neměl však dost odvahy odpřisáhnutím vykoupiti si svobodu, znovu byl uvězněn, až konečně r. 1564 byl propuštěn bez vyznání víry. — Vazba Augustova trvala šestnácte, Bílkova třináctc let. *)

Zatím rozkazy královské proti Jednotě bratrské pozbývaly konečně oné povahy přísné a obecné, kterou Jednota připravena byla skoro o polovinu přívrženců svých. Páni a rytíři čeští, jakmile se poněkud zpamatovali ze strachu, způsobeného bitvou mühlberskou a potrestáním stavů odbojných, již jen velmi vlažně vykonávali rozkazy královy. Také kněžstvo utrakvistické, u něhož *Mystopol* s přátely svými pozbyl úplné důvěry, jakož i kněží katoličtí, závisíce příliš na patronech a jsouce malého vzdělání a dosti nejasného přesvědčení, upouštěli záhy od bedlivosti, která působila jim mnohých velkých nesnází; nevymáhali víc, aby Bratři obcovali obřadům kališnickým nebo katolickým, nevšímali si již tajných sborů jejich. O něco později tu i tam některé chrámy Bratří byly znovu otevřeny; uprchlí kazatelé vraceli se z východního Pruska a Polska, nové sbory byly zřízeny. V této době měla Jednota více výtečných pastýřů, kteří k oslavě by byli každé církvi, mezi nimi nejznámější byli *Matěj Červenka*, *Jan Černý*, *Jiří Izrael* a zcela mladý ještě *Jan Blahoslav*, osvíceností ducha a šlechetností duše nade všecky vynikající, jenž stal se r. 1557 starším v Evančicích, měl největší účasti o znovuzřízení církve zvláště na Moravě, kam se utíkali skoro všickni Bratří z Čech vypovězení, jsouce tam jisti před pronásledováním. Neboť na Moravě té doby svoboda svědomí byla takřka úplná; nejrůznější sekty, lutheráni,

*) Obšírnější zprávy o této vazbě viz *Život Jana Augusty* od jeho souvězně Bílka sepsaný, jenž vydán jest v 3. svazku Českobratrské bibliotéky, nákladem spolku Komenského v Praze 1880.

kalvinisté, novokřtěnci, žili tu pokojně vedle utrakvistů a katolíků, kteří jim nepřekáželi. Jenom král naléhal na sněmě v Brně r. 1550 na to, aby věci náboženské uvedeny byly ve stav, v jakém byly r. 1526; ale jménem stavů opřel se mu nejvyšší hejtman moravský pan *Václav z Ludenic* čtením přísahy od markraběte učiněné, do které svoboda náboženská byla pojata. A tak nařízení proti Jednotě bratrské z veliké části pozbývala platnosti své; nebylať prováděna v celé koruně České. Jenom střediště moci Bratrské přeloženo bylo z Čech (z Litomyšle a Boleslavi Ml.) do Moravy, kde *Přerov*, *Prostějov* a zvláště *Evančice* (Ivančice), stálé to sídlo Blahoslavovo, staly se novými středisky, v nichž potom obyčejně scházely se synody bratrské.

Brzy po vydání přísných rozkazů k pronásledování Bratří, jímž Jednota jejich v Čechách byla skoro potlačena, přikročil král proti všem rozkolníkům, zvláště proti pokrokářům, kteří pod rouškou utrakvismu rozšiřovali učení lutheranské. Administrátoři podobojí sami domáhali se přísných opatření královых proti lutheránům. Především potlačil král hned po vítězství r. 1547 svobodu tiskovou, takže žádný spis nesměl vyjíti z tiskárny k tomu výhradně oprávněné bez připuštění administrátora aneb konsistoře. Knihkupec udaný, že rozšiřoval knihy zapovězené, vymrskán byl skrze všecka tři města pražská; každý pak přísně potrestán byl, u koho byly zabaveny knihy podezřelé.

Potom r. 1549 předložil král konsistoři pražské 12 článkův o transsubstanciaci, o mši, o svatých, o postech, o modlitbách za mrtvé a j., kterými zavrženy byly všecky novoty, jež znenáhla vloudily se do země, a s největší přesností prohlášeno učení katolické: *svátek Husův měl být potlačen*, přijímání pod obojí způsobou, které Ferdinand i ve svých zemích rakouských povoloval, bylo zachováno, ale uloženo kněžím poučovati lid, že každá z obou podstat obsahuje tělo a krev Páně. K těmto opravám, jimiž měl umožněn býti smír s Římem, konsistoř svolovala, žádala jen, aby slovo *transsubstantiatio* (přepodstatnění) nahrazeno bylo slovem *transmutatio* (proměnění) též aby nebylo zakázáno podávati svátosti přijímání dětem dle dosavadního zvyku; mimo to učinila konsistoř návrh, aby roz-

hodnutí ponecháno bylo stavům. Avšak sjezd stavů podobojí nesvolil k přijetí vyznání víry od konsistoře přijaté a od administrátora *Mystopola* horlivě hájené, ale zamítnuté od university, jejíž professoři většinou byli lutheráni. Proto král odročil ihned sjezd stavů a hleděl přiměti stavy k poslušnosti kompaktát, která byla zákonem zemským.

Na prosbu kapitoty katolické za ochranu proti neposlušným kněžím, nařízeno bylo obecným mandátem dne 8. ledna r. 1554 vydaným, aby vyobcováni byli všickni faráři, kteří nebyli řádně vysvěceni. K tomu účelu zřízena byla v Plzni pod předsednictvím arciknížete Ferdinanda kommisse, z administrátora katolického složená, před kterou obesláni byli páni, kteří neuposlechli rozkazu královského i s kněžími podezřelými: tito pak, když uznáni za nezpůsobilé, vydáni administrátorovi k potrestání. A tak přes dvě stě kněží katolických a utrakvistických zbaveno bylo far svých, které však pro nedostatek jiných kněží zůstaly neobsazeny.

Naproti tomu lutheránství, na chvíli zastavené, počalo se opět šířiti, zvláště když smlouvou pasovskou, mírem augšpurským r. 1555 potvrzenou, protestanté němečtí mnohých úspěchů získali. K lutheránství odpadávalo v zemích království Českého nejen obyvatelstvo německé, nýbrž i mnozí utrakvisté; i stavové podobojí osazovali od r. 1555 konsistoř svou tak, že většinou záležela z lutheránů osvědčených. V městech, v nichž protestantismus již byl zaveden, přilnula k němu valná část obyvatelů, kteří se ujímali správy města a hleděli se zbaviti kněží katolických a utrakvistických, jichž bohoslužbě snažili se odnímati kostely. Král Ferdinand, chtěje tomu zabrániti, nedopouštěl v Praze a v ostatních městech královských veřejného vykonávání služeb božích jiným než starodávným způsobem. Ale na statcích pánů a rytířů provozovalo se náboženství lutheránské dle jich náchylnosti beze vší překážky. (Denis-Vančura, Konec samostatnosti české.)

I.

První doba působení jesuitů v zemích království Českého od r. 1556—1618.

Povolání jesuitů do Čech a poznenáhlé vzrůstání jejich působení.

Vytčené náboženské poměry za dob Ferdinanda I. byly příčinou, že strana katolická vždy více půdy ztrácela; zvláště pak okolo roku 1552 byla již tak slabá, že neměla dosti ani kněží ani učitelů na školách svých. Neboť při universitě Karlově vyučovali tehdáž výhradně mistři vyznání podobojí, mezi nimiž byli mnozí skrytí protestanti, takže tam jinoši katoličtí studiím bohosloveckým oddati se nemohli.

Jak bídný za té doby byl stav katolíků, poznati lze z listu, v němž si stěžuje *Píšek* (*Scribonius*) *z Horšova*, probošt kapitoly na hradě pražském, k Juliu Pflugiovi, biskupu naumburskému, takto: »Nemáme žádných učených kněží, nemáme též žádných řiditelů škol, katolíků, takže větší část škol našich řídí buď husité neb lutheráni: což nejvíce škody církvi přináší, když od takých učitelů útlá mládež se napájí jak pravidly mluvnickými tak i náhledy nekatolickými.«

Z příčin těch obrátila se strana katolická, zvláště pak probošt Jindřich Píšek z Horšova s kapitolou pražskou a čtrnácti šlechtici — byli to zejména páni z Lobkovic, Berkové, z Plavna, z Rožmberka, z Hradce (Jindřichova), z Vartenberka, z Kolovrat, z Donína, Švihovští, z Risenberka a ze Skály, Lev z Rožmitálu a z Blatné — kteří vždy k prospěchu a slávě náboženství katolického přihlíželi, r. 1552 ke králi Ferdinandovi I.

s prosbou snažnou, aby podle moci své novou akademii katolickou v Praze zřídil a náboženství katolickému, které takřka již dokonávalo, k pomoci přispěl *povoláním jesuitův*, kteří by na akademii katolické zdarma učili krásným uměním a bohosloví, aby z toho povstalo církvi mnoho služebníků. (Pešina, Gloria Metrop. Prag. Eccles. radio 3. p. 330). K zatímnému umístění kollegia jesuitského a nové akademie byla ochotna kapitola pražská postoupiti jesuitům bývalý klášter sv. Máří Magdaleny v Menším městě pražském se čtyřmi domy vedlejšími (nynější kasárny četnické na Újezdě), jak to vše kapitole od krále Ladislava dříve bylo darováno.

Král Ferdinand, jemuž samému na zachování, povznešení a rozšíření víry katolické v Čechách přede vším záleželo, hlavně pak na seslabení utrakvismu, přesvědčen jsa, že mocnou stranu pod obojí mocí potlačiti nelze, povolil milerád prosbám těmto, a k jeho vyzvání přislíbil zakladatel řádu jesuitského Ignác Loyolský, že 12 údů nové řehole své do Čech pošle, aby zde kollegium založili. Provedení věci svěřil král synu svému Ferdinandovi, náměstku svému v Čechách, a jesuitu *Canisiovi*, toho času správci biskupství vídeňského.

K zařízení nového kollegia podán byl od náměstka královského Tovaryšstvu Ježíšovu znamenitý bývalý klášter mnichů Coelestinů, *Ojvín*, tehdáž k Čechám náležitý (nyní v zříceninách na strmé skále v Saské Lužici blíž města Žitavy ležící), jehož rozsáhlé statky, jimiž od zakladatele Karla IV. r. 1366 nadán byl, král Ferdinand I. ku komoře potáhl. Avšak Canisius neměl klášter ten o samotě ležící za příhodný k účelu svrchu vytčenému, dokládaje, že k větší slávě Boží se přispěje, když kollegium zřízeno bude v hlavním městě, kde vydatnější žně duší nadíti se lze. Pročež vyzván králem Ferdinandem přišel sám z Vídně do Prahy, kde kázáním u sv. Víta a obezřelostí svou nedotýkaje se v řečích svých učení utrakvistů, pro víru katolickou blahodárně působiti počal, takže i mnozí utrakvisté ke katolicismu se klonili, ačkoliv většina jich podnikání Canisiovu se opírala, nevoli a obavu svou na jevo dávajíc i vtipem potupným, jímž se naráželo na jméno Canisia, od latinského slova canis (pes): »*Hinc procul esto Canis, pro nobis excubat Anser* (*Hus*).« (Pryč odtud s tím psem, pro nás bdí houser.)

Avšak Canisius odpověděv na tuto urážku též důvtipně slovy: »*At, qui Canem odere, haud Oves sunt, sed Lupi*« (Ale kdož psa nenávidí, jsou sotva ovce, nýbrž vlci), hleděl ukonejšiti obavy utrakvistů, dokládaje, že Tovaryšstvo Ježíšovo nepřijde do Prahy za tím úmyslem, aby rozmíšky náboženské počalo a pořádek obecný rušilo, nýbrž aby dítky obyvatelů, jež by krásná umění si oblíbily, vyučovalo a vzdělávalo, nežádajíc za to žádné odměny. Ostatně seznal Canisius za pobytí svého v Praze, že utrakvisté značně, již se neliší od katolíků, poněvadž při službách Božích obřadů katolických zachovávali a povahou svou k šlechetnosti a poctivosti směřovali, a že jejich mládež způsobností svou i mravy ušlechtilými a ryzými vyniká. Ukonejšiv takto mysl utrakvistů, vyslovil k zakladateli řádu přání, aby všickni tovaryši, kteří do Prahy k zařízení kollegia posláni býti mají, dobře ozbrojeni byli svatou trpělivostí a velikou horlivostí ne tak k hádání se o sporných předmětech náboženských, jako k snášení se s jinověrci a ku zřízení a vzdělání této nové provincie více činy nežli slovy.

Na to jal se vyjednávati s králem Ferdinandem o místnost budoucímu kollegiu příhodnou. Z klášterů opuštěných a bouřemi husitskými spustlých navržen mu klášter u sv. Tomáše na Malé Straně za sídlo kollegia. Avšak i tento klášter nezdál se polohou a malou prostraností svou k účelům kollegia přiměřeným Canisiovi, jenž na Staré Město zřetel svůj obracel, kde by uprostřed Prahy a strany utrakvistické, jakož i na blízku university Tovaryšstvo Ježíšovo s lepším prospěchem jak ve školách tak i v chrámu Páně působiti mohlo.

Pročež s radostí přijal Canisius nabídnutí náměstka královského, aby nové kollegium umístěno bylo v klášteře Dominikánův u sv. Klimenta, v kterém za té doby jen převor řádu toho, Bedřich Bořekovský, s dvěma bratry přebýval. Tento starobylý klášter, od krále Přemysla Otakara I. r. 1226 založený, při němž od r. 1366 až do jeho částečného zboření roku 1420 v bouřích husitských byla znamenitá škola (kollej) dominikánská, r. 1388 úplně přivtělená k universitě Karlově, pokládal Canisius za místo nejpříhodnější k zařízení kollegia jesuitského, důvěřuje se hlavně, že u sv. Klimenta, kde tak dlouho zname-

nitá škola Dominikánů kvetla, brzo nová akademie katolická se povznese.

Svolením papeže Pavla IV. r. 1555 byly zbytky kláštera Svatoklimentského k žádosti krále Ferdinanda jesuitům od Dominikánů postoupeny a Dominikánům náhradou přenechán byl klášter u sv. Anežky s kostelem sv. Salvatora a vedlejší opuštěný klášter Františkánů s kostelem sv. Barbory. Aby však z toho nižádné záští proti jesuitům nepovstalo, ponechána byla Dominikánům jejich fundace, ano i příjmy králem Ferdinandem jim zvýšeny a v klášteře u sv. Anežky Canisiem upraveny byty i některé nové na útraty královské vystavěny. Mimo to dal si prozřetelný Canisius od všech Dominikánů vlastnoručními spisy potvrditi, že dobrovolně a mile rádi klášter Svatoklimentský jesuitům postupují. Z toho patrno, jak velmi záleželo Canisiovi na zachování tohoto místa pro kollegium pražské. A proto vymohl si řád jesuitský i toho, že toto postoupení papež Pius V. a později Řehoř XIII. r. 1583 zvláštní bullou kollegiu jesuitskému poslanou navždy potvrdil a potvrzení tomu pevnosti dodaly listy základní králův a císařův, totiž Ferdinanda I. r. 1562, Maximiliana II. r. 1567, Rudolfa II. r. 1581 a Matyáše r. 1616.

Přes to všechno počali Dominikáni časem postoupení kláštera Svatoklimontského litovati a žádali za navrácení v předešlý stav aneb za zadostiučinění jiným způsobem. Sporu z toho hrozícímu zabránili jesuité tím, že kapitola pražská ze zvláštní k jesuitům přízně Dominikánům malostranský opuštěný klášter jeptišek sv. Máří Magdaleny na Oujezdě r. 1604, jakož i kostel se všemi statky, pozemky a právy k němu náležejícími r. 1613 postoupila a k tomu ještě r. 1616 čtyři domy přidala, jak to vše prvotně jesuitům uděleno býti mělo. Konečně daroval král Ferdinand II. po bitvě bělohorské řádu dominikánskému chrám u sv. Jiljí (od posledního biskupa pražského Jana IV. a prvního arcibiskupa Arnošta vystavený a znamenitě nadaný), v němž Husité, ušetřivši ho proto, že se tam jazykem českým kázalo, služby Boží dle obřadu svého konali až do r. 1625, kteréhož roku chrám ten i s farou a dvěma kaplemi (u sv. Štěpána Malého a sv. Jana na břehu Vltavy) se všemi statky a právy kostelům těm náležejícími utrakvistům odňat a řádu dominikán-

skému s povolením arcibiskupa kardinála z Harrachu odevzdán byl. (Schmidl, Hist. Soc. Jesu, I. 67—79.)

Založení kollegia jesuitského u sv. Klimenta a jeho důchody až do r. 1618.

Canisius zaopatřiv takto bratřím svým místo nejpříhodnější, počal ihned sám, odstraniv sesutiny kláštera Svatoklimentského, základy k novému kollegiu jesuitskému klásti, k čemuž král Ferdinand nákladu poskytoval; jednu zajisté část ležící na západní straně od kostela sv. Klimenta, již potom dle něho Canisiovou nazvali, nejdříve sám vystavěti se snažil tak, aby v ní oněch 12 bratří, za které král Ferdinand žádal, pohodlně bydleti mohlo. A byl by i ostatní stavby provedl, kdyby uprostřed úkonu svého nebyl povolán do Bavorska k zařízení kollegia v Ingolstadtu.

Tak zatím upraveno sídlo nové pro jesuity v klásteře Svato-Klimentském. Než ale tito sem přibyli, žádal správce arcibiskupství Jindřich Scribonius snažně Canisia, aby k prospěchu České země a zisku duší co možná nejvíce bratří do Prahy sehnal, kteří by se znali v jazyku českém a německém; beztoho, že málo aneb ničeho se nepořídí proti kacířství, které jen tím prostředkem přemoci se může. Podobnou žádosť vyslovil král i náměstek jeho a šlechta katolická k zakladateli řádu. Avšak žádosti co do bratří mocných jazyka českého hned vyhověti nemohl Canisius. Neboť ačkoliv již r. 1552 Pražan *Valentýn Voyt* a rok po něm *Wolfgang Maria* z Horšova Týna v Římě do řádu jesuitského vstoupili, a z 12 jinochů českých, které král Ferdinand do kollegia německého, v Římě ku vzdělání kněží světských pod správou jesuitů r. 1552 zřízeného, již r. 1554 poslal, opět deset do řádu jesuitského vstoupilo, nebyl přece žádný z nich ještě tak vzdělán a dospělý, aby již s prospěchem dobrým v Čechách působiti mohl. Z jinochů těch, na jejichž vydržování král Ferdinand podle své horlivosti pro rozšíření katolické víry v Čechách kollegiu římskému 400 dukátů ročně platil, později vynikali: Václav Šturm, jenž (od r. 1572—1592) nejznamenitějším professorem v Praze a pravou ohnivou metlou na České Bratry

a protestanty vůbec byl (Jungmann Liter., str. 638); pak Baltasar Hostounský, Ondřej Běšín a Wolfgang z Horšova Týna.

Pročež hledě zakladatel řádu aspoň poněkud přání krále Ferdinanda a šlechty katolické vyhověti, vyvolil z kollegia římského 12 bratří jazyka německého mocných, jak učeností tak i ctností vynikajících, skoro veskrz z Belgie a Německa rozených, jež dne 25. měsíce ledna r. 1556 z Říma do Prahy poslal, přislíbiv, že jim řečení jinoši čeští později ku pomoci přijdou.

Těchto 12 bratří, zaopatřených penězi potřebnými od krále Ferdinanda, přibylo po cestě velmi obtížné, na níž mnoho nesnází, nepříjemností a protivenství — obzvláště v zemích nekatolických, kde jim lid papeženců a ničemníků nadával, ano i ukamenováním hrozil — snášeti musili, konečně dne 18. měsíce dubna r. 1556 do Prahy, kdež od Canisia, jejž Ignac provincialem kollejí jesuitských ve Vídni, v Ingolstadtu a v Praze toho času zřízených, ustanovil, jakož i ode všech katolíků radostně přijati a do kláštera Svatoklimentského, k jich ubytování již upraveného, uvedeni byli. Avšak příchod jesuitů těžce nesli utrakvisté, luterané a Bratří Čeští, činíce jim ihned rozličná příkoří, zvláště lid obecný, takže jesuité obávajíce se za první doby urážek i násilí, na náměstku královském si vyprosili, aby je stráž vojenská na vycházkách z Klementina na hrad pražský a nazpět provázela. Mimo předsudky nekatolíků měli jesuité proti sobě žárlivosť ostatních řádův a nedůvěru skoro všeho kněžstva katolického, tehdáž dosti zpustlého, jehož klid brzy horlivostí svou počali rušiti.

K vydržování kollegia pražského věnoval král Ferdinad I. jesuitům statky kláštera ojvínského, o němž jsme se již zmínili. Když ale jesuité správu statků těch hned převzíti nechtěli, pronajal je Ferdinand měšťanům žitavským na 10 let a ustanovil, aby z jejich důchodů kollegiu pražskému ročních 1400 kop míš. vypláceno bylo, vyminiv si klášter samý, práva patronátní, lesy a jisté jiné statky, které poslednímu členu řádu coelestinů, jemuž až do té doby klášter ten náležel, totiž pozůstalému převoru Baltasaru Gottschalkovi, do správy odevzdal, po jehož úmrtí roku 1559 již statky tyto kollegiu pražskému připadly a až do r. 1562 od bratra P. Hurtada Pereze. Španěla, jakožto rektora ojvínského, spravovány byly. K tomu přidal král kol-

legiu pražskému z královské komory české ročně 300 kop míš. a z důchodů bývalého kláštera dobrolužského (Dobroluh v Dolní Lužici), jiż r. 1540 sekularisovaného, ročních 450 kop míš., jež však vynaložiti se měly na vydržování chudých studentů

Taký byl počátek kollegia pražského, jemuž král Ferdinand příjmy tyto listem základním r. 1562 zaručil a již r. 1560 čtyry obhájce (defensores) ustanovil, kteří k výhodám kollegia přihlížeti měli.

Roku 1564 zmenšeny byly příjmy kollegia; neboť král Ferdinand odňal jesuitům dne 4. dubna důchody dobrolužské, protože jich k potřebám kollegia vůbec a k vydržování studujících z cizích národů užívali, jak to z listu králova arciknížeti a místokráli Ferdinandovi r. 1560 zaslaného vysvítá. Psalť král náměstku svému takto: »I pováživše My toho, že takové důchody na cizí národ nejsou od Nás ustanoveny, nýbrž na vlastní poddané naše, aby ti při tom kollegiu učiti se mohli, proto poroučíme, aby žádný z cizích národů než sami Naši poddaní nebyl přijímán.« (Arch. místodrž. Missiv. 62.191.) Ale jesuité tohoto rozkazu králova nedbali. Jsouce proto zbavení značného důchodu, odhodlali se roku toho přijímati k vlastním potřebám dary, od příznivců jim hojně poskytované, jak na potravě tak na penězích, jež až do té doby nemocnicím byli věnovali.

Avšak důchody kollegia časem nad míru vzrůstaly znamenitými dary, jak od krále tak i od mnohých šlechticů katolických věnovanými, kteréž až do roku 1618 úhrnem 88.276 zl. rýn, vynášely. Část těchto darů naložili jesuité k rozšíření a vystavění nového kollegia svatoklimentského. Tato rozsáhlá budova (nynější Klementinum) provedena byla od r. 1577 zponenáhla, jak to jesuitům úspěchy jejich a štědrosť jejich příznivců dovolovala, na tak zvaném »Ostrově«, kde před tím bylo 32 domů s třemi starými kostely, 7 prostrannými dvory a dvěma ulicemi, kteréž všecky jesuité k rozšíření původního stavení za 22.588 kop míš. skoupili dle práva v základní listině jim vyhraženého. *) — Mimo dary dotčené vydáno bylo jesuitům král. listem daným r. 1603 v úterý po sv. Prokopu od Rudolfa II. za důchod dobrolužský ročních 450 kop míš., předešle jim odňatý, z král. úřadu rent-

*) Obšírné zprávy o tom všem jsou ve spise našem »Statky a jmění kollejí jesuitských, od císaře Josefa II. zrušených«.

mistrského 15.000 kop míš. peněz hotových a zároveň jim povoleno, aby za ty peníze ke kolleji své koupili si statek pozemský. (D. Z. 16. C 25; 22. D. 23 & 131. O. 8.) Potom dne 26. srpna r. 1616 král Matyáš učinil kolleji nadání, jímž vykázal z příjmův a důchodů komorního statku Chlumeckého jesuitům ročně 2000 kop míš.; kdyby však statek ten byl prodán anebo jinak postoupen, měla se kolleji vyplatiti suma hlavní 40.000 kop míš. k uložení na úroky nebo k zakoupení statku. (D. Z. 138. J. 21.)

Konečně nabyli jesuité, jimž teprv roku 1609 sněmem zemským povoleno bylo ke kolleji své kupovati statky pozemské (D. Z. kvat. 189. O. 9), znenáhla několik statků totiž: R. 1567 koupili *zahradu na Petříně* za 430 kop míš., pak r. 1570 *hospodářství ve vsi Nebušici* za 350 zl. rýn. — R. 1573 postoupen byl od krále Matyáše kolleji *dvůr Kopanina* oproti upuštění od ročního důchodu 300 kop míš. z král. komory. (D. Z. 16. C. 25.) — R. 1600 darovala Marie Pernšteinská, roz. Manriquez z Laru kolleji dědictví své za 7200 kop míš. koupené, totiž domy a zahrady při řece Vltavě pod Bruskou ležící (nynější jesuitská zahrada). (D. Z. 129. G. 6.) — R. 1606 darovala paní Marie Waldsteinová, roz. Martinicová, kolleji stateček svůj v Čelakovicích, který jesuité r. 1616 za 22.000 kop míš. králi Matyáši prodali. (D. Z. 189. O. 8.) — R. 1606 koupili jesuité ke kolleji své statek *Bernartice* na Bechyňsku za 12.700 kop. míš. (D. Z. 133. K. 11.)

Činnost jesuitů ve školách kollegia pražského až do r. 1618.

První údové kollegia Svatoklimentského, kteří tam z Říma r. 1556 přišli, byli mimo provinciála Canisia tito:

P. *Ursmarus Goissonius* z Lutichu, rektor kollegia až do r. 1558: potom jmenován assistentem, v Italii a Sicilii kollegia řídil, načež se stal superintendentem semináře římského a r. 1578 ve vlasti své (Belgii) morovou ranou zemřel.

P. *Cornelius Brogelmannus* z Flander, správce domu a spiritual kollegia (minister domus et spiritualis), zemřel r. 1578 v kollegiu vídeňském, kdež po několik let zpovědníkem byl.

P. *Jindřich Blyssemius* z Bonnu, doktor a professor theologie a jazyka řeckého, později i hebrejského a mathematiky, výtečný kazatel a katecheta německý na hlavním chrámě u sv. Víta, od r. 1561—1574 rektor kollegia pražského, potom řídil kollegium v Hradci Štýrském zřízené po čtyři léta, stal se r. 1578 provincialem a zemřel r. 1586 v Hradci Štýrském.

Jan Tillianus z Geldern, doktor theologie a učitel filosofie, který pro záští své proti Blyssemiovi již r. 1557 kollegium opustiti musil a na cestě své do Říma zemřel.

P. *Vilém Geldernský,* klerik, za bakaláře filosofie v Římě povýšen, učitel rhetoriky, jenž již r. 1557 pro nespokojenosť svou z kollegia vyloučen byl.

P. *Petr Silvius* Flanderský, klerik, bakalář filosofie, učitel poesie, učil později i rhetorice, poslán byl za učitele do Ingolstadtu a do Porýnska, kde v Mohuči r. 1571 zemřel.

Florianus Italus (Vlach), učitel skladby latinské (syntaxeos) a jazyka řeckého.

Baltazar z Pfarrkirchen, Bavor, učitel grammatiky latinské, jenž nejdříve ze všech údů kollegia neunavenou vytrvalostí jazyku českému se naučil.

Kašpar Konger z Lublaně, učil začátkům mluvnice latinské.

Konečně Consalvus Calaber (z Kalabrie), Rogerius z Flander a Bartoloměj ze Švýcar, správcové domácnosti.

Z těchto nejvýtečnější byli: Provinciál *Canisius*, jenž ostrostí ducha vždy hotovou, učeností, výmluvností, rázností a obzvláštní opatrností mysli všech katolíků, zvláště šlechticů i krále Ferdinanda sobě získal. Z učitelů, jichž bylo celkem sedm, vynikal *Blyssemius* výbornou učeností a zvláště pohnutlivou výmluvností, znamenitou vlídností a ušlechtilým životem svým.

Učitelé právě uvedení zřídili hned po příchodu svém v kollegiu u sv. Klimenta dvojí školu: jednu *nižší*, totiž *gymnasium akademické*, jež se skládati mělo z patero tříd; druhou *vyšší*, totiž *akademii katolickou*, která se skládala z fakulty theologické a filosofické. Ve školách těch, které jakožto královské a katolické k rozkazu probošta Scribonia a kapitoly svatovítské kněžstvo katolické při kázání všem odporučovalo, počalo se dne 7. července r. 1556 vyučovati. Podle zpráv utrakvistů

otevřeli jesuité školy své přednáškou o jazyku hebrejském v chrámě sv. Klimenta právě na den sv. Jana Husi dne 6. července. Každý z učitelů vychvaloval, jak to tehdy obyčejem bylo, po několika dní své učení, povzbuzuje nové posluchače, aby láskou k vědám se roznítili.

Začátek těchto škol byl hlavně z nedostatku žáků, z části i učitelů, velmi skrovný. Neboť *gymnasium akademické* mělo z počátku jen dvě třídy, totiž gramatiku a poetiku. Rhetorika byla žáku zcela prázdna a dostala teprv ř. 1559 několik žáků, ba i po roce tom škola ta někdy celá léta zavřena zůstala. K tomu přispěli jesuité i tím, že r. 1558 žáky ve školách svých za kruté zimy nechali mrznouti a přikázali jim, aby od rodičů svých vymohli si peněz na dříví potřebné k topení síní školních. Proto jim měšťanstvo veřejně vytýkalo, že obracují příjmů svých jen na své vlastní potřeby, a že patrno jest, čeho bezplatným — jak slibovali — vyučováním docíliti chtějí. I sám náměstek královský, arcivévoda Ferdinand pokáral proto přísně jesuity, dokládaje, že nemají potřebí vydírati peněz na žácích, když král sám na potřeby kollegia jejich ročně 1400 kop míš. byl vykázal.

I na *akademii katolické* byl z počátku počet žáků nepatrný, takže jen v oddělení bohosloveckém jediný professor jedné vědě theologické po druhé vyučoval. Oddělení filosofické zůstalo na počátku zcela prázdno a přednášky v něm počaly teprv r. 1559 tak, že jeden magister roku toho vyučoval v první třídě (logice), rokem následujícím měl přejíti se žáky svými do třídy druhé (fysiky) a po roce do třídy třetí (metafysiky), načež se navrátiti měl k novým žákům opět do logiky. Avšak nedostatkem žáků jakož i učitelů přerušeno bylo několikrát vyučování filosofické, takže teprv r. 1566 nový běh počal, v němž bylo jen sedm chovanců jesuitských a sedm posluchačů venkovských.

Protož hleděli jesuité především odpomoci nedostatku žákův a zaopatřiti si učitelův a kněží znalých jazyka českého.

Zařízení konviktu šlechtického.

Toho aby co nejdříve dosáhli, zřídili již r. 1556 v kollegiu vychovávací ústav šlechtický (convictus seu contubernium nobi-

lium), do něhož několik mladíků z bohatých rodin šlechtických vstoupilo, k nimž náměstek královský, arcivévoda Ferdinand panoše své a královské hudebníky připojil, aby po příkladu jejich i jiní školy jesuitů navštěvovali. Do konviktu toho odevzdal roku 1558 tajemník markraběte braniborského, Krištof Astrasius, tři syny své a r. 1559 dáni tam k vychování dva synové vévody bavorského Arnošta a dva synové nejvyššího písaře království Českého, Wolfganga Vřešovce. Roku 1560 přestěhovali se chovanci konviktu, jichž bylo již dvanáct, z kollegia do zvláštního domu sousedního, jejž král Ferdinand I. od vdovy Elišky Uzdařkové k společnému ubytování konviktistův a chudých studentů kollegiu koupil (konvikt šlechtický u sv. Bartoloměje). Chovanců v konviktu šlechtickém přibývalo od roku k roku, takže r. 1583 počet jich až na 57 vzrostl. R. 1579 vzbouřili se konviktisté proto, že ze semináře vyloučeni byli dva soudruhové, z nichž Jan Týnský, žák třídy humanitní, pro jakýsi přestupek metlou mrskati se nedal, a druhý Václav Plzeňský ostatní chovance k tomu měl, aby soudruha svého se ujali a vůbec mrskati se nedali. Vystoupili z konviktu všickni až na pět, brzo se však navrátili, když jim rektor přislíbil, že za vzpouru tu nebudou trestáni a že budoucně, jak si toho přáli, nebudou týráni řeckými přednáškami.

Zařízení semináře chudých studentů.

Aby i z lidu samého žákův a sil národních nabyli, založili jesuité v kollegiu r. 1559 též dům čili seminář pro chudé žáky (*seminarium seu domus pauperum* též *collegium novum* zvaný), k jehož zařízení a vydržování král Ferdinand důchody kláštera dobrolužského ročních 450 zl., jež dříve biskup míšenský k vydržování kněží katolických, pokud jich tam bylo, dostával, povolením papeže Pavla IV. věnoval, jakož i někteří šlechticové dohromady 400 dolarů hned složili. K účelu témuž darovali arcivévoda Ferdinand 100 dolarů, pak nejvyšší purkrabí, Jan mladší Popel z Lobkovic a Jindřich správce arcibiskupství po 20 dolarech a všickni tři slíbili, že po čas živobytí svého právě tolik ročně přispívati budou. Mimo ty zavázal se Arnošt kníže Bavorský a tehdy hrabě Kladský k vydržování

osmi neb devíti chudých studujících v domě tom na útraty své. Roku 1561 vydržováno v semináři již 37 chudých studujících, mezi nimiž byli i čtyři hoši vyznání podobojí. Téhož roku dostalo se chovancům chudým i zvláštního obleku kněžského, totiž taláru; jen kvadrátku nenosili, aby se tím lidu utrakvistskému nezavdala příčina k posměchu. Roku toho opět daroval arcivévoda Ferdinand značnou sumu peněz k zaopatření chudých studentů. I jiní dobrodinci, přede všemi pak rodina pánů z Lobkovic, neustále podporovali dům chudých studentův nejen penězi, nýbrž i obilím a jinými potřebami, zvláště od r. 1564, když král Ferdinand důchody dobrolužské kollegiu zastavil z příčin svrchu uvedených. Tak daroval Jan starší z Lobkovic r. 1579 k ubytování chudých studujících, jichž tenkráte jen 9 společně s chovanci šlechtickými v kollegiu bydlelo, rozsáhlý dům v osadě Matky Boží na Louži stojící. Dům ten vyměnilo kollegium svolením Krištofa Popela z Lobkovic r. 1586 za dva domy v okršku kolleje ležící, k jichž upravení Krištof z Lobkovic 1800 zl. věnoval. K témuž účelu přikoupil týž Lobkovic r. 1587 ještě onen prostranný dům, který král Václav r. 1250 na Ostrově vystavil a v němž desky království Českého po delší čas uschovány byly. V těchto domech, celou stranu kollegia od rohu Křížovnické ulice až ke kostelu sv. Eligia v Platnýřské ulici zaujímajících, ubytováni byli chudí studující z rozličných měst přicházející, jichž počet r. 1583 již na 60 vzrostl a mezi nimiž i 14 utrakvistů bylo, kteří za krátkou dobu katolíky se stali. K vydržování semináře chudých daroval r. 1587 nejvyšší purkrabí Jiří z Lobkovic jeden mlýn s pozemky, mající cenu tří tisíc zlatých. Mimo to ujímal se chudých studentů P. Alexandr Voyt (Pražan), jejich představený, sbíraje příspěvky v lidu zvláště u šlechty katolické.

Nejvydatnější podpory dostalo se domu chudých r. 1588 tím, že papež Řehoř XIII. k žádosti Ladislava a Jiřího z Lobkovic, jíž i král Rudolf sám u papeže podporoval, důchody nadání římského Nejsv. Trojice k vychování chudých studujících, jak katolíků tak utrakvistů, kollegiu pražskému přidělil. (Hammerschmidt. Prodrom. c. 5. pag. 112. 113.) Nadání to, které k uhostění Čechů do Říma putujících již kníže Spitihněv a sv. Václav v Římě jménem »*hospitale Romanum Ss. Trinitatis*« založil

(Hammerschmidt cit. c 5. pag. 112) a král a císař Karel IV. značně rozmnožil, bylo znamenitě vzrostlo, poněvadž od doby rozmíšek husitských žádný z Čechů jeho nepožíval. Vynaložení tohoto nadání na seminář chudých kollegia pražského potvrdil papež Sixtus V. zvláštní listinou r. 1588 dne 5. února danou, ano připojil k němu i hojné důchody jiného římského nadání (*S. Brigitae Gothorum regni Sueciae*), takže semináři úhrnem ročně 500 skudů zlata (scutorum auri ad rationem undecim Juliorum) vykázal, z čehož 26 chudých studujících vyšších tříd se vydržovalo. Přes to všechno rozpustili jesuité chovance chudé v zimě r. 1589 za příčinou drahoty obilní. R. 1593 vzrostl počet chovanců na 100 hlav. Téhož roku odkázala paní Wideriana (snad Vidrová?) na vychování dvou chudých studujících semináři ročně 60 dolarů mimo značnou knihovnu. — Roku 1594 bylo v semináři chudých 80 chovanců, k jichž výživě z četných dobrodinců Adam z Lobkovic mnoho set zlatých rýnských, Jan Václav z Lobkovic 80 rýnských daroval. Roku toho koupil rektor *Sturm* semináři chudých z darů značných dvůr ve vsi Motolech blíž Prahy za 500 kop a přikoupil k němu tamtéž r. 1595 ještě dvě jiné živnosti za 1660 kop, jakož i časem tři vinice, některé lesíky, zahrady a louky za 585 kop míš. (Knihy Vinohrad. Lib. 17. fol. 211; 18. fol. 44, 91 a 143.) R. 1595 odkázal semináři chudých, v němž na jedno sto chovanců bylo. Zdenko Berka z Dubé a Lipého 200 dolarů, k nimž bratr jeho Ladislav 100 dolarů přidal. Roku 1600 darováno chovancům chudým na šatstvo mnoho sukna a plátna zvláště od vdov Pernštejnských, mladší a starší Marie z Manriquez. Téhož roku odkázala vdova Markéta z Lobkovic přes 2000 dolarů domu chudých a taktéž r. 1604 Oldřich Felix z Lobkovic 1000 dolarů. Roku 1605 vykázal staroměstský měšťan Kašpar Blovský z Pálatinu, 2000 dolarů k nadání semináře chudých tak, aby se uložily, až by vynášely tolik úroků, kolik by dostačilo k vydržování dvou jinochů českých, zvlášť jeho příbuzných, v semináři pražském (*nadání Blovské*). — Roku 1609 prodány byly živnosti v Motolech semináři chudých patřící za 3000 dolarů, aby potřebám jeho se vypomohlo. — Konečně darovala na vždy královna *Anna* r. 1618 stálé úroky z jistiny 17 tisíc kop míšenských, kterou na statku Mělnickém v deskách zemských po-

jištěnou měla, obnášející ročně 900 kop míš. (1500 zl. rýnských), rektorovi kollegia k vydržování 10 chovanců, z polovice šlechticů, z polovice takých, kteří ku stavu kněžskému vzdělati se měli.

Těmito značnými dary vzrůstal seminář chudých studujících v kollegiu pražském znamenitě a stal se semeništěm národních jesuitů, kteří mezi národem samým k vykořenění kacířstva přispěti a lid pod obojí jakož i vyznání evangelického, k němuž většina obyvatelstva tehdáž přistoupila, v lůno církve římskokatolické přivésti měli, čehož jesuité i missiemi po Čechách a po Moravě, jak později ukážeme, dosíci hleděli.

Seminář chovanců papežských.

Vedle semináře chudých uspořádáno bylo v kollegiu k rozmnožení duchovenstva silami domácími zvláštní oddělení, tak zvané *seminarium alumnorum pontificum*, založené od papeže Řehoře XIII. r. 1575 pro dvanáct chudých českých synků šlechtických, na jichž vydržování z komory papežské ročně 200 dukátů vykázáno bylo. Udělování míst těchto přenechal papež Vilému z Rožemberka a Vratislavu z Pernštejna Roku 1583 bylo v semináři papežském, jemuž vyslanec papežský *Bonhomius*, dokud v Praze žil, ročně přes 200 dukátů přispíval, již 20 chovanců, a roku 1584 vzrostl jich počet na 26. Neboť toho roku zvýšil papež nadání semináře papežského na ročních 1530 dolarů říšských a ustanovil, aby nejméně 20 chovanců, totiž 8 z Čech, 3 ze Slezska, 2 z Lužice, 2 z Kladska, 2 z Braniborska, 2 ze Saska a jeden z Hesska nadáním tím ročně se vydržovalo. Kdyby však ze zemí mimo Čechy nebylo žádných chovanců, měla se uděliti všechna místa Čechům.

Uvedení slavností školních a církevních a provozování her divadelních.

Ale nejen těmito ústavy v kollegiu pražském zřízenými, nýbrž i rozličnými slavnostmi ve školách svých a ve chrámě uvedenými zvláště pak provozováním divadelních her žáky svými hleděli jesuité větší počet žáků přivábiti.

Tak zařídili r. 1559 na Boží hod svatodušní odpoledne ve školách svých u přítomnosti četného obecenstva slavnosť školní, při které žáci přednášeli řeči latinské a řecké jakož i básně o sedmero darech Ducha svatého veskrz sedmero jazyky vkusně a uměle složené, totiž hebrejsky, řecky, latinsky, vlasky, německy, česky a konečně latinsko-německy (druh to básní nazvaný makaronský). Avšak kdo nepředpojatě věc tu posuzuje, tomu patrno jest, že to zcela nemožno, aby mládež v tak krátké době, v třetím totiž roce po zřízení škol jesuitských, jen na dvě neb tři třídy a několik učitelů obmezených tolika jazykům tak důkladně se naučila, aby jimi řeči a básně vkusně a uměle sepsati a přednášeti dovedla, zvláště když většině těch jazyků — jako vlaskému, německému a českému — ve školách jesuitských ani se nevyučovalo a jediná latina hlavním předmětem celého vyučování byla. Jest tedy na bíledni, že vše bylo strojeno jen k tomu konci, aby rozšířením pověsti o zdárném prospěchu žáků školám jesuitským žactva přibývalo. — Roku 1563 uvedeny ve školách jesuitských veřejné zápasy čili zkoušky žáků, při nichž žáci jeden druhého pílí a horlivostí v umění předčiti a předstihnouti usilovali. Vítězům č. nejvýtečnějším uděleny tenkrát odměny (praemia), totiž knížky pozlacené, obrázky a jiná vábidla mládeže. Podobné slavnosti konaly se napotom každého roku několikrát, zvláště na počátku školního roku.

Roku 1559 zařízen poprvé *na den Božího Těla slavný průvod* na prostoře v domě kollegia, kde postaven byl oltář, jaksi oživený mládenečky studujícími, kteří za anděle převlečení a věnci okrášlení na oltáři samém nad stánkem (tabernaculum) zde onde jako sochy stáli, a když tam velebná svátosť postavena byla, všickni se sklonivše zpěvy umělými Boha ve Svátosti skrytého vzývali. I tato slavnosť konána potom každého roku.*) — Téhož roku zřídili jesuité v chrámě sv. Klimenta poprvé *Boží hrob* a jej co nejskvostněji ozdobili; aby i my-

*) Ještě podnes zachoval se z dob jesuitských v Hradci Králové ten obyčej, že při slavnosti Božího Těla v bývalém kostele jesuitském čtyři studující nejnižších tříd gymn. na způsob panošů oblečení (od lidu andělíčky nazvaní) před velebnou svátostí kráčejíce, kvítí na cestu roztrušují.

slemi diváků pohnuli, zpívány byly od žáků též chorály a žalmy umělé, kteréž se střídaly s hudbou. Roku 1562 postaveny tamtéž *jesle* o Vánocích, a o Velikonocích představena v chrámě svato-klimentském studujícími i *Poslední večeře Páně jakož i Utrpení Kristovo v zahradě Jethsemanské.* I tyto slavnosti opakovaly se za let následujících.

Obzvláštní péči věnovali jesuité *hrám divadelním*, jež žáky svými v kollegiu aspoň dvakráte do roka, obyčejně na počátku roku školního a o masopustě, nemalým nákladem před obecenstvem četně shromážděným provozovati dali.*) Hry tyto, obyčejně obsahu náboženského, byly sepsány jazykem latinským, a nesměla v nich žádná osoba ženská uvedena býti, ani žádný herec za ženskou převlečen vystoupiti. První hra pro lid »*Comoedia de ecclesia ejusque in populos auctoritate*« (Církev a moc její nad národy) provozovala se již r. 1558. O masopustě r. 1559 provozována byla hra »*Pugna carnis et spiritus*« (Boj těla a ducha) před valným množstvím diváků. Roku 1560 dne 18. února představovala se na prostoře č. dvoře kollegia *komedie* »*Euripi*«, jíž nestálosť věcí lidských a krátkosť života našeho se líčila, před obecenstvem páčícím se na 10 tisíc diváků. Když v komedii té i ďáblové vystoupili, ozívaly se v obecenstvu hlasy: »Vizte! Strojenými ďábly strašiti chtějí nás jesuité, jež praví ďáblové pohltí.« Avšak hra tato divadelní opojila mysli diváků tak, že za krátkou dobu třikrát po sobě v kollegiu a po čtvrté na nejprostrannějším dvoře hradu pražského před samým náměstkem královským, arciknížetem Ferdinandem, provozována a od tehdejšího rektora Hoffaea v jazyk německý přeložena byla. Herci, jinoši studující, jichž bylo 50, pozváni byli k hostině nádherné, kterou biskup vídeňský, tenkráte v Praze návštěvou meškající, jim v kollegiu upraviti dal. Od té doby bývali herci po představení divadelním v kollegiu hostinou uctěni

*) Zavedením her divadelních následovali jesuité příkladu jim daného od university utrakvistické, na níž přijímání nového žactva pravidelně provázeno bylo od žáků představením divadelním. Tak r. 1539 hrána byla v kolleji Karlově »*Susana*«, kteréžto představení opakováno bylo r. 1543 s takým úspěchem, že se musilo dávati i na hradě pražském před králem Ferdinandem a královnou Annou. (Jireček, Staré české divadelní hry v Památkách nové literatury české, str. 111.)

a způsob ten zachovával se až do roku 1569. — Dne 15. září r. 1562 počátkem roku školního provozovali studující na dvoře kollegia hru tragicko-komickou »Zahynutí Saula a korunování Davida«, v níž nejvíc se líbil obecenstvu tábor Saulův a Filištinských, jakož i bitva na dějišti svedená. — Dne 31. října r. 1563 provozována na dvoře kollegia hra »*Philopedius*«, jejímž předmětem bylo potrestání libosti v rozkoších. Obzvláště prý zajímalo obecenstvo unesení jinochů prostopášných od ďáblů do pekel a jejich kvílení v ohni pekelném. — Roku 1566 představovali studující o prázdninách velikonočních hru »*Krista z mrtvých vstání*« na hradě pražském a na to i v kollegiu, kdež před otevřením škol dne 6. října truchlohra »*Baptista decollatus*« (Stětí sv. Jana Křtitele) a dne 21. prosince »*Christus a pastoribus adoratus*« (Kristus od pastýřů ctěný) se provozovaly. — Dne 15. října 1568 představovali žáci v kollegiu na dvoře truchlohru »*Sv. Václav mučeník*« poprvé jazykem českým, jiiž sepsal M. Mikuláš Salius, u přítomnosti tak četného obecenstva, že ani místa dosti na dvoře nemělo. K nádhernému upravení této hry poskytli konšelové města též trubače a komonstvo potřebné. Představením tím podařilo se jesuitům nakloniti si i zastupitelstvo Nového Města. Ano i sám lid ubírající se z divadla, volal veřejně: »Teprv nyní zasluhují jesuité český náš chléb. Nechť tedy pokračují, jak počali, vše ostatní podá se samo sebou.« Patrno z toho, že jesuité chytrostí svou dosáhli příchylnosti lidu českého. — R. 1569 oslaveno bylo opětné otevření škol divadelní hrou »*Obraz kacířských ukrutností spáchaných ve Francii*«, které tehdáž vypravovány byly po veškeré Evropě. Téhož roku provozována a pětkrát opakována byla komedie »*Euripi*«, a r 1570 a 1571 provozováno »*Umučení Páně*« a truchlohra »*Svatý Vavřinec*«. Tak i později každý rok překvapili jesuité Pražany novým představením, aby tím řád jejich nabýti mohl půdy pevné. — Při těchto představeních bývalo na tisíce diváků, z nichž mnozí vtipy svými neušetřili ani hercův ani jejich učitelů; většina sice nerozuměla nijak této latině, ale byla nadšena krásným uspořádáním divadla, hudbou, vystrojením, průvody a zápasy. A pro žáky, jakým požitkem byly tyto slavnosti se zkouškami, jichž vyžadovaly, s potleskem množství diváků, s blahopřáním vysokých osobností, s hostinami jim vystrojenými!

Těmito prostředky docílili jesuité toho, že ve školách jejich, jak v gymnasiu akademickém, tak i v akademii katolické, od roku k roku žactva víc a víc přibývalo. Již r. 1565 počaly školy jesuitské poskytovati jistější naděje k podporování a rozšíření církve katolické. Neboť za té doby posílali i utrakvisté u větším počtu než posud do škol kollegia pražského syny své, kteří příkladem katolických spolužáků pohnutí k víře katolické brzo přilnuli, ano mnozí z nich i rodiče své k ní přivedli. Roku 1567 posílal i správce konsistoře podobojí (č. nižší) Jan Mystopolus, muž to obojetný a ctižádostivý, jakož i tehdejší rektor university Karlovy syny své do škol jesuitských.

Zprávy o školách kolleje pražské až do r. 1618.

Jak si počínali jesuité ve školách kollegia pražského, kterým předmětům a jakým způsobem v nich vyučovali za prvních let až do roku 1599, kteréhož teprv zvláštní řád vyučování (tak zvaná »ratio studiorum«, o níž jsme na místě svém již pojednali) ve školách jesuitských uveden byl, a jaký osud školy ty vůbec až do roku 1618 měly, nelze nám zevrubně vylíčiti, nýbrž přestati jest na jednotlivých zprávách, zvláště ve spise »Schmidl, Historia Societatis Jesu«, o věci té zachovaných, které podle dob sestavené zde následují.

Rok školní počínal obyčejně v měsíci říjnu, někdy v měsíci listopadu zvláštní slavností r. 1559 uvedenou. U přítomnosti četných hostí čtena jsou od jinocha nejvznešenějšího jména nejvýbornějších žáků každé třídy, kteřížto předstoupivše před obecenstvo od sboru žáků básničkami pozdraveni a zejména pochváleni byli.

Roku 1559 učil P. Blyssemius theologii, již jen osm kněží venkovských (externů) poslouchalo. P. mistr Gerardus učil dialektice a počal vyučovati i logice, avšak těžce se roznemohl a proto zastaveny opět přednášky filosofické. Dialektiku převzal rektor Hoffaeus, přednášeje dle dialektiky Titelmannovy, která za nejdůkladnější a nejdůmyslnější tehdáž se pokládala. I v rhetorice, roku toho poprvé otevřené, vykládal rektor Ciceronovy (?) čtyry knihy rhetorické k Herenniovi, Ciceronovu řeč »pro Archia«, jakož i Lukiana a uvedl cvičení řečnická, k nimž látku

na každý týden žákům ustanovil. Obyčejně každou neděli a o svátcích přednášel jeden žák rhetoriky v síni školní přede všemi studujícími latinskou báseň nebo řeč od některého professora sepsanou. Určité dny vykládal Blyssemius žákům shromážděným evangelium sv. Matouše, ustanovení katolického náboženství, život a smrt Krista Pána. Každý magister vyvolil si jednoho žáka schopnějšího, jenž by ostatní soukromě napomínal a cvičil. K povzbuzování pilnosti zařízen byl každou sobotu zápas mezi žáky tříd sousedních u přítomnosti učitelů a rodičů, v němž žáci výborní vědomosti svými jeden druhého předstihnouti se snažili. Každého sedmého dne přistupovali žáci k stolu Páně; někteří z nich i dvakrát týdně. Až do r. 1559 zpíval se ve školách ráno před vyučováním čtverozpěv »Jam lucis orto sidere«, místo něhož roku toho uvedena společná modlitba.

Téhož roku prospívala prý mládež gymnasia akademie ve vědách a mravnosti, takže nad mládeží utrakvistickou daleko vynikala. Přes to všecko uznal rektor kollegia potřebu toho, ustanoviti ve školách biřice (corrector), jenž by provinilé žáky mrskal. Avšak tento brzo odstraněn byl, protože rodiče za hanebné to měli, aby synové jejich od někoho jiného mimo magistra, zvláště od člověka sprostého trestáni byli.

Roku téhož vydán tiskem první spis v kollegiu pražském, totiž *katechismus P. Petra Canisia*, jazykem latinským, českým a německým a uveden ve školách. Že však spis ten bez povolení akademie Karlovy vydán byl, pykal za to knihtiskař delší dobu v žaláři. Ale marný byl odpor akademie Karlovy, luthersky smýšlející, proti katechismu Canisiovu, jenž kromě výkladu o všech článcích víry obsahoval též hojné modlitby, návody a rady. Tento katechismus jakož i jiné knihy školní prodávali jesuité sami v kollegiu žákům svým, kteří brzy katechism na paměť se naučili. Až do té doby (1559) uvedeny byly ve školách jesuitů tyto knihy školní: gramatika od *Donata* a *Despanteria*, a kniha Erasma Roterodamského »*De copia verborum*«. Poslední však vyloučena byla roku toho ze škol, protože jesuité Erasma, jenž prý kacířství dvéře a okna otevřel, za hodného neměli, aby ponecháním knihy jeho ve školách jejich ctěn byl.

Roku 1561 ve školách vyšších, v nichž často rozpravy (disputace) theologické a filosofické se konaly,vyučoval P. Blyssemius theologii, jazyku hebrejskému a mathematice, kterémuž předmětu, jakož i ethice (mravovědě) roku toho učiti se počalo. Rektor P. Hoffaeus byl professorem rhetoriky a dialektiky. Ludvík Flauder a tři magistrové učili v gymnasiu akademickém, kde se začalo vyučovati i *jazyku řeckému*, v němž nejenom žáci řádu, nýbrž i venkovští (externisté) prospívali tak, že prý za krátkou dobu nejen řecky psáti, nýbrž i mluviti mezi sebou dovedli! Obzvláštní péče a pilnosť věnována v gymnasiu též hudbě a zpěvu církevnímu a zřízeno zvláštní *cvičení katechetické* každou neděli odpoledne po službách Božích v kostele u sv. Klimenta, takže dva studující německy, dva česky otázkami a odpověďmi, jim od učitelů dříve sepsanými, jednotlivé články učení katolického na paměť vykládali. — Roku 1562 přednášeli žáci gymnasia akademického často znamenitější místa z Cicerona, Vergilia i Ovidia, jimž k napodobení jich na paměť se naučili. Filosofii poslouchalo osm studujících z konviktu a semináře chudých a 13 venkovských čili externů, počet prý to na dobu tu veliký.

Roku 1563 vyučovali jesuité jen soukromě v kollegiu chovance konviktu a domu chudých; neboť roku toho byly všechny školy zavřeny za příčinou morové rány, která od 10. listopadu 1562 až do měsíce října roku 1563 jak v Praze tak i po celých Čechách strašně zuřila. — Té doby jesuité zneužívajíce moci své nad některým žákem nabyté, přemluvili jej, aby do řádu jejich vstoupil a nevydali jinocha odlouděného rodičům jeho; tak r. 1563 přes všecky žaloby rodičů a arcibiskupa podrželi mladého Mikuláše Salia v noviciatu.

Roku 1565 bylo v kollegiu pražském i s nováčky již 60 údů rozličné národnosti, totiž Uhři, Bavoři, Češi, Vlaši, Angličané, Moravané, Tyroláci, Slezáci, Poláci, Slovinci, Rakušané a jiní mnozí; zvláště v noviciátu pražském byla velká směsice členů, v nichž od prvopočátku utlumováno bylo vědomí národnosti a city k vlasti, aby úplně splynuli v celek se všemi členy kolleje. Z těch vyučovali ve školách: P. Ondřej Pěšín theologii, Mag. Jiří Varus filosofii, Antonín Flander rhetorice,Wolfgang Maria poesii a čtyři učitelé gramatice v nižších školách,

které roku toho na čtyry třídy odděleny byly pro větší počet žáků i ze středního Německa do gymnasia přibylých. Jak nepatrného prospěchu v gymnasiu až do r. 1565 bylo docíleno, důkazem toho jest, že po celý tento rok i několik scholastiků jesuitských, kteří v gramatickém umění nebyli dosti zběhlí, do škol nižších chodilo, totiž 5 do rhetoriky, 2 do poetiky a 4 do gramatiky. — Počátkem měsíce října r. t. ukončen rok školní a ku konci přiveden poprvé tříletní běh filosofický M. Jiřím Varem, jenž celou látku o metafysice diktováním a vykládáním probral. Ukončení tohoto prvního běhu filosofického oslaveno zvláštním způsobem. Ze šesti členů kollegia pražského, kteří běh filosofický vykonali, vyvoleni byli tři, totiž: Mikoláš Salius, Alexandr Voyt (oba z Prahy) a Melchior Pichler (z Tyrolska), kteří hájivše veřejně po několik dní věty z oboru celé filosofie, dříve tiskem uveřejněné, dne 11. října důstojnosti mistrů svobodných umění a filosofie na akademii Ferdinandově dosáhli. (*První promoce filosofická v akademii katolické.*) Neboť král Ferdinand I. udělil již roku 1562 akademii katolické právo, aby povyšovala na důstojnosť akademickou každého ze svých žáků neb učitelů, kdo ve zkouškách toho za hodna uznán bude, a ustanovil, že důstojenství tak nabyté míti má takou platnosť, jakoby uděleno na universitách německých, vlašských, španělských neb francouzských

Roku 1566 žádali utrakvisté, kteří syny své do škol jesuitských posílali, aby tito s ostatními žáky katechismu katolickému se učiti a službám Božím a vzývání Svatých obcovati nemusili. V žádosť tuto jesuité k nařízení papeže nesvolili.

Roku 1571 udělil papež Pius V. listem daným dne 10. března Tovaryšstvu Ježíšovu právo, všude i tam, kde by akademie byly, veřejně vyučovati a na důstojnosť akademickou povyšovati každého, kdoby, vykonav studia na gymnasiích jesuitských, přísnými zkouškami učenosť svou dokázal Na základě toho povýšen byl téhož roku dne 16. října úd kollegia pražského, Štěpán Korvinus, jenž nedávno magistrem filosofie se stal, za doktora theologie. (*První promoce theologická na katolické akademii.*)

Roku 1572 převzal přednášky theologické a mathematické, jež na čas přestati musily, P. Alexander Voyt — Roku 1576

počal M. Pavel Neukirch nový běh filosofický, který 30 posluchačů, zvláště šlechticů, prelátů a kněží, navštěvovalo.

Roku 1578 zřídili jesuité při gymnasiu akademickém též školu elementární (schola elementariorum) zvláště proto, aby dítky katolíkův od učitelů kacířských, v jichž rukou veškeré školy trivialní v Praze tehdy byly, v bludech se nevyučovaly. Škola ta svěřena dvěma učitelům světským, kteří chlapečky začátkům čtení, psaní a katechismu jazykem mateřským učili.

Roku 1579 věnovali všichni údové kollegia, jichž bylo již přes třicet, denně hodinu učení se jazyku českému aby lid, zvláště pak hošíky počátkům náboženství v chrámě a ve škole vyučovati mohli. Téhož roku ustanoven byl v třídách humanitních zvláštní professor jazyka řeckého.

Roku 1581 vyučovalo z 31 údův kollegia 12 mistrův ve školách. V theologii, již jen jeden scholastik řádu poslouchal, vyučováno jazyku hebrejskému a vykládán římský katechism, nauka o svátostech, listy sv. Pavla k Thimotheovi a žalmy Davidovy.

Roku 1582 dne 25. června zavřeli jesuité školy za příčinou moru, v Praze vypuklého a kollegium i akademii přeložili do Plzně, kamž i konviktisté, chovanci papežští a většina chudých studujících se odebrali. Avšak i v Plzni po dvou měsících mor se rozmohl a školy i tam byly zavřeny. Mnoho údův Tovaryšstva zvláště professorův morem uchváceno bylo. Morová rána zuřila v Praze tak strašně, že od konce měsíce června až do měsíce listopadu 20 tisíc obyvatelů jí podlehlo. Mor tento prý způsobila kometa, která dne 14. května r. t. od 3.—6. hodiny ranní v blížencích se objevila. Brzy potom nastaly lijavce, vichry, průtrže mračen, povodně, krupobití a konečně mor. — Počátkem r. 1583 vrátili se členové kollegia z Plzně do Prahy a počet jich rozmnožen na 42, z nichž bylo 14 kněží, 7 professorů theologie a filosofie, 1 posluchač theologie, 3 fysiky, 4 logiky, 2 rhetoriky, 10 koadjutorů a 4 na misiích. Do škol gymnasia, které počátkem měsíce února opět se otevřely, sešlo se skoro 400 žákův, z nichž bylo 57 konviktistů, 20 chovanců papežských a 60 chovanců z domu chudých studujících.

Proto roku 1584 zamýšleli hodnostáři církevní a šlechta katolická k radě jesuitů zrušiti universitu utrakvistickou a na místě jí zříditi universitu katolickou. K tomu účelu sestoupili se do rady dne 9. prosince u náměstka královského Viléma z Rožmberka: papežský vyslanec Frant. Bonhomius, arcibiskup Martin Medek, nejvyšší komorník království Českého Jiří z Lobkovic, sudí král. Jiří z Martiniců a Oldřich Felix z Lobkovic. Tito pánové shledavše, že nejsou ještě tak mocni, aby universitu utrakvistickou zrušiti aneb v moc svou uvésti mohli a že by z takového podmanění university Karlovy, která ostatně ledva 800 dolarů ročních důchodů tehdáž měla, žádných velikých výhod jim se nedostalo, usnesli se na tom, že v kollegiu jesuitském, až bude dostaveno, zřídí novou universitu katolickou pod správou rektora kollegia, na níž jesuité podrží vyučování filosofii a theologii, vyučování v právech a v lékařství že se svěří osmi doktorům a professorům světským, veskrz jen katolíkům, jimž arcibiskup právo k přednáškám udíleti by měl. V tomto úmyslu posilňováni byli dotčení hodnostáři i dalším přibýváním žáků ve školách jesuitských, neboť r. 1588 vzrostl počet žáků v gymnasiu akademickém již na 500, mezi nimiž bylo 31 stavu šlechtického a 100 konviktistů; roku 1598 bylo ve všech školách již přes 700 studujících.

Za hlavní příčinu tohoto vzrůstu žactva v kolleji pražské uvádí se, že ve školách jesuitských bylo vyučování pravidelnější a kázeň přísnější, nežli ve školách utrakvistických.

Z předešlého líčení však jsme poznali, že jesuité dovedli získati si žáků hlavně tím, že všemožně se snažili je baviti a prach házeti do očí rodičům a obecenstvu. Vše bylo vypočtěno na okázalosť, takže rok školní byl jen neustálou řadou slavností, jichž přípravy a provozování působily velikou radosť žákům a jichž nádhera klamala posluchače. Mimo to znali jesuité nejlépe umění vlouditi se do duší žáků svých a zakrývati jim nudu vědění. Vzdělávání nabývalo se u nich bez namáhání a bez obtíží. Neboť jesuité přestávajíce na cvičení paměti, vyhýbali se při vyučování všemu, co by jen z daleka v žácích budilo přemýšlení a bádání. Nevštěpovali žákům svým zálibu a úctu k vědě, nehleděli povznésti ducha jejich, ani vzdělati rozum jejich. Ze žáků svých chtěli jen vychovati poslušné syny církve

Přes to všechno byla nouze o kněze katolické v Čechách ještě r. 1598 tak veliká, že roku toho 14 chovanců papežských na kněžství posvěceno bylo, ač mnozí z nich pražádných studií theologických nekonali, nýbrž teprv z logiky byli vystoupli. A tento nedostatek kněží byl mimo vytrvalosť utrakvistů, luteránů a českých Bratří u víře své příčinou toho, že jesuitům za prvních let jejich působení ve zprávě duchovní tak dobře se nedařilo, jako ve školách, pro které za kratší dobu dostatečný počet učitelů si vychovali. Aby dotčenému nedostatku kněžstva katolického se odpomohlo, povýšil král Matyáš k naléhání jesuitů r. 1616 listinou danou dne 27. srpna akademii katolickou (Ferdinandovou) *na universitu* s právem udíleti akademických důstojností; zároveň ustanovil při ní dva professory k vyučování theologie scholastické, jímž ročně 2000 kop míš. z komory královské vykázal. (D. Z. 138, J 21.)

Činnosť jesuitů kollegia pražského ve správě duchovní.

Již r. 1558 jal se P. Jan Victoria (Španěl), který toho času místo rektora v kollegiu zastával, zařizovati v nejbližším okolí pražském *missie* č. katechese jazykem německým, jimiž však praničeho nepořídil, protože, jak rektor Ursmarus sám zaznamenal, ani jediný rolník jazyku německému nerozuměl. Také v Praze nedocílili jesuité z počátku ničeho, zvláště proto, že žádný z nich nebyl mocen jazyka českého. Teprve roku 1559 podařilo se jesuitům jen velkým namáháním v Praze 14 nekatolíků v lůno církve katolické přivésti, kdežto téhož roku přičiněním jediného kněze podobojí u sv. Jindřicha na 500 katolíků k vyznání podobojí přestoupilo. Pročež hleděli jesuité věc katolickou v Praze sesíliti, malý zbytek katolíků všemožným způsobem před zkázou zachovati a obzvláště lid k sobě přivábiti tím, že zařídili již roku 1559 zvláštní slavnosti, obřady a průvody o Vánocích, v postě, o Velikonocích, při vzkříšení, na Nebevzetí Páně a o svátcích svatodušních v chrámě u sv. Klimenta, jichž až do té doby v chrámech katolických nebylo, a o nichž jsme se již na jiném místě zmínili. Obzvláštní činností v úřadě kazatelském vynikal P. Blyssemius, jenž v neděli a ve

svátek kázával k místokráli Ferdinandovi a k panstvu a v čas postní třikrát týdně k lidu s velkou pochvalou. Mimo to pojednáváno bylo od professorů M. Blyssemia a Ludvíka Flandra v chrámě Svatoklimentském u přítomnosti hodnostářů katolických o předmětech theologických, při čemž již se naráželo na učení utrakvistů a jim i kacířství vytýkáno. I ve školách svých nezacházeli jesuité se syny utrakvistů dosti šetrně a hleděli je získati církvi katolické rozličným způsobem, někdy i nelaskavostí, opovrhováním ano i častým týráním. Proto si stěžovala akademie Karlova (utrakvistská), že jesuité nešetří kompaktát basilejských. Stížností těch ale nedbáno a z té příčiny zanevřev lid utrakvistský na jesuity, rušil jejich disputace a slavnosti v kostele sv. Klimenta tlučením na dvéře a vytloukáním oken, vysmíváním se jejich obřadům modlářským nově zřízeným a jinak neslušným se chováním. Tomuto nechvalnému lidu počínání hleděl arcivévoda Ferdinand k žádosti jesuitů zabrániti, zastrašiv utrakvisty tím, že mnoho Bratří Českých, které jesuité obyčejně zatvrzelými pikharty nazývali, dne 25. dubna 1560 v Praze na veřejných místech u přítomnosti četného obyvatelstva zajati a na galeje odvésti dal. Nepřízeň z toho povstalou hleděli jesuité odstraniti a lid sobě získati tím, že se ujímali obyvatelů nešťastných a nouzi trpících a že navštěvovali nemocnice a káznice, zastávali se uvězněných při úřadech, vymáhajíce i největším zločincům (jako jistému Mošusovi), hrdel již odsouzeným, když k víře katolické přestoupili, nejenom milosti, nýbrž i na svobodu propuštění.

Aby však jesuité s lidem českým bez pomoci tlumočníků (obyčejně některých studujících) sami mluviti mohli, počali všickni r. 1560 pilně se učiti jazyku českému po příkladu bratra P. Baltasara Pfarrkirchena, jenž neunavenou pilností v jazyku českém tak pokročil, že již roku toho česky zpovídati mohl.

Roku 1561 učinili jesuité pokus získati církvi katolické i *židy*, k nimž měl P. Blyssemius jednou za týden kázání, jemuž všickni židé v Praze bydlící k rozkazu náměstka královského, arcivévody Ferdinanda, obcovati musili. Avšak tvrdošijnosť židů, z nichž většina při kázání i uši sobě prsty zacpávala, nebyl s to zlomiti Blyssemius, takže velkým namáháním jen tři židy získal. Marná byla i práce Blyssemiova, aby hochy židovské, které

arcivévoda do kollegia často posílal, na víru katolickou obrátil. (Schmidl, Hist. S. J. I., 159).

Ale i nekatolíci setrvali ve své tvrdošijnosti a urputnosti, takže z nich téhož roku jenom 29 církvi katolické získáno bylo, ačkoliv k pokynutí arcivévody zařídil Blyssemius kázání svá v chrámě kathedrálním tak, že v prvé části evangelium vykládal, v druhé pak kacířství vyvracoval. Aby tedy větších úspěchů mezi nekatolíky bylo docíleno, postoupili mnichové řádu sv. Františka kazatelnu svou u sv. Jakuba na Starém městě, pro česká kázání ustanovenou, jesuitům, kteří tam od té doby po 70 let kázali. Roku 1562 spálili jesuité velké množství knih kacířských, které jim jakýsi šlechtic do kollegia byl odevzdal. Téhož roku svěřil král Ferdinand jesuitům prohledávání a posuzování (censuru) spisů, které tiskem vydati se měly. Úřad ten vykonávali jesuité velmi přísně a jak sami praví, svědomitě.

Výsledky práce jesuitů byly posud ještě nejasné, ale nikoliv ledabylé. Pokračovali ve svých missiích, nejprvé v okolí pražském, potom v ostatní zemi; přestupů k víře katolické takto získaných nebylo mnoho a byly bezvýznamné.

Brzy však jesuité podnikali vyvraceti učení nekatolíků, hleděli rozvinouti výmluvnosť a učenosť, než by se přikročilo k násilí. Především snažili se potlačiti protestanství rozšiřující se mezi kněžími kališními, z nichž děkan kutnohorský Benedikt r. 1561 obviněn z bludů cvinglianských, po dlouhém žalářování odsouzen byl k vyhnanství ze zemí českých i všech císařských. Tím povzbuzeni jsouce jesuité, k potlačení protestantů získali některé z kněží strany kališnické již již umdlévající, zejména neupřímného kněze utrakvistského mistra Havla *Gelasta* Vodňanského, probošta kolleje Všech Svatých, jenž s nimi již od r. 1559 v důvěrném byl spojení. Návodem jesuitů podal Gelastus r. 1562 jménem svým a svých spojenců (22 kněží kališních) králi samému žalobu na více kněží utrakvistických pro bludy a kacířství. Mezi těmito obžalovanými byli zejména Jan Mystopol, kazatel Betlemský, faráři v Praze u sv. Vojtěcha, u sv. Michala a v Týně, pak arciděkan v Hradci Králové, děkanové v Rakovníku, v Českém Brodě, v Nymburce, v Čáslavi, v Chrudimi, v Jičíně a v Pardubicích, faráři v Roudnici, v Dobrušce, v Novém Městě, Hradišti, v Sezemicích, ve Dvoře a v Kolíně. Ob

vinění kněží dle král. rozkazu vyslýcháni byli při arciknížecím soudu komorním od soudců zemských právním processem, který však z důležitých příčin byl odložen král. rozhodnutím, jímž jen faráři z Dobrušky a ze Sezemic zbaveni byli služby kněžské, ostatní však kněží propuštěni byli s napomenutím, aby drželi se kompaktat a nic nového v ceremoniích nezamýšleli, »neboť JMC. ráčil poručiti na to zvláštní pozor míti a trestati«. A tak jesuité pomocí Gelasta, zamezili poněkud odpadávání kněží k protestanství a pohnuli mnohého kněze utrakvistického, že se odřekl kalicha, zvláště pak získali Gelasta, jejž zovou Husitou nejučenějším (doctissimus), takže častým obcováním s nimi pohnut, konečně odpřisáhl husitství své a v kšaftě roku 1577 vyznal, že jest mu matkou církev římská. (Arch. místodrž. R. 109, 15. — Schmidl, Hist. Soc. Jes. I. 398.)

Roku 1563 vystupovali jesuité již i proti učení podobojí veřejně v kázáních svých. Tak professor theologie P. Wolfgang, jenž každou neděli v chrámě u sv. Jakuba česky kázal, pravil k lidu shromážděnému, že za kacíře pokládán má býti každý, kdo urputně přikládá víru k tomu, že všem k spasení potřebí jest přijímání svátosti oltářní pod obojí způsobou. Tím pohoršeny jsou mysle utrakvistů tak, že někteří z lidu odvážlivější se zapřisáhli P. Wolfganga zbaviti života. Rozumnější z nich hleděli tomu zabrániti a podali jen stížnosť na jesuity arcivévodovi Ferdinandovi, avšak jak obyčejně, beze všeho výsledku. Tak i marně si stěžovali rodiče jednoho jinocha, jenž do řádu jesuitského vstoupiti hodlal, u arcibiskupa a kanovníků na jesuity, že tito zneužívajíce nezkušenosti mládeže, sladkými slovy a sliby syna jejich k sobě přivábili a jim jej vyrvali.

Z toho, co jsme o duchovní činnosti jesuitův až posavad uvedli, jest patrno, že první práce jejich duchovní přes všecko úsilí krále Ferdinanda I. k upevnění a rozšíření katolictví v Čechách ještě málo přispěly. Příčinou toho bylo jednak příkré jejich vystupování proti utrakvistům, zvláště pak neblahé poměry církve katolické v Čechách. Neboť v městech královských bylo té doby obyvatelstvo skoro veskrz lutheránské; jen v Plzni a Budějovicích udrželi se katolíci. I vyšší stavové na statcích svých vedeni jsouce svými prospěchy, zabrali důchody církevní, povzbuzovali poddané své, aby farářům neplatili desátků, ba

rozdělovali mezi ně někdy statky církevní. Marné byly stížnosti farářů administrátorovi podávané.

Aby tedy katolictví nové síly nabylo, obnovil král *Ferdinand I.* k radě děkana kapitoly pražské Scribonia (Píška) r. 1561 arcibiskupství pražské, již od počátku válek husitských přestoupením arcibiskupa *Konrada z Vechty* ke kališníkům uprázdněné, a dosadil na toto nově zřízené arcibiskupství bývalého velmistra řádu křížovnického a dosavadního (od r. 1558) biskupa vídeňského *Antonína Brusa z Mohelnice.* Tento nový arcibiskup usiloval o to, aby utrakvisty spojil s církví katolickou. Proto na tridentském sněmu církevním pomocí uherského biskupa pětikostelského, Jiřího *Dražkoviče*, domáhal se toho, aby utrakvistům povoleno bylo přijímání podobojí způsobou i ve chrámech katolických, k čemuž papež *Pius IV.* po delším váhání konečně k žádosti krále Ferdinanda dne 16. dubna 1564 pod jistými výminkami přes odpor jesuitů Laineza a Salmerona*) svolil. Dne 21. července arcibiskup Brus radostně ohlásil toto povolení kalicha a napomínal kněze, aby se dva dni postili a modlili, aby to povolení bylo k svornosti, lásce, míru a pokoji věrných. A tedy musili také jesuité po dlouhém se zdráhání dle rozkazu arcibiskupa a k radě přátel svých i v chrámě svém u sv. Klimenta, ač velmi neradi podávati svátosť oltářní podobojí způsobou, činili to však jen v kapličce Matky Boží a sv. Anny těm, kdož z hříchů svých knězi řádnému se vyznali. Tímto obmezením udílení kalicha vlastně jen katolíkům bylo povoleno. Ačkoliv jesuité potom velmi se vynasnažili, aby dotčené povolení papežské bylo zrušeno, tvrdíce, že tím chrámy katolické se znesvěcují, že Husité (utrakvisté) podmínce dané nedostávají, opomíjejíce vyznání hříchů před sv. přijímáním, a že takto více katolíků Husity než Husitů katolíky se stává; přece udržel se tento obřad k nařízení papeže až do r. 1622, tedy ještě po 58 let v zemích království Českého, neměl však následků, od arcibiskupa Brusa očekávaných. Neboť ani konsistoř

---

*) O zhoubném působení těchto jesuitů na sněmě tridentském pojednali jsme již předešle v článku »Jesuité v Německu«. Nejvášnivěji počínal si na sněmu jesuita Lainez, jehož důvody výmluvně potíral arcibiskup Brus, domlouvaje mu, aby raději dbal o nápravu mravů nežli o rozmnožení dogmat. (Borový, Brus 33. 38.)

ani kněží podobojí nechtěli se podati moci arcibiskupa a sloučiti se s církví katolickou, když se doléhalo na to, aby upustili od přijímání nemluvňátek a zrušili svátek kacíře Husa, k čemuž také rektor kolleje jesuitské Blyssemius stále přemlouval Mystopola, administratora podobojí.

Přece však arcibiskup Brus k jinověrcům se choval se zvláštní šetrností. Bylť nejen poslušným synem církve, ale i spravedlivým a lidským ke všem i dobrým vlastencem; nekatolíci čeští vážili si při něm, že přál národnosti jejich. O šetrnosti jeho k jinověrcům svědčí zvláště slova, jimiž r. 1578 na otázku, co učiniti s kacířem, odvětil: »Na malou haeresi zákon žádá ztrátu ruky, za velkou chce upálení — ale kněz k tomu ničemu nebude raditi.« (Borový, Brus, str. 54, 227). Ale všecka jeho horlivosť a upřímná snaha o povznešení katolictví nepotkávala se s výsledkem příznivým; bylo mu zápasiti s mnohými nesnázemi, k nimž náležely: nedostatek kněží, úchvaty patronů, hmotná i duševní bída, nevědomosť farářů, jich nedostatek věroučný i mravní, obyčejné výjevy pohoršlivé, hádky, opilství, souložnictví. Kněží nenosili oděv církevní, chodili se zbrojí, prali se s osadníky svými, hrdlili se s duchovními utrakvistickými. Mnozí kněží zanedbávali i povinnosti své, nesloužili ani mší; zvykliť neobmezené svobodě a vzpírali se všeliké kázni, kterou arcibiskup mezi nimi pomocí děkanů opět zavésti se snažil, protože svazky poslušenství od dávna byly přervány. Z té příčiny děkanové po několika letech prohlásili, že síly jejich jsou vyčerpány, a prosili arcibiskupa, aby zprostil je úkolu velmi těžkého. Tak psal děkan litoměřický r. 1570 arcibiskupovi: »Církvi hrozí zkáza; ejhle kam nás přivedly naše spory, naše roztržky, naše záští, naše nenávisť, naše touha po pomstě.«*)

Reformační snahy jesuitů za panování krále Maximiliana II. (1564—1576).

Za takovýchto poměrů jesuité pochybovali sice o obrácení nekatolíků, ale nevzdávali se naděje, že toho dosáhnou. Počet

*) Viz Borový, Antonín Brus, str. 98, 165, 210 a n., kdež uvedeny jsou obšírné zprávy o zhýralosti a hrubosti kněžstva katolického, světského i řeholního.

věrných svých chtěli nahraditi výtečností a ozbrojovali se pro blízký boj, k němuž sbírali znenáhla pomocníky své zvláště v urozených společenostech; zejména purkrabě *Jan z Lobkovic* a kancléř *Vratislav z Pernšteina*, kteří, jsouce hned od počátku na radách jesuitů zcela závislí, brzy činnosť svou v smyslu jejich patrně osvědčili. Ale přece zmocnil se jesuitů nepokoj veliký, když mírný a shovívavý *Maximilian II.* (r. 1564) ujal se vlády v Čechách, kde protestanství se šířilo a upevňovalo, utišili se však poněkud, vidouce, jak v prvních letech král zamítá přání protestantů. Neboť Maximilian vyhověl sice žádosti stavů r. 1567 na sněmě podané za *zrušení kompaktát*, jež dle mínění Čechů mělo zahájiti plnou snášelivosť náboženskou, a slíbil chrániti stejně utrakvisty i katolíky. Za-to vyžádal si od stavů slib, že nedovolí přístupu do země sektám kacířským, ale trpěti budou jen ty, kteří spravují se slovem Božím. Naproti tomu ponechal nerozhodnutou žádosť stavů, aby navrátil jim právo osazování konsistoře strany podobojí; slíbil však, že vyhoví této žádosti stavů, jest-liže výsadami svými prokážou k tomu právo své.

Té doby počali jesuité z kollegia pražského býti činnými také na *Moravě*, kde jim biskup olomoucký, Vilém *Prusinovský z Výškova*, jenž všecky síly své věnoval zničení kacířů, r. 1566 *v Olomouci* novou kollej založil, aby k rozšíření víry katolické, mající na Moravě u porovnání s jinými vyznáními jen málo přívrženců, co možná nejvíce přispěli. Jesuité v Olomouci zřídili ihned školy se seminářem pro mládež šlechtickou, které přes všechen odpor a přes všecky překážky protestantů r. 1572 za *akademii* od papeže byly potvrzeny. Potom obrátili se jesuité vší silou zvláště horlivou polemikou náboženskou proti protestantismu a proti Jednotě bratrské, dokazujíce, že nauky jejich nezakládají se na pravdě zjevené. Přes to všecko nedocílili jesuité velkých výhod církvi katolické pro zatvrzelosť nekatolíků, jež senát olomoucký mocí svou podporoval a hájil, pak pro přílišnou horlivosť biskupa Viléma, který k radě jesuitů r. 1571 nařídil, aby kacíři v chrámech nebyli pochováváni a aby při pohřbech jejich ani se nezvonilo ani nezpívalo. Tím rozčileny byly mysle nekatolíků tak, že usnesli se na tom, všechny kněze katolické a přede všemi jesuity z Olomouce vyhnati, čemuž

však zabránil podkomoří Jachym ze Zoubku a biskup Vilém, jenž zvláště jesuitům k pomoci přispěl. — R. 1573 nabyli jesuité stálého sídla též v *Brně*, kde jim bratří *Grodečtí z Grody* (šlechticové slezští), Jan, biskup olomoucký, a Václav, děkan kapitoly brněnské, dům pro nováčky *(domus probationis)* založili, k němuž r. 1578 král Rudolf II. postoupil klášter Augustinek s mnohými statky, v němž si jesuité kollej zřídili.*) V Brně, kde katolictví zastoupeno bylo téměř jen několika kanovníky, a kde bohoslužby nekatolické veřejně byly konány, počínali si jesuité z počátku velmi opatrně; netupili nikterak jinověrců v kázáních svých, čímž si i městskou radu protestantskou získali, takže jim sama kostel nabídla. (Schmidl, Soc. J. 207. 211. 330.)

Zatím pokračovali jesuité v duchovní činnosti své také *v Čechách*. V Praze, kde počet kazatelů jejich rozmnožen byl r. 1566 posvěcením na kněžství mistrů filosofie, Antonína Flandera, Jiřího Vára, Jana Herrmanna a Wolfganga Marie (mladšího), jesuité r. 1567 obrátili k církvi katolické 160 osob kázáními svými, jež měli v jazyku českém u sv. Jakuba, u sv. Benedikta na Hradčanech a u křižovníků; v chrámě svém u sv. Klimenta přestali však r. 1567 česky kázati, protože tam neměli žádných posluchačů; německy kázali u sv. Klimenta dopoledne i odpoledne. K žádosti pak několika Vlachů, jichž na ten čas mnoho za příčinou obchodu a provozování řemesel v Praze se zdržovalo, a valná část i k utrakvistům přecházela, zřídili r. 1569 kázání vlašská ve zvláštní kapličce, v kollegiu založené, z níž později nádherná kaple vlašská povstala. — Také vysílali jesuité, od r. 1566 počínajíce, z kollegia svého kněze jazyka českého již mocné, do měst i vesnic k žádosti šlechticů katolických *(první missie v Čechách)*, z nichž mnozí, zejména *Vilém z Rožmberka*, nejvyšší komorník království, *Adam z Hradce*, nejvyšší kancléř, a *Vratislav z Pernšteina*, již na to pomýšleli, založiti v městech svých, totiž v Třeboni, v Hradci Jindřichově a v Litomyšli, kollegia jesuitská; zvláště nabídl k tomu účelu jesuitům Vilém z Rožmberka r. 1566 opuštěný klášter Augustianů i s farním kostelem *v Třeboni*,

*) Obšírná zpráva o kollejích olomoucké a brněnské jest ve spise našem »Jmění a statky kollejí jesuitských«.

který však jesuita P. *Václav Šturm*, z kollegia pražského tam poslaný, nepřijal, protože důchod slibovaný byl nepatrným. Této příležitosti použil tam Šturm k obrácení nekatolíků, jichž až do r. 1570 na 50 získal, mezi nimiž i tři Bratry České, proti nimž zvláště horlivě si počínal. Téže doby (r. 1567) začali jesuité navštěvovati také nejbližší města u Prahy, zejména *Buštěhrad*, kde jesuita P. *Tolmaier* tamějšího pána *Jáchima Novohradského z Kolovrat*, utrakvistu, kázáním svým získal církvi katolické. Taktéž často kázal jesuita P. *Volfgang Maria* v *Buštěhradě*, na *Mělníce u Zdislava Berky*, v *Brandýse nad Labem* a v *Staré Boleslavi*, kde jesuité později stálého sídla nabyvše, přičiněním svým k oslavení zázračného obrazu Panny Marie hlavně přispěli. Roku 1568 posláni byli z kollegia pražského dva jesuité též do *Roudnice* k žádosti tamějšího pána, vévody *Jana z Ostrova*, aby tam kázali a vyučovali; tito nejenom knížete samého, nýbrž i četné jeho dvořanstvo vycvičili ve víře katolické, a i tři kacíře uvedli na pravou cestu. — Téhož času získali jesuité v Praze dva výborné jinochy šlechtické, *Sigmunda a Jindřicha z Pisnice*, které z moci nekatolických příbuzných jejich vyprostili a do Vídně poslali, aby tam opět k víře katolické byli přivedeni.*)

Avšak za krátkou dobu kollegium pražské, které tehdáž 43 členy čítalo, utrpělo velmi vystoupením z řádu dvou údů již starších. Neboť r. 1568 P. *Wolfgang Maria* (starší) z Horšova Týna, který již r. 1552 v Římě vstoupil do řádu, vystoupil z něho přes všecko domlouvání představených svých, když do Prahy zpět povolán byl z Hradce Jindřichova, kde za příčinou zřízení nového kollegia po dvě léta byl meškal. Roku pak 1569 P. *Adam Haller*, představený konviktu (od r. 1553 údem řádu), tajně uprchl z kollegia pražského do Vídně, rodiště svého, vystoupiv nejenom z řádu, nýbrž i z církve katolické. Téhož roku pozbyli jesuité vážnosti, z níž i u mnohých nekatolíků již se těšili, také tím, že jejich působením v Praze tajně jat a potom v Římě uvězněn a usmrcen byl *Jakub Olympidar Palaeolog*,

---

*) Jindřich z Pisnice odbyv studia vyšší ve Vídni a v Jngolstadtě u jesuitů vynikl později a stal se konečně r. 1601 místokancléřem království Českého a podporoval až do své smrti († 1608) vydatně snahy jesuitů.

pocházející z rodu vznešeného císařů řeckých, jenž byl dříve mnichem řádu dominikánského v Římě, z něhož pak vystoupil a uchýliv se v mnohých článcích od víry katolické, po Německu učení své rozšiřoval a proto mnohdy pronásledován jsa, konečně do Prahy útočistě vzal. Zde, jakmile od jesuitů byl poznán, hned zrazen jest a pomocí katolických pánů bez hluku popaden a do Říma k soudu podán. K znepokojení nekatolíků zadali jesuité příčinu r. 1571 také tím, že jejich návodem stavitelé a kamenníci italští, v Praze přebývající, a dle příkladu jejich i jiní mistři katoličtí se zavázali, že nepřijmou žádného tovaryše ani učeníka, který by nebyl náboženství katolického.

Ještě více popudili jesuité nekatolíky proti sobě, když jejich přičiněním nesvolil král *Maximilian v žádosť šlechty české* (200 pánů a rytířů), na sněmu v Praze v měsíci květnu r. 1571 podanou *za schválení konfesse augšpurské.* Taktéž překazili jesuité zvláštním přičiněním P. *Šturma* a *Hostirína* (Hostounského) r. 1575 *namáhání lutheránů, Českých Bratří a kalvinistů na sněmě pražském, aby se jim*, jako šlechtě rakouské, *dostalo svobody náboženské.* Lutheráni byli tehdáž beze vší pochyby již velikou většinou obyvatelstva v Čechách, kdežto počet katolíků r. 1575 páčil se dle zprávy papežského nuncia, Jana Vescova, biskupa z Torcella, jenom na 304.000 hlav. (Theiner, Annal. eccles. II. 452). Také Bratří čeští poměrně byli méně četní v městech, takže počet jejich nepřesahoval nijak desetinu všeho obyvatelstva; též seznamy šlechty, přiznávající se k Jednotě bratrské svědčí, že kolem r. 1575 ani desátý díl stavu rytířského a 15. díl stavu panského nehlásil se k Bratřím, jichž tehdáž nebylo ani na 60.000 osob. Ale Jednota bratrská byla silná důstojností členů svých.*)

---

*) Mezi Bratřími bývalo také vždy hojně spisovatelů, takže počet spisů složených od členů jednoty páčí se skoro na třetinu všech plodů literárních v Čechách za XVI. století. Spisy tyto jsou náboženské a dějepisné; k náboženským spisům náleží díla polemická, katechismy rozsáhlejší a malé, zpěvníky (kancionály) a překlady písem svatých, zvláště *Blahoslavův Nový zákon* (r. 1564) a *Bible Králická* r. 1579—1593 od starších Jednoty podporou pana Jana staršího z Žerotína vydaná. Tento vzácný pramen zpráv o mravném stavu a pravém učení Jednoty posuzovali spravedlivě i sami katolíci. Také pravé a jediné dějepisce české v XVI. století dlužno hledati v Jednotě bratrské. K nim náleží nejprve

Proto lutheráni přijali výminky Bratří, když se jednalo na sněmě r. 1575 o návrhu »*konfesse české*«, ke které však Bratří prostě a přímo nechtěli přistoupiti, prohlásivše jen, že chtějí kráčeti společně s druhými protestanty Dle sněmovního snesení většiny stavů *o znovuzřízení církve české* měla v čele jejím býti konsistoř, složená z administrátora a konsistoriánů, od stavů volená; vedle ní měli býti defensoři světští, rovněž od sněmu zvolení, kteří by dohlíželi nad ní a chránili ji. Konsistoři obecné podřízeny měly býti konsistoře krajské. Jmenování farářů nadále náležeti mělo patronům, ale musilo býti schváleno od moci církevní. Kněží měli býti svěceni od administrátora.

Král Maximilian II. přijal žádosť stavů evangelických za schválení konfesse české, dne 18. května 1575 mu podanou, s obvyklou laskavostí k uvážení. Na radu arcibiskupa odevzdána byla konfesse česká *jesuitům Šturmovi a Hostounskému*, aby k ní vypracovali odpověď i zamítnutí, jež později vydáno bylo tiskem. Zatím král hleděl věc protáhnouti, aby vyhověl přání papeže a stavů katolických, kteří dle rady arcibiskupa, kapitoly, prelátů a jesuitů na sněmě odepřeli docela přistoupiti k většině a domáhati se na králi svolení k přeměně církve české. Tímto protahováním rozčilovaly se rychle mysli stavů. Kazatelé katoličtí i kněží kališní rozněcovali vášně, zejména mistr učení pražského Václav *Franta* (Fronto, Frontha) z Plzně, jenž v metropolitním chrámě na hradě pražském v apologii své lutherány přirovnával k šelmě ze zjevení, zvláště pak nadával Bratřím »prašivých ovcí« a vybízel k vyrocení jich, pravě, že nepřišel Kristus pokoj dáti na světě, ale meč. (Sněmy IV. 439.) Kázání Frantovo bylo vůbec tak ostré a svárlivé, že kazatel proto od arcibiskupa byl pokárán. Proto protestanté stěžovali si trpce a obviňovali katolíky z nejhorších záměrů,

Matěj Červenka, jenž sepsal »Děje české« v l. 1530—1545; potom *Jan Černý* († 1565), jenž podnikl proslulé dílo obnovení archivu bratrského, r. 1546 v Litomyšli shořelého, jehož VII. a VIII. foliant obsahuje Bohuslavovy historické zprávy o dějinách Jednoty v l. 1547—1552; zvláště pak *Jan Blahoslav*, jehož zprávy o cestách do Vídně (1555—1557) a do Magdeburgu (1556) obsahem jsou důležité a formou dokonalé; poslední z četných dějepisců této doby jest proslulý spisovatel a knihtiskař mistr *Adam Daniel z Veleslavína* (1545—1599).

zvláště *jesuity*, kteří prý obmýšlejí noc svatobartolomějskou a v kázáních svých vynášejí vévodu z Alby. Naproti tomu katolíci tvrdili, že evangelíci strojí se k řeži a zamýšlejí sesaditi Maximiliana. (Sněmy IV. 437.)

Král hledě stavy evangelické poněkud ukonejšiti, aby nejstaršího syna jeho Rudolfa za krále českého přijali, svaloval váhavosť svou na katolíky, k jichž žádosti papež ustavičně prý na něho doléhá pod klatbou, aby toho nijakž nedopouštěl, čeho stavové evangeličtí žádají. (Theiner, Annales eccles. II. 7. 8.) Z té příčiny naléhal Maximilian na náčelníky evangelíků skrze presidenta komory české, aby nežádali před sněmem odpovědi veřejné. K tomu když stavové svolili, připověděl jim král u přítomnosti syna svého Rudolfa, že všecko to, co stavové podobojí při něm žádali, dovolí a jim i majestátem svým potvrdí. (Arch. místodr. R 109. 14. — Sněmy české IV. 452.) A tak zjednána byla shoda stavů s králem a doba pronásledování zdánlivě minula. Stavové evangeličtí zvolili si ihned 15 defensorů k zabezpečení svobody vyznání protestantského, kteréž však zůstalo podrobeno konsistoři utrakvistické. Neboť král nesvolil k zařízení nové konsistoře dle přání stavů evangelických, takže konsistoř utrakvistická i potom osazována byla od krále vždy jen kněžími ze starých utrakvistů, ač počet jejich byl již malý a i ve městech královských řady jejich se udržovaly více působením vlády, než příchylností obyvatelstva.

Tímto jednáním Maximiliana znepokojen byl vyslanec papežský, král však ho ubezpečoval, že se chopí, až nastane chvíle vhodná, příslušných prostředků k povznešení katolictví, k čemuž prý zvláště přispěje pobyt jeho syna Rudolfa v Čechách. Také *jesuité* uznávali, že všecka nebezpečí nejsou odstraněna, a že zajisté jsou cíle konečného ještě dalecí; ale právě že unikli šťastně velikému nebezpečí. Téhož mínění byl arcibiskup, jenž upokojil i papeže listem svým, dne 17. září 1575 daným, v němž pravil: »Nikdy náboženství katolické nebylo tak nebezpečně ohroženo; obludy hrozné a všecko stádo pozemské sběře a pekelné jeskyně se pozvedly se svými šípy jedovatými a *s tou potupnou konfessí* nebo lépe *konfusí* na úplné a konečné zahubení, zničení a sboření zbytku církve katolické. A rád věřím, že všickni ďáblové s četnými kacíři již zemře-

lými opustili peklo a vešli do některých pánů českých. Ale ďábel nezískal ničeho, neboť Vaše Svatosť ví, že mimo to, co od dávna trvá v této zemi, nic nového nebylo zavedeno. (Theiner, Annales eccles. II. 20.) A tak katolíci nepokládali se býti zavázáni k tomu, aby ohled měli na konfessi českou, od krále Maximiliana nekatolíkům jen ústně připověděnou. Protož také jali se protestanté viniti stranu katolickou, že drží se zásady jesuitů, jakoby vrchnosť slibu kacířům daného nemusila plniti. (Arch. místodrž. R. 109 14. — Skála III. 253.)

Jak nepatrných úspěchů protestanté docílili na sněmě r. 1575 od 21. února až do 27. září trvajícím a nejdůležitějším v dějinách českých, a jak i nadál obmezena zůstávala svoboda náboženství vysvítá z toho, že král *Maximilian* před odjezdem svým z Čech *zakázal vytištění konfesse české*; z Řezna pak vydal mandát, kterým hejtmanům krajským přikazoval *přísné vykonávání dekretů Vladislavových a Ferdinandových proti Bratřím Českým, zakazoval městům královským zaváděti všeliké novoty náboženské a nařizoval jim poslouchati rozkazu konsistoře utrakvistické.*

Z toho však povstalo pohnutí veliké mezi *protestanty*, k nimž i mnozí od strany utrakvistické přestupovali, zvláště páni a rytíři; tito pak s ostatní šlechtou na statcích svých nespravovali se konsistoří utrakvistickou, nad to i mocí a násilím způsobili obrácení poddaných svých dle tehdejší zásady: »Jakého náboženství jest pán, takového musí býti i poddaní jeho.« Z pánů většina přestoupila k lutheranství z pohnutek hmotných a protože hleděli spíše využitkovati výhod reformace, nežli zabezpečiti vítězství její, zanedbávali obnoviti a dokončiti dílo r. 1575 navržené. Faráři neměli nijakého vlivu, často žádné mravní hodnoty, a nemajíce své vlastní konsistoře, zůstávali beze vší církevní jednoty a beze vší kázně, čímž náboženství jejich samo hynulo, a jen náboženské hádky měly nerušený průchod k nemalé zkáze mravů a duchovního vzdělání v národě. Když tak jednota víry protestantů po odtržení jejich od konsistoře utrakvistické chráněna nebyla žádnou autoritou, defensoři nemajíce moci a nemohouce konati úkol svůj, vzdali se úřadu svého a vysvětlili ústup svůj v prudkém provolání, jež bylo téměř vyzváním k odboji.

Také *Bratří Čeští* nedbajíce zákazu králova, konali veřejně shromáždění svá v Praze i mimo Prahu, v jejíž okolí zřídili sbory bratrské v Čičovicích, Dubči, Nižburce a Tuchoměřicích na statku Ctibora Služského z Chlumu, zvláště pak otevřeli slavně opět sbor svůj v Mladé Boleslavi, k rozkazu Ferdinanda I. zavřený, za velikého shluku šlechty i lidí. Podle žaloby konsistoře utrakvistické, Bratří schůze své činili u velikém počtu nejen po domích, nýbrž i v kostelích ve vsi Vidimi na statku pana Hrzaně z Harasova, ve vsi Nechanicích na statku pana Mikuláše Pecingara, ve vsi Stěžeřích na statku p. Šťastného Pravětického z Pravětic, ve vsi Boharyně na statku dědiců po panu Jestřibském; nad to i v městě Turnově v jednom domě sbor sobě nově zarazili. (Sněmy české IV. 432 a 434.) Rozšiřujíce se takto v zemi, získali též mnohé členy ze stavu panského a rytířského, jichž synové studovali na akademiích kalvinských v Basileji a Genevě ve Švýcarsku, Montpellieru a La Rochelle ve Francii Z toho se vysvětluje patrná proměna Bratří Českých, takže vzdali se bývalé nečinnosti a vystupovali již výbojně. Kněžím jejich dostávalo se vychování velmi pečlivého, obyčejně studovali několik let na universitách; již r. 1575 skoro 40 studujících dlelo takto v cizině, aby připravovali se k úřadu posvátnému. Také v Ivančicích na Moravě založena byla vyšší škola, na níž se vyučovalo též řečtině a hebrejštině. (Denis-Vančura, Konec samostatnosti české.)

Vzrůst moci jesuitův a útoky jejich proti nekatolíkům za Rudolfa II.

Po smrti krále Maximiliana (12. října r. 1576) za panování syna jeho *Rudolfa II.* (r. 1576—1612) obnoveny byly opět spory náboženské. Protestanté rozhořčeni porážkami svými, sdružovali se po dlouhé době ztrnulosti opět k nejtužšímu úsilí. Zvláště dosáhli nadvlády v severních Čechách zejména v městech Kadani, Mostě, Žatci, Maštově, Chebě, Lokti, Teplicích a Litoměřicích; města pak Boleslav, Jičín, Nymburk, Pardubice, Chrudim, Hora Kutná, Ledeč, Benešov, Pelhřimov a Písek, hlásila se r. 1578 docela k lutheránství neb ke kalvinismu; také města Louny, Rakovník, Beroun, Slané, Mělník,

Kolín, Kouřím, Brod Německý, Domažlice, Sušice, Klatovy a Vodňany byla rozhodně protestantská. I mimo města vytčená šířilo se protestantství od r. 1578—1600 zvláště na panstvích Poděbradském, Lanškrounském a Lanšperském, jakož i v Kostomlatech a ve Velvarech; též v jižních Čechách usazovalo se protestanství zejména v dekanatě Pracheňském, kde již r. 1578 obsazeno bylo 16 far veskrz lutherskými kněži, i v městečku Vyšším Brodě pod samou pravomocí Cisterciaků vzrostlo protestanství tou měrou, že se vyznávači jeho bouřili proti faráři od Cisterciáků dosazenému. (Arch. místodrž. Missiv. č. 101, fol. 30, 52, 65, 104, 128, 138.)

Také na Moravě dobývalo si protestanství od začátku panování Rudolfova vždy více půdy, ačkoliv císař již r. 1577 všem městům markrabství, zvláště pak městům Olomouci, Brnu, Znojmu, Jihlavě, Uničovu a Hradišti, rozkázal, aby se v nich mimo starou víru křesťanskou přetrhly všeliké sekty, které se tam rozmáhaly. Tento rozkaz však neměl žádných následků; neboť obyvatelstvo protestantské dotčených měst nechtělo se účastniti ani processí, a marné byly žaloby, od biskupa olomouckého a mnohých kněží dle rady jesuitů vedené. (Archiv místodrž. Missiv. č. 97. fol. 110; č. 111. fol. 138, 147: č. 113. fol. 52.)

Jaký téže doby byl stav náboženský v Čechách, poznáme z listu tehdejšího arcibiskupa Martina Medka, r. 1589 papeži Sixtovi V. zaslaného, v němž mezi jiným praví: »Ze tří tisíc kostelů farních v diecesi sotva tři sta jsou v rukou katolických; kacíři jsou všude, jen v Budějovicích, v Plzni, v Mostě a Krumlově nevystupují tak veřejně jako jinde; v Praze z tak četného obyvatelstva jest 2000 lidí katolických.«

Proto strana katolická, jejíž činnosť okolo r. 1575 na chvíli byla přerušena, dávala se na nový postup proti nekatolíkům.

Zvláště jesuité, unášeni jsouce úspěchy činnosti řádu jejich ve Francii, v Nizozemí, v jižním Německu a v Rakousku docílenými, zdvojnásobňovali úsilí své. Poznavše, že budoucnosť katolicismu závisela na výsledku událostí v Čechách, snažili se hned po nastoupení Rudolfa II. zmocniti se území ztraceného. Cítili se také již býti poněkud silnými, aby počali s útokem na

nekatolíky v Čechách. Měli již dvě stě členů v zemi této vesměs činných, zbožných a poslušných. Horlivosť jejich nesla již ovoce. Zřídiliť již r. 1575 v kollegiu pražském mezi studujícími *družstvo Marianské* (Sodalitas seu congregatio Mariana) čili kongregaci »*Neposkvrněného početí Panny Marie*«, která později název »*Družstvo pozdravení andělského*« přijala, obzvláštní horlivostí ctění nejblaženější Panny se oddalo a na tři sbory spojené v jedno názvem »*Družstvo latinské*« rozděleno bylo, totiž: První sbor hodnostářů duchovních a světských; druhý sbor professorů a studujících filosofie v akademii katolické, a třetí sbor studentů v konviktu sv. Bartoloměje v kollegiu pražském. Každý sbor volil si svého předsedu a své správce. — Zároveň zřídili jesuité též kongregaci mezi bohatými kupci vlašskými u valném počtu v Praze meškajícími, k podporování nepatrného a skoro vesměs chudobou stísněného počtu katolických měšťanů pražských. K této kongregaci nazvané »*Nanebevzetí Panny Marie*« připojili jesuité také katolické měšťany české, jichž bylo tak málo na počet, že k zařízení zvláštní kongregace nestačili.

Většího úspěchu nežli zřízením družstev v Praze docílili jesuité *missiemi*, které zařídili r. 1579—1581 v Mostu, Duchcově, Blatné, Smečné, Chlumci, Kadani, Plzni, Bílině a v Litomyšli (proti Českým Bratřím), potom r. 1582 v Blatné, Litomyšli a Plzni, též ve Vratislavi a v Mikulově; později r. 1588 v Kosti, v Kladně a Smečné. Těmito missiemi způsobili jesuité, zejména *Šturm a Hostounský*, těžké škody *Jednotě bratrské* v Litomyšli a na druhých rozsáhlých panstvích Pernštejnských, kde Jednota poměrně nejčetněji v Čechách byla zastoupena. Jesuitům poskytoval tu ochotné podpory nejvyšší kancléř *Vratislav z Pernštejna* († 1582); neboť na rozkaz jeho vypuzeni byli r. 1581 bratrští kněži od 36 chrámů, zejména z Litomyšle, z Oustí, z Třebové a Chocně, a pozavírány byly sbory bratrské v Litomyšli, v Lanškrouně, v Potšteině a v Kostelci nad Orlicí. V Lanškrouně sbor r. 1582 dokonce byl stržen a do základů zbořen a škola bratrská odtud jinam přeložena. Pod pokutou 10 kop, vězením a trestáním zapovězena i všeliká shromáždění tajná. Proti Bratřím soustřeďovali jesuité také všecku polemickou činnosť svou; zejména P. *Šturm* uveřejnil proti

nim r. 1582 spis »*Srovnání víry a učení Bratří starších*«, poměrně dosti umírněný, v němž i chválu vydává mravouce Bratří, jich zásluhám o literaturu a zpěv, čímž však jsou vážnější druhé jeho obžaloby Bratří, týkající se jejich nestálosti v dogmatice. (Schmidl, Hist. Soc. J. I. 351, 457, 479 a 487.)

Naproti tomu málo prospělo vynasnažení jesuitů v Praze, kde po celý rok 1582 přes všecko namáhání jen 1500 komunikantů v chrámě svém měli a jen 13 lutheránů a 10 utrakvistů získali; zanevřelif nekatolíci v Praze proti jesuitům. Příčinu k tomu zavdal již r. 1577 jistý farář katolický, horlivý přívrženec jesuitů, kázáním svým, v němž tvrdil, že *Husité k dobrému se neskloní, dokud brannou mocí nebudou podmaněni.* Z toho povstalo vzbouření se lidu proti jesuitům, k jejichž ochraně senát pražský (předseda jeho Jan *Dražický*) kollegium i vojskem střežiti musil. Neboť lid vykládal si slova dotčeného kazatele v ten smysl, že jesuité se spikli k zavraždění utrakvistů a že k účelu tomu dle pověsti v kollegiu pražském a na svém statku Kopanině zbraň a na 1200 ozbrojenců uschovávají. Pověstí tou rozkvašeny jsouce davy lidu, obklíčily kollegium, aby ozbrojenců v něm ukrytých, jakož i jesuitů se zmocnili, a neupokojili se dříve, až když král Rudolf zvláštním listem města pražská ujistil, že zpráva o spiknutí jesuitů proti utrakvistům jest jen smyšlená. Brzy potom opět rozechvěny byly mysli nekatolíků bullou papeže Řehoře XIII., dne 15. března r. 1580 v Římě přičiněním jesuitů vydanou, kterou vylučováni byli Husité, Viklefisté, Lutheráni, Zvingliani, Kalvini a všichni jiní kacíři všelijací, a s veškerými příznivci a rozšiřovateli jejich učení za zjevné kacíře se pokládali a proklínali. Bullu tuto, která dle nařízení arcibiskupa pražského *Martina Medka* (1581 až 1590) na dveřích kostelů pražských zvláště u sv. Víta a u sv. Jakuba veřejně byla prohlášena, přibili také jesuité na kollegiu svém, čímž nekatolíky proti sobě popudili.

Jesuité však rozhořčení nekatolíků nedbali; bylif podporováni vydatně od arcibiskupa Martina Medka, jenž s nimi v činnosti reformační závodil, vyháněje všecky kněze kacířstvím podezřelé z far císařských jeho správě od císaře odevzdaných v Pardubicích, v Brandýse, v Benátkách a na panstvích Křivo-

klátském, Zbirovském, Točnickém, Chlumeckém, Dobříšském a Kolínském. (Arch. místodrž. R. 109. 15.)

Mimo to nabyli jesuité velké moci hlavně tím, že se jim podařilo získati jisté pány katolické, mající neobmezené právo, ve věcech náboženských nad poddanými svými, jakož i odstraniti lhostejnosť oněch stavů katolických, kteří netečně přihlíželi ku úchvatům nekatolíků. K tomu zvláště přispěly jesuitům manželky některých mocných pánů, rozené Španělky a Vlašky, vychované v citlivé zbožnosti, v níž od jesuitů obratně byly posilňovány. Zejména manželka nejvyššího kancléře *Vratislava z Pernšteina,* Španělka Marie ze slavného rodu Manriquez de Lara, předcházela ostatním příkladem; brzo začaly opět processí, pouti a obřady, při kterých náboženství se stkvělo a rozněcovalo. Něžným a obratným nátlakem dotčených šlechtičen na jejich manžele získáni byli i tito pro jesuity, takže jich vydatně podporovali hojnými dary, zvláště pak přispěli přes 30.000 kop. míš. k vystavění nového nádherného *chrámu sv. Salvatora* (r. 1578—1582), v němž k žádosti šlechty katolické, která si tam i hrobky zakupovala, jen česky kázati se mělo.*) (Schmidl, Hist. Soc. J. II. 215.)

A poněvadž jesuité také připomínali dotčeným šlechtičnám, že nad dary příjemnější jest Pánu Bohu obrácení kacířů, působily tyto i v tomto ohledu na manžely své. Tak na Moravě postoupil *Vratislav z Pernšteina* biskupovi Pavlovskému r. 1579 právo, aby na jeho statcích faráře katolické usazoval; *Adam z Ditrichšteina* vypudil z Mikulova všecky nekatolíky; *Zdeněk Berka* potlačil Bratrství v Meziříčí a totéž učinil *Mikuláš z Hrádku.* A takto povstala na *Moravě* přičiněním jesuitů ve šlechtě mocná strana katolická, ne tak počtem jak odhodlaností a neunavnou činností. — Také v *Čechách* od té doby většina vznešených rodů šlechtických oddána byla jesuitům, zejména páni z Pernšteina, z Rožmberka, z Lobkovic, z Hradce, a mnozí jiní jichž počet byl ještě malý, avšak převážen byl sjednoceností jejich a stkvělým postavením, jaké zaujímali. Tito vynikající šlechtici katoličtí povolávali jesuity na statky své, zakládali jim nové kolleje, zavírali školy kacířské, vyháněli kněze luthe-

*) Obšírná zpráva o tomto chrámu jest ve spise našem »Statky a jmění kollejí jesuitských« (Str. 11.)

ranské a zapovídali obřady bratrské. Zejména založil *Vilém z Rožemberka* jesuitům kollej v *Krumlově* (r. 1584), *Jiří Popel z Lobkovic* kollej v *Chomútově* (r. 1591), a *Adam z Hradce* kollej v *Hradci Jindřichově* (r. 1594)*) Od zakladatelů těchto kollejí jesuité obdrželi s král. povolením také právo patronátní kostelů ve všech místech, k statkům zakladatelů náležejících. Tak odevzdal zakladatel kolleje krumlovské rektorovi kollaturu fary v Českém Krumlově se vším příslušenstvím i všech far na panství Krumlovském. Také zakladatel kolleje chomútovské podřídil faráře v Chomútově co do správy duchovní rektorovi kolleje, jemuž i patronát všech farních chrámů i filiálek na panstvích svých postoupil, tak že rektor na 24 fary panství Chomútovského, na 8 far statku Libochovického a na 7 far statku Ličkovického, jichž poddaní skoro veskrz byli vyznání lutheránského, faráře katolické dosazoval. Taktéž postoupil Adam z Hradce rektorovi koleje patronát 10 far a 9 filiálek, ačkoliv obyvatelstvo všech těch míst většinou bylo vyznání podobojí. Týž rektor měl i patronát šesti far na panství Telčském na Moravě. — Mimo to udělena byla rektorům dotčených kollejí od zakladatelů též správa všech obecných škol na panstvích jejich, tak že učitelé při nich podřízeni byli rektorovi kollegia, vázáni jsouce při vyučování na jeho předpisy. Nikdo neměl od obcí neb farářů dosazen býti za učitele, kdo by od rektora v náboženství nebyl zkoušen a schopným uznán.

Jesuité jsouce takto podporováni nejbohatší a nejvážnější stranou vyšší šlechty a chráněni vládou, cítili se konečně dosti silnými, aby zřejmě čeliti mohli protivníkům svým. Když r. 1584 stavové znovu domáhali se na králi práva osazovati konsistoř, Rudolf návodem jesuitů odpověděl jim odporně. Hned potom na radu jesuitů, provinciála P. *Blyssemia* a P. *Poševína*, zakázal sbory Českých Bratří, obnovil staré mandáty proti pikhartům (31. července 1584). Zároveň nařídil, aby jména Jana Husa a Jeronyma z kalendáře byla vypuštěna. Taktéž od toho roku počínaje král dosazoval za hejtmany a úředníky měst pražských a královských obyčejně jen katolíky. Proto pohnutí bylo veliké; evangelíci v rozhodnutí králově viděli prohlášení

*) O těchto kollejích obšírné zprávy podány jsou ve spisu našem »*Statky a jmění kollejí jesuitských*«.

boje a chystali se k obraně. Na sněmě roku 1585 stavové nechtěli svoliti k berni a mluvčí stavu rytířského *Vilém z Malovic*, smělý zeman bratrský, zřejmě vyhrožoval odbojem.

Potom však náhle nastalo nové upokojení. Stavové protestantští jsouce povahy bázlivé a majíce strach z následků možného odboje, ač nejasně tušili léčky jim strojené, zdráhali se uznati, že věc jejich společná jest s věcí Jednoty bratrské a stavu městského. Úřadové městští a tím spíše vyšší stavové odpírali vykonávati rozkazy panovníkovy, když jim byly nepříjemné; ostatně z hodnostářů královských mnozí, zvláště nižší úředníci přáli protestantům, tak že jejich liknavostí nařízení královská přivedena byla na zmar; nad to Rudolf, ač byl horlivý katolík, té chvíle neprováděl záměrů svých s vytrvalostí, uspokojil svědomí své vydáním nálezu proti kacířům, avšak pohroužen ve své zábavy, zapomínal na ně, jakmile byly prohlášeny.

Z příčin těch také jesuité po několik let spokojili se opatrným vyčkáváním; nepřestali však býti činnými, nýbrž popuzovali obě strany, jak katolickou, tak protestanskou proti sobě rozličným způsobem, takže tyto často ulevovaly svému záští hanlivými a rouhavými písněmi i skutky násilnými. Zvláště zadávali jesuité příčiny k různicím a nepokojům tím, že v kázaních svých i při veřejných výstupech a divadlech náboženství nekatolické odsuzovali a tupili. Návodem jejich také strana katolická vymohla téměř každý rok při císaři rozkaz, aby strana podobojí účastnila se processí zvláště o slavnosti Božího těla. Tomu však všemožně vzpírala se universita a školy, jichž učitelé již nakloněni byli protestantství, jakož i konšelé staroměstští, do nichž i konsistoř utrakvistská r. 1589 žalovala, že na processí Božího těla jenom rychtáře vyšlou, konšelé však a písaři že hledí s oken, smějíce se a prsty ukazujíce.

Téže doby okolo r 1589 vydávány byly častěji z král. kanceláře rozkazy proti kněžím nepořádným (protestantským), kteří se v městech za faráře a děkany dosazovali a konsistoři podobojí se nespravovali. Neboť města královská zpečovala se bráti od konsistoře utrakvistské kněze, protože administrátor její Václav *Benešovský* již r. 1581 zřejmě přisahal arcibiskupovi poslušenství, čímž utrakvismus zbaven byl samostatnosti své

arciť již jen zdánlivé. Tak r. 1589 král. města *Beroun, Domažlice, Nymburk a Sušice,* v nichž valná část měšťanů k protestantství přestoupila, zjevně se vzpírala proti konsistoři utrakvistické a jen přísným zakročením král. kanceláře, která zápas s protestanty vedla sama za pomoci arcibiskupa a rady jesuitův, poněkud přivedena byla k poslušenství. Největší pak náchylnosť ku vzpourám byla tam, kde jesuité měli kolleje své. Zvláště v Praze zmáhala se nenávisť nekatolíků k jesuitům tou měrou, že r. 1590 na pouhou pověsť, že katolíci návodem jesuitů hodlají přepadnouti jinověrce, hrozilo jesuitům velké nebezpečí, a bylo by došlo k bouři krvavé, kdyby byl císař Rudolf II. zvláštním mandátem pobouřených myslí neztišil.

Ale brzy potom horší bouři zavinili jesuité r. 1591 v *Chomútově*, kde jejich návodem *Jiří Popel z Lobkovic*, pán na Chomútově a nejvyšší purkrabí, přikázal, aby nikdy se nezvonilo při pohřbu nekatolíků, kteří by zemřeli nejsouce zaopatřeni svátostmi katolickým způsobem. Tak dovoleno nebylo zvonění ani k pohřbu protestantského primase Jana Urgla. Zákazem tím potom při pohřbu jednoho nekatolíka v měsíci červenci r. 1591 lid náramě rozčilený vyvrátil dvéře u věže a nedbaje zákazu, všemi zvony zvonil. Když pak někteří z těch, kteří se toho dopustili, byli uvězněni, vzbouřil se lid nejenom v městě, nýbrž i v předměstích a rozsekal brány, jimiž zameziti se měl vpád lidu do města. Davy lidu ozbrojeného hnaly se k hradu a hrozbami svými vymohly propuštění uvězněných. Ale tím neukonejšila se rozčilenosť lidu, nýbrž zuřivosť jeho obrátila se proti jesuitům, toho všeho původcům. Jesuité však vyvázli z nebezpečí života jedině náhodou, že se ukryli v sousedním domě, když lid kollej stékl a zpustošoval, a potom uprchli v noci do Libochovic. Za tuto vzpouru Chomútovští pykali strašně; dva hlavní původcové vzbouření toho odsouzeni byli hrdla a několik měšťanů potrestáno vězením, nadto i městu odňata jsou privilegia a uložena pokuta za škodu učiněnou jesuitům, kteří již dne 23. srpna r. 1591 slavným způsobem nazpět do kolleje byli uvedeni. (Schmidl, Histr. Soc. Jesu.)

Zatím vystoupil nepřátelsky proti jesuitům bratr a dědic pana Viléma z Rožmberka († 1592), *Petr Vok*, poslední člen tohoto starožitného rodu. Tento získán byv manželkou svou

Kateřinou z Ludanic, přestoupil r. 1582 k Jednotě bratrské, kteréž přinášel pomoc svým bohatstvím, jež vynikalo nad královské, a svým jménem, jehož všickni Čechové vážili si již od staletí. Petr Vok povolal kazatele lutheránského do Krumlova, kdež zřídil i školy lutheranské, do nichž synové rodičů utrakvistických ze škol jesuitských hned přestoupili, a založil lutheránům r. 1598 i kapli v domě měšťanském. Ale tato kaple r. 1600 přičiněním jesuitů k rozkazu krále byla zavřena a kazatel lutheránský z Krumlova vypovězen. Proto odňal Petr Vok kollegiu kollaturu fary krumlovské, jakož i ročních 500 kop. míš. k vydržování semináře řádu až do té doby poskytovaných.

Avšak toto zkrácení příjmů svých mohli jesuité lehce snésti; neboť nedávno předtím r. 1597 dostali v *Kladsku* nové sídlo, arciť způsobem velmi lstivým a ošemetným. Získaliť již r. 1592 probošta kláštera kanovníků řádu sv. Augustina v Kladsku, Krištofa Kirmisera, podplacením 700 dolarů a mimo to opatřením mu důstojnosti opatské v klášteře Svatolamberském ve Štýrsku, takže jim bez vědomí spoluklášterníků svých klášter kladský co »pustý a řádu Augustianů nepotřebný dům« i se všemi statky jeho k založení nové kolleje postoupil.*)

Příkré a násilné vystupování strany katolické proti nekatolíkům z návodu a působením jesuitů.

Teprve počátkem 17. století nastal rozhodný útok strany katolické, vedené jesuity, na nekatolíky v Čechách. V čele katolíků stál *Zděnek Vojtěch Popel z Lobkovic*, pán na Chlumci a Jistebnici, od r. 1599 nejvyšší kancléř království Českého. Tento jsa vychovancem jesuitů a velice horlivým katolíkem, všemožně se snažil, aby víru katolickou v Čechách povznesl a nekatolíky zhubil. K tomu účelu rozhodně odmítal všeliké narovnání s nekatolíky a vlivem svým, jejž si zjednal u krále Rudolfa osvědčenou věrností a nezlomnou vůlí, vydatně podporoval arcibiskupa *Zbyňka Berku z Dubé*, strýce svého jakož i *jesuity v jejich snahách reformačních.*

Vedle Zdeňka Popela z Lobkovic vedli k útoku stranu

*) Viz »Statky a jmění kollejí jesuitských«.

katolickou *Jaroslav Bořita z Martinic* a *Vilém Slavata z Chlumu a Košmberka*. *Martinic* pocházel z rodiny velmi staré a slavné, která nikdy neoddělila se od Říma; jmění jeho nebylo veliké i nemohl mnoho ztratiti, ale všecko získati převratem. — *Slavata* náležel k rodině přející Jednotě bratrské, přestoupil však působením jesuitů ke katolictví z pohnutek různých, jimiž vysvětluje se odpadnutí mnohých nekatolíků za této doby, a k nimž náleželo přání dostati se na blízko králi, domoci se bohatství a skvělého postavení v zemi zvláště sňatkem vznešeným. Aspoň mínění veřejné velmi obviňovalo Slavatu (r. 1597), že toužil hlavně po statcích bohatého rodu pánů z Hradce, jichž dědičku Lucii Otilii, jedinou dceru někdejšího purkrabí Adama z Hradce, r. 1602 skutečně pojal za manželku. Bohatství manželky a přízeň králova získaly mu brzo veliký vliv na osudy země zvláště přispěním jesuitů, k jichž naléhání zastával potom v radě královské horlivě prospěchy strany katolické.

V Lobkovicovi, Martinicovi a Slavatovi jesuité a papežové konečně nalezli nástroje dle svého přání. Páni tito neznali než církev; kdyby k vyhubení nekatolíků (kacířů) třeba bylo zahubiti národ a království České, učinili by tak bez milosrdenství. Všeliké šetření nekatolíků zdálo se jim býti zpozdilostí a všeliká snášelivost zločinem.

A tak působením jesuitů brzy počínaly přísné kroky proti nekatolíkům zvláště proti protestantům; jednotlivé vrchnosti dovolovaly si proti zákonům zemským přiváděti nekatolické poddané své nucením k víře katolické, což nazýváno »*Reformací katolickou*«. O násilnostech pánů katolických proti nekatolickým jejich poddaným, plno jest zpráv v pramenech této doby, bili je, násilím cpali jim hostie do úst, štvali psy na sedláky, kteří nechtěli jíti do kostela. Také svědectví úřední nezůstavují žádné pochybnosti o skutečném pronásledování nekatolíků. *Martinic*, uděluje výsady městu svému *Muncifaji*, kladl mu za podmínku, že nikdy nepříjme kacíře mezi obyvatele své; kdo aspoň jednou za rok nebude přijímati pod jednou způsobou, bude vyhnán a statky jeho zabaveny budou, tak že jedna třetina připadne městu, druhá pánu a zbytek odevzdá se odsouzenému na cestu. (Rybička, Martinic a město jeho Muncifaj v l. 1600—1612, v zprávách král. české společ-

nosti nauk r. 1882 str. 100.) Za horlivosť, jakou Martinic poddané své k náboženství katolickému přiváděl, dostalo se mu od císaře pochvaly s milostivým napomenutím, aby v pobožném a chvalitebném počínání svém setrval: Martinic to také učinil; neboť podle žalob protestantů (v druhé Apologii) nutil potom poddané své i násilnými prostředky, divnými nástroji a štvaním anglických psů k víře katolické. (Arch. místodržit. R. 109.15. — Skala, I. 49). — Taktéž na panství *Jindřichohradeckém*, zvláště v městě *Hradci Jindřichově*, kde nejvyšší purkrabí zemský *Adam z Hradce* nekatolíkům popřával úplného pokoje a dovolil jim r. 1594 i postaviti kostel na hřbitově u sv. Trojice, nastal po smrti jeho († r. 1596.) náhlý obrat z návodu jesuitů. Syn jeho *Jachym Oldřich* horlivě jal se obnovovati víru katolickou rozličnými předpisy; obyvatelé neměli se utíkati k cizím kněžím, řádné kněžstvo podávati mělo svátost oltářní též podobojí způsobou těm, kdo toho požádají: kdokoli by zemřel bez přijetí svátosti posledního pomazání a sv. přijímání od kněze pravověrného, neměl býti pohřben na hřbitově městském; všickni obyvatelé byli povinni obcovati službám božím katolickým a choditi na processí, zvláště účastniti se slavného průvodu Božího těla; nikdo nesměl se usaditi v městě bez svolení vrchnosti a dokud před děkanem víry své nevyznal; rodičům a poručníkům přísnými tresty přikázáno, aby děti do žádných škol učení nového mimo kollej jesuitskou aneb jinší katolické školy nedávali. Konečně r. 1599 Jachym Oldřich z Hradce vypověděl všecky kněze nekatolické na panství Jindřicho-Hradeckém a Telčském, a nařídil, aby nekatolíci ani slavně ani na hřbitově katolickém nebyli pochováváni, čímž zadal příčinu ke vzbouření se lidu, které však bylo potlačeno. Tato nařízení proti nekatolíkům směřující zostřena byla, když po smrti Jachyma (posledního z toho rodu) jeho sestru a jedinou dědičku panství po něm pozůstalých, Lucii Otilii, r. 1602 za manželku získal *Vilém Slavata z Chlumce a Košumberka*, jenž činnosť jesuitů, zvláště rektora Pistoriusa, nesmírnou horlivostí podporoval. — Podobné věci děly se tehdáž z návodu jesuitů na všech panstvích katolických; zvláště provozovali příště reformaci katolickou chovanci a příznivci jesuitů, *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic* na Chlumci, *Ladislav starší z Lobkovic* na Ledči, *Oldřich Felix*

Popel z Lobkovic na Bílině, Boskovicích a Kosti, *Václav hrabě z Rozdražďova* na Blatné a jiní.

Takovým jednáním pánů katolických vysvětluje se nekatolíků nepokoj a nespokojenosť, jež počaly se jeviti. Všeobecné však bylo pohnutí, když král Rudolf II. k naléhání jesuitů a nejvyššího kancléře Lobkovice dne 2. září r. 1602 hlasateli královskými za zvuku trub a bubnů vlaských po všech městech pražských vyhlásiti dal mandát, jímž obnovovaly se rozkazy Vladislavovy a Ferdinandovy proti Bratřím českým, zapovídala se shromáždění jejich, kněžím katolickým neb utrakvistickým rozkazováno zmocniti se chrámů jejich a za nepřítele obecného dobra zemského prohlášen každý, kdo by neposlechl nařízení královských. Tento mandát nejistými a dvojsmyslnými výrazy netýkal se jenom Bratří, nýbrž i protestantův a vůbec všech, kteří nebyli katolíky nebo pravověrnými utrakvisty. (Skála, I. 30.) Po vydání tohoto osudného mandátu, jenž (dle zprávy souvěkého Skály) byl první a pravý počátek všech všudyž následujících nevolí*), dva komisaři královští vypraveni byli do *Mladé Boleslavi*, kde 11. listopadu r. 1602 sbor bratrský byl zavřen, potom zabavena také škola a dům bratrský; novým pak rozkazem r. 1603 zabaven byl Bratřím všecken majetek nemovitý. Tak smutnou zkázu vzala v dějinách bratrských přeslavná hora Karmel (Boleslav), středisko Jednoty bratrské v Čechách.

Bratří však i protestanté nalezli rozhodného zastance ve *Václavu Budovci z Budova*, vynikajícím členu Jednoty bratrské, kterýž od té doby až do smrti své zůstal jedním z nejpřednějších vůdců strany nekatolické a dožadoval se svobody pro všecky, jak pro lutherany tak pro Bratry, jak pro pány, tak pro lid poddaný.

Budovec, jehož heslem bylo »*In Deo fortitudo*« (v Bohu neohroženosť), hotov byl, věci náboženské obětovati statky své

---

*) Proti tomuto král. mandátu vydal knihtiskař Sixt. *Palma* mandaty parodující, z nichž jeden, mandát Kristův, podepsaný od Jana Evangelisty jakožto kancléře a od Husa a Luthera jakožto služebníků božích, posilňoval věřící k odporu; nechť prý se hněvá ďábel se svou rotou Antikristů, modlářů a svůdců, my se držme Krista. Mimo to vydal Palma píseň o Husovi, v níž se zle nadává jesuitům. Proto byl Palma nejprve uvězněn a potom ze země vyhnán (Skála, I. 33, 37.)

i život svůj, a tímto zapřením sebe podnikl boj z povinnosti proti lačné vášni jesuitův. Na sněmě v lednu r. 1603. Budovec nechtěje, aby věc náboženská se splétala s věcmi finačními, ne bez nesnází pohnul stav rytířský, že peněžité pomoci, od krále žádané, povolil dříve, než přednesl mu stížnosti své. Teprve potom, když povolena byla berně, shrnul v znamenité řeči všecky stížnosti a žaloby protestantů: »Připomenul sliby Maximilianovy a Rudolfovy. Pod záminkou obnovy starých obyčejů, pravil, evangelíkům všude činí se násilí, chtějí je podbrobiti konsistoři utrakvistické, jejíž moc již nikdo neuznává. Maximilian schválil zrušení kompaktát a uznal konfessi českou, k níž hlásí se všickni rozkolníci. Touto konfessí spravovalo se mnoho vítězných vojínů, kteří na výzev králův táhli proti úhlavnímu nepříteli Turku a krví svou spečetili věrnosť svou k panovníku. Jejich vdovám, dětem a přátelům za odměnu dostati se má pronásledování a vyhnanství. Taková myšlenka nemohla přijíti na mysl královu. Vinníky jsou nevěrní a cizí rádcové, kteří neznajíce práv a sněmovních snesení oklamali Jeho Milosť Královskou a vymámili na něm osudný mandát. Táhne-li se proti nevěřícím, křesťané neoddělují se vyznáním, bojují všickni ve jménu svaté Trojice; podobně Čechové mají býti sjednoceni v obraně svobody náboženské. My všickni platíme daně, jsme ochotni obětovati život svůj za Vaši Milosť, proto všickni máme právo na stejnou ochranu a spravedlnosť«. (Skála, I. 53—60). — Po této věci, kterou hluboké pohnutí zmocnilo se sněmu, přednesena byla panovníku žádosť velmi důrazná, jejíž hlavním skladatelem byl též Budovec. Rádcové Rudolfovy však odpověděli rozpuštěním sněmu, kdežto Budovec, proti němuž zavedeno bylo řízení soudní, vzat byl od krále na závazek zachovati mlčení na sněmích.

A tak jesuité a katolíci zvítězili. Nařízení z roku 1602 zůstalo v platnosti; zakázáno dosazovati na fary kněze, kteří by neuznávali moc buď arcibiskupa pražského nebo konsistoře utrakvistické. Jesuité a důvěrníci královi jednali pak o prostředcích ještě ráznějších. Biskup vídeňský *Khlesl*, kterýž osvědčil se v Rakousích proti nekatolíkům a *jesuita Lanoy* předložili arcibiskupu pražskému *Zbyňkovi Berkovi* z *Dubé* (1592—1606) návrhy na obnovu katolickou velmi obratně sestavené, dle nichž

král z měst královských, věrných u víře katolické, měl vypověděti všecky cizozemce, zvláště pak vyznávače jiného náboženství; ve všech městech dosaditi se měli faráři pravověrní; školmistři měli býti podrobeni přísnému dozoru, učitelé podezřelí odstraněni a na jich místa postaveni jesuité. (Skála I. 73 a 75. O záměrech Khleslových a Lanoyových.) Nejvyšší úředníci Lobkovic, Slavata, Martinic, arcibiskup pražský a generální vikář jeho Berthold z Breitenberku, též sekretář královský Pavel Michna byli poslušnými vykonavateli rozkazů Tovaryšstva Ježíšova, jehož cílem bylo zničiti nekatolíky i nejostřejšími prostředky. Roku 1603 vypuštěn z kalendáře a zapovězen byl svátek a památka starodávní mistra Jana Husa a Jeronýma k rozkazu král kancléře Lobkovice; a aby táže památka dokonce k zahlazení přišla, každého roku kněží pražští podobojí na hrad pražský do král. kanceláře beze vší potřeby, toliko aby slovo boží na ten den se nekázalo, obsíláni a tam přes poledne zdržováni bývali. (Paměti *hrab. Slavaty* I. 239.) Členové konsistoře utrakvistické vybíráni na příště jen z těch farářů pražských, na něž možná bylo spolehnouti. Na mnohé fary, kde až po tu dobu bývali kněží podobojí, dosazováni byli kněží katoličtí. Kněží utrakvističtí, kteří od arcibiskupa odstoupili, sestaveni byli do zvláštního seznamu a pro pouhé podezření, že přejí lutheránům, nemilosrdně byli pronásledováni. Stíháni byli k rozkazu kancléře Lobkovice i kněží podobojí, kteří se oženili. Tak Daniel *Plesnivec*, syn děkana hořického, ve Wittenberku na kněžství posvěcený, oženiv se, z Malé Bukoviny povolán byl r 1601 cís. rozkazem do Prahy, a hned dán do vězení s důvodem, že se v Čechách svěcení wittenberské nebo lipské domnělé neuznává, a když z vězení byl propuštěn, zakázáno mu užívání stavu kněžského. (Arch. místodrž. R. 109. 14.) I administrátor konsistoře podobojí, Václav *Dačický*, jenž vstoupil v manželství, také kněžím podobojí od arcibiskupa Zbyňka Berky zakázané, zbaven byl správy konsistoře dolejší a vydán úřadu arcibiskupskému na trestání.

Ještě přísněji vystupovalo se proti protestantům. Obřady a slavnosti vyznání protestantského byly zakázány; faráři jejich byli vyháněni; obyvatelům na panstvích královských a na statcích pánů, Jiřího z Lobkovic, Jaroslava z Martinic, Jindřicha

Písnice a mnohých jiných, jakož i na statcích duchovních, zejména opatů zbraslavského, strahovského a broumovského, dáno bylo na vůli buď choditi na mši nebo se vyprodati. Tímto pronásledováním nesmírně znepokojeni byli protestanté. Kolem nich tvořilo se spiknutí, jež neskrývalo záměrů svých. Zprávy docházející odjinud zvýšovaly úzkostlivosť jejich; v Slezsku, v Lužici, v Rakousích a v Uhřích dobývala katolická reakce vítězství za vítězstvím; i v sousedním Německu začal se na protestanty útok, jehož původci byli jesuité; neboť v patentu knížete saského, jenž v Čechách r. 1603 byl rozšiřován, praví se, že působením té nepokojné sekty jesuitů na mnoha místech těm, kteří augšpurskou konfessi vyznávají. vypovídání a vybíjení se děje. Toto pronásledování protestantů bylo hlavní příčinou, že někteří pánové strany protestantské urputně vzdorovali cís. mandátu a podrželi praedikanty na farách svých; byli to zejména pánové Smiřičtí, z Vartemberka, z Štubenberka Štěpán Šternberk, Trčka, Karel Bechyně z Lažan a Petr Vok z Rožmberka, jenž také r. 1606 koupil sbor bratrský v Mladé Boleslavi, císařem r. 1602 zavřený, a vydal jej opět Bratřím. Protestanský pán Vilém z Lobkovic na panství svém Horšovotýnském r 1604 vyhnal i některé katolické kněze a uvedl tam své. (Arch. místodrž. Missiv. č. 111. 102; č. 113. 22.)

Také na *Moravě*, kde svoboda náboženská chráněna byla ústavou zemskou, začal král Rudolf II. podporovati stranu katolickou jmenováním katolíků na důležité úřady zemské, zvláště návodem biskupa olomouckého, kardinála Františka z *Ditrichšteina.* Působením tohoto biskupa, jenž byl jedním z nejznamenitějších představitelů politicko-náboženské školy, od jesuitů založené, církev římská rychle se povznesla na Moravě Vyšší stavové nekatoličtí, jejichž privilegia byla chráněna smlouvami, a jejichž odpor by byl příliš nebezpečný, nebyli přímo ohrožováni. Ale na statcích církevních i na panstvích komorních a v městech královských dle rozkazu biskupa Ditrichšteina obnovena byla bohoslužba katolická; katolickým farářům zakázáno bylo podávati svátosť oltářní podobojí způsobou; protestanté odstraňováni byli z úřadů veřejných, vylučováni z cechů i vypuzováni z měst, což bylo tak přísně prováděno, že protestantští měšťané z Brna a Olomouce, kdež městské rady pouze katolíky

byly osazeny, nuceni byly žádati na zemském sněmu za ochranu prostřednictvím protestantských rad jihlavské a znojemské. Mimo to ucházel se kardinál Ditrichštein u mnohých pánů katolických o právo osazovati všecky fary na jejich panstvích jedině katolickými kněžími; toto právo přenechali mu zejména držitelé panství Velkého Meziříčí, Jaroslavovic a Nového Hrádku. Kde však restaurace katolická narazila na odpor, biskup užíval moci; tak potrestána byla r. 1607 exekucí vojenskou *Opava*, ježto několik let odpírala rozkazům kanceláře královské. (Arch. místodržitelský. Missiv. č. 111. 208; č. 116. 193.)

Z příčin vytčených, jakož i pro rozličné útoky na svobodu zemskou, jichž se katolický hejtman zemský, Ladislav *Berka z Dubé* r. 1607 dopouštěl zvláště porušováním práva sněmu moravského obsazovati nejvyšší úřady a nešetřením práv nejvyššího soudu zemského, nastala na Moravě největší nespokojenosť s Rudolfem a vládou jeho. Stavové moravští k vyzvání vůdce svého *Karla z Žerotína* na sněmu ivančickém dne 13. dubna r. 1608 sesadili Berku, zřídili prozatímní vládu a postavili se pod ochranu arciknížete *Matyáše* a sjednotili se s Uhry a Rakousy k společnému odporu proti králi Rudolfovi, který vpádem Matyáše do Čech konečně přinucen byl smlouvou v Libni u Prahy dne 24. června r. 1608 učiněnou arciknížeti Matyáši, bratru svému, postoupiti Moravu, Uhry a Rakousy, jakož i nápadnictví na korunu Českou. Hned po smlouvě libeňské protestantští stavové moravští, uzavřeli se stavy rakouskými a uherskými dne 29. června r. 1608 ve Štěrboholích u Prahy tajnou smlouvu, v níž se zavázali vespolek odepříti arciknížeti Matyášovi holdování, kdyby se zdráhal povoliti jim svobody náboženské. Dle návrhu *Karla ze Žerotína*, jejž stavové, na sněmu v Olomouci v měsíci červenci shromáždění, za hejtmana zemského zvolili, žádáno bylo za úplnou svobodu náboženskou skrze zvláštní komissi, jež arciknížete Matyáše k holdování na Moravu pozvati měla. Na tuto žádosť Matyáš odpověděl vyhýbavě, slíbiv toliko, že bude vše zachovávati, co předkové jeho slíbili a zachovávali. (Památky sněmovní k r. 1608. V. 398, 400.)

Proto stavové moravští umluvili se na sněmu v Brně v měsíci srpnu r. 1608 držaném též o některé články k věcem

náboženským směřující, jež hodlali předložiti Matyášovi před holdováním, totiž: 1. aby mohli stavové o statcích svých pořízení činiti bez mocného listu královského, avšak tak, aby žádná strana kollatur svých nepřenášela na osobu náboženství odporného; — 2. aby *jesuité* byli povinni stávati k soudu zemskému tím způsobem, jak to v království Českém při minulém sněmu jest nařízeno; — 3. aby stav duchovní bez vědomí nejvyššího komorníka markrabství Moravského nic od duchovenstva odprodávati nemohl; — 4. *aby každý věřil to, k čemu jej vlastní jeho svědomí vede a víže bez překážky druhého*; — 5. aby úřadové obecní osazovali se osobami hodnými beze všeho ohledu a rozdílu, jakéhož by náboženství následovaly. (Skála I. 117).

Avšak kardinál František z Ditrichšteina vyzval stavy katolické, aby se rozhodně protivily všem požadavkům protestantů, a k žádosti jeho i vyslance papežského prohlásil Matyáš na sněmu brněnském, že raději panství na Moravě se vzdá, než by povolil úplnou svobodu náboženskou. Konečně sjednotili se stavové s Matyášem v ten způsob, že šlechta požívati má úplné svobody náboženské, měšťanům pak v královských městech, že se veřejné vykonávání náboženských obřadů evangelických zapovídá, avšak jen ve městě; mimo město že mají míti volnosť náboženskou. Na témž sněmu přiřknuta byla biskupovi olomouckému ta výhoda, že může kupovati dědičné statky, a kdo by mu zadávání kollatury své postoupiti chtěl, že toho svobodu míti má, avšak že biskup má býti za ně zodpovědným před právem zemským. Naproti tomu potvrdil Matyáš stavům před holdováním všechna stará privilegia zemská v plném znění a mimo to také dovolil, že žádný šlechtic ani měšťan nesmí nucen býti k přísaze, když v přísežní formuli jména Marie a svatých se jmenovati budou; též že každý schopný občan jakéhokoliv vyznání smí se státi měšťanem v městech moravských, a každý schopný měšťan že smí dosíci úřadův a důstojností. Jenom stížnosti stavu rytířského a měšťanů nekatolických, že se jim od několika let pohřbů v kostelích a místech pohřebních od strany pod jednou bránilo, odloženy byly na budoucí sněm.

A tak nabyla Morava vedle politické neodvislosti aspoň poněkud i náboženské svobody; ve všech komissích a výborech v této době měla místo vždy polovice katolíků a polovice ne-

katolíků; každý pak obyvatel byl co do víry své prost všeho zevnějšího nátlaku, mohlť žíti dle vlastního přesvědčení svého.

Ale tento klidný stav netrval dlouho na Moravě. Nepatrná strana katolická nebyla spokojena s ústupky nekatolíkům od arciknížete Matyáše učiněnými a proto přála si toužebně obnovení panství Rudolfova na Moravě. Tyto snahy strany katolické, zvláště kardinála Františka z Ditrichšteina, pánů Rožmitala a Berky, pro panství Rudolfovo dospěly již až k spiknutí, v němž účastenství měl *Jan Sarkander*, děkan opavský, před tím farář ve Velkém Meziříčí na panství pana Ladislava Berky. Proto byl Sarkander ve Vížkově uvězněn a mučením k vyznání přiveden, unikl však spravedlnosti útěkem z vězení. Následkem těchto událostí přikročila strana nekatolická k obraně své, zvláště pak stavové moravští obnovili r. 1610 dřívější jednotu s nekatolickými stavy uherskými a rakouskými.

Podobný osud jako na Moravě měla strana nekatolická *v Čechách*. Také *stavové čeští*, kteří ve sporu krále Rudolfa s bratrem jeho Matyášem osvědčili věrnosť svou Rudolfovi, odměnou za to r. 1608 na sněmu dosáhli mnohých výhod ve věcech politických. Ale méně šťastni byli stavové ve věci náboženské; neboť snesení sněmu r. 1608, týkající se svobody náboženské, vyhnul se král Rudolf. Následek toho byl, že hned, když arcikníže Matyáš s vojskem vytáhl z Čech, počaly opět útisky protestantů. Každým dnem jasněji vynikalo působení strany katolické. Tato vytiskla již nekatolíky z nejdůležitějších úřadů veřejných; ze všech 12 korunních úřadů vyšších a 10 nižších drželi nekatolíci jen 6 míst, ostatní i místa hejtmanů pražských obsazena byla rozhodnými katolíky. Vládnouc takto strana katolichá svrchovanou mocí, obořila se nejprve na ony nekatolíky, kteří nebyli výslovně chráněni zákony a závazky královskými. V městech královských podkomoří Purkhart Trčník z Křimic a sudí dvorský (hofrychtář) Mates Prekl z Prekelsdorfu, odstranili k rozkazu nejvyššího kancléře Lobkovice z rad městských všecky osoby, které byly v podezření, že jsou Pikharty (Bratry českými) nebo kalvinisty, takže ve většině měst královských, kde katolíci byli jen v slabé menšině, správa přešla do rukou katolíků nebo nejmírnějších utrakvistů. (Arch. místodržitelský. Missiv. č. 111. 91.) Kam směřovaly tyto podniky

strany katolické, ukazoval s dostatek příklad zemí sousedních; právě tak jednáno bylo v Rakousích, právě tak arcikníže Ferdinand postupoval ve Štýrsku, právě tak jesuité znovu dobyli Polska — Z toho všeho patrny byly počátky reformace katolické.

Dosažení svobody náboženské přes nesmírný odpor jesuitů a výstředních katolíků.

Těmto podnikům strany katolické, aby přítrž byla učiněna, stavové evangeličtí na sněmu, který Rudolf v měsíci lednu r. 1609 k vyrovnání všech věcí sporných svolal, předložili králi žádosť za svobodu náboženskou. Ale výstřední katolíci a jesuité po šest měsíců bojovali s odhodlaností zoufanlivou, aby krále odvrátili od schválení žádosti stavů evangelických a až do poslední chvíle doufali v úspěch; neboť arcibiskup pražský a jesuité měli v okolí králově oddané služebníky, Martinice, Slavatu a zvláště Zdeňka z Lobkovic, za kteréhož kancelář česká více se podobala kněžské konsistoři, nežli kanceláři královské. (Skála I. 206.) Těmto výstředkníkům v radě královské podařilo se po několik měsíců zdržovati krále, kdykoli již chtěl svoliti, jakož i na uzdě držeti většinu stavů na sněmě.

Lid však pokládaje jesuity za hlavní původce tohoto odporu, dopouštěl se proti nim rozličných surovostí; chátra vyloupila jejich kapli sv. Michala v Jesuitské zahradě pod Letnou, střílela na hlavní jejich kostel i do oken kolleje; zvláště pak dne 11. května obyvatelstvo Nového města pražského, vymyšlenou zprávou, že z Bavor táhne vojsko králi Rudolfovi na pomoc, rozníceno bylo tak, že davy jeho ozbrojené učinily útok na kollej jesuitskou, který však zakročením Budovce a jeho přátel byl zmařen. Protestanté pak nad tímto odporem výstředních stavů katolických projevili nespokojenosť svou velmi odůvodněnou; požadavky jejich ve věci náboženské byly velmi oprávněné a tudíž rozhodnutí jejich určité. Pročež stavové evangeličtí chopili se prostředků násilných; sjížděli se v Praze a konali sjezdy své přes zákazy královy, posílali posly k mocnostem cizím, nařizovali sbírání vojska a zřídili si i prozatímní vládu 30 direktorů.

Přes to všecko strana výstředních katolíků nejevila žádného pohnutí; úmyslně dráždila stavy evangelické, hnala je ke krajním rozhodnutím. Tak překvapeni a rozhořčeni byli stavové evangeličtí rozkazem, kterým poručeno bylo purkmistrům a konšelům všech tří měst pražských, představeným všech cechův a všem mistrům a kollegiatům university pražské, účastniti se průvodu a slavnosti Božího Těla. Pro tento rozkaz, proti němuž i kněží nekatoličtí v kostelích kázali, činil Budovec kancléři Lobkovicovi výčitky tak zlé, že již tehdy málem byli by stavové oknem vyhodili Lobkovice, jejž za hlavního rušitele obecného pokoje prohlásili. (Skála, I. 220 a 222.) — Když pak rokovalo se o přijetí majestátu, Slavata, Martinic a kancléř Lobkovic odpírali tomu z dvou hlavních důvodů, protože svědomí nedovoluje jim, aby otázky náboženské řešeny byly od shromáždění politických, a protože tím majestátem jiné scestné náboženství mimo katolické se stvrzuje a schvaluje. (Slavata, Paměti I. 381, 391.) Z těchže důvodů upírali také králi právo přijímati žádost sněmu, dokládajíce, že ve věcech církevních králi nepřísluší zakročovati, jenom prý papeži náleží tato moc. Této nesmířlivosti ultramontánské divil se i nejvyšší purkrabí, velice pobožný katolík *Adam ze Šternberka;* protivil se, aby zadávány byly svobody zemské, hájil výsad stavův a práv panovnických; připomínal události předchozí, dokazoval, že králové čeští se stavy na sněmě shromážděnými tu moc měli a mají ve věcech duchovních tak jednati a povolovati, jako u věcech světských a politických; žádal však od stavů podobojí záruk pro katolíky zvláště proto, že prý na jednu osobu pod jednou dobře se nachází 30 osob podobojí stavu panského a rytířského.*)

A tak zvláště přičiněním nejvyššího purkrabí Adama ze Šternberka v poslední chvíli nabyly převahy rady mírnější.

*) Dle seznamu z r. 1609 přiznávalo se z 232 dorostlých osob stavu panského v Čechách k víře katolické jenom 61 osob, a z 2086 osob dorostlých stavu rytířského bylo toliko 141 osob víry katolické. (Rezek, Sborník histor. II. 280—288.) Naproti tomu dle seznamu z roku 1609 (konceptu česky sepsaného bezpochyby Slavatou neb Martinicem, uloženého v archivu c. k. místodržit. českého pod Sig. K. 1.) bylo v král. Českém osob mužských dospělých 2118, totiž 232 pánů a 2086 rytířů víry katolické.

Mnozí páni katoličtí nebyli tak vášniví jako Lobkovic, Martinic a Slavata, od něhož nazýváni byli katolíky politickými, bázlivými (Slavata, Paměti, I. 394). Tito mírní páni katoličtí jsouce oddanější vlasti nežli církvi, cítili bol v srdci svém při myšlence na hrůzy, jež by rozpoutala válka občanská. Byli to mimo nejvyššího purkrabí jeho přátelé, Adam z Waldšteina, Ferdinand z Donína, Jan Zbyněk Zajíc z Hasenburka, Vilém z Landšteina, Jan z Klenového, Purkhart Točník z Křinic, Ctibor Žďárský ze Žďáru, Zacharyáš Kaba z Rybňan, Fridrich z Písnice a mnozí jiní. Také nekatolík *Petr Vok z Rožmberka* hleděl získati ujce svého, pana *Wolfa Novohradského z Kolovrat,* tuhého papežence, listem svým tohoto obsahu: »Však spolu jsme křesťané a pokřtěni jsouce ve jméno nerozdílné blahoslavené Trojice rozdílné dary boží máme; avšak není zde v nás obojích dokonalosti žádné, ale té v nebi očekáváme. Sama pak láska Boha a bližního jest svazek dokonalosti. Jsme všickni Čechové, jsme krev jedni druhých; jednoho pána Boha, jednoho krále, jediné právo české máme; trpme raději Čechové sebe, než abychom potom trpěti musili jiné cizí a daleké národy, kteréž by nás všech mezi sebou trpěti nechtěli, ale usilovali, by nás všecky trápili a snad i ven ze země potomně vyhnali.« (Skála, I. 170.) — O několik měsíců později ohlašoval stavům shromážděným *Budovec* úklady některých nepokojných a škodlivých osob duchovních a politických náboženství římského, které jak králi tak i celému království a všem jeho pokojným obyvatelům šlechetným naprosto nic dobrého nepřejí a o nich neobmýšlejí, chtějíce snad skrze uvedení do něho nějaké cizí pomoci vojenské dotčené obyvatele nenadále potlačiti, sebe pak samé s náhončími svými zbohatiti jejich statky a nade všecky jiné zdůstojniti.

Těchto výstrah a těchto napomenutí nebylo od mírných katolíků oslyšáno; většina katolíků opustila výstřední vůdce své, Lobkovice, Martinice a Slavatu, spojila se upřímně s Budovcem, jenž láskou k zemi rodné a snášelivostí dovedl utišiti vášně a povstání zachoval ráz pouze náboženský. Tím však výstřední katolíci byli všickni ustrnulí, obávajíce se ústupků královských. Nařídili v Praze modlení na čtyřicet hodin, které zvláště jesuité v chrámě svém zavedli, aby pán Bůh víru jejich římskou v celosti před tak škodlivým předsevzetím kacířů chrá-

niti, kacíře pak vyhladiti ráčil. Jeden z nejoblíbenějších kazatelů jesuitských páter Andreas, potvrzoval s kazatelny, že v království Českém s strany náboženství čím dále, tím vždycky hůřeji díti se počíná a nákvasa kacířská den po dni vzrůst a posilu svou béře. (Skála, I. 246.).

Docela nespravedlivě obviňují se evangeličtí stavové, že ukládají o zkázu strany katolické. Požadavkem jejich byla pouze svoboda náboženská; poučeni jsouce dlouhou a krutou zkušeností nepožadovali více než to, čeho vymáhalo jejich postavení; následovali příkladu, jejž dávali jim sami jesuité; naopak neupírali katolíkům svobodu spravovati se a říditi způsobem svým a nechtěli podříditi všecky rozkolníky témuž vyznání, nýbrž předsevzali si jen odstraniti zřejmé nedostatky a učiniti konec nesnášelivému bezvládí. A proto většina stavů vlivem a působením Budovcovým přijala podmínky evangelíkův. Zoufalé prosby Martinicovy, Slavatovy a Lobkovicovy nezabránily ústupu Rudolfovu.

A tak zásluhou Budovcovou dostalo se evangelíkům posledního vítězství; *žádosť jejich za svobodu náboženskou* po dlouhém vyjednávání s některými nepatrnými změnami *byla schválena od krále majestátem* daným dne 9. července roku 1809 a dne 12. července ochráncům víry (defensorům) odevzdaným, jenž následující artikule obsahuje: 1. Všem třem stavům království Českého povoluje se svoboda náboženství dle české konfessí z r. 1575 a tedy nejsou povinni spravovati se kompaktáty basilejskými. 2. Stavům dává se v moc a správu akademie Karlova i konsistoř podobojí, která bude zřizovati kněžstvo české i německé a dosazovati je bez překážky arcibiskupa. 3. Jestli že by podobojí budovati chtěli více chrámů a škol v městech, v městečkách i vesnicích, toho mají míti svobodu. 4. V městech lidé pod jednou i podobojí mají se snášeti a nebrániti pohřbům mrtvých těl ve chrámech a na hřbitovech. 5. Žádný ze stavů neb poddaných nemá nucen býti k jiné víře. 6. Král zachová se k podobojím jako ke stavům říše Německé dle náboženského míru z r. 1555. — 7. Král proti tomu náboženskému míru nic nebude nařizovati a nic na něm měniti. Předešlé mandáty, jež proti tomu směřovaly, se ruší. — Tento majestát, od krále Rudolfa II. podepsaný, pode-

psali pan Adam ze Šternberka a tajemník Pavel Michna z Vacínova, na místě kancléře Lobkovice a jeho tajemníka Jana Mencla z Kolsdorfu, kteří podpis svůj naprosto odepřeli.

Na potvrzení a doplnění majestátu učiněno bylo dle přání králova zvláštní písemné *porovnání* mezi podobojí (konfessionisty) a katolíky obsahu tohoto: 1. Podobojí zůstavují katolíky při kostelích, obřadech, kollaturách, klášteřích, kollejích, výsadách, platech a desátcích bez překážky; tolikéž slíbili katolíci druhé straně.*) 2. Král může na svých kollaturách dosazovati kněží od arcibiskupa svěcené, pod jednou i podobojí; z toho vyjímají se královská města, ježto tvoří třetí stav zemský. Jestli by v obci se nalezl kdo, který by se chtěl spravovati knězem katolickým, má toho užiti bez různice. V článku 3. vymezují se věci o pohřbích a právích patronů; a v článku 4. se stanoví, že podobojí mohou stavěti sobě nové kostely v královských městech (tedy i kde byla většina katolíků), též v městech věnných i na statcích královských.

Mimo to sprostředkovali mírní katolíci dokonalou amnestii konfessionistům u krále, že proti němu vojsko sbírali; výlohy pak na to vojsko vzešlé na 150.000 kop míš. uloženy byly k zaplacení celé zemi, tedy i katolíkům. Proto Slavata ve svých pamětích nadává mírným katolíkům idiotů nevzdělaných v náboženství a literním umění, a neuznával s přáteli svými ono porovnání pro sebe nikdy za závazné. (Slavata, Paměti, I. 396.).

Zřizování nové církve české, majestátem do desk zemských vloženým potvrzené, v posledních měsících r. 1609 předsevzato a provedeno bylo zvláštní činností Budovcovou; jeho důstojností a klidem přetrženy byly spory vzniklé mezi bohoslovci lutheranskými a bratrskými. Nová konsistoř skládala se ze šesti kněží lutheranských, tří Bratří a tří členů university; v čelo společné konsistoře zvolen byl od stavův a kněžstva *Eliáš Šúd ze Semanína*, lutheránský farář u Matky Boží na Louži, jakožto administrátor, na druhé místo po něm jakožto senior postaven byl *Matěj Cyrus*, starší Jednoty bratrské. Lutheráni a Bratří, ač úzce spojení, zachovali své zvláštní obyčeje,

---

*) Téže doby bylo v Praze kostelů a kaplí nekatolických 51, katolických 40, mezi nimi 16 kostelů klášterních.

řády, vyznání; užívali plné svobody co do vzdělání a zřizování kněží svých. Taktéž předsevzata byla důležitá opatření, aby universita znovu se povznesla, aby zvýšen byl vliv její nad školami nižšími a zvelebena byla studia. Po dlouhé době útisku a pronásledování Bratří r. 1609 slavili volně bohoslužby své v Praze v kostele sv. Benedikta a v kapli Betlemské, která jim zvláštní smlouvou spolu s kollejí Nazaretskou od university pražské za roční plat 100 kop gr. míš. dne 7. března byla postoupena. V kolleji Nazaretské otevřeli Bratří školu svou, jejíž učitelé povinni byli se žáky svými choditi do university a přednášky tamější doma ve své škole s nimi opakovati.

Když tedy ty všecky věci stavů podobojí byly na tak dobré a bezpečné míře i ujištěním náboženství jich postaveny, byla vůbec naděje pevná a neomylná, že žádný tak snadně se o to nepokusí, aby to, co jsou obojí stavové království Českého podobojí i pod jednou společně na sněmu obecném se svým zdravým rozmyslem za právo ustanovili, i král jim toho všeho znamenitě potvrdil, rušiti, zřízením obecným pohrdnouti a tudy důstojnost královskou potupiti směl. Však s tím se vším přece našly se osoby, kteréž stavy podobojí v té naději náramně zmýlily, a to přede všemi tytéž, o nichž svrchu nejednou zmínka učiněna jest, totiž platní *nástrojové jesuitští*. (Skála, I. 254.) — Tito výstřední katolíci v skutku nespokojili se snášelivostí právě tak, jako Rudolf nemohl oželiti ztrát svých. Neuplynul ani rok a Čechy uvrženy byly v nové zmatky, které tentokrát vedly k neodvratnému osudnému převratu.

Snahy jesuitů a výstředních katolíků o zrušení svobody náboženské.

Z mužů, kteří až do poslední chvíle naléhali na krále Rudolfa, aby nepodpisoval majestát, nejzarputilejší a nejprudší byl *arcikníže Leopold*, jenž, jako bratr jeho Ferdinand štýrský, vychován byl od jesuitů v obmezené zbožnosti. Jmenován byv biskupem pasovským a strassburským dříve, než dosáhl vysvěcení, necítil se povolaným ke stavu kněžskému a nespokojen jsa podřízeným postavením svým, podněcoval Rudolfa již choromyslného s rádci jeho záštím zaslepenými k od-

volání majestátu a obnovení moci královské; posilněn prvními úspěchy, doufal, že vypudí Matyáše, a odměnou za služby své, že od Rudolfa ustanoven bude za nástupce jeho. Za všeobecného hnutí a zmatku v Německu Leopold sebral potichu na 12 tisíc žoldnéřů, s nimiž nenadále v lednu r. 1611 vpadl do Čech, kde se mu bez odporu vzdala města Budějovice a Tábor. Příliš pozdě nařízena byla hotovosť zemská, takže po nešťastné šarvátce již dne 13. února i Menší město pražské bylo osazeno od rot Leopoldových a zločinnou smlouvou vydán jim hrad královský. Přední náčelníci stavů byli nepřítomni neb uvězněni zřejmou zradou Berků, Martiniců a Slavatů. Spiklenci žádali za zrušení majestátu a ukládali o zavraždění předních pánů protestanských. Rudolf však váhal vykonati zločin, jejž schválil. Obyvatelstvo pražské rozhořčeno pleny a ukrutnostmi žoldnéřů, bylo již v plném odboji; lid pobouřen pověstí, že jesuité jsou původci vpádu Pasovských, ano že i v kolleji své v Starém městě na 300 ozbrojených nepřátel uschovali, obléhal u velikém množství kollej a byl by se jí i jesuitů zmocnil, kdyby Vratislav z Mitrovic, vůdce oddělení jízdy u mostu seřaděného, lid zuřící byl nerozehnal a kollej vojskem byl neosadil. (Schmidl, Histor. Soc. Jesu.) Lid pak maje i ostatní mnichy v podezření, že jsou tajnými pomocníky Leopoldovými, vrhl se v zuřivosti své na některé kláštery, trýznil a vraždil mnichy; zejména poplenil dne 15. února klášter Augustiánů na Karlově, kdež opata s několika mnichy ukrutně zavraždil. Uprostřed této vzpoury a hrozícího povstání všeobecného Leopold pokládal postavení své za velmi nebezpečné, takže dne 11. března vojsko jeho opustilo Malou stranu i dalo se na ústup skrze jižní Čechy, pronásledováno jsouc od vojska stavovského.

Stavové neodpustili Rudolfovi úskočnost jeho: král pozbyl posledních přívrženců svých, a Matyáš od protestantů rozhořčených i od katolíků povolán byl do země. Teprv po dlouhém odporu Rudolf vzdal se moci své a podepsal dne 11. srpna r. 1611 odřeknutí své. Brzy potom dne 20. ledna r. 1612 zemřel král Rudolf a jednoduše bez vší slávy v tichosti pochován v hrobce královské u sv. Víta na hradě pražském, poslední z králův českých. — Že pak tak letitému a tolik mnoho let v císařském a královském důstojenství dosti platně trvajícímu

potentátu žádný zjevný pohřeb a pompa slavná jako otci a dědu jeho nebyl učiněn a držán, to bylo nejvíce v cestě, že jest stavům evangelickým jak v říši tak ovšem v královstvích a zemích svých přílišně vyhovoval *a proti vší vůli papežově a jesuitské ten slavný a věčné pochvaly hodný majestát* na svobodné náboženství provozování jim dal. S tím však se vším přece jest dosti vzácně a ozdobně v stálé a neumírající paměti všechněch pobožných srdcí pochován, a duše jeho do rukou a do slávy vykupitele svého se dostala. (Skála I. 331.)

Matyáš od stavů za krále přijat jen z nevyhnutelné potřeby, při zvolení svém zavázal se šetřiti všech svobod zemských, spolu i majestátu. Ale vedle toho stavové čeští, mezi jejichž vůdci nyní zvláště stál v popředí pán protestanský rodu německého, nedávno teprv do země přijatého, *Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu*, návodem jeho předložili Matyáši před jeho korunováním čtyry nové žádosti, totiž: aby měli právo konati sjezdy krajské, které Ferdinand I. potlačil bez zvláštního povolení královského; aby mohli sbírati vojsko k obraně, kdykoli by uznali toho potřebu pro hájení svobody náboženské; aby Matyáš stvrdil konfederaci mezi stavy českými a slezskými před vydáním majestátu uzavřenou a schválil podobnou smlouvu, kterou učinili s druhými zeměmi koruny České a se stavy uherskými a rakouskými. Žádosti tyto, jichž vyřízení na ten čas zvláště přičiněním Khlesla, prvního ministra Matyášova a biskupa vídeňského, k příštímu sněmování bylo odloženo a potom opětně odkládáno, vůdcům odporu stavovského po celý čas panovaní Matyášova byly vhodnou zbraní k zahrožování dvoru do Vídně z Prahy již přesídleného, aby musil státi o jich přízeň. O žádostech těch jednáno častěji, zvláště na sněmu v měsíci lednu r 1614, jenž pro zrušení moru v Praze držán byl v Budějovicích. Matyáš tam přivedl s sebou generála *Buquoye*, který všeobecně byl vyhlašován za vůdce křížové výpravy proti kacířům. *Jesuité* na počest Buquoye pořádali v Budějovicích slavnosti, zvláště představení divadelní, jimiž neopatrně vykládali zřejmě, co od něho očekávají. Proto stavové čeští, když král žádal, aby svolili peněžitou pomoc na válku proti Turkům, odmítli krátce, že nedají ani halíře, pokud žádosti jejich nebudou vyřízeny; přece však svolili něco peněz, když Matyáš slíbil, že

na počátku příštího roku svolá sněm generální, kde shromáždí se zástupcové jednotlivých zemí jeho, a kde konečně rozhodnuto bude o dotčených čtyrech žádostech stavů evangelických. Tito pak zřídili výbor obranný, který zasedati měl v Praze, a kdyby třeba bylo, sebrati vojsko. Oba přední náčelníci, Kolona z Felsu a Matyáš z Thurnu podali králi Matyáši spis, který byl téměř vypověděním války; pravilť v něm, že jest holou pošetilostí, sbírati vojsko proti Turkům; lépe že jest trvati v pokoji; není prý ještě zapomenuto výpravy žoldnéřů pasovských, a všeliké dobrodružné tažení mohlo by lehce Matyáše připraviti o všecky tři koruny. Ministr Khlesl však neupustil od myšlenky své podniknouti výpravu křížovou proti mohamedánům, a aby vyhnul se generálnímu sněmu, na němž podle slibu králova především jednati se mělo o čtyrech žádostech stavů českých, svolal v srpnu r. 1614 do *Lince* sjezd zástupců jednotlivých zemí habsburských, od nichž doufal dosáhnouti pomocí peněžitých. Ale sjezd tento rozešel se bez výsledku a Matyáš byl konečně nucen svolati do Prahy sněm generální, jehož hlavním účelem bylo spojiti v užší konfederaci jednotlivé země Matyášovy a sloučiti v jednu obrannou jednotu protestanty české, rakouské a uherské. Avšak pro nesvornosť stavů, rozněcovanou ministrem Khleslem, stěží podařilo se vypracovati velmi neúplný plán jednoty obranné, který zůstal jen pokusem. Mnozí spokojujíce se již tím, čeho dosáhli, nežádali sobě více, než některým ústupkem usnadniti upřímný smír; většina odloučila se od vůdců svých v otázce o sjezdech krajských; stavové pak svolili k značné pomoci peněžité. (Denis-Vančura, Konec samostatnosti České.)

Utiskování a potlačování strany nekatolické od výstředních katolíků návodem jesuitů.

Když tak žádostem stavův evangelických nebylo vyhověno vůdcové strany protestantské vidouce, že král Matyáš jim nebude po vůli, začali si dopisovati s protestanty ostatních zemí habsburských. Pohnuti k tomu byli zvláště jednáním výstředních pánů katolických, kteří *vedením jesuitů* nešetříce ani majestátu, přese všecky závazky své nutili poddané, aby chodili na mše a při-

jímali pod jednou způsobou. Tak Vilém *Slavata* neudělil měšťanům v Hradci Jindřichově svobodného chrámu, ano schválil čin jesuitů, kteří ujali podobojím kostel sv. Trojice na nemalé zjitření obce, dokládaje, že majestát nedává lidem poddaným práva držeti neb stavěti kostely proti vůli vrchnosti. Potom *návodem jesuitů* r. 1616 přísně nařídil Slavata, aby na jeho panstvích všechna mládež obojího pohlaví svátosti oltářní jen pod jednou způsobou přijímala, a aby nikdo, kdo by se neodřekl kalicha, v stav manželský nevstupoval, ani v městech práva občanského neobdržel. (Slavata, Paměti II. 130, 138. — Schmidl, Histor. Soc. Jes. III. 23, 329.) Taktéž pronásledoval *Martinic* na statcích svých protestanty, nedbaje hrozeb jejich ani majestátu. Na jeho panství Slanském zvláště činným byl od r. 1615 Jan Ctibor *Kotva*, děkan na Smečně, jenž stíhal protestanty, jež ústně i písemně tepal, zvláště pak Jednotu bratrskou, proti níž napsal »Mumraj«, polemický to spis plný nadávek; pálil též knihy jejich, zvláště pak sebral v Kněževsi r. 1615 z kostela 22 knihy, jež na Smečně v Bílou sobotu veřejně spálil. (Riss. Čas. Česk. Mus. 1880 str. 470, 475.) Příkladu pak těchto náčelníků následovali mnozí výstřední páni katoličtí. I na statcích korunních porušeno bylo právo obyvatelům majestátem přiznané zřizovati sobě kostely evangelické; neboť král Matyáš odevzdal duchovní správu na statcích svých arcibiskupu pražskému Janu *Loheliovi* (1612—1622), který znenáhla odstranil všecky duchovní protestantské a nahradil je kněžími katolickými nebo spolehlivými utrakvisty: někteří poddaní, zvláště v Hrobě, nechtíce se vzdáti víry své, byli pokutováni a trýzněni, musili prodávati pozemky své nebo krutě byli vyhnáni a oprávněný hněv svůj šířili po všem království. Ani měšťanů nebylo více šetřeno a na stížnosti defensorů Matyáš odpovídal, že na statcích svých chce míti tolik moci, kolik páni na statcích svých.

Také na *Moravě* počal Matyáš k radě a naléhání vídeňského biskupa Khlesla stranu nekatolickou potlačovati. Nejvyšší úřady zemské zase osazovány byly pouze rozhodnými katolíky. Do rad měst královských bráni byli proti všemu právu a slibu královskému výhradně katolíci. Městské rady v Brně a Olomouci, pouhými kakolíky osazené, uvězňovaly nekatolické spoluobčany své, kteří navštěvovali soukromé bohoslužby protestantské

šlechty. Taktéž trestán byl vězením, kdo do města si pozval nekatolického kněze buď k nemocnému nebo ke křtu. Aby nekatoličtí měšťané v neděli nemohli obcovati ani venkovským bohoslužbám, brány měst již v sobotu velmi záhy byly uzavírány a v neděli pozdě otvírány. V nekatolických osadách od katolických pánů chrámy byly zapečetěny, v mnohých osadách proti privilegiím a nadáním také kostely, domy a užitky farní nekatolíkům byly odňaty a dány farářům katolickým, ačkoliv v takových osadách nebylo ani jediného katolíka. Katoličtí obyvatelé a kněží nedopouštěli, aby těla mrtvých osob pod obojí netoliko lidu obecného a poddaných, ale i také osob stavu panského a rytířského na hřbitovech pochována byla řádným způsobem, a když se to stalo, takové mrtvoly po delší době často byly vykopávány a ze hřbitova odstraňovány. Aby se tak nedělo, musili nekatolíci těla mrtvých často až několik mil cesty převážeti, při čemž provázeni byli posměchem katolíkův jim spílajících, že by raději hovadům a psům pokoje popřáli, nežli kacířům. Přísaha nekatolíkům proti jich svědomí k Matce Boží a všem svatým od úředníků katolických přímo byla vnucována, ačkoliv to snešením sněmovním bylo zakázáno. Vdovám nekatolickým nebývalo dopuštěno zase se vdávati, leč když přestoupily k víře katolické. K dítkám svým nesměl si nikdo vzíti evangelíka za učitele; pakli se toho někdo dopustil, trestán byl proto přísně dlouhým a těžkým vězením. Mnozí páni katoličtí nekatolické poddané své, když odstoupiti nechtěli od víry své ze statkův a živností jejich vyháněli, často i nemilosrdným bitím a mučením je nutili katolické služby boží navštěvovati. Také zakazovali katoličtí páni poddaným platiti desátky kněžím nekatolickým, jimž od katolíků všelijaká příkoří byla činěna potupným povoláváním, házením za nimi kamením, někdy i bitím na veřejných místech.

S takovým úsilím prováděna byla obnova náboženství katolického na Moravě za panování Matyášova, a to *hlavně působením kardinála Františka z Dietrichšteina*, jenž nejvíce brojil proti Bratřím Českým, jichž gymnasium ve Chropíně dal zbořiti a tam katolickou školu zříditi, aby okolí Chropiňské, českými Bratry a Lutherány osazené, přivedl k víře katolické. Jeho příkladu následovaly katolické rody panské Dietrichšteinů

Pernšteinů, Berků, Lichtenšteinů, Lobkoviců, Haugviců a j. kteří zvláště pomocí a *působením jesuitů*, pak kapucínů a františkánů, hleděli obnoviti víru katolickou na panstvích svých. Jejich snahy bylo pozorovati jak na panstvích jejich Bystřickém, Telčském, Joslovickém, Velko- a Valašsko-Meziříčském, Jedovnickém, Tovačovském. Bohdalickém, Habřovanském, Vysovickém, Chropiňském a j., tak také v čelnějších městech moravských, v Brně, Olomouci, Mikulově, Holešově, Opavě, Jihlavě, Znojmě, Kyjově, Byteši, Kostelci, Libavě a jiných. Násilné obrácení nekatolických poddaných pány katolickými zvláště *pomocí jesuitů* opětně bylo předsevzato. Lid poddaný pro víru svou byl mrskán, kněží jeho honěni, kamenováni a spolu s lidem všelijak týráni. *Missie jesuitské* podnikány byly z kollejí olomoucké a brněnské do všech čelnějších sídel nekatolických, zvláště do Ousova, Habrovan, Zdounek, Lulče, Brumova (Broumovic), Klobouk, Dubu a do Vsetína. I na statky biskupské, jako do Kroměříže, Moholnice, Svitav, Březové a do Libavy, posílal kardinál Dietrichstein jesuitské missionáře. Jmenovitě jesuita *Dingenauer* z kolleje olomoucké provedl ve Vsetíně, na panství Albrechta z Waldšteina, obnovu katolickou i s pomocí vojska tak úsilně, že mu tyto vojenské exekuce církevní musil zapověditi zemský hejtman *Karel z Žerotína*, jenž ve své snášelivosti náboženské káral přehmaty katolíků i nekatolíků. (Schmidl, Histor. Soc. Jesu II. 631).

Proti vytčeným příkořím nekatolíkům na Moravě činěným podala strana nekatolická k sněmu zemskému, v Brně dne 13. prosince r. 1618 držanému, stížnosť s prosbou, aby přehmaty a nepořádky takové byly zastaveny. Stavové katoličtí, uznávajíce stížnosti stavů nekatolických za oprávněné, přislíbili přáním jejich vyhověti; obávaliť se, aby nekatoličtí stavové moravští nespojili se s Čechy proti panovníku svému. Že se spojení to ještě nestalo, toho hlavní příčinou byl Karel starší ze Žerotína, jenž, ačkoliv se již r. 1615 vzdal úřadu hejtmanského, přece i napotom měl vřelé účastenství v záležitostech veřejných, a na sněmích stavy moravské i české k smíření s panovníkem Matyášem napomínal. Bohužel nebylo slovům Žerotínovým dáno průchodu.

Čechové pak pevně při tom stáli, že pouze hájí práv a

svobod svých, králem jim daných a potvrzených, naproti jich škůdcům a nepřátelům. — Rozhořčení protestantů v Čechách bylo již veliké a horlivosť katolické strany výstřední roznítila se ještě více, když její přičiněním na sněmu r 1617 přijat byl arcikníže *Ferdinand* štýrský za krále českého. Ferdinand vyplnil podmínku, bez níž nemohl býti korunován; potvrdil totiž majestát císaře Rudolfa II., čímž svoboda náboženská trvati měla dále. K tomuto ústupku neodhodlal se bez nepokoje a bez úzkosti; *čtyři jesuité* otázáni o radu prohlásili, že Ferdinand bez nebezpečí pro spasení své nemohl by uděliti majestát, ale že nedopustí se smrtelného hříchu přijetím skutku hotového; *ostatně co prý platí slib vynucený?* »Chvála Pánu bohu,« (pravil Ferdinand Slavatovi), »že toto korunování mé vykoná se bez urážky svědomí mého«. Slavata však i muži, kteří vyhlašovali sebe za katolíky horlivé, s největší péčí prohlásili, že oni sami necítí se tímto potvrzením majestátu zavázáni. *Ferdinand, byv vychován u jesuitů v Ingolstadtu*, neodvažoval se žádného rozhodnutí vážného, aby neotázal se jesuitů, není-li hříšné. Zpovědníci jeho, *Villery* (1597—1619), později *Becain a Lamormain*, byli muži, hluboce pronikli pravidly Tovaryšstva Ježíšova; Lamormain vypravuje, že hrozil jednou císaři odepřením rozhřešení, jestliže by z důvodů lidských nechtěl učiniti opatření žádaného.

Učení jesuitův o kacířství nezměnilo se nikdy; nyní pokládali dobu za vhodnou prohlásiti se k Ferdinandovi jasněji: »Katolický vládce dopouští se hříchu, nechá-li kacířů bez trestu; více hřeší se mírností nežli násilností. Svoboda náboženská odporuje vůli boží a snášelivosť jest příčinou všeho zla.« V tomto výroku obsaženo jest všecko učení vštípené Ferdinandovi za jeho pobytu v Ingolstadtě; on jest vyslancem nebes, ustanoveným, aby mír uvedl na zemi vyhlazením odbojníků církve a bezbožníků. Po celý život jeho zpovědníci vyličovali mu tuto povinnosť jeho, a kdyby váhal, ukazovali mu peklo otevřené. Zachované výpisky z jakési příruční knihy zpovědníka panovníkova svědčí o tom, v jaké škole byl vychován. »Protože vládcové jsou Bohem ustanovení ochránci víry svaté a církve, zda přihlížel císař, aby církvi dostalo se opět práva jejího, a aby poddaní vzdávali úctu duchovenstvu, farářům a vyšším řádům?

— Zda nezdržoval činnosť svaté inquisice proti kacířům a odpadlíkům? Zda nezanedbával vykonávati její nálezy a poskytovati jí žádoucí ochrany? — Protože cílem života jest spása věčná, povinností panovníkovou jest vésti podané své k dobrému životu, aby zasloužili si blaženosť věčnou, a nařizovati věci potřebné k spasení. — Vzorem této vlády byla patriarchální neobmezenosť (absolutismus). Panovník ustanovený od Boha slyší sice přání poddaných, ale vůle jeho jest všemocná; svobody stavů jsou jen žalostným následkem roztržek náboženských «

»V zemích, kde jest několik vyznání (odpovídal Ferdinand roku 1609 stavům štýrským), nevládne ani vzájemná důvěra ani milosť pána nebeského, ale důvěrou vždy vzrůstající rozmáhá se zkáza a porušuje blaho politické« — »Poddaní a manové« (praví Ferdinand jinde) »mají vyznávati totéž náboženství, jako pán jejich.«

Heslem Ferdinanda bylo: »*Legitime certantibus corona*«, koruna přísluší bojujícím za právo. Úspěchy prvních let svých potvrzen byl v mínění svém. Bez vážného odporu obnovil víru katolickou násilně v zemích svých vnitrozemských, jež od dávna kacířstvím byly nakaženy; to bylo pro něho povzbuzením k témuž podniku v Čechách, kde Lobkovicovi, Slavatovi a Martinicovi konečně naskýtal se vládce dle srdce jejich.

Hned po přijetí Ferdinanda za krále rada královská předvolala několik předních členů odporu a trpké činila jim výčitky. Ferdinand byl rozhodnut postupovati proti všem, kdo se mu protivili: tak zbaven byl při novém osazování nejvyšších úřadů zemských dne 5. října 1617 vůdce strany odporné, hrabě Jindřich Matyáš *Thurn*, výnosného úřadu purkrabství Karlšteinského ročně 8000 tolarů vynášejícího, kteréž propůjčeno bylo Jaroslavu z Martinic, kdežto Thurn zdanlivě povýšen na úřad su dího dvorského, jenom na 400 tolarů vynášející, hmotně velmi těžce byl poškozen.

Nejvyšší úředníci zemští, výstřední to katolíci, bez odkladu dali se do díla od nového krále *návodem jesuitů* podniknutého. Evangelíci byli zahrnováni potupami a urážkami; v *Kladsku* spílali jesuité protestantům taškářů lutheranských, zlodějů a zrádců; o Lutherovi říkali, že byl zloděj, lupič, odpadlík a ďáblu soudruh; jeho učení že jest bezbožné, lstivé a nepravé

a víra jeho víra ďáblova; v *Hlohově Hořejním* byli protestantští příbuzní katolíků od biřiců veřejně prohlášeni za křivopřísežníky a lidi nevěrné. Kněží pak protestantů byli udáváni, knihy jejich zakazovány a zabavovány; majestát Rudolfův vyhlášen za smlouvu hanebnou a neplatnou. Protestantům odnímány chrámy a hřbitovy jejich, jestliže scházeli se potaji, obviňováni z úkladův, ohrožováni, vězněni a na svobodu propuštěni teprve, když odřekli se víry své. Odstraňováni byli z úřadů veřejných a všecka místa vyhrazena odpadlíkům; přestupy byly zjednány za peníze. Důchody nekatolických duchovních zabavovány. Za nemanželské pokládány děti, jichž rodiče oddáni byli od kazatelů lutheranských. Sirotci, ba i děti rodičů ještě žijících byli unášeny a zavírány do *kollejí jesuitských*, kde svědomí jejich násilňováno. Poddaní byli nuceni obcovati obřadům kotolickým a přiznávati se, že touží po návratu k víře římské; když odpírali, byli vyhnáni neb uvězněni Kněží katoličtí všemi prostředky rozněcovali horlivosť věřících svých, zavrhovali obvyklou snášenlivosť, jež znenáhla vnikala do života, nechtěli dáti rozhřešení osadníkům, kteří přítomni byli křtům, svatbám nebo pohřbům kacířským, nedopouštěli manželství smíšených než výminečně a v případech s velkou opatrností ustanovených. *Jesuita P. Ondřej* kázal v Praze, že lépe jest v domě míti čerta, nežli ženu lutheranskou, poněvadž ďábel může prý zaklínáním a svěcenou vodou vymítèn býti, kdežto u protestantských žen nic to není platno.

Hlavní úsilí reakce katolické směřovalo proti městům královským. Nařízením daným dne 4. listopadu 1617 rozšířena byla právomoc rychtářů královských tak, že potlačeny byly téměř všecky svobody obecní: příští rychtář měl ve všech shromážděních obce sedati na předním místě, zkoumati a prohlížeti účty obecní; nic nemělo odtud býti v poradu vzato, aniž usneseno bez vědomí jeho, aniž jaké shromáždění rad nebo lidu státi se bez předchozího svolení jeho — Přikazováno také rychtářům, aby všeliká nadání zádušní neobracela se na nic jiného nežli na to, k čemu vlastně odkázána jsou, to jest, protože všecky takové odkazy pocházely z dob před reformací, měly vráceny býti náboženství katolickému. Byl to jakýsi edikt restituční: poprvé v Čechách použito politiky, kterou Ferdinand

o několik let později snažil se uložiti celému Německu. — Pohnutí způsobené nařízením z dne 4. listopadu 1617 neutišilo se ještě, když nový dekret zapovídal uveřejňovati všeliké spisy náboženství katolickému protivné nebo vládě nepřátelské; nařízeno, aby všecky rukopisy k vytištění ustanovené prve do kanceláře české ukázány a pak odtud dovoleny byly. — Městské úřady, kteréž odvážily se některého odporu, obdržely přísná napomenutí: písař a radní Nového města pražského mistr *Valentin Kochan z Prachové* a primas žatecký *Maxmilian Košťálek*, kteří jménem stavu městského žádali na sněmu r. 1617, aby Ferdinand před přijetím za krále potvrdil majestát, byli sesazeni s úřadu a nahrazeni katolíky. — V *Litoměřicích* žádal podkomoří Purkhart Točník z Křimic, aby právo městské uděleno bylo dvěma katolíkům, kteří výstřednostmi svými rušili od nějakého času již pokoj města; když konšelé to odmítli, zahrnul je výčitkami a nadávkami, primasa a dvě osoby radní, mezi nimi mistra *Pavla Stránského*, dal uvězniti a držel je v žaláři potud, až druzí ustoupili. Potom při první obnově rady jeden z dotčených obou měšťanů od podkomořího byl jmenován konšelem, ač neobdržel ani jediného hlasu od volencův a nevyhovoval podmínkám zákonným. — Podobně postupováno ve většině měst. Brzo ozývaly se odevšad nářky. Malostranští stěžovali si v květnu r. 1618, že hejtmanové královští zacházejí s nimi jako s poddanými svými: katolíkům uděluje se právo městské na pouhé poručení z kanceláře neb z komory aneb i jen na pouhé vzkázání, kdežto protestanté nemohou je obdržeti. Podobně že s nimi zachází i podkomoří. Když obnovoval radu, byli mu z obce voleny a přiděleny podle obyčeje starobylého a dobrého řádu jisté osoby za volence; avšak on jim opět obzvláštní neobyčejnou přísahu vydal, a ač oni hodné, rozumné, způsobné, právu a městu užitečné a platné osoby volili, on nicméně jiné »prosté právních a jiných starých zvyklostí dobrých i jazyka českého nepovědomé, též psáti a čísti neumějící osoby«, jenom když byli pod jednou, dosazoval. — Tímto nestoudným nátlakem moc téměř ve všech městech královských přešla do rukou stoupenců dvoru: když defensoři roku 1618 svolali obecný sjezd, aby protestovali proti útokům na ně konaným, většina měst se nedostavila; některá zastrašena

jsouce dokonce oddělila se od stavů, prohlásivše, že kromě císaře žádného jiného za krále, pána a defensora znáti nechtějí a nepotřebují. Z toho vysvětliti lze, proč stav městský dlouho zůstával nerozhodný, když vzpoura stavův evangelických povstala.

Míra útisků a křivd, jimž vydáváni byli protestanté, dovršena byla událostmi ve dvou městech německých na pomezí země ležících, v *Broumově a v Hrobě*. *Opat broumovský Wolfgang Selender* tamnějším protestantům zakázel konati služby boží v kostele jejich, r. 1612 nově vystavěném, a dostal k tomu výslovné nařízení rady královské. Obyvatelé však nedbali toho a defensoři ujali se jich, takže obnovených nařízení rady královské, aby byl zavřen chrám, nebylo vykonáno. Ani přísného rozkazu, který r. 1617 král Matyáš, vraceje se do Vídně, v Pardubicích zástupcům obyvatelstva broumovského dal, aby klíče chrámu odevzdali opatu, obyvatelé neposlechli a chopili se i zbraně, když za týmž účelem v březnu r. 1618 do Boumova přibyla komise královská, takže tato bez pořízení odjeti musila. Ačkoliv pak osm předních měšťanů do Prahy obeslaných vrženo bylo do vězení, obec přece neupustila od svého odporu. — Taktéž v městečku *Hrobě arcibiskup pražský Jan Lohelius* r. 1614 dal zavříti kostel protestantský, ačkoliv právo jeho k městu bylo pochybné; nespokojil se však jen tím, že protestantům zakázal konání služeb božích; křiklavějším zákona porušením zapovídal jim choditi do chrámů okolních a trestal osoby vzpouzející se; úředník jeho dr. Ponzon hrozbami a týráním hleděl poddaný lid přivésti k víře římské; arcibiskup pak konečně rozkázal zbořiti kostel protestantský, takže ve třech dnech (11.—13. prosince 1617) s zemí byl srovnán.

Odpor stavů evangelických proti porušování majestátu.

Tyto události, jimiž katolíci práva protestantů majestátem jim potvrzená v zásadě popírali, obmezujíce je vskutku, způsobily ohromné pohnutí nejen v Čechách nýbrž i v Německu. Defensoři podle privilegia povoleného jim majestátem svolali do Prahy dne 5. března roku 1618 sjezd protestantský, na němž Thurn přednesl stížnosti evangelíkův, kteréž shromáždění po-

slalo císaři, dožadujíc se spravedlnosti. Zároveň domáhal se sjezd zakročení druhých zemí korunních a chápal se takto opět konfederace; potom odročil se k měsíci květnu, aby vyslechl odpověď panovníkovu. Matyáš přijav velmi nelibě stížnosti evangelíků, nejen odepřel jim zadostiučinění, ale přísně zakázal i všeliké nové shromáždění a hněvem svým hrozil těm, kdo by neuposlechli rozkazů jeho. Touto odpovědí Matyášovou stavové protestantští velice rozhořčeni a uraženi jsouce, obviňovali král. místodržící, zvláště *Martinice a Slavatu*, že odpověď tu sepsali, čímž neoblíbenosť jejich ještě více vzrostla. Defensoři projevili pevný záměr neupustiti od sjezdu na měsíc květen svolaného; jsouce v postavení zákonné obrany, musili přihlížeti v prostředcích k vlastnímu prospěchu svému.

Nedá se upříti, že osobní záští a ješitné pleticby hraběte *Thurna* a mnohých jeho pomocníků byly značnou příčinou odboje; avšak soukromé snahy ctižádostivé nebyly by strhly většinu stavů evangelických, kdyby tito nebyli ohrožováni spiknutím proti náboženství jejich. O tom nelze pochybovati; dosvědčují to pikle dvoru osnované prvním ministrem *Khleslem*, jenž se vyslovil pro násilné rozhodnutí sepsáním dotčené odpovědi Matyášovy. Pikle tyto byly od mnohých prozrazovány. Tak *Pavel Michna*, tajemník královské kanceláře české a pravý náčelník spiknutí strany katolické, ohlašoval, že defensoři pohnáni budou před soud; jen co Ferdinand ujme se vlády, Praha dostane stálou posádku vojenskou, a pak nemine půl roku, že všickni měšťané katolíky býti musí; též že jest prý snesení domu Rakouského takové, aby budoucně žádná jiná víra než katolická v zemích těchto nebyla trpěna. — *Jakub z Tepence*, hejtman královského panství Mělnického, posmíval se, když nový král dosedne, potom že musí všickni jednoho náboženství býti a že bude mnoho Petrů. K námitce: »K čemu král přísahu učinil?«, odpověděl Tepenec: »Když jest Ferdinand zemím dědičným podobné přísahy zdržeti nebyl povinen, že ani Čechům nebude.« — *Jesuita* jistý měšťana krumlovského, jenž do Prahy se přestěhoval, poněvadž pronásledován byl pro víru v obci své, zrážel takto: „Neměl-li jste žádné jiné příčiny, mohl jste dobře tam zůstati a do Prahy se nedávati; neb dříve než pět let mine, v Praze též tak bude.« — Nejvyšší mincmistr *Vilém*

z Vřesovic prorokoval, že Thurn, Šlik, Vilém starší z Lobkovic a »Kozí brádka« (Budovec) svých prázdných makovic z Prahy domů neponesou. (Gindely, I. 238—239).

Tímto a podobným vyhrožováním stavové protestantští byli rozníceni tak, že odhodlali se k odboji. Vůdcové shromáždili se dne 18. května 1618 v Praze a složili jisté prohlášení, které následující neděli od farářů městských ve všech kostelích čteno bylo s kazatelen. Potom dne 21. května zahájen byl sjezd protestantský, který přese všecky hrozby a úsilí král. místodržitelů byl četněji obeslán nežli předešlý. Stavové usnesli se podati královským místodržícím odpověď svou na list královský, popírající jim zákonitosť sjezdu. Thurn a přátelé jeho pokládali příležitosť tu za vhodnou, aby vykonali záměr dávno již zamýšlený a vyvrátili v Čechách dynastii Habsburskou; k tomu odhodlali se stavy přinutiti mocí a překaziti všeliký pokus o smír opětný. Dne 22. května v tajné schůzi konané v domě Albrechta ze Smiřic (nyní »U Montágů« zvaném) náčelníci stavovští, Henrich Mates hrabě z Thurnu, Václav Vilém z Roupova, Linhart Colona z Felsu, Oldřich Vchynský z Vchynic, Václav Budovec a Albrecht ze Smiřic, umluvili se vydati na smrť největší protivníky své, zvláště Martinice a Slavatu. Když stavové dne 23. května r. 1618 na hradě pražském shromáždění vyslovili přesvědčení své, že Martinic a Slavata mají považováni býti za rušitele majestátu a proto je prohlásili za nepřátele své a obecního dobrého i za odbojníky království Českého vůbec; *vyhozeni byli* od Thurna a jeho soudruhů *Martinic* a *Slavata* i tajemník jejich *Filip Fabricius z okna ven*, zůstali však všichni tři bez úrazu; spadliť na smetiště, hromadu to spukřelého papíru. (Archiv místodržit. K. 1/138).

Toto násilí na nich vykonané a vskutku zločinné zahájilo povstání způsobem nejžalostnějším. »Den 23. května, praví Skála, byl počátek a dvéře všech našich běd a neřestí.« — Thurn a spoluvinníci jeho dosahli zločinem cíle svého. Stavové evangeličtí, jichž povinností bylo proti záměrum katolíků státi na ústavě a připoutati k ní krále, hned téhož dne zřídili prozatimní vládu, složenou z 30 direkterů, nařídili sebrání vojska, za jehož vůdce zvolen byl *Thurn*, hlavní původce a hlava povstání; vyslali posly ke knížatům německým, aby domáhali se

pomoci jejich, a ke sněmům druhých zemí rakouských, aby dosáhli podpory jejich; sepsali dne 25. května obranu (apologii) svou, v níž vytčeny jsou všecky jejich stížnosti; žádali na králi odvolání rozkazu jeho, týkajícího se kostelů broumovského a hrobského, a po odmítnutí té žádosti zpurně proti katolikům vystoupili. Všickni, kdo nepodrobili se nové vládě, byli prohlášeni za nepřátele veřejné; arcibiskup a opat broumovský byli ze země vypovězeni. Týž osud zastihl jesuity, kteří proti sobě popudili celý národ český všemožným potlačováním a utiskováním všech těch, kdož nebyli katolíci.

Výpovědění jesuitů ze zemí království Českého.

Direktorové k správě země od stavů odbojných nařízení, dali dne 1. června r. 1618 zhotoviti dekret jesuitům na ten čas v království Českém se zdržujícím v ta slova svědčící:

»Poněvadž všem vědomé jest, že jsou jesuité jako i všeckna škola jejich jesuitská království Českému posavád k znamenité škodě byli a praktikami svými stavům téhož království všelijaké ouklady strojili a totéž až po dnešní den konají, skrze to s pomocníky svými v témž království řád, právo, svobody zemské, obecný pokoj rušili a mnoho zlého původové a příčina byli, což všichni tři páni stavové do týchž jesuitů sobě stěžují; poněvadž by tedy rádi, co na nich jest, ráčili chtíti to s dodatkem opatřiti, aby království České i budoucně pod šťastným J. M. C. jakožto krále českého kralováním před dalším nebezpečenstvím v pokoji zůstávati mohlo: protož že ráčí na místě všech tří stavův království českého podobojí podlé moci sobě dané a společného stavův snešení je i všecky jiné jesuity, kdež se ti koli v témž království zdržují, z téhož království Českého nyní i na časy budoucí a věčné vypovídati a přísně jim poroučeti, aby hned a to nejdéleji od dnešního dne v témždni pořád zběhlém, totiž do pátku po památce seslání Ducha sv. na apoštoly, z téhož království jinam pokojně se odebrali, i také jiným jesuitům, kdež ti koli v témž království jsou a se zdržují, o tom zprávu dali, že i sami z tohoto království se vypovídají, ano i oněm se poroučí, aby se tolikéž v jmenovaný den z království českého vystěhovali a odebrali a na věčnost se do něho nenavracovali,

aneb aby znáti dali, že chtějí se navrátiti. Nebo nestalo-li by se toho od nich a po projítí času toho, že by kteří ještě v tomto království postiženi byli, tu aby nejenom na ty, nýbrž i na každého, kdož by jesuitu přijal aneb přechovával, aneb se jesuitův ujímal aneb je chrániti chtěl, vším zlým a protivným se dokročilo; tím že direktorové ani stavové vinni nebudou a býti nechtějí.«

»Kteréžto jesuitův spravedlivé z království Českého vypovědění že také skrze otevřené patenty vůbec po všem království vyhlášeno a oznámeno bude. Co pak se jiných osob řeholních náboženství římského pod jednou v klášteřích i jinde zůstávajících a pokojně se chovajících dotýče, na ty tento dekret se nevztahuje, než toliko na samé již svrchu psané jesuity. Kterážto škodlivá a bouřlivá sekta jesuitská pro své hrozné ouklady, kteréž jest vrchnostem světa a celým zemím strojila, že předešlého času také i v jiných královstvích a zemích od vrchností a lidí náboženství římského pod jednou z týchž království a zemí, v nichž pokoj učiněn býti měl, vypovědína býti musila a byla. O čemž vědouce, aby se tak a ne jinak zachovali.«

Tento dekret 21 pečetmi opatřený hned dne 2. června ráno jest jesuitům do kollegia jejich seslán a odevzdán rektorovi kollegia u přítomnosti všech bratří shromážděných od devíti osob, ze všech tří stavův k tomu schválně obraných, s takovým při tom jim oznámením: že sice přes nastávající svatodušní svátky budou moci v městech pražských se pozdržeti, po projití pak slavnosti té aby hleděli úsudku direktorův zadosti učiniti, ač nechtějí-li se s něčím nepříhodným potkati.

A tu také hned osazeno kollegium jesuitů vnitř i zevnitř stráží silnou, aby z něho ničehož ustraňovati a odvážeti nemohli. I zakázali se jesuité tak poslušně zachovati. A na to v neděli den památný seslání Ducha sv. na apoštoly (3. června) učinili v kostele svém rozžehnání veřejné s posluchači svými s nemalým zármutkem a toužením. Zatím pak hleděli milosti při direktořích skrze nejvyššího purkrabího, Adama ze Šternberka a nejvyššího hofmistra král. Českého, Adama z Waldsteina, si získati, aby na ně kvapeno nebylo pro dluhy, kterýmiž jak oni jiným lidem, tak zase jiní mnozí ze stavův a z obyvatelův království Českého jim povinni jsou, až by věci sobě náležitě

k místu a konci přivésti mohli. Ale není jim žádné lhůty delší dáno, poněvadž pod zámyslem toho chtěli se dočekati přímluvy k stavům od císaře i od papeže. A tak když lhůta jim vyměřená vycházela, vol neb nevol opustili všichni Prahu. Dostalo se jim však na cestu průvodních listin, jimiž direktorové nařídili, aby stěhujícím se jesuitům všude volný průchod dán byl, a aby nikdo ani na ně ani na věci, jež by sebou měli, nesáhal, nechce-li propadnouti trestu přísnému. Co bylo přednějších osob v kollegiu, ty také nejdříve vyjeli z Prahy na čtyřech vozích s nákladem dosti velikým a to 8. června po třetí hodině na večer. Potom šli ostatní a mladší s černým křížem co s nějakou processí skrze Staré a Nové město Pražské, a následovali touž cestou otce své tím způsobem, jakž na onen čas r. 1556 za císaře Ferdinanda se do Prahy dostali. Velká část jesuitů z Prahy vypovězených usadila se v kollegiu olomúckém. Jen rektor kollegia, Valentinus Coronius s jedním bratrem odebral se do Vídně a scholastikové řádu do Hradce Štýrského, aby tam v studiích pokračovali.

Mezi jinými věcmi zanecháno od jesuitů v kollegiu pražském 5 velikých truhel zapečetěných, o nichž jesuité starší dávali zprávu, že by měly býti věci legatu španělskému náležité a od něho u nich zanechané; pročež byly také bez odporu vydány jistým osobám a odnešeny na Malou stranu.

Co se pak zinventování věcí vlastních jesuitských tklo, chtěli direktorové tu věc vložiti na samé Pražany staroměstské, aby oni takový inventář zhotovili a dotčené svršky a nábytky v kollegiu jich zastížené spolu i s celým kollegiem sami v své opatrování přijali. Pražané však toho k sobě přijíti nechtěli, ohlásivše se v direkci, že jim toho učiniti nenáleží; než aby stavové neb direktoři na místě jich jisté osoby ze všech tří stavův, poněvadž již všichni za jednoho člověka jsou, té věci za komissaře a opatrovníky volili, že oni také při tom na svém místě rádi popracovati i ze stavu svého osoby zvoliti chtějí. Na čemž i zůstáno, a podle vyššího stavu přidáni z Pražanů staroměstských za opatrovníky osoby dvě, Šimon Sušický z Sonnenšteina a Václav Maštěrovský z Jizbice.

Zatím hned v sobotu po sv. Duše t. j. dne 9. června vydán jest o vypovědění jesuitů z království Českého veřejný mandát

a rozeslán po krajích jménem všech tří stavů království Českého podobojí, jenž zní takto: »Jakož všem vůbec povědomo jest, v jakých velikých nebezpečenstvích sl. království České po všecka ta léta, jakž ta tvárně náboženská sekta jesuitská do něho uvedena byla, ustavičně zůstávalo, a jaké časté proměny a potržky vystáti musilo, a toho všeho stavové sami jako i lidé poddaní jejich i jiní obyvatelé těžce pociťovati a zakoušeti i statky a hrdla svá na to vynasazovati musili: i shledali to skutečně, že takových neřestí žádní větší původcové nejsou jako táž svrchu připomenutá jedovatá řehole jesuitská, kteráž vydavši se na to samé, kterak by stolici římskou utvrditi a všecka království i země světa tohoto pod jho a moc její uvésti mohla, beze všeho na svrchovaného Pána Boha ohledu těch prostředků všudy a vždycky v tom užívati hleděla: aby slavné potentáty světa jedny proti druhým podpalovala, mezi stavy jedné každé země, obzvláštně kdež jest rozdílnosť v náboženství, rozbroje a bouřky tropila, vrchnosti proti poddaným a poddané zase proti vrchnostem pozdvihovala; na krále a pomazané Páně, po zlých radách jejich pro Boha a svědomí svá postupovati se ostýchající, každému vrahu sáhnouti dovolovala, ano i k takové lehkomyslnosti srdce vražedníkův obzvláštními sliby dojití věčné slávy a pominutí očistce nastrojovala; přátely proti přátelům v boj splítala; skrze zpovědi všeliké tajnosti vyzvězovala a svědomím lidským tak vládla, aby kající netoliko učiniti co dobrého bez vůle jejich (Jes.), ale ani toho, co by od nich komu uloženo a poručeno bylo, byť pak to jakkoli proti Bohu a přikázání jeho čelilo, opominouti ani v jaké rozmýšlení a pochybnosť bráti nemohli; příkladem oněch Templářův znamenité statky veliké na sebe přivozovala; v politickou vládu a v správu světskou ve všech koutech se vtírala; a vyhlašujíc všecky ty, kdo římské církvi poddáni nejsou, za kacíře, tomu vůbec učila, že k nim víra míti se nemá.«

»Těchto jejich praktik jsou obzvláště země franská a anglická, uherská a sedmihradská, Belgie a jiné říše krajiny znamenití svědkové, a jisto jest, že i v království Českém právě tak řádili. Neboť, ačkoliv stavové podobojí po mnohých nátiscích, jim předešle beze vší pochybnosti původem jesuitův v náboženství činěných, pro budoucí opatření proti jesuitům a ná-

strojům jejich majestát od slavné paměti cís. Rudolfa, krále a pána svého, na svobodné náboženství provozování dosáhli, ano i se stranou pod jednou jisté porovnání — aby každá strana náboženství své volně a svobodně bez hanění a odsuzování jedni druhých provozovati mohla — učinili, a to i od J. M. C. sobě potvrzené měli i v desky zemské pro stálejší toho jedni druhým zdržení vložili; toho všeho nevšímajíce sobě jesuité a nedbajíce pokut, týmž majestátem na rušitele jeho uložených, haněli směle, kaceřovali a spasení odsuzovali naše náboženství a jeho vyznávače na kázáních i v spisech svých vůbec vydaných, činili slovům v témž majestátu položeným stranný a odporný výklad a dávali jemu cizí smysl, jako by se týž majestát na lidi poddané J. M. C. komorní a klášterské neboližto duchovní, též stavův pod jednou nevztahoval.«

»K tomu i důstojnosť a velebnost královskou v Čechách lehčili, zjevně tvrdíce, že J. M. K. nám stavům, věrným poddaným svým takového majestátu v příčině náboženství bez povolení biskupa římského dávati nemohl: kdežto tento ani nad námi, stavy, tím méně nad králem a pánem naším žádného práva ani panství nemá. A tak věc konečně k tomu přivedli, že utrakvisté na panstvích krále a jiných pánů katolických utiskováni, k náboženství pod jednou vězeními i jinak rozličnými nástroji a přípravami zjevně i pod způsobem a titulem politických příčin proti vůli své nuceni; kostely jinde zavírány, jinde ze základů bořeny a služby boží zapovídány; všechny přední úřady jak královské tak zemské i městské katolíky osazovány; ti, kteří jsouce podobojí při jakýchkoli příčinách králi a vlasti k dobrému podle svědomí svých se přimlouvali a do jejich praktik jim jíti nechtěli, z úřadů se znamenitou lehkostí a potupou shazováni byli. Summou několika osobám téhož náboženství pod jednou, zpronevěřilým synům vlasti — skrze něž týž jizliví řeholníci naši milou vlasť k těžkému pádu a zahynutí přivésti a nás stavy, věrné její milovníky, vyhladiti se vynasnažili — všecka správa království v ruce uvedena, a takměř všecko kynutím jejich zle řízeno a spravováno bylo s dokonalou záhubou všech stavů jižjiž nastávající, kdyby byl Pán Bůh sám toho z lásky a z milosrdenství svého svatého, kterouž k slovu svému svatému a k stavům míti ráčí, nepředešel. Poněvadž tedy je-

suité tolik zla, o němž jsme právě se zmínili, v království České zavedli, zasluhují toho spravedlivě, aby více v něm trpěni nebyli.«

»A protož z těch všech předcházejících i jiných slušných příčin, znamenajíce dobře, dokudžby táž sekta v království českém zůstávala, že by těch neřestí nikde neubývalo, a trvanlivý pokoj v něm učiněn býti nemohl; nýbrž jak předně J. M. C. král i pán náš nejmilostivější, tak podle něho i všickni stavové ústavně u velikém nebezpečenství hrdel i statkův svých zůstávati by musili, známo činíme všem obecně: že jsme ze společného svého usnesení tuto všecku řeholi jesuitskou z celého království i ze všech měst a míst téhož království, v nichž na ten čas kollegia a obydlí svá mají, jmenovitě z měst Pražských, z Krumlova Českého, z Chomútova, z Jindřichova Hradce a z Kladska i odjinud odevšad, kde se koli v témž království zdržovali neb zdržují, vypověděli a tímto listem na věčnosť vypovídáme, tak a na ten způsob, aby ihned všickni, co jich ještě koli, kdežkoli a u kohokoli v království Českém jest, z něho pokojně se odebrali a nikdy zase na budoucí a věčné časy do země České žádným vymyšleným způsobem, buď pod svým vlastním aneb jiné jakékoli řehole jmenem, se nenavracovali.«

»Pakli by kdo z nich, kdokoli a u kohokoli, pod jakoukoli zaminkou potom nalezen byl, tehdy má na každého, kdož by jesuity u sebe přechovával, jakožto na rušitele obecného dobrého, nepřítele a zhoubce vlasti podle vyměření zřízení zemského saženo býti. Mimo to obecným usnesením ustanoveno jest, že táž řehole jesuitská po tomto ze země vypovězení ani na římského biskupa aneb na číkoli přímluvu ani žádným jiným způsobem neb lstí, již by lidský duch vymysliti mohl, nikdy na časy budoucí a věčné zase do království uvedena býti nemá.«

»Jestliže by pak jakoukoli zchytralostí, již plni jsou, kdykoli budoucně to od nich způsobeno bylo, že buď na sněmích obecných neb krom sněmu o to, měli-li by zase do země přijati býti, jednáno bylo; tehdy že žádný ze stavů tohoto království pod pokutou, na rušitele obecného dobrého, nepřítele a zhoubce vlasti zřízením zemským vyměřenou a uloženou k tomu přimlouvati se nemá.«

»Což vše pro budoucí toho věčnou paměť tímto patentem

všem v známosť uvésti jsme chtěli. Co se pak jiných řeholních osob náboženství římského pod jednou v klásteřích i jinde zůstávajících a pokojně se chovajících dotýče, na ty ten patent se nevztahuje, než toliko na samé svrchu psané jesuity, kterážto škodlivá a bouřlivá sekta pro hrozné úklady, kteréž vrchnostem světa i celým zemím strojila, předešlého času také i z jiných království a zemí, v nichž pokoj učiněn býti měl, od vrchností a lidí náboženství římského podjednou vypovědína býti musila a byla.«

»Na potvrzení toho jest patent tento pečetěmi (asi 50) jistých středu našeho na místě všech tří stavů království Českého podobojí opatřen.«

Na základě toho mandátu jakož i k rozkazu direktorů dříve uvedenému vypuzeni jsou jesuité i z ostatních kollegií v Čechách. Tak doručen byl rozkaz direktorů rektorovi *kollegia krumlovského* dne 6. června. Tomuto však nebezpečí hrozící již dříve oznámeno bylo jakýmsi příznivcem a proto poslal mnohé věci vzácnější a dražší ihned do Passova, kamž se i s ostatními bratry dne 8. června na povozech od velitele hradu krumlovského zdarma daných bez všech nesnází a příkoří odebral. Ještě dne 7. června prodávali jesuité v kollegiu svém víno a jiné věci, aby si peněz na cestu zaopatřili. Po odchodu jejich bylo kollegium krumlovské od lidu zvláště pak od vojska vydrancováno. — *Z kollegia hradeckého* vystěhovali se jesuité již dne 6. června, a obyvatelstvo s nimi mírně tak jako v Praze a Krumlově naložilo. — Jinak tomu bylo *v Chomútově*, odkud větší počet jesuitů (10) dříve, než jim rozkaz direktorů dodán byl, k rozkazu provinciála potichmo a znenáhla do rozličných zemí a míst utekl. Obávalif se pomsty lidu, jenž ještě pamětliv byl utiskování jesuity mu způsobeného. Jen sedm jich zůstalo v kollegiu zataraseném a stráží silnou proti lidu rozčilenému chráněném, až i tito, obdrževše rozkaz direktorů, přestrojení do Erfurtu se vystěhovali. I kollegium chomútovské vydrancoval lid hned po odchodu jesuitův. — Nejzuřivěji proti jesuitům počínalo si obyvatelstvo kladské. Neboť když jesuité se zdráhal k rozkazu direktorů jim dne 13. června dodaného *z Kladska* se vystěhovati, vtrhl lid rozkvašený do kollegia a jesuity z něho vyhnal, vykřikujíc: »Kliďte se ničemové, pryč lotrové, pryč

šibeničníci!« Na to lid a vojsko kollegium i chrám strašně spustošili, ano z části i zbořili a vypálili, volajíce, že rozmetati se musí hnízdo krkavců, aby nikdy více se nenavrátili krkavci.

Konečně vypovězeni jsou jesuité i z Moravy k rozkazu direktorů moravských danému dne 8. května r. 1619. (Skála, Hist. III. 131.) Z kollegia *brněnského* vydalo se dne 11. května 37 jesuitů po 11 povozech na cestu k Vídni. Nováčkové byli již dříve z kollegia propuštěni. — *Z olomúckého* kollegia, v němž za té doby i mnoho jesuitů z Čech vypovězených meškalo, kteří tušili co je očekává, prchali jesuité poznenáhla již ode dne 6. května, ačkoliv jim dodán byl teprv dne 11. května rozkaz, k němuž i ostatní dne 14. května z Olomúce a z Moravy odešli.*)

Takto bylo Tovaryšstvo Ježíšovo ze všech zemí království Českého vypuzeno v 63. roce od svého přistěhování se do Prahy. A jakož to obyčejně bývá dle starého přísloví starého »kdo s jakou škodou neb neštěstím se potkává, že mu není potřebí mnoho o posměch se starati«: tak tuto i jesuitům se toho dostalo, že čím předešle po mnoho let se provinili proti nekatolíkům, i na kázáních i v spisech svých je i učení jejich nanejvýš hanějíce, tím zase od jiných kárání a vysmíváni byli netoliko v jazyku českém ale i v latinském, jak se tomu z níže připomenutých dvou básní na potupu jesuitů v tu dobu vydaných šířeji rozumí.

První báseň vyšla s nápisem tímto: *Volání Jesuitů k sv. Václavu a Krištofovi, jejichžto obrazové na kostele jejich* (*sv. Salvatora*) *u mostu postaveny jsou, aby se též svatí za ně k stavům království Českého podobojí přimluvili, i co jim za odpověď na to dáno.*

Jesuité.

Ó svatý, milý Václave!
Jenžs vývoda české země,
K tobě" všim hlasem voláme,
Tebe prosíme, žádáme,
Vzhlédniž milostivě na nás.
Přimluviž se mile za nás

*) Ve všech těchto kollejích bylo r. 1616 (dle Schmidla Hist. Soc. Jesu) 278 údů Tovaryšstva Ježíšova, z nichž kollej pražská u sv. Klimenta 55, olomoucká 51, brněnská s domem noviců 100, krumlovská 22, chomútovská 17, jindřicho-hradecká 17 a kladská 16 osob v sobě chovaly.

K stavům království Českého
A národu vznešeného,
Kteřížto pro své soužení
V evangelickém učení
Zasadili se i svedli,
Čeho žádali, dovedli.
Myť jsme jinač se nadáli
A tím se pochlubovali,
Že vítězství obdržíme
A kacíře zahladíme:
My hyneme, oni rostou,
Neb nemají radu prostou,
Za ně andělé bojují,
Knížat jejich posilují.
Strach, bychom nebyli hnáni,
Nepřišli na roztrhání,
Co z Frankreichu, z Engelandu,
Z Švábské země i Liflandu,
Z Niederlandu i z Benátek,
Z Uher; neb dosti šarvátek
I bouřek jsme natropili,
Potentáty turbovali,
Chtíc se papeži zachovať,
Slávy jeho obhajovať.
Jak se stalo; již darmo jest,
Hrne se na nás zlá neřesť.
Ó svatý Václave milý!
Popros za nás v tuto chvíli,
Ať stavové pod obojí,
Kteříž podle sebe stojí,
Nedadí nás chase práti
A preč za moře zahnati.

Svatý Václav.

Darmo vy ke mně voláte!
Zdaliž pak toho neznáte,
Že já nejsem Bůh nebeský,
Sluji svatý dědic český?
I kterakž bych proti svému
Dědictví vždycky milému
Měl se slušně přimlouvati
A za vás orodovati,
Kteříž byste velmi rádi
Jako ďáblíkové mladí
Věrné Čechy vyhladili,
Zemi českou osadili
Španěly ukrutnými,
Lidmi nemilosrdnými;
Kteřížto bouřky tropíte
A věrně kaceřujete
Proti zákonu božskému
Též i zřízení zemskému?
Nejste mé přímluvy hodni,
Neb jste zemi velmi škodni.
Co jste svedli s zemí štýrskou,
Chtěli jste svésti i s českou.
Vědouc to věrní Čechové,
Že, když jsou jejich předkové
O kalich se zasadili
A krve nevinných mstili,
Angel mně Bohem daný,
Emanuelem nazvaný,
Na místě mém před vojskem jich
S jinými na koních bílých
Viděti jsou se dávali,
Nepřátely preč zahnali.
Jestiť ti půjdou proti vám,
Budete prchať sem i tam.
Protož jděte pryč ke všem zlým,
Povězte o tom časně svým.

Jesuité.

Ach, smutnéť jsou tyto řeči!
Kamž my pak máme utéci?
I kacíři nejsouť hloupí,
Nijakž svého neustoupí;
Proti nám velký hněv mají
Praktiky naše již znají.
I což jest jednou dělati?
Slušíť retuňku hledati.
Máme tu ještě druhého
Svatého dost velikého,
Krištofora; jest dost mocný,
Může býti nám pomocný.
Za přímluvu ho žádejme,
K němu svým hlasem volejme:
Ó Krištofe, Krištofoře!
Což jde na nás velké hoře!

Ty víš, že jsme tebe ctili,
Obraz tobě postavili;
Prosíme, neopouštěj nás,
Přimluviž se platně za nás
K stavům českého království,
Ať nás pro naše lotrovství
Ven z země nevyhánějí,
Cepami neodhánějí.

Krištoforus.

Dřete se dost nepříjemně,
Nekřičte jednodaremně!
Nemohu nic učiniti.
Jak by se mohlo trefiti,
Nejsa já té země dědic,
Známosti v ní nemaje nic,
Kterak se mám přimluviti? —
Nežli chci tak učiniti.
Poněvadž lidi přenáším,
Přes vody jinam zanáším;
Byste Čechům s očí sešli,
Mezi ně nikdy nepřišli,
Přes Vltavu vás přenesu,
Za moře podál zanesu,
Třebas až do Ameriky
Mezi lidojedce Krky.
Ti vás tam upekouc, snědí,
Dřív než to Čechové zvědí.
Nuže, strojte se, jižť je ča
Dřív než chasa přijde na vás!

Kristus Pán.

Duší lidských vražedníci,
Cti, slávy mé loupežníci,
Čechů věrných protivníci
I falešní erbovníci!
Chtěli jste se mně vrovnati,
Směvše sobě titul dáti
»Tovaryši Ježíšovi«,
Jsouce psi Antikristovi.
Neb za ně dobře štěkáte,
Věrným pokoje nedáte,
Hrozné modlářství pácháte,
K svatým, umrlým, voláte,
Činíte překážku mému
Evangelium svatému;
Sami v kolleji své spíte,
Jako v brlohu ležíte.
Můj obraz jste postavili,
Na krov svrchu vystrčili,
Aby na něj ptáci s . . . .,
Neb z ručnic k němu bouchali.
Dosti dlouho jste bouřili,
Lidi svodili, hřešilí.
Nechci vás dél v Praze míti,
Místa zaneprázdňovati.
Můž' se díti v vašem chrámu
Pravá pocta jménu mému;
Nebo jest k mé cti postaven,
Ne modlám němým ustaven.
Protož chci v něm býti slaven
Od svých věrných stále. Amen.

Jesuité.

Darmo proti tomu mluviť,
Neslyšíť nás ni svatý Vít.
Bůh tě žehnej, milý chráme,
Však tebe v Čechách necháme,
Kýž jsme pak tě nestavěli
A zboží nekupovali,
Radši peníze skládali,
Snáz bychom se s nimi brali!
Jen až klenoty vezmeme,
Na veškeren svět půjdeme.

Lid obecný.

Ach, což chcete brát klenoty?
Od nás zavésti? a to ty,
Kterýchž jste zde našidili,
Lidi šálili, zloupili?
Klenotův vám jest netřeba,
Ale nám bude potřeba.
Jdětež co kdy vás Bočkaj hnal,
Kapounovati vaše dal;

Jdětež pryč co zlořečení,
Neb při vás není spasení.
Budeť chválen, ctěn pán Bůh náš,
Kdyžto nás vyprostí od vás;

Budeť v zemi pokoj stálý.
Puďte je velicí, malí!
Vstaň, vymlať je, chaso pražská,
Ať jich nezůstává částka!

Druhá báseň jest s nápisem tímto: »**Miserere mei**« *jesuitské aneb píseň kající, kterouž sedmkráte každodenně říkati mají na březích při řekách tureckých a indiánských.*

Jesuité.

Ach Bože! hrozný v důstojenství
Učiň pro své milosrdenství,
Nedej Čechům vzpomínati,
Praktik našich vytýkati.
Ach, slož z nás břímě chytrosti,
Pro nějž jsme tobě v mrzkosti!
Neb nás sužují svírání,
Svědomí našeho žrání,
Pro zjevení praktik našich
Voleným tvým nastrojených.
Ach Bože! k tobě voláme,
Již vyhnanci tě žádáme,
Rač nás, smutné, uslyšeti,
Zase nás do Čech přivésti.
Toť vyznáváme společně
a dokazujem skutečně,
Že jsme zlostmi nakvašeni,
Ve všech praktikách zkušeni;
Proti tobě jsme hřešili,
Tobě samému škodili
Tím, co jsme Čechům tropili,
Je z svobod loupiti chtěli.
Od početí naší sekty
Ďábel vynaučil nás všecky,
Jak bychom svatým škodili,
Všel'ké praktiky skládali.
Ale ty, jenž vždy miluješ
Pravdu a ji obhajuješ,
Nám cestu svou jsi ukázal,
Pravdu svou ctíti kázal;
My však z srdce urputného,
Divné chytrosti plného,
Prebendy jsme milovali,
Skrz praktiky k nim nutili.
Pročež rač nás pokropiti,
Izopem englickým zmýti,
Bychom dobře zmyti byli,
Dobrých více nečernili!
Ačkoli krkavčí barva
Vždycky bývá jednotvárná;
Však když nás tak ráčíš zmýti,
Můžem trochu lepší býti.
Odvrať tvář svou od chytrosti
A naší ošemetnosti,
Rač Pražskou kollej zas dáti
I s zahradou navrátiti!
Tak bude srdce plesati
V nás, s Brnem poskakovati,
Hradec též se radovati
A papež to schvalovati.
Srdce naše rač zčistiti,
Ducha zlého obnoviti,
Střeva falešná změniti,
Ledví chlípná umořiti,
Aby lidem neškodilo,
Praktik zlých nepůsobilo,
Dobrých neposkvrňovalo,
Duší nezavazovalo.
Ach, nerač nás zavrhnouti
A od Čechů odtrhnouti;
Nýbrž rač nás zas uvésti
Do peleše všech chytrostí!
Zlostné budeme učiti
Proti tobě nečeliti,
Pokudž se k tobě obrátí
A praktik svých poukrátí.

Rač nás sám vysvoboditi,
Čtvrtého stavu zbaviti;
Tak tě budeme slaviti,
Na trouby, bubny plesati!
Rač, Bože! rty otevříti,
Naše hříchy předložiti,
Kteréž my nepoznáváme
A k nim se nepřiznáváme,
Aby ústa zvolených tvých
Vyznala moc skutků divných,
Divné své vysvobození,
Praktik našich vyjevení.
Kdyby chtěl, hned bychom mšili,
Tě podle svých štrychů ctili;
Ty však na tu oběť nedbáš,
Neb ji vždy za nic pokládáš,
Tobě se líbí duch čistý.
Ach, což jsme my blázni čistí,
Že tebe chceme šiditi
I lid tvůj svatý šáliti!
Oběť, kterou ty miluješ,
Vždycky sobě oblibuješ,
Jest duch svatý a pokorný,
Ne náš s odpustky potvorný;
Srdce pokorné, zkroušené
Chceš od nás neposkvrněné.
Ale jakž je tobě dáme,
Když je zlostmi nakvašené?
Ach rač, Bože! zkrz milosť svou
Sionu dáti moc silnou
Nám vyhnaným, zlořečeným
Mnichům i jiným škodlivým,
Aby zdí okolo naše
Byly vzdělány peleše
K provozování chytrosti
Pod pláštíkem pobožnosti.
Ach, Bože! hrozný v důstojenství
Učiň pro své milosrdenství,
Ať není k našemu zhanění
To naše kající volání.
Tak budem obětovati, mšíti
A na zvučné varhany pískati,
Na oltáře reliquias
Klásti za Deo gratias.

Lid zavírá.

Chvála buď Bohu nebeskému,
Že nedá kmenu lojolskému
V Čechách více se rojiti
A lstivě praktikovati! Amen.

Mimo to vydáno bylo na potupu jesuitů vyhnaných mnoho jiných spisů českých, zejména »*Zrcadlo jesuitů*« (r. 1619 v Praze). Z německých pak spisů rozšířen byl »*Postport der Jesuiten*«, jednající o vyhnání jesuitů a jich vinách s tou výslovnou nadějí, že budou i z Německa všude vyhnáni; zovou se tu janičary tureckými, a obrázkem rytým naznačeno, kterak se z Čech stěhují s pytly plnými peněz. (Mus. č. 42. F. 25.)

Spisy hájící jesuity vypověděné.

Tovaryšstva Ježíšova, z Čech dekretem direktorů vypověděného, ujímali se příznivcové jeho ve dvou spisech obranných, které již koncem měsíce června roku 1618 proti apologii*) čili

*) Obsah apologie této, sepsané při sjezdu stavů království Českého podobojí dne 25. května 1618, viz Skály rukopis VIII. 663.

»Osvědčení všech tří stavův království Českého podobojí« jménem císařským v jazyku německém byly vydány.

V prvním spisu, jenž vyšel pod názvem »Informací neb zprávy císařské s strany pozdvižení Českého«, vytýká se stavům podobojí mezi jiným, že duchovní kolleje (jesuitské) neb řeholy proti patrnému snešení sněmovnímu i zřejmému textu porovnání mezi stranou podjednou a podobojí učiněného složili a zrušili, statků jejich ve dsky zemské pořádně vložených skutečně je zbavili, osoby pak řeholníků (jesuitů) sami o své újmě na časy budoucí i věčné ven ze země vypověděli; školu jejich z císařské a královské štědroty od mnoha let s jednomyslným stavů království Českého snešením a povolením založenou, a tu vzácnou a znamenitou akademii, kteráž mládež českou ve všem dobrém zdržovala a počestné mravy a šlechetnosť v ní zdárně vštěpovala, zrušili; její professory, učitele i s jinými duchovními osobami cvičenými a vysoce učenými ven z celé země vyhnali a do bídného pohostinství vypudili; kostelův a statků jejich mocně se ujali, je zloupili a zpustošili.

V druhém spisu příznivců jesuitů, vytištěném též v jazyku německém pod titulem »Dostatečné evangelické vysvětlení apologie České«, uvádí se k obraně jesuitů toto: »De facto, podle samého účinku a ne podle práva vyhlásili direktorové jesuity za sektu takovou, kterážto svými ponoukáními, obmysly a snažnostmi na to se vydala, aby netoliko JMC. ale i celého království Českého stavové a obyvatelé podobojí chytře a podvodně římské stolici jakožto vrchnosti cizí a přespolní pod moc a jho její uvedeni a podrobeni býti mohli. A neměvše dosti na tom, i otevřenými patenty, s mnohými těžkými na cti jich důtkami, jež sobě ze všech zemí a končin, z nichž jesuité byli vyhnáni, do týchž listů shledali, z celého království na věčné časy vypověděli, nic toho nevšímavše a při sobě zdravě nepováživše, že jest je císař Ferdinand I, svaté a slavné paměti, jakožto panující český král nejdříve do země uvedl, jistou fundací a nadání ke kolleji jich učinil a zvláštním majestátem i důchody obdařil; což vše do desk zemských vešlo, ode všech tří stavů schváleno a stvrzeno, od císaře Muximiliana II., Rudolfa i nynějšího císaře (Matyáše) potvrzeno, a od císaře Ferdinanda nadání jim stále zlepšeno a zvětšeno bylo. Ano, když

za onen čas mniši františkáni v klášteře u matky boží Sněžné na Novém městě pražském v tu potržku Pasovskou od zšílené chasy obecné byli žalostivě povražděni a mučednikou korunou poctěni, tedy samých stavů podobojí lid vojenský i nejvyšší nad ním dotčené jesuity před podobným násilím obhájili a při hrdle zachovali, davše jim obzvláštní vysvědčení, že by ničímž tím vinni nebyli, z čehož je nyní protivníci jich nedůvodně obviňují a vůbec pomlouvají; jakž se to vše v otevřené zprávě a shotoveném vysvědčení jejich, jehož jest datum v Praze dne 23. září léta Páně 1611. s podpisy rukou vlastních i s pečetmi často jmenovaného hraběte z Turnu, Linharta z Felsu a jiných osob ze stavův království Českého patrněji vysvědčuje, obsahuje a zavírá. Odkudž jeden každý poznati a jaksi rukama omakati může, jak teď nyní nenáležitě a nepravě protivníci jesuitů s nimi skutečně nakládati smějí, ježto jim předtím samí pro zvelebení pravdy hojné vysvědčení neviny jich přede vším světem vydali. Konečně pak jesuité, na něž ta zbouřená rota neb fakcí česká mocně sáhla, praví to: že se jim v té příčině před Bohem i přede vším světem křívda děje, a žádají býti v tom rozeznáni (rozsouzeni) od nepodezřelých soudců, jakéhokoli by ti náboženství byli, a spravedlivým rozsudkem neb nálezem poděleni; zakazujíce se v tom, že to vše za pravé prokázati chtějí, že totiž to obvinění jich prosté a pouhé křivé pomluvy, smyšlénky, domnění a potahové nedůvodní a tak samé toliko náruživosti a vášně postranní jsou. A poněvadž žádný vrah, lupič aneb jacíkoli jiní zločincové bez pořádného vyslyšení a přesvědčení hrdla odsuzováni nebývají, an i sám Bůh, jsa stvořitelem, Adama a Evy bez náležitého vyslyšení souditi neráčil; z té příčiny ohlašují jesuité o tom, že na ty tyrany a hance své chtějí to podle práva dostatečně provésti a prokázati, že se jim tu před Bohem i před spravedlností bezpráví činí.«

Mimo tyto obrané spisy, po straně císařské k ospravedlnění jesuitův jakož i pře císaře proti stavům podobojí na jevo vydané, položena byla i v patentu císařském — kterýž Janovi Eusebiu Khánovi, generalnímu komisaři císařskému v Čechách, odevzdán byl, aby jej po krajích posílal a publikovati dal — mezi jinými stížnostmi, kteréž sobě císař do stavů podobojí

v rozdílných artikulích pokládal, jmenovitě i ta stížnost: že jsou stavové lidem duchovním (t. j. jesuitům) statky, kreréž ve dsky zemské vložené měli, pobrali a je ze země vyhnali.

Proti těmto stížnostem, vytčeným v obou listech svrchu uvedených i v patentu císařském, hájili se stavové podobojí a jich jménem direktorové, dokládajíce, že jesuity z příčin podstatných, jež patent o vypovědění této sekty odporné na větším díle obšírně obsahuje, náležitě a právě ze země vypověděli. Zvláště pak usnesli se stavové podobojí při svém obecném sjezdu na hradě pražském dne 28 srpna 1618 na tom, aby se k stížnosti v patentu císařském vytčené odpovědělo takto: »Od nepřátel našich dává se nám též za vinu, že jsme jesuitům, jež lidmi duchovními císař nazývá, statky pobrali a je ze země vypověděli. Věc tato slušná stala se proto: Předně, že jsou jesuité vždycky buřičové a rušitelé pokoje obecného bývali, na kázáních svých nás podobojí kaceřovali, haněli a o nás, že nám víra držána býti nemá, jako ten jízlivý Pater Scipio Gentilis nešlechetně mluvívali, anobrž i o *majestátu našem od císaře Rudolfa nám daném*, *že může zrušen býti*, *poněvadž od papeže potvrzen není*, *potupně v uši vrchnosti vtrušovali.* Druhé že nás při dvoře JMC. i jinde ošklivili a haněli. Třetí, že v městě Chomútově příčinou jich a praktikou mnoho krve nevinné jest vycezeno. Čtvrté, že komedie a tragedie na potupu strany podobojí začasto strojívali, dávajíce v nich na jevo zásadu: »*Fidem Evangelicam exstirpandam esse*« (víra evangelická musí se z kořene vypleniti). Páté, že bez povolení stavů léta 1556 do kláštera Dominikánů naproti špitálu blíže mostu (u sv. Klimenta) se vetřeli, ano i do Českého království přijati byli. Šesté, že pozemské statky kupovali, ve dsky zemské proti dobrému způsobu a obyčeji království Českého a slavnému nařízení slavné paměti císaře Karla IV. je klásti dali, ježto k tomu cíli dsky zemské od téhož císaře Karla nařízeny nejsou, aby ledajakés kněžstvo statky své, jež však skupovati žádného práva nemá, v ně sobě klásti dáti mělo. Sedmé, že privilegium na novou universitu prostředkováním svých patronů, někdy mezi nimi chytrostem vyučených a vychovaných, sobě od císaře Matiáše vyžebrali, zamýšlejíce tím universitu utrakvistskou zrušiti, ježto v jednom a témž městě dvojí universita býti ne-

může. Osmé, že Pater Ferdinand z Kolovrat, kazatel německý v kolleji pražské, s P. Lukášem Fanini, kazatelem vlašským proti nekatolickému kazateli v novém chrámu sv. Salvatora (později klášter P. Paulánů), D. Helvíkovi Garthiovi, spis hanlivý, v němž všecky evangelíky k ohni, vodě, meči a provazu odsuzují, počátkem r. 1618 sepsali a na velikou potupu strany podobojí jej k vytištění podati a vůbec uveřejniti dali, což proti porovnání mezi stranami čelilo. Deváté, že Pater Gregorius Rumerus,*) provinciál rakouský, v listu svém k P. rektorov, Vilému Lamormainovi, zpovědníku císaře, z Passova do Hradce Štýrského psal slova tato: *Intelligo scribi militem pro Caesare contra Bohemos. Si milite agatur, ego brevi bene spero. Si ad compositionem ventum fuerit, timeo ne maneamus foris, sicut ex Venetia, etc. Status (Bohemiae) certe nos non admittent nisi vi coacti, etc. Deus det nostris Principibus bonum animum Nunquam erat major occasio eripiendi Bohemis omnia privilegia, quae sunt in detrimentum Religionis, literas Majestatis, et recuperandi templa. Hic tamen magno animo opus erit, quia Status dicuntnr scribere militem continuo. Utinam cum Venetis sit pax, et ille miles, qui fuit Goriciae, huc veniat.*« (Vím, že najímá se lid pro císaře proti Čechům. Sáhne-li se k meči, doufám, že bude brzy dobře; přijde-li však k porovnání, obávám se, že zůstaneme za hranicemi České země Stavové království Českého zajisté nás nepřijmou, leda by přemoženi a mocí k tomu donuceni byli. Uděliž Bůh knížatům našim dobré mysli. Nikdy nebylo lepší příležitosti Čechům všecka privilegia, která jsou ke zkáze náboženství katolického, a svobody jich i s majestátem odníti a chrámy jich nazpět obdržeti. K tomu ale bude potřebí veliké zmužilosti, poněvadž prý stavové ustavičně vojsko najímají. Kéž by byl mír s Benátčany, aby ono vojsko, jež bylo v Gorici, sem přijíti mohlo.)

Mimo tuto odpověď, danou od direktorů k stížnosti dostavené v patentu císařském, nepominuli direktorové roku 1619 vydati na světlo o tom jiný obšírný spis v jazyku českém a německém pod titulem: »*Krátká zpráva a odvod stížností, kteréž*

---

*) Tento byl od roku 1623 představeným nově zřízené provincie České.

*stavům evangelickým v království Českém k zošklivení jich připisovati se chtějí.«**)

Na důkaz toho, že stavové podobojí s jesuity po právu naložili, uveřejnili direktorové i psaní dvojí, které jim také okolo těchto časů sjednocení stavové v Nizozemsku 20. dne září roku 1618 a Moric kníže z Oránie a hrabě z Nassavy 23. dne září z města Hagu učinili. V listu stavů sjednocených jest mezi jiným uvedeno toto: »O tom také že nemají sjednocení stavové pochybnosti žádné, aby stavové podobojí v Čechách neměli tak šťastně oukladů jesuitských zniknouti, jako tam na onen čas předkové jejich to, aby jim pravé a čisté o Ježíši Kristu učení hrůzou císaře římského, nesmyslnou papeže vzteklostí a zpronevěřilostí sboru basilejského odňato nebylo, rozšafně a zmužile sobě opatřili. Pročež že stavové sjedoocení o tom tak soudí, *že stavové království Českého podobojí moudře a řádně učinili to, když tu jedovatou neřest z království svého vypověděli a vyhnali; nebo že není naděje žádné aby prve obnovené náboženství v jakém pokoji a utišení trvati mohlo tu, kdež se jesuitům*, to jest *úhlavním a přísežným vší bohomyslnosti nepřátelům, to nejmenší místečko a průchod přeje.* Z té příčiny, že vidí se stavům sjednoceným za potřebné aby stavové království Českého bedlivě to opatřiti hleděli, aby ani pro něčí přízeň, ani pro strach a pohrůžky, ani na žádné prosby *těm příšerám a obludám* navrátiti se zase do země České nepovolovali, ani jich nikda více do společnosti své nepřijímali«

Psaní prince Morice obsahovalo v sobě to: »Že z psaní stavů království Českého k němu 28. června, jako i z přiložených v něm přípisů jest upřímnou myslí docela nerad vyrozuměl tomu, s jak neslušným a nenáležitým bezprávím a zkrácením dotčení stavové od některých obecného pokoje nenávidících domácích i přespolních nepřátel, *v čemž ta ošklivá sekta jesuitská největší a nejhlavnější příčinou a podnětem jest*, jsou se potkali.«

---

*) Tento spis, obsahující dvanáct artikulů, nalázá se v rukopisu Skály hist. díl VIII. str. 853.—865.; též se chová exemplář český v knihovně musejní a německý v knihovně university pražské.

Obrana jesuitů proti nářkům stavů království Českého.

Naproti tomu aby jesuité sami nezdáli se mlčením svým těch nářků všech, jimiž je stavové jak v apologii obojí tak ovšem v patentu vypovědění jejich těžce obvinili, za pravé uznávati a na sebe vztahovati: z té příčiny vynaložili na to všecko úsilí, umění a výmluvnosť svou, již prve proti Francii v podobné příčině šťastně a platně potřebovanou, aby spisem odporným takové nářky stavů se sebe smyli, nevinu svou vůbec osvědčili, a nepodstatu dekretu stavovského prokázati mohli. Což brzo po vyjití svém z království Českého důvěřovali se dovésti nížepsanou obranou čili *apologií* *), kterážto obsahuje v sobě odvody jich mnohé, ve smyslu tomto:

»Když jsme my z mandatu pánů stavů podobojí, jímž jsme, z království Českého vypověděni byli, dobře porozuměli tomu, že tu žádné právo, ani obhajování sebe právní více žádného místa nemá, nýbrž kdybychom v takovém způsobu v království Českém přece se zdržovati a zůstávati chtěli, že by to tak dobře nám samým, jako i našim bližním, pro něž jsme my se až dosavad tam zdržovali, netoliko k žádné platnosti, alebrž také k dokonalé záhubě sloužiti a vztahovati se mohlo: protož umínili jsme sobě nelibosti proti nám vzaté a hněvu na některý čas ustoupiti a toho prostředku se ujíti, jehož nám sám rozum postačuje a dodává do rukou; anobrž kteréhož sám pán náš Kristus Ježíš v podobné případnosti apoštolům svým užívati přikázal, řka: Když se vám budou protiviti v tom městě, utečte do jiného. Jakož pak neřkuli sami apoštolové, ale i jiní mnozí svatí a učení muži, anobrž biskupové a zástupcové církve nejpřednější tak se chovati hleděli. I nebyloť by ovšem nám v tomto způsobu našem, kdybychom toliko na náš vlastní zisk a pohodlí a náruživosť (příchylnosť) ohledati se chtěli, nic milejšího a vítanějšího, jako abychom všeho zanechajíce na straně toho nás zastávání a ospravedlňování, pánu Bohu v jeho milostivou vůli a opatrování mocné cele a dokonale se poručili, a netoliko to nám prokázané bezpráví, kteréž my pánům stavům z toho

*) *Schmidl*, hist. Soc. Jes. Provin. Boh. p. III. pag. 131—141.; pak Pavla Skály rukopis hist. česk. VIII. str. 1204—1236. — Také v archivu kapituly Svatovítské.

srdce odpouštíme, alebrž také i naši duchovní povinnosť a professí sobě před oči představili, a tak s dobrým a neposkvrněným svědomím ostatek dnů života našeho strávili, nic při tom nedbajíce a se neohlédajíce na všecky ty falešné nářky a pomluvy; předně pak toto od nás nikda nezasloužené, ale pro samu toliko víru na nás uložené vypovědění a kletbu trpělivě nésti a vystáti mohli, poněvadž ona potěšitelná slova pána a spasitele našeho Ježíše Krista ustavičně nám před očima a v srdci našem vězí a leží; kdež takto dí: Blahoslavení jste, když vám zlořečiti budou lidé a protivenství činiti, a mluviti všecko zlé o vás lhouce, pro mne. Radujte se a veselte se, nebo odplata vaše hojná jest v nebesích.

S tím však se vším, poněvadž my při tom také i na povoláni a stav náš, kterýž přináší s sebou to, abychom nejen sami o sebe, alebrž i o bližního našeho a jeho spasení náležitou péči a starosť vedli, slušný a bedlivý pozor míti máme a musíme; k užitečnému pak věci té vykonávání potřebí jest nám neřkuli svědomí nepoškvrněného, ale také i spolu útrpné mysli: z těch příčin nemohli jsme pominouti toho, abychom proti svrchu dotčenému patentu pánů stavů podobojí a vinám těm, kteréž se nám v něm od nich připisovati chtějí, naši zjevnou obranu aneb apologii sobě sepsati a na světlo vydati neměli, zachovávajíce při tom mírnosť a rozšafnosť náležitou, a jsouce při tom také celé a neomylné naděje, že i sami páni stavové nic se na to neohlédajíce, že na ten čas naši nepřátelé jsou, tuto naši tak vysoce potřebnou, a od samého přirození všechněm nespravedlivě uváženým a potištěným propůjčenou obranu a zastání na zlou stránku nám obrátiti neráčí. Ačkoli zajisté oni z horlivé k náboženství svému náklonnosti — *jež sme my, k čemuž se rádi a neukrytě přiznáváme, nikde za slušné a pravé neuznávali, nýbrž za časté důvody našimi jemu se na odpor stavěli a je poráželi* — jako i na falešnou některých zprávu a z důvodu svého zastaralého o nás scestně smýšlejí i ortel vynášejí: přes to však nemáme o nich pochybnosti žádné, že oni, jak jsou upřímné a otevřené mysli, kteráž bezpochyby až dosavad nalézá se při nich, tak dobře nás, jako i druhou ještě náležitě nevyslyšenou stranu, s strany těch nářků ku právnímu a pořádnému odpovídání připustí a shledajíce nevinu naši po

dokonalejším vší té věci vyslyšení a uvážení, daleko jinačeji o nás smýšleti budou, a ten dekret svůj sami rádi promění a umoří. My pak mezi tím s pomocí boží vykonáme mínění a předsevzetí naše, povážíce předně s pilností veřejně a vůbec toho: *Zdali jakou velikou týž dekret vyšlý platnosť proti nám jim s sebou přinášeti může neb má?* To spravivše, hned za tím vydáme se v náležité odpovídání na jeden každý z punktů těch, kteréž nám v tom patentu svém připisovati chtějí.

Všichni pak lidé v právích duchovních i světských výborně zběhlí mají to za jistou a nepochybnou pravdu, anobrž i samo přirozené právo to s sebou přináší: že k jednomu každému spravedlivému a stranu odsouzenou vížícímu orteli neb nářku právnímu potřebí jest této trojí věci: 1. Soudce takového, k jehožto rozsudku věc ta, o niž činiti jest, vlastně náleží. 2. Aby při ní náležitý process neb pořad práva zachován, a věc sama dle náležitosti k dokonalému vyslyšení a rozeznání připuštěna i dovedena byla. 3. Aby podle přednesených průvodův a allegat spravedlivá výpověď se vynesla. — Toť pak jest patrná a po vrchu ležící věc, že jmenovaný pánů stavů dekret netoliko v jednom, ale hned ve všech těch punktech hrubý nedostatek má, a tou měrou sám v sobě neplatný, nedostatečný a naprosto ničímž jest. My prve zajisté, *co se první věci, totiž soudce pořádného dotýče*, o tom v právích císařských to se výslovně vyměřuje: Že žádný není povinen nálezu cizího soudce folkovati (dáti se jím vázati) a jemu zadosti činiti. To pak jest vůbec vědomé a známé: že často jmenovaní páni stavové naši soudcové nejsou, a že jsou ve věci této výnos jaký právní činiti, aneb výpověď jakou vynášeti žádného nejmenšího práva aneb moci neměli. Žádné pořádné jurisdikcí nemohou sobě v tom nijakž osobovati; poněvadž ta toliko samému králi podle všech tří společných stavů téhož království Českého bez oddělování katolických od nekatolických náleží, a to způsobem ovšem takovým, že podle obecného práva a řádu téhož království ani dotčení stavové společní žádných artikulů právních, kteřížby po celém království držáni a zachováváni býti měli, bez vůle a povolení krále českého předpisovati, nařizovati; mnohem pak méně toho, což jednou do desk zemských vepsáno a vloženo jest, aneb předešle králem ustanoveno a poručeno jest, v čem

nejmenším měniti a jinačiti nemohou. I poněvadž my na onen čas od samého českého krále a prostředkováním mocnosti, vůle a štědroty jeho od krále českého byli jsme povoláni a obdařeni netoliko plnou mocí a svobodou tam, abychom v něm úřad neb povolání vykonávali, ale nad to výše i důchody a platy jistými pro náležité vychování naše; k obydlí pak našemu jsou námi zvláštní kolleje vystavěné a to vše pro lepší a stálejší bezpečnosť do desk zemských s dodatkem vepsáno a ingrossováno jest. Proti tomu pak často jmenovaný dekret ani od krále samého, ani ode všech tří stavů ze spolku, nýbrž mnohem víceji proti vůli královské a stavů katolických pod jednou sepsán (skopírován) a vydán byl. Tou příčinou to jest více nežli náleží věc patrná, že páni stavové podobojí žádné moci ani práva a jurisdikcí pořádné k učinění a nařízení dotčeného dekretu neměli; poněvadž sami v nápisu jeho znají se k tomu, že od samých toliko stavů podobojí původ svůj má, a tou měrou že tak dobře jmenovaný dekret králi, jako i stavům pod jednou, od nichžto onino druzí beze vší příčiny se oddělují, přenáramně se nelíbí. Mnohem tedy méněji mohou se hájiti tím, že by jim náka taková jurisdikcí od někoho byla svěřena a poručena: poněvadž i to vůbec zřejmé jest, že když se JMC. z království Českého pryč odebrati ráčil, že jest všecku takovou moc a jurisdikcí toliko nejvyššímu purkrabí pražskému a jiným místodržícím svým společně poručiti a svěřiti ráčil. Poněvadž pak v počtu týchž místodržících jakož purkrabě, tak skoro i všichni jiní k náboženství katolickému se přiznávající, s strany pak stavů podobojí, ježto týž domnělý mandát mezi sebou ukovali, velmi málo se nachází; tedyť jsou se dotčení stavové takové mocnosti nikda ujímati a ji sobě osobovati neměli a nemohli, anť ani sami páni místodržící ze spolku všickni neměli dané sobě moci a svobody takové bez zvláštního poručení a komisí JMKrál. proti předešlým snešením a nařízením království Českého nás ven ze země vypověditi a vyhnati. Aby pak kdy v tom JMKr. vůle býti měla, tobоť nesmějí ani nemohou sami stavové říci; nýbrž že jinačejší vůle byl král a jest posavad, to jest vůbec dosti patrné a zřejmé. Z toho ze všeho již nad slunce denní jasněji se spatřuje, že páni stavové rovně tak málo moci, práva a svobody měli, jako kdyby stavové katoličtí sami mezi sebou

snesli se bez vůle a rozkazu krále JM. jako i bez jich stavů podobojí o to povolení: aby praedikanty neb služebníky jich anebo třebas jen samé stavy podobojí ven z království Českého vyhnali. Jest jistá věc, kdyby se co toho stalo, žeť by nepochybně páni stavové podobojí učinili vskok proti tomu snešení protestací svou a ohlášení: že druhá strana proti všemu řádu a právu s nimi zachází, a že takový nález aneb výpověď není vynešen od řádného soudce; nýbrž že se jim tu proti vrchnosti jich řádu a právu náležitému pouhé násilí činí. Ale ani pod tím titulem a zámyslem, jakoby to učinili pro obhájení a zastání majestátu svého, nemohou sobě moci takové přivlastňovati; poněvadž všem vůbec vědomé jest, že takový titul jim nikdy k tomu cíli dán a propůjčen není, ani aby mohli jaké násilí nad kým provozovati, neb koho po své libosti ortelovati; ale toliko k tomu, aby se o své věci domlouvati, v nich prostředkovati, je podporovati a opatrovati moc měli. Dále sami se znají k tomu v apologii své: že teď nedávno od JMC. a krále zapopovědíno jest, aby defensorové neb zástupcové majestátu, až do jeho zase do země příjezdu aneb do dalšího vyměření, žádných sjezdů sobě nepokládali, ani obyvatelé království Českého na obeslání jich k nim se nacházeti nedávali. I kterakž tedy mohou páni stavové podobojí pod titulem tím práva a svobody k pokládání a držení sjezdu, k vynášení nálezů na lidi, k vypovídání a vyhánění lidí poddaných a JMC. věrných ven ze země i k postupování proti nim naskrze nemilostivému a nenáležitému svévolně se ujímati a beze vší spravedlnosti oč toho se pokoušeti?

Ale mohli by se snad hájiti tím: že proti násilné moci a bezpráví svému pro obhájení samých sebe takové věci před sebe vzíti musili. Avšak ani tím slušně vymlouvati se nemohou. Nebo takové právo, totiž sebe samého obhajování, tu žádného místa nemá, když strana slušně a spravedlivě na zjevnou a násilnou moc naříkati a stěžovati sobě nemůže, a když také k vrchnosti své pořádné, totiž k samému králi aneb k jeho místodržícím a nejvyšším úřadům zemským, svobodný a bezpečný přístup, útočiště míti a od nich přichránění svého náležitého dojíti může. Pakliť by chtěli vycházeti opět tím: poněvadž rovně titíž místodržící s nimi víceji násilně nežli podle řádu a práva zacházeli, pročež že jsou slušně na nich samých začátek ná-

pravy své učinili, a jim náležitou uzdu pojíti musili. Nechť hledí, jak s tou výmluvou ostojí; poněvadž neřkuli tou měrou nic sobě nepomohou, v svém bezpráví se nepřichrání, alebrž spíšeji proti vrchnosti a pánu svému sami sobě právo vypovídati budou, J. M. královské a vrchnosti od něho pořádně jim vystavené soud a výpověď zlehčí, práva svého samoděk se zbaví, a tak toho nejtěžšího hřícnu a výstupku, totiž *urážky velebnosti císařské a královské účastné sebe učiní.* Ale uchovej Bůh pány stavy podobojí, aby jim kdy co takového na mysl připadnouti mělo.

Dále co se tkne rozeznání právního věci té, a zachování při ní processu náležitého, tomu se odepříti nemůže: že v takových příbězích obě dvě strany zároveň ku právu obeslány neb pohnány i vyslyšány býti musejí; jakž to vše práva císařská s sebou šířeji přinášejí. Ale i to neméně jest jisté a bez odporu všelikého: že jsme my od pánů stavů podobojí nikda prve, nežli ten dekret na nás vyšel, od nich ani citováni, ani v ničemž slyšáni nebyli: anobrž oni k takovému obsílání nás před sebe naprosto práva a moci žádné jsou neměli, jakž již předešle toho dotknuto. I kterakž bychom tedy měli, jako ti, ježto jsme nikda nic toho citováni ani slyšáni nebyli, za odsouzené jmíni a držáni býti. Na tomť pak punktu tak veliká podstata záleží, že byť krásně při takovém processu mnohé jiné nesčíslné viny a nešlechetnosti se nám připisovaly, ty všecky mohly by se prostým toliko jich odepřením dostatečně a podstatně poraziti a svésti: poněvadž byli bychom jediným slovem říci a hájiti se mohli, že jsme nikda od žádného k tomu citováni, nikda v ničem tom slyšáni, mnohem pak méně přesvědčeni nebyli. Za to vše, cožkoli se na nás vzkládá a sčítá, že jest pouhá faleš a smyšlénka, anobrž nic jiného, jediné samotné hanění a pomluvy.

Jestiť i ten pánů stavů podobojí proti nám vyšlý mandat i pro nedostatek třetí věci při něm, totiž výpovědi právní a spravedlivé, naskrze neplatný a ničímž. Předně zajisté čelí ta jich výpověď proti mnohým vrchnosti jich totiž JMC. poručením milostivým. A takový proti právu a řádu prošlý nález neb ortel jest i beze všeho odvolání neb appellací naší sám v sobě neužitečný a nepodstatný. II. Ortel ten stal se na ty, ježto nikda ani z ničehož obsíláni, mnohem pak méně v jakém výstupku

přemoženi byli, jakž se to v následujících příčinách obšírněji ukáže. Text pak patrný právní to s sebou přináší: Kdyby kdo mocí nějakého ortele neb dekretu, kterýž ani otevřín, ani straně nepřítomné v známosť uveden není, byl odsouzen, že takový ortel a výpověď žádné moci a platnosti v sobě nemívá, nýbrž jest naskrze ničímž. III. Jmenovaná výpověď vztahuje se všem třem stavům král. Česk. k veliké ouhoně, ujmě a zkrácení a v tom: když páni stavové podobojí nemají na tom dosti, abychom na budoucí a věčné časy (jakoby oni věčností vládli) z království Českého byli vypovědíni, a do něho se nikda víceji nenavracovali; ale nad to výše chtějí tomu a vyměřují ještě při tom i to: aby žádný stav téhož království buď společně neb rozdílně neměl moci a svobody té, nám do téhož království zase pomáhati a uvésti, anebo k jiným přimlouvati se za nás. Jak jest pak to věc nad míru nemotorná a proti právu a zákonům, též privilegiím jich zemským čelící, může tomu každý sám od sebe snadno vyrozuměti. Nebo poněvadž žádný nad svou růvní žádné moci a práva sobě osobovati a v něčem rozkazovati nemůže, a druzí stavové pod jednou v království Českém rovně tak mnoho, anobrž víceji moci a práva v něm mají, nežli tito stavové podobojí, kteříž toliko jedna částka stavů jsou: pročež nemohou a s právem nemají týmž všem třem stavům tím svým dekretem v právě jejich v ničemž nejmenším žádného zkrácení činiti, ani je zbavovati svobody, práva a moci té, kdyby chtěli, aby Tovaryšstva našeho jen do téhož království Českého zase uvésti nemohli. Kdyby také přítomní páni stavové podobojí, působením milosti božské jsouce v tom dokonaleji vyučeni, k víře katolické a náboženství římskému, jakož se to dobře státi může, se přiznali, a tou měrou to celé království k staré víře zase přivedeno bylo: i kdožby soudil, že by dotčení stavové tehdáž na jmenovaný dekret svůj mnoho dbáti chtěli a nechtěli by raději Jesuity, kdyby to za slušné a užitečné bylo uznáno, ihned zase do země české povolati i uvésti? Jest snadno věřiti tomu, že by se hájili tím, že tak dobrou moc a právo mají k kassírování a zrušení svého dekretu, jako jsou prve měli k nařízení ho.

I poněvadž z toho ze všeho již světle a neukrytě se seznává, že stavové podobojí při spisování dekretu toho na pořádnou

jurisdikcí žádného ohledu neměli, v processu svém příliš hrubě na nás se ukvapili a unáhlili, a tou příčinou i neprávní ortel proti nám vynesli: tedyť beze všeho odporu musí z toho následovati to, že dotčený dekret byl by sám v sobě ničemný a nepiatný, a to takovouto ovšem měrou, že proti němu žádného naprosto odvolání neb appellací potřebí není, protože dekret žádným projitím a vydržením let právních, jako sice jiní výnosové právní, žádné náležité moci a podstaty nabýti nemůže.

Zatím, co se nápisu na témž dekretu dotýče, kterýž podobně pánů stavů podobojí patrnou nenávisť a nelibosť k nám v sobě obsahuje a přináší, toto my na ten čas při tom zanecháváme. Jmenují se ovšem v něm páni, rytíři, Pražané a jiní vyslaní z měst všickni tři sjednocení stavové království Českého. Jednou ví se o tom dobře, co se náboženství jich tkne, že z nich někteří jsou Husité, druzí Luteráni, třeti pikharté neb kalvinistové: všickni sice ouhrnkem nekatoličtí, ale s strany náboženství naskrze rozdílného mezi sebou smyslu: a také tak vespolek sjednoceni a svázáni, že náboženství to, kteréž v království Českém po katolickém první a nejmocnější bylo v tom čase, co tyto poslednější víry nové do něho se dostaly, již jest všecko dočista udušeno a uhašeno od nich A toť jsou ti, kteříž pod zástěrou náboženství mezi sebou tak jednomyslní a sjednoceni jsou, ježto nejpřednější z nich s druhými s nimi spojenými stavy, co se víry a náboženství dotýče, mnohem méněji v tom, nežli s námi katolíky za jedno se snášejí. To jsou ti, kteříž tělo a krev spasitele našeho podobojí způsobou přijímají; ježto velmi mnozí a téměř ti nejonačejší z prostředku jejich, podle znění a průvodu náboženství a umění jejich přiznávají se k tomu, a o tom pevně věří: že pravé tělo a krev Kristova tak daleko od večeře Páně vzdálené jsou, jak dalece nebe od země se dělí: a že na tuž večeři nic přítomno není, jedině ten suchý chléb a víno prosté. A jakkoli všecko to již prve vůbec dosti známé jest, tím pak méněji mohou nyní toho popírati a ňák to premovati, když̌tě jeden kazatel jejich u sv. Jiljí v Starém městě pražském, Havel Žalanský jménem, teď při pominulé památce těla božího, přítomného roku v svém zjevném kázání, kteréž také k vytištění přišlo, neřkuli pravé přítomnosti těla Kristova na večeři Svaté odepřel, ale i tu nej-

velebnější hostii, kterouž staří čeští křesťané podobojí aneb Husitové vždycky každého času, v znamenité vážnosti mívali, anobrž před kterouž i sami angelé boží třesou se, jak nejhůřeji mohl zhaněti rouhavě a zlehčiti se neostýchal.

A pak nebylo potřebí nám na jeden každý punkt nářkův těch, kteréž v jmenovaném dekretu páni stavové podobojí jesuitům přičítati chtějí, obzvláštně odpovídati; poněvadž to již prokázáno jest, že takový dekret sám v sobě naskrze nepodstatný a neprávný jest, a že všickni tři nářkové v něm dostavení tím jediným odporem a odvodem »Není toho tak«, svedeni a opraveni býti by mohli. S tím však se vším, aby žádný nedomníval se, že bychom víceji tu šli na to, abychom protivníkům našim z rány ujíti, nežli je v průvodu jich přemoci mohli; z té příčiny vidí se nám za slušné a náležité, abychom jim na jeden každý punkt ten obzvláštní odpověď dali.

Co se nářku neb obvinění prvního tkne, ten jest od pánův stavův v slovích těch zahrnut: „*Vědomé jest všem vůbec, v jakých velikých nebezpečenstvích jest slavné království České po všecka ta léta, jakž ta tvárně náboženská sekta jesuitská do téhož království uvedena byla, ustavičně zůstávalo, a jaké časté proměny a potržky vystáti musilo. Čehož všeho stavové jako i lidé poddaní jich pod obojí i jiní obyvatelé těžce jsou pociťovati a zakoušeti, i statky a hrdla svá na to vynasaditi musili.*« Dále dokládají toho: »*že jsou to shledali skutečně, že takových neřestí žádní větší původové nejsou, jako ta jedovatá řehola jesuitská. A dokudž by ta sekta v království Českém zůstávala, že by těch neřestí nikdy neubývalo a trvanlivý pokoj v království tom učiněn býti nemohl: nýbrž jak JMC. král a pán jich nejmilostivější tak podlé něho i všickni stavové ustavičně u velikém nebezpečenství hrdel i statků svých zůstávati by musili.* K tomu dvojímu přináleží také i tento třetí nářek, *že jmenovaní jesuité slavné potentáty světa, obzvláštně ty, ježto náboženství rozdílného jsou, jedny proti druhým podpalují, rozbroje a bouřky mezi vrchnostmi a poddanými tropí, a přátele proti přátelům v hromadu strubují: poddané i jiné vrahy lehkovážné k mordování oukladnému králův a pánův jich obzvláštními sliby, radami a učením svým nastrojují, připoví-*

dajíce jim, že skrze to očistce ujdou a do věčné slávy konečně se dostanou.«

Tato utržka není nová, nýbrž již dávno potkávali se s ní a byli s ní stěžováni od nepřátel náboženství pravého ti nejpřednější zástupcové víry křesťanské. S podobnou zajisté vejtkou i apoštolé Páně obešli se od nevěřících. I jest ovšem to tak a toho žádný zapříti nemůže, že kdeť není v náboženství jednomyslnosti, tu velmi lehce ledajací rozbrojové a roztržitosti mezi lidmi vznikají; poněvadž kázání a hlásání víry pravé naskrze jest odporné a protimyslné lidem těm, kteříž pro učení své falešné horlí, a příčinou tou pravě věřícících a zvláště předních náboženství pravého ochrancův a zástupcův co hadův neb pavoukův jedovatých přenáramně nenávidí. Tou měrou, poněvadž Kristus a apoštolé jeho s takovou opravdovou ducha vroucností a snažností náboženství falešnému na odpor se stavěli, pravé pak štípili a vzdělávali, nepřátely víry slovy mocnými vytrestávali, bludy jich jim vystavovali a ukazovali, vředů jejich nečistých rukama živě se dotýkali, hanění jich s sebe smítali, a ouklady jich převrácené a zlé v nivec obraceli: upadali lidem bohaprázdným v tak náramnou ošklivosť a nenávisť, takže i sami o bezhrdlí jich všelijak přemýšleli, i všecky vůbec proti nim, aby je sklidili se světa, jizlivě ponoukali. Pročež sám Pán a Spasitel náš dává nám navěští v tom: že člověk pobožný pro víru a blahomyslnosť svou časem i se svými krevními přáteli a domácími rozloučiti se musí, kdež takto učedlníků svých napomíná, řka: »Nedomnívejte se, že bych přišel pokoj dáti na zemi; nepřišel jsem, abych pokoj uvedl, ale meč; přišelť jsem zajisté, abych rozdělil člověka proti otci jeho, a dceru proti máteři její, a nevěstu proti švegruši její a nepřátelé člověka budou domácí jeho. V té pak případnosti nemusí se šetřiti na to, což děje se, alebrž kdo takovými rozkazy a nevolemi, které v místech těch, v nichž náboženství rozdílné panuje, povstávají' vinen jest. Nebo kdoby chtěl tak bohaprázdný a bezectný býti' aby to mluviti směl: že Kristus a jeho apoštolé kázáním svým nepokoj a nevole v světě tropili, a války i pozdvižení lidu působili: ač bez toho není, že věci takové kázání jejich jako řka v patách následovaly? Což bychom musili pána Krista proto za původa takových hrozných bíd, neřestí a pohoršení držeti a uzná-

vati; poněvadž, nežli skoro čacky na svět přišel, ten zšílený tyran Herodes tak veliké množství nemluvňat nevinných pomordovati rozkázal? Aneb, poněvadž nejvyšší biskupové a knížata přední v lidu židovském, vidouce divy a zázraky od něho činěné, jemu na hrdlo stáli, až naposledy jej o ně i připravili; sebe pak samé se vším pokolením svým do nejtěžší záhuby přivedli? Aneb že pro učení křesťanské (ježto, čím ono silněji rostlo a zmáhalo se, tím ukrutněji a jizlivěji knížata a mocnářové světa proti němu se bouřili a vztekali) tolik mnoho množství tisíců věrných přeukrutně trápeno a trýzněno bývalo? Byl-li Pavel tím vinen, že povstali jednomyslně židé proti němu, a přivedli jej před soudnou stolici? Měl-li on v tom jakou nejmenší vinu, když v Efesu modlářství tupil a množství lidu hlasitě volalo: »Veliká jest Diana Efezských«, že celé město se vzbouřilo a naplněno jest rozbrojem? A abychom jiných mnohých příkladův pominuli mlčením: co Pavel proti tomu mohl, že židé uzřevše ho v chrámě jeruzalemském vzbouřili všecken lid a vztáhli naň ruce, křičíce: »Muži izraelští, pomozte, toto jest ten člověk, kterýž proti lidu i zákonu i místu tomuto všecky všudy učí«; takže vzbouřilo se všecko město, a sběhli se lidé, táhnouce Pavla ven z chrámu. Měli-li bychom tedy Kristu Pánu a jeho apoštolům (což bychom měli) vinu takových a těm podobných povykův a rozbrojův příčítati? — Rovně tak v příčině této děje se i s námi. Vědí odporníci naši dobře, anobrž i vyznávají to sami ne bez bolesti srdce svého, že *Tovaryšstvo naše*, jakkoli ono nejchatrnější a podle posloupnosti času nejposlednější jest, *nepřátelům církve, nechť ti kteříkoli jsou a jejich škodlivým praktykám* a *obmyslům vždycky každého času dle své nejvyšší snažnosti na odpor se postavovalo*, a jako nějakou zdí pevnou domu Páně bývalo. Jakož pak obzvláštně v těchto půlnočních krajinách učením, disputováním, kázáními, napomenutími, spisy a naučeními svými všemi k tomu toliko cíli ustavičně směřovalo, aby pravé katolické náboženství v nich v celosti a podstatě své držáno, zachováno i zdárně rozšiřováno bylo. I poněvadž nepřátelé víry proti tomu úsilí jejímu všelijak na odpor se stavějí, ano i zjevně lermo proti ní troubí, k nepokoji a k rozbrojům věrně radíce i skutkem napomáhajíce; tedyť není žádný div, že časem v týchž krajinách nějaké po-

tržky a vojny se sbíhají, zvláště, kde jim naši v ničemž ustoupiti a ničehož přehlídati nechtějí. Tu hned začínají divně haněti a tupěti katolické, a obzvláště jesuity, kteříž jim nejvíce na srdci leží a je vůči bodou: vzbuzujíce v zemích neb v obcích roztržky, nesvornosť, rozbroje a války, jimiž ne ovšem strana katolická, alebrž protivníci její sami vinni bývají. Pročež lidem katolickým tak málo může se toho právem přičítati, jako drahého vlka ukrutnosť mdlé a nestatečné ovci. Pakli by v tom jaká příčina se nacházela, tedy katoličtí a jesuité nejsou jí vinni ale strana jich odporná. Že pak tato pomluva odnikudž jinud proti nám nevyplývá, potvrzuje toho neřkuli každodenní zkušení ale i sami páni stavové podobojí vlastním dekretem svým, v němžto samým toliko jesuitům, a mimo ně žádné jiné řeholi duchovní, do vlasů se vpeřili, jakžto vlastní jich výminka neb výhrada tam dostavená to patrně na rozum dává, kdež takto píší: »Co se jiných osob řeholních náboženství římského pod jednou v klášteřích i jinde zůstávajících a pokojně se chovajících dotýče, na ty se tento patent nevztahuje, než toliko na samé jesuity.« Proč to? Poněvadž dobře to zkusili a vědí, že tito mezi všechněmi jinými řeholníky proti nim a praktikám jejich nejživěji a nejudatněji stavějí se na odpor, jakž se tomu z následujícího rozdílu neb paragrafu zřetelněji vyrozumí. Tohoť my zajisté nijak nepříme, nýbrž z té duše rádi a zřejmě přiznáváme se k tomu: že i jiní řeholníci duchovní ze strany odpírání a kacířství plenění, náboženství pak katolického vzdělávání při těchto národech půlnočních také se chovali, jak nejlépe uměli a mohli. Nicméně však vědí dotčení řeholníci také a rozumějí tomu výborně, co protivníci naši v příčině té o nás a Tovaryšstvu našem drží a smýšlejí. Aniž to také nezaprou, že my k jmenované práci a povolání tomu našemu máme před rukama některé prostředky obzvláštní před nimi, jacíž jsou, mládeže vyučování umění svobodnému, a mnohonásobné úsil a zaneprázdnění učitelů našich *v spisování kněh mnohých proti kacířům* a kněhám jejich rozmanitým. A to jedno i druhé přidává nám velmi mnoho nenávisti i závisti protivníků našich: onněno pak druhým řeholníkům v pochvale jich žádného zkrácení a ujmy nečiní. Když pak páni stavové podobojí nám také to připisovati chtějí: že nejvyšší křesťanská vrchnosť dle po-

vinnosti své pro zachování království a zemí svých v míru a a v pokoji, skrze nové své mandáty a rozkazy nové a v království Českém nikda prvé nedovolené a nepřijaté sekty tuze zapovídala a ven z království vyháněla a časem k těm, ježto se příliš urputně v té věci chovali, i s náležitou pokutou a trestáním přikračovala; jak se toho něco od císaře Ferdinnnda I., Maximiliana II. a Rudolfa II. vše slavné a svaté paměti králů českých, obzvláštně pak a dříve nežli kdo z jesuitů se zrodil na svět, za krále Vladislava zběhlo, kteřížto svými častokráte opáčenými mandáty otevřenými sektu pikhartskou dokonce zapovídali a ven ze země vypovídali: tím prokazují nám česť větší a hojnější, a drží ó nás víceji, nežli na nás náleží, a nežli jsme my toho na nich kdy zasloužili; poněvadž nikdež se to nenajde, aby jmenovaní potentáti při vykonávání úřadu a povolání svého kdy rady jesuitské potřebovati a jí užívati měli. A byť pak krásně byli i k tomu jesuité rukou svých přičinili, a jim k čemu tomu radili, což by měli hned proto za rušitele míru a pokoje obecného a strůjce všelijakých v zemi roztržitostí a nevolí jmíni býti a vůbec vyhlašováni. Dotčení zajisté mandátové císařští a královští byliť jsou aneb právní a spravedliví, kterak mohou ti, ježto k nim jakkoli napomáhali, za rušitele obecného pokoje a svornosti, a strůjce rozbrojův, které snad spíšeji někteří poddaní přílišnou zarputilostí svou vzbudili, se vyhlašovati Proč raději vina ta nepřičítá se lidem těm, ježto takovým mandátům poslušně chovati se nechtěli? Nalezala-li se pak v týchž mandátech nespravedlnosť jaká: pročež nenechají meče svého v pošvě, a nechopí se mnohem raději pera, aby dříveji prokázali, v čem se taková nespravedlnosť nachází, nežli by ty, kteříž radili k nim i napomáhali, za lidi pokoje nenávidící a za nepřátely vlasti zjevnými patenty vyhlásili? Jestliže tedy páni stavové, anebo poddaní jejich pro přestoupení jmenovaných mandátův v jaké nebezpečenství vešli, to nechť ne nám, alebrž samým sobě a poddaným svým přičítají. Což jest to slušná věc, když sami vodu tu zkalili, aby nyní na nás vinu cpali? Pročež by jesuitům nemělo býti dovoleno tak dobře katolického, starožitného náboženství českého zastávati, jako jim, kteříž je proti vší vůli vrchnosti nejvyšší a rozkazu potlačiti, a kdyby bylo možné, i z kořene vypleniti

usilují? Ježto ti mandátové proti pikhartům vyšlí nemohou se stavům podobojí k žádné ujmě, zkrácení ani k nebezpečenství jakému vztahovati: poněvadž těch časů jmenovaní pihkarti netoliko v žádný ze stavu slavného království Českého se nepočítali a nepřináleželi, ale ani skůro za žádné osedlé obyvatele, anobrž mnohem spíšeji za lidi cízí a přespolní jmíni a držáni byli. Tou příčinou stavové slušně by to uznávati a vyznati měli, že takové nařízení a dekret naprosto k žádné újmě a škodě ani stavův nekatolických nebylo učiněno, ale raději k jejich lepší bezpečnosti; a že skrze to byla by cesta zamezena ke všechněm vzácným úřadům a povinnostem všechněm těm, kteřížto jsouce nyní od starých Husitův českých pláštěm konfesí české přikrytí a do spolku jich přijatí, již všelijak přemýšlejí na to, aby dotčené Husity staré dočista vyžrali a potiskli, proti tomu pak sektu svou o to víceji ssílili a sobě upevnili, tak aby budoucně, kdyžby se jim k tomu příležitosť dobrá naskytla, svou zlosť a nenávisť na jesuity i na jiné všecky katolíky tím lépeji vylíti, a krví i statky jich svou nenasycenou, lakomou a žíznivou mysl a vůli nasytiti mohli.

Ale tolikoť jest mnohem hmotnější a vůbec známější útržka, kteréž jest již množstvíkráte odpor vložen od bratrstva našeho, jakž ji páni stavové podobojí přičítají v dekretu svém jesuitům, *jakoby totiž oni (jesuité) každého poddaného a krvežíznivého zlosyna navozovali na to, a moc jim dávali, aby na krále a pomazané páně sami o své újmě úkladně sáhati a je vražditi mohli: přidávajíce jim k tomu srdce a smělosti řečmi slibnými, že pro spáchání vražd takových života věčné slávy dojdou.* — Odstup, odstup od nás takově proklaté a bohaprázdné učení, jehož v školách našich bylo nikda slýchati, ani v spisích našich čítati; alebrž všickni jesuité jednomyslně a hlasem jedním ve všech zemích za scestné a proklaté uznali a odsoudili: jakož pak i my tuto je tupíme a proklínáme A naši protivníci nemohou té tlusté a neokrouhané pomluvy na věky žádnou podobiznou pravdy provésti a prokázati na nás, lečby chtěli způsobem právě nemotorným a bohaprázdným z králův a pomazaných hospodinových všecko pouhých tyranů nadělati: ježto ani takové podle učení a smyslu jesuitského ne každému vůbec

vražditi se dopouští.*) — Kdyby pak bylo se zlíbilo odpůrcům našim, aby raději sami na sebe a náboženství své nežli na jesuity zdravě pohlídli, a toho, kdoby byli praví a vlastenští původové i strůjcové nesvorností, roztržek a rozbrojův, kteříž jsou před tím i ještě nyní v Čechách povstali a povstávají, byli-li by s bedlivostí posoudili: tedy byli by konečně ti, ježto mrvy v oku bratří svých hledali, v svém vlastním oku veliké břevno našli. Nebo kdo, medle, za panování krále Václava, císaře Karla IV. syna, radil k tomu: aby konšelé v městech pražských z oken radního domu na ulici dolů smetáni byli? Kdo Tábory proti císaři Sigmundovi zbouřil? Kdo to přehrozné protivenství za Jana Žižky zdvihli? V němž neřku-li mnichy a kněžstvo římské, ale summou všecky lidi katolické jako vzteklé psy mordovali, znamenitě nákladné kláštery a kostely dočista vybíjeli a popelem kladli, statky duchovní mezi lidi světské rozbitovali (rozdělovali), arcibiskupství pražské dokonce složili a vyzdvihli, všecko všudy na ruby zpřevraceli a naposledy s stranou katolickou tak nakládali, že kdyby byl sám pán Bůh tomu nepřekazil, byla by jich ani noha neušla, a ani nejmenší znaménky nepozůstalo? — Kdo jest za času císaře Sigmunda v Čechách ty nevole začal, kdy téměř celé království svému pravému a přirozenému králi se protivilo, a jednoho cizího, a k tomu ještě od císaře do achtu (kletby) zjevně daného knížete se přichytilo, odkudž podobně bídy a neřesti nesčíslné povstaly a následovaly? — Kdo jest císaře Rudolfa II. na hradě pražském jako řka jatého zdržoval v zatčení a uvěznění, a na něm ten dalece rozkřičený majestát, podle něhož strana naše odporná domnívá se, že jí již všecko svobodně sluší, proti jeho vší vůli jen toliko proti urovnání něčeho horšího, mocí vymohl a vytiskl? — Na čí rozkaz byl jest 20. dne máje roku 1618 v městech pražských po všech kostelích husitských ten jedovatý neb jízlivý spis na kazatelnicích čten, kterýžto pod zámyslem náboženského napomenutí k modlitbám nebyl nic jiného, jediné nadutý měchýř aneb polní trouba k zbouření obce proti jesuitům a jiným lidem katolickým, jakož pak hned to za ním v patách

*) Že to jesuité dopouštěli, o tom svědčí jejich spisy, v první části těchto dějin vytčené.

následovalo? — Naposledy kdo jest žalobníky naše, jmenovitě pány stavy podobojí, tomu naučil a na to přemluvil: aby se tak svévolně a hrdě proti JMC. a vůli Matyáše II. pozdvihli, jeho nejonačejší a věrné sluhy a v království Českém od něho zanechané místodržící a nejvyšší úřadníky zemské ven z okna vyhodili, a by byl jich bůh způsobem právě zázračným při hrdle nezachoval, co na nich bylo, o životy jich připravili, pro zastání takového pěkného kouska lid vojenský zajímali, peníze k zaplacení dluhů království Českého svolené sobě přivlastnili, JMC. hejtmany i jiné osoby přísežné na jeho vlastních statcích a panstvích z povinnosti jich propouštěli: a aby se jim jinými závazky novými zavazovali, k tomu je nutiti směli? Dříve nežli páni stavové tu hru sobě začali, všudy po všem království byl dobrý mír a pokoj. A aby takovou rumrejšku v něm začali neměli dané sobě k tomu od žádného žádné příčiny. Jestliže jsou se pak domnívali, že by někteří služebníci a úředníci královští tím nebo oním vinni byli, měliť jsou dle chvalitebného řádu a zvyklosti, ano i vyměření práva a zemských zákonů svou věc právě sobě k místu a konci vésti, a ubohých poddaných až i celého království do tak převelikého neštěstí, nebezpečenství a bíd nikoli neuvozovati. — Nechť nám nyní protivníci naši to poví: Kdo jsou to ti, ježto v zemi rozbroje a roztržky tropí? Kdo obecný mír, pokoj a svornosť ruší? Kdo války a pozdvižení vzbuzuje? Kdo posazuje poddané proti jejich pořádné a nejvyšší vrchnosti? Kdo obyvatele a měšťany v hromadu štve a ztrubuje? — Nechť se jak chtějí proti tovaryšstvu našemu vztekají, nechť povolávají na nás plnými ústy říkajíce: Zdaliž vy nejste ti, kteříž kormoutíte lid israelský? Máme již na ně odpověď hotovou a připravenou. Myť nekormoutíme lidu israelského, ale vy i dům otce vašeho, když *opouštíte přikázání, Hospodinova* (*pravou starou církev a víru předkův vašich*) *a následujete Balu!* To jest: Přijali jste divné sekty nové, ježto, kdyby se ty byly do království Českého nevloudily, nikda by bylo to království takových neřestí, válek, pozdvižení nepocítilo.

Druhá stížnosť, kterou se jesuiti v dobrotu pánův stavův podobojí stěžují, jest ta: *Že jesuité vždycky k tomu směřovali, a až dosavad směřují, aby stolici římskou utvrdili a všecka*

království i země světa tohoto pod jho a moc její uvésti mohli S tím také srovnává se i to, a že všecky ty, kdož římské církvi poddáni nejsou, za kacíře vyhlašujeme, i tomu vůbec učíme, že jim víra držána býti nemá.« Na to na všecko dáváme jim obzvláštně za odpověď toto: Nejprve co se moci papežské a římské stolice dotýče, ta jest ovšem dvojí: jedna časná neb světská, jakouž všecka jiná knížata a mocnáři světa nad poddanými svými mají; druhá jest duchovní, a ta záleží v rozeznávání, vyměřování a v péči o věci duchovní i o všecko to, čehož lidem k věčnému duší jich spasení důležitě jest potřebí. O první moci papežové učíme to, že náleží biskupu římskému v zemích a místech těch, kteréž k časné moci a jurisdikcí stolice římské přináležejí; ale tať nevztahuje se na veškeren svět aneb ke všechněm naskrze končinám světa. Odkudž může se již dobře poznati, zdali mi učením naším směřujeme k tomu: aby všecka království a země světa tohoto časné moci a panování papeže poddána byla. Toho našeho mínění neb smyslu dokčují a dotvrzují mnohé znamenité knihy, jež tovaryšstvo naše, a zvláště kardinal Bellarmín, Gregorius de Valeptia, František Suarez a jiní na světlo vydali.*) Toho též potvrditi mohou ti nejvelikomocnější potentati v celém křesťanstvu, kteříž v Německé říši, ve Vlaších, v Hispanii, ve Frankreichu, v Polště našemu bratrstvu tolik drahně let mnohé a veliké milosti a dobrodiní prokazovali, je všelijak dobrotivě a štědře vychovávali a kolleje a residencí naše znamenitými důchody a platy nadarovali, i ještě den ode dne hojněji daří a opatrují; což byli by ovšem nikoli nečinili, kdyby byli při nás něco toho nejméně vyzkoumali, že bychom my přemýšleli na to, abychom je o jejich království, země, i poddané připravili, a je papeži v moc časnou a světskou uvedli a podrobili. Ano i sama statuta, práva a regule tovaryšstva našeho to také osvědčují, v nichžto nevystavuje a nepředpisuje se nám cíl takový, ale daleko jinačejší, k němuž my všemi obyčeji našimi směřovati máme, a to v reguli a v slovích následujících: Cíl prý aneb zvole Tovaryšstva tohoto jest ten, aby ono neřkuli o své vlastní dobré a dokonalosť péči a starosť vedlo, ale podle toho a obzvláště i jiných

---

*) O těchto spisech viz předcházející: Dějiny Jesuitů vůbec.

bližních svých pohodlí a dokonalosti bedlivě vyhledávalo. A na jiném místě stojí psáno takto: Aby pak dotčené bratrstvo podle reguli a ustanovení svého věci duchovní tím lépeji a podstatněji říditi a vykonávati mohlo, budou povinni, pokudž jen nejvýše možné, od všech časných jednání a zaneprázdnění se zdržovati, a žádnými prosbami a žádostmi na to, aby se s čím tím zaměstnávati měli, žádnému naprositi a navozovati nedali. Z toho již patrně se seznává: že našeho Tovaryšstva nařízení, regule a předsevzetí naprosto k tomu nesměřuje, abychom se věcmi světskými zanášeli a obtěžovali, aneb něčí panování světské fedrovali a zvelebovali. — A co chtějí víceji nad to, anť samo každodenní zkušení toho též zřetelně doličuje? Nebo bratrstvo naše již přes padesáte let netoliko v samé Evropě, ale také i v těch zadních a dalekých končinách indických, a tak téměř po celém okršlku zemském bydlelo, a podle vyměření statut a regulí jeho povolání a úřad svůj vykonávalo; avšak s tím se vším neshledalo se to na ně nikdež od žádného, aby jediného pána neb potentata o jeho zemi a lidi poddané připraviti a ji na papeže převésti mělo. Anobrž i samo království České nemá-liž ještě dosavad svých pořádných králův a pánův světských, jakkoliv Tovaryšstvo naše v něm již přes jmenovaných padesáte let se zdržovalo a potřebovati dalo? Takovou tedy měrou, jakož práce a činové naši, tak i naše zahálka nejsou naměřeni k tomu cíli, abychom světa toho království, země a obyvatele papeži pod jeho časnou aneb světskou moc a poddanost uvozovati a podvolovati měli. Toho také nebojíme se nic, aby protivníci naši sami, kteříž pánům stavům takovou útržku k rukoum poskytli, nás z čeho toho opravdově a s dobrým svědomím viniti, a takovou věc na nás s dostatkem provésti směli. — Jestližeť pak míní a mluví o duchovní moci biskupa římského jelikož ona sama v sobě k prospěchu a vzdělávání věčného lidí spasení se vztahuje, a v ničemž nejmenším časné neb světské moci knížat a králův zemských žádného zkrácení a ujmy nečiní; *k tomuť my se přiznáráme světle a neukrytě, že dle znění a moci statut a regulí tovaryšstva našeho a naší nejvyšší možnosti na to dostatečný pozor máme, i všelijak starosť o to vedeme: aby všecka království a končiny světa tohoto takovou duchovní mocnosť papeže nad celou křesťanskou církví*

poznávati, a jemu se vší úctivostí v poslušnosť se vydávati mohli, podle onoho propovědění Izaiaše proroka: Národ ten a království, kteréžby nesloužilo tobě, zahyne. A za to učení nestydíme se dokonce nic, jako ani za to, že pro ně z království Českého vyhnáni a vypovědíni býti máme: nýbrž soudíme o tom také, že skrze to protivníci naši prokázali nám znamenitou poctivosť. Nebo tudy pronášejí se v tom zřetedlně, že my všemu tomu, což se koli v regulích našich vyměřuje nám, pilně a snažně zadosti činíme, totiž: že o jiných lidí dobré i spasitedlné opravdově pečujeme; kteréžto spasení jinde, kromě v církvi ani jinak, leč věrou pravou a poslušností, kteráž papeži, jakožto místodržícímu Krista Pána a viditelné hlavě církve zde na zemi náleží, žádný dojíti nemůže. Neboť podlé písma svatého plná moc nade vší církví světa jest skrze jistou a obzvláštní přednosť stolice apoštolské t. j. papežské dána. Kdož tedy moci té se protiví, božímu řízení se protiví. I poněvadž tomu tak jest, a věc neb učení toho tak dobře od jiných katolíků jako i od nás se vede a zastává, mohl by se někdo s právem podiviti tomu, proč jsou páni stavové podobojí samé toliko jesuity z království Českého vypověděli? Čímž oni opět tovaryšstvo naše mnohem víceji velebí, nežli ono snad toho zasloužilo na nich; poněvadž tiže páni stavové dávají tudy na rozum, že jmenované bratrstvo naše snaží se o to nad jiné katolíky nejbedlivěji, aby stolici římské její náležitá poslušnosť všudyž a ve všech končinách světa donášeti se mohla. Čehož my sice sami sobě připisovati nesmíme, ale toliko ponoukáme se tudy a napomínáme k tomu, abychom povolání a závazku našeho povinného tím bedlivější a pilnější býti hleděli.

Co se druhého punktu žaloby té druhé tkne, myť nikoli všech těch, ježto stolici římské netrvají v poslušnosti, beze všeho rozdílu za kacíře nemáme ani nevyvoláváme. Nebo může dobře to býti, že rozkaz některý její vztahoval by se toliko na nějakou věc časnou neb politickou, aneb na skutek ňáký obzvláštní. Anobrž i to mohlo by se přihoditi, že by někdo i v příčině některé duchovní a náboženství se dotýkající, ku příkladu s strany postu a jiných věcí zachovávání, ne úmyslem ovšem bludným, římské stolici poslušnosti náležité donášeti ne-

chtěl. V takových jistě případnostech my takové lidi sice vždycky za nepovolné, ale ne za kacířské, nýbrž časem toliko za stržky a původy nejednomyslnosti, kterouž v církvi tropí, držíme a vyhlašujeme. *Za kacíře pak máme a vyznáváme toliko ty, jichžto víra s římskou církví nesrovnává se za jedno, aneb kteříž stolici římské odporní jsou, a jinačeji o artikulích víry soudí a učí, nežli církev římská, a na tom svém zarytém omylu urputně stojí*, a jeho nijakž ustoupiti nechtějí: bez kteréžto urputné zarytosti a neustupnosti žádný kacířem býti aneb slouti nemůže. Ti tedy, ježto toliko v jednom některém artikuli bloudí, a jeho urputně zastávají, nechtějíce se dáti žádnému z takového bludu vyvésti a povolovati pravdě, ty držíme my spolu se všechněmi právě věřícími rovně tak konečně za kacíře, jak jistotně víme, že naše katolická víra pravá a neomylná jest. Jakž o tom i sám Kristus pán takovou výpověď vynáší, kdež dí, že toho každého, jenž církve neposlouchá, za pohana a publikána míti a držeti máme. Kdož zajisté dle zdání Cipriana sv. odtrhuje se od církve, a k cizoložnici se připojuje, ten také jest oddělen ode všech zaslíbení církve. A kdo se církve Kristovy zhosťuje, nikdy mzdy své od Krista nedojde, alebrž jest od něho odcizený, jest nečistý, ba jest sprosta nepřítel Kristův. A žádný nemůže míti Boha za otce, kdo církve nemá za matku. — A co chtějí k tomu říci? Což nemusejí mnozí z nich, kteříž mezi Čechy k náboženství podobojí se znají, od samého Lutera doslýchati o sobě toho, že kacíři jsou? Tak zajisté na jednom místě praví o nich: Nechť se ti přenešťastní kacíři, pikharti, nedomnívají, že bych já je zastávati chtěl. A jinde: Kdyby tedy i za času apoštolův, jakž ten pyšný pikhart jistí, žádného očistce nebylo; co bychom měli hned proto tomu kacíři, kterýž s těžkostí od padesáti let na světě jest, věřiti, že to, čemuž lidé mnoho set let věřili, falešné a nepravé jest? — Jest-li tudy našim protivníkům svobodno a dobrovolno, katolické lidi za modláře a modloslužebníky a samého římského biskupa neb papeže za antikrista naříkati a vyhlašovati: — i což bychom my podobně Lutra, Kalvína aneb Pikharta, z nichž žádný mezi stavy království Českého nikdy nepřináležel, kacíři nazývati nesměli? Že pak páni stavové podobojí dokládají při tom, jako bychom my učili zjevně a neukrytě, *že kacířům víra držána býti nemá*: v tom činí

nám zřetedlné násilí a křivdu znamenitou. Nebo my nic toho naprosto neučíme, nýbrž smýšlíme o tom mnohem jinačeji na odpor, jakž to spisové naši dostatečně ukazují. A my o tom, co kdo tak dobře nevěřícím jako věřícím lidem, nechť pak ti jsou třebas kacíři, židé aneb Turci, přislíbí a přísahou přiřkne, vůbec smýšlíme upřímně takto: Že všelijaké připovědi a přísahy, slušných a dovolených věcí se dotýkající, od jednoho každého mají a musejí: *v příčinách pak neslušných, a kteréž se právy nepropůjčují, ani nemají ani nemusejí se držeti a jim zadosti se činiti;* poněvadž přísaha, jakž sv. Augustin dí, svazkem žádné nepravosti a nespravedlnosti býti nemá. Ale poněvadž o té věci na jiném místě od učitelův našich jest dosti obšírně psáno a rokováno,*) z té příčiny nevidí se nám zapotřebné, abychom tuto víceji toho šířiti měli.

Čtvrtý nářek obsahuje se v témž dekretu pánů stavů pod obojí v slovích těchto: *Jesuité skrze zpovědi všelijaké tajemství vyzvídají a svědomími lidskými tak vládnou: aby netoliko učinili co dobrého bez vůle jejich, ale ani toho, co by komu od nich uloženo a poručeno bylo, byť pak to jakkoli bohu a přikázání jeho čelilo, v jaké rozmýšlení a pochybnosť bráti nemohli.* — Nu, předně toho my sice nepopíráme, že jsme té částky úřadu a povinnosti naší, co se zpovědi vyslýchání dotýče, vždycky každého času velice pilni a bedlivi bývali a dosavad jsme, jakž toho regule naše samy vyhledávají od nás, kdežto takto o tom vyměřují: Všickni ti, jimžto z poslušnosti svatý úřad vyslýchání zpovědi poručen neb svěřen bude, mají o to bedlivě pečovati, a jakožto zvláštní věc, kteráž ku povolání našemu náleží, na pilném pozoru míti. I to také vyznáváme s vděčnou myslí a srdcem před pánem Bohem všemohoucím, že jsme vždycky každé chvíle v příčině té jakousi obzvláštní nám příchylnosť právě věřících křesťanův znamenali a vyšetřili, když z jakési důvěrnosti k zvláštní věrnosti a způsobnosti k té částce úřadu a povolání našeho, ne bez znamenitého užitku a potěšení duší svých, nás za zpovědníky své užívají: tak že pro veliké množství k nám se o to ucházejících, aby v svědomích svých

*) Viz v předcházejících Dějinách jesuitů vůbec »Pojednání o Mravouce jesuitů.«

utěšení a obvlažení dojíti mohli, jakkoli drahně kněžstva mezi sebou máme, s tím však se vším není jim možné žádost všech jich naplniti a zadosti jí učiniti. Dále věříme také i místy zjevně vyznáváme spolu s katolickou církví, že kněžím od Krista pána k vykonávání povolání takového zvláštní moc a právo dáno jest. — Jestližeť tedy protivníci naši tuto od Boha samého kněžím poručenou a danou moc chtějí panováním nad svědomími lidskými nazývati, v samét sice věci nikoli se nemýlí; při tom však nic méně užívají takového neobyčejného způsobu mluvení, kteréž jest vůbec u lidí ošklivé a nepříjemné, o církvi pak páně neobyčejné: aniž může se mu tak vlastně rozuměti, jakž sice samá slova v sobě znějí; poněvadž tomu samému toliko vlastně to náleží, nad svědomím lidským panovati, jenž srdce i ledví v člověku zpytuje a zná, totiž, pánu Bohu všemohoucímu. A tak nehned to může za panování aneb donutkávání svědomí lidského jmíno a držáno býti, když se něco u toho samého člověka, komu se co tak v zpovědi vyměřuje a ukládá a ne u toho, kdož dotčené věci ukládá, jako se tu v příčině této děje, poroučí a nařizuje. Jiného ňákého panování aneb mody, kterouž bychom lidi nám se zpovídající měli chtíti od dobrého odvozovati, anebo ku zlému ponoukati a doháněti, nikdy jsme se neujímali. Mohli by však páni stavové podobojí, kteříž dekretem a nařízením víry katolické jsou odporní, za zlé a neslušné držeti a uznávati, což my a jiní katoličtí za nejlepší, nejpotřebnější a nejsvětější věc držíme a sobě pokládáme, totiž, že my lidi nám se zpovídající od víry podobojí odvozujeme, ku poslouchání kázání kacířských choditi, aneb knihy jejich čítati jim zapovídáme, že jim poslušnosť církvi náležitou i všelijaké ustanovení i zápovědi její s pilností zostřujeme a v srdce ukládáme. Kdybychom tedy nečinili toho, ale něco tomu odporného, nepochybujeme, žeťby protivníci naši nás v tom velice chválili a velebili. Ale odstup to od nás, abychom my na víru a povolání naše zapomínali, k nepřátelům církve se přivinovali, a jejich oukladův a obmyslův zlých účastní se činiti měli. Jiných tajností nežádáme my při zpovědi naprosto nic vyzvídati, jakož také to nám v našich regulech výslovně zapovídá se: abychom při zpovědi nečinili žádné nejmenší zmínky o věcech těch, kteréž k zpovědi nepřináležejí. Pakli by odpůrcové naši věděli

o tom, kterýž by se tu čeho toho nenáležitě dopustil a jmenovanou reguli v čem přestoupil: proč jsou to na vrchní jejich správce časně nevznesli a při nich ho neobžalovali, aby oni se na to bedlivě poptati, a kdo by byl viny nalezen, takového dle zasloužení slušně ztrestati mohli? — Aby pak nebylo rčeno, jakoby páni stavové podobojí to z ňákého prázdného hrnce rozpráveli a beze vší podstaty a podobizny pravdy takové těžké věci nám přičítati chtěli, že my lidi k zlým a všemi právy těžce zapověděným kouskům neb skutkům ponoukáme, dokládají dále v témž dekretu věcí některých, kteréž dle zdání jich samy v sobě sice byly zlé a neužitečné, nic méně však, že by se od nás vskutku a v pravdě díti měly, kdežto takto dí: »Jesuiti prý věc i k tomu přivedli, že lidé poddaní na panstvích JMC. a klášterských, jakož osob z stavův pod jednou, od náboženství byli utiskováni, k náboženství pod jednou vězením i jinak rozličnými, proto samé vymyšlenými nástroji a přípravami zjevně i pod způsobem a titulem politických příčin proti vůli své nuceni; kostelové jinde zavíráni, jinde z gruntu bořeni; služby boží zapovídány; všickni přední úřadové království, zemští i městí osobami náboženství podjednou osazováni; ti, kteříž jsouce podobojí při jakýchkoli příčinách králi a vlasti k dobrému podlé svědomí svých se přimlouvali, a do jejich praktik jim jíti nechtěli, s úřadů s znamenitou lehkostí a potupou shazováni, a sumou kolikas málo osobám téhož náboženství pod jednou, zpronevěřilým synům vlasti — skrze něž títž jizliví řeholníci naši milou vlasť k těžkému pádu a zahynutí přivésti, a nás, věrné její milovníky, vyhladiti se vynasnažili — všecken regiment a správa království v ruce uvedena, a takměř všecko kynutím a cknutím jejich zle řízeno a spravováno bylo s dokonalou záhubou všech stavů již již nastávající, kdyby byl pán Bůh sám toho z lásky a z milosrdenství svého svatého, kterouž k slovu svému svatému i k nám míti ráčí, nepředešel.« V tomto punktu opět protivníci naši zasekávají se sami velice a mnohými způsoby shromažďujíce spíše sobě čím dále tím více vlastní vinu svou, nežli aby na nás aneb na jiné katolíky tudy co dokazovati měli, ačkoli zajisté nás i jiné katolické a věrné služebníky a úředníky královské z věcí mnohých obviňují. Avšak neprovozují tou žalobou svou nic, aniž prokazují co toho, kdy, kde

skrze koho a s čím toto neb ono, což mělo tak zlé a nespravedlivé působeno býti, z našeho nabádání, po vůli a radě naší se zběhlo, anebo řízeno bylo. Ten zastaralý důmysl a soud jejich toliko se tu spatřuje, že totiž všeho toho, cožkoli pro prospěch a zvelebení náboženství katolického a přetržení kacířství — kteréž v království Českém pod zástěrou a titulem náboženství podobojí čím dále tím silněji se rozmahají a okolo sebe co rak rozžírají — někde se konalo a před se bralo, jesuitům samým vina se přičítá toliko pro to samo, poněvadž my bližních našich pohodlí a spasení sobě vysoce poručené máme, a příčinou tou viděli bychom rádi, aby všecky sekty aneb k jich vlastnímu dobrému a užitku se od bludův svých obrátily, anebo tou svou zarputilostí žádnému jinému, než samým sobě, ke škodě a záhubě nebyly. Tomuť jsme se my sice od samých apoštolův vynaučili, kteříž nám o tom, abychom se tak chovali, opravdově přikazují. Apoštol sv. Pavel zajisté tak o tom praví: Člověka kacíře po jednom neb druhém napomínání vyvrz, věda, že takový jest převrácený a hřeší, svým vlastním soudem jsa odsouzen. A jinde opět učí takto: O, by raději odřezáni byli, kteříž vás nepokojí! — Kdybychom byli my tato a těm podobná apoštolská napomenutí a rozkazy pro obecné dobré a vzdělání duchovních způsobů a církve v celém království Českém zjevně a vůbec lidem a posluchačům našim na kázáních našich mnohem pilněji zostřovali, a okolo uší otloukali, což bychom se byli tu něčeho zlého a nenáležitého dopustili? A byť třebas to všecko zcela a zouplna pravdivé bylo, cožkoli oni o nás píší a jistí, že jsme pro fedrunk a rozšíření katolické víry před se brali a činili; tedy byli bychom toliko to učinili, což Kristus pán i jeho apoštolé sv. nám předpisují a přikazují. Příliš studený a jalový katolík musí býti každý ten, kdožkoli by božské a apoštolské nařízení a rozkazy, jimiž oni katolické náboženství jakořka podepřeli, z mysli a paměti své vypouštěti, anobrž za neslušné a nenáležité míti o sobě pokládati by chtěl. A kterak bychom o těch lidech jalových, kteříž takové věci chvalitebné za nešlechetnosti a hříchy sobě pokládají, říci mohli, že by jedinkou jiskřičku křesťanské bohomyslnosti v srdci svém měli? — Nedopouštějíť pak nám toho ani naše statuta neb regule, ani křesťanských knížat a potentátův důstojnosť a mocnosť,

abychom my jim ve věcech království jich se dotýkajících, o rozdávání úřadů zemských, aby se tato neb onano povinnosť tomuto neb onomu poroučela, a v těm podobných případnostech jaké vyměření činili, a tou měrou v světskou neb politickou správu se míchati, anebo o tom, aby všecko všudyž po naší vůli a mínění před se bráno bylo, poroučeti měli. Knížata a králové mají při zprávě obecné své rady; ač mezi tím od toho nejsme, abychom pro tu milosť a lásku, kterouž jak k víře katolické tak i k vlasti máme, sobě vinšovati neměli z toho srdce, aby dotčené rady jejich věrné a k víře katolické příchylné býti mohly. My pak máme naše práce a zaměstknání obzvláštní, nám v statutích našich vykázané, totiž: abychom s čítáním a spisováním kněh, s vyučováním mládeže ve školách, s kázáním slova božího na kazatelnicech, s navštěvováním lidí chudých v špitálích, vězňův v žalářích, s zpovědí vyslýcháním i s jinými těm podobnými věcmi, kteréž my sobě vysoce poručené a na bedlivém pozoru máme, se zaneprazdňovali: aniž přebíhá nám tak mnoho času k tomu, abychom se cizími a k nám nic se nevztahujícími pracemi a starostmi zanášeti a obtěžovati měli. Že pak časem od některého knížete v příčině správy svědomí jeho býváme do rady povoláváni, a takoví páni berou s námi o věci takové naučení, tohoť my jim, patříce na cíl povolání našeho jako i na nevinnou povinnosť křesťanskou, nikoli odepříti nemůžeme, rovně jako kterému jinému z lidí prostých; nebť se to věčného jich spasení vlastně dotýče. Ale aby tento do vězení vsazen, druhý pak aby vysoce zdůstojněn byl; jeden s úřadu svého svržen, a druhý na místo jeho dosazen, aneb něco více tomu podobného od nich díti se mělo; toť in particulari činiti nám nikoli nesluší, jako ani to, abychom jim k čemu tomu obzvláště raditi a jaké vyměření předpisovati měli. A ačkoli *my známe se k tomu a za to konečně máme:* že vlastně v tom případě, kde není před rukama žádných královských neb knížecích slibův a připovědí, aneb že nějaké smlouvy tomu v cestě neleží, *lidé kacířští některými pokutami a trestáními ku přijetí a k vyznávání víry katolické slušně nuceni a přidržáni býti mohou*; jakož o tom i sv. Augustin píše takto: Což nenáleží pilnému pastýři, aby on také ovce ty, kteréž ne násilnou mocí jemu od ostatního stáda odtržené, ale úlisnými

a lahodnými řečmi neb sliby odvedeny, a nyní již jiného cizího pastýře učiněny jsou, pokudžby se témuž pastýři svému opírati chtěly, strašením aneb bolestí, šviháním a pokáráním zase k ovčinci páně přivozoval? Přes to však tomu my nijakž nevěříme, aby poddaní podobojí v Čechách, jimžto svoboda o víře povolena, trestáním jich, vězením aneb jinačejšími prostředky od pánův svých katolických stěžováni býti měli. Anobrž víme cosi víceji, že někteří katolických pánův poddaní podobojí, když bývali od nich pro své jiné výstrahy a přečinění trestáni, hned pouštěli o pánich svých hlas jen k tomu cíli, aby je jiným stavům podobojí zošklivili, že to vše pro náboženství a víru svou snášeti a podnikati musejí. Což mohlo by se dokázati mnohými příklady: ale poněvadž mínění naše tuto není na jiné žaloby vésti, ale abychom toliko samých sebe hájili a zastávali, pročež také toho na ten čas pomíjíme mlčením. To pak mohou věřiti nám protivníci naši, kdyby bylo v království Českém všecko po naší vůli a mínění jíti a konati se mělo, byli by nyní páni stavové toho pozdvižení nikoli neztropili, ani lidí duchovních i vůbec všechněch katolíkův tak násilně nesužovali, anebo nám, vypověděným jesuitům, po hlavách tak nejezdili a netancovali. Ale to vše, praví páni stavové, bůh sám z lásky a milosrdenství svého svatého, kterouž k slovu svému svatému a k nim míti ráčí, předešel a změnil. Ale nechť mi povědí: Jaké to slovo jest? Jestli luteranské? Čili kalvinické? Čili pikhartské, aneb Husitův, kteříž v Čechách pro svou starožitnosť víceji práva a svobody mají nežli všickni jiní? Takovou měrou já doslýchám toho, a rozumím tomu: že slovo boží již jest mnohonásobní a samo sobě odporné. A tak království boží jest mezi sebou rozdvojeno a bezpochyby proto rozděleno, aby sobě odporným sektám bylo na ruku a ku pomoci, aby lži zastávalo, kacířstva vzdělávalo, a rozmanité sekty přichraňovalo Jestiť to skutek a působení milosrdenství božského, že strana podobojí v Čechách až dosavad se zdržovala a v způsobě tom svém zůstávala: Čí tedy dílo neb oučinek jest to, že ti noví podobojí onyno staré a v málokolikasi článcích víry bloudící tak pěkně na mizinu přivodí a zžírají? Hus tě sice sám i spolu s oněmi starými Husity o vzývání svatých, o ctění obrazův, o reliquiích svátosti, o stavu panickém kněžstva, mnichův a jeptišek, o sedmi

svátostech zákona nového; o oběti při mši, o proměnění chleba a vína v tělo a krev Kristovu, o očistci, o potřebě dobrých skutkův při dosažení života věčného; o poutěch, o procesích i o jiných více nad ty článcích víry učení katolického neřkuli věřil, ale i všeho toho zastával: ježto nynější podobojí všecky ty artikule dočista tupí a zamítají. Kdo tedy toho nevidí, že by to bylo mnohem spíšeji rouhání se bohu a jeho svatému slovu, nežli právě dobroty a milosrdenství božského poznání? Kteréž aby protivníci naši byli mohli slušně a nábožně slaviti a veseliti, neměli k tomu nic příhodnějšího jako to, aby byli řekli a v tom svém dekretu dostavili toho: Že tatáž dobrotivosť božská, jakž sám pán a spasitel náš v evangelium to svědčiti ráčí, slunci svému velí vcházeti na dobré i na zlé, a dešť dává na spravedlivé i na nespravedlivé. Ale měliťby při tom povážiti pilně oněch slov apoštola sv. Pavla, kdež dí: Zdali se domníváš, o člověče! jenž soudíš ty, kdož takové věci činí, a sám totéž čině, že ty ujdeš soudu božího? Čili bohatstvím dobrotivosti jeho, a snášelivostí i dlouhočekáním pohrdáš, nevěda, že dobrotivosť boží ku pokání tebe vede? Ale podle tvrdosti své a srdce nekajícího shromažďuješ sobě hněv ke dni hněvu a zjevení spravedlivého soudu božího, kterýž odplatí jednomu každému podle skutků jeho.

Pátá a šestá stížnosť zní sama v sobě takto: *Jesuité příkladem oněch templářův snaží se veliké statky na sebe přivozovati a v správu světskou ve všech koutech se vtírají.«* Ale jak by obé to falešné bylo, to z následující zprávy zřetelně se ukáže a spatří. Co se shromáždění statků tkne, jimiž my v království Českém vládneme, to jest v způsobu takovém postaveno: V celém tom království máme kollegií pět; mezi nimi obzvláště to, kteréž v Praze jest, nemá žádných jiných statkův aneb důchodův kromě jediný dvůr poplužní, z něhož toliko chléb béře, a půl jedné vesnice, kterouž nám JMK. při vyzdvižení kolleje té darovati ráčil. Kolleji pak v městě Kladsku, kteréžto však hrabství dle zdání některých jest ven z koruny České, byl asi před čtyrmecítma lety s jistým papeže vědomím a povolením beze vší ujmy a zkrácení též koruny České císař Rudolf klášter jeden daroval a postoupil. K ostatním třem kollejem nenáleží žádní statkové nemohovití, kromě že chomutovská a v Jindři-

chově Hradci kolleje mají po jednom chatrném dvorečku: takže důchodové roční všech těch kollejí, v nichžto kromě osob přespolních a hostí, do 70 osob ustavičně se vychovává, s těžkostí přes 10.000 zlatých víceji vynesou, a to ještě tak těžce a s tak velikou nesnází, že dotčené kolleje všecky ve velikých dluzích a závadách vězejí.*) Tožť hle jsou ti statkové a ta převeliká bohatství a zboží, kteráž se zbožím a statky oněch Templářův rovnati se chtějí! Ježto dotčení rytíři celá města, anobrž krajiny a národy pod svou mocí měli a vládli jimi, takže na své vlastní peníze a důchody celá vojska sobě zpraviti a do pole vyvozovati mohli. Jest se čemu diviti, že páni stavové podobojí nepřirovnali spíšeji Jesuitův k lidem duchovním těm, ježto předešlých let živi byli, a jakž někteří dávají o tom zprávu, třetím dílem království Českého mocně vládli, nyní pak příčinou těch znamenitých škod a pohubení království Českého od kacířův stálých s velikou těžkostí sotva tak mnoho těch statkův neb důchodův jim pozůstalo, aby se z nich poctivě vychovávati mohli. Před časy Čechové kladli sobě za slavnou pochvalu to,

---

*) Tato zpráva jesuitů také nesrovnává se s pravdou Neboť důchody jediné *kolleje pražské* vynášely až do r. 1618 na 10.000 zl. rýn.; mělať kollej tato stálých důchodů ročních 3580 kop míš. a dvůr Kopaninu jí postoupený místo ročních 300 kop míš. z král. komory, pak statek Bernartice r. 1606 koupený za 12.700 kop míš., mimo to na jistinách: 22 000 kop míš., které za statek v Čelakovicích jí darovaný dostala roku 1616 od krále Matyáše a 12.600 kop míš. jí darovaných a na statcích pojištěných; k tomu darováno jí bylo od krále Rudolfa II. a od mnohých šlechticů až do r. 1618 na 88.276 zl. hotových peněz, z nichž jí po vydání 16.888 kop míš. za domy k rozmnožení kolleje skoupené a po zaplacení 12.700 kop míš. za statek Bernartice ještě zůstalo 53.756 zl. rýn. — *Kollej kladská* obdržela statky bývalého kláštera Augustianů v městě Kladsku; totiž: dvůr při městě a dva statky s pěti vesnicemi, na 60.000 dolarů odhadnuté, pak ročních důchodů 300 dolarů. — *Kollej krumlovská* měla vedle značného deputátu stálých důchodů ročních 1.700 kop míš. a k tomu statek Vrcov (r. 1774 za 13.043 zl. rýn. prodaný). — *Kollej chomůtovská* 2000 kop míš. ročně; *kollej jindřicho-hradecká* 1500 kop míš. a znamenitý deputát, dvůr na 8000 zl. rýn. odhadnutý; *kollej olomoucká* měla fundaci obnášející ročních důchodů 3600 zl. a dvůr poplužní v Radíkově, který r. 1601 z četných darů koupila, na 11.000 zl. odhadnutý; *kolleji brněnské* náležely značné statky. (Bílek, Statky a jmění kollejí jesuitských, str. 7—12, 123 a 124, 55—57, 59, 63, 64, 100, 107.)

když kostely a kláštery stavěli, které ale potom novověrcové hanebně do gruntu rozbořili a v pustinu přivedli. Onino dávali služebníkům božím pro zvolnější služeb božských ve dne i v noci vykonávání hojné a bohaté vychovávání: tito pak vyhánějí, vypovídají, ba i dokonce usmrcují je. Onino statky duchovní zlepšovali a rozmnožovali: ale tito přenášejí je na sebe. Ale jaký zisk budoucně z toho jim pojde, nechť se oni sami o to starají; poněvadž každodenní zkušení to osvědčuje, že časná zboží a statkové s připojením k nim statkův zádušních netoliko žádného výrostu neberou, nýbrž mnohem víceji od nich, jako jiných ptákův peří od peří orlového, se zžírají a ztenčují, tak že zřídka na třetího dědice přicházejí. I nechmež tedy těch závistníkův o naší chudobě chatrné mluviti, co sami chtějí. My od osob samých přejeme sobě toliko to: aby jiné řeholy a osoby duchovní k statkům svým v království Českém zase přijíti mohly; nemajíce o tom pochybnosti žádné, že jejich plnosť, když ony nejprve budou nasyceny, potom i chudobě naší na pomoc také přispěje. A kdyby Tovaryšstvo naše mělo tak velikou líbosť a žádosť k shromažďování neb k shánění sobě statkův a zboží časných, bylo by se dobrovolně nezbavilo práva nápadního v statcích dědictví lidí těch, kteří se do společnosti jeho dávají; ani by v regulech svých za právo toho neustanovilo: Aby všickni spoluúdové téhož bratrstva to, co jsou sami darmo přijali, také zase darmo dávali; a aby té nejmenší mzdy, záplaty aneb almužny za sloužení mše, za zpověď, za kázání aneb za jakékoli věci jiné od lidí nebrali, až by měli moc a svobodu dle nařízení bratrstva to učiniti, mnohem pak méně co toho od nich sami žádali, proto aby s tím větší svobodou a vzděláním bližního službám božským obcovati a je tím volněji vykonávati mohli.

S strany stížnosti druhé, *že se ve všech koutech v správu světskou vtíráme,* v tom dává nám vysvědčení jisté a dostatečné neřkuli naše vlastní, ale i samy nejvyšší hlavy v království Českém, což vlastně jí se dotýče, svědomí a výpověď: že se nám tu opět znamenité bezpráví, násilí a křivda děje. Nebo taková věc zapovídá a zamezuje se nám na nejvýše v regulech a statutích našich následujícími slovy: Abychom se pak od všeliké tvářnosti neb zámyslu zlého zdržovali, a všelijakému

naříkání a pomluvám, kteréž jen z domění falešného pocházejí, pokudž jen nejvýš možné, cesta se zamezovala; pročež se všechněm vůbec i jednomu každému obzvláštně toto poroučí, aby se žádný v světská jednání a zaneprázdnění knížat, poněvadž se to správy jich dotýče, žádnou měrou nevtíral a nepletl, ani žádných jednání a rokování takových, nechť by jakkoli a od kohokoli vysoce v čem tom žádán a pohledáván byl, k vyřizování v ničemž nejmenším na sebe nepřijímal. A při tom poroučí se přísně vrchním správcům bratrstva nedopouštěti žádnému z svých mladších, aby se s takovými věcmi jakým nejmenším způsobem zanášeti a zaměstnávati měli. Znamenali-li by pak při tom, že by k čemu tomu klopotný byl, tedy aby toho neb ty, bylo-li by jaké nebezpečenství před rukama, že by se v takové věci zapletli ňák, vskok odtud vyzdvihli a do jiného místa podali. — Odkudž již světle a patrně se seznává, jak vysoce a opravdově dotčené míchání se do věcí světských bylo by nám zapovědíno, takže i to, což jiným lidem duchovním a řeholníkům k velké pochvale a poctivosti sloužiti může, nám dokonce a dočista odňato a zahájeno jest, aniž skoro v čem jiném má se na nás větší pozor od starších našich jako v příčině té. Jestliže jest pak přes to všecko kdo z nás tak dalece na professí svou se zapomenul a dopustil se něčeho proti ní, čemuž my však nevěříme: už by proto hned celý řád náš a tak veliké množství nevinných, kteříž dle vší možnosti své znamenitě bedlivý pozor na to mají, aby se nikda nic toho nedálo, obviňováno, a pro jedinkého zrádce Jidáše celé Tovaryšstvo apoštolův odsuzováno býti mělo? Ale vímeť výborně, z kterého neb čího toule takoví utrhaví a hanliví šípové proti nám vzati jsou. Vědíť i závistníci naši o tom dobře, a patří na to ne bez srdečné bolesti očima svýma, že katoličtí potentáti a knížata časem některé osoby z prostředku našeho sobě za své zpovědníky zvolují a berou, a že jmenovaní knížata a potentáti ovšem pro ty neb těm podobné příčiny naše kolleje pro své duchovní potěšení a z pouhé lásky a dobrotivosti, kterouž mají k nám, začasté navštěvují, jako zase že i my pro dokázání k nim poctivosti a vděčné mysli a zvláště, jestliže jsou sami takové kolleje nám založili a nadali aneb jiné ňáké milosti a dobrodiní Tovaryšstvu našemu prokázali, *ke dvorům jejich zhusta přichá-*

zíme a navštěvujeme je, aniž také toho popíráme před kým: abychom týchž potentátův křesťanských podlé vyměření cíle našeho (kterýžto s sebou přináší, abychom byli volní a hotoví jednomu každému ve všem dobrém) někdy u víře katolické a v správě svědomí jich cvičiti, jim v tom dobrého naučení duchovního udíleti neměli, ovšem proto, aby oni svědomí neposkvrněné sobě zachovati, a to, čímž Bohu, bližnímu i poddaným svým povinni jsou, náležitě jim prokazovati, a pokudž nejvýš jim slušné a možné jest, nad vírou katolickou ruku ochrannou držeti, a ji vzdělávati věrně se snažili. Ta věc trápí protivníky naše v srdci jich převelice, že by se v nich velikou zlostí neb bolestí rozpuknouti mohlo. A poněvadž velmi rádi vidí, když my od takových potentátův co nejvíce vzdáleni jsme; pročež také vůbec o nás falešně a nedůvodně roztrušují to, že se do správy regimentu světského všetečně mícháme a pleteme. V čemž však mýlí se náramně; ledby chtěli totéž o sv. Janu Křtiteli mluviti, že i on do regimentu politického se tře, když Herodesa krále pro Herodianu manželku bratra jeho i ze všech zlých věcí, kteréž on činil, vytrestával. Jakým tedy právem může se Tovaryšstvu našemu za vinu dávati neb míti za zle, že knížatům a jiným mocnářům světa, kteříž země a panství svá zpravují, na žádosť jich v příbězích duchovních rady dobré a naučení prospěšného udílejí?

Ale páni stavové podobojí nejsou s tím dobře spokojeni, a na tom samém nemají dosti, že Jesuity obviňují ze všeho toho, cožkoli dle zprávy jich v království Českém zlého se sběhlo; nýbrž vypůjčují sobě proti nim i z jiných okolních zemí a království, nevím jakých, průvodův, kteříž nic jiného neobsahují v sobě, jediné pouze nářky ty, jimiž nám staří kacíři, ježto kdy proti Tovaryšstvu našemu až posavad psali, vytýkají oči. Poněvadž pak všecko to již prve od našich s dostatkem a se vší podstatou jest poraženo, pročež my na ten čas toliko tu nejpřednější důtku kratičce přeběhneme a porazíme; odkudž nevina naše zřetelně se pozná. Co se předně *Frankreichu* dotýče, takť jest, že teď nedávno pominulých let Tovaryšstvo naše v něm mnoho přetrpěti, a několik tuhých šťusů vystáti musilo: s tím však se vším to všecko neštěstí vzalo takové skončení, že neřku-li téhož Tovaryšstva nevina jest dostatečně na světlo vyve-

dená, ale nad to vše i všecky jeho předešlé neřesti a nesnáze tím šťastným skončením, kteréž je potom následovalo, jsou jim bohatě vynahraženy, a v přelibé občerstvení proměněny. Byli jsme v ty časy obžalováni z toho, že o bezhrdlí králův křesťanských stojíme: avšak ti nejkřesťanštější králové, Henrich IV. a Ludvík XIII., jichžto životům měli jsme úklady strojiti, netoliko prostými slovy a spisy, ale i samým skutkem a prokazováním k nám veliké milosti a štědroty nevinu naši, jak nejvzáctněji mohli, všemu světu osvědčili a to tak, když jsou Tovaryšstvo naše, kteréž za některý čas ne pro nějakou nepravosť, ale samou toliko příčinou časův zlých z téhož království vyhnáno bylo, zase do něho povolali, a skrze zvláštní dekrety a poručení svá je v něm náležitě utvrdili, dovolivše nám anobrž to s dostatkem nařídivše, abychom ve všech všudyž místech téhož království, kamž bychom od kohokoli byli povoláni, svobodně a bezpečně živi býti a bydleti mohli. A co více, i sami králové z svých vlastních pokladův kolleje nové nám vystavěli, a zjevnými mandáty mocí svou královskou Tovaryšstvo naše neřku-li všech všudyž žalob a nářkův, jakž náleželo, osvobodili a čistili, anobrž mimo to ještě znamenitou pochvalou ozdobili jakožto ty, kteříž králům samým tak hrubě příjemní jsme byli, že oba dva syn i matka tomu chtěli a to nařídili, aby nebožtíka Henricha IV. krále srdce, což jistě jest drahý a tak převzácný základ lásky jejich k nám, že se mu pod nebem nic vyrovnati nemůže, do našich rukou odevzdáno a v kolleje od nebožtíka vystavěné slavně pohřbíno bylo Tuto mohli bychom připomenouti i výpovědi a nálezy v příčině naší na soudu zemském v Paříži i jinde stalé, mnohých měst a obcí poctivá vysvědčení nám dána, jako i mnohých předních prelátův vychvalování, jímž naše Tovaryšstvo poctili. Což vše od našich rozličnými spisy a apologiemi v rozmanitých jazycích vydanými na světlo všechněm vůbec i jednomu každému obzvláště pro dokonalou zprávu před oči představeno a prokázáno jest. A pro tu příčinu není potřebí toho zde opakovati. Toho však mlčením pominouti nemůžeme, jaké psaní nebožtík král Henrich IV. slavné a svaté paměti v příčině naší k poddaným svým, a to ne katolickým, ale podobojí, jmenovitě k obyvatelům města Rossely léta 1606 dne 17. září odeslal, abychom tuto jeho

hodnověrného přípisu doložiti neměli, kteréž samo v sobě zní takto: »Věrní naší milí! Jakož jsme my v rozličných městech království našeho šlechetnosti a rozvážlivosti otcův Tovaryšstva Ježíšova dostatečně skusili a seznali, kterou oni v učení, v životě i v obcování svém hojně dokazují toho, že nic jiného před očima a na pozoru svém nemají, jedině česť a slávu boží: z té příčiny ráčili jsme to při sobě uznati za dobré a užitečné, abychom z dotčeného Tovaryšstva kazatele Psequiru do města našeho Rossely vypraviti ráčili, jakožto jednoho z těch, kteříž všelikými dary k konání úřadu takového důležitě potřebnými obdařen a ozdoben byl.« Takové svědectví ten nejkřesťanštější král vydal jesuitům před měšťany a obyvateli města Rossely, kteříž v náboženství se stavy království Českého podobojí téměř za jedno se snášejí. Když tedy podle toho na nynější způsob a příležitosť věcí našich v království franském popatříme, najde se to vskok, že všech protivníkův, závistníkův a sokův našich utržky a pomluvy co dým komínem vymizely, a již nyní dočista udušeny a uhašeny jsou. Časem může se to dobře státi, že nevinní skrze falešnou pomluvu sokův svých závistivých potlačeni a třebas i ven z země dokonce vyhnáni bývají. Ale to velmi zřídka, anobrž nikdá nepřihází se, aby takoví na cti zmařilí a tak hanebnými nešlechetnostmi poškvrnění lidé, anobrž úkladní králův a pomazaných Páně vrahové nejen v zemi které trpíni, ale nad to výše i znamenitou poctivostí obdařeni a všelijak podporováni býti měli; jakož my to z milosti boží vidíme díti se Tovaryšstvu v Frankreichu, kteréž den po dni zdárněji roste a zvelebuje se. Nemají-li vědomosti o tom žádné protivníci naši, tedy my jim tuto krátkou zprávu o tom učiníme. Nemíníme pak vyčítati zejména, kde jaké koleje onde i onde po krajích koruny franské v tom čase nám přibyly, ale ukážeme jim toliko na samou Paříž, kdežto sotva tomu rok jest, jak nynější král Ludvík XIII. témuž bratrstvu našemu dovolil, aby v jednom znamenitě rozkošném a nad míru příhodně ležícím místě všelijakým svobodným uměním, jako i filosofii i theologii, mládež poctivou zjevně a svobodně vyučovati mohli. Kdo by tedy to říci chtěl, aby tak vzácní parlamentové a soudcové zemští, anobrž knížata, preláti, až i král sám ve věcech svých tak nesmyslní byli, aby tomu zlému neřkuli náležitou přítrž

neučinili, ale místo toho ještě sami svévolně dvéře i brány mu otvírati měli? Z toho ze všeho již světle a patrně se poznává, že kdoby chtěl na všecko to upřimnýma a nestrannýma očima popatřiti, a myslí svou při tom bedlivě se pozastaviti, co se dosavad s námi v Frankreichu dálo, ten každý najde to při sobě: že ty věci nižádnou měrou k nějaké hanbě a lehkosti Tovaryšstva našeho se nevztahují, alebrž ku pochvale znamenité a k osvědčení neviny jeho.*) Pročež i my neměli a nemohli bychom na tom světě žádného lepšího skončení vypovědění našeho z Čech sobě přáti, jako takového, jakož se všemu bratrstvu, když trochu málo kříže svého potrpělo mile, přihodilo v Frankreichu.

Z Anglicka já nevím, čím by nám odporníci naši s právem vytýkati měli? Nebo že v království tom velké množství lidí katolických, a obzvláštně nemalá hrstka osob z Tovaryšstva našeho, bylo do těžkých žalářův vmetáno a právem outrpným trýzněno, šibenicemi, mečem, katem, ohněm a jinými způsoby strašlivými s světa zprovozeno, začež my se naprosto nic nestydíme; nýbrž všecky ty muky za obzvláštní okrasu, anobrž útočiště řádu našeho, a osoby ty pak, kteréž takové trápení vystály, za mučedlníky svaté u sebe pokládáme a je v náležité poctivosti proto máme. Naši pak protivníci mohou jíti, kde se jim líbí, a nechť umrou smrtí jakoukoli chtějí, ba byť třebas i do těch nejzadnějších indianských končin zaběhli, a dali se tam těm neznabohům mučiti a trápiti: nikdyť nedočekají toho, aby se jim ta podobná česť díti, a oni tak svatě a pobožně smrti dočekati se mohli, odkudž by všelikého nepřátelství proti nám dočista se neshostili, a u víře spolu s námi za jedno se nesrovnali. Ale ani z těch celých akt a pře vedení proti Henrichovi Garnetovi nařízeného nenajde se docela nic jiného, jedině pouhá nevina jeho; míním pamět tu, kteráž o něm, ne od jeho protivníků, ale od věrné ruky poznamenána a v spis uvedena jest. (Viz apologii jesuity P. Joannis Eudemonis pro Garneto a naproti tomu náš odstavec »Jesuité v Anglii«.)

---

*) Opak toho dokázán jest v předcházejících dějinách Tovaryšstva všeobecných a zvláště v odstavci »Jesuité ve Francii«; taktéž i v Anglii, v Uhrách, v Sedmihradsku, v Benátkách a v Nizozemsku.

Z Uher a z země Sedmihradské nic jiného nevyhnalo jesuity, anobrž nejen samy jesuity, ale skoro i všecky jiné lidi duchovní, jedině hrozná nenávisť některých osob, kterouž měli k náboženství katolickému, jakž se k tomu ti, ježto ten poslední patent proti nám vydali, sami patrně znají a jistí to: že otcové Tovaryšstva Ježíšova, jakožto dobří a mnohými ctnostmi ozdobení muži, z svých kollejí a statkův ne pro nějaké činy své zlé, aneb že by snad někdo z nich něčeho neslušného dopustiti se měl, ale toliko na nezbedné vyhledávání těch, ježto s římskou a katolickou vírou se nesrovnávají, jsou vysazeni neb vybyti a přinuceni k tomu, aby se do jiných míst podali a obrátili. Jak dlouho tedy protivníci naši budou nám ty příklady okolo uší otloukati, tak dlouho my zase nazpět nepřestaneme Pánu Bohu díky a chvály vzdávati za-to, jakožto ti, kteříž o tom soudíme tak: že nás žádná větší česť a pochvala zde v světě potkati nemůže nad tu, kterouž sami odpůrcové naši ústy svými vzdávají nám; že spolutovaryši pro víru katolickou z rozličných zemí se vyhánějí, trýzní a vraždí. — Abychom my proti vůli pak naší *z Benátek* i z celého panství Benatského měli býti vyhnáni, toho o nás žádný pověditi nemůže. Když v tu dobu byla tuhá rozepře a hádka mezi lidmi učenými o poslušnosti té, kterouž lidé katoličtí papeži povinni a zavázáni jsou: pročež Jeho Svatost Pavel V., nynější papež, přikázal Tovaryšstvu našemu, pokudž Benatčané v tehdejší případnosti a nevoli mezi ním a nimi zběhlé nebudou chtíti prokazovati mu žádné poslušnosti, aby všech všudyž služeb církevních dokonce přestali. Tomu jeho rozkazu snažilo se bratrstvo naše poslušně činiti zadosti, a donášelo vrchní hlavě církve, kteréž my sice bez toho podle reguly řádu našeho něco víceji a toužeji zavázáni jsme nežli jiní řeholníci, poslušenství jí náležité; tak že naposledy pro tu samotnou příčinu z dotčeného panství Benatského vyhnáno bylo. Ale kdyby byli naši zvolili sobě raději uposlechnouti rozkazu Benatčanův, nežli poručení papežského, a chtěli pře i počestnosti jejich, tak jakž se oni domnívali, dalším služeb církevních proti zápovědi papežově vykonávání hájiti a zastávati: není pochybnosti o tom žádné, žeť by byli Benatčané jim tak dobře jako i ostatním řeholníkům bytu dalšího mezi sebou přáli, ale nad to výše i hojnějšími milostmi a

přízní novou je obdařili. Takovou měrou nic jiného nás z panství Benatského nevypudilo, jediné to, že jsme nařízení a regule řádu našeho spolu s hlavním cílem naším na bedlivém pozoru míti a jeho svatosti papežské přede všemi jinými povinné poslušenství donášeti a vhod se činiti musili. Při tom však máme naději tu, aniž pochybujeme o tom: když jmenovaní páni Benatčané jednou z mysli své celé vypustí tu nelíbosť, v kterouž sobě nás tehdáž vzali, a pováží s pilností při sobě jakž neviny naší tak i obecného užitku a pohodlí, žeť budou hleděti následovati v tom příkladu Franského krále a dovolí nám, abychom zase na panství jich se dostati a ke všechněm kollejem našim přijíti mohli. Pakli by se to státi nemohlo, nechť děje se vůle Páně, jenž je král kralujících a pán panujících.

Co pak *z Nizozemska* protivníci naši dokazují na nás? Jediné to, což počestného a chvály hodného jest. My o ničemž jiném vědomosti žádné nemáme: lečby měli nějaké lži, nějaké tlusté, smrduté, za něž by se již i ti sami, ježto je nejdříve mezi lidmi roztrousili, ač oni nikda se k tomu dokonale znáti nechtějí, styděti musili. Jakož pak to vůbec vědomé a známé jest, že sama vrchnosť ta, pod níž se měli jesuiti takových neřádných věcí dopustiti, je v tom náležitě zastala a výmluvné měla. Jakož pak i páni stavů podobojí království Českého mohou se v tom sami dobře upamatovati: že když na onen čas v království Českém vůbec vzešel veliký křik o nás, anobrž i zvláštní knížka o tom vydána byla proti ctihodným otcům, jakž se v ní tak titulují, Tovaryšstva Ježíšova, v níž dokládalo se i toho: kterak by v Praze v kolleji jejich veliká summa a zásobení rozličné municí vojenské podle nemalého počtu vojákův v ní ukrytých nalézti se měla, s nimiž umínili města pražská i celou vlast jich ztéci a podmaniti; také daremní a jízlivá pověst a obvinění jich zvláštním týchž pánův stavův a hodnověrným vysvědčením ponížena, a lež ta na světlo vynesena jest. Mohouť odporníci naši takové a těm podobné věci tak dlouho nám okolo uší otloukati, jak dlouho budou sami chtíti. Ale nechť vědí při tom o jesuitích také konečně to: že oni, díky Bohu, tak choulostiví a ženkylové nejsou, aby pro katolickou víru a poslušnosť papeži povinnou něčeho přetrpěti a vystáti nemohli. K tomu ani tak nesmyslní nejsou, aby měli sobě to, co by se

jim pro příčiny ty odporného kdy přihodilo, k hanbě a k lehkosti pokládati; ale ani takové nevděčnosti nevědí do sebe, aby ze všeho toho Pánu Bohu, jako za ňáký zvláštní dar a milosť, děkovati a jeho oslavovati neměli.

Dále stěžují sobě do nás páni stavové podobojí, *že jsme proti majestátu císaře Rudolfa i proti společnému strany podobojí porovnání od téhož císaře potvrzenému těžce se provinili* v tom: když jsme stranu podobojí na kázáních i v spisích našich vůbec vydaných směle haněli, kaceřovali a spasení věčného odsuzovali. Při tom však in specie nedokládající nic kdy, od koho a kde komu z nich se co toho dálo a jakými slovy formálními taková hanění se pronášela. Myť sice nevíme tuto co jiného sobě pomysliti, nežli to, že jsou sobě stavové podobojí ty staré šrámy zase poznovu zdělali a zjitřili, chtějíce pronésti na sobě tou měrou nechuť a nelibosť, proto, že bychom je kacíři jmenovati a nařikati měli, jakž výše při pátém punktu o tom dotknuto. Ale neuznávame toho za žádnou potřebu s tou věcí déleji se zaneprázdňovati; poněvadž toho žádný říci nemůže, aby v dotčeném majestátu to bylo zapovědíno, jakož pak nemůže býti zapovědíno lidi ty kacíři jmenovati, kteříž přijavše jednou svátosť víry, potom od víry katolické církve odpadají, a jí urputně a tvrdošijně opomítají. Co se výkladu téhož majestátu dotýče snad domnívají se páni stavové podobojí, že nás tu něčím podstatnějším trefí, poněvadž praví, že slovům v témž majestátu doloženým stranný a odporný výklad činíme, a cizí smysl, jakoby se týž majestát na lidi poddané JMC. komorní, a klášterské neb duchovní, též stavův pod jednou nevztahoval, jemu dáváme. I ačkoli my o tom žádné vědomosti nemáme, aby kdo z nás jmenovaný majestát ex processo schválně a výslovně v čem vykládati, a o něm jaký soud a ortel vynášeti chtěl; poněvadž ta věc k nám a ku poddaným našim, jichž jsme my v Čechách dosti na mále měli, velmi na skrovně patřila a se vztahovala. A ani v tom nemůžeme se nijakž upamatovati, zdali kdy kopie aneb přepis takového listu v našich kollejích vidín byl. Ale s tím se vším, byť pak krásně i něco toho od koho z nás se stalo, a takový výklad témuž majestátu, jakž páni stavové podobojí zpravují, dáván byl: protoliž mělo hned celé Tovaryšstvo naše z království Českého vypoví-

dáno a vyháníno býti? Předně zajisté, byť třebas takový výklad falešný a stranný od koho se stal, měltě býti dotčený omyl připsán toliko osobám některým, a ne, aby jiní lidé nevinně za to těžce vypíjeli a pokutu podniknouti musili: nýbrž náleželo, aby se ta věc pořadem práva před vrchností s dodatkem vyhledala, a potom teprva výpovědí spravedlivou rozeznána a podělena byla; poněvadž jmenované vrchnosti povinnost to s sebou přináší, smyslu pochybnému a zatmělému práva některého vlastní výklad dávati. A tou měrou náleželo tak dobře pánům stavům podobojí (neb oni v při té ne soudcové, ale toliko strana jedna jsou) jako i jesuitům, aby se byli dotčené vrchnosti v tom k spravedlivému rozsudku poručili, a vlastního výkladu téhož majestátu očekávali odtud. A byť třebas i před pořádným soudcem všecko to vyřízeno a na místě postaveno bylo, takže by dotčený našich výklad byl shledán v tom, že by patentu jich čelil na odpor: s tím pak se vším s těžkostí by se nalezl snadně tak tuhý a příkrý soudce, kterýž by pro samotné pochybného práva neb artikule některého zlosování, což se lidem učeným nikoli nezapovídá, neostýchal se stranu vinou tak těžkou pokutou vypovědění ven z země stížiti. Ale, milý Bože, jak mnohonásobní a sobě odporní i naskrze netrefní výkladové a smyslové těchto nebo oných artikulův sbíhají se netoliko v akademiích aneb po školách mezi muži učenými, ale i v spisích jejich vycházejí na světlo. Kdo však tedy k tomu radil aneb za to měl, aby k nim oč toho s tak těžkým a přísným trestáním přistupovati se mělo? Což by běželo takovou měrou mnohým juristům, ba mnohým theologům o jejich čest i hrdlo, kdyť by všech svých výkladův a glossování nemotorných neb stranných tak perně zažívati a odbývati musili? Naposledy, což nejpodstatnější věc jest, neprokázali a ani dosavad ještě neprokazují toho páni stavové podobojí ničímž, že takový stranný výklad náš jakož samým slovům, tak ovšem předsevzetí a mínění ustanovitele téhož práva neb majestátu na odpor čelí, a s nimi se nesrovnává. Předně, poněvadž pánův stavův podobojí smysl neb zdání v tom všechněm stavům království Českého daném majestátu nikdež výslovně dostavený se nenachází; ježto podle obecného všech lidí a učitelův o právích zběhlých soudu neb mínění všecka taková privilegia a majestátové, kteréž se k třetího člověka ujmě a zkrácení

vztahují, velmi ouzce a skrbně vykládána, a ne skrze něčí případné důmysly a konsequencí prostranné natahována a rozšiřována býti musejí. Ano i sám rozum to s sebou přináší, že jak JMC. tak ovšem ani stavové katoličtí téhož království nikda nemyslili na to a nechtěli sobě tím majestátem tak velikého zkrácení a ujmy v svobodě své činiti, leč by byli tu věc zřejmými a výslovnými slovy v něm doložili a vyjádřili, totiž: aby dotčení stavové podobojí měli tu dokonalou moc, svobodu a právo na gruntech a půdě všech pánův katolických, buď že by ti byli duchovní neb světští, pro vykonání náboženství jich podobojí chrámy stavěti, katoličtí pak stavové aby proti tomu jaké odměny podobné očekávati, aneb na něco toho potahovati se nemohli. Naposledy jmenovaní páni stavové podobojí znají se k tomu v apologii své sami, že častořečený majestát nebyl od JMK. nikde tak vykládán, jakž jsou oni sice toho se nadáli a sobě přáli. Nebo mezi jinými věcmi praví tam takto: Že JMC. v jednom svém psaní těžce jim to vyzdvihuje, že by od nich dáleji, než majestát a porovnání na to mezi stranami pod jednou a podobojí učiněné propůjčuje, saženo bylo. Co se pak těch obou kostelův v městech v Hrobě a v Broumově, též trestání neposlušných poddaných klášterských z města Broumova dotýče, to obé, jakkoli stalo se, že jest se na spravedlivé poručení JMC. stalo. I pročež tedy pánům stavům podobojí, ježto v té při nejsou žádní soudcové ale toliko strana jedna, ten jesuitský majestátu jich výklad jest naskrze odporný, anobrž dle zdání jejich vypovědění z země hodný; an sami přiznávají se k tomu ač proti vší své vůli, že se s vůlí a s míněním JMC. dařitele téhož majestátu srovnává. Ať o tom již mlčím, že často jmenovaný majestát jest na císaři Rudolfovi slavné paměti pouhou mocí vymožen a vynucen, aniž ode všech, jimžto náleželo, zouplna podepsán; načež sami v apologii své naříkají, a my také na díle málo výše v třetí kapitole toho jsme dotkli. Podobně jest i s tím mezi oběma stranami učiněným porovnáním. Má sice ono na oko zřetel a zámysl takový, jakoby pro samé toliko obecného pokoje a svornosti zachování bylo nařízeno: ale vskutku a v pravdě stavové podobojí jdou v něm na to, aby katolické kněžstvo ze všech jich far a kollatur dokonce vybyti a vyloučiti mohli; katoličtí pak stavové aby proti tomu

ničehož toho učiniti moci nemohli. Jak pak jest to slušné a spravedlivé, a zvláště při lidech těch, kteříž před tím v království Českém žádného práva aneb privilegium, ba hned ani žádného místa a přístupu svobodného k takovým věcem neměli, míním tu pikharty a kalvinisty, to může každý při sobě sám snadno posouditi. — Již zatím přistoupíme k třetímu dílu stížností a nářkův stavův podobojí, v němž praví o jesuitech takto: »*Že jsme tím výkladem naším stranným majestát hrubě zlehčili a protrhli; že jsme důstojnosť a mocnosť královskou v Čechách zlehčovali, zjevně to mluviti směvše, že by JMK. jim stavům podobojí, věrným poddaným svým, takového majestátu v příčině náboženství bez povolení biskupa římského dávati nemohl; an týž biskup nad nimi stavy, mnohem pak méně nad králem a pánem jejich žádné vrchnosti a panství nemá.*« Ale nechť páni stavové podobojí tuto maličké strpení mají a pomyslí i vyrozumí právě a dokonale mínění našemu o té vší věci. My nehádáme se s nimi ani s žádným jiným o to nic, co jest nebožtík císař Rudolf vysoce slavné paměti o způsobu tom, v němž nalezal se tehdaž, když jest od stavův podobojí se všech stran násilnou mocí otočen a jakořka obležen byl, pro uvarování většího zlého jim od sebe dáti aneb povoliti mohl. Nemáme ani na to pozoru neb ohledu naprosto žádného, že někdo z nás tu věc se všemi okolnostmi tak ostře a bedlivě vyzpytovati a soudem svým rozvrhnouti mohl. Ale když o věci té samé beze všech všudy takových okolo stojících případností mluvíme, tedy mínění naše dokonale jestiť toto: že všecky takové věci, kteréž se náboženství dotýkají, přede všemi jinými nejdříve vlastní osobě biskupa římského, jakožto vrchnímu správci církve zde na zemi a soudci všelikých sporův a bludův s strany náboženství, přináležejí, takže způsob a běh téhož náboženství bez jeho vědomí a povolení nikdež nemá a nemusí měněn a jinačen býti; jakž to již nahoře v kapitole čtvrté od nás ukázáno jest. Jakož zajisté žádný z knížat a mocnářův světa nebude toho v zemi své trpěti, kdyby duchovní preláti jim v ní ve věcech politických nějaké vyměření a rozsudky činiti chtěli: touž měrou tedy mnohem méně jest i světským knížatům a vrchnostem svoboda a povolení jaké dáno k tomu, aby oni v příčinách náboženství křesťanského se dotýkajících vlastní svou mocí něco nařizovati

aneb jinačiti měli. Neboť to přináleží toliko vrchnímu soudci, totiž papeži neb biskupu římskému. Tím pak nemůže nic nám žádný vycházeti a říci: že tak dobře jmenovaný císař Rudolf, jako i jiní předešlí císařové křesťanští o té církevní moci prelátův duchovních, obzvláště pak římského biskupa, neměli vědomosti žádné, aneb věděli-li o ní co, že jsou se jí zhostiti chtěli; poněvadž jak oni sami tak předně i ti nejstarší učitelé církevní o tom dostatečné vysvědčení činí. Tak zajisté mluví o tom onen císař Konstantin Veliký vůbec k biskupům: Bůh za kněží vás zřídil, a dav vám moc, abyste i nás soudili; pročež my od vás budeme právě a spravedlivě souzeni, vy však od lidí odsouzeni býti nemůžete. V tentýž smysl píší oba dva císařové pospolu, Theodosius a Valentinus, do sboru efezského a vyznávají to: že není slušné ani náležité, aby ten, kdož do řádu biskupského nepřináleží, v jednání a věci duchovní míchati se měl. Podobně císař Honorius v jednom listu k císaři Arkadiovi dokládá slov těchto: Jim (totiž biskupům) sluší věci božské vykládati; nám pak náboženství poslušně povolovati. A císař Justinianus tou měrou mluví: Když která duchovní pře aneb jednání se vyskytne, nemají se úředníci a soudcové světští ujímati jí; nýbrž povinni jsou nábožní biskupové podle vyměření kanonův a statův duchovních tu rozepři porovnati, a k místnému vyřízení přivésti. V ten téměř smysl mluví o tom i císař Basilius v osmém sboru neb synodě. A sv. Ambrož velmi pěkně o tom napsal: Co jest počestnějšího a slavnějšího a chvalitebnějšího, jako aby císař synem církve se jmenoval, což ovšem beze všeho hříchu říci se může; nebo dobrý a šlechetný císař jest v církvi, ale ne nad církev, a takový pobožný vyhledává pomoci církve, ale na odpor se jí nepostavuje. A na jiném místě mluví k císaři takto: Císaři, jáť tebe tím nikoli neobtěžuji, abys ty se domnívati chtěl, jakobys nad božskými neb duchovními věcmi moc nějakou měl. Nevypínej se v srdci svém, nýbrž chceš-li déleji kralovati, tedy Bohu poddán buď. Palácové náležejí císaři, ale kostelové kněžím. Císař má právo a moc nad zdmi městskými, a ne aby služby a pocty božské spravoval aneb v nich rozkazoval. — Zřetelně pak mluví o tom Jan VIII. papež: Co se náboženství tkne, náleží císaři učiti se, a ne jiné jemu vyučovati. On mocí vejsad a privi-

legií svých má v svém opatrování obecná práva a regiment, jehož dosábl od Boha. Z té příčiny nemá býti nevděčný za taková dobrodiní, a bráti před sebe něco proti vyměření nebeského řádu; nebo boží vůle byla ta, aby kněží vykonávali to, což v církvi vykonávati sluší, a ne vrchnosti světské, kteréžto, jsou-li věřící, Bůh zvolil je k tomu, aby byli kněžím poddáni. A nemá se žádného cizího práva aneb služby neb povolání, kteréž jinému náleží, ujímati. Nechť se také nikda tak daleko nevytahuje a nevychyluje z mezí úřadu svého, aby nebyl docela stržen od toho, kterýž všecko všudy nařídil a ustanovil. — Odkudž již patrně znáti se dává, že takový smysl bludný, jakoby totiž papež, pokudž se náboženství dotýče, žádného práva ani moci neměl nad žádným křesťanským a katolickým potentátem, má a musí od každého z nich hrubě vzdálen býti. Nebo jestiť ovcí Kristovou, tedyť bez pochyby také o tom věděti bude, kdo by byl nejvyšším pastýřem zde na zemi nad celým ovčínem Kristovým: a tou měrou také v příčinách těch, kdež se víry tkne, nebude moci zpečovati se ničehož toho, což se mu slušného a náležitého v tom poroučí a nařídí.

Ale páni stavové podobojí vždy přece jistí to a praví: že papež nad nimi žádné moci neb práva nemá, protože oni ho dle vyměření náboženství jich naprosto za toho neuznávají. Ale v tom se mýlí velice, poněvadž neřku-li všickni právě věřící, ale i sami odřezanci a kacíři, kteříž křtu svatého došli, a k církvi křesťanské jednou přivtěleni jsou, buď že oni chtějí neb nechtějí, tedy vždy přece jurisdikcí a mocí církve a tou měrou i římského biskupa, jakožto toho, jenž od samého Krista pána za hlavu církve ustanoven jest, beze vší pochybnosti poddáni jsou: nebo kterakby byl apoštol sv. Pavel onoho Xymena a Alexandra, kteříž dobré svědomí potratili a zhynuli u víře, skrze duchovní kletbu mohl vydati satanu v moc, aby učili se nerouhati, kdyby církev jim v ničemž rozkazovati nemohla? Kterakby byl mohl dáti do klatby toho, kterýž jiné evangelium kázal? Pročby byl sobě přál, aby ti byli odevzdáni od společnosti církve, totiž skrze klatbu a kázeň duchovní, kteříž bratří učením fálešným kormoutili neb nepokojili? — To také potýká se s právem všech národů, aby zběhlý člověk proto samé sobě svobodný byl, kdež by k svému dědičnému pánu zase se na-

vrátiti nechtěl. Aneb aby nejvyšší neb hejtman vojenský na vojáka svého nemohl nikda víceji sahati, kterýž nad praporcem jeho zradil? aneb aby zpronevěřilý proto zpronověřilosti své osvobozen býti měl? A protož páni stavové podobojí jakkoli na ten čas odvrátili se od náboženství katolického, chtějte oni neb nechtějte, vždy přece jsou moci duchovní biskupa římského poddáni, a nemohou s právem hlav svých z toho sklonu vytáhnouti a moci jeho zniknouti.

Toho vidělo se nám dáti za krátkou odpověď pro dokázání neviny a zvelebení pravdy na patent pánův stavův království Českého podobojí proti nám vydaný, a nářky ty, kteříž se nám v něm přičítati chtějí. Jestli by pak protivníci naši chtěli se domýšleti o nás, že jsme se k nim v tomto spisu našem příliš zhruba a nešetrně chovali: mohou také pomysliti při tom i na sebe sami, jak jsou oni s námi neřkuli slovy, alebrž i skutkem zacházeli a nakládali. My pak pro dokázání na ně toho, že, co jsou koli proti nám do toho patentu svého vložiti a vepsati dali i také skutečně učinili, to vše naskrze neslušné a nespravedlivé jest, pravdy nijakž jsme zamlčeti a zatajiti nemohli. K tomu také nepsali jsme na žádného žádných outržek a pomluv, ale toliko ty, které se nám nespravedlivou měrou připisovaly, s sebe jsme svedli. Mezi tím prosíme Boha všemohoucího celým srdcem, aby on našim protivníkům rozumu dobrého neb zdravého, milosti své bohaté, časného pohodlí a po dokonání života vezdejšího věčného spasení uděliti ráčil. Nebo odstup to daleko od nás, abychom my proto odpůrcův našich nenáviděti měli, jakobychom pána našeho Ježíše Krista přikázání, kdež dí, milujte nepřátely vaše, naplniti nemohli. Čehož račiž milostivě uchovati nás milosrdenství toho, jenž visev již na kříži ta slova propověditi ráčil: Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí. Čímž on nás také poroučel tomu, abychom i my o takových nepřátelích říci mohli: Pane, odpusť jim, neboť sami nevědí, co mluví!«

Apologii tuto, již jesuita P. Adam Tanner, professor scholastické theologie ve Vídni, r. 1618 sepsal a rozmnoženou vyvrácením nových výčitek jesuitům činěných roku 1619 v Ingolstadtu tiskem, avšak beze jména svého vydal, hleděli jesuité po všech zemích rozšířiti.

Jiné spisy zastávající jesuity.

Obvinění jesuitů stavy král. Českého podobojí snažil se též vyvrátiti *P. Joanes Argentus*, který před tím provincii českou a potom polskou řídil, spisem r. 1620 v Krakově tiskem vydaným a králi polskému Sigmundovi věnovaným. (Joan. Argentus de rebus Societatis Jesu c. 17. & seq.)

Mimo to ujal se věci jesuitův z Čech vypověděných *Kevenhiller* (Kevenhill. Annal. Ferdin. IX. pag. 121), pak *Julius Bellus* (In Laurea Austriaca L. II. a pag. 43) a konečně *Vilém hrabě Slavata*, jenž žaloby od jesuitův odvésti se snažil r. 1620 spisem latinským, českým a německým, který však nikdy u veřejnost se nedostal, poněvadž prý tomu tehdejší rozbroje politické i náboženské ještě překážely.

Spis Slavatův, jehož obsah jesuita Schmidl v Histor. Soc. Jes. provin. Bohemiae par. III pag. 142—151 obšírně uvádí, čelil hlavně proti novým spisům, jimiž protivníci jesuitův obranu jejich důvody zamítali; zvláště pak vyvracel spis od jakéhosi lékaře pod jménem Beata Modestina v Praze uveřejněný, v němž tento *jesuitům vytýká, že oni jsou hlavními původci povstání v Čechách*, a za svědka toho uvádí Slavatu samého, který prý po svém vyhození z okna hradu pražského veřejně vyznal a na to si stěžoval, že vina všech pohrom a všeho toho neštěstí nikomu jinému přičísti se nemůže, než toliko Martinicovi a jesuitům, kteří jediní sousto to Čechům nadrobili. Pisatele tohoto spisu nazývá Slavata hanebným štěkavcem, dokládaje, že brzy potom boží pomstou byl zastižen; neboť prý mu za živa katem nejenom ruka, která tak hanlivě o jesuitech a o něm psala, uťata, nýbrž i jazyk, v němž zlolajičnosť sídlela, vyříznut, pak hlava sťata a s kusem jazyka na věži mostské proti kollegiu jesuitskému přibita, tělo pak jeho rozčtvrceno, na kolí vztrkáno a na veřejných cestách kolem Prahy rozestaveno bylo. Z čehož všeho patrně vysvítá že Slavata i jesuité doktora Jesenského z Jeseného za původce onoho spisu pokládali. — Konečně odporoval spis Slavatův spisu německému, vydanému roku 1619 v Praze, v němž se jesuité rozličných zločinův a neřestí obvi-

ňují, jako: že jesuité denně u dvora proti evangelíkům krále popuzovali, aby všecka starobylá a základní práva, zřízení zemská, privilegia, výsady a zvláštnosti jak království Českého, tak i zemí k němu přivtělených, až i svobody náboženství evangelického provozování a tak majestát slavný císaře Rudolfa z kořene vyvrátil; že jesnité v Chomútově, v Mostě a v Kladsku byli původci nevinného krveprolití a všeho neštěstí, jež města ta zastihlo; že hraběte Slavatu k tomu pohnuli, aby v Hradci Jindřichově přísná nařízení proti nekatolíkům vydal; že vrchnosti katolické kázáními svými bouřlivými ustavičně ponoukali, aby s poddanými svými, protože k náboženství jich dobrovolně přistupovati se zpěčovali, tyransky nakládaly; že i potupnými komediemi, jako i na den božího těla při processí své divnými paškvily a malováními ohavnými všecko nejhorší o straně a náboženství podobojí mluvívati, psávati a malovati směle a svobodně se neostýchali; konečně že jesuité v kollegiu pražském nemravně žili, neboť prý tam v prvém patře v oratoriu samého rektora nalezeny byly dvě sesle s několika polštářky, upravené pro ženy k porodu pracující a pro babičky, v nichžto prý jesuitův milenky a dámy k porodu se mající, obdrževše odpuštění hříchův, sedávaly; což prý se krásně se slibem čistoty jesuitův srovnávalo. K vyvrácení tohoto hanebného podezřívání mravnosti jesuitův uvádí Slavata, že rektor kollegia pražského neměl žádného zvláštního oratoria, nýbrž že místnosť ta, v níž ony sesle se nalézaly, byla upravena za chorobinec (valetudinarium) pro jesuity, kteří věkem neb nemocmi sešlí již vycházeti nemohli (Schmidl, Hist. Soc Jes. prov. Boh. par. III. pag. 150).

Ve všech těchto spisech jesuity zastávajících poukázáno bylo především k tomu, že jesuité nevinně a proti všemu právu ze země království Českého mandátem direktorův vypověděni byli. Neboť ač mandát onen jménem všech stavů království Českého vydán byl, přece že jisto jest, že jenom několik protestantů, nejúhlavnějších to protivníků Tovaryšstva Ježíšova, bylo původem vypovědění a vyhnání jesuitův. Ostatně prý neměli stavové podobojí a direktorové žádného práva ani moci, po které by s jesuity tak nespravedlivě a neslušně nakládati mohli, jak se mandátem stalo; právo takové že měl jediné král aneb ti, jež král za své nepřítomnosti v království zástupci svými ustanovil;

mimo to že nebyli jesuité z obvinění ani vyšetřováni ani odsouzeni, a z toho ze všeho že jest patrno, že mandat onen nemohl míti žádné váhy ani platnosti.

Jesuité hlavní strůjci a původci povstání stavů evangelických.

Z obvinění jesuitů stavy království Českého podobojí předešlé uvedeného, kteréž jesuité obranou (apologii) svou vyvrátiti marně se snažili, jest nade vší pochybnosť dokázáno, že jesuité byli hlavními strůjci a původci povstání v zemích království Českého. Po tři čtvrti století Tovaryšstvo Ježíšovo, oživeno přesvědčením zuřivým, kázalo boj proti kacířství, jak se k tomu samo i v obraně své přiznává. V těchto snahách svých neustáli jesuité. Tak hleděl jesuita *Adam Tanner* dokázati, že císař není ani na mír náboženský vázán, protože nemusí se bludnému náboženství v slovu daném dostáti; a sliby jeho a přísahy, v ohledu tomto složené, jsou prý nedovolené a neslušné, anať nesmí žádná přísaha býti závazkem bludu v omylu. *Antonín Possevín* pak psal králi Polskému, že ani není možná vylíčiti, jak velice pochybil císař, že přistoupil k míru náboženskému. *Pavel Vindek* praví ve svém spisu »O budoucím postavení církve«: »Passovská smlouva a mír náboženský nemají žádné platnosti: neboť protestanti je násilím na císaři vynutili a papež je nepotvrdil.« — Z listu pak provinciala *P. Gregoria Rumera,* svrchu uvedeného, vysvítá velmi jasně, že jesuité se nespolehali na moc a sílu pravdy ani na dobré právo věci své, nýbrž že se spolehali jedině na meč a na násilí, očekávajíce od toho jisté vítězství. Katolíci tím povzbuzování a rozniceni jsouce k odporu proti požadavkům evangeliků, přáli si konečně srážku, protože okolnosti zdály se jim příznivé. Zachoval se pamětný spis poslaný od Ferdinanda dvoru madridskému tohoto obsahu: »Dlužno využitkovati povstání, jakožto výtečné příležitosti vyprostiti císaře z otroctví, v němž chován byl až dosud, zdrtiti všeliký odpor silou brannou a v Čechách znova zříditi moc panovnickou, ústupky předešlými tolik poškozenou.«

Srážka byla tudíž nevyhnutelná. Henrich Mates z Turnu a Linhart Colona z Felsu nešťastnou náruživostí svou přemluvili stavy odbojné, tak že nepřijali návrhů vyjednávacích, které jim podávány byly z Vídně, nýbrž po smrti Matyášově (20. března r. 1619) na sjezdů svém k návrhu Linharta z Felsu zavrhli krále Ferdinanda II.

K odbojným stavům českým připojili se konečně protestantští stavové moravští. Na sjezdu brněnském dne 2. května r. 1619 přes všeliké domlouvání a usilování *Karla Staršího z Žirotína* zřízena byla zvláštní vláda 30 direktorů, správců a rad zemských, *též vypovězeni byli jesuité* jakožto praktikáři a buřiči ze země, taktéž Albrecht z Waldšteina pro věrolomnosť svou. Konečně vyslal sněm ze středu svého vyslance do Čech, aby učinili se stavy království i ostatních zemí korunních dokonalý spolek. Tato konfederace na generálním sněmě Pražském (23. července 1619) mezi zeměmi koruny České a protestantskými stavy Horních a Dolních Rakous uzavřená, potvrzena byla od stavů moravských na sněmě v Brně dne 12. srpna r. 1619 zahájeném. Na témž sněmě také vypovězeni byli na věčné časy ze země *Karel z Lichtenšteina*, kardinal *František Dietrichštein* a jiní páni, statky pak jejich jakož i statky biskupské, též kapitoly olomoucké a brněnské i také statky klášterů do sekvestru vzaty, a kanovníci dáni do vězení, v němž 22 neděl trvali. Stavové moravští následovali tak příkladu odbojných stavů českých, kteří dle snešení sněmovního ze dne 29. července r. 1819 statky zpronevěřelých synů vlasti a hlavních protivníků odboje pobrali k vynahražení škod od císařského vojska způsobených, zvláště pak statky duchovní pro neplacení z nich kontribucí a příspěvků na obranu zemskou a výpravu válečnou. (Viz spis náš »Dějiny konfiskace«.)

Vzpoura protestantských stavů českých, moravských a slezských dovršena byla dne 26. srpna r. 1619 zvolením kurfiřta falckého Fridricha V. za krále českého, který jim všecka práva a výsady potvrdil. A tak *šlechta evangelická*, většinou jsouc *odnárodnělá a německá* *) chopila se zbraně, nikoliv na

---

*) O tom svědčí protokol při vyslýchání povstalců před císařskou komissí dne 3. dubna 1621 sepsaný, z něhož se zachovaly ***výpovědi ně-***

obhájení a ochránění svobody náboženské a politické, nýbrž aby upevnila a rozšířila výsady své. Sama chtěla kořistiti ze vzpoury své; ani stavu městskému nechtěla navrátiti zase privilegia za Ferdinanda I. pozbytá. A proto šlechta nemohla spoléhati na ochotu stavu městského v podniknutí těžkých obětí válečných; většina měst královských přistoupila k povstání šlechty jen s nechutí a ze strachu, neustále litujíc této vzpoury sobě vnucené.

Také lid poddaný byl si velmi jasně vědom toho, že povstáním nezíská ničeho; neboť stavové neučinili pro něj ničeho, nechtěli sedlákům ani slibiti zrušení poddanství. Zachovala se žádosť od lidu selského zvolenému králi Fridrichu V. při vjezdu jeho do Prahy podaná, kteráž prodchnuta jest zármutkem a nepokojem; praví v ní sedláci: »Nechť je to kdokoli, jenž počal tuto věc, nenalezne milosti před Bohem. To neštěstí musíme my trpěti po všecken život svůj a nejen my sami, nýbrž i děti naše, naše ženy a ti, kdo nejsou ieště narozeni.« Proto v boji stavů proti Ferdinandovi II. nebojovaly houfy selské, jež byly vítěznou silou Táborů. Chvílemi, když utrpení lidu poddaného bylo příliš kruté, lid ze zoufalství se bouřil proti protestantům i katolíkům. Tak v létě roku 1619 sedláci kraje Žateckého, jsouce hrozně utlačováni od žoldnéřů Mansfeldových, chopili se zbraně proti trýznitelům svým a mnoho vojáků povraždili. Podobné události sběhly se v měsíci září téhož roku na Táborsku též následkem sužování obyvatelů vojskem Mansfeldovým. Na čtyři tisíce sedláků povstalo v kraji Bechyňském a Prachenském a zřídili se vojensky, majíce za náčelníky několik zemanů schudlých právě jak oni. Několik dní před bitvou na Bílé Hoře sedm tisíc sedláků v kraji Žateckém plenili tvrze a zámky, vraždili šlechtice a hrozili pomstou městům sousedním, nepřipojí-li se k nim.

Za takových okolností není zajisté nic podivuhodného, že povstání bylo přemoženo. V osudné bitvě na Bílé Hoře (dne

---

mecké šesti direktorů, totiž: Bohuslava z Michalovic, Martina Fruweina, Pavla z Říčan, Kašpara Kaplíře, Henrycha Otty z Losu a Šťastného Václava Pětipeského. K šlechtě německé náleželi též direktoři hrabata Šlikové z Pasaunu, a mnozí jiní, zvláště pak původce vzpoury Henrich Mates z Turnu.

8. listopadu 1620) nebojoval nadšený lid český, lid ten byl již otrokem a neměl nadšení ani obětavosti; tam bojovalo panstvo většinou německé, s některými poddanými svými, tam nevelel žádný Žižka nebo Prokop, nýbrž cizozemští knížata a páni najatým žoldnéřům. V několika hodinách poraženo bylo vojsko stavův odbojných od četného a dobře vedeného vojska císařského. Hned po této porážce panovník neschopný Fridrich zachránil se útěkem z Prahy a s ním zároveň ujeli mnozí z nejpřednějších původců povstání ze země, zanechavše ji šťastnému vítězi, na jehož milosti pak jedině závisel osud národa českého, který přede dvěma sty lety ubránil se téměř celé Evropě. Tak připravila šlechta evangelická povstáním svým národ Český o samostatnost, o práva, o svobodu politickou i náboženskou; sama pak minula se docela s účelem svým a za chybu svou pykala utrpením a potlačením. Sny o samostatnosti náboženské vedly k vítězství církve katolické a k vládě jesuitů; bouře politické připravily vítězství neomezené samovlády. (Denis-Vančura, Konec samostatnosti České.)

Truchlivé následky této vzpoury, zvláště pokutování všech, kdož se v ní jakýmkoliv způsobem súčastnili, též nesmírné strasti a útrapy obyvatelstva nekatolického obšírně jsou vylíčeny ve spisech našich: »*Dějiny konfiskací*« a »*Reformace katolická v Čechách r. 1620.*« Proto vytkneme ještě jenom, jak jesuité, navrátivše se do zemí království Českého, v době po bitvě bělohorské činnosť svou k potlačení a vyvrácení nekatolíků obnovili a jak až do zrušení řádu svého v zemích království Českého k povznesení víry katolické působili.

Navrácení se jesuitů do zemí království Českého.

Již za doby povstání evangelických stavů českých a moravských r. 1619 jesuité nedbajíce rozkazu direktorů počali se vraceti do zemí království Českého.

Nejdříve navrátili se do kolleje krumlovské. Když Bukva (Buquoi), vojevůdce Ferdinandův, Mansfelda dne 10. června r. 1619 u Netolic porazil a věrná králi Ferdinandovi města,

Budějovice a Krumlov, osadil, jednomu z jesuitů, kteří byli ve vojště jeho, odevzdal list, jímž senátu krumlovskému jménem krále nařídil, aby jesuitům klíče kolleje jejich ihned byly odevzdány. Zároveň vyzval Bukva rektora kolleje, jenž v Pasově na příznivou dobu čekal, aby s bratry svými do Krumlova se navrátil. Tento nemeškaje, již 6. srpna 1619 s třemi pátery a dvěma frátery na cestu se vydal a po čtyřdenní cestě dosti obtížné a nebezpečné na Krumlov se dostal, kde královský velitel hradu od Bukvy rozkaz již obdržel, aby jesuitům po jejich navrácení se veškeré důchody jim posud zadržené ihned se vydaly. Z příchodu jesuitů radovali se velmi katolíci; naproti tomu nekatolíci dílem se durdili, dílem se obdivovali jejich odvážlivosti, nedbajíce ani života nebezpečí.

Jesuité, jichž počet příchodem jiných brzo na deset hlav se rozmnožil, upravivše kollegium krumlovské, dali se hned do práce obvyklé; kázali česky a německy, zpovídali, otevřeli i školy, vyučujíce v třech neb čtyřech třídách, a obnovili družstvo Marianské, k němuž i měšťané jazyka latinského znalí přestoupili, ustanovivše se na tom, že nikdo budoucně měšťanství obdržeti nemá, kdo by se k církvi katolické nepřiznával. Takto získali jesuité církvi dva luterány a jedenáct utrakvistův, jichž počet počátkem r. 1620 rozmnožen 33 luterány a 71 utrakvisty; pak pohnuli děkana městského k tomu, aby svátosť oltářní jen pod jednou způsobou podával, a roznítili v katolících pobožnost již již ochabující, k čemuž nemálo přispěla vyšší moc zázračná, jež prý se objevila v obrázku voskovém beránka božího, který jakýsi měšťan vznešený kdysi od jesuitův byl obdržel. Když totiž tento muž chorobou ducha byl sklíčen, takže smyslu zcela pozbyl, vzpomněl si jednou na onen obrázek, který nevlastní jeho dcera na krku nosila, a žádal, aby mu na krk pověšen byl. Jakmile se to stalo, ihned nabyl úplně smyslu. Naproti tomu dostala dcera jeho brzy na to bolení hlavy a zimnici; avšak i ona choroby své pozbyla, jakmile podobný obrázek od jesuitův jí poslaný na krk si zavěsila.*) — Taktéž objevila prý

*) Takových voskových obrázkův užívali jesuité již před svým vypověděním z Čech ve všech městech, kdež kollegia měli, nejenom k uzdravování rozličných nemocných, nýbrž i k zažehnávání a vypuzování zlých duchů. Z mnohých případů, jež jesuita Schmidl v Historii S. J. part. II.

se zázračná moc v obraze blahosl. Ignacia; zmizeloť v domech několika měšťanů zjevování se duchův zemřelých osob, jimiž i za bílého dne byli znepokojováni, jakmile jesuité obraz ten na dvéře oných stavení přibili; čemuž prý se nejenom katolíci, nýbrž i kacíři velmi divili. (Schmidl, Hist. S. J. par. III. p. 191—192.*)

---

vypravuje, uvádíme zde jen tento: »V Olomúci byl r. 1606 jakýs vojín po celou noc od ďábla strašně trýzněn, bit a poličkován, ačkoliv ani on ani jeho druhové tohoto zlého ducha neviděli a jenom jej slyšeli, an po síni kráčí, hřmotí a ubohého bije a poličkuje; avšak vojín ten byl od pokušitele a trýznitele svého osvobozen hned, jak obrázek beránka božího od jesuitův obdržel a na krk si zavěsil.« (Schmidl, Hist. part. II. p. 436.)

*) Již roku 1603 daroval papežský vyslanec kardinal Spinelli do kostela sv. Salvatora kolleje pražské skvostný a drahocenný obraz zakladatele řádu Ignacia, ač tento tehda ještě ani za blahoslaveného prohlášen nebyl. Brzy potom stal se obraz ten zázračným, což Schmidl (v Hist. S. J. prov. Boh. p. II. & III.) mnohými případy dokládá, z nichž zde jenom několik uvedeme: Roku 1608 měla panna jakási nohy tak bolavé, že ani z domu vylézti nemohla. Užívavši marně všelikých prostředků. vzala konečně k radě přítele svého útočiště k blahoslavenému Ignaciu; k tomu konci rozžala denně před obrazem jeho v chrámě sv. Salvatora tři voskové svíčičky a modlila se třikrát Otčenáš a Zdrávas. Již pátého dne zavřela se jí nejhorší rána na noze pravé a po čtrnácti dnech uzdravena byla na noze druhé. (Schmidl, Hist. II. p. 497.) — Manželka místodržitele Adama ze Šternberkův, Maria Maximiliana rozená Hohenzollernova, osvobozena byla (l. 1612) rozličných strašidel, znepokojujících dům a rodinu její, tím, že jesuité obraz bl. Ignacia na dvéře domu jejího přibili. Synáček pak její František, jemuž pupíček hnisovatěl a vyhníval, takže veškerá pomoc lékařův marná byla, uzdravil se po třech nedělích jedině tím, že matka jeho v chrámě sv. Salvatora před obrazem Ignacia lampu byla zavěsila. (Schmidl p. II. p. 659.) — Taktéž vypudili jesuité obrazem týmž (l. 1613) zlého ducha, jenž v síni domu jakéhosi kacíře (jehož dva synové do škol jesuitských chodili) v Starém městě pražském rejdy své prováděl, hřmotě a zanechávaje po sobě, jak jesuité to vyzkoumali, na podlaze náhodou potroušené moukou stopy kozla neb telete; rejd pekelný hned přestal, jakmile obraz Ignacia mezi dvéře síně té postaven byl. (Schmidl, Hist. II. p. 687.) — Konečně vypravuje Schmidl více případů, v nichž ženám ku porodu po několik dní těžce pracujícím obraz Ignacia na život jejich položený k šťastnému porodu dopomohl Z těchto jest nejzajímavější případ tento: »Pracovalať prý jakási žena po tři neděle (!) v strašných bolestech ku porodu a marná byla všeliká pomoc, až konečně bez vší pomoci porodila hned, jak obraz onen na život její položili jesuité.« (Schmidl, Hist. II. p. 687.)

Mimo to věnovali jesuité v Krumlově nemalou péči nemocným vojínům a zachovali přímluvou svou sedmi vojínům život, jejž tito provazem skončiti měli. Konečně přispěl rektor kollegia k osvobození krumlovského okolí od nájezdu vojska nepřátelského, které od stavův Horního Rakouska Čechům ku pomoci bylo posláno a města Rožmberk a Vyšší Brod obsadilo; neboť k žádosti rektora přitáhl Buquoi sám z města Písku, jež dne 26. srpna 1619 vydrancoval a spálil, s vojskem svým ke Krumlovu, a vypudiv nepřátelské vojsko z Rožmberka i z Brodu Vyššího, značné oddělení vojska svého v Krumlově posádkou zanechal.

Usadivše se jesuité po krátkém vyhnanství opět v Krumlově, důvěřovali se, že i do ostatních kollegií království Českého za krátkou dobu se navrátí, ačkoliv se zdálo, že záměr jejich zmařen bude konfederací, která uzavřena byla v Prešpurce při sněmě obecném dne 15. ledna 1620 mezi zeměmi království Českého a Uherského, jakož i stavy rakouskými. Neboť stavové království Českého schválili při generálním sněmě dne 25. dubna r. 1620 i článek XIII. této konfederací, jenž zněl takto: »To také nejpřísnějším a věčným právem opatřeno a ohraženo buď, aby nikdež v žádném království ani v zemích sjednocených žádný jesuita podtud více se nenacházel, aniž od koho z obyvatelův a stavův jejich, nechť by ten jakéhokoli stavu, řádu, povolání byl a pohlaví, pod nižádným vymyšleným způsobem, barvou neb zámyslem, zjevně ani tajně se nepřechovával a nepodporoval, mnohem pak méně v poselstvích, v správě obecné, duchovní neb světské, král, kníže neb někdo ze stavův jejich práce, služby, rady a vnuknutí užíval a potřeboval, ani jich k žádným úřadům a důstojnostem, jak by ty koli jmenovati se mohly, nepřipouštěl a nepodporoval pod pokutou nevěry zřejmé a ven ze země na věčné časy vypovědění: kterouž naň stavové království a země té, v němž by takový práva toho přestupník sídlo neb obydlí své měl, vložiti mají.«

Nicméně neopustili jesuité od záměru svého. Jak jeho provedením se kvapili, o tom svědčí i to, že bývalý rektor kollegia pražského, P. Valentinus Coronius, jenž ve Vídni meškal, svolením provinciala Rumera dne 12. října 1620 k vojsku císařskému ku Praze táhnoucímu přestrojen se odebral, obdržev

od císaře Ferdinanda II. listy odporučující jej a Tovaryšstvo Ježíšovo vůdci Maximilianu Bavorskému a Bukvovi. Již v Passově došla rektora Coronia zpráva o vítězství vojska císařského na Bílé Hoře (8. list. 1620). I nastoupil hned cestu do Prahy s P. Vítem Joanidem a s fraterem Ondřejem Kruspekem zároveň s družinou hraběte Adolfa z Althanu a dostav dne 20. listopadu na Zelené Hoře od vůdce Maximiliana, vracejícího se s vítězným vojskem svým do Bavor, odporučení na místodržitele královského, knížete z Lichtensteina, přišel dne 22. listopadu do Prahy. Zde zastihl dva jesuity z provincie Německé, kteří vojsko Bukvy po dvě léta provázejíce zvláštních zásluh si vydobyli, pak dva nemocné bratry, kteří s dvanácti jinými jesuity ve vojště bavorském vydatné služby byli konali.*)

Hned po příchodu svém odevzdal rektor Coronius list císařův Bukvovi a list Maximilianův Lichtensteinovi. A téhož ještě dne vydal Karel kníže z Lichtenšteina, císařský v království Českém plnomocenstvím nařízený komisař, v prospěch kollegia Pražského patent, jenž zněl takto: »Jménem a na místě Jeho Cís. Veličenstva, pána nás všech nejmilostivějšího, nařizuje se k rozkazu J. C. M. pánům Vilémovi mladšímu z Lobkovic a Humprechtovi Černínu z Chudenic, pak pánům Janovi Kirchmaierovi z Reichwic, Jiřímu Zygelovi z Chocenic a Františku Osterštokovi z Astfeldu, měšťanům a primátorům Starého a Nového města pražského: aby bez prodlení otce Tovaryšstva Ježíšova do veškerých i jednotlivých statkův uvedli a do jejich moci odevzdali vše, co by z jejich majetku movitého i nemovitého jak v městech pražských tak i kdekoliv jinde se nalézalo; dále aby všecky poddané k statkům a pozemkům jejich náležející k sobě povolali, je služby, kterou jiným pánům bezprávným zatím se zavázali, zprostili a opět pod panství a ochranu řečených Otcův uvedli; aby všecky obce právu jejich podřízené jim navrátili; nynější majitele a správce z těchto statkův a dvorův a z jiných kterýchkoli míst odstranili a k tomu po právu

*) Když bitva na Bílé Hoře začala (tak vypravuje Aubert, kanovník kapitoly antor ské), jesuita P. Hendrych Fic Simon, stoje vedle vrchních vůdců Maximiliana bavorského a Bukvoje, počal zpívati latinskou píseň »*Salve regina coeli*«, k níž oba dva vůdcové odpovídali. Ohněm svým roznítil vůdce a dával jim znamení k boji posvátnému.

skutečně přihlíželi a nad tím bděli, aby nikdo více se neopovážil Otcům (Jesuitům) v užívání jejich statkův a pozemků na překážku býti.« — Konečně nařídil Lichtenstein jmenovaným pánům, aby jemu bez prodlení zprávu podali, jak rozkazy tyto vykonali.

K rozkazu tomu odevzdáno bylo jesuitům od pánů svrchu jmenovaných, z nichž tři byli utrakvisté, hned dne následujícího, totiž 23. dne listopadu r. 1620 právě na den sv. Klimenta, kollegium pražské. Toto však bylo ještě vojskem obydleno a veškeré místnosti jeho lidem, vozy a koňstvem přeplněny, takže i v kapličce sv. Václava koně stáli. A proto nemohli tam jesuité hned se ubytovati, nemajíce žádného nábytku ani potravy Dva z nich bydleli po tři neděle v domě panny Evy Švihovské, sestry to bývalého jejich tovaryše, dva fraterové pak u jakéhosi ševce na blízku kollegia. Především upravili jesuité kostel sv. Salvátora, od Kalvinistů prý zohavený, takže v něm již první neděli adventní slavné služby boží s Te Deum konány byly, při nichž kanovník pražský, Jan Kotva, chvalořečí svou jesuitům nemálo prospěl. Zatím upraveno poněkud i kollegium, do něhož jesuité 13. dne prosince se přestěhovali. Zároveň odevzdána jim byla též hned knihovna zcela zachovaná, pak nářadí a náčiní kostelní stříbrné jakož i šatstvo, vše neporušené tak, jak to před odchodem svých z Prahy v kollegiu byli uložili. Mimo to navrácen jim statek v Kopanině, pak zahrada za Vltavou a dáno jim náhradou veliké množství dříví, uloženého v ní od majitele bezprávního.

Jak pamětliv byl i císař Ferdinand II. jesuitův pražských, kteří katolické náboženství v Čechách kleslé k předešlé moci a slávě přivésti měli, vysvítá z listu, jejž dne 7. prosince roku 1620 k Lichtenšteinovi zaslal, jehož obsah jest tento: »Nejvyšší příbuzný, kníže a věrný náš! Jak Boha všemohoucí pomocí města pražská šťastně dobytá v poslušenství naše zpět přivedena byla, měl jste za dobré laskavě nařiditi a o to pečovati, aby Otcové Tovaryšstva Ježíšova do svého kollegia pražského slušně, pořádně a důstojně nazpět uvedeni byli, jakož i aby jim všecko od kohokoliv, kdož něčeho jim zadržuje, navráceno a nahraženo bylo. Avšak i napotom budiž těmto Otcům ochranou a pomocí přispíváno!«

Téhož času žádal Bukva císaře zvláštním listem, v němž zásluhy Otcův Tovaryšstva Ježíšova v Praze vychvaluje, aby těmto odměnou za jejich dobré a vydatné služby, jakož i náhradou za škodu, již na statcích a majetku od tak zvaných kacířů utrpěli, darovány byly jisté statky a pozemky odbůjcům odňaté; což se, jak později obšírně uvedeme, také stalo.

Mezi městy venkovskými, jež císaři po bitvě bělohorské nejdříve se vzdala, byl i *Hradec Jindřichův.* Pročež se tam po návratu Viléma Slavaty navrátili z Vídně již 17. dne prosince 1620 i jesuité, totiž bývalý rektor kollegia jindř.-hradeckého, P Mikuláš Pistorius, a Jiří Walter. Těmto odevzdáno ihned kollegium, které však teprv po pěti měsících od Slavaty a jeho manželky Lucie bylo upraveno, takže do něho jesuité 24. května r. 1621 stěhovati se mohli.

Počátkem r. 1621 vzdal se i *Chomútov* císaři, jehož komisař jesuitům P. Wolfgangu Quellmetzovi a Jiřímu Scheibnerovi, kteří již dříve do Chomútova byli přibyli, kollegium tamější i se všemi dřívějšími právy, zvláště pak s právem patronátním hned odevzdal. Ku konci měsíce července navrátil se do kollegia tohoto zatím upraveného i rektor P. Stigelius, jemuž císař i kostel panny Marie v Bohosudově (Šejnově, Maria-Schein k statku *Soběchlebskému* patřící) odevzdati kázal, do něhož zázračný obraz bolestné Matky Boží (ze dřeva vyřezaný) z Duchcova, kde s náčiním kostelním uschován byl, nazpět přenesen jest. Téhož ještě roku uspořádali jesuité kollegia chomútovského, jichž počet zatím na šestnáct osob vzrostl, slavnou pouť do Šejnova, aby slušné díky vzdali Panně Marii za ochranu pokladu Šejnovského, totiž peněz, jež rektor v kollegiu chomútovském před vyhnáním jesuitův byl zakopal a po navrácení svém nalezl a vyzdvihl.

Jako do Čech, taktéž i *na Moravu navrátili se jesuité* pomocí hraběte Bukvy, který s vojskem svým ku konci léta 1620 do Moravy vtrhl a zlým zuřením vojínův zvláště pak kozákův (Polákův) takový strach a hrůzu mezi obyvatelstvem způsobil, že se mu hned počátkem r. 1621 veškerá města bez odporu vzdala a stavové moravští císaři se podrobili. Bukva byl jaksi vůdce a předchůdce i ochránce jesuitův, do sídel svých se vracejících. Proto také jesuité kollegia brněnského i olo-

múckého, příznivé doby ve Vídni očekávajíce, jakmile se dověděli, že Bukva Brno a Olomúc osadil, vydali se ihned na cestu a přibyli již dne 15. ledna r. 1621 do Brna a dne 18. do Olomúce, kde od katolíkův jásotem, od nekatolíků pokřikováním „Černí ďáblové« uvítáni byli. Z počátku bydleli v domech několika příznivců svých a teprve dne 8. března zaujali v Brně i Olomúci kollegia svá, ač jen poněkud upravená. Den na to, právě o výroční slavnosti sv. apoštolů moravských, Cyrilla a Methoděje, vysvětlil biskup brněnský, Ignác baron Kolovrat, chrám kollegia brněnského, jenž prý znečištěn a zneuctěn byl obřady kalvinskými, a konány v něm hned služby boží. V Olomúci byl k rozkazu Bukvy hlavní chrám farní u sv. Morice, v němž nekatolíci dosud obřady své vykonávali, katolíkům navrácen, od senátorů města skoro veskrz nekatolíků jesuitům dne 21. ledna odevzdán a několik dní na to nově vysvěcen; i fara sv.-Morická, z níž zároveň kazatel nekatolický vypovězen jest, připadla jesuitům.

A aby se jesuitům skvělého a důstojného jakéhosi zadostučinění dostalo, vymohl rektor kollegia olomúckého, P. Petr Ximenez, ve Vídni tehdá ještě meškající, na císaři toho, že zvláštní dekret dne 23. ledna 1621 vyhotoviti dal, jehož jeden opis místodržiteli Karlovi knížeti Lichtenšteinovi do Prahy, druhý opis pak náměstkovi svému na Moravě, kardinálovi Františku Dietrichšteinovi, dodati kázal. Dekret ten zněl takto:

»Přeznámo V. M. jest nedávné odbůjcův a nepřátel Našich, v Markrabství Moravském bouřících, krom jiných zločinů spáchaných násilné nakládání s Otci Tovaryšatva Ježíšova, které odbůjci hned na samém začátku vznikající vzpoury, předstírajíce jejich hanebné praktiky, pobuřování lidu, zlé rady a krvežíznivé jednání, veřejným mandátem dne 6. května r. 1619 k věčnému vyhnanství ne bez veliké jich potupy a hany odsoudili, všeho majetku i užívání statkův zbavili a příjmy jejich v prospěch svůj obrátiti si dovolili. Poněvadž ale z tak mnohých a velikých obvinění posud ničeho ani zdánlivě dokázáno není, ano naopak patrno jest, že všecko jenom k zklamání lidu, k povzbuzování zášti proti náboženství, k zakrývání pravé příčiny vzpoury vzteklé smýšleno bylo, a že tedy vše zcela jinak se má; totiž,

že oni řeholníci (jesuité) zvláštní mírností, pokojným životem a nejlepším nakládáním a obcováním s jinými se vyznamenávají; vychováváním mládeže a vzděláváním jí v ctnosti a poctivosti se napachtí a se vynasnažují kázáním mysli lidu k bázni boží přivésti a poddané k zachovávání poslušnosti vrchnostem zákonním a řádným povzbuzovati; konečně že hájení a rozšiřování služeb božích jsou bedlivi a u vykonávání jich neunavnou vytrvalosť osvědčují: protož chceme, aby Milosť Vaše moci od Nás dané užívala a na to nalehala, aby řečení Otcové Tovaryšstva Ježíšova do svých bývalých obydlí a kollegií s povinnou poctou zpět uvedeni byli; a cokoliv jim z majetku movitého i nemovitého odňato bylo, kdekoliv a u kohokoliv by se to vyhledalo a našlo, a cokoliv nad to z ročních jejich příjmů někde od nepravých držitelů věcí zadrženo by bylo, ať se jim navrátí a nahradí. Tu dále péči ne mezi poslední chceme odporučenou míti, aby V. M. neopomenula Otce ty, kteréž My obzvláštní náklonností provázíme, každým nejlepším způsobem chrániti a hájiti. S tím My V. M. nejmilostivější přízní nakloněni zůstaneme. Dáno v Našem sídle ve Vídni 23. dne měsíce ledna l. 1621. Našich království, Římského l. 2., Uherského 3., Českého 4.

Ferdinand m. p. Zdeněk Vojt Popel z Lobkovic,
nejvyšší král. Českého kancléř, m. p.

Toto nařízení císařské, jež jesuité slavným svědectvím neviny a neúhonnosti své nazývají, kázal kardinál Dietrichstein v obou jazycích zemských, českém a německém, tiskem vydati a na dveřích všech chrámův i na veřejných místech přibíti. K rozkazu jeho byl tento edikt i na dvoře kollegia brněnského u přítomnosti náčelníkův moravských, senátorů města a četného obyvatelstva dne 28. března r. 1621 veřejně přečten, obsah a účel jeho vysvětlen s tím dodatkem, že náměstek J. C. M. kardinal Dietrichstein k zvláštnímu nařízení J. C. M. jménem a na místě krále onen mandát direktorův moravských, jimž jesuité z Moravy proti všemu právu roku 1619 vypověděni byli, mocí a na základě tohoto císařského ediktu zničuje a za neplatný prohlašuje; dále že nařizuje, aby všickni a každý v markrabství Moravském o jesuitech dobré mínění měli a k nim se

uctivě chovali; *pakli by však kdo, ať si kteréhokoli stavu, řečeným Otcům Tovaryšstva J. buď slovem, buď písmem, buď jednáním budoucně obtížnosti a nesnáze činil, aneb potupení způsobil, aneb dřívější nespravedlivé vypuzení jich ze země jim veřejně neb soukromě vytýkal, aneb proti tomuto ediktu císařskému jakýmkoliv způsobem se provinil,* **teňť bez milosti hrdlo i statky propadne.**

Konečně docíleno bylo toho zvláštním přičiněním P. Dingenauera, jehož působením mír mezi Bethlenem Gaborem, knížetem Sedmihradským, v Mikulově dne 21. prosince 1621 uzavřen byl, že Otcové Tovaryšstva Ježíšova i do Uher na místa, v nichž před válkou kollegia svá měli, dosazeni byli.

A tak bylo Tovaryšstvo Ježíšovo již koncem roku 1621 do všech sídel svých, jež dříve v Čechách a na Moravě mělo, nazpět uvedeno; jenom do Kladska, kde odpůrci Ferdinandovi veškerou moc svou soustředěnou měli a ještě potřeni nebyli, nemohli se jesuité navrátiti.

II.

Druhá doba působení jesuitů v zemích království Českého od r. 1621—1773.

1. Vzrůst moci jesuitů a činnosť jejich v nastalé reformaci katolické od r. 1621—1653.

Po bitvě bělohorské vtrhli jesuité v průvodu vojsk Ferdinandových do zemí království Českého, aby v nich dokonali dílo zkázy a záhuby, které sosnováním vzpoury byli započali, totiž aby z kořene vyplenili národ kacířů, jak předky naše nazývali. Žádný národ nezakusil tolik útrap od těchto zbožných synů církve katolické jako národ Český. Neboť jesuité způsobili ono ohromné a strašné pronásledování, které počalo proti Čechům poraženým. V jesuitských kollejích konány byly porady o krutém potrestání a pokutování všech účastníků předešlého povstání. Dle jejich dobrého zdání pokutováni byli nejenom náčelníci této vzpoury na hrdle, cti i statcích svých, nýbrž i všickni účastníci povstání stavu vyššího i městského, jakož i města královská na veškerém jmění svém, ačkoliv hned po bitvě bělohorské vévoda bavorský Maximilian, jakožto nařízený cís. kommissař v království Českém, jménem císaře a krále všechněm obyvatelům beze všeho rozdílu a výminek ochranu a bezpečnosť jejich života i jmění byl přislíbil. Ale tomuto slibu se nedostálo; neboť dle výroku jesuitů nebyl císař povinen zachovati slib daný kacířům.

Jak veliký vliv měli jesuité i na cís. kommissi hrdelní, vysvitá zvláště z toho, že jejich přičiněním a k jejich naléhání i měšťané Starého města pražského, Václav *Maštěrovský z Jizbice* a radní Šimon *Sušický ze Sonnenšteina* byli odsouzeni

hrdla, cti i statků a s ostatními 25 náčelníky povstání odpraveni jsou, ačkoli se neprovinili ničím jiným, než tím, že od jesuitů obviněni byli vydrancování kolleje jesuitské u sv. Klimenta, k jejíž opatrování po vypovězení jesuitů ze země r. 1618 od správců zemských za kommissaře byli zvoleni.*) A proto řád jesuitský zapsán jest na nejkrvavější list dějin národa Českého na věčnou hanbu a kletbu jeho.

Ale i po popravě na náměstí Staroměstském vykonané řád tento až do zrušení svého r. 1773 činnosť svou obracel jen na zahubení národa Českého. Hned po svém opětném usazení se v zemích království Českého započali v nich jesuité na novo kleté své dílo zatemňování, odnárodňování a duševního vraždění; oni byli původcové onoho krutého pronásledování nekatolíků v tak zvané reformací katolické. Prostřednictvím jejich, obzvláště P. Viléma Lamormaina, hleděl papežský vyslanec *Caraffa* císaře přesvědčiti, kterak náleží na jeho zbožnosť a horlivosť, aby, zastrašiv Čechy pokutou tak příkladnou od neposlušnosti proti velebnosti lidské, odvrátil je též od vzpoury proti velebnosti božské; to však že nemůže císař vykonávati způsobem prospěšnějším, leda když vypudí z Prahy a z království Českého všechny kazatele a učitele kacířské.

Toho aby jesuité pražští co nejdříve dosáhli, počali obviňovati vyznávače helvetské víry, že se neřídí po rozkazu král. místodržícího knížete z Lichtenšteina, jim hned po bitvě bělohorské daném, dle něhož měli se zdržovati od konání náboženství svého tak dlouho, až by se jinak o věci té ustanovilo, nýbrž že kazatelé jejich nepřestávají odbývati schůze, v nichž lid k novým bouřím podněcují. I o kazatelích vyznání evangelického, jimž k žádosti jich kníže Lichtenštein po bitvě bělohorské svobodné konání náboženství dovolil, podávali jesuité císaři zprávu, že dotčení kazatelé žádostivi jsou novot, doklådajíce. že nebude v Čechách stálého pokoje, pokud tito nepokojní původcové rozbrojů nebudou odstraněni, a že náboženství katolické v království tom nemůže se ujati a zmoci, dokud rozsévači kacířství v držení skoro všech farních kostelů v Praze zůstanou. Takým osočováním vymohli jesuité, zvláště P. Vilém

*) Viz spis náš »Dějiny konfiskací« str. 359 a 580.

Lamormain na císaři již dne 13. března r. 1621 nařízení, dle něhož všickni kazatelé kalvinští ze země byli vypověděni hlavně z té příčiny, že posluchače své rozlučují s panovníkem zákonitým a je k odboji vedou.

Potom prostřednictvím jesuitů, obzvláště P. Lamormaina, a k naléhání papežského vyslance Karaffy vydal císař dne 3. června r. 1621 nařízení, dle něhož bez prodlení odevzdány byly k službám božím katolíkům v Praze kostely nekatolíkům již před tím odňaté, zejména kostely u sv. Mikuláše, u sv. Jiljí a u sv. Jindřicha, jakož i kostely předešle Českým Bratřím (pikhartům) náležející a nedávno zavřené, totiž kaple Bethlemská, kostel Božího Těla a kostel sv. Vojtěcha, v nichž hned jesuité počali kázati. Zároveň nařízeno bylo knížeti z Lichtenšteina, aby hned po exekuci proti náčelníkům vzpoury vykonané veřejným ediktem vypověděni byli ze všech zemí království Českého všickni kazatelé, professoři a učitelé kalvínští a pikhartští, jakož i všickni jiní kněží nekatoličtí vyznání českého, kteří súčastnili se vzpoury minulé jakýmkoli způsobem.

Taktéž přičiněním jesuitů dle nařízení papežského vyslance *Karaffy uveden byl* ve všech chrámech kněžstvu katolickému odevzdaných *při službách Božích* a všech obřadech posvátných opět *jazyk latinský*, který po dvě stě let z chrámů českých byl vyloučen; neboť až do té doby konány jsou všechny služby boží, ba i obět mše svaté toliko jazykem českým. První mše jazykem latinským konána byla již dne 28. října roku 1621 v chrámě sv. Štěpána Velikého na Novém městě pražském, a brzy potom užíváno bylo jazyku latinského ve všech chrámech pražských a po nich ve všech kostelích po krajích českých. Jazyk český obmezen byl napotom jediné na čtení a zpívání Pašijí neboli Utrpení Ježíše Krista v čas velikonoční.

Na počátku r. 1622 k naléhání jesuitů *zakázáno bylo* též *užívání kalicha při sv. přijímání.* Tomuto zákazu však odporovali všickni kněží při chrámech katolickému náboženství opět nabytých, tak že císař svolil k tomu, aby budoucně faráři u sv. Jindřicha a u Matky Boží před Týnem, ale nikde jinde svátosť oltářní podobojí způsobou lidu podávali.*)

---

*) Obšírné zprávy o těchto nařízeních obsahuje spis náš »*Reformace katolická*«.

V poradách pak v měsících srpnu a říjnu r. 1622 ve Vídni konaných především ustanoveno bylo nastoupiti na opravu náboženství katolického v celých Čechách v témž smysle, jak ji prve provozovaly jednotlivé vrchnosti, a jak jí někdy Ferdinand II. za doby panství svého v Štýrsku co arcikníže k obnovení náboženství s prospěchem dokonalým byl užil. K tomu konci uznáno bylo dle návrhu jesuitů za nanejvýše důležité a nutné: 1. aby akademie Karlova, od nekatolíkův opanovaná, odkudž jako z koně trojského od dob Husových po všechny napotom časy símě kacířství a vzpoury po veškerém království Českém prý se rozsívalo, buď docela zrušena, aneb s Ferdinandovou otců Tovaryšstva Ježíšova spojena byla; 2. aby nikdo z obyvatelův království Českého neměl práva chovati kacířského učitele k soukromému vyučování dítek, aniž posílati dítky ven ze země na akademie a gymnasia kacířská; 3. aby přehlídání všech knih, vydaných tiskem v zemi i v cizině svěřeno bylo jesuitům; 4. aby k úřadům zemským, jak nejvyšším tak nejnižším nebylo připouštěno nekatolíků; 5. aby práva obyvatelského (indigenatu) v království Českém a měšťanského jakož i důstojnosti rad městských a obecních nebylo udíleno nikomu než katolíkům; 6. aby právo zádušní (patronátní) všech chrámů i filiálek, náležejících stavům a obcím provinilým, arcibiskupovi pražskému postoupeno a navráceno bylo katolíkům všude, kde těmto je odňali kacíři, jako zejména kollegiu jesuitskému v Chomútově; 7. aby hned po dosazení kněží katolických ke všem farám měšťané a obyvatelé pod tresty a pokutami určitými byli zavázáni navštěvovati služby Boží a posílati dítky své k cvičení v náboženství katolickém; 8. aby se zřídil vedle starého semináře chovanců papežských (kollegia papežského) při kolleji jesuitské ještě jiný seminář tomu podobný, z nichž by vycházelo dostatečné množství kněží katolických; 9. aby zřídily se z jmění stavů provinilých, koruně České propadlého, dva semináře pro chudé žáky, jeden pro šlechtické jinochy z rodin kacířských, druhý pro syny měšťanské, z nichž by se vychovávali nejenom katoličtí šlechtici i dobří dvořenínové a vojínové, nýbrž i užiteční úředníci pro obce i panské statky; 10. aby z téhož jmění císaři propadlého k dřívějším sídlům Tovaryšstva Ježíšova zřídila se nová kollegia v Hradci Hrálové, v Klatovech a Kutné

Hoře, jakož i pro nováčky jesuitů v Praze; 11. aby z téhož jmění zaopatřily se důchody k vydržování 150 jesuitů v kolleji pražské, jež by dosazovala kazatele k farám pražským i venkovským.

Že pak císař k provedení těchto a těm podobných návrhů mysl a snahu svou obrátil, poznáme z nařízení, jež kníže z Lichtenšteina brzy potom jménem císařským vydal. Tak nařízením ze dne 21. a 22. října r. 1622 všickni konšelé náboženství evangelického ve všech městech pražských, ježto k víře katolické přestoupiti nechtěli, z úřadu jsou propuštěni a na jich místa dosazeni katolíci; taktéž ve všech ostatních městech královských ustanoveni byli katoličtí úředníci, a nařízením král. místodržícího knížete Lichtenšteina všecky fary a kollatury ve všech městech pražských, vzpourou minulou na císaře jakožto krále českého připadlé, dle královské vůle jiným kněžstvem pořádným měly býti osazeny a opatřeny. Zároveň pak všem německým kazatelům a správcům škol augšpurského vyznání budoucí provozování služeb církevních v kostelích jejich, staroměstském u sv. Salvátora a malostranském u sv. Trojice, jakož i ve škole zcela a zúplna bylo zastaveno, a dotčení kazatelé a učitelé i přes všechny přímluvy kurfiřta saského z království Českého vystěhovati se musili.

Zvláště pak vymohli si jesuité na císaři i nařízení, dle někož dekretem král. místodržícího ze dne 30. října (10. listopadu) r. 1622 P. rektorovi a celé kolleji bratrstva jesuitského u sv. Klimenta *akademie Karlova,* již dosavad utrakvisté v držení svém měli, se všemi právy i statky k ní náležejícími *k mocnému držení, vládnutí a užívání byla postoupena.* Tuto akademii Karlovu, jejíž název proměněn byl na *Karlo-Ferdinandovou universitu*, převzal již dne 14. listopadu r. 1622 rektor kolleje svatoklimentské P. Coronius, a stal se zároveň rektorem university, novými důchody rozmnožené. S akademií Karlovou odevzdány byly jesuitům též tři kostely, totiž sv. Klimenta, papeže mučedlníka, u vsi Buben na Letné u Prahy, sv. Pankráce za branou vyšehradskou a kaple betlémská (sv. Neviňátek); pak devět kollejí studujících, jež se bursy nazývaly. Rektor kolleje jesuitské dosáhl též práva povýšovati v stav šlechtický; doktoři bohosloví, jím ustanovení, měli právo na kanonikáty

u všech Svatých a u sv. Víta na Hradčanech, na Vyšehradě i v Brně a Olomouci, a byli-li zároveň stavu šlechtického, stávali se právem probošty v Litoměřicích, na Vyšehradě a v Brně; doktoři práv stávali se c. k. radami appelačními a dvorními; také doktorům lékařství mohl rektor jesuitů udíleti šlechtictví. Pro výhody tyto oblíbili si již r. 1622 někteří nekatoličtí professoři akademie pražské společnosť církve římské, zejména *Daniel Basilius z Deutschenbergu* a *M. Jan Campanus Vodňanský.* (Bližší o nich viz »Reformaci katolickou«.) Zároveň s universitou převzali jesuité také *vrchní dozor nade všemi školami v království Českém jakož i censuru všech knih.**) Téže doby z ponuknutí jesuitů nařízeno bylo od knížete z Lichtenšteina přehlídání všech skladů knihkupeckých a zapovědíno prodávání jakýchkoli knih z ciziny do Prahy přivážených až do dalšího rozkazu.

Taktéž k radě jesuitů a k naléhání papežského vyslance Karaffy od císaře vydáno bylo nařízení, aby svátek Husův, jenž podle ústavních zřízení království Českého do řady svátků dvorních a úředních naroveň s katolickými byl zaznamenán a až potud dne 6. července slavně se světil, vymazán byl z českého kalendáře; a tak *odstraněno bylo uctění památky M. Jana Husa.* A aby již nikdež nepozůstávalo ani nejmenšího znamení náboženství podobojí, *odstraněny byly* s průčelí chrámů a s jiných míst *kalichy*, obzvláště pak onen veliký kalich měděný s průčelí chrámu Týnského podniknutím jesuity P. Jiřího Plachého (Ferus).

Aby však jesuité po odstranění kněží a učitelů nekatolických a všech překážek vytčených vydatněji přispěti mohli k povznešení víry katolické, snažili se nedostatku kněží katolických odpomoci, zvláště pak *rozmnožiti počet kněží svých* obnovením nadání, při kolleji pražské u sv. Klimenta předešle zařízených na vychování chudých studujících, kteří by se stavu duchovnímu oddali. Byla to zejména *nadání semináře chovanců papežských a nadání královny Anny*, manželky krale Matyáše,

---

*) Marně protestoval proti tomu, jakož i proti odevzdání university jesuitům arcibiskup pražský Lobelius, zvláště pak jeho nástupce kardinál Harrach, který po 20 let práv svých na universitu též bez úspěchu se domahal.

r. 1618 v konviktě jesuitském založené. K témuž účelu dle návrhu jesuitů nově zřízena byla při kolleji pražské mnohá jiná nadání, k nímž náležela *nadání království Českého*, od Albrechta z Waldšteina r. 1622 zřízené z pokuty 10.000 kop míš. jednomu židovi uložené; zvláště pak *nadání Ferdinandovo*, též r. 1622 založené od císaře Ferdinanda II. jistinou 60.000 kop. míš., na statcích konfiskovaných zůstavenou, a *nadání alumnatu pro budoucí kněze v království Českém*, k němuž Ferdinand II. r. 1629 ze statků konfiskovaných na 100.000 zl. k ruce jesuitského konviktu vykázal.*)

Také na *Moravě* založil císař Ferdinand II. r. 1624 při konviktu olomouckém fundací Ferdinandovu pro neurčitý počet alumnů, mezi nimiž nejméně z třetího dílu měli býti schudlí jinochové šlechtičtí ze zemí království Českého, ostatní pak chovanci takoví, kteří by se na Moravě stavu duchovnímu věnovali; k vydržování těchto alumnů daroval císař kolleji olomoucké panství Nový Jičín.

Mimo to hleděli jesuité nabýti větších důchodů pro kolleje své, zvláště získáním mnohých statků konfiskovaných. Tak docílili toho, že král Ferdinand II. již dne 27. března r. 1621 kolleji pražské u sv. Klimenta náhradou za škody v čas vzpoury utrpené daroval zabavené *dvory v Jenštejně a v Děchtarech* pak statek *Sluhy* v sumě 20.800 kop. míš., jakož i tři domy v Praze s vinicemi v sumě 18.000 kop míš. a osm vinic při městě Mostě. Potom téže kolleji r 1621 postoupeny a dle cís. resoluce dne 13. května r. 1623 na srážku fundace, jí od císaře v sumě 400 000 kop. míš. udělené, darovány byly v sumě 200.000 zl. rýn. statky konfiskované *Úšť* (Ústěk), *Liběšice, Jištěrpy, Levín, Vernešice, Vrbice, Rochov a Tečíněves.* K tomu nabyla kollej pražská koupí r. 1621 statky *Tuchoměřice* a *Čičovice* za 36.000 kop. míš., z kteréžto sumy jí darováno bylo od císaře 16.000 kop král. fisku v pokuté připadlých; potom r. 1623 koupila kollej statek *Borovany* za 14.000 kop. míš. a zřídila si nová sídla (residence) v *Tuchoměřicích* pro 4 členy a v *Liběšicích* pro 20 členů. — Také kolleji jesuitské v *Chomútově* náhradou za deputat zadržely od císaře r. 1623 daro-

* Bližší zprávy o těchto nadáních jsou ve spise našem »Reformace katolická« str. 31.

vány byly statky *Běšice* a *Nové Sedlo* v sumě 22.884 kop míš. K tomu koupila táž kollej r. 1623 statek *Velemyšloves* za 25.700 kop míš. a dostala zástavou a potom koupí statek *Brusy*. — Na *Moravě* dostala kollej *olomoucká* r. 1622 od císaře darem konfiskovaný statek *Čejkovice*, za 20.342 dolarů moravských odhadnutý. Kolleji *brněnské* daroval císař r. 1622 náhradou za škodu v čas vzpoury jí učiněnou statek *Polehradice* (Bolehradice), potom r. 1623 k lepšímu vychování noviců statek *Řečkovice*. — *V Slezsku* pak r. 1622 založil biskup vratislavský arcivévoda Karel novou kollej jesuitskou pro 60 členů v *Nisé*, k jejíž upravení vykázal z mincovny své 91.000 kop. míš. a k nadání její postoupil konfiskované panství *Albrechtice*, a k tomu ještě daroval z dědictví svého 60.000 kop míš. — Taktéž dle nařízení arcivévody Karla ze dne 25. července r. 1623 zřízena byla jesuitům v *Kladsku* nová kollej náhradou za kollej r. 1618 od lidu zbořenou.*)

Tímto způsobem, když rozmnoženy byly důchody kollejí jesuitských, k rozkazu generála řádu Mutia *zřízena byla roku 1623 nová provincie Česká Tovaryšstva Ježíšova*, obsahující kolleje a sídla jesuitů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku se nalézající. V *Čechách* přibyla k předešlým kollejím r. 1624 kollej v *Jičíně*, od Albrechta z Waldsteina založená pro 40 členů, jimž k užívání statek *Milčeves* byl postoupen; potom kollej v *Kutné Hoře*, jíž od císaře vykázány byly statky obci Kutnohorské a jiným účastníkům vzpoury minulé v pokutě odňaté. — Téhož roku také na *Moravě* založeny byly nové kolleje jesuitské v *Jihlavě* a v *Znojmě* od Michala Adolfa hraběte z Althanu, jenž je nadal mnohými statky, které ze statků konfiskovaných od císaře za 45.000 zl. rýn. byl obdržel. — Potom r. 1625 založen byl pro novou provincii českou *dům professní* při kostele sv. Mikuláše v Menším městě pražském, k němuž r. 1628 připojena byla též kollej a gymnasium. Téhož roku (1625) založena byla v *Slezsku* od císaře jesuitům kollej v *Hlohově*, k jejímuž nadání vykázáno 70.000 kop míš.**)

---

*) Obšírné zprávy o těchto kollejích a jejich statcích obsahuje spis náš »Statky a jmění kollejí jesuitských«.

**) Bližší zprávy o těchto kollejích viz ve spise našem »Statky a jmění kollejí jesuitských«.

Takto nabyli jesuité již na počátku druhé doby působení svého v zemích království Českého nejenom prostředků k řádnému vychování svému, nýbrž i veliké moci, která časem nesmírně vzrostla.

Za takových poměrů příznivých přikročili jesuité k obnovování katolického náboženství mezi lidem a obyvateli v Čechách a na Moravě. Aby lid víře katolické získali a v ní upevnili, rozšiřovali mezi ním zdarma množství knih náboženských, jazykem českým vydávaných, zvláště od jesuity P. Jakuba Colense přeložených*); dětem pak dávali do rukou *katechismus veršový* a k zpívání uspořádaný, aby půvabem nápěvu povzbuzovány jej v chrámě i doma zpívaly a tak hlouběji v paměť si vštípily. Aby však lid k čítání knih katolických byl přinucen, brali mu jesuité všude z rukou knihy proti učení katolickému směřující a veřejně je pálili; již r. 1623 veliké množství knih evangelických v Čechách a na Moravě bylo ohněm zničeno. Obzvláštní pak péči věnovali jesuité křesťanskému cvičení, kteréž jejich kněží anebo studující theologie a filosofie, jakož i novicové zvláště v Praze a Olomouci v chrámech jesuitských každou neděli konali. Přes to všechno byl velmi skrovný počet nekatolíků, jež jesuité r. 1623—1624 v provincii České na pravou cestu uvedli; byloť jich úhrnem v Čechách 8152 a na Moravě 5337.

Protož k radě jesuitův a k naléhání papežského vyslance Caraffy vyhlášeno bylo dne 9. dubna r. 1624 cís. nařízení, dle něhož ve všech zemích království Českého nemělo býti provozováno žádné jiné náboženství mimo katolické.

Když však nejenom obyvatelstvo měst královských, nýbrž i lid poddaný na panstvích odporoval všemu poučení, počalo se dle rady jesuitů r. 1625 při reformaci užívati prostředků přísnějších, ano i moci a násilí, zvláště ubytováním vojska. Těmito prostředky obráceno bylo od jesuitů v Čechách a na Moravě r. 1625 úhrnem 18.479 osob a r. 1626 v jedné sumě 25.144 nekatolíků.

Zvláště pak r. 1625 a r. 1626 nekatolické obyvatelstvo mnohých král. měst přivedeno bylo k víře katolické zastavo-

---

*) Seznam těchto spisů viz »Reformace katolická« str. 109.

váním a odnímáním živností městských, vkládáním vojska a rozličným týráním a trýzněním. Přemnozí však měšťané, nemohouce dále snésti týraní a soužení od vojáků jim vložených, opouštěli statky své a utíkali ze země. Dle zpráv cís. rychtářů, na komoru českou podaných, odešlo pro náboženství do ciziny, z Prahy a z ostatních měst královských od r. 1624—1627 v jedné sumě 1731 měšťanů s rodinami svými, aby sužování vojenského byli sprošténi. Mezi těmito vystěhovalci bylo mnoho mužů vynikajících vědou a uměním, jakož i valný počet předních a nejbohatších měšťanů, čímž zemi ohromná škoda byla způsobena.*)

Aby však ubíhání měšťanů nekatolických se zabránilo, dle nařízení král. komory ze dne 24. února a 2. března r. 1626 cís. rychtářům měst pražských i ostatních měst královských daného zabaveny býti měly statky všech měšťanů pro náboženství ze země zběhlých, třeba by je již byli prodali neb jiným osobám postoupili.

Ale lutheranské obyvatelstvo král. měst horních, jakož i města Chebu odporovalo ještě dlouho nápravě náboženské a zůstalo nepřístupné vyučováví od jesuitů, jež kaziteli evangelia nazývalo a veřejně všemožným způsobem tupilo a hanělo. A tak zmařeny byly všecky snahy jesuitů, zvláště P. Lamormaina, jenž císaře k obnovení reformace v těchto městech neustále napomínal, dokládaje, že náboženský stav jejich na nejvýše jest záhubný, kdežto by tato města na pomezí ležící měla býti hradbou proti zemím německých knížat nekatolických.**) Aby však obyvatelstvo měst královských bylo pohnuto přestoupiti k víře katolické, cís. resolucí z dne 19. dubna r. 1627 král. komoře poručeno bylo, aby všem král. městům a jejich obyvatelům, když by k víře katolické přistoupili, všechny pokuty pro jejich provinění v zpouře minulé byly prominuty, a městům navráceny statky jim odňaté, které by nebyly ještě jiným osobám postoupeny. Naproti tomu měšťanům nekatolickým měly živnosti městské býti zastaveny a odňaty.

---

*) Další zprávy o tom všem obsahuje spis náš »Reformace katolická« str. 54—71.

**) Obšírné zprávy o tom obsahuje spis náš »Reformace katolická«.

Potom vedle dekretu komise reformační z dne 31. srpna r. 1627 následovati mělo trestání jak na statcích tak i na hrdle toho každého, kdo by postížen byl v tom, že někoho od obrácení se k víře katolické buď řečí nebo skutkem odvracoval aneb k stěhování se pryč ze země komukoli radil. Mimo to žádnému měšťanu a obyvateli pro náboženství ze země se stěhujícím nedopouštělo se sirotků jim svěřených ze země vyvozovati. — Přece však mnozí nekatoličtí měšťané zvláště v městech pražských a horních setrvali v urputnosti své, užívajíce všelikých výmluv k průtahu reformace vedoucích.*)

Ještě více a rázněji než-li obyvatelstvo měst královských odporoval lid poddaný na panstvích vrchností nekatolických i katolických opravě náboženské. Hlavní příčinou tohoto odporu byli kazatelé nekatoličtí, které i přes opětné a nejpřísnější cís. nařízení mnozí nekatoličtí majetníci statků přechovávali. Mimo to i od některých vrchností katolických oprava náboženství v krajích nebyla dle cís. nařízení předsevzata, zvláště proto, aby lid poddaný ze statků neutíkal a tak statky jejich nezpustly. Protož k naléhání jesuitů vedle cís. nařízení z dne 11. ledna r. 1626 propuštěni býti měli všickni nekatoličtí úředníci, hejtmané a vladaři (regenti) statků; poddaní pak tvrdošijní měli od vrchností přivedeni býti k víře katolické i vězením a tužším o samém chlebě a vodě postem; mimo to zapovědíno bylo poddaným nekatolickým vstupovati v stav manželský, a nářízeno, aby každý, kdo by proti tomu jednal, potrestán byl ztrátou poovice jmění svého.

Když však ani tato nařízení neměla účinku valného, počalo se vkládati vojsko také do příbytku nekatolických poddaných, od nichž tak dlouho mělo býti vydržováno, až by k víře katolické přistoupili. Tímto ubytováním vojska, zvláště jízdectva Dona Martina de Huerta, které týráním a sužováním nekatolíků nad ostatní vynikalo, na mnohých statcích soukromých i na některých panstvích komorních lid poddaný v městech a městečkách, někde i na vesnicích k víře katolické násilně byl přiveden. Mnozí však, zvláště lid vesnický, utíkali před vojskem, skrývali se po horách a po lesích, nechtějíce se na-

*) Viz spis náš »Reformace katolická« str. 78—105.

vrátiti k živnostem svým od vojáků zpustošeným, tak že mnohdy jako zvěř byli honěni. Valný pak počet nekatolických poddaných (dle zprávy Viléma hraběte Slavaty přes 30.000 osedlých, nepočítaje v to ženy, děti a jiný lid svobodný) utekl r. 1626 pro násilí vojenské do zemí sousedních, zvláště do Saska, Míšenska a Lužice. Utíkáním nekatolických poddaných pro náboženství a obtížnosti vojenské ve všech krajích, jak v městech a na panstvích královských a věnných, tak i na jiných statcích nacházelo se namnoze pustých gruntův a dědin ladem ležících.

Na některých panstvích a statcích zpečovali se poddaní k víře katolické přistoupiti a jsouce od vrchností neb od komissařů reformačních dle rady jesuitů mocí nuceni k navštěvování služeb Božích, vzbouřili se proti vrchnostem svým. Tito vzbouřenci byli však vojskem přemoženi, mnozí z nich zajati a nejpřísněji potrestáni; někteří z nich kolem lámáni, jiní oběšeni nebo sťati, mnozí zohaveni vypálením znamení na čele nebo uříznutím uší a nosů.*) Bouřlivý a tvrdošijný lid poddaný měl pak býti skrocen vkládáním vojska a pomocí jesuitů k víře katolické přiveden. Ale náprava lidu poddaného přece se nedařila, protože mnohé vrchnosti nekatolické na statcích svých přechovávaly a podporovaly kazatele a učitele protestantské a tak i poddané své podněcovaly k odporu proti nápravě náboženské. Marně vyhrožovalo se takovým vrchnostem pokutami, posléze i odnětím statků jejich.

Protož nastoupilo se konečně také na reformaci šlechty nekatolické k naléhání jesuity P. Lamormaina, papežského vyslance Caraffy a kardinálů Dietrichšteina a Harracha, kteří císaři dali na uváženou, nebudou-li napraveni nekatoličtí obyvatelé stavu panského a rytířského, že jest naděti se málo nebo ničeho z nápravy jejich poddaných.

A tak vymohli na císaři rozkaz dne 26. a 31. července r. 1627 daný, dle něhož nařízena byla všeobecná reformace zvláště v příčině osob stavu panského a rytířského s tím doložením, že všickni nekatoličtí šlechtici ve lhůtě šesti měsíců přistoupiti měli k víře katolické. Kdo by však z nich v lhůtě

*) Obšírné zprávy o tom viz spis náš »Reformace katolická« (str. 121—129).

vytčené na pravou víru se neobrátil, tomu nemělo býti povoleno, aby déle v zemi zůstával a statky své osobně držel, nýbrž každý měl statky své buď svým příbuzným katolickým aneb jiným katolickým obyvatelům v druhé lhůtě šesti měsíců k tomu prodloužené prodati a po vyjítí té lhůty ze zemí království Českého se vystěhovati.

Následkem těchto nařízení mnozí z obyvatelů stavů vyšších pohnuti jsouce zvláště domluvami jesuitů, přestoupili k náboženství katolickému a proto také osvobozeni byli pokuty za pardon jim udělený. Někteří však šlechtici přistoupili jen na oko k víře katolické aby v zemi zůstati mohli, zaopatřivše sobě úplatky falešné cedulky zpovědní od katolických kněží neb od jiných osob, které jim k vůli zpověď a přijímání několikrát pod jiným jménem vykonaly.*) Ale přemnozí nekatoličtí šlechtici hleděli statky své v čase jim vyměřeném prodati a vystěhovali se ze země s rodinami svými. Počet jich po výroku současného Viléma Slavaty vynášel 185 rodin ze stavu panského a rytířského, bylo jich však mnohem více, neboť dle seznamu našeho vystěhovalo se pro náboženství ze země 369 osob stavů vyšších.**) Mnozí však z těchto vystěhovalců vraceli se z rozličných příčin do země, kde se zdržovali buď na statcích svých které dosavad neprodali, neb u katolických příbuzných, kteréž i od víry jejich odvraceli. Protož dle cís. nařízení z dne 18. října r. 1628 všecky nekatolické osoby stavu vyššího, zvláště pak vystěhovalci do země se navrátivší, uvězněni býti měli v Bílé věži na hradě pražském, a když by ve lhůtě k jich obrácení dané k víře katolické nepřistoupili, ze země vypověděni býti měli proti reversu, že se pod ztrátou statkův i hrdla do zemí království Českého nikdy jinak než v katolickém způsobu nenavrátí.

Ale přes všecka nařízení vytčená a v letech následujících opětovaná zůstávaly ještě dlouho v zemi mnohé osoby nekato-

---

*) Obšírné zprávy o tom všem viz spis náš »Reformace katolická« str. 174—176.

**) Do této sumy nejsou pojati 52 šlechtici, kteří hned po bitvě bělohorské pro účastenství své ve vzpouře ze země sjeli. — Bližší zprávy o všech těch vystěhovalcích podány jsou ve spisech našich »Dějiny konfiskací v Čechách« a »Reformace katolická«, str. 176—216.

lické stavu vyššího jakož i někteří úředníci na statcích vrchností katolických. Zvláště Albrecht z *Waldšteina* ponechal na statcích svých v knížetství Fridlandském mnohé úředníky i hejtmany vyznání evangelického a dovolil nekatolickým manům svým na statcích lenních zůstati i kazatele své držeti; nechtělť vůbec zaříditi k obrácení poddaných svých ony prostředky přísné a ukrutné, jichž se podle rady jesuitů všude jinde užívalo, takže v knížetství jeho na ten čas byl takový blahobyt, že Slavata sám je nazývá zemí šťastnou (terra felix), ostatní však Čechy zemí spustlou (terra deserta). Proto také strojil jesuita P. Vilém *Lamormain* Waldšteinovi od r. 1628 úklady, jimiž konečně pád Waldšteinův způsobil.

Když pak z mnohých panství a statků nekatolické vrchnosti byly násilím odstraněny, přikročilo se opět násilně k reformaci tvrdošíjného lidu poddaného. K tomu účelu posláno bylo s jesuity k reformaci té povolanými do každého kraje 100 vojáků pěších a 50 jízdních. Pomocí tohoto vojska a přičiněním jesuitů obráceno bylo od r. 1627 až do r. 1630 v Čechách a na Moravě úhrnem 160.666 nekatolíků Ale na některých panstvích v Čechách, zvláště na panstvích Fridlanských, kde konečně dle cís. nařízení také r. 1629 oprava náboženská předsevzata býti musila, postavil se lid poddaný na odpor vojsku, k násilí podněcovanému od jesuitů, zejména od jesuity z kolleje jičínské P. Matiáše *Burnatia*, jenž nesmírnou horlivosť a přísnosť svou životem zaplatil; bylť od měšťanů rovenských ukrutně zabit.*)

Na *Moravě* však měla náprava náboženská výsledek skvělejší. Neboť biskup olomoucký, kardinal František z Dietrichšteina, gubernator markrabství Moravského, jemuž od císaře svěřeno bylo provedení reformace, všemožně se přičiňoval, aby k úplnému rozkvětu přivedl náboženství katolické, kromě něhož dle vůle císařovy žádné jiné učení v zemi trpěti se nemělo. Aby toho dosáhl, hleděl především zlomiti moc šlechty nekatolické. K tomu nejvíce přispělo přísné potrestání náčelníků a

---

*) Obšírná zpráva o piklech jesuitů proti Waldšteinovi a o činnosti jesuitů, zvláště P. Burnatia na panstvích knížete Friedlandského podána jest ve spisech našich »Dějiny konfiskací« a »Reformace katolická v Čechách« (str. 143—156).

účastníků vzpoury předešlé buď na hrdle a na statcích, neb vyhostěním ze země, jakož i zrušení všelikých práv stavovských. V městech pak skrze komisary od Dietrichšteina nařízené již r. 1621 obnovena byla rada propuštěním z povinnosti konšelské všech osob nekatolických a dosazením pouhých katolíků na místa jejich. Potom po celém markrabství vyzdviženo bylo ze všech far kněžstvo podobojí a doplňováno pokud možná kněžími pod jednou. Kněžím pak evangelickým, kteří se mezi svými důvěrnějšími posluchači ještě zdržovali, nařízeno bylo, aby pod propadením hrdla s manželkami a dětmi svými v osmi dnech se odebrali ven ze země a do ní nenavracovali se do smrti. (Skála V. 69 a 315.)*) Obyvatelstvo měst a lidé poddaní obracováni byli na katolictví obzvláštní činností jesuitů, od kardinala podporovaných pomocí vojenskou, a kdo z měšťanstva a ze šlechty k víře katolické přistoupiti nechtěl, musil se vystěhovali ze země. Nejprve vypovězeni byli již r. 1621 *Novokřestěnci*, z nichž pak dle cís. rozkazu z dne 17. září r. 1622 každý, kdo by ještě v zemi zůstal aneb do ní by se navrátil, bez milosti trestán býti měl na hrdle. Následkem toho vystěhovalo se několik tisíc Novokřesťanců, ač přece někteří tajně v zemi se zdržovali; tito však r. 1624 a 1628 na dobro ze země byli vyhnáni. Týž osud zastihl pak také protestanty, jakož i kališníky a Bratry (pikharty), s nimiž jesuité ničeho pořiditi nemohli.

S většími nesnázemi nežli v Čechách a na Moravě spojena byla činnosť jesuitů v *Slezsku*, takže neměla z počátku skoro žádného výsledku; neboť obráceno bylo r. 1622 v *Hlohově* jenom 10 a v *Nise* 105 nekatolíků. Potom r. 1628 a 1629 přivedli jesuité nisenští, ač podporováni byly velmi od správce panství biskupa vratislavského pomocí vojska, v městě *Nise* jenom 778 osob k víře katolické.

Taktéž jesuité z kolleje olomoucké r. 1625 do *Opavy* dle přání knížete Karla z Lichtenšteina vyslání, musili již r. 1626 opustiti toto město, když se Mansfeldovi připojilo; brzy však, když se r. 1627 Albrecht z Waldšteina Opavy opět zmocnil, odevzdal

*) Obšírnější zprávy o tom všem viz »Brandl, Kniha pro každého Moravana«, str. 246—253.

jesuitům dle císařské vůle nazpět tam poslaným správu všech kostelů v celém knížetství Opavském a vykázal jim s cís. povolením z pokuty obci Opavské za její provinění uložené 43.000 zl. rýn. k založení kolleje, kterou jim pak r. 1629 kníže Karel z Lichtenšteina zřídil.

Také v *knížetství Těšínském* potkalo se obnovování náboženství katolického, r. 1628 od Karla Hanibala z Donína mocí vojenskou předsevzaté s velkým odporem obyvatelstva evangelického, takže tam jesuité z kolleje olomoucké r. 1629 jenom 1240 osob k víře katolické přivedli.

Podobně *v hrabství Kladském*, tehdáž ještě k Čechám náležejícím, působením jesuitů kolleje kladské od r. 1625 až do r. 1627 obráceno bylo jenom 677 nekatolíkův. Pročež počátkem roku 1628 vedle poručení krále Ferdinanda III., na ten čas pána Kladska, nařízena byla oprava náboženská pomocí jesuitů skrze zvláštní cís. komisaře, Karla barona Fuchse, cís. hejtmana kladského, a Jana Arbogasta hraběte z Annebergu. Avšak ani cís. komisaři ani jesuité neosvědčili se valně při této reformaci, takže sám arcibiskupský komisař, děkan kladský Jeronym *Keck z Eisersdorfu,* ve zprávě své dne 9. srpna r. 1628 arcibiskupovi pražskému podané velmi do nich si stěžoval, dokládaje, že špatně poradili zájmům katolického náboženství, ba původem jejich že mnozí již na víru obrácení uprchli a opět k bludům se naklonili. Neboť nenadálým násilím vojenským, kterým se na nekatolíky přikročilo, uchýlili se tito raději z Kladska do míst nekatolíky osedlých a tak setřásli se sebe jho branné moci, nežli aby dále se brali cestou k pravé víře vedoucí. I manželky katolických mužů, posud nehrubě poučeny byvše, z Kladska uprchly a opustily manžely své, jen aby uvarovaly se zpupnosti vojska. Z král. města *Habelschwerdtu*, kde měšťanstvo pro odpor svůj vojskem do kostela k vyučování bylo sháněno, ušlo jich více nežli sto osob. Vojenské zakročení mělo v zápětí mnoho krutostí. Žoldnéři vkročivše do domu jednoho každého měšťana, křičeli, aby všickni se zavázali, že obrátí se k náboženství katolickému; zatím pak dopouštěli se všemožných přechvatů a i svatokrádeže a nestydatosti by byli páchali, kdyby se jim byl děkan Keck nepostavil na odpor a některým nekatolíkům déle neshověl. Tím však nebyli spokojeni jesuité, ani cís

hejtman, jenž jesuitům nakloněn byl přízní svou, takže všemožně se snažil, aby právomoc arcibiskupského komisaře na ně přenesl, i podle sil svých je podporoval, když si svémocně všeliké spravedlnosti ke kostelu a lidu osobovali. — A tak jenom mírnosti děkana Kecka bylo to přičítati, že r. 1628 *v Kladsku* na 560 obyvatelů a *v Habelschwerdtu* na 500 osob přijalo víru katolickou. Potom r. 1629 obráceno bylo v hrabství kladském jesuity kolleje kladské 1489 nekatolíků, z nichž připadlo na město *Frankenstein* 1000 osob, které vojskem od Karla purkrabího z Donína tam vloženým přinuceny k víře katolické přistoupily. (Krásl, Kardinal Harrach str. 82. — Schmidl, III. 991.)

Podobným způsobem prováděla se oprava náboženská roku 1628 *v knížectví Hlohovském* též původem jesuitů. Neboť když k jejich nalehání vedle císař. nařízení ze dne 26. dubna r. 1628 odevzdán býti měl katolíkům kostel sv. Mikuláše v Hlohově, jenž jediný náležel měšťanům evangelickým (ačkoliv jich 967 při městě bylo, kdežto 140 měšťanů katolických mělo již 7 kostelů), opřeli se měšťané evangeličtí tomuto rozkazu mocí brannou a nechtěli kostel svůj postoupitt jesuitům. Protož vtrhli komisaři reformační, Karel Hannibal purkrabí z Donína, pán na Wartemberku a president komory slezské, a Jiří hrabě z Opperštorfu, cís. rada a hejtman knížectví Hlohovského, nenadále v noci dne 26. října roku 1628 do města s celým plukem vojska Lichtenšteinského a osadili všecky ulice a domy nekatolíků. Dva měšťané, kteří se odevzdání dotčeného kostela nejvíce protivili, byli jati a jakožto původcové té vzpoury na hrdle potrestáni; ostatní pak nesnesitelným týráním vojenským přinuceni jsouce, přistoupili k víře katolické. Přece však musila rada městská a cela obec komisařům reformačním zvláštním spisem potvrditi, že dobrovolně přijali víru katolickou. Takto když mocí vojenskou od purkrabího z Donína vzpoura Hlohovských byla potlačena, odňaty byly měšťanům všecky knihy nekatolické a přičiněním jesuitů přivedeno přes 6000 osob k víře katolické. A aby tato v městě Hlohově navždy byla zachována, snešením rady městské ze dne 4. listopadu r. 1628, od císaře schváleným, ustanoveno bylo, aby každý nekatolík za půl léta vystěhoval se z města, pak aby budoucně nikdo neobdržel práva měšťanského ani do některého cechu přijat nebyl za mistra, kdo by nebyl katolíkem;

též aby nikdo knih kacířských nepodržel a neprodával, ani dítek svých neposílal do škol nekatolických.

Potom teprv město Hlohov, z něhož se vystěhovalo mnoho měšťanů do Polska, osvobozeno bylo ubytování 3000 mužů vojska, kteréž pak Donín do ostatních měst knížectví Hlohovského vkládal, aby je přinutil k přijetí víry katolické. Tak obrácena byla města *Gora*, *Frýstat*, *Sprotava*, *Grünberg*, *Svěbodzim a Polkovice,* v celém pak knížectví Hlohovském získali jesuité přes 20.000 nekatolíků.

Ale již roku následujícího (1629) odpadli měšťané v městech vytčených, zvláště *v Grünbergu* od víry katolické. Proto od cís. hejtmana hraběte z Opperštorfu a velitele vojska, purkrabího z Donína, město Grünberg vojskem bylo obklíčeno a vzato, při čemž osm měšťanů na odpor se postavivších bylo zabito, ostatní pak, zvláště původcové vzpoury z města utekli; brzy však se navrátivše, novou přísahou se zavázali císaři a církvi katolické; přemnozí pak, kteří toho nechtěli učiniti, pro účastenství své v nové vzpouře veřejně byli mrskáni a ze země vypovězeni. Tím zastrašená ostatní města v knížectví Hlohovském, zejména *Bytom*, *Hirschberg a Gora,* slíbila věrnosť a setrvalosť u víře katolické. Aby pak slibu svému dostáti musila, vloženo bylo do jednotlivých měst něco vojska, a pobrány lidu všecky knihy nekatolické, též poručeno od cís. hejtmana, aby byl vypovězen každý, kdo by se znova nepřihlásil ve dvou nedělích k víře katolické. (Schmidl, Histor. Soc. Jesu, III. 844, 910, 998 a 1001.)

Konečně též veškerá města *v knížectví Svídnickém a Javorském* měla přistoupiti k víře katolické Aby však měšťané dle příkladu Hlohovských cís. nařízení se neprotivili, poslal purkrabí z Donína r. 1629 silné oddělení vojska z knížectví Hlohovského k obsazení měst *Svídnic a Javor.* Nicméně v těchto a v jiných městech vzdorovalo obyvatelstvo cís. nařízení, zvláště ve *Lvovci* ženy, které cís. hejtmana obou knížectví Henricha sv. pána z Bibran, když na provedení reformace tuze nalehal, pronásledovaly noži a kamením, takže ledva z města útěkem vyvázl. Když tak ani vložením vojska ničeho se nepořídilo, zřízeno bylo vedle rozkazu krále Ferdinanda III. r. 1630 ve Svídnicích zvláštní sídlo jesuitské. Taktéž nemohli jesuité zdárně působiti v *knížectví Zahaňském*, ačkoliv jim Albrecht z Waldšteina *v Zahani* r. 1629 novou kollej založil.

Činnosť jesuitů válkami od r. 1631 přerušena.

Vpádem Sasů do Čech r. 1631 zvláště pak za let následujících válkou, od Švédův od r. 1639 až do míru westfalského r. 1648 vedenou, přerušena a omezena byla další činnosť jesuitů, kteří obávajíce se nepřítele časem opouštěli i sídla svá. K těmto sídlům přibyly té doby residence v Chebě (r. 1628), v Žampachu (r. 1630), v Litoměřicích (r. 1630), v Klatovech (r. 1636) a v Březnici (r. 1637), z nichž pak od r. 1636—1650 zřízeny byly nové kolleje, zvláště v Hradci Králové (r. 1636), kamž jesuité ze Žampachu přesídleli.

O nepatrném výsledku působení jesuitů v Čechách za doby války od r. 1631—1649 svědčí skrovný počet nekatolíků obrácených, jenž za tu celou dobu v jedné sumě vynášel jenom 48.162 osob, z nichž nejvíce (9540) připadá na rok 1638, v kterémž k rozkazu císaře reformace lidu poddaného v krajích Litoměřickém, Boleslavském a Hradeckém byla obnovena. Za dozorce missií těch ustanovil arcibiskup pražský dle vůle císařovy jesuity učeností vynikající, kteří plnou mocí opatřeni docházeli z osady do osady, obesílali k sobě nekatolíky, pokud od missionářů byli vypátráni a postiženi, zvláště pak mocí vojenskou podporovali missionáře a dbali toho, aby shledávaly se knihy bludařské, které buď do Prahy posílali neb hned pálili *) (Schmidl, Hist. Soc. Jesu IV. — Krásl, Kardinal Harrach, str. 129). Přes to všechno minula se činnosť jesuitů skoro všeho zdaru jak mezi lidem poddaným, tak zvláště u obyvatelstva král. horních měst v kraji loketském. Toto odporovalo nejvytrvaleji opravě náboženské; nic neprospělo vkládání vojska r. 1631 předsevzaté; nic nejpřísnější tresty, jimiž bylo obyvatelstvo ohrožováno, kdyby všecky kniby své jesuitům chomútovským k prohlédnutí neodevzdalo; nic zabavování statků všech měšťanů, pro náboženství do Saska ušlých; nic pokuta r. 1632 Jachymovským v sumě 100.000 dolarův uložená pro vzpouru, proti komisi reformační a proti jesuitům způsobenou; nic neprospěl konečně r. 1636 ani slib, že městu Jachymovu potvrzeny budou výsady od císaře, jest-li obyvatelstvo k víře katolické přistoupí. Kdykoli

*) Obšírné zprávy viz spis náš »Reformace katolická«.

se dle rady jesuitů přísnějších prostředků k obrácení Jachymovských užívati počalo, odešli hned přemnozí nejzámožnější a v hornictví nejzběhlejší měšťané do Saska, čímž město ještě více zpustlo a hornictví zaniklo. Proto upuštěno bylo r. 1644 od přísného provádění reformace v městech horních, a počalo se tam pěstovati náboženství katolické pomocí kapucínů jenom mírným způsobem; ale i tím až do r. 1650 ničeho se nedosáhlo, neboť všechna města horní v kraji Loketském ještě r. 1650 byla nekatolická.

Taktéž na *Moravě* jesuité omezeni byli válkou v činnosti své, ačkoliv vydatně podporováni byli od kardinála Ditrichšteina, jenž jim pro kollej r. 1636 od šlechtičny Alžběty Zoubkové ze Zdětína nově založenou v sídle svém biskupském *Kroměříži* hrad svůj a potom výstavný dům rozsáhlý na náměstí k obývání vykázal. Avšak již r. 1643 kollegium kroměřížské od Švédů bylo vydrancováno, vypáleno a zničeno. Jesuité pak zajati a když výkupného jim uloženého 30.000 zl. zaplatiti nemohli, odvedeni do Olomouce, odkudž po zaplacení 2250 zl. rýn. od Torstensohna propuštěni jsouce, odebrali se do Brna a do Znojma, až konečně na zimu usadili se v král. městě *Hradišti*, kde dle ustanovení zakladatelky kollej původně měla býti založena, a tam s povolením císaře a kardinála nabyli stálého sídla místo zničené kolleje kroměřížské.*) — Také *v Olomouci a v Jihlavě* té doby přerušena byla často činnosť tamějších jesuitů, protože města ta po několik let od Švédů byla osazena. Přece však jesuité na Moravě od r. 1638 až do r. 1649 obrátili v jedné sumě ještě 3826 nekatolíků. Ale mezi *Valachy* nedocílili nižádných úspěchů po celou dobu války 30tileté, neboť horalé valašští hledali pomoci u Švédů, jimž za to byli nápomocni, ale za tato provinění potom od cís. vojska i od soudu mimořádného hrozně byli ztrestáni.

Ve Slezsku pak jesuité od r. 1631—1649 nemohli ničeho poříditi též pro nehody válečné a pro velký odpor obyvatelstva nekatolického. Jenom *v Kladsku a v Nise* zůstávali po celou tu dobu v nepřetržitém držení kollejí a škol svých. Také *v Opavě*

---

*) Další zprávy o kolleji hradišťské viz ve spisu našem »Jmění a statky kollejí jesuitských«.

dostali r. 1634 stálého sídla upravením kolleje od knížete Karla Eusebia z Lichtenšteina, zřídili si na statku Jemetickém, jim r. 1635 darovaném, r. 1642 též residenci, a získali církvi katolické nejenom veškeré obyvatelstvo města Opavy, nýbrž obrátili také v knížectví Opavském od r. 1633—1649 úhrnem 1012 nekatolíků. (Schmidl, Hist. Soc. Jesu IV./2. 76.) — Ale v ostatních knížectvích Slezských musili jesuité sídla svá často opustiti. Tak uprchli před nepřítelem již r. 1631 z nového sídla svého ve *Svídnicích* z důchodů krále r. 1630 založeného,*) do Kladska, odkud se sice r. 1635 opět navrátili do Svídnic, ale pro válečné nehody r. 1643 musili zase opustiti sídlo své, v němž po celou dobu působení svého od r. 1639—1642 a od r. 1645 až 1648 obrátili jenom 108 nekatolíků; také utrpěli jesuité ve Svídnicích velkou pohromu r. 1643, neboť tři z nich k rozkazu Torstensohna byli odpraveni, protože Švédy zraditi zamýšleli. (Bürkner, Geschichte der Stadt Breslau str. 203.) — Taktéž opustili jesuité r. 1633 *Hlohov* a zdržovali se po devět let v Polsku; kollej jejich v Hlohově i s kostelem od nepřítele byla vydrancována a vypálena. V knížectví pak Hlohovském r. 1639 a 1642, když Švédové pod Torstensohnem Slezsko obsadili, zavedeno bylo opět v některých městech náboženství evangelické; zvláště obyvatelstvo města *Wartenberga* a lid poddaný na panství Wartenbergském byl ještě r. 1649 veskrz nekatolický, když toto panství odevzdáno bylo jesuitům provincie České, jimž od Jana Arnošta *z Prinzenšteina* r. 1639 bylo odkázáno k založení nového sídla, kteréž jesuité r. 1649 *ve Wartenbergu,* potom však *v Lehnici* zřídili.*) — Pro vpády Švédů do země opustili jesuité r. 1635 též kollej *zahaňskou*, od knížete Waldšteina r. 1629 založenou, po jeho smrti však zpustošenou a vydrancovanou, a navrátili se teprv r. 1652 do Zahaně. (Schmidl, III. 925, IV./1. 205. a IV./2. 148 a 152.) — Z toho ze všeho jest patrno, že ve Slezsku obyvatelstvo nekatolické nemohlo býti obráceno k víře katolické podle vůle císaře, jenž sobě mírem pražským r. 1635 vyhradil *»jus reformandi«* v dotčených knížectvích a jenom protestantským knížatům slezským, zejména v knížectví Břežském, Lehnickém a Olešnickém, jakož i městu Vratislavi znovu zaručil

*) Viz spis náš »Statky kollejí jesuitských«.

svobodu vykonávání náboženství dle augšpurské konfesse. V míru pak westfalském vymohli Švédové i protestantům v bezprostředních knížectvích Slezských té výhody, že neměli býti nuceni ze země se vystěhovati, a že mohli u měst Svidnic, Javor a Hlohova míti za branou po jednom kostele pro svou bohoslužbu. (Grünhagen, Geschichte Schlesiens II.)

Uzavírajíce tímto zprávu o činnosti jesuitů v zemích království Českého za doby války třicetileté, vytknouti ještě musíme, že ke konci této války jednotliví jesuité též se vyznamenali hrdinským hájením měst proti Švédům. Tak za doby oblehání města *Brna* skrze Švédy r. 1645 stál jesuita P. *Jan Kořínek* s jesuitou *Molibickým* v čele legie akademické, z mládeže studující tam zřízené. Potom r. 1648 jesuita P. *Jiří Plachý* (Ferus) pomáhal v čele mládeže akademické brániti Starého města pražského proti Švédům, a jsa muž srdnatý, rázný a odvážlivý, konal se studujícími po celý čas obležení švédského při obhajování Starého a Nového města platné služby. Mimo to vynikali oba tito jesuité činností svou literární a duchovní. Tak sepsal a vydal Plachý mnoho knih latinských, nejvíce však českých obsahu náboženského, mravoučného a dějepisného, zejména roku 1630 »*Mappu katolickou*«, jednající o obrácení národů všeho světa na víru katolickou, pak modlitební knihu »*Velký Nebeklíč*« pro pohlaví ženské, dále životy mnohých svatých, sv. Ignacia, sv. Františka a sv. Isidora, i svatých patronů českých, kteréžto poslední ozdobeny jsou obrázky od Skrety rytými; konečně také spisy, ducha doby té označující, jako: O stavu duší v očistci, o radostech nebeských (*De coelestibus gaudiis*), o trestech pekelných (De poenis inferi); zázraky P. Marie Svatohorské a Pouť nejsv. P. Marie k boží krvi v Neukirchu v Bavořích. Vydáním těchto spisů, jakož i kázáními svými, v nichž proti nemravům času svého příliš horlil, snažil se Plachý až do své smrti r. 1659 přispívati k rozšíření a upevnění víry katolické. — Taktéž působil *Kořínek* blahodárně zvláště v kolleji kutnohorské, kdež sbíral historické paměti a listiny města Kutné Hory se týkající, z nichž pak sepsal a r. 1675 vydal »*Staré paměti kutnohorské*«; zvláštní pak lásky a důvěry požíval Kořínek *v Litoměřicích*, kde byl rektorem kolleje r. 1643 z ta-

mější residence zřízené, jak u duchovenstva, tak i u obecenstva, kteréž jej vůbec andělem míru a pokoje nazývalo. Zemřel roku 1681 v kolleji pražské.

Nepatrný výsledek reformační činnosti jesuitů r 1650 opět zahájené.

Ačkoliv k obracení nekatolíků v zemích království Českého užíváno bylo prostředků přísných a násilných, přece působením jesuitů v těchto zemích od r. 1621 až do r. 1649 obráceno bylo úhrnem jenom 260 633 nekatolíků. Dle zpráv jesuitů samých nebyl po skončení války r. 1649 ani třetí díl Čech skutečně katolickým a z lidu poddaného ledva každý pátý člověk, mimo to málo kdo z obrácených byl tak pevný u víře katolické, aby od ní hned neodpadl, když bez trestu to učiniti mohl. Zvláště pak skoro všecken lid poddaný v severních a východních Čechách, zejména v krajích Hradeckém, Boleslavském, Litoměřickém, Loketském a Chebském, setrval při náboženství nekatolickém až do konce války třicetileté.

Pročež hned r. 1650 zahájena byla missionářská činnosť jesuitů ve větších rozměrech, zvláště v krajinách, kde pro nedostatek kněží většina far zůstávala neosazená a duchovní správy naprosto se nedostávalo. Ale činnosť jesuitů minula se obyčejně zdárného výsledku, neboť přílišná horlivosť jesuitů a přísnosť majitelů panství způsobila r. 1651 povstání lidu, kteréž teprve brannou mocí bylo potlačeno. Proto nebyli jesuité oblíbeni, takže mnozí faráři r. 1651 žádali u konsistoře, aby se jim poslali za missionáře kapucíni; jesuity prý lid venkovský nenávidí. Jenom někteří jesuité hleděli lid nekatolický získati mírným spůsobem; zvláště pak vynikal mírnou činností missionářskou jesuita *Bridel* (Bridelius) v Hradecku, Chrudimsku, Čáslavsku a Boleslavsku; pak jesuita Adam *Kravařský* na Hradecku, kdež také působil jesuita Bohuslav *Balbín*, jenž pro lidskosť a šlechetnou povahu svou velmi byl oblíben.

Ke konci r. 1651 povzbuzením jesuitů a k naléhání generálního vikáře *Karamuele* (Caramuel) přikročilo se dle král. nařízení ze dne 3. června roku 1651 a podle král. instrukce, 25. října t. r. dané, opět co nejpřísněji k nekatolickým obyva-

telům a poddaným uvězňováním, vypovídáním ze země a vkládáním vojska i pokutováním všech, kdo by obyvatele pro víru zběhlé přechovávali. Při této obnovené reformaci činnými byli *v kraji Hradeckém* missionáři z kolleje jesuitské v Hradci Králové, zejména P. Adam Kravařsky, Jan Christoforus, Karel Schweger, Jan Slavikovský, Arnold Engel, Augustin Rappolt, Mikuláš Luch a Bartoloměj Bukovský, jichž přičiněním koncem r. 1651 a počátkem r. 1652 na panstvích Opočenském, Novoměstském, Náchodském a Smiřickém, pak na všech ostatních panstvích a statcích kraje Hradeckého veskrz mocí vojenskou k víře katolické přivedeno bylo 46.492 poddaných a 9 obyvatelů stavu vyššího. Naproti tomu uteklo 5477 poddaných ze strachu násilí vojenského od statků svých do sousedního Slezska. Podobným způsobem obráceno bylo r. 1652 od missionářů jesuitských *v kraji Boleslavském* 26.543 poddaných zvláště na panstvích Fridlandském, Rohoseckém, Semilském a Maloskalském, Svijanském a Skalském, Grabšteinském, Dubském a Hodkovickém Kostském a Turnovském; naproti tomu uprchlo již před příchodem missionářů od statků svých ze země 10.817 poddaných. Taktéž provedena byla pomocí vojska a přičiněním jesuitů náprava náboženská již r. 1651 poddaných skoro na všech panstvích a statcích *kraje Litoměřického*; ale na *panství Rumburském* teprv r. 1653 jen velikým namáháním dvou missionářů řádu jesuitského obráceno bylo pomocí hejtmana téhož panství zvláště vězením, bitím a přikováním k trlici toliko 970 poddaných; ostatní pak lid, ačkoli na radu missionáře jesuity P. *Becka* po 4—10 neděl v tuhém vězení byli držáni, setrval při víře své, a též i mnozí již obrácení od statků svých uprchli, když hejtman vedle rady missionáře dotčeného poddané ve vsi Dubnici Horní vojskem za doby noční po 8 dní jímati dal a vězením k přijetí víry katolické je nutil. Podobně nepořídili roku 1652 *v kraji Loketském* missionáři *P. Ondřej* a *P. Vilém* z jesuitské kolleje chomútovské ničeho, když lid v městech horních s největší přísností opět obraceti počali; neboť skoro všickni měšťané a horní nakladatelé s lidem hornickým zvláště *z Jáchymova a Českého Wiesenthalu*, nechtějíce nijak od víry své odstoupiti, raději opustili sídla svá a odebrali se pod ochranu kurfiřta saského, jenž všecky vystěhovalce z Čech, zvláště hor-

níky do země své milerád přijímal a k jich usídlení i nové horní město, *Johann-Georgenstadt* zvané, vystavěti dal. Aby tedy města horní zcela nespustla, zastavena byla vedle král. poručení na ten čas reformace v kraji Loketském. Také *v kraji Chebském*, jehož obyvatelé a jejich poddaní skoro všichni byli víry nekatolické, nedařila se oprava náboženská komisí k tomu r. 1652 nařízené, takže ještě r. 1653 missionář řádu jesuitského *P. Ondřej Kuhn* při komisařích si stěžoval, že na statcích *Liebenšteinu a Wildšteinu* poddaní k vyučování nepřicházejí a k jeho vychovávání ničím přispěti nechtějí. Protož podle zdání tohoto missionáře a k návrhu komisařů vedle cís. resoluce 2. srpna r. 1653 měla reformace na statcích dotčených pomocí vojska býti provedena.*)

Na *Moravě* však po míru westfalském jesuité nabyli velkého vlivu a moci. Nebyloť tam ústavu pro vzdělání kněžstva, jen toliko u jesuitů; oni také měli již od času kardinála Dietrichšteina svěřenou sobě censuru knih a nepodléhali nijak moci biskupské Toto privilegium dali si znova potvrditi od arciknížete biskupa Leopolda Viléma dne 17. října r. 1653. Měli tedy nejen literaturu, ale také výchovu všeho příštího kněžstva úplně v rukou svých. A proto mohli na Moravě zdárněji působiti, zvláště když k předešlým sídlům svým obdrželi ještě nové sídlo *v Telči*, kteréž jim Františka hraběnka *Slavatová* r. 1651 založila a k tomu farní kostel u sv. Jakuba k službám božím postoupila.**) Jenom *s Valachy* nemohli ani nejzkušenější a nejobratnější missionáři ničeho pořiditi; neboť horalé valašští již r. 1649 zase se bouřili, když proti nim nastoupeno bylo od vrchností žalářováním a mukami. Na oko sice přistoupili potom k víře katolické, v srdcích však zůstávali rozhodnými nekatolíky, takže r. 1653 i jesuité zastavili mezi nimi missie své.

Ve Slezsku pak nastala jesuitům po roku 1649 doba poněkud příznivější. Kolleje jejich *v Kladsku a v Nise* vyvíjely se statněji dále; také v *Zahani* nastoupili jesuité roku 1652 tam se navrátivší v kolleji své nově jim zařízené nepřerušenou již činnosť. Ve *Svídnicích* dosavadní residence jesuitská pový-

*) Bližší zprávy o tom, zvláště o reformaci měst horních jsou ve spise našem »Reformace katolická«.

**) Viz spis náš »Jmění a statky kollejí jesuitských«.

šena byla r. 1652 na kollej, k jejíž fundaci vykázán byl konfiskovaný statek Šmelvický v sumě 24.000 dolarů slezských; potom r. 1653 *v knížectví Svídnickém* a *Javorském* k nalehání jesuitů odňato bylo nekatolíkům mocí 248 kostelů. *Z Wartenberka* původem jesuitů vedle cís. resoluce 5. července r. 1652 vypovězeni byli nekatoličtí kazatelé a učitelé, kostely pak a školy na jesuitském panství wartenberském odevzdány byly jurisdikcí jesuitů v sídle wartenberském, ke kolleji vratislavské náležejícím. (Schmidl, IV. 2. 839.) Důchody panství wartenberského vynaložili jesuité potom k založení nového kollegia a semináře v městě *Lehnici*. — *V Hlohově* jesuité, navrátivší se z Polska do sídla svého, začali r. 1653 stavěti nádhernou kollej náhradou za kollej předešle jim vydrancovanou a vypálenou. Ve *Vratislavi* však jesuité pro odpor obce nekatolické nemohli ještě předsevzíti stavbu kolleje, k jejíž fundaci císař ustanovil jistinu 50.000 zlatých; ale hleděli r. 1653 u císaře dosíci toho, aby kollej jejich umístěna byla ve vratislavském hradu císařském, čehož však teprv r. 1659 dosáhli. — Ve všech vytčených kollejích a sídlech slezských byly školy jesuitské dobře řízeny a četně navštěvovány; přijímaliť do nich jesuité také děti protestantské, což přirozeně vedlo i k obrácení jejich rodičů. Mimo to uvedli jesuité všude v život slavnosť Božího Těla a působili všemi prostředky zevní nádhery i vnitřní pobožnosti na mysl všech tříd lidu. Učitelové jejich i žáci chodili na procesí k poutnickým místům; katolické svátky církevní, jichž oslava v městech slezských, zvláště pak v protestantské Vratislavi byla zapomenuta, od jesuitů byly obnoveny. Tím způsobem získali jesuité církvi katolické ve Slezsku mnoho nekatolíků, zvláště pak ve Vratislavi učeného lékaře Jana *Schefflera*, jenž r. 1653 veřejně v chrámě vratislavském k církvi katolické přestoupil, potom roku 1654 cís. dvorním lékařem se stal a r. 1657 pod jménem *Angelus Silesius* jako básník mystický a jemnocitný písněmi nábožnými proslul. Také mezi lidem venkovským pracovali jesuité missiemi svými, dle potřeby i stálými, z nichž v některých místech časem i residence povstaly. Přece však neprovedla se ve Slezsku katolická reformace nikdy tak úplně jako v Čechách a na Moravě, ačkoliv tam návodem jesuitů nepřestalo utiskování a pronásledování nekatolíků, z nichž

mnozí vypovězeni byli ze země; jenom některým evangelickým pánům šlechticům ponecháno bylo svobodné vykonávání jejich náboženství.

Končíce líčení činnosti jesuitův až do r. 1653, vytknouti ještě musíme, že jesuitská provincie Česká roku 1653 vydala k oslavě volby Ferdinanda IV. za krále římského nevkusný spis latinský, totiž »XVIII. Heroum Christianorum Spectacula« (Líčení hrdinů křesťanských), mezi nimiž jsou také básně v českých látkách, jako: Spectaculum III. St. Venceslai Bohemorum principis cum Radislao duce Kurimensi pro Bohemia certamen (Souboj sv. Václava s knížetem Kouřímským Radoslavem); pak Spect. IV. Drahonirae Bohemiae ducis impietas prodigiose castigata (Drahomíry kněžny české bezbožnosť podivně potrestaná) a jiné, k jichž skladbám jesuité čerpali látku z dějin Hájka, Eneáše Sylvia a Dubravia. (Univers. knihovna I. II. A. 15.)

2. Klesání moci jesuitů a obmezení činnosti jejich v provincii České od r. 1653 až do zrušení jejich řádu r. 1773.

V Čechách seslabil moc jesuitů hlavně spor mezi nimi a arcibiskupem pražským o universitu povstalý. Postoupením této university roku 1622 od krále Ferdinanda II. jesuitům kolleje pražské odňato bylo arcibiskupovi nejenom kancléřství universitní, nýbrž i dozorství nad vlastní jeho školou metropolitánskou. Ohromná moc, které jesuité tím nabyli, hlavně pak okolnosť ta, že měli úplně v rukou svých veškeré školství v Čechách, protivila se duchovenstvu ostatnímu, světskému i řeholnímu; neboť většina mladíků, vychovaná ve školách jesuitů úplně v duchu a smyslu jejich, obracela se — věnovala-li se vůbec stavu duchovnímu — do řádu jesuitského, kdežto ostatní řádové málo kleriků měli, ano často, jak sami tvrdili, vývrhelem mládeže spokojiti se musili a následkem toho hynuli. Taktéž nastal veliký nedostatek duchovenstva světského. Aby se tomu odpomohlo, založen byl r. 1627 seminář papežský v Praze, který však z příčiny dotčené též jen skromný počet žáků čítal. Aby tedy vychování mládeže, hlavně nastávajícího duchovenstva, nezůstávalo jedině a úplně v rukou jesuitů, a aby se nedostatku duchovenstva světského z toho povstalému odpomohlo,

předsevzal si arcibiskup kardinal Harrach po marném domáhání se práva svého zříditi svůj vlastní seminář, spojený se školami filosofie a bohosloví, řízenými od učitelů a kněží buďto světských neb řeholních, vyjímaje řád jesuitů, kdež by mládež zdarma vydržována a vychovávána byla, v níž by pak způsobilé duchovenstvo světské i řeholní bylo vzděláváno.*)

Ve věci té obrátil se kardinal Harrach r. 1628 na papeže Urbana VIII. zvláštním listem, v němž si stěžoval na jesuity, o nichž mezi jiným uvedl toto: »Bídný. stav církve v království Českém, jenž každým dnem stává se nebezpečnějším, naplňuje ducha a svědomí mé pastýřské nepokojem a nutí mne Svatosti Tvé odkrýti, jakými chorobami církev tato churaví. Tento zajisté arcibiskupský sbor i s ovečkami jemu svěřenými tak patrným nebezpečenstvím jest uchvácen, že člověk mnohdy spíše by si přál než může doufati, aby zlu tomu přišel nějaký lék. Zdáť se už lidu býti nečestným, když kdo počestnější stane se knězem církevním. Neboť kde kdo znamenitou soudností anebo jakkoli duchem vyniká, bývá od jesuitů jistě v jich Tovaryšstvo přivábeni k znamenité zajisté škodě obce církevní, neřku-li nic o věcech politických. *Z právomocnosti v tomto království jsou ze všech škůdců nejnebezpečnější jesuité, hledíce zatemněním ducha a zhoubou církve povýšiti toliko mocnosť svou.*«

»Co se pak týká ramene Tvé Svatosti, a to hlavně jen proti jesuitům, má se věc takto: Jest tomu několik let, co jesuité v tomto království Českém se zdržují; avšak *práce jejich v rozšiřování víry katolické nejen že jest bez všelikého prospěchu*, ale oni tady vzbuzují u všech moudřejších lidí podezření, že *touží a baží po jakési moci a marné slávě*, zakrývajíce to však pláštíkem *»větší slávy boží«*. Jesuité vzali si do hlavy, aby u nich byla nejvyšší moc, a lichotí si, jako by to bylo k větší slávě boží, když budou mocni a u lidí za mocné pokládáni; podivno pak jest, jakými kousky toto mínění u pánův a knížat a u všech lidí ustáliti a rozšířiti usilují, takže oni konečně s jedné strany smrtelně nenávidí ty, kteří tuto moc jejich uznati a pokorně jí se kořiti nezdají; s druhé pak strany nic,

*) Bližší zprávy o semináři arcibiskupském jsou ve spise našem »Statky kollejí jesuitských«.

byť by to i sebe rozumnější bylo, připustiti nechtí, potlačujíce to *»k větší prý slávě boží«*, tak aby v myslech lidí nejvyšších i nejnižších moc svou učinili strašnou, *domnívajíce se, že by nebe a víra katolická ihned se sřítily a sesuly, kdyby oni všechny lidi nejmocnější nenaplnili hrůzou, nejpokornější úctou a otrockou věrností.«*

Stížností touto nedocílil kardinál Harrach nic jiného, než že papež Urban VIII., jenž byl vřelým podporovatelem jesuitů, jim jenom zapověděl doktorovati v Karolině (na fakultě právnické a lékařské); přece však nepřestali jesuité i dále říditi přednášky v Karolině najatými professory. A tak jesuité vládli neobmezeně na universitě Klementinem (fakultou bohosloveckou a filosofickou) i Karolinem (fakultou právnickou a lékařskou) až do r. 1638, když po smrti císaře Ferdinanda II. Karolinum správy a statky svými bylo vyňato dle papežského nařízení z jejich moci a postaveno rozkazem královským pod dozor světského prokuratora, jímž dne 3. července r. 1638 od krále jmenován byl Bedřich z Talmberga.

Z toho vzešel nový tuhý boj arcibiskupa Harracha s králem Ferdinandem III., jenž r. 1640 školy arcibiskupské dal násilně zavříti, takže arcibiskup krále i jesuity u stolice papežské obžaloval, že porušili práva arcibiskupů pražských, jakož kancléřů university od doby její založení. Aby z toho nepovstalo pohoršení obecné, pracováno od r. 1642—1653 o mírné narovnání. Konečně král. listem, daným dne 17. listopadu r. 1653, rozhodnuto, že *universita* pražská má se jmenovati *Karlo-Ferdinandskou* a sestávati ze 4 fakult, 2 klementinských a 2 karolinských. Privilegia a svobody obou dosavadních kollejí mají zůstati v platnosti a býti základem sloučených vysokých škol. Kancléřství nad universitou má míti arcibiskup pražský; rektor university má se voliti ročně a střídavě po fakultách, volba jeho má býti schválena od krále. Ve fakultě bohoslovecké a filosofické obmezeno passivní právo volební na 3 rektory kollejí jesuitských v Praze. Dosazování professorů právnických a lékařských vyhradil si panovník, od něhož též professoři bohoslovecké a filosofické, z jesuitů vybraní, musili býti potvrzeni. Majetek kolleje klementinské ponechán jesuitům; statky kolleje Karlovy měl spravovati zvláštní úředník, od komory české k tomu ustano-

vený. A tak konečně obmezena byla svrchovanost jesuitů na universitě pražské od r. 1622 až do r. 1653 trvající.

Ale nejenom ve školství, nýbrž i v činnosti své duchovní počali jesuité za doby této pozbývati půdy. Povstaly totiž roku 1653 spory mezi faráři a jesuity; zejména stěžoval si vikář královéhradecký Martin Štěpek a arciděkan kutnohorský Jan Pasch na jesuity kolleje jičínské, že potahují na sebe práva a povinnosti duchovenstva farního. Protož arcibiskup pražský kardinal Harrach vydal dne 11. července r. 1653 připomínku, že jesuitům v místech, kde jest stálá duchovní správa, není dovoleno, bez svolení místního faráře udíleti svátosti a konati výkony farářům příslušné. Aby však osadníci k farám pustým náležející beze všeho vyučování nezůstávali, dle nařízení král. místodržících ze dne 4. dubna r. 1654 a dle rozkazu arcibiskupa daného téže doby všem farářům, vysíláno bylo aspoň v čase postním na panství a statky, které nebyly dostatečně opatřeny duchovními správci, šest missionářů řádu jesuitského, aby lid aspoň k zpovědi velikonoční připravovali. Taktéž srovnal arcibiskup r. 1656 spor mezi jesuity a farářem *v Nepomuku* povstalý proto, že jesuité na sebe potáhli kostelík založený od Františka ze Sternberka *ke cti Jana Nepomuckého*, jehož již tehdáž jesuité za svatého prohlašovali, aby v národě českém vyhladili památku *Jana Husa.*

Potom za panování císaře *Leopolda I.* (1657—1705) obmezena byla také činnosť jesuitů missionářská. Neboť Leopold, ač byl jesuitům zcela oddán, jsa povahy mírné a tiché, hned po nastoupení vlády své na radu *Matouše Ferdinanda Sobka z Bílenberka*, opata kláštera benediktinského u sv. Mikuláše v Starém městě pražském, nařídil, aby upuštěno bylo poněkud od další přísné reformace, zvláště pak aby fary pusté od vrchností opatřeny byly dobrými a příkladnými duchovními katolickými, kteří by ubohý lid sprostý v náboženství katolickém neustále každého času prospěšně vyučovali. Když pak také zřízením nových biskupství v Litoměřicích r. 1655 a v Hradci Králové r. 1660 přičiněním prvních tamějších biskupů, Maximiliana Rudolfa sv. p. ze Šleinic a Matouše Ferdinanda Sobka z Bílenberka, stav far se poněkud zlepšil, vysíláni byli zvláště v čase postním jenom do těch krajů, kde byl ještě značný ne-

dostatek far, missionáři jesuitští z professního domu pražského, kteří z král. komory české denně po půl kopě grošů míš. k vychování svému vedle snesení snémovního dostávali. Tito však málo prospěli k obrácení lidu; neboť missiemi svými od r. 1661 až do roku 1678 tedy za 18 let obrátili jenom 5589 nekatolíků, větším dílem lutheránů, mezi nimi 567 vojínů a 2443 horníků v Joachimsthalu, kteří však brzy od církve katolické opět odpadli. Zvláště pak marná byla snaha missionářů jesuitských r. 1667—1676, aby lid nekatolický v městech horních, Blatné, Gottesgabu, Aberthamu a jiných, církvi katolické získali, neboť kdykoliv se missionáři, zejména P. Krištof Bok z kolleje chomútovské, v místech těch v kraji Žateckém a Loketském s vojenskou assistencí objevili, ihned lid horní od statků svých utíkal do zemí kurfiřta Saského, jenž se jich ujímal. Taktéž skoro bez výsledku zůstalo namáhání missionářů řádu jesuitského, od r. 1672—1682 v kraji Litoměřickém na žádosť tamějšího biskupa s vojenskou assistencí působivších. (Arch. místodrž. R. 109, 11 a 12.)*) Také nepatrný byl počet nekatolíků, které jesuité téže doby v sídlech svých k víře katolické obrátili; bylť jich jenom 3953, takže v Čechách od r. 1661 až do r. 1678 působením jesuitů obráceno bylo úhrnem 9542 nekatolíků. Mimo to získali jesuité v Praze též 174 židů, z jejichž škol a synagog návodem jesuitů r. 1669 odňato bylo několik tisíc knih (výtisků talmudu) a zakázáno bylo židům tištění knih.

Naproti tomu na *Moravě* a ve *Slezsku* učinila náprava katolická téhož času velké pokroky působením jesuitů arciť pomocí vojenskou. Tak obráceno bylo na *Moravě* úhrnem 11.364 jinověrců zvláště pak missiemi r. 1665 v městě *Třebíči* a 15 vesnicích na 2000 nekatolíků, r. 1667 v *Rymařově* 1711 osob a r. 1669 na panství *Šternberském* 4134 lutheránů pomocí jedné škadrony dragonů. — *V Slezsku* pak získali jesuité v jedné sumě 8680 lutheránů, zvláště jesuita P. Jan *Tanner* obrátil kázáním svým v Těšínsku mnoho evangelíků.**) Týž jesuita sepsal

*) Bližší zprávy o tomto viz ve spise našem »Reformace katolická« (str. 264 a násl.).

**) Podrobné zprávy o této činnosti jesuitů, kterou obráceno bylo v provincii České úhrnou 29.588 jinověrců, viz ve Věstníku král. České Společnosti Náuk v ročníku 1892. Rezek, Balbini S. J. Relatio progressus in exstirpanda haeresi an. 1661—1678 opera P. P. Soc. Jesu.

a vydal několik knih nábožných, polemických a historických a rozdával lidu české knížky katolické za knihy kacířské, jež na Moravě a ve Slezsku horlivě vyhledával a hubil.

Literární činnost jesuitů českých, zvláště P. Bohuslava Balbína.

Zároveň také v Čechách *jednotliví jesuité hleděli působiti mezi lidem vydáváním rozličných spisů náboženských*, z jazyka latinského a německého na český překládaných. *Na vydávání katolických knih jazykem českým* založeno bylo při pražské kolleji novoměstské r. 1669 nadání »*Dědictví sv. Václava*« od jesuity P. Matěje *Šteyera*, jenž k tomu účelu daroval podíl svůj po otci 500 zl., a matka jeho Marie, měšťanka novoměstská, 800 zl. Toto dědictví Svatováclavské časem vyrostlo na jistinu 12.176 zlatých, z jejichž úroku vydávány byly katolické spisy věro- a mravoučné, životy svatých, kancionaly, zvláště pak r. 1715 *Biblí Svatováclavská* a jiné spisy, které lidu českému buď levně byly prodávány, neb zdarma rozdávány. (Arch. Místodrž. F. I. 87). — *Mezi tehdejšími spisovateli takových knih českých* vynikal zejména jesuita P. Felix *Kadlinský* († 1675), český básník a spisovatel náboženský. Z hojných jeho prací nejdůležitější jest jeho »*Zdoroslavíček v kratochvilném háječku postavený*« v Praze r. 1665 vydaný; jest to sbírka básní nábožných, z německého díla »Trutznachtigall« jazykem českým sepsaná, již sluší počítati mezi nejlepší plody českého básnictví a vůbec jazyka českého v smutné oné době, kdež se národnosť česká valně již chýlila k úpadku svému.

Téže doby objevilo se v řádu jesuitském též několik horlivých pěstovatelů dějin českýsh a zastavatelů národa českého, s nimiž byl Kadlinský v přátelském spojení, k nimž náleželi zvláště *Balbín*, Jan *Tanner*, Jiří *Kruger* (Crugerius) a jiní.

První místo mezi nimi zaujímá právem *Bohuslav Alojs Balbín* *), jenž po smrti Krugera († 1671) dokončil jeho spis:

*) Balbín narodil se r. 1621 v Hradci Králové ze šlechtické rodiny, jsa synem Tomáše Škornice Balbína z Vorličné pána na Petrovicích a purkrabí pardubického, jehož rodina tehdejšími nehodami schudla. Vstoupil

»Sacerrimae Memoriae regni Bohemiae uti et nobilium ejusdem coronae pertinentiarum Moraviae et Silesiae«. (Nejsvětější Paměti království Českého jakož i slavných k téže koruně příslušných zemí Moravy a Slezska.) Hlavní pak spis Balbínův »*Epitome historica rerum Bohemicarum*« (Výtah z dějin českých), již r. 1669 dokončený, byl po sedm let církevní censurou a vládou od tisku zdržován a jenom přízní nejvyššího hofmistra dvoru císařského Jana Maximiliana hraběte z Lamberka a presidenta nad appelacími Františka Oldřicha hraběte Kinského, zvláště pak přičiněním cís. knihovníka Petra *Lambeciusa* konečně cís. rozhodnutím r. 1677 tiskem vydán. Druhý důležitý spis Balbínův »*Miscellanea historica regni Bohemiae*« (Směs rozprav o dějinách českých) vydán byl r. 1679—1688 v 10 dílech. Mimo to zanechal Balbín v rukopisu spis »*Bohemia docta*« (Čechy učené), důležitý pro dějiny literatury české, zvláště pak spis »*Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica praecipue Bohemica*« (Obrana jazyka Slovanského zvláště Českého), který již r. 1672 ve vyhnanství svém v Klatovech sepsal, ale pro obsah mnohým tehdejším mocnostem protivný tiskem vydati nemohl; dostalť i od představených svých po vydání »Dějin země České« výstrahu, aby nepsal budoucně nic podobného nebezpečného. A tak tento spis, jehož úplný nápis jest: »*Krátké pojednání o království Českého dříve šťastném nyní truchlivém stavu a zvláště o právu českého čili slovanského jazyka v Čechách, a o škodlivých oumyslech k jeho záhubě a o jiných podobných záležitostech*«, teprve r. 1775 od dějepisce *Pelcla* v Praze tiskem byl vydán, což však i tehdejšího censora do veliké nemilosti až ke svržení s úřadu, Pelcla pak samého do třídenního vězení přivedlo.*)

Nebude zajisté od místa ani nemilo laskavému čtenáři, když zde uvedeme některá místa tohoto spisu, z něhož nejlépe poznati lze Balbínovo šlechetné smýšlení. Pojednav o pohnut-

---

r. 1636 do řádu jesuitského, v němž byl až do smrti své činným; zemřel r. 1688 dne 27. listopadu v Praze. Obšírný životopis jeho podává Em. *Tonner* v Matici lidu roč. III. čís. 3.

*) Tento spis Balbínův, jenž se nachází v knihovně universitní pod známkou 2. C. 22., z jazyka latinského přeložil i životopisy Balbína a Tom. Pešiny opatřil Em. *Tonner*. Matice lidu roč. III. č. 3. r. 1869.

kách k sepsání tohoto díla, praví Balbín mezi jiným: »Jen my jediní jsme mezi všemi národy, kteří svůj jazyk nenávidíme a v posměchu máme; jsou za našich časů lidé, kteří tak nesmírně zanevřeli nenávistí proti slovanskému jazyku, že když koho v Čechách po česku mluviti slyší, uraženi se býti domnívají a hned ohon rozčepejří jako krocanové! — Čechy jsou Španělům, Francouzům, Vlachům a zvláště Němcům druhou vlastí, takže, když svou prvotní buď dobrovolně neb snad pro zločin opustili, u nás jistě útočiště a dobré přijetí našli. Čechy celé jsou jako jeden hospital, v němžto nejen na několik dní, nýbrž po celý život velmi dobře míti se budeš a zbohatneš; nemusíš dokazovati staré šlechtictví, ani schopnosti a umění nějaká a jiné chvalitebnosti, aniž se snad vykazovati na mrzutý způsob mravností svou a podrobovati minulý život svůj nepříjemným zkouškám: přidej se jen a přilep k některému mocnému, a brzy přeženeš všechny domácí v hodnostech: a právě to, co by snad jinde naděje tvé zatemňovati mohlo, že totiž cizinec jsi, právě to tě jistě zvlášť odporučí a přede všemi jinými milého učiní.«

»Mnozí z cizinců, zvláště Němci, jakmile mezi námi hnízdo našli, hned chtějí míti křídla větší nežli hnízdo, a počínají proti domácímu lidu a proti domácímu jazyku brojiti; (jako v známé báchorce ježek, jež jsa hostinsky od zajíce do jeho brlohy přijat, konečné samého hospodáře z ní vypíchal), žádajíce, aby se vykonávaly všechny záležitosti nejen soukromé, nýbrž i veřejné v jejich jazyku, který jedině znají, což jest proti hostitelům a starým obyvatelům zemským největší nevděčnosť.«

Potom uvádí Balbín, že ještě před padesáti lety všechna skoro města a místa v Čechách vyjmouc Loketsko, užívala českého jazyka, zejména Budějovice, Krumluv, Česká Lípa, Ústí nad Labem, Most, Duchcov, Teplice, Teplá, Chotěšov, Kadaň, a jestli některá místa doma užívala němčiny, přece ve veřejném životě až do r. 1627 jenom český jazyk platil, tak že všechna veřejná jednání a dsky zemské jsou česky psané, jestiť v deskách zemských zanešeno, *že když hrabata Šlikové jakousi rozepři měli a po německu ji zadali, odpověděli ministři královští, že jinou než českou žalobu nepřijímají.«*

»Avšak po bitvě bělohorské nedbalosť krajanů našich v hájení svých práv byla příčinou, že za tak kratičký čas velkou škodu trpěl náš jazyk vlastenecký. Některé pomátla dvorská přízeň některé podlé pochlebnictví a bázeň před mocnými, kteří všechno cizím odevzdávají, někteří a to *nejvíce duchovní a řeholní osoby*, omámeni falešným, ať nedím pošetilým obrazem ctnosti: hlavně na to dbají, aby ve všech církevních hodnostech až do infuly s odstranění Čechů cizí přednosť měli; sami oni se přiznávají a chlubí, že tak přemohli náklonnosť svou k vlasti, že jim vše jedno jest, jest-li černý neb bílý, neznámý a cizí aneb domácí a příznivý, dojde k hodnostem, proti kteréžto převrácenosti a pošetilosti všichni moudří, nejsvětější mužové všech národů, všechna království a obce i sám rozum povstávají. — Ale nejen nedbalosti naší se to přihodilo, nýbrž mnohem více přičiněním jistých lidí a zlou vůlí jejich k vlasti, tak že nyní ubozí občané *podle německých zákonů, jejichžto české překlady tisknouti zapovězeno jest, souditi se nuceni jsou.* Takovíto převýborní otcové vlasti snad z pomsty za své a svých předků soukromé urážky*) aneb snad z jiné příčiny poradili králům, že se musí seslabiti Česká země, vyssáti nesnesitelnými daněmi ubohému lidu pot a krev, a hlavně starý jazyk vyhubiti, neboť pokud tento žije, že prý nemohou Čechové německého krále snášeti a milovati, a že vždy bude věrnosť jejich pochybná; někteří i pravili: kdyby možné bylo, že by se všichni starodávní obyvatelé Čech odnésti a do nejbližšího moře hoditi měli, pak že bude teprva konec rebellantsví, jakoby byla Česká země věrnosť svou již dávno ve vojnách Mannsfeldových, saských a Švédských nedokázala. To však jsou machiavellistické kousky, pokojný život králů znepokojovati starostmi, a jen aby oni se zdáli býti nějakými divotvornými a s nebe spadlými ministry, kaziti podezřením Bůh ví jakého spiknutí lásku mezi králem a národem, úctu a věrnosť králi příslušící, a zase lid drážditi k nenávisti tím, když nevidí lásku, nýbrž strach, žádnou pomoc nýbrž jen útisky. A s jakou bedlivostí, s jakou opatrností pasou tito ministři po každém kroku, ba po každé myšlence těch

*) Na tomto místě a na mnohých jiných svého spisu naráží Balbín na hraběte *Martinice*, toho času správce země a svého nepřítele, kterého však zejména nikdy nejmenuje.

které utlačují, k čemuž tisícera očí a uší a chytrostí užívají; všechny jejich úmysly směřují k záhubě, ne k prospěchu vlasti, na kteroužto jejich největší nešlechetnosť (neboť kdo proti vlasti brojí, horší zločin páše, než kdyby matku svou zabil) za našich časů tolik máme důkazů, že kdo to nepozoruje, již nic nevidí, právo a vládu míchají, krále nad zákony staví, říkají, že není král k vůli národu, nýbrž národ k vůli králi a že král může udělati všechno, co chce, i proti všem božským a lidským zákonům; každá kniha, která by králi dobře poradila, jim smrdí, každý mocnější jest v podezření, i sňátky manželské šlechty zdají se jim nebezpečné: zatím ale *fiskus* do všeho jmění se zakotví, statek žádný není právem jistý, cizinci se volají, přátelé vlasti se vyhánějí aneb v činnosti obmezují. — *Spiknutí, spiknutí*, mají pořád v ústech: uvidí-li kde opevněný hrad neb nějakou zámožnosť, již myslí, že se to ke zbouření chystá, i samy háje, lesy a údolí, samy kmeny a listí na stromech se jim zdají šeptati: *spiknutí, spiknutí!* a proto že se bourají všecky staré hrady, zapovídají obnovovati hradby městské.«

Jednaje *o církevních poměrech* a o sv. Jeronýmu co slovanském Dalmatinci *praví Balbín*: »Viděli jsme sami a slyšeli jsme nejednou, kterak *Rusíni* (Rutheni) a jiní s římskou církví spojení národové řeckého obřadu všecky *služby Boží v slovanském jazyku konají*, jak se to již před 1000 lety u Bulharů a také u nás v Čechách dělo působením slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda, což teprve římští papežové zrušili.«

Potom naráží Balbín na tehdejšího nejvyššího správce české země hraběte Bernarda Ign. z Martinic, anť praví: »O dome starý! jak nestejní pánové nad tebou vládnou! o ty výborný pastýři ovec! o ty veliký reformátore státu! Starý dům, staré království jsi zbořil, nové's nezaložil; běda tobě! potrestán budež od vlasti i od králů! neboť jsi jejich dědictví, které jak všichni moudřejší politikové praví, ve jmění poddaných záleží, hanebně zmařil! Šlechtu jsi utlačil, z měst jsi udělal městečka, z městeček vesnice, ze vsí roztrhané chatrče, v nichžto polonazí, hladem skoro umoření, všech potřebných věcí zbavení lidé bydlí! O ty pravý otče vlasti! žádný hospodář by nedal se statkem svým nakládati tak, jak ty s královstvím Českým, jindy květoucím, nakládáš, jehožto všeliké ozdoby a zámožnosti pod kořisť

dány jsou; neboť jinak nemohu nazvati násilné vynucování daní, kdežto má býti prvním pravidlem a účelem všeho státnictví blahobyt lidu, bezpečnosť, mohovitosť, pokoj, všech ke šťastnému a veselému životu potřebných věcí zásoba, láska krále k národu a národa ke králi.«

»Dále uvádí Balbín, že do r. 1627 ze země vyhnáno jest 30.000 rodin a též tolik šlechty české a vyšších stavů, jak to sám Slavata podle desk zemských udává. K tomu dokládá Balbín: »Po bitvě bělohorské, ve které poražena jest moc nekatolických stavů naší vlasti, rozdělena jest největší část mezi cizince, nejvíce vojáky, jako zvíře jen k jídlu stvořené, jako nějaký slabý zajíček mezi psy roztrhán jest. *Vystěhujte se staří obyvatelé* (*šlechtici*) voláno po celých Čechách. A tak země Česká ke škodě nenapravitelné se hubí působením toho (myslí nepochyně Martinice), o němžto matka, svatá to žena předpověděla, že záhubou vlasti a že narozen jest ke zničení České země. Krev utištěných přijde na tě a na potomky tvé! Dělej, co dělej, třebas ty každodenně litanije odříkával, každodenně zpovědníky mořil, každodenně božské tělo a krev Kristovu přijímal, zatracení svého požíváš, těla Božího zneuctívaje. Vina tvá tolika zlého nižádným pobožnůstkářstvím odpokutována býti nemůže, než toliko napravením spravedlnosti.«

Z toho, co jsme zde uvedli z dotčeného spisu Balbínova, vysvítá, že Balbín byl pravým vlastimilem a učitelem lidu v nejšlechetnějším tohoto slova smyslu právě v té době, kde spoluúdové řádu jeho dusili osvětu a ducha národního.

Podporování pobožnůstkářství jesuity mezi lidem.

Ostatně působili jesuité za doby Leopolda I. hlavně na obrazivosť lidu; pěstovalť především úctu zázračných obrazů a to předně *obrazů P. Marie.* Tak rozšiřovali jesuité v novém sídle svém v *Tarnovicích* ve Slezsku (r. 1675), když obdrželi kostel v sousedním *Pěkaru*, o tamějším obraze Matky Boží pověst moci zázračné, tak že obraz ten r. 1680 za doby moru císař sám dal přinésti do Prahy, ačkoli biskup vratislavský dotčené pověsti odporoval. Mimo to pěstovali vší snahou v národě českém *úctu Jana Nepomuckého*, jejž již tehdáž za svatého

prohlašovali, aby památku Jana Husa veskrz vykořenili. Jejich přičiněním přeměněny byly sochy představující sv. Jana Husa na sochy sv. Jana Nepomuckého, jak o tom svědčí socha téhož svatého na Pankráci u Prahy vedle silnice podnes stojící. Také jejich péčí postavena byla již před r. 1656 dřevěná socha Jana z Nepomuku na mostě Karlově v Praze, která r. 1683 vyměněna byla nynější sochou bronzovou. Dle hodnověrných pramenů*) jest dokázáno, že Jan Nepomucký dostal se mezi svaté jen snahou jesuitů. Ku konci 17. století a počátkem 18. století rozšiřovali jesuité množství dějepravných i mravoučných spisů nejen po Čechách, nýbrž i po celém světě křesťanském, v nichž Jan Nepomucký jako mučeník a svatý byl oslavován. I jesuita Balbín z pobožné pověrčivosti sepsal život a zázraky sv. Jana Nepomuckého r. 1670 právě v době, kdy jesuitské zázraky po celé zemi České četně se vyskytovaly a mimo Balbína i od jiných jesuitů, jako od Hammerschmida v kronice klatovské všemožným způsobem ke cti a slávě Boží zaznamenávaly.**) Snahou jesuitů bylo na papeže Klimenta XI. r. 1720 se všech stran naléháno, aby Jana Nepomuckého vyhlásil za svatého; osmdesát proseb bylo za tou příčinou papeži posláno, zejména od císaře Karla VI. a jeho choti, též ode všech knížat duchovních, v nichž se o vyhlášení Jana Nepomuckého za svatého usilovalo.

A tak náléháním jesuitů konečně dne 19. března r. 1729 Jan z Nepomuku od papeže Benedikta XIII. prohlášen byl za svatého hlavně proto, že činil množství zázrakův a že jeho jazyk zůstal neporušeným; nechtělť prý Jan, jenž byl zpovědníkem královny Johanny, vyjeviti její zpověď králi Václavovi, který prý jej proto dal mučiti a potom do Vltavy s mostu shoditi (dle Balbína dne 29. dubna r. 1383). Ale dle historických dokladů zamýšlel král Václav IV. r. 1393 založiti nové biskupství ze statků kláštera kladrubského, jehož opatství právě bylo uprázdněno; ale úmysl jeho zmařen byl od arcibiskupa pražkého Jana z Jenšteina, zvláště přičiněním jeho generálního vikaře *Jana z Pomuku*, jenž proti vůli královĕ stvrdil volbu nového opata klad-

---

*) Viz Palackého Dějiny České, Tomka Dějiny Prahy, též O. Abela a H. Vratislava spisy o legendě o Janu z Pomuka.

**) O pověrčivosti Balbína, ostatně osvíceného, svědčí mnohá místa jeho spisů. (Viz jeho životopis od Tonnera).

rubského a proto k rozkazu krále byl strašně mučen a do Vltavy vržen dne 20. března r. 1393, kdežto královna Johanna již dne 31 prosince r. 1386 v noci zemřela; byla prý udávena v ložnici od jednoho z velkých psů královských. — Takovým překrucováním událostí a klamem snažili se jesuité získati lid český k prospěchu svému.

Rozmnožování a zvelebování sídel jesuitských.

Jesuité obmezeni jsouce v činnosti své missionářské, hleděli za vlády Leopolda I. moc svou upevniti rozmnožováním a zvelebováním sídel svých. Až do roku 1653 měli jesuité v provincii České 25 kollejí a 6 residencí, v nichž bylo 628 členů, mezi nimi 322 kněží. K těmto sídlům přibyly potom mnohé residence, totiž: Roku 1657 residence *v Jenikově* ke kolleji kutnohorské; roku 1665 residence *v Bohosudově* ke kolleji chomútovské a residence na *Svaté Hoře* ke kolleji březnické; roku 1666 residence *v Tuřanech* ke kolleji brněnské; roku 1669 residence v Opořanech ke kolleji svatoklimentské v Praze; roku 1671 residence *v Těšíně*, při níž roku 1702 založeno bylo též gymnasium s konviktem; roku 1678 residence *v Košumberku* ke kolleji královéhradecké a roku 1679 residence *ve Staré Boleslavi* ke kolleji svatoklimentské v Praze. Mimo to v knížectvích slezských Opolském a Březském zřízena byla nová sídla jesuitská *v Tarnovicích* (r. 1675) a *v Břehu* (roku 1681) se školami jakož i kollej *v Opoli.* A tak vzrostl značně v provincii České počet jesuitských sídel, k nimž jesuité získali mnohých statků dílem darem, dílem koupí zvláště v Čechách, kde od r. 1654—1691 obdrželi darem statků na 1,084.380 zl. rýn. obnášejících, k nimž v téže době za 759·360 zl. rýn. statků přikoupili.*)

Nabyvše tak velkých důchodů, zvelebovali jesuité též sídla svá. Tak r. 1654 položen byl základ k stavbě nové velkolepé budovy pro kollej pražskou u sv. Klimenta. Na tuto stavbu vynaložili jesuité sumu peněz k tomu účelu znenáhla sebranou a potom císaři Ferdinandovi II. půjčenou, z kteréž jim dle cís.

*) Bližší zprávy o tom jsou ve spise našem »Statky a jmění kollejí jesuitských«.

resoluce 17. listopadu r. 1653 král. komora česká ročně 2000 dolarů říšských až do ukončení stavby té r. 1711 vyplácela. Potom r. 1712—1715 vystavěn byl při téže kolleji na místě starého kostela nynější chrám sv. Klimenta. Mimo to vystavěli jesuité dům professní v Menším městě pražském od r. 1673 až do r. 1691, a při něm od r. 1673—1752 chrám sv. Mikuláše, k čemuž jim Václav Libšteinský Kolovrat dědictví své r. 1654. daroval.*) — Podobně vynaložili jesuité *v Jihlavě* přemnohé dary na stavbu kostela sv. Ignáce při kolleji své (r. 1680 až do r. 1689), pak r. 1699—1713 na stavbu nové budovy pro kollej a gymnasium; též v *Olomouci* vystavěna byla r. 1712 až 1722 nová budova pro kollej. — Také *v Zahani* vystavěna byla nová kollej a zřízen při ní seminář; při kolleji *v Lehnici* kostel sv. Jana r. 1714—1718 v krásném slohu byl přestavěn; též při nové kolleji v *Hlohově* vystavěn r. 1724 nový kostel nádherný, jakož i r. 1725 nový kostel při sídle *v Břehu.*

Zároveň snažili se jesuité rozšířiti moc svou ve školství. Tak na fakultě bohoslovecké a filosofické v Praze nedali ani kancléři university, arcibiskupovi pražskému, ani rektorovi a dohlížiteli úřednímu (superintendentovi) míchati se v obsah a formu přednášek svých, dávali doktorovati údy řádu svého jenom v Klementinum a nikoliv jak se slušelo v Karolinum, ba neuznávali ani arcibiskupa za kancléře university, vydobyli si r. 1703 od Leopolda I. i zvláštní dekret, dle něhož jejich rektor klementinský podržel moc povyšovati na šlechtictví. — Též na *Moravě* dařilo se jesuitům dobře ve školství. Roku 1670 přidána byla ke dvěma fakultám, jež měli jesuité *v Olomouci*, ještě fakulta právnická, od stavů moravských vydržovaná. Seslabena však byla poněkud moc jejich v Olomouci bojem mezi nimi a dominikány, jimž byly od státu dvě stolice učitelské na fakultě bohoslovecké svěřeny. — Ve *Slezsku* pak r. 1702 založena byla ve *Vratislavi* k naléhání jesuitů přes všecken odpor městské rady od císaře *Leopolda I.* též *universita* pro bohosloví, kanonické právo, filosofii a svobodné umění a k témuž účelu zbudováno bylo od jesuitů r. 1728 zvláštní stavení (Aula Leopoldina), při němž r. 1736 vystavěn byl též nádherný kostel sv. Matěje.

*) Viz »Statky kollejí jesuitských«.

Za vlády císaře *Josefa I.* (1705—1711) obmezen byl u dvora vliv jesuitů, a učiněny slezským protestantům některé ústupky, zvláště dle konvence Altvorstaedtské k naléhání krále švédského Karla XII. r. 1707 převzal císař Josef I. povinnosť, poměry náboženské *ve Slezsku* uvésti do stavu mírem westfalským vyměřeného, takže evangelikům kostely jim předešle odňaté opět byly postoupeny. Přece však ponechán byl *v Lehnici* kostel sv. Jana kolleji jesuitské, ale statky k němu náležející odňaty byly jesuitům, a užilo se jich k založení rytířské akademie pro stranu katolickou i protestantskou.

Poslední zuření jesuitů proti nekatolíkům.

V Čechách však za vlády *Josefa I.*, zvláště pak za jeho nástupce císaře *Karla VI.* obnoveno bylo ponuknutím a řízením jesuitů ukrutné pronásledování a trýznění nekatolíků, v němž se obzvláště fanatismus jesuitský objevil. Dle ustanovení hrdelního zřízení Josefinského každý odpraven býti měl mečem, kdo by se opovážil kacířské učitele, kazatele a vyslance v domě svém přechovávati a kacířské schůzky držeti; týmž trestem stíhán a pokutován měl býti též každý, kdo by kacířské knihy do země podloudně přinášel a je rozšiřoval, jakož i každý kacířský učitel, kazatel a vyslanec, který by při král. komoře appellační hrdelním vyšetřováním byl překonán, že lid ke kacířství sváděl.

Největší pak ukrutenství dle zpráv úředních*) spácháno bylo r. 1717—1735 v krajích Chrudimském a Hradeckém od missionářů řehole jesuitské proti všem osobám kacířstvím provinilým neb nekatolictvím jenom podezřelým. Tito missionáři chodíce po krajích, mnoho poddaných z pouhého podezření nekatolictví udávali vrchnostem světským, od nichž pak takové osoby do žaláře dány, tam spoutány, od duchovních samých do obličeje pěstí až do zkrvácení bity a karabáči mrskány byly, až se přiznaly a víry evangelické odřekly. Přemnozí poddaní, u nichž jesuité evangelické knihy postihli, do žaláře vsazeni, ukrutně mrskáni a trýzněni i hladem mučeni, pak ke službě vojenské nuceni, též statků svých zbaveni neb na penězích po-

*) Viz »Reformace katolická«.

kutováni byli. Myslivec Tomáš *Svoboda*, u něhož jesuita nekatolické knihy opětně vypátral, z té příčiny jakož i pro rouhavá slova a tupení sv. Jana Nepomuckého r. 1729 do žaláře byl uvržen, pak vedle rozsudku král. appellací v Kopidlně odpraven a spálen. — Někdy i děti byly uvězněny a vyhrožováno jim trestem tělesným, aby se vypátralo, zdali od rodičů neb příbuzných svých ve víře evangelické nebyly vychovány. — Nejkrutěji zacházelo se s poddanými na *panství Opočenském*, jimž se pokládala za zločin pouhá jejich žádosť za povolení k soukromému konání náboženství evangelického; proto bylo do vesnic tohoto panství 8 setnin vojska vloženo a osadníci zjímáni, z nichž pak 20 osob, které za náčelníky byly udány, odsouzeno k vězení na pevnosť od 1—5 let; ostatní pak k práci obecní odsouzeni jsou, mezi nimi též tři ženy, z nichž dvě následkem trýznění zemřely ve vězení a v okovech pod šibenicí byly zahrabány. Všickni ostatní osadníci téhož panství nekatolictvím podezřelí od vojákův ukrutně byli trýzněni; i důstojníci sami hospodáře, u nichž byli ubytováni, tahali za vlasy, tloukli do obličeje, pálili mezi prsty, při tom poroučejíce, aby jim zpívali lutheránské písně; některé ubožáky dali do naha svléci a na lavici přivázené s obou stran od vojáků holemi, ve vodě vařící zhebčenými, tak hrozně bíti, až krev z nich stříkala a kusy masa jim z těla padaly.

Takové a těm podobné ukrutnosti konány byly na radu a u přítomnosti jesuitského missionáře *P. Firma*, který tím lid k obrácení na víru katolickou chtěl přinutiti. Není tedy divu, že skoro všickni evangeličtí poddaní panství Opočenského jakož i panství Novoměstského, kde návodem jesuity *Mateřovského* podobné ukrutnosti byly páchány, od živností svých ucházeli; byli však hned vojskem pronásledováni a většina jich zatčena a uvězněna. Mezi těmito uvězněnými na Novoměstsku byla těhotná manželka Jana Tlaskala, která ve vězení po desíti nedělích dvojčata porodila, z nichž jedno po třech nedělích, druhé i s matkou čtvrtý týden potom bídně zemřely, poněvadž Tlaskalové ani na její úpěnlivou prosbu nebylo povoleno, aby v šestinedělích u matky své ležeti mohla. Dítě čtyrleté s ní uvězněné a po ní pozůstalé, odevzdáno bylo dědu svému Václavovi Slanskému, který je pak Tlaskalovi do ciziny uprchlému

vydal. Z té příčiny byl Slanský i s manželkou svou na doléhání missionáře Mateřovského od vrchnosti v tuhé vazbě po celý rok držán a potom vedle rozsudku appelačního na čtvrt léta k práci obecní odsouzen. — Z jiných panství mnozí poddaní, kteří delší dobu ve vězení seděli a ukrutně biti byli, hned jak z vazby vyvázli, ze země do Saska neb do Pruska uprchli.*)

Vyhledávání a pálení knih nekatolických.

Missionáři jesuitští stíhajíce takto nekatolíky, obraceli činnosť svou hlavně na vyhledávání nekatolických knih českých, jež s velkou urputností pronásledovali, ubíhajíce v tom někdy až do nesmyslu. Tak zatratili veškeré knihy české, tištěné od r. 1414 až do r. 1621, kdežto tisk vynalezen teprv okolo roku 1440, což samého Dobrovského, bývalého jesuitu, k úsměchu pohnulo. Knihy takové lidu násilně byly odnímány a veřejně páleny. Tak spáleno bylo velké množství knih r. 1717 ve *Smiřicích* od faráře Jindřicha Henselia za přítomnosti missionáře jesuity P. Mat. *Střepického*; pak r. 1723 v *Černilově* od týchž duchovních večer před sv. Janem Křtitelem, jak se to i na jiných místech v Čechách stávalo, při čemž od školní mládeže některé písně zpívány, zvláště píseň od jesuity Střepického k tomu složená, obsahu tohoto: »Pálíme tu Husa Jana, by nebyla duše naše žhána; i také Martina Luthra, že proklel víru svatého Petra.« — Taktéž missionář jesuita P. *Firmus* knihy evangelické poddaným násilně pobrané *v Náchodě* na náměstí roku 1720, pak v letech následujících před městem na jistém poli dal veřejně spáliti. Aby mu však takové knihy od lidu byly vydány, šlapal nekatolíkům na bosé nohy svými botami, do nichž si zúmyslně dal zaraziti ostré hřebíky, tahal je za uši a za vlasy tak dlouho a tak silně, až se přiznali, kde knihy uschovali. Ale někteří jesuité ušetřili přece poněkud starých, skvostných a umělecky drahocenných *kancionálů*, jichž bratrstva literátská podobojí dříve užívala a jež bývaly chloubou jejich a slávou; avšak začerňovali v nich místa kacířská, officia pak a prosy o M. Janu Husovi a Jeronymovi z nich vyřezávali

*) V jak bídném stavu takoví zběhlíci z Čech do ciziny přicházeli, o tom podána jest zpráva ve spise našem »Reformace katolická« str. 281.

a kancionály tak opravené a zohavené vraceli bratrstvům na víru katolickou obráceným.

Zvláštní horlivostí u vyhledávání a ničení knih nekatolických vynikal jesuita P. Antonín *Koniáš* († 1760), po 37 let co missionář v Čechách, zvláště v Hradci Králové činný, jenž r. 1729 napsal i návod pro vyhledávání a cídění knih nekatolických, totiž: »*Klíč, kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamýkající, aneb rejstřík bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných knih,* s předcházejícími oučinlivými prostředky, kterými pohoršlivé a škodlivé knihy vyzkoumati a vykořeniti se mohou.« Koniáš sám se chlubíval, že zničil na 60.000 knih kacířských.*) Do tohoto počtu pojal Koniáš bezpochyby velké množství knih, které působením jeho hraběti Františkovi Antonínovi *Sporkovi* v Kukuse r. 1729 byly zabaveny a do Hradce Králové ke konsistoři k prohlédnutí odvezeny. Špork pak, jenž obviněn byl, že dotčené knihy, za kacířské a záhubné udané, ve své tiskárně v Lysé tisknouti a mezi lid rozšiřovati dal, byl po nějaký čas v Daliborce vězením opatřen a teprv po sedmiletém vyšetřování věci této za nevinného uznán. Na místě nekatolických knih rozdával Koniáš lidu od r. 1726 náboženské spisy a písně své, jako r. 1727 Citaru nového zákona neb písně celoroční, r. 1728 Zlatou pravdy dennici, r. 1740. Celoroční naučení a výklady na evangelia a epištoly. Koniáš byl též horlivým kazatelem; zvláště líčíval muky zatracenců tak živě, že mnozí posluchači potřeštěni vycházeli z kázání jeho.

O pálení knih kacířských jest v pamětní knize fary třeboňské (Liber memorabilium parochiae Trebonensis), již r. 1798 sepsal Akvilín *Hrdlička*, jeden z posledních členů zrušeného kláštera augustianského v Třeboni, zpráva velice zajímavá tato: »Roku 1740 v měsíci červenci konali v Třeboni missionáři z Tovaryšstva Ježíšova po 12 dní cvičení duchovní způsobem svým v kapli na hradě z prken zbudované s povolením kněžny Eleonory ze Schwarzenberga. Ke konci missie této spálili je-

*) Universitní bibliotekář Dr. *Hanuš* v pojednání svém o té věci (v Časopisu Musea král. Česk. r. XXXVII.) praví, že Koniáš zajisté mohl spálit na 60000 knih či vlastně svazků knih kacířských vůbec, ale nikoliv výhradně českých.

suité dva koše knih kacířských, při čemž od lidu zpívána byla následující písnička k účelu tomu od jesuitů sepsaná:

»Zapalte kacířské bludy, zkazte pekelné obludy,
Spalte pohanskou nevěru, i každou babskou pověru.
Hořiž, hořiž, Jene Huse, ať nehoří naše duše.
Hořiž Martine Luthere, čert se o tvou duši dere.
Hořiž ty Jene Kalvine, ať nás oheň věčný hyne (mine).
Hořiž Philipp, Jarolime,*) ať se s tebou nekalíme.
Hořiž Jiří Poděbradský, zasloužils dvě mastné facky.
Hořiž, hořiž Jene Žižka, jak v smůle smažená šiška.«

»Takové pálení knih kacířských prováděli jesuité na všech místech, kde missie své konali; nejvíce zuřili proti knihám českým, nehledíce k tomu, zda-li skutečně jsou kacířské; tyto od missionářů jesuitských byly zatracovány již proto, že vytištěny byly v dobách Janu Husovi bližších. A tímto přenáhleným způsobem jednání jesuitů vlasť naše zbavena byla mnohých starožitností paměti hodných, čehož podnes všickni dějepisci velice želí. Proto také missie jesuitské, ostatně četně navštěvované, brzy potom od císaře Josefa II. byly zrušeny a zakázány.« (Věstník Král. České Společnosti nauk, roč. 1893. VIII. 1—5.)

Odstranění jesuitů z missionářství a obmezení jejich činnosti ve školách.

Ale již před tím na opětnou žádosť německých knížat a stavův evangelických koncem r. 1735 poněkud zastaveno bylo k rozkazu císaře Karla VI. ukrutné pronásledování a trýznění nekatolíků v Čechách, zvláště *odstraněním z missionářství jesuitů*, na jichž místo ustanoveno bylo od arcibiskupa 14 mimořádných missionářů z duchovenstva světského.**) A tak zakročením knížat evangelických učiněn byl konec fanatismu jesuitů.

Brzy potom obmezeni byli jesuité také v činnosti ve školách svých. Nastaly totiž stížnosti, že ve školství jesuité nepokročili tak, jak toho požadoval pokrok času; zanedbávaliť ve školách svých nad míru věd přírodních, vždy více vzrůstajících. Marný však byl boj jejich proti osvětě vůbec; neboť i mezi nimi po-

*) Bezpochyby míní se Filipp Melanchton a M. Jeronym Pražský.
**) Bližší zprávy o tom viz ve spise »Reformace katolická«.

vstali mužové (Mlado-jesuité), kteří zastávali směr protijesuitský, jako právo zkoumání i mimo meze církevní, právo národnosti, hledíce mnohdy humoristicky na zásady od jesuitů hájené. Mnozí z těchto jesuitů pěstovali i vědy přírodní duchem novověkým, zejména Josef *Stepling*, Stanislav *Vydra* a Antonín *Strnad*. Stepling, od roku 1733 jesuita, stal se znamenitým a slavným mathematikem a hvězdářem; k jeho naléhání zřízena byla v Klementinum r. 1751 nynější hvězdárna, na jejíž zřízení sám obětoval část svého dědictví. Také žáci Steplingovi, Vydra a Strnad, vynikali ve vědách přírodních, mathematice, fysice a hvězdářství.

Když r. 1753 *zaveden byl nový řád studií* ve všech fakultách university pražské, a jmenovitě na fakultě filosofické nařízen byl nový způsob vyučování, tehdejším pokrokům věd filosofických a mathematických přiměřený, svěřeno bylo provedení nového zřízení toho na dotčené fakultě *Steplingovi*, jenž se stal také řiditelem studií mathematických a fysikálních, zřídil kabinet fysikální a zvelebil hvězdárnu; zvláště pak odstranil dosavadní zastaralé aristotelské a peripatetické učené zásady a hleděl zjednati průchodu náhledům Newtonovým, Wolfovým a Eulerovým. Za takové vynasnažení dostalo se mu uznání a pochvaly od vlády i od císařovny Marie Teresie, avšak *bylo mu i zkoušeti nemalých hořkostí a nesnází od řeholních jeho bratří, kteří pevně držíce k Aristotelovi a Peripatetikům tvrdošijně odporovali všelikým změnám a opravám v dosavadním způsobu vyučování* až do zrušení řádu.

Stav sídel jesuitských v zemích království Českého za doby zrušení řádu.

Končíce tímto zprávy své o činnosti jesuitů v zemích království Českého až do zrušení řádu jesuitského r. 1773, podáme ještě přehled vzrůstu a stavu jejich sídel v zemích těchto v době dotčené. Až do r. 1745 vzrostl počet členů bratrstva Ježíšova v provincii České na 1295 osob, které žily v 43 sídlech, mezi nimiž byl 1 dům professní, 27 kollejí a 15 residencí. Z těchto sídel bylo v *Čechách* 12 kollejí, 1 dům professní, 1 gymnasium a 9 residencí; na *Moravě* 6 kollejí, 1 residence a 1 missie; *ve Slezsku* 9 kollejí a 1 residence, z nichž však odtrhnutím hrabství Kladského a většího dílu Slezska od krá-

lovství Českého mírem Vratislavským a Drážďanským (r. 1742 a 1745) zůstala při provincii české jenom kollej opavská s residencemi těšínskou a jemetickou. — R. 1773 *když řád jesuitský byl zrušen*, čítala provincie Česká Societatis Jesu 32 sídla (20 kollejí a 12 residencí), v nichž bylo 1071 členů, mezi nimi 5 radních (consultores provinciae), 594 kněží (sacerdotes, z nich 44 v missiích), 250 učitelů nekněží (magistri scholastici non sacerdotes) a 222 bratří pomocníků (fratres coadjutores); mimo provincii 54 kněží, totiž 29 missionářů (z nich 18 v Sasku, 1 v Sedmihradsku, 1 v Polsku a 9 v Asii, Africe a Americe), 21 kaplanů polních a 4 kněží ve Vídni a v Římě. Z těchto všech členů bylo *v Čechách*: 43 missionářů, pak v 13 kollejích a 9 residencích 588 osob, totiž: v kollejích u sv. Klimenta ve Starém městě pražském 164, v Menším městě pražském 33, v Novém městě pražském 23, v Krumlově 25, v Chomútově 29, v Jindřichově Hradci 26, v Jičíně 45, v Kutné Hoře 33, v Klatovech 38, v Hradci Králové 26, v Litoměřicích 18, v Chebě 20 a v Březnici 27; pak v residencích v Staré Boleslavi 8, v Doupově 4, na sv. Hoře 3, v Jenikově 4, v Košumberku 7, v Liběšicích 20, v Bohusudově 20, v Tuchoměřicích 4 a v Opořanech 10. — *Na Moravě* bylo v 6 kollejích a 1 residenci 372 členů, totiž: v Brně 112, v Olomouci 128, v Hradišti 42, v Jihlavě 24, v Telči 29, ve Znojmě 31 a v residenci tuřanské 6, pak 4 missionáři. — *Ve Slezsku* bylo téhož času 40 členů, totiž v kolleji opavské 24, v residenci těšínské 10 (z nich 5 missionářů) a v residenci jemetické 6 (z nich 2 missionáři).

Z uvedených sídel propuštěni byli po zrušení řádu Soc. Jesu všickni jeho údové, z nichž ti, kteří již byli posvěceni, stali se kněžími světskými (tak řečeni exjesuité), s ročním výslužným 200—300 zl.; ostatní všichni laici sproštěni byli slibů svých a dostávali výslužné ročně po 150 zl. Mnozí exjesuité však nastoupili již 1. listopadu r. 1773 úřad učitelský při universitě, zvláště pak při gymnasiích bývalých kollejí,*) z nichž

*) Mezi těmito jesuity vynikali zejména: Josef *Stepling*, jenž po zrušení řádu zůstal řiditelem studií mathematických a fysikálních na fakultě filosofické až do své smrti r. 1778 a dokázal učenosť svou v oboru mathematiky a fysiky v mnohých spisech svých. — Stanislav *Vydra*, mathematik český, jenž r. 1772 stal se k návrhu Steplinga professorem mathematiky na universitě pražské a zůstaven byl pro svou způsobilosť na

praefektům vykázáno bylo služné po 400—500 zl. a professorům po 350—400 zl. z fondu studijního. — Toto výslužné obnášelo v Čechách r. 1777 v jedné sumě 123.787 zl. 15 kr., z čehož připadlo na služné učitelů při universitě a gymnasiích 35.600 zl., na výslužné exjesuitů při správě duchovní 10.500 zl. 50 kr. a na výslužné ostatních exjesuitů a laiků 77.686 zl. 25 kr. Veškeré jmění a statky zrušených kollejí bývalé provincie České připadly vedle cís. resolucí ze dne 17. září r. 1773 a 25. června r. 1774 *k fondu studijnímu*, z jmění toho nově zřízenému, ale vyhraženy byly z něho části fondům náboženskému a nadačnímu náležející. Statky pak odevzdány byly c. k. administraci statků komorních, od níž jesuitské statky v Čechách již dne 16. listopadu r. 1774 odhadnuty byly za 6,413.254 zl. 15 kr., vynášely však fondu roku 1777 jenom 129.543 zl. 28¾ kr. (Arch. místodržit. F. II. 87.)

Dle zprávy účtárny c. k. českého gubernia ze dne 7. ledna roku 1778 obnášelo veškeré *jmění kollejí jesuitských v Čechách* úhrnem 6,985.270 zl. 45½ kr., totiž:

1. na statcích a pozemcích s budovami kollejí pražských v sumě odhadní	6,451.097	zl.	36 kr.
2. na jistinách	503.805	»	35¾ »
3. na pohledanostech	26.424	»	47¼ »
4. na hotovosti v pokladně	4.032	»	46½ »
Úhrnem	6,985.270	zl.	45½ kr.
Dluhy však páčily se na	587 356	»	13 »
Bylo tedy čistého jmění	6,397.914	zl.	32½ kr.

(Arch. místodrž. F. II. 87.)

stolici té i po zrušení řádu, ačkoliv nařízeno bylo, že všickni jesuité, kteří toho času byli professory na universitách, mají professury býti zbaveni. — Petr *Chládek*, jenž byl od r. 1773 professorem fysiky na universitě pražské. — Jan *Chmel*, spisovatel český, jenž r. 1773 se stal humanitním professorem. — Ignac *Cornova*, dějepisec český, byl po zrušení řádu professorem na akademickém gymnasiu pražském, potom na universitě pražské přednášel po 10 let až do r. 1795 všeobecný dějepis. — Antonín *Strnad*, mathematik a hvězdář, vstoupiv po zrušení řádu do stavu světského, stal se roku 1774 adjunktem při hvězdárně klementinské, potom r. 1778 mimořádným professorem mathematiky a fysiky a r. 1789 představeným hvězdárny a professorem astronomie praktické a sepsal hojná pojednání mathematická, fysická a astronomická.

Na *Moravě* vynášelo jmění bývalých kollejí jesuitských v jedné sumě (nepočítajíc v to budovy a jistiny) . . 1,953.621 zl.
a jmění jesuitských seminářů . . . . 399.023 »

tedy úhrnem . . 2,352.644 zl.

Ve Slezsku páčilo se jmění kolleje opavské a residencí jemetické a těšínské na . . . . 274.000 zl.

Tedy obnášelo jmění všech jesuitských kollejí a sídel v zemích království Českého úhrnem . . . . 9,024.558 zl.*)

*) Bližší zprávy o jmění jednotlivých kollejí viz ve spise našem »Statky a jmění kollejí jesuitských«.

III.

Znovuzavedení jesuitů do Čech a vliv jejich na šlechtu a na duchovenstvo světské.

Usazení se jesuitů v Čechách zdržováno dlouho působením osvícených kněží světských.

Po zrušení řádu jesuitského počal v Čechách a na Moravě vládnouti duch kněžstva osvíceného, svobodomyslného a šlechetného. Nad jiné kněží času toho vzdělaný a osvícený byl Jan Leopold *Háj z Háje* († 1794), probošt při kollegiatním kostele sv. Václava v Mikulově, jenž roku 1780 jmenován byl *biskupem královéhradeckým* a uznával toho nutnou potřebu, aby vyznávači víry evangelické a helvetské v zemích království Českého byli trpeni, což se jeho přičiněním konečně stalo roku 1781 patentem tolerančním, od svobodomyslného císaře Josefa II. dne 13. října vydaným. Důležité jsou biskupské jeho listy oběžné, které k duchovenstu i k představeným měst diecese své v příčině snášelivosti a jiných nových zřízení posílal. Zvláště v listu svém pastýřském ke svým duchovním o svobodě náboženské praví: »Nepočínejte sobě jako odpůrce, kterýž na trestání dolehá, alebrž co lékař, který lid připravuje. Nikdo ať se více nevtírá v tajnosti domácnosti, aniž ať někomu odnímá knih, budiž si to pod jakoukoliv záminkou. A mír hlásáme za Vás, a což sluší sluhu Božímu lépe, než když Kristův lid k míru přimlouvá? Budiž jednou konec nesnášelivosti. Nepořádek ať pomine, neboť toť jest Bohu libo.« *)

*) Biskup Háj byl přítelem a příznivcem všech tehdáž v Čechách a na Moravě působících mužů učených: Frant. *Rautenkranze*, opata broumovského a spisovatele bohosloveckého († 1785): Gelasia *Dobnera*, otce nové historie české († 1790); Tadyaše *Steinbacha*, opata kláštera žďárského, spisovatele historického a politického († 1791). Františka Faustina *Procházky*, dějepisce českého († 1802); *Dobrovského*, otce slavistiky († 1829) a mnohých jiných.

Zároveň s biskupem královéhradeckým usilovali horlivě v snahách svých svobodomyslných *biskupové litoměřický a budějovický**), jakož i *arcibiskup pražský*, jichž působením ve smyslu Josefinských nařízení vzdělávali se duchovní podle písma a otců církevních, zvláště Basila a Augustina, vystřihajíce se všeho scholastického hluku, všech schytrálých úsudků, všech svárů a všeho tupícího hašteření. K tomu směřovala také od r. 1781—1790 zvláštní činnost rektora generálního semináře pražského, Josefa Františka *Hurdálka*, kterýž jsa potom (od r. 1815—1823 biskupem v Litoměřicích snažil se kněžstvo diecese své osvěcovati a šlechtiti. V této snaze podporoval biskupa Hurdálka vydatně professor Dr. *Fesl*, představený semináře, horlivostí svou pro vědecké a mravné vzdělání alumnů vynikající.

Téže doby (od r. 1805 až do 1819) působil blahodárně Bernard *Bolzano*, co učitel náboženství na filosofické fakultě v Praze. Jemu přičísti se musí zásluha, že mužové jím vychovaní v rozličných postaveních společenských, zvláště pak v duchovenstvu českém neumdleně pracovali u šlechetném nadšení pro blahobyt, vzdělání a zušlechtění rodáků a krajanů svých přes všecky překážky a mnohé příkoří.

Ačkoliv nepřátelům světla a pravdy se podařilo, že nejenom professor *Bolzano* r. 1819, a přítel a žák jeho Dr. *Fesl* r. 1820 s učitelství byli sesazeni, nýbrž i biskup *Hurdálek* r. 1822 úřadu svého vzdáti se musil; přece duchovenstvo české pochopivši důležitosť národního ruchu k domáhání se vyššího duchovního vyvinutí vlastními silami, přidružilo se k němu a urovnalo tím dráhu společnému svornému kráčení národa a církve vstříc dokonalejší budoucnosti. Mezi nejhorlivější buditele národnosti české v první polovici přítomného století náleží přemnozí katoličtí duchovní, kteří, považujíce vzdělání a dobré vedení lidu a mládeže za hlavní účel církve, slovy a skutky,

---

*) Nové *biskupství v Budějovicích* založil císař Josef II. r. 1784 a vykázal k užívání jako statky zrušeného kláštera karmelitánského v Pacově. Z jmění a statků ostatních klášterů od císaře Josefa r. 1781 zrušených založen byl r. 1782 *český fond náboženský*, z jehož důchodů zřízeno bylo znenáhla mnoho nových far (na 260), nutně potřebných. (Viz spis náš »Statky a jmění kollejí jesuitských a klášterů zrušených«.)

spisy i obětmi peněžitými literaturu českou podporovali, lásku k vlasti a řeči české ve všech třídách obecenstva budili a rozšiřovali a blahodárným působením svým ve správě duchovní a ve školách národ z posavadní poroby duchovní vyprostili.

Z toho dá se vysvětliti, proč se jesuitům po obnovení řádu jejich po dlouhou dobu nepodařilo, opět se usaditi v Čechách, kde druhdy měli nejširší pole *zhoubné činnosti* své.

Uvedení jesuitů do Bohosudova a do Prahy.

Teprv roku 1850, když v Rakousku přispěním ministra hraběte Lva Thuna nastala v poměrech církevních veliká změna, a tak všechna moc v církvi dostala se do rukou biskupů, nabyli jesuité i v Čechách příznivcův a podporovatelů zvláště u samých hodnostářů duchovenstva světského. Prvním zastancem jejich byl biskup litoměřický Augustin Bartoloměj *Hille*, který již r. 1850 povolal liguoriany (zakuklené to jesuity) do Litoměřic, aby tam v hlavním chrámě po jedenácte dní v měsíci červenci konali *missie*. Zvláště pak biskup Hille vymohl toho, že řádu jesuitskému r. 1853 bylo postoupeno proboštství *v Bohosudově* (Maria Schein), bývalá to jesuitská residence *). Tamějšímu kostelu Matky Boží, od jesuitů r. 1702 až 1706 nádherně vystavěnému, náležely statky *Soběchleby* a *Starý Dvůr*, kteréž po zrušení jesuitské residence r. 1774 za 196.506 zl. rýn. odhadnuté k fondu náboženskému byly ujaty, potom však od císařovny Marie Teresie r. 1779 dotčenému kostelu do vlastnictví opět navráceny i s jistinou 17.512 zl. Nabyvše jesuité tohoto výnosného sídla, za nedlouho vystavěli si tam kollej, v níž zřídili si gymnasium a seminář pro mladíky kteří se hodlají věnovati stavu duchovnímu. Hlavním a nejvydatnějším pramenem tohoto nového sídla jesuitů v Bohosudově jsou velmi hlučné poutě, od nich tam zavedené.

Záhy obrátili jesuité zraky své také na *Prahu*, kde půda pro jejich usazení se po několik let byla připravována tak zvanými duchovními cvičeními (exerciciemi) v pašiovém týdni odbývanými, jichž se velká část šlechty súčastňovala. Konečně

*) Tehdejší probošt A. *Hnojek*, známý spisovatel český, dosazen byl za děkana do Libochovic.

podařilo se šlechtě kardinála knížete *Schwarzenberga,* jenž posavad byl proti zavedení jesuitů, pohnouti, že svolil k tomu, aby jesuité v čas postní r. 1865 missii svou v Praze předsevzali. Po čtrnácte dní kázali jesuité ve třech kostelích denně třikráte, konali služby boží a rozličné pobožnosti, zpovídali množství lidu i šlechtu k nim se hrnoucí k dosažení odpustků. Zvláště oblíbenými u šlechty stali se jesuité P. Max *Klinkovström* a P. *Schmude*, z nichž první na svou stranu přivedl značný počet mladých světáků a starých rozkošníků šlechtických, kteří buď z ješitnosti a marnivosti, neb na stará kolena pohodlným způsobem chtěli býti pobožnými. P. *Schude* pak získal si obzvláštní náklonnost šlechtičen a upoutal jemná srdce jejich spolkem nejsladšího srdce Ježíšova. Hlavní následek této missie byl ten, že jesuité vplížili se do rodin šlechtických a že Praha stala se hlavním ohniskem ultramontaních agitací v Rakousku.*) Přízní šlechty podporováni jsouce usadili se jesuité (bylo jich jen pět) ke konci května r. 1866 v domě missionářském u kostela sv. Ignáce, který již r. 1864 k účelu tomu byli obdrželi. Missí svou počali v dotčeném kostele právě v čase velmi příhodném, totiž za hlomozu válečného, když mysle všecky obráceny byly k zprávám z bojiště a když vojsko pruské obsadilo Prahu.

Marné zůstaly všecky pokusy vyhostiti jesuity z Prahy a z Čech; nic neprospělo několikeré vytlučení oken jejich domu od lidu způsobené, nic nevymohla deputace k arcibiskupovi odeslaná. Jesuité trpělivě snášeli veškeré útoky, na ně činěné i v listech denních; zejména vystoupily proti nim »*Politik*«, »*Illustrovaný Evangelický Věstník*« a nejostřeji »*Národní Listy*« zvláště v č. 229 roč. 1866 v článku »Jesuité v Čechách«. Proti tomuto článku vystoupil kanovník vyšehradský, Karel *Vinařický*, jinak velezasloužilý spisovatel český a od r. 1826 jeden z předních buditelů ducha národního, jenž však v poslední době života svého náboženské smýšlení své nedovedl v přiměřené míře srovnati s pokrokem časovým; v brožurce své »*Jesuité,*

*) Obšírné zprávy o tom všem podává očitý svědek hrabě František *Deym* ve svém spisu *„Beitrage zur Aufklaerung über die Gemeinschaedlichkeit des Jesuitenordens«*, kterým zvláště obecenstvo pražské upozorňuje na nebezpečí jesuitskými rejdy mu hrozící.

Odpověď Národním Listům« snažil se obhájiti jesuity proti tvrzení »Národních Listů«, že řád jesuitský odsouzen byl ode všech národů vzdělaných a pokročilých; z Portugalska byl prý poprvé vyhnán, ale bez processu, za čas byl prý i odjinud vypovězen intrikami dvorskými, ale během času prý bezvina jeho byla uznána. Avšak z dějin řádu jesuitského dokázán jest pravý opak toho, co tvrdí Vinařický. Dějiny tyto ukazují nám na každém skoro listu minulých tří století strašné působení řádu jesuitského, ukazují nám neštěstí a bídu, duševní a tělesnou porobu, kterou řád tento uvalil na celé národy, zvláště na národ český, na velikou část celého člověčenstva.

Z té příčiny proti jesuitům do Čech se vtírajícím podávaly osvědčení též všecky třídy občanstva, proniknuty jsouce přesvědčením zhoubné činnosti jejich. Zvláště pak předložil okresní výbor zastupitelstva velvarského dne 11. prosince r. 1866 zemskému sněmu žádosť, aby celou mocí svou u vlády k tomu působil, aby řád jesuitů vlasť naši hned opustil, a aby jemu přísně zapověděno bylo v zemi této se zakupovati hlavně z důvodu toho, že tomuto vetřelci přináleží přední zásluha o to, že národ náš v 17. a 18. věku v úplnou porubu tělesní i duševní byl uvržen. — Všeobecná tato nevole a rozčilenosť myslí byla příčinou, že na sněmu král. Českého 41 poslanců nejvíce českých, upřímnou starostí a péčí o pokoj a blaho vlasti naplněných, podalo dne 19. prosince r. 1866 na vládu dotaz tento: »Hodlá-li slavná vláda přičiniti se k tomu, aby přítrž učiněna byla pobytu a dalšímu usazování se řádu jesuitů v království Českém?« Podepsáni poslanci tito: Dr. Edv. Grégr, Dr. K. Sladkovský, Kratochvíle, Dr. A. Čížek, Dr. Gabriel, Reichert, Krouský, Em. *Tonner*, Stickel, Tachezy, Dr. Jos. Frič, Dr. Prav. Trojan, Václ. Kratochvil, Dr. Král, Mayersbach, Ant. Schmidt, Dr. *Mattuš*, Jiránek, Dr. Říha, K. Ptačovský, Dr. Kodym, Vojta Fingerhut (Náprstek), Dr. Podlipský, J. M. Šary, Dr. Purkyně, Jan Krejčí, Dr. Veltlík, Dr. Jan Jeřábek, Dr. Škarda, Dr. Kordina, Jos. Link, Neumann, Rösler, Dr. Janota, Dr. Schoeder, Dr. Karel Pickert, Jos. Wenzig, Dr. Králert, Dr. Dressler, A. Friedrich, Jos. Benoni.

Na tuto interpellaci poslanců odpověděl král. místodržitel hrabě Rothkirch-Panthen, že ten dotaz uvede v známosť státnímu ministrovi.

Marná však byla veškerá tato osvědčení, ohražení a žádosti, jež jsme právě uvedli. Přes veškerý odpor lidí rozumných a poctivých nalezlo se několik mužů, kteří se jali zastávati jesuity, hájíce je ve spisech veřejných a v rozmluvách soukromých náruživostí a urputností tak usilovnou, že vláda ničeho proti nim nepodnikla.

A tak udrželi se jesuité v Čechách, kde počet jejich do roku 1873 vzrostl již na 66 členů, z nichž bylo v *Praze* 23 kněží a 6 laiků a v *Bohosudově* 26 kněží a 11 laiků.

Také pod jménem *redemptoristů* (Liguorianů) dostali se jesuité do Čech, totiž na *Sv. Horu* u Příbrami a do *Prahy*. Duchovní správu na Sv. Hoře, kterou pro četné poutníky poslední probošt světského duchovenstva *Jeřábek* až do své smrti roku 1859 řídil, odevzdal roku 1861 kardinal arcibiskup kníže *Schwarzenberg* redemptoristům, jichž tam bylo již roku 1870 sedm kněží a čtyři bratří laikové. Těmto redemptoristům plyne velký zisk hmotný z přečetných poutníků většinou pohlaví ženského až na 100.000 ročně na Sv. Horu přicházejících. Aby si každoročně návštěvu těchto poutnic pojistili, zařídili Redemptoristé mezi nimi *spolek sv. růžence* čili *»Zbožnou společnosť marianskou«*, jejíž členové, veskrz ženské, musí slíbiti, že každý rok na Sv. Horu budou putovati a že v čas pouti odvedou příspěvek svůj, měsíčně po 10 krejc., tedy ročně po 1 zl. 20 kr., mimo jakési zápisné. Tento spolek čítal r. 1871 přes 7000 členů, takže redemptoristům toho roku vynášel přes 8400 zl., nepočítaje v to dotčené zápisné, ani jiné četné příspěvky ostatních zbožných a ubohých poutníků, jichž většina těžce lopotiti se musí za každý krejcar. A to všechno podnikají redemptoristé, jak sami praví, jen *»k větší slávě Boží«* (ad majorem Dei gloriam), správně však řečeno, k mámení ubohého lidu pověrečného. V tomto ošemetném díle nápomocni jsou redemptoristům na Sv. Hoře i někteří světští kněží, ano i kanovníci pražští, kteří, zneužívajíce vznešeného úřadu svého, vedou dobrácké poutníky a poutnice, zvláště ženy a děvčata, nesoucí na nosítkách vystrojené sošky sv. Anny a P. Marie, což pozorovateli připomíná dobu modloslužby pohanské a uráží zajisté city pravého křesťana i katolického vyznání, jenž si přeje, aby náboženství pravé a čisté, člověka zušlechťující v lidu se ujalo,

takže rozhořčen zvolá: »To není bohoslužba, to je modloslužba!«*) — Tam to dospělo s osvíceností a pravdou u mnohých kněží katolických od nového vzrůstu jesuitismu! To zajisté svědčí o úpadku našeho kněžstva vlivem jesuitů způsobeného. — Jak jinak počínali si osvícení kněží katoličtí, tak zvaní *Bolzanisté*, za doby mého mládí, kteří jsouce horlivými učiteli lidu jej k pravé nábožnosti, mravopočestnosti a pracovitosti napomínali a proto proti poutím přespolním a pověrám kázali, nazývajíce poutníky jenom lenochy, tuláky a poběhlíky světskými.**)

Ještě dodati třeba, že též *v Praze* usadili se redemptoristé r. 1869 v budově bývalého kláštera Kajetánů (Theatinů), kterou k zařízení sídla svého koupili za 60.000 zl. od císařovny Marie Anny jim darovaných.***) Tito redemptoristé, čítající sedm kněží a tři bratry laiky, přisluhovali v trestnici. Roku 1873 vzrostl počet redemptoristů na 41 členů, z nichž bylo v kolleji pražské u Kajetánů 11 kněží a 4 laikové, na Sv. Hoře 13 kněží a 3 laikové a v *Koclířově* (Katzelsdorf) 7 kněží a 3 laikové. — Arcibiskup pražský a biskupové královéhradecký, litoměřický a budějovický posílali jesuity a redemptoristy do různých obcí, aby hlásali slovo Boží každému stavu a pohlaví odděleně, nepomýšlejíce, že tím dávají svému světskému duchovenstvu vysvědčení největší chudoby duchovní, jakoby nebylo schopno k úřadu svému.

Končíce tím spis svůj, poznamenati musíme, že i nynější činnosť jesuitů jest hlavně bojem proti osobní svobodě a obecné vzdělanosti; neboť vnitřní zřízení řádu jesuitského, jímž se moc jeho vyvinula, zásady jeho, z nichž nebezpečnosť působení jeho povstala, nikterak se nezměnily.

---

*) Týž výrok učinila nábožná matka moje, když při službách Božích u sv. Víta zpozorovala, jak arcibiskupu na trůnu sedícímu kněžstvo jej obsluhující se koří a před ním i kleká, Krista Pána na kříži rozpjatého si ani nevšímá.

**) Mezi tyto osvícené kněze náleží též *Václav Breišl*, farář v Deštné na Táborsku, jenž tam od r. 1823 až do své předčasné smrti († 18$^{24}/_{12}$34) blahodárně působil, a jehož památce tento spis věnován jest.

***) Bližší zprávy o tomto klášteru Kajetánů viz spis náš »Statky a jmění kollejí jesuitských a klášterů zrušených«.

Vliv jesuitů na duchovenstvo světské.

Jesuité připravili si co nejvydatněji k službě své šlechtu, zvláště pak duchovenstvo světské, kteréž veřejným tiskem působí v prospěch jejich. Ohromný jest počet časopisů popudem jesuitů založených a vlivem jejich řízených. I někteří spisovatelé stavu kněžského, vážení v různých oborech dějepisné neb krásné literatury, obmezují se víc a více na spisování článků lid popuzujících, proniknutých skrz naskrz duchem ultramontanství. A tak nejenom v Čechách, nýbrž i na Moravě, kde arcibiskup olomoucký postoupil Velehrad jesuitům, vlivem jejich nastal velký obrat i ve svobodomyslném kněžstvu katolickém, zvláště nižším, kteréž před tím volně s lidem obcovalo a spravedlnosť k jinověrcům a snášelivosť hlásalo. I ti smělejší z nich tají hlas svůj, jsouce odevzdáni na milosť a nemilosť do rukou biskupů a jejich konsistoří; jiní však odhodili zřejmě pláštík krotkosti a skromnosti, jímž se dlouho odívali, a stali se ze zisku horlivci jesuitům vždy oddanějšími, kaceřujíce a odsuzujíce samostatný názor duchovních bratří svých.

Avšak vývin nověké osvěty a vzdělanosti jest tak mocný, že ani jesuité ani jejich spojenci, přátelé temnosti, již nikdy nedostanou bývalé nadvlády; neboť všecky živly společenského pokroku novověkého budí v nás naději, že i naše osvícené duchovenstvo národní přes všechny hrozby a příkoří se vzmůže a následujíc příkladu někdejších kněží — vlastenců, zřejmě na odpor se postaví všem spojencům jesuitů, kteří spravedlnosť, svobodu a pravdu, spočívající na pevných základech mravních ryzího učení Kristova, potlačiti všemožně se snaží.

OBSAH.

A. Rád jesuitský a působení jeho po všem světě vůbec.

jejich proti Jindřichu III. a Jindřichu IV. 148, jakož i proti Hugenotům 158. a proti Jansenitům 164. — Jesuité v Anglii, hlavní původci vzpour a spiknutí proti královně Alžbětě a proti králi Jakubu I., jakož i truchlivých toho následků pro katolíky a řád jesuitský 169 až 180; vymyšlené spiknutí papeženské a nezavinilé pronásledování a utrpení jesuitů a katolíků 181. — Jesuité v Německu 183; příkré jejich vystupování proti protestantům, zvláště v Bavorsku 187; zhoubné jejich působení na sněmu tridentském 185; nabytí statků duchovních pro řád jejich lstivým a násilným způsobem po vydání edіktu restitučního 191; vplížení se jesuitů na protestantské university v severním a středním Německu 192; získání některých protestantských knížat a princů německých víře katolické prostředky nekalými 193; schvalování strašného pronásledování, mučení a upalování domnělých čarodějnic a kouzelníků 196. — Jesuité v dědičných zemích Rakouských 197; návodem jejich násilné potlačování protestantů v obojím vévodství Rakouském 199; v Tyrolsku 206; ve Štýrsku 208; v Korutansku, v Krajině a v hrabství Gorickém 212; v zemích Uherských 213 a v Solnohradsku 218. — Jesuité v Polsku Švédsku a Rusku 219; působením jejich utiskování a kruté pronásledování nekatolíků (dissidentů) a následkem toho různice, nepořádky a krvavé rozbroje a konečně úpadek říše Polské 220—228; snahy jestuitů o usazení se ve Švédsku a Rusku 228—230.

IV. Vnitřní rozvoj a úpadek řádu jesuitského až do jeho zrušení.

Přehled rozvoje řádu 231. — Příčiny úpadku řádu 236. — Otřesení moci řádu jesuitského v Portugalsku a vypovězení jesuitů pro velezrádu i pro jiné kruté zločiny ze všech zemí říše Portugalské 237. — Bouře proti jesuitům ve Francii 245. — Vypovězení jesuitů ze Španělska, z Neapole a Parmy 248. — Obmezení moci jesuitů v Rakousku a v Italii 225.

V. Zrušení řádu jesuitského.

Přemožení odporu proti zrušení řádu 260. — Breve papeže Klimenta XIV. o zrušení řádu jesuitského 261. — Ponechání jesuitů v Prusku a v Rusku proti nařízení papežskému 275.

VI. Znovuzřízení řádu jesuitského a jeho vnitřní osudy.

Snahy jesuitů o obnovení řádu jejich 277. — Znovuzřízení řádu jesuitského pro celou říši Ruskou a pro obě Sicilie 280. — Obnovení řádu jesuitského v jeho původním zřízení r. 1814 bullou papežskou 281. — Vypovězení jesuitů na věčné časy z celé říše Ruské 282. — Zmahání se jesuitů v Italii 283. — Zavedení jesuitů do Španělska a do Švýcarska 287. — Odpor proti znovuzřízení řádu jesuitského v Portugalsku 290, ve Francii 291, v Nizozemsku 293, v Anglii 294, v Rakousku 295, v Německu 302. — Výstražné hlasy duchovenstva katolického proti znovuzavedení jesuitů v Německu 304. — Znovuvyhostění jesuitů z některých zemí, brzké však jich navrácení 308.

B. Rád jesuitský a působení jeho v zemích království Českého.

Opravy tisku.

Strana	6.	řádka	6. zdola místo Gurg čti: Gury.
»	43.	»	15. a 16. místo abysme čti: abychom.
»	49.	»	20. místo temporaribus čti: temporalibus.
»	57.	»	9. » Gusy čti: Gury.
»	62.	»	1. » vytuzovatelé čli: vyluzovatelé.
»	88.	»	7. » dle čti: dne.
»	90.	»	6. zdola místo 1794 čti: 1704.
»	327.	»	6. po slově učení vlož: jeho.
»	420.	»	4. zdola místo zdráhal čti: zdráhali.
»	422.	»	6. v sloupci 2. místo věrně čti: věrné.
»	423.	»	12. zdola v sloupci 1. místo ča čti: čas.
»	429.	»	9. místo rektor čtí: rektorovi.
»	434.	»	20. » náka čti: ňáká.
»	465.	»	4. zdola místo vykonávání čti: vykonáváním.
»	467.	»	10. místo nedokládající čti: nedokládají.
»	480.	»	13. » nedbajíce čti: nedbající.
»	486.	»	9. » vysvětlit čti: vysvětil.
»	491.	»	12. zdola místo jazyku čti: jazyka.
»	495.	»	17. » » Děch!arech čti: Dechtarech.
»	497.	»	2. místo prostředk čti: prostředků.
»	497.	»	11. » veršový čti: veršovaný.
»	498.	»	20. » vyučováví čti: vyučování.
»	499.	»	12. zdola místo poovice čti: polovice.
«	503.	».	20. místo Novokřesťanců čti: Novokřestěnců.
»	515.	»	12. » Drahonirae čti: Drahomirae.
»	517.	»	12. » správy čti: s právy.
»	525.	»	16. » že záhubou čti: že bude záhubou.
»	544.	»	4. zdola místo až do vé čti: až do své.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 15 15 13 010 8